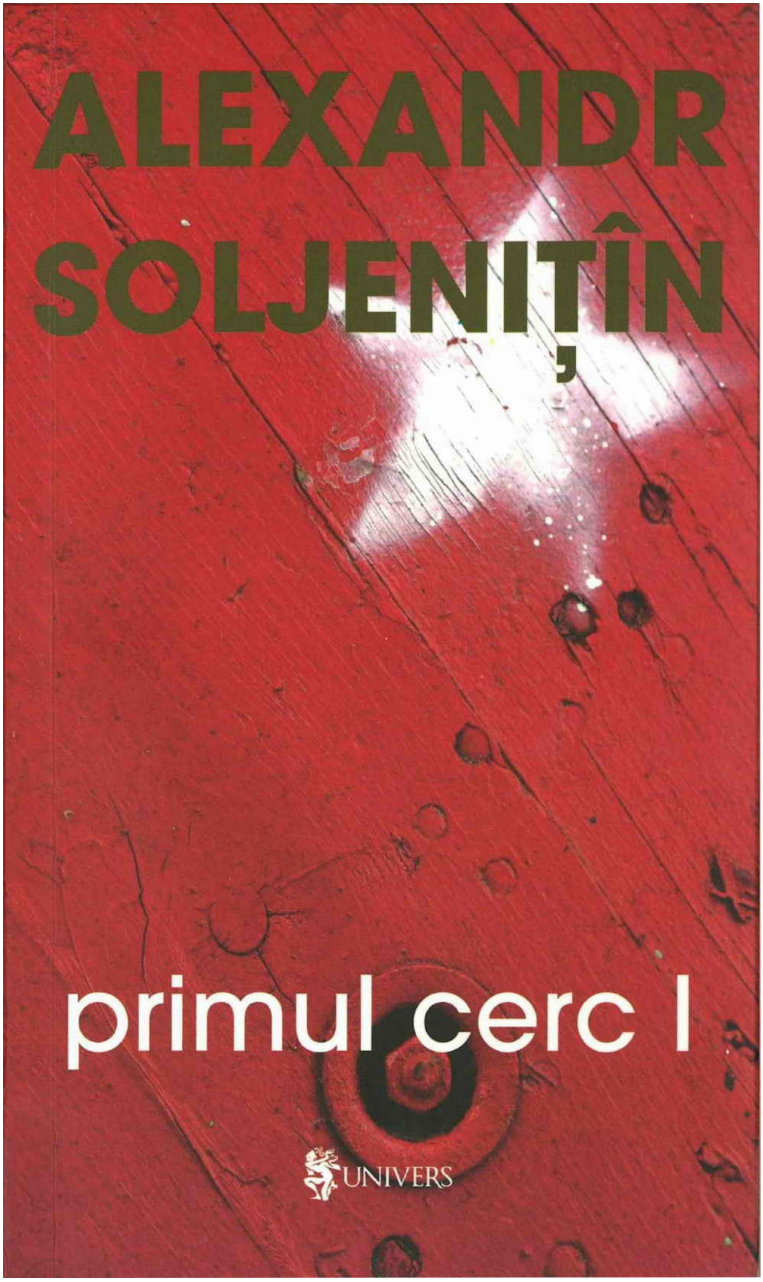
ALEXANDR
SOLJENIȚÎN
primul cerc I
UNIVERS

ALEXANDR SOLJENIŢÎN

Primul cerc

*

Traducere şi note
de
IULIA BODNARI

EDITURA UNIVERS
Bucureşti, 2009

Coperta: **FABER STUDIO**
Redactor: **Silvia Dumitrache**
Tehnoredactare: **Constantin Niţă**
Corector: **Elena Tătaru**

ALEXANDR SOLJENIŢÎN
Pervîi krug
© 1968, 1978 Alexandr Soljeniţîn

© Editura UNIVERS, 2009, pentru prezenta traducere

ISBN 978-99931-13-08-9

În zilele noastre, cărţile ruseşti nu supravieţuiesc decât pierzându-şi penele. Acesta este destinul lor. Am văzut ce s-a întâmplat nu demult cu Maestrul şi Margareta de Bulgakov: penele au ajuns la noi după aceea, duse de apă la vale. Aşa s-a întâmplat şi cu romanul de faţă. Ca să-i dau o vagă aparenţă de viaţă, ca să-l prezint unui editor, l-am ciuntit, l-am mutilat cu propriile mele mâini, sau mai degrabă l-am demolat, apoi l-am reconstruit, şi sub forma aceasta a fost cunoscut.
Deşi se poate să fie prea târziu pentru a corecta şi îndrepta totul, iată-l sub adevăratul lui chip. Trebuie să spun că, restituindu-l, l-am corectat ici şi colo: atunci aveam patruzeci de ani, acum am cincizeci.

Scris din 1955 până în 1958
Desfigurat în 1964
Rescris în 1968

Prietenilor mei din şaraşka

CAPITOLUL I

Limbile ajurate arătau ora patru şi cinci minute. În lumina muribundă de decembrie, bronzul pendulei de pe etajeră era întunecat.

Geamurile ferestrei înalte urcau de la nivelul caldarâmului. Prin ele se vedea traficul febril de pe strada Kuzneţki Most şi trebăluiala aferată a portarilor care măturau printre picioarele trecătorilor zăpada proaspătă, îngheţată deja, de un cenuşiu murdar.

Rezemat de toc, privind toate acestea, dar nevăzându-le cu adevărat, Inokenti Volodin, consilier de stat de rangul al doilea, fluiera o melodie uşoară şi tărăgănată. Cu vârful degetelor, răsfoia paginile lucioase şi colorate ale unei reviste străine. Fără să le dea vreo atenţie.

Acest consilier de stat de rangul al doilea, care ocupa poziţia de locotenent-colonel în serviciul diplomatic, acest bărbat înalt, subţire, care nu purta uniformă, ci un costum uşor şi mătăsos, acest Volodin părea mai degrabă un băiat de bani gata decât un funcţionar important din Ministerul Afacerilor Externe.

Era timpul să plece de la birou, dar nu făcea nimic; era timpul să se ducă acasă, dar nu se mişca. Ora patru nu aducea sfârşitul zilei de muncă, ci sfârşitul muncii de zi, cea mai scurtă. Toată lumea se ducea acasă să mănânce şi să tragă un pui de somn. După ora zece se vedea cum se luminează miile de ferestre ale celor patruzeci şi cinci de ministere ale Uniunii şi sutele de ferestre ale celor douăzeci de ministere ale Federaţiei Ruse. Există un singur bărbat, unul singur, baricadat după zece uşi, care nu doarme noaptea şi care ţine treaz tot guvernul de la Moscova până la ora patru dimineaţa. Cunoscând obiceiurile nocturne ale Maestrului, cele şase duzini de miniştri stau acolo, ca nişte şcolari, ciulind urechile în aşteptarea unei chemări. Ca să lupte împotriva somnului, îşi cheamă secretarii de stat, iar

aceştia îşi exploatează şefii de birou; funcţionari de toate felurile asaltează fişetele, curierii se grăbesc pe culoare, stenografele îşi ascut creioanele.

Chiar în ajunul Crăciunului pe stil vechi (ambasadele occidentale au amuţit deja de două zile şi nu mai telefonează deloc), ministerul îşi petrecu noaptea în alertă. Ceilalţi se bucură acum de două săptămâni de vacanţă. Naivii. Măgarii înhămaţi la povară.

Degetele nervoase ale tânărului răsfoiau revista repede, maşinal, o spaimă mizerabilă i se urca în gât, îl încălzea, apoi se retrăgea, lăsând în urma ei frigul. Inokenti aruncă revista şi începu să măsoare camera, cu capul între umeri. Să telefoneze, sau nu? Trebuia oare să o facă acum? Sau era prea târziu pentru *ei*? Joi, sau vineri?

Da, e prea târziu...

Mai avea atât de puţin timp şi nu era nimeni, nimeni cu care să se sfătuiască!

Oare chiar se poate identifica vocea unui om care sună dintr-o cabină telefonică? Dacă vorbeşte numai rusă? Dacă nu se lungeşte, dacă se grăbeşte s-o şteargă? Pot oare să recunoască timbrul vocii, aplatizat de telefon? Tehnic, e imposibil. După trei sau patru zile o să meargă personal să-i vadă. E mai logic să aştepte acum. Mai rezonabil.

Dar o să fie prea târziu.

Doamne, Dumnezeule. Umerii lui, nepregătiţi pentru asemenea poveri, erau cutremuraţi de fiori. Ar fi fost mai bine să nu fi aflat nimic. Nu ştiu. Nu sunt la curent...

Strânse toate lucrurile de pe birou şi le aşeză în seif. Îl cuprindea emoţia, din ce în ce mai vehementă. Inokenti îşi sprijini fruntea de metalul ruginit, revopsit, al seifului, şi făcu o pauză, cu ochii închişi.

Dintr-odată, de parcă ar fi pierdut acolo ultimele clipe, fără să telefoneze după maşină şi fără să închidă călimara, Inokenti ieşi, încuie uşa, lăsă cheia soldatului de gardă din fundul culoarului, coborî câte patru trepte o dată, trecând printre personalul mereu agitat al ministerului şi, încărcat de aur şi pasmanterii, îşi îmbrăcă paltonul în grabă, îşi trase pălăria pe ochi şi ieşi în înserarea umedă.

Viteza cu care se mişcase îl calmase. Pantofii franţuzeşti pe care îi purta fără galoşi, ca un bărbat la modă, se înfundau în zăpada topită, amestecată cu noroi.

Pe când trecea prin faţa statuii lui Vorovski[1] , din curticica aproape închisă a ministerului, Inokenti ridică ochii şi se înfioră. Descoperi un sens nou clădirilor din Marea Lubianka[2], care dădeau spre strada Furkasovski. Această masă de antracit de opt etaje era ca un cuirasat, cu cei optsprezece stâlpi care se ridicau la tribord ca tot atâtea guri de tun. Barca fragilă a lui Inokenti se lăsa purtată spre prova vaporului greu şi rapid.

Nu, nu era o barcă în derivă, ci o torpilă care se îndrepta spre cuirasat! Dar nu era cu putinţă! Se întoarse spre dreapta şi o porni pe strada Kuzneţki Most. Un taxi pleca de pe trotuar. Inokenti îl opri, se urcă, coborî strada şi o luă la stânga, spre felinarele de pe strada Petrovka, primele care se aprind în Moscova.

Se întreba de unde ar fi putut să telefoneze ca să nu fie prins, exasperat de nerăbdarea lor, ca să nu fie spionat. Dar ar fi fost luat la ochi dacă ar fi căutat o cabină liniştită şi izolată. Nu ar fi fost mai bine să meargă la una din zonele cele mai populate, dacă era sigură şi zidită din cărămizi? Şi apoi, ce prostie să umble de la una la alta în taxi, cu un martor: şoferul. Scotoci în buzunar, căutând cincisprezece copeici, sigur că nu avea să le găsească. Ar fi fost normal, atunci, s-o lase pe mai târziu.

în faţa semaforului din Ohotni Riad, degetele lui dădură peste două monede de cincisprezece copeici. Trebuia s-o facă.

Descoperirea aceasta aproape că îl linişti. Periculos sau nu, nu putea face altceva.

Cel care se teme mereu mai poate fi oare om?

[1] Vaclav V. Vorovski, 1871-1923, om politic și diplomat sovietic care a reprezentat URSS-ul la Conferința de la Geneva. A fost asasinat la Lausanne

[2] Una dintre cele mai cumplite închisori politice din istorie, situată în centrul Moscovei, într-un grup de clădiri ocupate înainte de Revoluție de un hotel și de Compania de Asigurări Rusia. În 1949 tot aici se afla și Ministerul de Interne

Fără să-şi fi dat seama, Inokenti era acum în faţa ambasadei, pe Mohovaia. Destinul îi dădea un semn. Se lipi de sticlă, încercând să vadă ce ferestre erau luminate. Nu mai avu timp.

Trecând pe lângă Universitate, Inokenti arătă spre dreapta cu o mişcare a bărbiei. Torpila se întorcea, pentru a-şi asigura virajul.

Se opriră în Arbat, Inokenti plăti cu două bancnote şi traversă piaţa, străduindu-se să-şi disciplineze paşii.

Gâtul şi gura îi erau uscate ca iasca, uscate de setea care nu poate fi potolită cu vreo băutură.

Piaţa Arbat era puternic luminată. În faţa Artisticului, o mulţime numeroasă stătea la coadă ca să vadă Dragostea unei dansatoare. M-ul roşu de la metrou era învăluit într-o ceaţă albăstruie. O femeie oacheşă, de tip meridional, vindea nişte flori mărunte şi galbene.

El desperado nu mai vedea cuirasatul, dar pieptul lui era învăluit într-o deznădejde luminoasă.

Să nu cumva să spună vreun cuvânt în engleză. Şi mai ales în franceză. Să nu lase nici o urmă pentru haita din spate.

Inokenti mergea cu umerii drepţi, fără nici o grabă. O fată trecu pe lângă el şi îl privi.

Apoi alta. Fermecătoare. Urează-mi să scap cu bine.

Lumea e atât de mare, atât de plină de posibilităţi! Tu nu ai decât prăpastia din faţă.

Printre cabinele de lemn aliniate pe stradă era una goală, dar geamul părea spart. Inokenti trecu pe lângă ele, intră în staţia de metrou.

Cele patru cabine incrustate în zid erau ocupate. În cea din stânga se termina convorbirea: un bărbat cam vulgar, puţin beat, punea receptorul în furcă. Îi zâmbi lui Inokenti, dornic să schimbe o vorbă. Inokenti intră în cabină, închise cu grijă uşa de sticlă grea şi rămase cu mâna pe mâner; cu cealaltă mână înmănuşată, tremurătoare, strecură fisa în aparat şi formă numărul.

După câteva apeluri zumzăitoare prelungi cineva răspunse.

— Secretariatul?

El se strădui să-şi schimbe vocea.

— Da.

— Daţi-mi-l pe ambasador. E urgent.

— Ambasadorul nu este disponibil, i se răspunse într-o rusă impecabilă. Despre ce este vorba?

— În cazul acesta, pe ataşatul însărcinat cu problemele externe! Sau pe ataşatul militar! Vă rog să nu pierdeţi timpul!

Persoana de la capătul firului reflecta. Inokenti îşi promise să nu mai sune dacă îl refuzau.

— Bine, vi-l dau pe ataşat. Sună interfonul.

Dincolo de geamul strălucitor, puţin mai departe de cabine, oamenii treceau grăbiţi, depăşindu-se. Un bărbat se detaşă din torent şi se aşeză, nerăbdător, în faţa cabinei lui Inokenti.

O voce indolentă, ghiftuită, cu accent puternic, răsună în receptor.

— Ascult. Ce doriţi?

— Domnul ataşat militar? Întrebă cu asprime Inokenti.

— *Ies, aviation*, spuse vocea de la celălalt capăt.

Ce să facă? Punându-şi mâna în faţa gurii, cu o voce şoptită, dar hotărâtă şi convingătoare, Inokenti spuse:

— Domnule ataşat! Luaţi notă şi transmiteţi de urgenţă ambasadorului...

— Aşteptaţi moment, i se răspunse fără grabă. Chem interpretul.

— Nu pot să aştept! Inokenti fierbea. Nu mai era destul de stăpân pe el ca să-şi prefacă vocea.

— Nu pot discuta cu sovieticii! Nu închideţi! E în joc soarta ţării dumneavoastră. Şi nu numai! Ascultaţi-mă. În zilele următoare, la New York, agentul sovietic Georges Koval trebuie să primească un pachet, la un magazin de piese radio situat pe...

— Nu vă înţeleg bine, răspunse placid ataşatul. Probabil că era aşezat pe o canapea confortabilă, nu hăituit ca el. Voci însufleţite de femei se auzeau în fundal.

— Telefonaţi la Ambasada Canadei. Acolo înţeleg mai bine rusa.

Inokenti simţea cum îi ardea sub picioare duşumeaua cabinei, receptorul negru, îngreunat de un lanţ gros de fier, îl

frigea. Dar un singur cuvânt într-o limbă străină putea să-l piardă!

— Ascultaţi! Ascultaţi! strigă el disperat. Zilele acestea, un angajat al ambasadei sovietice, un anume Koval, trebuie să ridice dintr-un magazin de radio piese de o mare importanţă pentru fabricarea unei bombe atomice...

— Cum? Pe ce stradă? exclamă ataşatul, surprins, gânditor. De unde ştiu că spuneţi adevăr?

— Înţelegeţi ce risc? Întrebă Inokenti, agitat.

I se păru că aude o bătaie uşoară în uşa din spatele lui. Ataşatul tăcea, poate fiindcă trăgea un fum dintr-o ţigară.

Bomba atomică? repetă el cu neîncredere. Dar cine sunteţi *dumneavoastră*! Recomandaţi-vă.

Un declic surd al aparatului, urmat de o tăcere de pâslă, fără foşnete sau clinchete.

Linia era întreruptă.

CAPITOLUL II

În anumite instituţii se afişează uneori pe o tăbliţă luminoasă „accesul interzis”. Este vorba despre cele mai moderne, dotate cu mai multe panouri strălucitoare: „Accesul rezervat persoanelor de serviciu”. Se poate să mai fie şi un cerber, aşezat la o măsuţă, verificându-i pe cei care intră. Ca orice interdicţie, uşa închisă te face să-ţi imaginezi orice.

Culoarul e la fel de auster ca şi în alte părţi, poate puţin mai curat. Podeaua e acoperită cu o fâşie din stofa aceea roşie din care e făcut trusoul statului nostru. Parchetul e destul de strălucitor. Şi presărat cu scuipători aşezate strategic.

Dar este vorba despre un loc pustiu. Nimeni nu trece de la o uşă la alta.

Şi toate uşile sunt acoperite cu negru, cu o piele neagră capitonată şi nituită cu alb, marcată de ovalul strălucitor al numerelor. Cei care lucrează în aceste birouri ştiu mai multe despre mercurialele din Madagascar decât despre ceea ce se petrece în camerele alăturate.

În seara asta mohorâtă şi umedă de decembrie, doi locotenenţi erau de serviciu la Centrala telefonică din Moscova, pe unul din aceste holuri secrete, într-una din aceste camere inaccesibile, cunoscută de comandantul local sub numărul 194 şi de Secţia 11 din Direcţia a şasea a MGB[3] sub numele de Poşta Al. Trebuie să spunem că preferau hainele civile uniformei atunci când intrau sau ieşeau din centrala telefonică.

Unul din pereţi era ocupat de tablouri şi de semnale luminoase, de negrul plasticului şi de strălucirea metalică a materialului de ascultare telefonică. Peretele opus avea instrucţiuni detaliate pe hârtie cenuşie.

[3] Ministerstvo Gosudarstvennoi Bezopasnosti, Ministerul Securității Statului, denumirea sub care era cunoscută poliția secretă între anii 1946-1953

Tabloul prevedea şi prevenea toate infracţiunile şi abaterile posibile în înregistrarea comunicaţiilor Ambasadei americane, stabilind că permanenţa trebuia asigurată de doi responsabili: unul trebuia să asculte fără oprire, fără să-şi scoată căştile; celălalt trebuia să-şi supravegheze tovarăşul la fiecare jumătate de oră şi să nu lipsească decât în cazul în care mergea la toaletă.

Era imposibil să greşeşti dacă respectai aceste instrucţiuni.

În urma unei contradicţii tragice între perfecţiunea ideală a regulilor statului şi imperfecţiunea jalnică a omului, instrucţiunile nu au fost respectate în ziua aceea. Nu că ofiţerii de gardă ar fi fost ignoranţi, ci tocmai din cauză că aveau experienţă şi ştiau că nu se întâmpla niciodată nimic. În plus, era ajunul Crăciunului occidental.

Locotenentul Tiukin, un voinic cu nasul mare, recitea cursul de instrucţie politică de lunea următoare, când avea să fie întrebat despre „prietenii poporului, definiţia lor şi procedeele de luptă împotriva social-democraţilor”. Avea să fie întrebat chiar de ce trebuia să stea deoparte la Congresul al II-lea — era înţelepciunea personificată — ca să ia parte la amestecul savant al Congresului al V-lea şi să rămână apoi deoparte începând cu Congresul al VI-lea, la fel de înţelept. Neîncrezător în propria lui memorie, Tiukin nu s-ar fi pus niciodată la treabă sâmbăta dacă nu ar fi ştiut că avea să golească câteva sticle după garda de duminică cu cumnatul lui şi nu şi-ar fi zis că luni, în aburii beţiei, nu ar putea nicicum să înghită toată harababura asta. Or, responsabilul de partid îl somase deja şi îl ameninţase că îl convoacă în faţa Biroului. Esenţialul nu era să răspunzi, ci să prezinţi rezumate scrise. În timpul săptămânii, Tiukin nu găsise timp liber şi petrecuse toate zilele cu amânări; acum îi ceruse tovarăşului său să vegheze întruna, se instalase într-un colţ, sub o lampă de birou, şi transcria în caiet cutare sau cutare pasaj din *Rezumatul Istoriei Partidului*.

Nu aprinseseră încă plafonierele. O lampă lumina magnetofoanele. Locotenentul Kuleşov, creţ şi grăsuţ, se plictisea cu căştile la urechi. De dimineaţă avuseseră

comenzi de cumpărături, dar după dejun ambasada părea să doarmă, nu suna nici un telefon.

După o imobilitate prelungită, Kuleşov începu să-şi inspecteze coşurile de pe piciorul stâng. Dintr-un motiv misterios, furunculele acestea nu se mai terminau. Le dădea cu un compus mercurial şi cu un unguent cenuşiu sau cu streptocid, dar, în loc să se usuce, înfloreau sub crustă. În ultimul timp, durerea îl împiedica la mers. Clinica MGB îl trimisese la un profesor ilustru pentru consultaţie. Trebuiau să-i dea un apartament nou, fiindcă soţia lui aştepta un copil. Furunculele deranjau o viaţă tihnită.

Kuleşov îşi scoase căştile care îi strângeau capul şi îi zdrobeau urechile, se trase spre lumină ca să-i fie mai uşor, îşi suflecă pantalonii şi chiloţii lungi şi începu să palpeze şi să ridice marginea crustelor. Dacă apăsai, ieşea un puroi maroniu. Durerea puternică îi ajungea la cap, absorbindu-i toată atenţia. Pentru prima dată, îi trecu fulgerător prin minte că poate nu erau furuncule, ci... Îi veni în minte un cuvânt pe care îl auzise undeva: cangrenă?... nu, mai era un cuvânt...

Aşa că nu remarcă imediat declanşarea automată a bobinelor magnetofonului care se învârteau acum în tăcere. Cu piciorul tot gol, Kuleşov se întinse spre paşti, le apropie de urechi şi auzi:

— De unde ştiu că spuneţi adevăr?

— Înţelegeţi ce risc îmi asum?

— Bomba atomică? Cine sunteţi? Recomandaţi-vă.

BOMBA ATOMICĂ! Ascultând de un impuls la fel de inconştient ca acela care te face să te prinzi de primul obiect din cale atunci când aluneci, Kuleşov smulse fişa standard şi întrerupse comunicaţia. Atunci îşi dădu seama că, în ciuda instrucţiunilor, nu înregistrase numărul apelantului.

Primul impuls îl făcu să se întoarcă. Tiukin scria şi acum, nu văzuse nimic. Erau prieteni, dar Kuleşov avea misiunea să-l supravegheze şi acest lucru trebuia să fie reciproc.

Întorcând bobinele cu degetele tremurătoare şi contactând magnetofonul de rezervă pe frecvenţa ambasadei, Kuleşov se gândi întâi să şteargă banda şi urmele neatenţiei lui. Apoi îşi aminti că şeful îi spusese de multe ori că înregistrările poştei

erau dublate de o altă poştă şi respinse această tentaţie uşuratică. Bineînţeles, totul era înregistrat de două ori şi risca să ajungă după gratii dacă ascundea o convorbire atât de gravă.

Banda revenise pe punctul de plecare. Îşi ascuţi auzul. Criminalul era grăbit, emoţionat. De unde vorbea oare? Cu siguranţă că nu dintr-un apartament. De la locul de muncă? Îndoielnic. Au grijă întotdeauna să găsească o cabină atunci când sună la ambasadă.

Desfăcând lista cabinelor publice, Kuleşov, agitat, alese un număr, de la staţia de metrou Sokolniki.

— Ghenka! Ghenka! strigă el răguşit, trăgând pantalonul în jos. Alertă! Telefonează la Specială! Poate mai au timp să pună mâna pe el!

CAPITOLUL III

— Albaştri!

— Au adus albaştri!

— De unde veniţi, tovarăşi?

— Prieteni, de unde veniţi?

— Ce sunt semnele astea de pe piept, de pe şapcă, semnele astea ca nişte pete?

— Acolo purtam numărul. Şi pe spate, şi la genunchi. Ni le-au descusut când am plecat din lagăr.

— Cum adică, *numere*?

— Domnilor, aveţi milă, în ce secol trăim? Numere, pe fiinţe omeneşti! Lev Grigorievici, îmi îngăduiţi să vă întreb dacă acesta este un semn de *progres*?

— Tinere Valentin, fără generalizări pripite, haideţi mai bine la cină.

— Nu pot să merg la cină dacă văd oameni care se plimbă cu numere pe cap.

— Gamelele! Se împarte Belomor, nouă pachete pentru a doua jumătate a lui decembrie. Aveţi noroc. Trebuie să mergeţi, *în pas de marş*!!!

— Java sau Ducat?

— Jumătate-jumătate.

— Nemernicii, ne asfixiază cu Ducatul lor. O să depun plângere în faţa ministrului, pe cuvânt de onoare.

— De ce aveţi costumele astea? De ce ţinuta asta de paraşutişti?

— Ne-au dat o uniformă. Mai înainte aveam costume de lână şi paltoane de postav, dar au început să strângă şurubul, porcii.

— Uită-te puţin, albaştri.

— Am pus mâna pe albaştri.

— Oh, sărăcuţii de voi! N-aţi văzut niciodată zeki[4] în carne şi oase? E plin holul de ei!

— Nu pot să-mi cred ochilor! Dof Donskoi! Unde ai fost, Dof? În '45 te-am căutat în toată Viena, chiar în toată Viena!

— Şi zdrenţele astea, şi barba de opt zile! De unde veniţi, prieteni?

— Depinde. Retchlag...

-...Dubrovlag...

— De nouă ani de când sunt în gaura asta n-am auzit niciodată despre aşa ceva.

— Sunt lagăre recente, Osoblag. Au apărut după '48.

— Chiar înainte să intrăm în Prater, la Viena, hop! Ne-au greblat, şi în *corb*[5]...

— Taci puţin, Mitiuka, să-i ascultăm pe ăştia noi...

— Afară, la plimbare, la aer curat! O să aibă grijă Lev să le ia un interviu albaştrilor, nu-ţi fa griji!

— A doua tură! Masa!

— Ozerlag, Luglag, Steplag, Kamişlag...

— Cred că au un poet necunoscut la MVD[6]. Nu are elan pentru un poem grandios şi îi e ruşine de cele scurte, aşa că dă lagărelor nume poetice.

— Ha, ha, ha! E prea comic, domnilor! În ce secol trăim!

— Haide, puţin calm, tânărul meu Valentin!

— Scuzaţi-mă, cum vă numiţi?

— Lev Grigorievici.

— Tot inginer?

— Nu chiar, sunt literat.

— Literat? Deci sunt şi literaţi în casă?

— Întrebaţi mai degrabă ce nu se poate găsi în cuşca asta. Sunt matematicieni, fizicieni, chimişti, ingineri-radio, ingineri-telefonişti, constructori, pictori, traducători, legători de cărţi şi chiar un geolog, o eroare de macaz.

— Şi ce fabrică?

[4] Deținut – (rusă.)

[5] Denumire populară a dubelor negre sau cenușii care transportau deținuți.

[6] Ministerstvo Vnutrennih Del - Ministerul Afacerilor Interne. În urma Revoluției Socialiste din Octombrie se constituie o miliție proletară sub controlul NKVD. În martie 1946 NKVD își schimbă denumirea în MVD.

— Se descurcă, a găsit o ascunzătoare la laboratorul foto. Este chiar şi un arhitect. Şi nu un oarecare! Arhitectul personal al lui Stalin! El i-a construit toate casele de la ţară. Şi e în colivie cu noi.

— Lev, tu vrei să pari materialist, dar îndopi lumea cu hrană pur spirituală. Atenţie, prieteni! O să fiţi conduşi la cantină. La ultima masă, lângă geam, o să găsiţi treizeci de farfurii pe care le-am pus deoparte pentru voi. Îndopaţi-vă cât puteţi, dar fiţi atenţi la indigestii!

— Mulţumim mult, dar nu trebuia să rămâneţi flămânzi pentru noi!

— Nu e meritul nostru. La vremea asta nu ne mai bucurăm prea mult de heringii afumaţi de Mezen sau de pateul de mei. E chiar pentru ultimii ţărănoi.

— Credeţi? Pentru ultimii ţărănoi? Dar n-am gustat aşa ceva de cinci ani!

— Nu cred că e de mei, e din porcăria aceea de magara.

— Visaţi! Magara? Chiar vreau să văd. O să...

— Ce se mai haleşte în zilele noastre în închisorile de tranzit?

— La Celiabinsk...

— Celiabinsk 1 sau 2?

— Întrebarea aceasta arată că sunteţi expert. Nu, la 2, la cea nouă...

— E tot ca înainte? Se închid closetele de pe etaje şi apoi zekii îşi fac nevoile în hârdaie şi le târăsc după ei două etaje?

— La fel.

— Aţi vorbit de *şaraşka*[7]*)*. Ce înseamnă asta, *şaraşka*?

— Nu e *şaraşka*, ci *şaraga*, trebuie să fim atenţi la regulile de ortografie, totuşi.

— Câte grame are porţia de pâine aici?

— Nu aţi mâncat încă? Tura a doua!

— 400 de grame de pâine albă şi neagră cât vrei, pe mese.

— Cum adică, *pe* mese?

— Adică pe mese, felii, mănânci câtă vrei.

— Scuzaţi-mă, aici suntem în Europa, nu?

[7] Obiect contondent, bâtă. În text desemnează instituțiile staliniste cu regim special, dar deosebite de lagăr.

— Nu, fiindcă în Europa pâinea albă se pune pe mese.

— De acord, dar pentru unt şi ţigări trebuie să muncim pe brânci câte douăsprezece sau paisprezece ore pe zi, nu?

— Să munceşti pe brânci? Dacă stai cu fundul pe scaun, nu prea ai cum. Munceşti pe brânci când ai un târnăcop în mână.

— Doamne fereşte! În *şaraşka* asta suntem cu totul rupţi de lume, nu mai ştim nimic. Aţi înţeles, domnilor? Se pare că au pus laba pe toţi vagabonzii şi că nu mai *fac* trecătorii, nici la Krasnaia Presnia[8]!

— Untul e 40 de grame pentru profesori, 20 pentru ingineri. Ţi se cere să dai tot ce poţi şi ţi se dă cât se poate.

— Deci aţi lucrat la Dnieprostroi?

— Da, am lucrat cu Winter. Din cauza barajului sunt aici.

— Cum aşa?

— Ei bine, vedeţi, l-am vândut nemţilor.

— Barajul? Dar a fost dinamitat.

— Nu contează, aşa dinamitat cum a fost, l-am vândut.

— Pe cuvântul meu, bate vântul dinspre mare! Închisorile de tranzit! Wagon-zek-urile! Lagărele! Ah! Să plecăm! O plimbare rapidă până la Pacific!

— Cu un bilet de întoarcere, tinere Valentin, dus-întors!

— Bineînţeles, şi repede-repede!

— Ştiţi, Lev Grigorievici, afluxul acesta de impresii, schimbarea aceasta de atmosferă mă ameţesc. Am trăit cincizeci şi doi de ani, am scăpat de o boală mortală, m-am însurat de două ori, soţiile mele erau frumoase, am avut copii, cărţile mele au fost publicate în şapte limbi, am fost laureatul mai multor academii, dar nu am cunoscut niciodată fericirea ameţitoare de azi. Unde am ajuns? Nu o să mai fiu silit să mă bălăcesc prin apa îngheţată! 40 de grame de unt! Pâine neagră la discreţie! Avem voie cu cărţi! Poţi să te razi! Supraveghetorii nu îi bat pe zeki! Ce zi măreaţă este aceasta? Ce culme luminoasă? Poate că am murit? Oare nu visez? Cred că am ajuns în rai!

— Nu, prea scumpule. Sunteţi tot în infern, dar v-aţi înălţat în cercul superior, primul în toate sensurile cuvântului. Aţi

[8] Cartier muncitoresc din vestul Moscovei, cunoscut prin luptele de stradă și represiunea care a urmat în timpul primei revoluții ruse, 1905-1907

întrebat ce înseamnă *şaraşka*? Dacă vreţi, e o fantasmă a lui Dante. Îşi bătea capul fiindcă nu ştia unde să-i aşeze pe înţelepţii Antichităţii. Datoria creştinească îi spunea să-i arunce pe aceşti păgâni în infern. Dar conştiinţa lui de om din Quattrocento nu putea să-i lase pe aceşti eroi ai spiritului să se amestece cu tot felul de păcătoşi sau să sufere pedepse corporale. Aşa că le-a rezervat un loc retras în infern. Dacă îmi îngăduiţi, se prezintă cam aşa în mare:

Şi-ajunşi apoi din jos de un palat...

-...Vedeţi de altfel aceste bolţi antice!

De şapte ziduri strâns cuprins în braţe
Şi primprejur de-o apă ferecat.
Trecurăm apa cum păşeşti pe gheaţă:
prin şapte porţi...

— Dumneavoastră aţi intrat într-o maşină celulară, aşa se explică faptul că nu aţi văzut porţile...

Şi când tăcu, patru înţelepţi văzui
Şi nu părea că pe-al lor chip domneşte,
Nici bucuria, nici tristeţea.
O tu, cu care ştiinţa se mândreşte,
Au cine-s cei a căror glorie, spune,
De starea celorlalţi îi osebeşte?...”[9]

— Haideţi, Lev Grigorievici, dacă ar trebui să-i explic lui Herr Professor ce înseamnă o *şaraşka*, aş folosi termeni mai simpli. Trebuie să citeşti editorialele din *Pravda*: „S-a stabilit că întreaga cantitate de producţie de lână depinde direct de alimentaţia ovinelor şi de îngrijirea pe care o primesc”.

[9] Dante Alighieri, Divina comedie, Infernul, cântul IV, traducere de Eta Boeriu, Editura Paralela 45, Pitești, 2004

CAPITOLUL IV

Bradul de Crăciun se reducea la o crenguţă de pin înfiptă între scândurile unui taburet. O ghirlandă de beculeţe slabe o înconjura de două ori şi lăsa să-i cadă firele lăptoase de clorură de vinil plastifiat spre acumulatorul aşezat pe duşumea.

Acest taburet trona în fundul unui pasaj dintre paturile etajate, iar o saltea de sus proteja tot colţul şi minusculul brad de violenţa plafonierelor.

Şase bărbaţi, în salopete mulate de paraşutişti, erau adunaţi în cerc în jurul bradului. În picioare, cu fruntea plecată, ascultau serioşi. Unul din ei, Max Adam, băiat vioi şi atent, recita rugăciunea protestantă potrivită ocaziei.

Nu mai era nimeni în sala mare, ticsită de paturi supraetajate, cu picioarele sudate: după cină şi plimbarea de o oră, fiecare îşi reluase munca de seară.

Max termină rugăciunea şi toţi se aşezară. Pentru cinci dintre ei fusese ca o ploaie adusă de briză: o amintire dulce-amăruie din ţară. Din ţara lor solid clădită, dulcea Germanie, cu acoperişurile ei de ţiglă sub care se celebra atât de frumos marea sărbătoare a anului, atât de plăcută şi emoţionantă. Al şaselea era un bărbat robust cu barba neagră. Era evreu şi comunist.

Destinul îl legase burduf pe Lev Rubin de Germania, prin toate frânghiile păcii şi prin toate funiile războiului.

Germanist, filolog în timp de pace, vorbea un *hochdeutsch* modern ireproşabil, dar putea să recurgă uneori la germana claselor mijlocii sau la limba veche. Îşi amintea de toţi germanii care apăruseră vreodată în presă ca de nişte prieteni personali, fără cel mai mic efort. Evoca orăşelele de pe Rin ca şi cum le străbătuse adesea străduţele umbroase, spălate mereu.

Dar nu cunoscuse decât Prusia, pe front, ca soldat.

Comandase un batalion însărcinat cu „demoralizarea trupelor adverse”. Cutreiera lagărele de prizonieri pentru a pescui germanii care erau sătui de sârma ghimpată şi erau

de acord să-l ajute. Le obţinea eliberarea şi îi lăsa să vegeteze liniştiţi într-un centru de formare specială. Pe unii dintre ei îi trimitea din nou pe front, înarmându-i cu TNT-uri, mărci false, permise false, livrete militare false. Puteau să arunce în aer podurile sau puteau să fugă acasă şi să trăiască liniştiţi un timp, aşteptând să fie prinşi din nou. Cu alţii vorbea despre Goethe şi Schiller şi revizuia în compania lor textele destinate camioanelor „sonorizate”, a căror vervă persuasivă îi convingea pe camarazii de ieri să-şi întoarcă armele împotriva lui Hitler. Aceşti adjuncţi tari în ideologie, cei care săreau cu cel mai mare elan de la nazism la comunism, intrau în rândurile „Comitetelor Germaniei libere” şi stăteau la adăpost acolo, aşteptând Germania socialistă de mâine. Pe cei care rămăseseră militari îi luase cu el spre sfârşitul războiului, pentru o operaţiune sau două: trecând alături de ei linia dislocată a frontului, reuşise să ocupe locuri întărite numai prin elocvenţă, economisind astfel sângele batalioanelor noastre.

Dar era imposibil să-i converteşti pe aceşti germani fără să intri în pielea lor, fără să-i iubeşti şi, după cucerirea Germaniei, fără să-i plângi. Acest lucru îl aruncase pe Rubin după gratii. Duşmanii lui de la Direcţiune îl acuzaseră că luptase pe faţă, după ofensiva din ianuarie, împotriva devizei: „Sânge vărsat pentru sânge vărsat, moarte pentru moarte”.

Exista şi ceva adevăr în această acuzaţie, şi Rubin recunoştea, dar totul era atât de complex încât nu putea fi exprimat în cuvintele confuze ale jurnaliştilor sau în termenii rechizitoriilor.

Lângă taburetul cu creanga de pin iluminată, două noptiere alăturate formau un fel de masă. Se făcea schimb de bunătăţi: conserve de peşte (fiindcă îşi permiteau să facă cumpărături în magazinele din capitală, pe spinarea *zekilor*), o cafea călduţă, o prăjitură de casă. Conversaţia începu cu o gravitate ceremonioasă. Max îi inspiră o turnură pacifistă: se evocară obiceiuri vechi, povestiri înduioşătoare despre noaptea de Crăciun. Alfred, un student vienez cu ochelari care nu reuşise să-şi termine studiile de fizică, îşi susura accentul austriac melodios. Tânărul Gustav, membru al

Hitlerjugend-ului, un băiat cu faţa rotundă şi cu urechile roz şi translucide de purceluş, clipea din ochi spre beculeţele bălţate, neîndrăznind să se amestece în conversaţia adulţilor — fusese făcut prizonier la o săptămână după sfârşitul războiului.

Discuţia devie totuşi. Cineva îşi aminti de un Crăciun din '44, cu cinci ani înainte, de ofensiva din Ardeni, în care toţi germanii se înrolaseră în unanimitate, ca într-o luptă antică: învinşii îi vânaseră pe învingători. Îşi amintiră că, în ajunul acelui Crăciun, Germania îl asculta pe Goebbels.

Trăgând de o buclă din barba lui neagră şi hirsută, Rubin încuviinţă, îşi amintea discursul şi pe cel care îl rostise. Goebbels vorbise din tot sufletul, de parcă purta în spate toate poverile care terminau Germania. Probabil că îşi presimţea sfârşitul.

Reinhold Simmel, Obersturmbahnfuhrer al SS-ului, care încăpea cu greu între noptiere şi pat, nu înghiţi politeţea subtilă a lui Rubin. I se părea intolerabil faptul că un evreu îndrăznea să-l judece pe Goebbels. Nu s-ar fi înjosit niciodată să stea la masă cu el dacă ar fi avut tăria de caracter să renunţe la o seară de Crăciun în tovărăşia compatrioţilor săi. Dar ceilalţi germani ţineau ca Rubin să fie prezent. Pentru colonia aceasta măruntă, care eşuase în colivia aurită a *şaraşkăi*, în inima Moscovei barbare şi indisciplinate, singurul interlocutor accesibil era acest comandant al armatei inamice, care, în timpul războiului, semănase mereu printre ei vrajba şi ruina. Era singurul care le putea explica obiceiurile şi tradiţiile indigenilor, singurul care îi sfătuia cum să se poarte, singurul care le traducea ultimele veşti din actualitatea internaţională.

Încercând să-l lovească pe Rubin unde îl durea mai tare, Simmel declară că Reich-ul era plin până peste cap de oratori străluciţi. De ce oare bolşevicii îşi pregăteau mereu discursurile şi le citeau fără să le piardă o clipă din ochi?

Replica lovi cu atât mai tare, cu cât era îndreptăţită. Nu puteai totuşi să-i explici acestui duşman, acestui ucigaş, că am avut şi noi oratorii noştri, dar că au fost asasinaţi de comitetele de partid. Rubin nu îl plăcea pe Simmel. Îşi

amintea cum sosise la *şaraşka* după ce petrecuse mulţi ani în închisoarea Butîrki: cu tunica aceea de piele scârţâitoare pe a cărei mânecă se vedeau semnele lăsate de insignele SS-ului civil, cel mai rău dintre toate. Nici măcar închisoarea nu reuşise să şteargă cruzimea de pe faţa lui Simmel. Dacă simţea o oarecare neplăcere în seara asta, era din cauza lui Simmel. Ceilalţi insistaseră mult şi lui îi fusese milă de oamenii aceştia solitari şi pierduţi şi nu voise să le umbrească sărbătoarea printr-un refuz.

Reprimând tentaţia unei izbucniri, Rubin traduse sfatul lui Puşkin: cizmarul nu trebuie să judece mai sus de cizme.

Max, mereu prevenitor, întrerupse altercaţia imediat. Începuse să-l descifreze pe Puşkin sub îndrumarea lui Lev. De ce nu servea Reinhold şi frişca la prăjitură? Şi Lev unde petrecuse Crăciunul acela faimos?

Reinhold luă puţină frişca şi Lev îşi aminti că era atunci la capătul podului Narew, aproape de Rozani, într-un adăpost blindat.

Şi, asemeni acestor germani care împodobeau în seara aceasta Germania lor distrusă şi zdrobită cu cele mai luminoase culori, scoase din fundul inimii lor, Rubin simţi că se trezesc în el amintirile din Narew, amintirea pădurilor umede de pe malurile Ilmenului.

Lămpile colorate se reflectau în ochii acestor oameni care, în seara aceasta, străluceau cu o lumină mai caldă.

Îl întrebară pe Rubin care erau noutăţile. El simţi că nu era potrivit să facă un tur de orizont al lunii decembrie. Nu îşi permitea să-l judece pe Sirius, sperând mereu că va reuşi să-i reeduce pe aceşti oameni. Să-i convertească la credinţa lui, şi anume că, într-un secol dificil, adevărul socialist străbătea uneori cărări ocolite sau şerpuitoare. Aşa că se gândi să aleagă, pentru ei şi pentru istorie — şi făcea această alegere şi pentru el, chiar dacă nu voia -, singurele evenimente care jalonau marea cale pe porţiunea cea mai dreaptă, neglijându-le pe cele care o traversau uneori sau se apropiau periculos de mlaştini.

De fapt, în luna decembrie, în afară de negocierile chino-sovietice, puţin cam prelungite, şi de cea de-a şaizeci şi

şasea aniversare a Conducătorului, nu se petrecuse nimic pozitiv. Îi era ruşine să le vorbească acestor germani despre procesul lui Traitşo Kostov[10], de această grosolană mascaradă judiciară, de presupusele mărturisiri ale lui Kostov din celula de condamnat la moarte, transmise presei atât de tardiv. Acest lucru ar fi dăunat scopurilor lui pedagogice.

Astfel că, în seara aceasta, Rubin prefera să vorbească despre victoria istorică cu implicaţii universale a comuniştilor chinezi.

Max, binevoitor, îl asculta pe Rubin, gata să se supere. Ochii lui aveau o privire inocentă. Era legat de Rubin, dar îl trata cu puţină neîncredere, din cauza blocadei de la Berlin. Fără ştirea lui Rubin şi riscându-şi viaţa, utiliza uneori laboratorul de unde ultrascurte ca să monteze, să asculte şi să demonteze apoi un receptor în miniatură, care nu semăna deloc cu un aparat obişnuit. Şi astfel asculta Koln şi emisiunile în limba germană ale BBC-ului, aflând în acest fel că Kostov retractase în mijlocul procesului mărturisirile smulse de anchetatori şi că ţările atlantice îşi uneau forţele, şi că Germania de Vest prospera. Transmisese aceste veşti şi celorlalţi germani, care trăiau cu speranţa că vor fi eliberaţi de Adenauer.

În prezenţa lui Rubin, încuviinţau.

Rubin trebuia să plece, fiindcă nu fusese scutit de rondul de noapte în seara aceasta. Lăudă prăjitura — lăcătuşul Hildemut se înclină, flatat — şi îi rugă pe ceilalţi să-l scuze. Îl mai reţinură puţin, îi mulţumiră că venise, el le întoarse mulţumirile. Apoi germanii începură să cânte în surdină colinde de Crăciun.

Rubin se întoarse pe holul pe care intrase: cu un dicţionar finlandez — mongol şi cu un volum mic de Hemingway în engleză.

Holul era mare, pardosit cu scânduri neşlefuite şi aspre, lipsit de ferestre, luminat electric zi şi noapte. Cu o oră mai de-vreme, tot aici, Rubin şi alţi amatori de noutăţi folosiseră

[10] Traitșo Kostov, 1897-1949, comunist bulgar condamnat la moarte pentru „atitudine antisovietică” și executat în urma unui proces în timpul căruia a retractat public mărturisirile făcute sub tortură.

pauza febrilă a cinei pentru a-i întreba pe zekii nou-veniţi despre lagărele lor. În holul acesta dădeau una din scările interioare ale închisorii, dar şi uşile camerelor celulare. Camere banale, cu închizători fără zăvoare, celule totuşi, fiindcă lemnul uşii era găurit de vizoare din sticlă. Supraveghetorii instituţiei nu se foloseau niciodată de aceste vizete, dar fuseseră făcute în virtutea regulamentului interior al închisorilor clasice, datorită singurului fapt că *şaraşka* se numea pe hârtie „închisoarea specială nr. 1 a MGB-ului”.

Printr-unul din aceste vizoare s-ar fi putut vedea în altă sală alţi oameni care petreceau ajunul Crăciunului împreună: erau letonii, învoiţi şi ei de la muncă.

Ceilalţi *zeki* erau la muncă. Rubin se temea să nu fie oprit la ieşire, apoi condus la Oper[11], care l-ar fi silit să-şi motiveze în scris întârzierea.

La fiecare capăt, holul se termina cu uşi fără închizătoare: una, cu patru canaturi şi boltită, se deschidea spre absida unei încăperi care fusese capela unui seminar şi care era acum dormitor pentru prizonieri, iar cealaltă, cu două canaturi, închisă, blindată de sus până jos, dădea spre locurile de muncă, iar deţinuţii o numeau „pragul sanctuarului”.

Rubin se apropie de uşa blindată şi bătu în ferestruică. Faţa unui supraveghetor se lipi de sticlă. Cheia se întoarse fără zgomot. Supraveghetorul era un tip placid.

Rubin începu să urce scara de onoare de modă veche, cu trepte duble, străbătu palierul de marmură, trecu pe lângă două lămpi de perete vechi din fier forjat, inutile acum. Rămânând la acelaşi etaj, intră în holul laboratoarelor. Împinse o uşă: LABORATOR DE ACUSTICĂ.

[11] Abreviere de la operupolnomotșeni – (operațional), reprezentant al poliției politice, dotat cu „puteri operaționale” depline.

CAPITOLUL V

Laboratorul de acustică era situat într-o cameră cu multe ferestre, vastă, cu tavanul înalt, plină de instrumente de fizică împrăştiate pe rafturi de lemn alb sau pe poliţe din aluminiu strălucitor, de mese pentru montaj, de pupitre sau dulapuri din placaj fabricate la Moscova, de birouri confortabile, tocite deja la sediul berlinez al firmei Lorenz-Radio.

Becuri mari din sticlă mată difuzau o agreabilă lumină albă. În fundul camerei se înălţa o cameră surdă, care nu atingea totuşi plafonul. Se vedea că era improvizată: pe dinafară era îmbrăcată în pânză de sac căptuşită cu paie. Uşa, groasă de jumătate de metru, dar găunoasă ca halterele clovnilor, era deschisă şi acoperită, sus, cu o perdea de lână pe care o trăseseră la o parte ca să intre aerul. Lângă ea străluceau alămurile cutiilor de contact şi lacul negru al standardului.

Cu spatele la cabină era o fată tânără, instalată la un birou, măruntă şi plăpândă, cu o figură acră şi palidă, cu un şal de angora pe umeri.

Ceilalţi zece ocupanţi ai camerei erau bărbaţi, îmbrăcaţi în salopete albastre. La lumina becurilor sau învăluiţi în strălucirea lămpilor îmbinate, tot de provenienţă germană, erau într-o continuă activitate, umblând în toate părţile, mânuind ciocanul sau aparatul de sudură, aplecaţi deasupra birourilor sau meselor lor.

Jazzul se amesteca cu pianul clasic şi cu melodiile Europei de Est şi toate erau difuzate de trei receptoare improvizate, fără cutie, înjghebate din plăci de aluminiu.

Rubin îşi ocupă locul fără grabă, plimbându-se prin laborator, vânturându-şi dicţionarul şi volumul de Hemingway. Barba lui neagră şi creaţă era presărată cu firimituri de prăjitură.

Chiar dacă toate salopetele repartizate prizonierilor fuseseră croite după acelaşi tipar, le purtau în mod diferit. Rubin pierduse un nasture, centura era slabă şi stofa atârna

moale pe burtă. Pe drum se întâlni cu un tânăr deţinut, îmbrăcat în acelaşi albastru, dar elegant, cu centura din stofa strânsă cu o cataramă în jurul mijlocului subţire şi, la răscroiala salopetei, cu o cămaşă albastră, decolorată, dar ornată cu o cravată strălucitoare. Tânărul ocupa toată aleea laterală pe unde trebuia să treacă Rubin. Cu mâna dreaptă balansa delicat lampa de sudură aprinsă, piciorul drept era aşezat pe un scaun, cotul pe genunchi, mâncând din ochi schema unui radio ilustrată în revista englezească Wireless Engineer, deschisă pe masă. Fredona:

Boogie-woogie, boogie-woogie
Samba! Samba!

Fiindcă nu putea trece, Rubin se opri un moment, privindu-l părinteşte. Tânărul nu părea să-l vadă.

— Tinere Valentin, aţi putea poate să vă mişcaţi puţin membrul inferior?

Celălalt, fără să ridice privirea de pe schemă, răspunse cu o energie tranşantă:

— Lev Grigorievici! La o parte! Unde e mătura? De ce umblaţi haihui pe timp de noapte? Ce căutaţi aici? Şi ridică spre Rubin privirea lui limpede, uimită, copilărească. Şi apoi, ce avem noi în comun cu literaţii? Ha-ha-ha! despărţi el silabele. Fiindcă nu sunteţi inginer, o, ce ruşinos!

Deschizând ochii mari şi strâmbându-şi buzele într-o mimică copilărească, comică, Rubin susură:

— Motănelul meu, cunosc ingineri care vând sifon!

— Nu sunt genul meu! Eu sunt inginer de prima clasă, ia seama, trepăduşule! — debită sec Valentin, apoi aşează lampa de sudură pe un suport din fire de fier, se ridică şi îşi dădu pe spate părul mătăsos, de culoarea colofoniului de pe masă.

Era în el ceva diafan, juvenil, faţa lui nu era marcată de necazurile vieţii, gesturile erau copilăreşti. Nu îţi venea să crezi că terminase studiile înaintea războiului, că fusese prizonier în Germania, că trăise în Europa şi că era închis în ţara lui de cinci ani.

Rubin suspină.

— Fără certificat în regulă şi fără recomandarea şefului dumneavoastră din Belgia, administraţia noastră nu ia în consideraţie...

— Ce certificat? Valentin simula indignarea cu multă măiestrie. Sunteţi literalmente ramolit. În fine, gândiţi-vă, sunt nebun după femei!

Faţa severă nu-şi putu ascunde zâmbetul. Un alt deţinut, de lângă fereastra la care trebuia să ajungă Rubin, lăsă lucrul şi ascultă atent glumele lui Valentin.

— În teorie, aparent... replică Rubin, cu un gest blazat de rumegător.

— Şi, în plus, îmi place să arunc banii pe fereastră!

— La câţi aveţi...

— Eu, inginer lambda?! Gândiţi-vă: dacă îţi plac femeile şi le schimbi mereu, ai nevoie de mulţi bani! Pentru asta trebuie să câştigi mult! Şi ca să câştigi mult, dacă eşti inginer, trebuie să fii o somitate în materie. Ha, ha, a pălit!

Chipul prelung al lui Valentin se ridică provocator spre Rubin.

— Aha! exclamă *zekul* de la fereastră, cel care avea biroul lângă fată. Liovka, tocmai mi-am dat seama ce timbru vocal are Valentin. Un adevărat *clopoţel*! Iau notă, înţelegi? E un gen de voce pe care ai putea s-o identifici de la orice telefon, oricâţi paraziţi ar avea.

Desfăcu o foaie mare pe care se aliniau coloane de nume, împărţite în pătrate, şi pe care se lăfăia o clasificare cu încrengături.

— Nimicuri! spuse Valentin cu un gest dispreţuitor. Apoi luă iarăşi lampa şi colofoniul începu să sară în toate părţile.

Culoarul era liber. Rubin ajunse la fotoliu şi începu să clasifice vocile.

Tăcură amândoi.

— Tinere Gleb, am făcut o bucată bună de drum, spuse Rubin. Toate acestea, adăugate la limbajul vizibil, sunt o adevărată armă de şoc. Amândoi o să înţelegem repede ce înseamnă vocea telefonică... Ce cântă?

Jazzul domina încăperea, dar, pe pervazul unei ferestre, un receptor improvizat reuşea să se impună şi înşira arpegii de

pian. Încăpăţânată, aceeaşi frază izbucnea, se lăsa dominată, revenea, pleca din nou. Gleb răspunse:

— Sonata a şaptesprezecea de Beethoven. Mă întreb de ce, până în prezent... Mai bine ascultă.

Amândoi se aplecară spre postul lor, dar jazzul îi deranja.

— Valentin! apuse Gleb. Capitulează odată! Fii mărinimos!

— Doar asta fac, răspunse celălalt, ţâfnos. V-am făcut un receptor. E de ajuns să scot o bobină şi puteţi să vă tot chinuiţi.

Fata îşi încruntă sprâncenele severe şi interveni.

— Valentin Martînici! E adevărat că nu se poate trăi ascultând trei posturi odată! Opriţi-l pe al dumneavoastră, fiindcă vi se cere.

(Receptorul lui Valentin dădea un slow şi bietului de el îi plăcea mult muzica asta...)

— Serafina Vitalievna! E monstruos! Valentin se aruncă spre un scaun liber, îl înclină şi începu să peroreze ca la tribună. Un om normal, un om sănătos nu mai poate să aprecieze tot ce este tonic în jazz? Toate melodiile acestea bătrâneşti ne corup urechile ! Nu aţi dansat chiar niciodată tangoul albastru? Nu aţi văzut niciodată spectacolele lui Arkadi Raikin, cântăreţul? Nu aţi pus niciodată piciorul în Europa! De unde să ştiţi ce înseamnă viaţa?... Vă sfătuiesc să vă îndrăgostiţi imediat! declară el emfatic, deasupra dosarului, fără să vadă că o cută de amărăciune strâmba gura fetei. Nu contează de cine! *Ça depend*! Strălucirea luminilor, noaptea! Foşnetul jupoanelor!

— Asta e. Iată-l din nou *defazat*!, spuse Rubin, alarmat. Trebuie să folosim metode mai tari.

Şi, în spatele lui Valentin, opri jazzul. Enervat la culme, acesta se întoarse.

— Lev Grigorievici! Cine v-a autorizat?

Se întristase, voia să pară ameninţător.

Eliberată, melodia sonatei a şaptesprezecea curgea în aerul limpede, fără alt rival în afară de melodia sumară care venea din celălalt capăt al încăperii.

Silueta lui Rubin îi trăda abandonul, iar faţa i se rezuma la ochii întunecaţi şi lipsiţi de apărare şi la barba plină de firimituri.

— Inginer Priantcikov! Vă amintiţi de Carta de la Atlantic? V-aţi făcut testamentul? Cui îi lăsaţi pantofii?

Valentin Priantcikov deveni serios. Privi cu ochi limpezi în ochii lui Rubin şi întrebă cu voce blândă:

— Ascultaţi, aşa ceva e incredibil! Nici în închisoare nu suntem liberi? Atunci, unde am putea fi?

Unul dintre montatori îl strigă şi el se îndepărtă, copleşit.

Rubin se aşeză fără zgomot în fotoliu, se adânci în dosarul lui Gleb şi ascultă încordat, până când fraza cu izbucniri liniştitoare se sfârşi dintr-odată, ca o propoziţie întreruptă la jumătate. Era finala sonatei, fără mare tam-tam.

Rubin înjură grosolan, dar numai Nerjin îl auzi.

— Mai tare, nu înţeleg nimic, spuse acesta, tot cu spatele.

— Spuneam că nu am chef, reluă Rubin cu vocea lui răguşită, fără să se întoarcă nici el. De exemplu, am ratat sonata asta...

— Fiindcă nu există organizare, să mor dacă nu! mormăi prietenul lui. Sonata asta e într-adevăr foarte bună. Ai remarcat sfârşitul? Nici vuiet, nici murmur. Se întrerupe, asta e tot. Ca în viaţă... Unde ai fost?

— Cu germanii. Am sărbătorit Crăciunul, spuse Rubin, cu o grimasă ironică.

Pălăvrăgeau fără să se vadă, ceafa unuia atingând aproape umărul celuilalt.

— Complimentele mele. Gleb reflectă un moment. Îmi place cum tratezi cu ei. Petreci ore întregi învăţându-l rusa pe Max. Totuşi, ai destule motive să-i urăşti...

— Să-i urăsc? Nu. Dar vechea mea pasiune pentru ei a mai scăzut. Chiar şi Max, un băiat care nu are răutate, care nu a fost nazist, nu împarte oare responsabilitatea cu criminalii? Nu a făcut nimic ca să-i împiedice...

— Nici mai mult, nici mai puţin decât tine sau decât mine, fiindcă nici noi nu facem nimic împotriva unui Abakumov sau a unui oarecare Şişkin-Mişkin...

— Ascultă-mă puţin, Gleb. Până la urmă, sunt mai mult evreu decât rus, nu-i aşa? Şi mai mult rus decât cetăţean al lumii?

— Bine spus. Cetăţeni ai lumii! Sună puţin cam anemic, dar pur.

— Cosmopoliţi, altfel spus. Au avut deci dreptate să ne închidă.

— Sigur. Şi încă te mai chinuiai să demonstrezi contrariul la Curtea Supremă.

Cocoţat pe pervazul ferestrei, crainicul promitea, în cincisprezece secunde, „efemeridele emulaţiei socialiste”.

În acest interval, Gleb întinse mâna spre aparat, cu o încetineală calculată, de parcă ar fi vrut să-l strângă de gât pe crainic, şi, fără să-i mai lase nici o secundă, închise butonul. Faţa lui, până atunci animată, era pământie.

Valentin Priantcikov era absorbit de o nouă problemă. Reflectând la tipul de amplificator pe care avea să-l folosească, cânta tare, nepăsător:

Boogie-woogie, boogie-woogie
Samba! Samba!

CAPITOLUL VI

Gleb Nerjin era de aceeaşi vârstă cu Priantcikov, dar părea mai bătrân. Părul şaten, care cădea moale de o parte şi de cealaltă a capului, era bogat, dar gura şi ochii era înconjuraţi de riduri şi fruntea îi era brăzdată. Tenul lui resimţea lipsa de aer proaspăt şi era spălăcit. Dar ceea ce îl făcea mai bătrân era economia de gesturi. Economie înţeleaptă, prin care natura păstrează forţele ameninţate de viaţa din lagăr. Este adevărat că, în climatul liberal al *şaraşkăi*, având în vedere mâncarea cu carne şi absenţa eforturilor fizice prelungite, nu mai era nevoie de o asemenea economie. Totuşi, Nerjin, conştient de timpul care îl aştepta, încerca să întărească şi să obţină un control la sânge asupra celor mai neînsemnate gesturi.

Biroul lui mare era în momentul acesta plin de cărţi şi dosare, spaţiul interior era presărat cu cămăşi, texte dactilografiate, cărţi, reviste ruseşti şi străine, toate deschise. Un spectator neavizat care ar fi trecut din întâmplare pe lângă el ar fi crezut că vede cercetarea ştiinţifică atingând paroxismul.

Dar toate acestea erau un *fals*. Seara, Nerjin *simula*, pregătit pentru o eventuală inspecţie a şefilor.

De fapt, nu vedea nimic din ce era în faţa ochilor lui. Trăsese într-o parte perdeaua de mătase de culoare deschisă şi contempla sticla ferestrei întunecate. Dincolo de spaţiul întunecat începeau luminile clipitoare ale Moscovei şi întregul oraş, ascuns după colină, trasa o imensă coloană albicioasă şi difuză pe cerul brun roşiatic.

Scaunul cu arcuri, care urmărea cele mai neînsemnate mişcări ale spatelui, măsuţa cu glisiere, cum nu se mai fac la noi, locul confortabil în faţa unei ferestre orientate spre sud, totul părea să indice că Nerjin era un membru fondator al *şaraşkăi* Marfino, chiar dacă nu se cunoştea prea bine istoria acestei instituţii.

Casa îşi trăgea numele de la Marfino, odinioară un sat, acum inclus în marea suburbie. Fondarea *şaraşkăi* data dintr-

o seară de iulie, cu trei ani în urmă. Clădirile vetuste ale unui seminar provincial, înconjurate în prealabil cu sârmă ghimpată, primiseră atunci cincisprezece *zeki*, aduşi din lagăre. Această epocă, cea a bunului Krilov, cum se spune acum în memoria fabulistului, era epoca bucolică. Atunci puteai asculta BBC-ul fără primejdie, în dormitorul închisorii -, tehnica bruiajului nu era încă pusă la punct — şi, odată cu venirea serii, puteai să hoinăreşti în zone sau să te tăvăleşti sub cerul liber în iarba necosită. (Iarba trebuie într-adevăr cosită pentru ca deţinuţii să nu se poată târî până la sârma ghimpată.) Puteai să te uiţi la stelele veşnice sau la plutonierul-şef Jvakun, mai puţin veşnic şi acoperit de sudoare, din Ministerul de Interne, care profita de garda de noapte ca să sustragă căpriori din şantierul de reparaţii, să-i târască pe sub sârma ghimpată şi să-şi încălzească locuinţa cu ei.

Şaraşka nu avea habar de sarcinile ştiinţifice care o aşteptau şi se ocupa cu desfacerea multelor pachete aduse din Germania pe calea ferată, în trei convoaie; fiecare se străduia să pună mâna pe cele mai confortabile mese sau scaune germane; să rebuteze materialul telefonic, acustic, radiofonic pe unde ultrascurte, atunci când acesta era depăşit sau avariat din cauza transportului; să constate că cel mai bun material şi documentaţia cea mai recentă fuseseră şterse sau distruse de germani, în timp ce căpitanul MVD care trebuia să supravegheze transporturile de la firma Lorenz — mare cunoscător de mobilă, dar mediocru în ceea ce privea cultura germană şi cunoştinţele radiofonice — străbătea împrejurimile Berlinului pentru a găsi toate mobilele potrivite şi a le trimite la Moscova, unde trebuiau să împodobească atât apartamentul lui, cât şi pe cele ale superiorilor săi.

Iarba era cosită de mult, uşile nu se mai deschideau pentru plimbare decât la sunetul unei sonerii, *şaraşka* trecuse de sub stăpânirea lui Beria la cea a lui Abakumov şi se ocupa şi acum cu descifrarea enigmelor telefonice. Misiunea ştiinţifică ar fi trebuit să se termine într-un an, dar lucrau deja la ea de doi ani, se dezvolta, se încurca, se etala în mii de întrebări

anexate. Ea solicita acum ca Rubin şi Nerjin să găsească o metodă de a identifica o voce la telefon pe criteriul caracteristicilor ei unice.

Nimeni nu se înhămase la o asemenea sarcină. Nimeni nu găsise o lucrare referitoare la acest subiect. Li se acordaseră şase luni prelungire, apoi alte luni, dar nu avansaseră deloc şi acum erau presaţi de timp.

Copleşit de urgenţa lucrării, fără să ridice capul, Rubin se plânse:

— Nu ştiu ce se întâmplă astăzi, dar nu am chef...

— Aiureli, răspunse Nerjin ursuz. Credeam că nu ai făcut decât patru ani de război şi că eşti în gaura asta de alţi cinci. Te-ai săturat deja? Trebuie să demonstrezi că meriţi un sejur în Crimeea. Tăcere.

— Eşti absorbit de şmecheriile tale personale? Întrebă încet Rubin.

— Rahat.

— Cine lucrează atunci la voci?

— Trebuie să spun că mă bazam pe tine.

— Ce coincidenţă. Şi eu făceam acelaşi lucru.

— Ce fiinţă imorală. Când mă gândesc câte hârţoage ai luat de la biblioteca Lenin sub pretextul acesta! Şi pledoariile celor mai cunoscuţi avocaţi. Şi memoriile lui Koni[12]. Şi *Totul pentru a deveni actor*. În fine, depăşind graniţele bunului-simţ, un studiu asupra prinţesei Turandot. Care alt *zek*, din tot Gulagul, se poate lăuda cu o asemenea bibliotecă?

Rubin răspunse cu o grimasă familiară, care împrumuta feţei lui o expresie de prostie comică.

— Bizar. Mă întreb uneori cu cine am citit toate cărţile astea, inclusiv cea despre Turandot, în loc să muncesc. Oare nu cumva cu tine?

— Eu aş avea chef de lucru, ce să spun. Da, astăzi aş fi putut munci ca un ocnaş. Dar uite, două circumstanţe îmi deturnează atenţia de la laborioasa mea concentrare. În primul rând, sunt chinuit de o problemă de parchet.

— De ce?

[12] Anatoli F. Koni, 1844-1927, reputat jurist și orator, autor de articole critice și memorii.

— Da, dincolo de Kaluga, ştii, se află casele MVD, în semicerc, cu un turn. Lagărul nostru era pe şantierul acela în '45 şi eu munceam sub comanda unui montator de parchet. Astăzi am aflat că Reutmann locuieşte acum în casa aceea. Şi sunt torturat, mă înţelegi, de scrupulele mele de artist sau, dacă vrei, de o chestiune de prestigiu. Mă întreb dacă parchetul pus de mine scârţâie. Dacă scârţâie, înseamnă că grinzile au fost puse împotriva bunului-simţ. Şi eu nu mai pot remedia nimic.

— Nu mai spune, dar acesta este un subiect de dramă.

— În spiritul realismului socialist. Şi apoi, nu e o lipsă de gust să munceşti sâmbătă seara, atunci când se spune că numai oamenii liberi îşi permit să profite de duminică?

Rubin suspină.

— La ora asta, oamenii liberi s-au împrăştiat spre locurile de distracţie. Mărturiseşte că e o nesimţire din partea lor.

— Oare alegerea lor e într-adevăr fericită? Oare viaţa le aduce mai multe satisfacţii lor decât nouă? Rămâne de văzut.

Condiţia lor de prizonieri îi silea să vorbească în şoaptă, fiindcă Serafina Vitalievna, aşezată în faţa lui Nerjin, nu trebuia să audă nimic. Acum erau în gardă: cu spatele întors spre restul sălii, cu feţele îndreptate spre fereastră, spre becurile din zonă, spre terasa care se ghicea în întuneric, spre luminile distincte ale serelor îndepărtate şi spre aura palidă şi tulbure pe care o trimitea Moscova spre cer.

Deşi matematician, Nerjin avea noţiuni de lingvistică şi, fiindcă materialul sonor al limbii ruse devenise obiectul cercetării ştiinţifice a Institutului din Marfino, avusese tot timpul să-l secondeze pe Rubin, unicul literat al locului. Trecuseră doi ani de când petreceau câte douăsprezece ore pe zi, spate în spate. Din primul minut descoperiseră că aveau în comun multe lucruri de pe front; cunoscuseră în acelaşi timp frontul de nord-est şi frontul Bielorusiei; primiseră amândoi decoraţii, „minimul necesar pentru a fi un domn bine”. În aceeaşi lună, acelaşi Smerch[13] îi luase de pe front în baza foarte elasticului alineat 10[14]. Amândoi fuseseră condamnaţi la zece ani, ca toată lumea. Între ei era o

[13] Serviciu sovietic de contraspionaj militar

diferenţă de şase ani şi un grad, fiindcă Nerjin era doar căpitan.

Rubin îl judeca favorabil pe Nerjin, fiindcă nu fusese întemniţat ca fost prizonier de război şi nu fusese deci contaminat de anti-sovietizarea din străinătate; era dintre „ai noştri”, era un sovietic, dar se îndopase cu lecturi în tinereţe şi trăsese concluzia că Stalin desfigurase leninismul. Nerjin nu apucase să scrie pe hârtie această deducţie şi fusese deja arestat. Foarte zdruncinat de prizonieratul din lagăr, era totuşi dintre „ai noştri”, aşa că Rubin asculta cu indulgenţă reflecţiile futile, confuze şi efemere ale prietenului său.

Scrutară un moment întunericul de afară.

Rubin plescăi din buze.

— Există totuşi în tine o anumită sărăcie intelectuală. Asta mă nelinişteşte.

— Nu am nici o pretenţie în domeniul acesta; lumii noastre nu îi lipseşte inteligenţa, ci binele.

— Ia cartea asta, e bună.

— Încă o poveste despre sărmanii tauri chinuiţi?

— Nu.

— Sau despre leii urmăriţi?

— Nici asta!

— Nu mă descurc cu oamenii, ce vrei să fac cu taurii?

— Trebuie să citeşti cartea asta.

— Nu trebuie să fac nimic şi nu datorez nimic nimănui, să-ţi intre bine în cap. În privinţa datoriilor, sunt în regulă, cum spunea Spiridon.

— Mi-e milă de tine! E una din cele mai frumoase cărţi din secolul XX!

— Şi asta o să-mi reveleze cu adevărat ceea ce trebuie să ştie toată lumea? Punctul din care au început să se rătăcească oamenii?

— Scriitorul este inteligent, e bun, de o onestitate fără limite, soldat, vânător, păcătos, beţivan, destrăbălat,

[14] Alineatul 10 al controversatului articol 58 din Codul Penal al Republicii Federative Ruse, referitor la activitățile antisovietice realizate prin fapte, cuvinte sau intenții

dispreţuitor în linişte, deschis faţă de tot ce înseamnă minciună, iubind tot ce este simplu, cu naivitatea geniului...

— Du-te şi te spânzură! spuse Nerjin râzând. Ne prosteşti cu vorbăria ta. Am reuşit să trăiesc treizeci de ani fără Hemingway, o să reuşesc să mă lipsesc de el şi de acum înainte. Viaţa mea a fost destul de sfârtecată. Lasă-mă să mă limitez! Să-mi aleg direcţia...

Şi se întoarse spre masa lui. Rubin suspină. Niciodată nu avea chef să lucreze.

Privi harta Chinei, agăţată pe un raft al biroului. O decupase dintr-un ziar, apoi o lipise pe un carton. Pe toată durata anului care se sfârşea acum însemnase cu un creion roşu înaintarea trupelor comuniste. După obţinerea victoriei păstrase harta la vedere, ca să-i ridice moralul în momentele de delăsare şi descurajare.

Astăzi, totuşi, o tristeţe pătrunzătoare străpungea inima lui Rubin şi marea masă roşie a Chinei triumfătoare nu putea să-i vină de hac.

Din când în când, Nerjin muşca gânditor vârful ascuţit al stiloului, apoi, cu un scris asemănător picioruşelor de păianjen, trasat mai degrabă cu acul decât cu stiloul, lua note pe un carneţel minuscul, invizibil sub camuflajul de hârţoage inutile:

„Pentru un matematician, istoria anului 1917 nu oferă nimic surprinzător. La 90 de grade, tangenta se îndreaptă spre infinit, scufundându-se într-un infinit negativ. La fel face şi Rusia, înghiţită spre înălţimi de o libertate nemaipomenită, ca să se scufunde apoi în cea mai neagră tiranie. De altfel, nimeni n-a reuşit de la prima încercare”.

Sala încăpătoare a laboratorului de acustică îşi trăia liniştită viaţa de zi cu zi. Generatorul bâzâia. Se auziră ordine: „Contact!”, „Debranşează!”. Radioul îşi derula pălăvrăgeala. O voce puternică ceru o lampă radio 6K7.

Profitând de momentele în care nu era văzută de nimeni, Serafina Vitalievna arunca priviri atente spre Nerjin, care continuă să-şi acopere foile cu zgârieturi de ac.

Primise de la maiorul Şikin, „responsabilul operaţional”, misiunea de a-l supraveghea pe acest deţinut.

CAPITOLUL VII

Serafina Vitalievna era mică, atât de mică încât erai negreşit tentat să-i spui Simotşka. Locotenent în MGB, ea era acolo, purtând cămaşa portocalie, strânsă sub şalul de lână.

Tot personalul „extern” al casei era constituit din ofiţeri ai MGB-ului. În termeni constituţionali, acest personal se bucura de drepturi diverse, şi mai ales de dreptul la muncă. Acest ultim drept se exercita totuşi în limita zilei de lucru de opt ore şi nu consta în a produce ceva, ci în a supraveghea activitatea deţinuţilor. Aceştia, lipsiţi de orice alt drept, îşi exercitau în schimb prerogativa unei munci zilnice de douăsprezece ore. Angajaţii „externi” utilizau această diferenţă de orar — de la şase până la unsprezece seara, cu pauza de masă — pentru a supraveghea munca *zekilor*.

Astăzi era rândul Simotşkăi. În laboratoarele de acustică, această fată mărunţică întrupa singură puterea şi autoritatea.

Instrucţiunile îi spuneau să aibă grijă ca deţinuţii să muncească fără să-şi piardă timpul, fără să utilizeze locul de muncă pentru a fabrica arme sau a săpa tranşee, fără să abuzeze de abundenţa de piese radio pentru a confecţiona emiţătoare de unde scurte. La unsprezece fără un sfert, ea trebuia să strângă toate documentele confidenţiale şi să le aşeze într-un seif, apoi să sigileze uşa laboratorului.

Trecuseră şase luni de când Simotşka, inginer cu diplomă în transmisiuni, reuşise prin puritatea cristalină a „chestionarului confidenţial” să se vadă trimisă la această instituţie de cercetare, prescurtată, codată, secretă, pe care deţinuţii o numeau *şaraşka*, afişând o familiaritate neruşinată. De la intrarea în funcţie, angajaţii liberi erau numiţi ofiţeri şi primeau o soldă de două ori mai mare decât cea a unui inginer obişnuit (fiind ofiţeri, aveau dreptul la cheltuieli de echipament) şi nu se cereau de la ei decât devotament şi vigilenţă, cunoştinţele şi capacitatea putând fi lăsate pe mai târziu.

Aşa se întâmpla şi cu Simotşka. Nu era singura care ieşea de pe băncile Şcolii Superioare fără să ştie mare lucru. Din mai multe motive. Fetiţele acestea veneau de la liceu fără să aibă habar de matematică sau fizică (în timpul ultimelor clase avuseseră noroc că directorul, după anumite consilii pedagogice, le trăsese o săpunealã profesorilor prea severi şi le dăduse „atestatul” chiar dacă credeau că n-o vor mai scoate la capăt). Chiar şi la Şcoala Superioară, când aveau timp şi se puneau pe treabă, se încurcau în matematică sau în tehnica radio, în jungla aceasta de nepătruns, care depăşea puterile lor. Dar, cel mai adesea, nu aveau timp. În fiecare toamnă, timp de o lună sau mai bine, studenţii erau duşi la colhozuri ca să strângă cartofii, lucru care le răpea opt sau zece ore din cursurile zilnice şi nu mai aveau timp să-şi citească notele. Lunea era informarea politică; o dată pe săptămână, o reuniune oarecare; şi trebuia să munceşti în folosul comunităţii, să editezi „ziare murale”, să organizezi serate de patronaj; apoi să ajuţi puţin la gospodărie, să faci cumpărăturile, să te speli, să te îmbraci. Şi cinematograful? Şi teatrul? Cluburile pentru tineri? Dacă nu te distrezi şi nu dansezi în studenţie, când o s-o mai faci? Astfel, înaintea examenelor, Simotşka şi colegele ei pregăteau o mulţime de hârtiuţe, le strecurau în colţurile cele mai intime ale hainelor, cel mai puţin accesibile bărbaţilor, le scoteau înainte de examinare, le netezeau şi spuneau că sunt ciorne. Dacă ar fi pus întrebări complementare, supraveghetorii ar fi putut demasca insuficienţa candidatelor lor, dar erau şi ei încărcaţi de comisii, reuniuni, corvezi planificate, rapoarte de prezentat decanului şi rectorului şi le era greu să repete examenele, fără să mai punem la socoteală că li se reproşa mediocritatea rezultatelor, de parcă ar fi fost vorba de deşeuri în producţia industrială, şi aceasta în virtutea unui citat din Krupskaia[15], dacă nu mă înşel, care afirmă că nu există elevi nepregătiţi, există doar profesori incapabili. Astfel, examinatorii nu se oboseau să le prindă pe candidate

[15] Nadejda K. Krupskaia, 1869-1939, soția lui Lenin. După Revoluția din Octombrie s-a ocupat mai ales de teoria educației.

pe picior greşit şi expediau lucrările fără bătaie de cap, la repezeală.

Spre sfârşitul studiilor, Simotşka şi tovarăşele ei descoperiseră demoralizate că nu le plăcea specialitatea lor, că se simţeau nelalocul lor, dar era prea târziu. Şi Simotşka fremăta imaginându-şi intrarea în viaţa activă.

Eşuă la Marfino. Fu cucerită de la început: nu era nevoie de nici o iniţiativă personală. Oameni mai duri decât această puştoaică s-ar fi cutremurat dacă ar fi trebuit să treacă prin acel *no man's land* care înconjura această fortăreaţă din împrejurimile Moscovei, cu garda ei militară şi cu personalul special care supraveghea criminalii de stat cu cea mai mare condamnare.

Cele zece tinere recrutate dintre licenţiaţii Şcolii Superioare de Transmisiuni primiseră instrucţiunile lor de conservare. Li se explicase că era mai rău decât în război, că se aflau într-o groapă cu şerpi şi că cea mai neînsemnată neatenţie putea să le piardă. Li se spusese că aveau să stea printre gunoaiele neamului omenesc, fiinţe nedemne de limba rusă, pe care o cunoşteau din nefericire. Fuseseră prevenite că erau cu atât mai periculoşi, cu cât nu îşi arătau niciodată dinţii de carnasiere şi purtau mereu o mască de amabilitate şi bună educaţie; că, dacă erau întrebaţi despre crimele lor (lucru strict interzis), rosteau minciunile cele mai sfruntate şi se pretindeau a fi victime inocente. Aceste domnişoare erau învăţate să aibă grijă să nu îşi manifeste ura faţă de aceste reptile şi să le trateze cu o amabilitate de suprafaţă, fără să schimbe nici o vorbă în afara serviciului şi fără să accepte cel mai neînsemnat comision pentru *afară*. La cea mai mică infracţiune, la cea mai uşoară bănuială de infracţiune, trebuiau să alerge la maiorul Şikin, responsabilul operaţional.

Acesta din urmă, un omuleţ grav şi negricios, cu părul cenuşiu tuns periuţă şi cu picioruşele încălţate cu şosete pentru copii, îşi dezvăluise toate gândurile: oamenii cu experienţă, ca el, vedeau limpede cele mai tenebroase uneltiri ale acestor reptile, dar, printre domnişoarele ignorante care erau trimise acolo, putea să existe una prea

miloasă, care să cedeze şi să se lase condusă la o infracţiune oarecare, cum ar fi faptul de a procura o carte dintr-o bibliotecă de „afară” pentru un deţinut. Inutil să mai vorbim despre scrisori, fiindcă nu există scrisoare pe care să nu scrie Maria Ivanovna ori alt nume de felul acesta şi care să nu fie adresată unui centru de spionaj american. Maiorul Şikin le ruga stăruitor pe toate cele care asistau la căderea unei tovarăşe să *o* ajute venind la maior şi raportându-i totul cu inima sinceră.

Ca din întâmplare, maiorul crezu de cuviinţă să nu le ascundă faptul că orice legătură cu un deţinut era o faptă penală, iar Codul Penal era elastic şi prevedea pedepse care ajungeau până la douăzeci şi cinci de ani de muncă silnică.

Aşa că nu puteau să nu se înfioare gândindu-se la viitorul negru care le aştepta. Câteva plânseră. Dar neîncrederea fusese deja semănată în inimile lor. Ieşind de la întâlnire, vorbiră despre toate, în afară de lucrurile pe care le auziseră.

Simotşka, mai mult moartă decât vie, pătrunse în Laboratorul de acustică în urma maiorului Reutmann şi fu ispitită să închidă ochii de groază la început.

Apoi trecuseră şase luni şi ea simţea o schimbare ciudată. Nu că i s-ar fi clătinat convingerile referitoare la scopurile tenebroase ale imperialismului. Recunoştea de bunăvoie că deţinuţi din alte locuri puteau fi nişte sceleraţi sângeroşi. Dar ea stătea în fiecare zi cu o duzină de oameni care lucrau în Laboratorul de acustică şi dovedeau o indiferenţă lugubră faţă de libertate, faţă de soarta lor, faţă de pedeapsa de zece ani sau de un sfert de secol; aceşti doctori în ştiinţe, aceşti ingineri, aceşti montatori erau ocupaţi mereu cu o muncă ce nu le spunea nimic, nu le slujea la nimic, nu le aducea nici un bănuţ şi nici o fărâmă de glorie, şi degeaba încerca ea să descopere în ei bandiţii recunoscuţi, de talie internaţională, pe care spectatorii din cinematografele noastre îi identifică fără greutate şi pe care serviciul nostru de contraspionaj îi prinde cu iscusinţa pe care o cunoaştem.

Nu îi inspirau nici o teamă. Nu putea să descopere nici un strop de ură în inima ei. Îi trezeau doar un respect fără margini prin amploarea cunoştinţelor lor şi prin fermitatea de

care dădeau dovadă în nenorocire. Datoria de comsomolistă îi demonstra mereu că o dragoste adevărată faţă de patrie ar fi trebuit să o împingă să denunţe mereu faptele şi gesturile deţinuţilor, şi totuşi — de ce? — se gândea că aşa ceva ar fi fost o infamie.

Infamie şi mai mârşavă atunci când era vorba de vecinul şi colaboratorul ei cel mai apropiat, Gleb Nerjin, al cărui chip era la distanţă de două mese.

În ultimul timp, Simotşka lucrase sub ordinele lui realizând tot felul de experimente referitoare la *Articulare. Şaraşka* Marfino trebuia să evalueze mereu coeficientul de audibilitate al diverselor canale telefonice. În ciuda perfecţiunii echipamentului, nu existau aparate care să indice această calitate cu ajutorul unui ac. Numai vocea care debita silabele sau frazele şi auzul ascultătorilor de la celălalt capăt al liniei puteau să avanseze o estimare, temperată de un coeficient de eroare. Aceste încercări fuseseră calificate ca articulatorii.

Nerjin lucra — sau cel puţin primise înalta însărcinare de a lucra — la o formulare matematică optimală a acestor experienţe. Experienţele se derulau în mod satisfăcător şi Nerjin consacrase chiar metodologiei lor o monografie în trei volume. Când se aduna prea mult material pe mesele lor, Nerjin vedea limpede că era vorba de o urgenţă, aşa că lua iniţiative viguroase, faţa lui întinerea şi Simotşka, care nu îşi imagina războiul decât în funcţie de filme, şi-l închipuia atunci în tunică de căpitan, în fumul exploziilor, cu părul şaten fluturând în vânt şi strigând „Foc!” artileriştilor (secvenţă foarte onorabilă, de altfel).

Or, promptitudinea aceasta era preţioasă pentru Nerjin numai fiindcă îi îngăduia să expedieze lucrul pe mai târziu şi să petreacă mult timp în ataraxie. Îi mărturisise de altfel Simotşkăi: „Sunt eficace numai fiindcă urăsc acţiunea”. „Ce iubiţi, atunci?” întrebase ea cu timiditate. „Meditaţia.” Şi, de fapt, atunci când uraganul muncii se liniştea, petrecea ore întregi fără să se mişte aproape, tenul îi devenea plumburiu şi faţa îmbătrânită se acoperea de riduri. Ce se întâmplase cu spiritul lui de decizie? Acum era lent, nehotărât. Reflecta mult timp înainte de a nota câteva fraze cu un scris indescifrabil

pe foiţele pe care Simotşka le vedea azi, în ciuda vrafului de manuale şi articole tehnice. Remarcase chiar că le ascundea în compartimentul stâng al biroului, fără să le pună într-un sertar. Simotşka ardea de curiozitatea de a şti ce scria şi pentru cine. Nerjin, cu trupul lui interzis, absorbea toată mila şi admiraţia tinerei fete.

Ca fată, Simotşka nu avea deloc noroc. Nu era drăguţă: faţa ei era stricată de nasul lung, părul era rar din naştere, fără vigoare, strâns la ceafa într-un coc jalnic. Era mică, prea mică, şi silueta ei te făcea să te gândeşti mai degrabă la o fetiţă decât la o femeie adultă. Grozav de înăcrită, nu era predispusă să glumească şi să se amuze de orice nimic, iar acest lucru nu atrăgea băieţii, aşa că, deşi avea douăzeci şi trei de ani, nu se găsise nimeni care să-i facă curte, să o ia în braţe sau să o sărute.

Cu o lună înainte, Nerjin o rugase să vină să-l ajute să depaneze microfonul dintr-o cabină. Ea intră acolo, cu turnesolul în mână. În tăcerea fără aer din această cabină, în care încăpeau cu greu două persoane, ea se aplecă spre microfonul pe care îl examina Nerjin şi, fără să se fi gândit la ceva rău, obrajii lor se atinseră. Acest contact îi îngheţă sângele în vene. Ce avea să se întâmple? Ar fi trebuit să se ridice dintr-o mişcare. Dar ea continua să contemple microfonul ca o idioată. Minutul acesta, cel mai teribil pe care îl trăise, nu se mai sfârşea. Obrajii lor lipiţi ardeau şi el nu se mişca. Apoi îi prinsese capul între mâini şi o sărutase pe gură. Tot trupul Simotşkăi fusese cuprins de o slăbiciune delicioasă. Nu invocase nici comsomolul, nici patria, ci remarcase numai:

— Uşa nu e închisă!...

O perdea mişcătoare dintr-o ţesătură albastră îi izola de ziua zgomotoasă, de oamenii care umblau şi vorbeau, care puteau să tragă perdeaua şi să intre. Prizonierul Nerjin nu risca decât zece zile de carceră, micuţa risca să-şi păteze trecutul, să-şi ruineze cariera, să-şi piardă poate libertatea, dar nu avea putere să se smulgă din mâinile care îi ţineau capul prizonier.

Primul sărut al unui bărbat!

Lanţul de oţel, forjat de cel mai viclean şarpe, ceda la veriga şlefuită într-o inimă de femeie.

CAPITOLUL VIII

— Ce-i cu craniul acesta şlefuit care se freacă de fruntea mea?

— Feciorule, sunt într-o dispoziţie lirică. Ce-ar fi să vorbim puţin?

— Adevărul e că sunt ocupat.

— Ocupat! Cu altele... Sincer, sunt puţin cam demoralizat, bătrânul meu Gleb. Când am stat cu germanii în faţa bradului de Crăciun am ajuns să vorbesc despre adăpostul meu blindat, ştii, cel din capul podului, la nord de Pultusk şi, dintr-odată, m-am scufundat în viaţa de pe front. Am fost înghiţit de val! M-a prins cu atâta forţă, cu atâta dulceaţă... Spune, războiul are multe părţi bune, nu?

— Înainte să-mi spui asta, am citit ceva asemănător în revistele pentru trupele germane, care ne-au căzut uneori în mână: purificarea sufletului, *Soldatentreue*...

— Nemernicule. Dar, în orice caz, există în el un germen raţional...

— Nu avem dreptul să ne lăsăm influenţaţi. Morala taoistă o spune şi ea: „Arma este un instrument al nefericirii şi nu al generozităţii. Înţeleptul triumfă cu inima îndoită”.

— Ce să înţeleg din asta? Scepticul de ieri a devenit taoist?

— Nu s-a hotărât încă nimic.

— M-am gândit iar şi iar la nemţii cei mai simpatici. Înjghebam împreună viniete pentru manifestele noastre: o mamă care îşi îmbrăţişează copii, o Gretchen blondă şi înlăcrimată... Era fărâma noastră de bravură, cu un text în versuri.

— Îmi amintesc, am adunat câteva exemplare.

— Şi apoi, torentul amintirilor... Nu ţi-am vorbit niciodată de Milka. Făcuse Institutul de Limbi Străine, ieşise în '41 şi fusese trimisă la secţia noastră ca traducător. Un năsuc cu vârful în sus şi mişcări rapide.

— Stai puţin, era cu tine atunci când germanii v-au luat cheile de la Graudenz?

— Chiar aşa. Era o fată teribil de vanitoasă, căreia îi plăcea să primească complimente pentru munca desfăşurată (dar să vezi ce păţeai dacă o mustrai!) şi care fusese propusă de multe ori pentru decorare. Iţi aminteşti, era pe frontul de nord-vest, pe partea asta a Lovatului, pe drumul spre Raşlici, la Nowo Swinuchowo, puţin mai la sud de Podcepocie, era o pădure acolo...

— E plin de păduri pe acolo. Pe ce mal al Redjei?

— Pe partea noastră.

— Aha, înţeleg.

— Bun, ei bine, am petrecut acolo o zi întreagă plimbându-ne. Era primăvara... În martie, de fapt; ne bălăceam prin noroaie, cu cizmele din imitaţie, eram deja uzi pe cap, chiar dacă aveam şepci, şi apoi mirosul acela de câmp deschis, ştii. O plimbare de îndrăgostiţi, ca aceea a primei iubiri sau a tinerilor căsătoriţi. De ce trebuie să iei totul de la zero la fiecare femeie şi să simţi că eşti dilatat, că te întorci la adolescenţă şi că...? Pădurea nu se mai sfârşea. Din când în când se vedea fumul unui adăpost sau o baterie de 76 într-un luminiş. Încercam să le evităm. Am hoinărit aşa până seara, era o seară umedă. Pierdusem toată ziua din cauza ei. Şi uite că un Rama a început să se învârtă pe deasupra poziţiilor noastre, iar ea a făcut o mărturisire: „N-aş vrea să coboare, nu am nici un strop de ură faţă de el. Dacă scapă teafăr, vreau să petrec noaptea în pădure...”.

— Nu avea cum să nu se împlinească! Ai văzut vreodată un DCA doborând un Rama?

— Tu ai zis-o... Toate DCA-urile de pe cele două maluri ale Lovatului au tras asupra lui o oră întreagă. Degeaba. Şi... am găsit un adăpost liber...

— Un adăpost de suprafaţă?

— E bine, îţi aminteşti? Într-un an s-au construit o grămadă, ca nişte vizuini de iepuri.

— Pământul e atât de plin de apă pe acolo, că nu poţi săpa.

— Chiar aşa. Înăuntru era plin de ace de pin, grinzile miroseau a răşină, se mai simţea fumul vechilor focuri: nu exista vatră, am aprins focul direct pe pământ. Era o gaură în acoperiş. Nici cea mai mică lumină, bineînţeles... Când ardea, lemnul arunca umbre pe grinzi... Ah, bătrânul meu Gleb, era viaţă adevărată, nu-i aşa?

— În toate povestirile din închisoare în care este vorba despre o fată am remarcat că toţi ascultătorii, şi eu printre ei, îşi doresc arzător ca, la finalul povestirii, ea să nu mai fie virgină. Pentru *zeki*, asta e cheia povestirii. E ceva ca o căutare a dreptăţii universale, nu crezi? Orbul trebuie să afle de la cei care văd că cerul e încă albastru şi iarba verde. *Zekul* trebuie să creadă că mai există, teoretic, femei reale, fermecătoare, care se dăruiesc celor mai norocoşi... Ce seară ai găsit! Cu o iubită, într-un adăpost îmbălsămat cu răşină, fără gloanţe. Ţi-ai refabricat un război bun!... În seara aceea, soţia ta primea raţia de zahăr, o bucăţică de zahăr lipicios, cleios, amestecat cu hârtie, şi îl împărţea mintal în porţii pentru fetele tale, ca să ajungă treizeci de zile...

— Poţi să-mi faci întruna reproşuri... Un bărbat nu poate cunoaşte o singură femeie. Ar însemna să nu cunoască deloc femeile. E o mutilare a spiritului.

— Nimic mai mult? Cineva a zis, totuşi, că dacă cunoşti bine o singură femeie...

— Mofturi.

— Dar două?

— Nici două, nu e destul. Trebuie să faci mai mult de o comparaţie ca să-ţi dai seama. Nu e viciu, nici păcat. E însăşi dorinţa naturii.

— Ca să revenim la război: la Butîrki, sala 73...

-...La primul etaj, un hol îngust...

-...Exact. Acolo era un tânăr istoric, un băiat din Moscova, profesorul Razvodovski, pe care îl prinseseră de curând, fără să păşească pe front, şi care încerca să demonstreze, cu mult spirit, căldură şi convingere, prin tot felul de argumente sociale, istorice şi morale, că războiul are părţile lui bune. În cameră cu el erau vreo zece băieţi de pe front, tipi din

armata noastră, ca scumpul nostru Vlasov[16], băieţi cu mintea înfierbântată, care nu pierduseră nici un angajament, şi puţin a lipsit să nu-l lichideze pe scumpul nostru profesor. Erau ca nişte fiare. Părţi bune, pe naiba! Eu ascultam în tăcere. Razvodovski avea argumente solide şi uneori îi dădeam dreptate, memoria îmi furniza câteva amintiri plăcute, dar nu am avut tupeul să discut cu soldaţii. Ceea ce mă făcea să mă asemăn cu acest profesor, cu acest civil, era tocmai însuşirea care deosebea un artilerist ca mine de un simplu infanterist. Înţelege-mă bine, Lev, tu ai cunoscut frontul, dar, în afară de cucerirea acelei redute, erai ascuns la loc sigur, fiindcă nu trebuia să te agăţi de teren, şi să nu te mişti de acolo de teama pedepsei cu moartea. Şi eu am fost puţin cam adăpostit, fiindcă nu am condus asalturi şi nu a trebuit să-mi trimit băieţii acolo. Memoria trişează, ea ascunde tot ce a fost atroce.

— Eu nu am spus...

-...Nu rămân decât momentele bune. Dar din ziua în care scumpii noştri Junkeri, în picaj, au fost cât pe ce să mă facă bucăţele lângă Oriol, nu mai pot evoca nici un moment fericit. Nu, bătrâne, războiul e frumos, dar de departe.

— Nu pretind că e frumos, dar îţi aminteşti cu plăcere de el.

— O să vină o zi în care ne vom aminti cu plăcere de lagăre. Şi de închisorile de tranzit.

— Închisorile de tranzit? Gorki? Kirov? Ţţţ, ţţţ....

— E din cauză că ocnaşii ţi-au furat valiza şi nu vrei să fii obiectiv. Dar erau şi acolo adevăraţi guvernatori, furieri, administratorii băilor, care trăiau în mariaj cu curvele şi spuneau cui voia să-i asculte că nimic nu e mai bun ca o închisoare de tranzit. De altfel, însuşi conceptul de fericire e o convenţie, un vis.

— În înţelepciunea ei, etimologia a imprimat cuvântului însuşi o nuanţă de ireal şi fugitiv. Cuvântul rus *stşasti* vine de la *sî-tşasi*, altfel spus: ora aceasta, momentul acesta!

[16] Andrei A. Vlasov, 1900-1946, general sovietic, membru al Partidului Comunist. Luat prizonier de trupele germane în 1942, conduce Armata de Eliberare, alcătuită din transfugi sovietici, care a fost folosită de Wermacht. Este spânzurat pentru înaltă trădare.

— Mii de scuze, domnule profesor! Consultaţi-l pe Vladimir Dahl[17]. Cuvântul vine de la *so-tşasti*, adică: fiecăruia ce i se cuvine, fiecăruia partea lui, fiecăruia bucata pe care o poate smulge din viaţă. În înţelepciunea ei, etimologia ne dă o interpretare foarte realistă a fericirii.

— Aşteaptă, am şi eu explicaţia mea din Dahl.

— Eu nu mă răzgândesc.

— Trebuie să studiezi problema în toate limbile. O să-mi notez!

— Obsedatule!

— Obsedat eşti tu! Să facem puţină lingvistică comparată!

— Totul ar deriva din cuvântul mână? Teza lui Marr[18]?

— Du-te şi te spânzură. Spune-mi, ai citit al doilea Faust?

— Întreabă-mă mai bine dacă l-am citit pe primul. Toată lumea afirmă că e genial, dar nimeni nu l-a citit. Sau când vorbeşte, se gândeşte la Gounod.

— Nu trebuie să exagerezi, prima parte e accesibilă!

Nu am nimic a spune de sori şi despre lumi
Văd doar durerea omului...

— Asta înţeleg!

— Sau:

Ce ne trebuie, nu cunoaştem,
Ceea ce cunoaştem, nu ne foloseşte.

— Perfect!

— A doua parte e cu adevărat indigestă. Dar ce profunzime de gândire! Ştii pactul dintre Faust şi Mefistofel: Mefistol nu poate lua în stăpânire sufletul lui Faust decât atunci când acesta strigă: „Clipă, opreşte-te, eşti prea frumoasă!” Chiar dacă Mefistofel etalează în faţa lui Faust tinereţea regăsită, şi dragostea Margaretei, şi o victorie uşoară asupra rivalului său, şi bogăţii inepuizabile, şi cunoaşterea secretelor universului, nimic nu îi poate smulge lui Faust acest strigăt sincer. Trec ani mulţi, Mefistofel nu se mai poate nici el târî pe urmele acestui om nesătul, vede că nu îl poate face fericit şi e gata să renunţe la această încercare zadarnică.

[17] Vladimir I. Dahl, 1801-1872, scriitor, etnograf și lexicograf rus.
[18] Nikolai I. Marr, 1864-1934, lingvist marxist, fondator și cercetător al paleontologiei limbajului. Combătut post-mortem de Stalin în faimoasele sale *Întrebări de lingvistică*.

Redevenit bătrân, orb, Faust îi ordonă lui Mefistofel să adune mii de oameni care să sape canale, pentru a drena terenurile mlăştinoase. În creierul acesta de două ori îmbătrânit, în care cinicul Mefistofel vede numai tenebre şi nebunie, se naşte o idee măreaţă: să aducă fericire omenirii. Un gest al lui Mefistofel aduce din infern sufletele rătăcitoare, servitorii lui, care încep să sape mormântul lui Faust. Dorindu-i cu disperare sufletul, Mefistofel se gândeşte să-l îngroape şi să scape de el. Faust aude zgomotul cazmalelor. Ce se întâmplă? Mefistofel rămâne fidel pornirilor lui zeflemitoare. Îi descrie lui Faust tabloul mincinos al mlaştinilor desecate. Criticul nostru interpretează acest pasaj în termenii optimismului social: şi bineînţeles, în momentul în care se simte util omenirii, Faust cunoaşte bucuria supremă şi exclamă: „Clipă, opreşte-te!”

Dacă ne gândim mai bine, oare Goethe nu-şi bate joc de fericirea omenească? Fiindcă, în cele din urmă, nu există nici un profit în asta, nici un beneficiu pentru oameni. Faust pronunţă fraza sacramentală, atât de mult aşteptată, la un pas de mormânt, înşelat şi poate chiar nebun de-a binelea. Şi sufletele rătăcitoare se grăbesc să-l arunce în mormânt. Atunci ce e? Imn în onoarea fericirii sau sarcasm?

— Uite aşa îmi placi, bătrâne Lev! Când raţionezi cu inima, când vorbeşti cu toată înţelepciunea, nu când împărţi etichete injurioase.

— Sectant mizerabil al lui Pirrhon! Ştiam că o să-ţi facă plăcere. Ascultă mai bine continuarea. Înainte de război am ţinut un curs din fragmentul acesta din Faust — şi pentru epoca aceea era o îndrăzneală nebună — şi am dezvoltat ideea elegiacă că fericirea nu există, că este dincolo de puterile noastre sau că este iluzorie... Atunci, cineva mi-a dat o foaie cu pătrăţele, smulsă dintr-un blocnotes minuscul: „Eu sunt îndrăgostită şi sunt fericită. Ce puteţi să spuneţi?”

— Ce ai spus?

— Ce voiai să spun?

CAPITOLUL IX

Erau atât de absorbiţi încât nu mai auzeau vuietul din sală, nici refrenele radioului din celălalt capăt. Nerjin, învârtindu-se cu fotoliul lui mobil, întorsese spatele laboratorului şi Rubin se legăna, cu mâinile încrucişate pe spătarul fotoliului şi cu barba deasupra lui.

Nerjin vorbea ca un om care îşi exprimă gândurile pe care le-a cântărit mult timp:

— Altădată, atunci când eram în libertate, nu înţelegeam de ce filozofii din toate cărţile îşi pun întrebări referitoare la sensul vieţii sau la natura fericirii. Fiecăruia ce i se cuvine, bine-înţeles, şi datoria înţelepţilor este să cugete. Dar sensul vieţii? Trăieşti, acesta este sensul vieţii. Fericirea? Când te simţi bine în pielea ta, atunci eşti fericit, şi toată lumea o ştie... Binecuvântată fie închisoarea! Ea mi-a dăruit posibilitatea de a reflecta. Ca să înţelegi natura fericirii, n-o să ţi se pară nepotrivit, sper, să studiem mai întâi natura saţietăţii. Aminteşte-ţi de Lubianka sau de celulele de contraspionaj. De terciul acela nenorocit de orz sau secară, lichid, aproape apos, fără un ochi de grăsime! Poţi să vorbeşti despre *hrană*, despre *alimentare* în condiţiile acestea? Nu, era ca pâinea consacrată de la comuniune! Gustai din sfintele taine, de parcă ar fi fost vorba de Prana yoghinilor. Încet, cu vârful lingurii de lemn, mâncam lăsându-ne absorbiţi în totalitate de însuşi faptul de a mânca, de ideea hranei, şi era un nectar care strălucea în tot trupul nostru, tremuram de fericirea de a descoperi aceşti fulgi de cereale înmuiaţi, plutind într-un lichid tulbure. Şi aşa, fără să mâncăm *nimic*, am trăit şase luni, douăsprezece luni! Poţi să compari asta cu ingerarea grosolană a unor cotlete oarecare?

Rubin nu ştia şi nici nu îi plăcea să asculte mult timp. În orice conversaţie aspira şi reuşea cel mai adesea să ocupe rolul principal, împărţind cu amândouă mâinile prietenilor săi prada unui spirit viu şi suplu. Ar fi vrut să-l întrerupă pe Nerjin, dar acesta îşi înfipse toate cele cinci degete în

salopeta prietenului său, scuturându-i pieptul, interzicându-i să vorbească:

— Deci înţelegem ce înseamnă saţietatea pe pielea noastră, prin nefericirea prietenilor noştri. Ea nu depinde de cantitatea ingerată, ci de modul în care mâncăm. Fericirea, ei bine, fericirea este asemănătoare, bătrâne, ea nu depinde de volumul de bunăstare materială pe care îl smulgem existenţei. Ea depinde de modalitatea noastră de a reacţiona faţă de această bunăstare! Moraliştii taoişti au spus-o deja: „Cel care ştie să se mulţumească va fi întotdeauna mulţumit”.

Rubin îl ironiza:

— Practici eclectismul şi, ca să ieşi bine, iei o pană strălucitoare de ici, alta de colo.

Nerjin clătină energic capul şi braţele. Părul îi căzu pe frunte. Se vedea că intrase în joc: un băiat de optsprezece ani.

— Să nu confundăm, Lev, nu, nu e aşa! Nu mi-am împrumutat argumentaţia de la filozofii pe care i-am citit, ci din biografiile povestite în închisoare. Fiindcă trebuie să-mi formulez şi eu argumentele, nu am pentru ce să redescopăr America. Filozofia este o planetă ale cărei continente au fost descoperite demult! Şi răsfoind înţelepţii antici, îmi regăsesc gândurile cele mai recente. Nu mă întrerupe! Voiam să-ţi dau un exemplu: în lagăr şi mai ales aici, în *şaraşka*, miracolul se produce uneori şi este o duminică fără corvezi, liniştită, în care sufletul are timp să se dezgheţe, să-şi revină. Chiar dacă nu se schimbă nimic în condiţia noastră, e de ajuns să simţim mai puţin jugul închisorii, să putem vorbi cu inima deschisă sau să citim o pagină care nu minte, ca să ne trezim pe vârful valului. De mult nu am mai văzut aşa ceva, dar să nu ne mai gândim! Era o stare de imponderabilitate, de zbor, în care descoperi că eşti imaterial! Atunci rămâi pe pat, cu ochii aţintiţi în plafonul apropiat, atât de prost tencuit, şi tremuri de fericirea de a exista, de o fericire fără margini! Nici preşedintele, nici prim-ministrul nu pot să adoarmă atât de fericiţi ca mine, în duminica în care mă simt astfel.

Rubin îşi arătă dinţii într-un zâmbet binevoitor. Rictusul lui avea o nuanţă de recunoaştere, dar şi o nuanţă de condescendenţă faţă de rătăcirile prietenului său, mezinul.

— Ce ne spun marile cărţi ale Vedelor? Întrebă el, cu o mutră batjocoritoare.

— Vedele, nu ştiu, ripostă Nerjin cu fermitate, dar cărţile Samkhya ne învaţă că „fericirea omului este o nefericire pentru cei care nu ştiu să deosebească”.

— Uite ce şcoală frumoasă! mormăi Rubin în barbă.

— Idealism? Metafizică? De ce nu recurgi la etichetările tale?

— Mitiai te-a făcut să deraiezi?

— Nu, Mitiai e pe alt drum. Un bărbos bătrân! Ascultă! Fericirea de a învinge mereu, de a-ţi realiza triumfător toate dorinţele, fericirea saţietăţii depline este o nefericire! Este moartea sufletului, e ca o arsură internă, o acrire morală. Nu filozofii Vedantei, nici cei din şcoala Samkhya, ci eu, eu personal, Gleb Nerjin, cu cinci ani de temniţă la activ, eu m-am ridicat la nivelul conştiinţei în care răul poate fi considerat bine. Şi eu am adoptat opinia care spune că oamenii sunt primii care nu cunosc direcţia în care trebuie să meargă. Ei se încăpăţânează să ciocănească viaţa pentru un pumn de bunuri materiale şi mor fără să fi cunoscut bogăţia din sufletul lor. Atunci când Lev Tolstoi visa să fie aruncat într-o închisoare, gândea ca un om lucid, cu viaţă spirituală sănătoasă.

Rubin izbucni într-un râs zgomotos. Acest lucru se producea în timpul discuţiilor în care respingea fără rezerve opinia adversarului (şi acest lucru i se întâmpla adesea în închisoare).

— Alertă, copile! Se simte la tine fluxul unei conştiinţe juvenile. Preferi realizările tale realizărilor colective ale umanităţii. Eşti intoxicat de mirosul de hârdău al închisorii şi te încăpăţânezi să vezi lumea prin efluviile lui! Având în vedere eşecul nostru personal, grimasa destinului nostru, ar trebui să ne schimbăm convingerile şi să ne răzgândim?

— Fiindcă tu te mândreşti cu perseverenţa ta?

— Da! Hier stehe Ich und kann nicht anders[19]...

— Ce catâr! Tu eşti metafizician! În loc să profiţi de închisoare, să te naşti la o viaţă nouă...

— Despre ce viaţă vorbeşti? Te gândeşti la bila veninoasă a tuturor rataţilor?

-...Tu ai închis ochii în faţa dorinţei, ţi-ai astupat urechile, ai adoptat o poziţie o dată pentru totdeauna — şi ţi se pare ceva inteligent? Inteligenţa înseamnă refuzul de a evolua? Te străduieşti din toate puterile să ne faci să credem în triumful comunismului tău blestemat, dar tu nu crezi în el!

— Nu este vorba despre credinţă, ci despre cunoştinţă ştiinţifică, deşteptule. Şi despre imparţialitate!

— Tu? Imparţial?

— Ab-so-lut! răspunse Rubin cu demnitate.

— Dar nu am găsit nimic mai pasional ca tine!

— Trebuie să ştii să priveşti mai sus de muşuroiul tău de cârtiţă! Să împrumuţi o perspectivă istorică! *Legea istorică*! Legea: inevitabilă, constrângătoare! Totul merge unde trebuie să meargă! Materialismul istoric nu are cum să nege adevărul faptului că suntem amândoi în închisoare. Inutil să mai scormoneşti cu râtul ca să dezgropi un scepticism viermănos!

— Lev, înţelege-mă! Nu am renunţat bucuros la această doctrină, am făcut-o cu sfâşiere de inimă! M-a durut inima pentru tinereţea mea ca un clopot de sărbătoare, pentru raţiunea mea de a fi, pentru cele pe care le-am uitat, şi am blestemat restul! Sunt doar un fir de iarbă, cresc în gaura săpată de o bombă, acolo unde creştea altădată arborele credinţei. Dar, din epoca în care mă luptam în toate discuţiile dintre prizonieri...

— Fiindcă erai prea nerod!

-...E o problemă de onestitate intelectuală, a trebuit să trimit la dracu' toate construcţiile voastre fragile. Şi să caut în altă parte. Nu e atât de simplu. Pentru mine, scepticismul reprezintă un hambar la marginea câmpului, în care aştept să se întoarcă vremea bună.

[19] „Aici stau și nu pot face altfel”, răspunsul dat de Martin Luther la Dieta din Worms, atunci când i s-a cerut să retracteze cele susținute.

— Crezi că dorinţele tale sunt realitate. Sceptic! Nu eşti în poziţia de a profesa un scepticism convenabil! Scepticul trebuie să se abţină de la orice judecată, iar tu te grăbeşti să condamni mereu! Scepticul practică ataraxia, sufletul lui este neclintit. Tu, tu muşti zăbala pentru un da sau pentru un nu!

— Este adevărat! Ai dreptate! Gleb îşi prinse capul între mâini. Visez la disciplină, aş vrea să cultiv în mine numai gândurile cele mai... eterate, dar uite, circumstanţele mă poartă în vârtejul lor şi încep să mă învârt şi eu, să muşc, să fac spume...

— Gânduri eterate! Dar ai fi în stare să mă muşti de beregată cu pretextul că la Djezkazgan nu exista apă potabilă!

— Mişelule! O scurtă şedere acolo nu ţi-ar strica! Dintre noi toţi, eşti singurul care consideră că metodele KGB-ului sunt necesare...

— Exact! Nici un stat nu poate exista fără un sistem penitenciar organizat!

— De asta ar trebui să fii trimis la Djezkazgan! Mi-ar plăcea să te aud cum mai cânţi atunci!

— Eşti prost de ragi! Ai face mai bine să citeşti ceea ce au spus marile spirite despre scepticism. Un Lenin...

— Să vedem! Ce a spus Lenin? Nerjin se calmase.

— Lenin a spus: „La cavalerii logoreei liberale ruse, scepticismul este forma de tranziţie între democraţie şi zgura liberalismului slugarnic”.

— Cum, cum? Nu deformezi nimic?

— Chiar aceştia sunt termenii. E citat din *In memoriam Herzen* şi este vorba despre...

Nerjin îşi prinse capul în mâini, arătându-şi parcă înfrângerea.

— Ei? făcu Rubin, mai puţin sever. Te-a atins?

— Da, răspunse Nerjin, balansându-şi tot corpul. Nu aş fi putut s-o spun mai bine. Şi era un zeu pentru mine!

— De ce...

— Cum adică, de ce? Acesta este limbajul unui mare filozof? Să treci la insulte când nu mai ai argumente? „Cavalerii logoreei”! Numai când spui asta te cuprinde

greaţa. Liberalismul este dragostea pentru libertate, de ce ar fi jegos şi slugarnic? În timp ce oamenii care aplaudă cu amândouă mâinile atunci când primesc un ordin fac paşi gigantici în domeniul libertăţii, nu-i aşa?

În focul discuţiei, cei doi prieteni uitaseră de orice prudenţă şi acum exclamaţiile lor ajungeau până la Simotşka. De ceva timp, ea îl privea pe Nerjin dezaprobator. Era ofensată văzând cum i se termina garda fără să fi profitat de un moment propice şi fără ca el să se fi întors spre ea. Rubin era disperat:

— Nu, trebuie să mărturisesc că ai creierul pe dos. Încearcă să precizezi.

— Bunul-simţ ne cere poate să spunem că scepticismul este o atenuare a fanatismului. E o formă de eliberare pentru spiritele care cad victimă dogmatismului.

— Ce este dogmatic aici? Eu, nu-i aşa? Cum poţi să gândeşti astfel? Ochii mari şi înflăcăraţi ai lui Rubin exprimau doar reproşul. Sunt şi eu un deţinut din clasa 45. Cei patru ani de front mi-au lăsat o strălucire de obuz şi am şi eu cinci ani de temniţă. Aşa că nu sunt mai avantajat decât tine. Dacă aş ajunge la convingerea că totul este putred până la măduvă, aş fi primul care ar cere să se editeze un nou *Kolokol*[20]. Şi să sune clopotul de alarmă! Şi să bată darabana! Nu m-aş refugia în absenţa oricărei judecăţi, aşa cum te adăposteşti într-un colţ! Nu m-aş împopoţona cu frunza de viţă a scepticismului!... Dar ştiu că putreziciunea e doar aparentă, exterioară, şi că rădăcina este sănătoasă, iar trunchiul la fel, aşa că trebuie păstrat, nu doborât!

Telefonul interior începu să ţârâie pe masa pustie a inginerului-şef Reutmann, director al Laboratorului de acustică. Simotşka se apropie şi ridică receptorul.

— Înţelege bine, asimilează cum trebuie legea de fier a secolului nostru. Există *două lumi — două sisteme*. Şi nu mai există al treilea termen! Fără nici un *Kolokol* care să răsune în văzduh! Fiindcă alegerea este inevitabilă: dintre două forţe planetare care se înfruntă, pe care ai ales-o?

[20] Periodic publicat la Londra între 1857-1867 de scriitorul rus exilat Alexandr Herzen, 1812-1870.

— Du-te şi te culcă! Numai Marele Stăpân este interesat de un asemenea raţionament! Datorită acestor „două lumi” a zdrobit totul.

— Gleb Vikentievici!

— Ascultă-mă! Acum Rubin era cel care îl apucase pe Nerjin de salopetă cu un gest autoritar.

— E un om mare!

— Un abrutizat, cu un orizont de mistreţ!

— O să înţelegi într-o zi! E în acelaşi timp Robespierre şi Napoleon al revoluţiei noastre. E un înţelept! Privirea lui ajunge mai departe decât ochii noştri de cârtiţă...

— Şi îndrăzneşte, pe deasupra, să ne considere nişte cretini! Şi să ne facă să înghiţim paiele pe care le rumegă...

— Gleb Vikentievici!

— Cum? Nerjin îşi veni în fire şi se întoarse de la Rubin.

— Nu aţi auzit? A sunat telefonul! declară Simotşka, severă, cu sprâncenele încruntate, la această a doua chemare. Era în picioare în spatele mesei ei, cu braţele încrucişate deasupra şalului de angora. Anton Nikolaevici v-a cerut să îl vedeţi în biroul său.

— Într-adevăr! Pe faţa lui Nerjin, flacăra discuţiei se stinsese şi ridurile, care dispăruseră un timp, îşi reluau locul. Bine, vă mulţumesc, Serafina Vitalievna. Ai auzit, Lev? E Anton. Oare ce naiba vrea?

O convocare la ora zece în biroul directorului nu era un eveniment banal. Deşi Simotşka se străduia să păstreze răceala relaţiilor de serviciu, Nerjin vedea că privirea ei exprima nelinişte.

Şi mânia care îi stăpânise pe cei doi bărbaţi dispăru fără urmă! Rubin îşi privea prietenul cu solicitudine. Atunci când nu erau desfiguraţi de pasiunea partizană, ochii lui aveau o blândeţe aproape feminină.

— Nu îmi place ca şefii să se intereseze de noi, spuse el.

— Oare ce l-a apucat? întrebă Nerjin ridicând din umeri. Munca noastră e atât de accesorie, sincer să fiu, şi povestea asta cu vocile...

— Anton o să ne scuture de o să ne sară fulgii. O să plătim scump amintirile de la Stanislavski şi pledoariile luminoase

din barou, spuse Rubin râzând. Poate că este vorba despre lucrările referitoare la articulare de la Nr. 7?

— Concluziile poartă semnătura noastră, nu ai cum să dai înapoi. În orice caz, dacă nu mă întorc...

— Haide, haide!

— Cum aşa? Sunt lucruri care se întâmplă într-o viaţă ca a noastră. Arde... ştii tu ce şi unde e.

Gleb închise sertarele, puse discret cheile în mâna lui Rubin şi se îndepărtă cu mersul lui flegmatic de prizonier — cinci ani de gherlă! — care nu se grăbeşte niciodată, fiindcă se aşteaptă întotdeauna la ce e mai rău.

CAPITOLUL X

Păşind pe covorul roşu de pe scara spaţioasă şi pustie la ora aceasta, cu lămpile ei de bronz şi plafonul înalt şi sculptat, cu un mers prefăcut nepăsător, Nerjin ajunse la etajul doi, trecu prin faţa plantonului „extern” care făcea de gardă în faţa telefonului urban şi bătu la uşa directorului institutului, colonelul de la Siguranţa Statului Anton Nikolaevici Iakonov.

Camera, largă şi înaltă, acoperită de covoare, mobilată cu fotolii şi canapele, strălucea de un albastru viu în mijloc, unde o faţă de masă azurie acoperea masa însărcinaţilor. Spre fund îşi etala galbenul cafeniu al biroului şi fotoliului în care stătea Iakonov. Nerjin nu văzuse atâta splendoare decât arareori, la reuniuni cel mai adesea, când nu era singur.

Trecut de cincizeci de ani, colonelul inginer Iakonov era încă înfloritor, silueta îl avantaja, probabil că îşi pudra uşor faţa după bărbierit şi purta un lornion cu montură de aur. Pe lângă asta, mai prezenta o uşoară tendinţă de îngrăşare care nu ar fi urâţit un Obolenski sau un Dolgorukov[21], gesturi de o siguranţă intimidantă, pe scurt, se deosebea de toţi demnitarii din ministerul său.

Cu un gest larg, îl invită pe Nerjin să se aşeze, umflându-şi imperceptibil pieptul în fotoliul prea mare şi plimbându-şi creionul cu mină gros pe deasupra oglinzii brune a biroului.

— Luaţi loc, Gleb Vikentievici.

Acest mod de a folosi prenumele şi numele patronimic era un semn de amabilitate şi bunăvoinţă care nu îl costa nimic pe colonelul inginer, fiindcă păstra sub placa de sticlă a biroului o listă cu toţi deţinuţii, cu prenumele şi numele lor patronimic, iar cei care nu cunoşteau acest lucru se extaziau în faţa memoriei lui.

Nerjin se înclină în tăcere, fără să ducă mâna la cusătura pantalonului şi fără să-şi balanseze braţele, şi se aşeză atent în faţa unei elegante măsuţe lăcuite.

[21] Numele unor familii princiare.

Vocea lui Iakonov gângurea cu amabilitate. Erai mirat să vezi că acest porumbel nu era afectat de viciul acela de pronunţare, diferit de toate, care este graseierea.

— Ştiţi, Gleb Vikentievici, o conversaţie întâmplătoare de acum jumătate de oră m-a făcut să mă întreb de ce vânt bun aţi fost împins spre laboratorul de acustică, sub ordinele unui... Reutmann.

Iakonov pronunţă numele acesta cu marcată dezinvoltură, fără să menţioneze măcar gradul de major — şi asta în prezenţa unui subaltern al lui Reutmann. Relaţiile dintre directorul institutului şi adjunctul său se deterioraseră atât de mult, încât nu mai avea rost să se ascundă.

Nerjin se crispa. Simţea că întrevederea avea să ia o turnură supărătoare. Cu câteva zile mai înainte, cu aceeaşi grimasă dezinvoltă a buzelor lui nici prea subţiri, nici prea cărnoase, Iakonov îi spusese lui Nerjin că fusese poate obiectiv în concluziile despre articulare, dar că nu tratase echipa de la Nr. 7 ca pe un prieten drag dispărut, ci ca pe cadavrul unui beţiv mort în pârâul de la Marfino. Numărul 7 era mânzul favorit al lui Iakonov, dar şchiopăta de un picior.

-...Apreciez, evident, meritele dumneavoastră personale în ceea ce priveşte ştiinţa articulării...

(Îşi permite, ce naiba!)

...deplâng nespus faptul că originala dumneavoastră monografie este un document secret şi că nu are dreptul decât la un tiraj confidenţial, ceea ce vă interzice gloria de a fi un George Fletcher[22] rus...

(Îşi bate joc de mine pe faţă!)

...cu toate acestea, aş fi dorit ca activităţile dumneavoastră să ne fi adus puţin mai mult *profit*, cum spun anglo-saxonii. Îmi scot pălăria în faţa cercetării fundamentale, dar sunt un om practic.

Colonelul inginer Iakonov ajunsese la o poziţie înaltă, dar încă destul de îndepărtată de Conducătorul Poporului, aşa că nu-şi permitea luxul de a-şi ascunde inteligenţa şi de a nu rosti judecăţi personale.

[22] Acustician englez, în viață la 1949, și care avea o lucrare în biblioteca *șarașkăi* din Marfino (comunicatul lui Alexandr Soljenițîn).

— În fine, să vedem, dacă v-aş întreba pe şleau ce faceţi în momentul acesta la Acustică?

Nu puteai să-ţi imaginezi o întrebare mai crudă! Iakonov nu putea fi pretutindeni în acelaşi timp, altfel ar fi descoperit deja vaza cu trandafiri.

— Cum naiba puteţi să vă distraţi cu jocul acesta de papagali, cu deosebirea aceasta între *sti* şi *smir*? Sunteţi matematician? Întoarceţi-vă.

Nerjin întoarse capul şi se ridică: nu erau doi în birou, ci trei! Văzu cum se ridică de pe un divan şi vine spre el un om cu înfăţişare modestă, îmbrăcat cu un costum civil negru. Ochelarii rotunzi, limpezi, străluciră şi, la lumina generoasă a lustrei, Nerjin îl recunoscu pe Piotr Trofimovici Vereniov, care preda cursuri la universitatea lui înainte de război. Totuşi, în virtutea unui obicei cultivat în închisoare, Nerjin nu spuse nimic, nu schiţă nici un gest, presupunând că avea de-a face cu un deţinut şi nedorind să-i facă un rău cu o recunoaştere prea promptă. Vereniov zâmbi, dar păru şi el jenat. Vocea lui Iakonov gânguri, liniştitoare:

— Trebuie să recunosc, secta matematicienilor dă dovadă de o rezervă care are ceva ritual. Am văzut întotdeauna în matematicieni nişte cavaleri rozacrucieni şi am regretat întotdeauna că nu sunt iniţiat în misterele lor. Nu vă jenaţi. Strângeţi-vă mâna şi aşezaţi-vă fără fasoane. Vă las jumătate de oră: aveţi timp să evocaţi amintiri preţioase şi să primiţi de la profesorul Vereniov informaţii despre misiunea pe care am propus-o pentru Biroul 6.

Iakonov ridică deasupra fotoliului un trup greu şi impozant, împodobit cu galoane albastre şi argintii, şi îl purtă spre ieşire cu o anumită agilitate. Când îşi strânseră mâinile, Vereniov şi Nerjin rămăseseră singuri.

Acest bărbat palid cu ochelari îi trezi unui prizonier inveterat ca Nerjin impresia unei adevărate fantome, a unui intrus întors dintr-o lume uitată. Între lumea aceasta şi prezent erau pădurile lacului Ilmen, colinele şi ravenele din ţinutul Oriol, nisipurile şi heleşteiele din Bielorusia, fermele mari din Polonia, ţiglele târguşoarelor nemţeşti. În această „zonă interzisă” se inserau şi boxele goale, şi celulele din

Marea Lubianka. Pestilenta închisorilor cenuşii de tranzit. Coliviile sufocante ale „wagon-zekilor”. Vântul tăios al stepei care lovea prizonierii înfometaţi şi îngheţaţi. Toate acestea îl împiedicau pe Nerjin să retrăiască sentimentul pe care îl simţea odinioară înşiruind cu litere mărunte funcţiile unei variabile pe negrul docil al tablei.

Îşi aprinseră câte o ţigară, Nerjin cu o anumită emoţie, şi se aşezară de o parte şi de cealaltă a măsuţei lăcuite.

Vereniov nu se întâlnea pentru prima dată cu foşti studenţi din universităţile din Moscova sau din Rostov, unde fusese trimis înainte de război, după cearta dintre şcolile matematice pentru impunerea unei doctrine corecte. Dar era la fel de descumpănit ca şi Nerjin de această întâlnire, de izolarea acestui centru din suburbii, învăluit în ceaţa celui mai riguros secret şi înconjurat de mai multe rânduri de sârmă ghimpată, de această ciudată salopetă albastră în locul hainelor obişnuite.

O prerogativă insesizabilă hotărî ca mezinul, ghinionistul, să pună întrebările, cu gura încadrată de riduri greu de suportat, în timp ce bărbatul mai în vârstă răspundea, timorat şi parcă ruşinat de viaţa lui de savant fără bătăi de cap: exodul, apoi întoarcerea, lucrase trei ani cu K., susţinuse o teză în topologie... Distrat până la impoliteţe, Nerjin nu îl întrebă nimic despre subiectul acestei teze, în disciplina aceasta aridă care îl făcea să se gândească la lucrările din vremea studenţiei. Îi fu dintr-odată milă de Vereniov... Ansambluri ordonate, ansambluri bine ordonate, ansambluri închise... topologia! Stratosfera gândirii umane! În secolul XXI avea să-şi găsească poate utilitatea... dar până atunci... în aşteptare,

„Nu am nimic a spune de sori şi despre lumi,
Văd doar durerea omului...”

Cum intrase în acest serviciu? De ce părăsise Universitatea? O decizie impusă... Şi nu putea fi refuzată... Adică s-ar fi putut, dar... Tratament dublu... Copii? Patru...

Enumerară studenţii din promoţia lui Nerjin, al căror ultim examen avusese loc în ziua declarării războiului. Cei mai străluciţi fuseseră ucişi sau răniţi. Genul de băieţi care se

aruncă cu capul înainte, fără se menajeze. Cei de la care se aştepta mai puţin îşi terminaseră tezele de „preparatori” sau se treziseră asistenţi. Ah! Şi mândria noastră, Dmitri Dmitrievici al nostru? Goriainov-Şakhovskoi?

Goriainov-Şakhovskoi! Un bătrânel şubred, puţin cam lacom, care îşi pudra cu cretă vesta de catifea neagră sau băga în buzunar, ca pe o batistă, cârpa cu care se ştergea tabla. O antologie ambulantă a tuturor poveştilor despre profesori. Fusese gloria Universităţii Imperiale din Varşovia, dar în 1915, cu moartea în suflet, se instalase în acest orăşel negustoresc care este Rostovul. O jumătate de secol de lucrări ştiinţifice, un platou plin cu telegrame de felicitare: Milwaukee, Le Cap, Yokohama. În 1930, când Universitatea, garnisită cu un sos nou, se transformă în Şcoală Normală Industrială, el fu *epurat* de comisia proletară respectivă, ca fiind burghez şi duşman de clasă. Ar fi fost pierdut dacă nu l-ar fi cunoscut personal pe Kalinin[23] — al cărui tată fusese iobag pe moşia tatălui său, după cum se povestea. Oricum ar fi fost, profesorul făcuse un salt la Moscova, ducând cu el un mandat de imunitate: „Să nu vă atingeţi de un fir de păr al acestui om!”.

Şi nimeni nu se atinse. Chiar dacă se temeau pentru el: scria lucrări de ştiinţe naturale în care demonstra, matematic, existenţa lui Dumnezeu. Sau mormăia pe sub mustaţa îngălbenită, cu ocazia unui curs public despre Newton, idolul său:

— Am primit un bilet: „Marx a spus că Newton era materialist, iar dumneavoastră susţineţi că a fost idealist”. La asta răspund că Marx a luat ce i-a convenit. Newton credea în Dumnezeu, ca toţi savanţii de anvergură.

Era un chin să iei note la cursurile lui. Stenografele erau disperate. Cum nu se putea ţine pe picioarele lui slabe, se aşeza în faţa tablei şi scria cu mâna dreaptă, iar cu stânga ştergea, într-un solilocviu bolborosit. Nu aveai cum să-i reţii ideile în timpul cursului. Dar atunci când Nerjin reuşea să împartă treaba cu un coleg ca să poată nota totul şi

[23] Mihail Kalinin, 1875-1946, militant revoluționar, membru al Politburo-ului, din 1926, și președinte al prezidiului Sovietului Suprem, din 1937.

petreceau apoi o seară întreagă pentru a pune notele în ordine, simţeau în inima lor strălucirea cerului înstelat.

Ce se întâmplase cu el? Bătrânul fusese şocat de bombardamentul din Rostov şi transportat în Kirghizia pe jumătate mort. Vereniov nu ştia prea multe despre fiii lui, asistenţi în timpul războiului, dar se povesteau nişte istorii jenante despre trădare. Cel mai mic, Stivka, ar fi ajuns docher la New York.

Nerjin îl privea ţintă pe Vereniov. Capete mari şi savante, atât de pline de spaţii multidimensionale, de ce trebuie să vă lipiţi de viaţă, şi numai de ea, pereţii subţiri? Atunci când mâncării îndobitociţi îşi băteau joc de un gânditor, îi reproşau lipsa de maturitate şi excesele care nu priveau viitorul: dar dacă fiii îşi aminteau de umilinţele suferite de tatăl lor, atunci era vorba despre o trădare mârşavă. Şi apoi, erau siguri că Stivka devenise docher? La noi, „responsabilii operaţionali" dirijează opinia publică...

Dar de ce era Nerjin *acolo*?

Şi Nerjin răspunse printr-un zâmbet slab.

Nu, chiar aşa, de ce?

— Din cauza modului meu de a gândi, Piotr Trofîmovici. În Japonia există o lege care îţi permite să aduci un om în faţa tribunalului din pricina gândurilor lui ascunse.

— În Japonia o fi, dar noi nu avem nimic de felul acesta.

— Vă înşelaţi: există şi la noi legea aceasta, este *articolul cincizeci şi opt, alineatul zece.*

De atunci încolo, Nerjin ascultă distrat motivaţia acestei întrevederi cu Vereniov, înlesnită de Iakonov. Biroul 6 îl trimisese pe Vereniov ca să aprofundeze şi să sistematizeze căutările criptografice ale institutului. Era nevoie de matematicieni, de mulţi matematicieni, şi Vereniov fusese încântat să descopere numele unui fost student care promitea mult, la vremea lui.

Pe jumătate absent, Nerjin preciza anumite puncte şi Piotr Trofimovici, prins de jocul exaltării profesionale, descrise experienţele care urmau, formulele cu care avea să se lucreze. Nerjin se gândea la foiţele pe care le scrisese cu picioruşe de păianjen în linişte, sub privirea atent îndrăgostită

a Simotşkăi, cu urechea legănată de mormăiala binevoitoare a lui Lev. Foiţele acestea cuprindeau toată maturitatea lui de bărbat de treizeci de ani.

Este o soartă de invidiat să fii considerat maestru în disciplina ta, bineînţeles. De ce se crezuse capabil să rişte să arunce o privire asupra prăpastiei de care istoricii de meserie fugeau mâncând pământul, preferând liniştea secolelor deja trecute? De ce se simţise atras de misterul acestei băşici gigantice şi macabre care putea să-i reteze capul cu o clipire? Cum se spune: *de ce vrei să faci ceva mai bine decât alţii*? Da, de ce să nu-ţi scoţi dinţii în cazul acesta?

Trebuia să se abandoneze tentaculelor criptografiei? Paisprezece ore pe zi, fără pauză, ar fi avut capul plin de teoria probabilităţii, de teoria numerelor, de teoria erorilor... Creierul înţepenit, inima seacă. Cât i-ar mai fi rămas pentru meditaţie? Cât pentru a învăţa să cunoască viaţa?

Da, dar cu preţul acesta rămânea în *şaraşka*. Fără lagăr. Carne la masă. Unt dimineaţa. Mâini fine, fără degerături. Fără degete îngheţate. În loc să se lase să cadă ca un lemn pe patul din scândură, fără să-şi scoată măcar cizmele pline de noroi, se strecura cu plăcere sub cearşafuri curate.

Dar la ce bun să trăieşti atunci o viaţă? Să trăieşti ca să trăieşti? Să trăieşti numai ca să-ţi păstrezi bunăstarea corporală?

Apreciabilă bunăstare! Ce rămâne când nu mai eşti decât tu?

Raţiunea întreagă argumentează în favoarea acceptării: „Sunt de acord, cetăţene-şef!”

Inima vorbea altfel: „Înapoia mea, Satano!”

— Piotr Trofimovici! Ştiţi să faceţi cizme?

— Cum?

— V-am întrebat dacă m-aţi putea învăţa să croiesc nişte cizme.

— Scuzaţi-mă, nu înţeleg...

— Piotr Trofimovici! Trăiţi în cochilia dumneavoastră! Când o să mi se termine timpul, o să trebuiască să merg în fundul taigalei, în exil pe viaţă. Dacă nu ştiu să fac nimic cu mâinile,

cum pot să trăiesc? E ţara urşilor bruni. Timp de multe ere secundare, funcţiile lui Eiler nu-mi vor fi de nici un folos.

— Ce tot spui acolo, Nerjin? Dacă lucrul merge bine, o să ai dreptul la o eliberare anticipată, fiind o persoană care calculează, cazierul dumitale judiciar o să se îmbunătăţească, o să primeşti un apartament la Moscova...

— Ah! Piotr Trofîmovici, trebuie să îţi repet dictonul pe care l-am auzit de la un tovarăş din lagăr, un ucrainean cumsecade: „Ori le oferi un peşte, ori un rac, mulţumita e la fel”. Nu aştept nimic de la recunoştinţa lor, nu le cer iertare şi nu o să le prind nici un peşte.

Uşa se deschise în faţa prestanţei impozante a preaînaltului demnitar, cu nasul acoperit cu un lornion de aur:

— Ei bine, rozacrucienilor? V-aţi pus de acord?

— Dumneavoastră trebuie să hotărâţi, Anton Nikolaievici, dar eu consider că nu mi-am terminat treaba în Laboratorul de acustică.

Iakonov era acum în faţa biroului, iar degetele mâinilor lui pufoase se odihneau pe sticlă. Trebuia să-l cunoşti bine ca să simţi furia din cuvintele lui:

— Matematica pe de o parte, problemele de articulare pe de altă parte... Asta înseamnă să vinzi mâncarea zeilor pe o ciorbă de linte. Faceţi cum vreţi.

Şi cu creionul lui cu mina în două culori scrise în agendă: „Nerjin — mutat”.

CAPITOLUL XI

De ani de zile, în timpul războiului şi după război, Iakonov ocupa în linişte postul de inginer-şef al Echipamentelor Speciale de la MGB. El onora galoanele de argint tivite cu albastru pe care i le aduseseră cunoştinţele sale şi cele trei stele mari de colonel inginer. Postul acesta îi îngăduia să îşi exercite autoritatea de la distanţă şi în linii mari, să prezinte uneori un raport erudit în faţa unui public format din înalţi funcţionari sau să împartă unui inginer remarci fine şi înflorite referitoare la un model realizat recent; în orice caz, putea să fie considerat un om foarte abil, care nu avea nici un cont de reglat şi primea în fiecare lună o cantitate rezonabilă de bancnote de o mie de ruble. Funcţia îi permitea lui Iakonov să se aplece încă din leagăn asupra tuturor programelor tehnice din Secţia de Echipamente Speciale; se îndepărta de ele când atingeau vârsta ingrată sau erau lovite de bolile creşterii, dar revenea să onoreze cu prezenţa sa aşezarea lor în sicrie negre sau încununarea cu lauri a eroilor lor.

Anton Nikolaievici nu era nici destul de tânăr, nici destul de închipuit ca să alerge după strălucirile înşelătoare ale Stelei de Aur sau după insigna de laureat al Premiului Stalin şi nici ca să accepte cu ochii închişi o misiune de la minister sau de la Patron în persoană. Anton Nikolaievici era destul de experimentat, destul de matur ca să se ferească de o asemenea încurcătură de emoţii, de grandoare şi de moarte.

Fidel principiilor sale, nu cunoscuse nici o tulburare până în luna ianuarie a anului 1948. În această lună ianuarie, Părintele Popoarelor din Orient şi Occident se lăsase ispitit de ideea unui telefon special, secret, care ar fi slujit scopurilor lui, insensibil la orice interceptare, şi care i-ar fi permis să-l sune pe Molotov la New York din reşedinţa sa de la Kunţevo şi să se întreţină cu el. Cu indexul lui augustisim pătat cu nicotină la rădăcina unghiei, generalisimul arătase pe hartă centrul de la Marfino, alocat până atunci realizării unor emiţătoare-receptoare portative pentru uzul poliţiei. Gestul acesta fusese însoţit de următoarele cuvinte istorice:

— Ce o să fac eu cu emiţătoarele astea? O să vânez spărgătorii sau ce?

Fixă luna ianuarie a anului 1949 ca dată-limită. Apoi reflectă şi reluă:

— E bine. O să ajungă pân' la 1 Mai.

Misiune de încredere, misiune excepţională, având în vedere amânările cerute. După multă cugetare, ministerul îl însărcina pe Iakonov în persoană să meargă şi să recicleze Marfino. Iakonov încercă zadarnic să demonstreze că era prea ocupat şi că nu putea prinde doi iepuri odată. Directorul Secţiei, Foma Gurianovici Oskolupov, îl privi cu ochii lui verzi de pisică, Iakonov îşi aduse aminte de petele care murdăreau cazierul lui judiciar — şase ani de închisoare — şi alese tăcerea.

Trecuseră aproape doi ani de când biroul inginerului-şef din incinta augustă a ministerului rămăsese pustiu. Inginerul-şef îşi petrecea zilele şi nopţile între zidurile unui vechi seminar, al cărui naos dezafectat era încununat de un turn hexagonal.

La început se jucă de-a marele şef, trântind portiera Pobedei cu un gest excedat, lăsându-se legănat până la Marfino, trecând pe poarta împodobită cu sârmă ghimpată prin faţa unei santinele care prezenta onorul, plimbându-se pe sub teii seculari din pădurea Marfino cu o escortă întreagă de maiori şi căpitani. Până atunci, superiorii nu cereau decât planuri, planuri, planificări şi „angajamente socialiste”. În timp ce cornul abundenţei de la minister se revărsa peste Marfino: echipamente cumpărate în Anglia şi SUA sau furate din Germania, cei mai buni *zeki* greblaţi din lagăre, o bibliotecă specializată cu douăzeci de mii de titluri noi, floarea brigăzii de intervenţie şi a arhivarilor şi, în fine, un serviciu de securitate admirabil educat la Lubianka. A trebuit restaurată clădirea centrală a seminarului, au trebuit ridicate alte clădiri pentru personalul închisorii speciale şi pentru atelierele de experimente şi, atunci când florile aurii ale teilor uriaşi au început să-şi răspândească parfumul, umbrarele răsunau de discuţiile apatice ale prizonierilor germani în tunici verde şopârlă şterse, care erau răsplătiţi înainte de a-şi începe treaba. Aceşti fascişti indolenţi, care nu petrecuseră

decât patru ani de captivitate de la sfârşitul războiului, nu aveau focul sacru. Un ochi rusesc nu putea privi fără groază cum descărcau camioanele de cărămizi: încet, cu mii de precauţii, de parcă ar fi mânuit cristale, şi trecând fiecare cărămidă din mână în mână înainte de a o aşeza în grămadă. Ca să instaleze calorifere sub ferestre sau ca să refacă duşumeaua putredă, germanii aceştia îşi târau cizmele în locuri arhi-interzise, descifrau cu coada ochiului inscripţii în engleză sau în germană de pe aparate a căror destinaţie ar fi fost cunoscută de orice şcolar de la ei. Toate acestea făcuseră obiectul unui raport pe care deţinutul Rubin îl adresase colonelului inginer, dar care nu plăcuse „operilor” Şikin şi Mişin, botezaţi în mod familiar Şişkin-Mişkin de către deţinuţi — fiindcă aceştia nu mai ştiau cum să procedeze: puteau oare să ia în seamă această greşeală grosolană pe cale ierarhică? Momentul trecuse: prizonierii trebuiau repatriaţi pe loc, iar cei care ajungeau în Germania de Vest puteau descrie celor în drept amplasarea institutului şi a fiecărui laborator. În schimb, atunci când oficialii altor birouri din MGB voiau să-l contacteze pe inginerul-şef, trebuiau să vorbească în Lubianka, pentru ca nimeni să nu ştie secretul.

După trimiterea germanilor, s-au adus *zeki* asemănători cu cei din *şaraşka* pentru şantierele de restaurare şi construire, numai că aceştia aveau hainele murdare şi zdrenţăroase şi nu aveau dreptul la pâine albă. Acum, teii auzeau în orice ocazii înjurături cumsecade din lagăr, ca să le amintească parcă *zekilor* din *şaraşka* faptul că aceasta era adevărata lor patrie şi că destinul lor avea ceva inevitabil; cărămizile zburau din camioane mânate parcă de suflul unui uragan şi nu mai scăpau decât cioburile. Unu, doi, trei! *Zekii* răsturnau pe platforma camionului o colivie mare de placaj sub care se strecurau pentru a facilita munca escortei şi pentru a tachina fetele care strigau înjurături ordinare, apoi colivia era bine închisă şi prizonierii erau duşi să petreacă noaptea în lagăr, traversând străzile Moscovei.

În acest castel fermecat, izolat de capitală şi de locuitorii ei profani printr-un grilaj de foc, sufletele rătăcitoare în halate

negre erau martore la metamorfoze feerice: apă curentă, încălzire centrală, canale de scurgere şi răzoare cu flori.

Totuşi, instituţia fondată sub asemenea auspicii nu înceta să crească şi să se înfrumuseţeze. Centrul de la Marfino îngloba până la urmă un alt centru de cercetări, destinat înainte acestui gen de lucrări. Institutul acesta se mutase cu mesele, scaunele, dulapurile, dosarele-clasoare, echipamentul tot mai învechit şi şeful său, maiorul inginer Reutmann, care devenise adjunctul lui Iakonov. Fondatorul institutului integrat recent la Marfino, geniul său tutelar, colonelul Iakov Ivanovici Mamurin, şef al Transmisiunilor Speciale Secrete ale MVD, una dintre podoabele statului nostru, dispăruse în împrejurări tragice.

Şeful întregii Omeniri Progresiste, discutând într-o zi cu provincia Ienan, nu aprecie deloc cârâielile care bruiau recepţia. Îl sună pe Beria şi îi spuse în georgiană:

— Lavrenti! Cine e imbecilul însărcinat cu transmisiunile? Saltă-l!

Şi Mamurin fu săltat, adică închis la Lubianka. Îl retrăseseră din circuit, dar nu mai ştiau ce să facă cu el. Directivele obişnuite erau defectuoase. Trebuia judecat? Sub ce acuzaţie? Trebuia condamnat, dar pentru ce delict? Un om obişnuit ar fi scos apă din bărci *douăzeci şi cinci* de ani şi ar fi fost expediat la Norilsk. Dar „azi e rândul tău, mâine e rândul meu” era o axiomă bine cunoscută grangurilor din MVD care îl prinseseră de pulpane pe Mamurin. Când primiră încredinţarea că Stalin îl uitase, îl trimiseră fără anchetă şi fără condamnare într-o reşedinţă câmpenească.

Într-o seară din vara anului 1948, într-adevăr, la *şaraşka* din Marfino sosi un nou deţinut. Sosirea aceasta fu total insolită. Omul nu ieşea din „corb”, ci dintr-un autoturism. Nu era însoţit de *gardianul* vulgar, ci de şeful Secţiei pentru penitenciare de la MGB. Prima lui cină fu servită sub un tifon antiseptic, în biroul directorului închisorii speciale.

Se auzise — *zekii* nu au voie să audă nimic, dar aud întotdeauna totul — că nou-venitul declarase că „nu dorea cârnaţi”(?!), iar directorul îl îndemnase „să ronţăie ceva”. Cuvintele acestea trecuseră prin uşă şi ajunseseră la urechile

unui *zek* care venise la doctor după un medicament. După ce discutaseră vestea extravagantă, naturalizaţii *şaraşkăi* ajunseră la concluzia că nou-venitul era totuşi un prizonier şi se duseră la culcare foarte satisfăcuţi.

Cronicarii *şaraşkăi* nu putuseră elucida misterul culcuşului în care îşi petrecuse noaptea nou-venitul. A doua zi dimineaţa, aproape de peronul de marmură care era interzis prizonierilor, un *zek* puţin frustrat şi necioplit, instalator de felul lui, se întâlni nas în nas cu nou-venitul.

— Ei, feciorule? spuse el, dându-i un ghiont, de unde ai ieşit? De ce te-au săltat? Aşază-te, haide, să pălăvrăgim puţin.

Necunoscutul, plin de oroare şi dezgust, făcu un salt înapoi. Faţa lui galbenă ca lămâia era desfigurată. Instalatorul se uită la ochii lui albicioşi, la craniul dezgolit şi declară ţâfnos:

— Ia uitaţi-vă la tenia asta ieşită din borcanul ei! Nu te amărî, păsărică, după extincţie o să te închidă cu noi şi atunci va trebui să ciripeşti!

Dar tenia ieşită din borcan nu fu închisă în temniţa comună, îi găsiră la etajul al doilea, pe holul laboratoarelor, o cămăruţă rezervată cândva developării fotografiilor şi îngrămădiră acolo un pat, o masă, un dulap, un vas cu flori, un radiator electric, smulgând cartonul care masca fereastra cu grilaj ce privea spre palierul unei scări de serviciu orientate spre nord, şi nu spre cer, aşa că lumina zilei nu pătrundea aproape niciodată în celula prizonierului special. Ar fi putut scoate gratiile de la fereastră, dar autorităţile penitenciarului hotărâră să le lase, după câteva ezitări. Nu reuşeau nici ele să înţeleagă enigma şi nu ştiau ce conduită să adopte.

Atunci nou-venitul primi porecla Masca de Fier. Mult timp nu i-au ştiut numele. Nimeni nu putea să-i spună o vorbă măcar: îl vedeau pe fereastră, aşezat, posomorât, singur în celulă, iar uneori rătăcea ca o umbră translucidă pe sub tei, la orele în care plimbarea le era interzisă deţinuţilor ordinari. Masca de Fier avea un aspect pământiu şi descărnat ca un *zek* în pragul morţii după doi ani de instrucţie special de

„îngrijită”, dar refuzul nesocotit al cârnaţilor dezminţea această interpretare.

Mai târziu, atunci când Masca de Fier frecventa echipa Nr. 7 pentru a munci acolo, *zekii* aflară de la „externi” că nu era altul decât celebrul colonel Mamurin, care, în secţia lui specială, interzicea mersul pe călcâie. Nu autoriza decât vârfurile picioarelor. La cel mai mic zgomot, traversa biroul secretarelor, ieşea pe coridor furios şi striga:

— Ştii al cui este biroul prin faţa căruia îţi trânteşti picioarele, derbedeule? Cum te numeşti?

Încă şi mai târziu se află că rădăcina suferinţelor lui Mamurin era morală. Lumea „normală” îl îndepărtase şi societatea celor condamnaţi îi repugna. La începutul recluziunii citea fără oprire *Lupta pentru pace, Cavalerul stelei de aur, Înainte, copii ai Rusiei![24])*, apoi au urmat versurile lui Prokofiev, ale lui Gribatşov[25] şi, minune!, a început să scrie şi el versuri. Se ştie că poeţii datorează totul nefericirii şi chinurilor sufleteşti, iar suferinţele lui Mamurin aveau o acuitate necunoscută altor *zeki*. După doi ani de detenţie fără instrucţie sau judecată, nu avea altă raţiune de a fi în afara ultimelor directive ale Partidului şi continua să-l idolatrizeze pe Conducător, cel mai înţelept dintre înţelepţi. Mamurin îi mărturisi lui Rubin că nu era chinuit de lăturile din închisoare — la urma urmelor, i se pregătea o mâncare specială — nici de faptul că nu-şi vedea familia — o dată pe lună era dus noaptea în apartamentul său, în mare taină — pe scurt, nu era tulburat de nevoile acestea primitive, animale, ci de faptul că pierduse încrederea lui Iosif Visarionovici. Suferea ştiind că nu mai este colonel, că era destituit, descalificat. Şi de aceea comuniştii ca Rubin şi ca el sufereau mai mult decât lepădăturile fără căpătâi şi fără lege care îi înconjurau.

Rubin era comunist. Cu toate acestea, atunci când primi confidenţele acestui confrate spiritual, în loc să se bucure de chilipir, îl evită pe Mamurin cu oroare, se ascunse de el şi îşi

[24] Romane staliniste

[25] Alexandr A. Prokofiev, Nikolai F. Gribatșov, scriitori agreați de regimul comunist.

petrecu tot timpul cu oamenii care îl condamnau pe nedrept, dar care aveau acelaşi destin ca şi el.

Mamurin era chinuit de dorinţa, arzătoare ca o durere de dinţi, de a se disculpa în ochii Partidului şi ai guvernului. Vai! Cunoştinţele acestui şef de transmisiuni în domeniul telefoniei se limitau la ţinerea unui receptor în mână. Aşa că nu putea să lucreze, în sensul propriu al cuvântului, doar să comande. Şi mai mult: conducerea unei acţiuni vizibil destinate eşecului nu putea să-l ajute să recâştige stima Celui mai bun Prieten al Transmisioniştilor. Trebuia să preia conducerea unei afaceri sigure.

În timpul acesta, Institutul Marfino avea două proiecte promiţătoare: Vocoderul şi programul de la Nr. 7.

Printr-un impuls profund, ignorând toate barierele logicii, oamenii se înţeleg sau nu de la prima privire. Iakonov şi adjunctul său Reutmann nu făcură casă bună. Se suportau tot mai greu cu trecerea fiecărei luni şi, fiindcă o mână puternică îi înhămase la aceeaşi căruţă, fiecare trăgea în partea lui, fără să poată scăpa de frâu. Atunci când telefonul secret luase avânt, după o suită de experienţe paralele în ateliere, Reutmann îi angaja pe cei mai buni specialişti din raza lui de acţiune pentru realizarea programului său Vocoder — din termenul englez *voice coder* — botezat în limba noastră „Aparatură pentru vocile artificiale”, dar această traducere nu reuşise să se impună niciodată. Ripostând, Iakonov luă crema celorlalte grupuri: îşi împăna laboratorul Nr. 7 cu inginerii cei mai isteţi, cu echipamentele străine cele mai costisitoare. Lăstarii piperniciţi ai altor programe pieriră într-o luptă prea inegală.

Mamurin renunţase la Nr. 7, care i se cuvenea, fiindcă nu se putea aşeza sub comanda unui fost subordonat ca Reutmann, dar şi din cauză că ministerul considera oportun ca un ochi vigilent, un ochi de foc să fie mereu aţintit asupra lui Iakonov, care nu făcea parte din Partid şi avea un trecut îndoielnic.

De atunci, Iakonov putea să doarmă printre străini după pofta inimii. Colonelul în dizgraţie al MVD-ului, înăbuşind pasiunea rimei pentru gloria progresului tehnic al patriei,

prizonierul cu ochi albicioşi şi febrili, cu obraji hidos scobiţi, neglijând mâncarea şi somnul, se consuma în responsabilităţi supreme. Impusese la Nr. 7 o muncă zilnică de cincisprezece ore. Un asemenea orar nu putea exista decât la Nr. 7, fiindcă un Mamurin nu putea fi supravegheat de angajaţi civili, nici supus controlului gărzilor de noapte.

La Nr. 7 se dusese Iakonov atunci când îi lăsase singuri pe Nerjin şi Vereniov.

CAPITOLUL XII

Soldaţii de rând ştiu întotdeauna când participă la un atac decisiv, chiar dacă nu li se comunică niciodată dispoziţiile GQG. În acelaşi fel, cele trei sute de deţinuţi din Marfino înţeleseră intuitiv că Nr. 7 va fi vârful de lance al *şaraşkăi*.

Fiecare om din institut cunoştea apelativul oficial al acestui „Laborator de limbaj clippat”, dar se considera că nu ştia nimeni nimic. Cuvântul *clippat*, împrumutat din limba engleză, însemna „tuns”. Limbaj tuns. Toţi inginerii şi toţi traducătorii institutului, toţi montatorii, strungarii şi frezorii şi, fără îndoială, chiar şi tâmplarul, care era tare de ureche şi puţin cam redus, ştiau că programul acestui laborator se inspira din modelele americane, deşi se străduia, în mod constant, că întreprinderea nu datora nimic străinătăţii. Astfel, programele de radio americane, cu schiţele lor şi cu articolele despre teoria „clippajului”, care erau etalate pe toate tarabele cu ziare din New York, erau aici numerotate, legate, ştampilate ca nişte documente secrete şi închise în seifuri inaccesibile spionilor americani.

Acest „clippaj”, acest „damping”, aceste compresii de amplitudine, această diferenţiere şi apoi această integrare erau o păcăleală răutăcioasă impusă de ingineri limbajului uman liber: ar fi fost acelaşi lucru să debitezi Novi Alfonul sau Gurzuful[26] în cuburi mici de materie pe care să o împachetezi în mii de cutiuţe de chibrituri, să le pui una peste alta, să le transporţi la Nertşinsk[27], să le clasezi şi să le remontezi la locul de sosire, în speranţa de a reconstrui peisajul — atât de bine, încât să te înşeli — cu climatul lui subtropical, zgomotul resacului, boarea sudului şi clarul de lună.

Aşa trebuia să se întâmple aici cu limbajul: debitat în porţii minuscule de impulsograf, trebuia să fie apoi reconstituit şi identificat din nou, pentru ca Patronul să ştie cu cine vorbea.

[26] Novi Alfon (Noul Munte Athos), mănăstire ortodoxă de pe coasta caucaziană; Gurzuf, orășel balnear din Crimeea.
[27] Nertșinsk, în Transbaikalia, important centru minier și loc de deportare.

Şaraşka, stabiliment pufos unde nu se mai auzea scrâşnetul deportaţilor dornici să supravieţuiască, era, încă de la începuturi, gestionată printr-o dispoziţie înţeleaptă a comandamentului: în caz de reuşită a programului, *zekii* care avuseseră partea cea mai activă câştigau totul: libertatea, un „paşaport”[28] fără pată, un apartament la Moscova. Ceilalţi nu aveau nimic: nici o zi de reducere a pedepsei, nici măcar un pahar de votcă pentru a sărbători victoria.

Nimic intermediar.

Aşa că prizonierii care căpătaseră această vitalitate cu gheare, proprie deportaţilor, şi care le permite să se agate şi de o oglindă verticală, făceau imposibilul pentru a intra la Nr. 7, de unde puteau să „ţâşnească” spre libertate.

Astfel că laboratorul îl primise, printre alţii, pe redutabilul inginer Markuşev, a cărui faţă plină de coşuri respira hotărârea fermă de a muri pentru ideile colonelului inginer Iakonov.

Dar isteţul Iakonov recruta pentru Nr. 7 şi colaboratori care nu ceruseră nimic. De exemplu, pe inginerul Amantai Bulatov, tătar din Kazan cu ochelari de baga, băiat sincer, cu râs tunător, care fusese condamnat la zece ani de captivitate pentru raporturi cu duşmanul poporului Mussa Djalil[29] (glumeţii vedeau în el decanul de vârstă al Firmei, fiindcă, după ce terminase studiile de radio în iunie 1941, fusese trimis în frământarea de la Smolensk înainte de atacul german, luat prizonier, scos din lagăr fiindcă era tătar şi trimis ca tehnician în atelierele sus-numitei case Lorenz într-un timp în care administratorii ei semnau încă „Heil Hitler!”). Sau Andrei Andreievici Potapov, specialist în înaltă tensiune şi în instalarea barajelor, nu în curent mediu. Eşuase în *şaraşka* fiindcă un conţopist se înşelase triind fişele Gulagului. Inginer cu vocaţie şi muncitor încrâncenat, se trezise în curând la

[28] Document de identitate al cetățenilor sovietici, de care țăranii au fost lipsiți până în 1974 și care menționează inclusiv indicații confidențiale codate - faptul de a fi locuit sau de a fi fost născut pe un teritoriu ocupat în timpul ultimului război este menționat.

[29] Poet tătar, 1906-1944, care, făcut prizonier în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial, a organizat o celulă comunistă în lagăr și a fost torturat de naziști la Spandau.

Marfino şi se dovedise de neînlocuit în mânuirea celor mai delicate şi mai complexe aparate de măsură.

Echipa se mai baza şi pe un anume Horobrov, inginer şi mare expert în radio. Fusese trimis la Nr. 7 atunci când era vorba de un simplu grup de lucru. În ultimul timp, Nr. 7 îl depăşea, nu mai reuşea să ţină un ritm atât de frenetic, şi Mamurin vedea în el o greutate moartă.

Puterea scormonitoare şi promptă a unei „Escorte excepţionale" îi căutase şi pe Salekhard, pentru a-l instala la Marfino şi la Nr. 7, şi pe Alexandr Bobînin, prizonier lugubru şi inginer de geniu, care fusese pus în curând în fruntea echipei. Fusese smuls din ghearele morţii. În cazul succesului, era candidatul numărul unu la eliberare. Aşa că muncea din greu, uneori mai târziu de miezul nopţii, dar dădea pe faţă o demnitate atât de dispreţuitoare încât Mamurin se temea de el şi făcea haz de mustrările lui, în mod miraculos.

Nr. 7 ocupa o încăpere asemănătoare cu Acustica, situată tot la etajul superior. Era şi ea plină de instrumente şi mobile desperecheate, dar nici unul din colţurile ei nu adăpostea un catafalc asemănător cu camera surdă.

Iakonov vizita Nr. 7 de mai multe ori pe zi, astfel că venirea lui nu avea nimic dintr-o inspecţie generală. Când intră în seara aceasta, Markuşev şi alţi câţiva trepăduşi se prezentară în faţă, manifestând o grabă bucuroasă, în timp ce Potapov instala un indicator de frecvenţă în singura breşă deschisă printre instrumentele care acopereau stelajul şi îl izolau de restul laboratorului, ca să diminueze vizibilitatea. Îşi făcea treaba fără grabă, crezându-se achitat de orice obligaţie posibilă. În momentul acela executa cu răbdare şi migală un portţigaret din plastic roşu, pe care trebuia să-l dăruiască a doua zi dimineaţa unui prieten.

Mamurin se ridicase ca să-l salute pe Iakonov de la egal la egal. În locul salopetei albastre a deţinuţilor obişnuiţi purta un costum gros din lână, dar eleganţa aceasta nu reuşea să însufleţească faţa lui emaciată, nici silueta osoasă.

Expresia frunţii lui galbene ca lămâia şi a buzelor livide de condamnat cu amânare putea să arate un fel de bucurie, dar Iakonov cunoştea sensul acestei mimici.

— Anton Nikolaievici! Am optat pentru intervalul regulat de 16 impulsuri şi e infinit mai bine. Ascultaţi mai bine, eu o să citesc.

„Lectura” şi „audiţia” erau testul obişnuit care arăta calitatea unui canal telefonic; aceasta se modifica de mai multe ori în fiecare zi, prin adăugarea, suprimarea sau înlocuirea unui anume segment şi, la fiecare fază a lucrului, „reconstrucţia articulatorie” stârnea conflicte, fiindcă realizarea ei se îndepărta din cauza iniţiativelor inovatoare ale inginerilor. Şi apoi, nu puteai scoate mare lucru din datele aritmetice grosolane ale acestei „articulări”, disciplină ştiinţifică suspectă din care Nerjin, mânzul lui Reutmann, făcuse domeniul său.

Obsedaţi amândoi de aceeaşi preocupare unică, nu schimbară nici întrebări, nici explicaţii: Mamurin ocupă un colţ îndepărtat al încăperii, se întoarse, duse receptorul la obrazul lui osos şi începu să citească ziarul, în timp ce Iakonov, aproape de un pupitru, lua căştile şi asculta. Casca debita o cacofonie atroce: sunetele erau sfâşiate de trosnete, tunete, scheunături. Dar orice mamă contemplă cu dragoste tarele unui copil iubit şi Iakonov, departe de a îndepărta receptorul de urechile lui chinuite, asculta cu toată atenţie şi credea că această oroare era mai bună decât cea de dimineaţă. Cuvintele lui Mamurin nu aveau nimic din limbajul obişnuit. Lectura lui era deliberat spectaculară, netă, şi cum mai citea şi un articol despre neruşinarea grănicerilor iugoslavi şi nesimţirea lui Rankovic[30], călău sângeros care transformase în temniţă o ţară îndrăgostită de libertate, Iakonov ghicea fără bătaie de cap ceea ce nu înţelegea. Îşi dădea seama de asta, dar, uitând ce datora împrejurărilor, se convingea singur că audibilitatea era mai bună decât dimineaţă.

Avea chef să schimbe impresii cu Bobînin, instalat în împrejurimi. Masiv, cu umerii pătraţi, cu capul ras, deşi *şaraşka* autoriza orice fel de tunsoare, acesta nu se întorsese

[30] Alexandr „Leka” Rankovic, 1909-1983, om politic iugoslav, ministru de Interne și șef al poliției politice a lui Tito, din grațiile căruia cade în 1966.

la intrarea lui Iakonov. Aplecat asupra panglicii lungi a unei oscilograme, trecea pe ea rezultatele măsurării.

Acest Bobînin era o arahnidă în univers, un deţinut infim, un reprezentant al ultimei caste, mai dezarmat în faţa legii decât un colhoznic. Iakonov era cineva mare în lumea aceasta. Or, Iakonov, în ciuda acestui fapt, nu îndrăznea să-l întrerupă pe Bobînin.

Ar fi putut urca pe Empire State Building. Ar fi putut să pună pe picioare armata prusacă. Să înalţe ierarhia statului totalitar mai sus decât tronul Celui Prea înalt.

Este imposibil să învingi superioritatea spirituală a anumitor persoane.

Există căpitani care se tem de soldaţii lor. Muncitori care îşi intimidează maiştrii. Inculpaţi care fac să tremure magistraţii din prezidiu.

Bobînin ştia şi îşi alesese în mod conştient atitudinea faţă de şefi. Cu fiecare ocazie în care îi vorbea, Iakonov descoperea în el dorinţa temătoare de a fi pe placul acestui deţinut, de a nu-l indispune, îşi reproşa furios acest sentiment, dar remarcase că toată lumea se purta la fel cu Bobînin.

Ridicându-şi căştile, Iakonov îl întrerupse pe Mamurin.

— Merge mai bine, Ivan Ivanovici, zău! Mi-ar plăcea să asculte şi Rubin, el are ureche.

Nu se ştia cine, nici când luase notă de o reacţie a lui Rubin şi decretase că „avea ureche”. Judecata fusese preluată maşinal şi crezută. Rubin datora întâmplării sosirea în *şaraşka*, unde se menţinea cum putea cu ajutorul traducerilor. Ca toată lumea, avea o ureche proastă, iar cea bună fusese deranjată de un şoc de pe front, dar, complimentat datorită auzului, preferase să nu spună nimic. Reputaţia bună a urechii lui îi asigurase un loc liniştit în *şaraşka*, înainte de a-şi asigura spatele definitiv prin lucrarea lui fundamentală despre *Analiza audio-sintetică şi electroacustică în rusa vorbită*.

Se telefonă la Acustică după Rubin. Aşteptându-l, ascultară pentru a zecea oară. Markuşev, cu sprâncenele încruntate, privirea fixă, lipi urechea de receptor şi declară categoric că

audiţia era mai bună, mult mai bună (ideea de un interval de şaisprezece impulsuri îi aparţinea şi, chiar dacă nu spunea, era convins de avantajele procedeului său). Bulatov urla prin întreg laboratorul că trebuia să se înţeleagă cu persoanele care calculau şi să refacă totul la treizeci şi două de impulsuri. Doi montatori electronici amabili, Liubimicev şi Siromakha, îşi disputau căştile, lipiră câte una de ureche şi, strălucitori de bucurie, proclamară că audiţia era într-adevăr mai clară.

Bobînin continua să raporteze măsurile pe oscilogramă.

Acul negru al pendulei electrice uriaşe făcu un salt: ora zece treizeci. În toate celelalte laboratoare munca se termina, rapoartele confidenţiale erau aşezate în seifuri, *zekii* mergeau la culcare şi „externii” alergau spre staţia prin care autobuzele treceau mai rar la ora asta.

În fundul laboratorului, departe de ochiul şefilor, Iha Terentievici Horobrov se strecură cu greu în spatele stelajelor care îl adăposteau pe Potapov. Horobrov era originar din Viatka, sau mai exact din Kai, paradisul urşilor, frontiera Imperiului Gulag, de câteva ori mai mare decât Franţa, care îşi desfăşoară pădurile şi mlaştinile pe mii de kilometri. Văzuse şi înţelesese mai multe lucruri decât alţii şi simţea uneori o caldă nerăbdare care îl făcea să se trântească cu fruntea de difuzoarele de pe stradă. Obligaţia de a-şi ascunde mereu gândurile şi de a-şi reprima instinctul de dreptate îi încovoiase spatele, îi făcuse privirea răutăcioasă şi îi înconjurase buzele cu şanţuri aspre. În cele din urmă, cu ocazia alegerilor care urmaseră după război, mânia lui izbucni şi tăie de pe buletin numele candidatului, înlocuindu-l cu un cuvânt vulgar. În epoca aceea nu era mână de lucru pentru construirea caselor sau pentru însămânţarea câmpurilor. Cu toate acestea, câţiva denunţători nemernici petrecură o lună studiind scrisul întregului canton şi Horobrov fu arestat. Plecă spre lagăr cu bucuria naivă a omului care crede că va vorbi în sfârşit pe faţă. Dar lagărul nu era republica libertăţii! Denunţat şi acolo de nişte creduli, Horobrov trebui să tacă.

Bunul-simţ îl silea acum să se amestece în înghesuiala laborioasă de la Nr. 7 şi să-şi asigure, în lipsa unei eliberări anticipate, o existenţă fără furtuni. Dar nedreptatea, chiar şi atunci când nu îl atingea, îi trezea o greaţă grozavă care îi răpea bucuria de a trăi.

Se strecură în ascunzătoarea lui Potapov, se aplecă spre masă şi îi propuse să plece.

— Haide, Andreici, să ne cărăm, e sâmbătă.

Potapov era pe cale de a pune o închizătoare trandafirie la portţigaretul lui roz.

— Merge culoarea?

Fiindcă nu primea nici aprobări, nici critici, Potapov îi aruncă lui Horobrov o privire de bunică pe deasupra ochelarilor cu rame de metal:

— De ce să tachinezi dragonul? Citeşte editorialele din *Pravda*: timpul lucrează în favoarea noastră. După plecarea lui Anton, zburăm şi noi, la fel de re-pe-de!

Avea obiceiul de a împărţi cuvintele în silabe şi de a sublinia prin mimică cuvintele importante.

Sus venise Rubin. Se apropia ora unsprezece şi Rubin, care nu prea avea chef de treabă, se grăbea să ajungă la locurile disciplinare pentru a-l devora pe Hemingway. Arătă totuşi un prefăcut interes pentru calitatea noului test propus de Nr. 7 şi ceru textul pe care îl citea Markuşev, cu vocea lui ascuţită, ajungând la 160 de hertzi. Exigenţa aceasta indica artistul. Cu receptorul la ureche, Rubin îi ceru lui Markuşev să citească de mai multe ori, mai tare, mai încet: *Jirniesazani uşii podpalubu*, apoi *Vopomnil, spriniul, pobedi*, fraze familiare în toată *şaraşka*, fabricate pentru studiul anumitor grupuri fonetice. Apoi emise verdictul: o tendinţă netă de ameliorare, vocalele erau perfecte, consoanele surde lăsau de dorit, fonemul „j” îl îngrijora, grupul „vsp”, atât de slav, nu îi spunea nimic valoros, trebuiau deci să se pună pe treabă.

Urmă un cor de exclamaţii vesele: secvenţa se ameliora. Bobînin ridică ochii de pe oscilograma lui şi comentă ironic cu vocea lui groasă de bas:

— Prostii! Un pas la dreapta, unul la stânga. Nu trebuie să mergi aşa, pe dibuite, trebuie să cauţi o metodă.

Tăcură cu toţii sub privirea aceasta care nu clipea.

În spatele stelajului, Potapov trăgea fermoarul la portţigaretul lui în formă de pară. Petrecuse trei ani de prizonierat într-un lagăr de concentrare german. Scăpase datorită îndemânării de a transforma deşeurile în brichete, cutii de ţigări, portţigarete ispititoare, şi asta fără nici o unealtă.

Nimeni nu se grăbea să părăsească lucrul. În ajunul unei duminici care urma să le fie furată!

Horobrov se ridică. Punând dosarele confidenţiale pe masa lui Potapov, de unde aveau să ajungă în seif, ieşi din ascunzătoare, se apropie fără grabă de uşă, evitând mulţimea adunată în jurul pupitrului de „clippaj”.

În spatele lui, Mamurin roşi de furie. Îl interpelă:

— Ilia Terentievici! De ce nu veniţi să ascultaţi? Şi unde mergeţi, de altfel?

Horobrov se întoarse, la fel de lent, cu zâmbetul lui strâmb, şi articula:

— Aş fi preferat să nu strig unde. Dar dacă insistaţi, poftim: mă duc la toaletă, la closet, vreau să zic. Şi dacă totul se petrece după planul meu, o să mă îndrept apoi spre locurile disciplinare ca să mă bag în pat.

Urmă o tăcere mormântală şi Bobînin, care nu fusese auzit niciodată râzând, izbucni într-un râs cavernos.

O răscoală la bordul unui vas de luptă! De parcă ar fi vrut să-l lovească pe Horobrov, Mamurin făcu un pas spre el şi latră:

— Cum aşa, să dormi? Toată lumea lucrează aici şi dumneata vrei să dormi?

— *Să dorm*, pur şi simplu. Am lucrat douăsprezece ore, sunt în regulă cu Constituţia — e de ajuns!

Pe punctul de a exploda, avea să adauge un cuvânt ireparabil, când uşa de deschise larg şi plantonul institutului strigă:

— Anton Nikolaievici! Telefon din exterior! Urgenţă!

Iakonov se ridică repede şi ieşi înaintea lui Horobrov.

Potapov stinse la rândul lui lampa de birou, puse dosarele sale şi pe cele ale lui Horobrov pe masa lui Bulatov şi, cu un

pas măsurat de şchiop, indiferent faţă de toţi, se îndreptă spre uşă. Târa un picior din cauza unui accident de motocicletă avut înainte de război.

Iakonov fusese sunat de ministru, de Selivanovski în persoană, care îi dădu întâlnire la miezul nopţii la Lubianka.

Asta era viaţă?

Iakonov se întoarse în birou la Vereniov şi Nerjin, îl concedie pe cel din urmă, se oferi să-l însoţească pe primul cu maşina, îşi luă paltonul şi, cu mănuşile pe mâini, se întoarse la masă şi, sub nota „Nerjin — mutat", adăugă:

„Horobrov — *id*"

CAPITOLUL XIII

Conştient de ireparabil, dar fără să-şi dea seama încă de toată gravitatea, Nerjin se întoarse la Acustică. Rubin dispăruse. Ceilalţi erau tot acolo. Valentin se agita în faţa unui panou înţesat cu lămpi radio. Ridică spre Nerjin ochii lui strălucitori de viaţă:

— Încet, băiete! şi îl opri pe Nerjin cu mâna întinsă deschisă, de parcă ar fi vrut să oprească o maşină. De ce nu se încălzeşte cea de-a treia cascadă a mea, nu ştiţi? Apoi, revenind la un trecut apropiat: Apropo, de ce aţi fost convocat? *Qu'est-ce qu'est passé*[31]*?*

— Fără grosolănii gratuite, Valentin, răspunse Nerjin, evaziv şi morocănos. Nu putea să-i mărturisească acestui pupil al matematicii că renunţase la ştiinţă.

— Dacă aveţi necazuri, urmaţi sfatul meu şi puneţi muzică de dans! De ce să vă enervaţi? L-aţi citit pe cutare... cum îl cheamă acum? Ştiţi, cel cu ţigara în gură, care fumează un sfert, aruncă restul, fără să-şi murdărească mâinile cu lopata, dar îndemnându-i pe alţii să lucreze... În fine, să vedem:

„Poliţie iubită
Veghează asupra mea!
În zona interzisă
Doar regii pot intra!”[32]

Solicitat imediat de un nou gând, Valentin lansă un ordin:

— Vadim! Leagă oscilograful!

Nerjin ajunse la masa lui şi rămase un moment în picioare, îşi dădu seama că Simotşka era tulburată. Îl privea pe Gleb drept în faţă şi genele ei fine tremurau.

— Unde e Bărbosul, Serafina Vitalievna?

— Anton Nikolaievici l-a convocat şi pe el, dar la Nr. 7, răspunse Simotşka cu voce tare. Apoi, apropiindu-se de standard, îi spuse încă şi mai tare, ca în culise: Gleb

[31] Ce s-a întâmplat? (fr.)
[32] Aluzie la Vladimir Maiakovski, autorul primelor două versuri din catrenul improvizat de Valentin.

Vikentievici! Trebuie să mă examinaţi la citirea tabloului. Avem jumătate de oră la dispoziţie.

Simotşka îndeplinea, printre altele, slujba de lector pentru experienţele de articulare. Lectorii aceştia trebuiau mereu supravegheaţi ca să aibă o dicţie clară.

— Cum să fac controlul acesta într-un asemenea vacarm?

— În cazul acesta, eu... ar fi bine să mergem în cabină. Îl privi pe Nerjin cu un aer complice, luă tabelele trasate cu cerneală chinezească pe hârtie Whatman şi trecu în cabină.

Nerjin o urmă. Închise mai întâi după el uşa crăpată, se strecură cum putu pe o altă uşă mai îngustă şi nu apucă să tragă perdeaua bine fiindcă Simotşka se agăţă de gâtul lui, înălţată pe vârfuri, şi îl sărută pe gură.

El o luă în braţe cu uşurinţă — spaţiul era atât de strâmt încât ea atingea peretele cu vârful pantofilor — se aşeză pe unicul scaun din faţa unui microfon pentru spectacole de varieteu şi o lăsă pe genunchii lui.

— De ce te-a convocat Anton? Ce nu merge?

— Amplificatorul nu e branşat! Nu o să ne punem niciodată de acord în privinţa acestei probleme de transmisiune electrodinamică?

-...Ce nu merge?

— Dar cine ţi-a zis că nu merge ceva?

— Am simţit imediat, de când te-au chemat la telefon. Şi o văd şi în ochii dumitale.

— Când o să mă tutuieşti oare?

— Pentru moment, e mai bine să n-o fac... Ce nu mergea? Căldura acestui trup necunoscut îi cuprindea genunchii, braţele, îl invada. Trup necunoscut, enigmă totală: fiindcă, pentru un soldat închis, totul era mister după atâţia ani. Şi nu toată lumea are amintiri bogate din tinereţe.

Simotşka era uimitor de uşoară. Oare oasele ei erau oxidate? Era făcută din ceară? Părea imponderabilă: o pasăre cu penele ciufulite.

— Da, prepeliţă mică... Cred că o să plec în curând.

Ea se ghemui în braţele lui, lăsă şalul să-i cadă de pe umeri şi îl strânse cât de tare putea.

— Unde? Unde? Unde?

— Cum unde? Suntem copiii abisului. Ne întoarcem în prăpastia de unde am ieşit: lagărul, explică Nerjin sentenţios.

— Dar de ce?

Era mai mult un geamăt decât o întrebare ce îi scăpase.

Gleb privi de aproape, cu un fel de jenă, ochii acestei fete urâte pe care o cucerise atât de uşor, fără să încerce şi cu puţine eforturi. Ea se legase mai serios decât el de destinul său de prizonier.

— Aş fi putut rămâne, dar în alt laborator. Am fi fost despărţiţi oricum.

(Rostise aceste cuvinte de parcă în ele s-ar fi aflat adevăratul motiv al refuzului său din biroul lui Anton. Sunetele acestea erau maşinale, de parcă ar fi fost înregistrate de Vocoder. De fapt, prizonierii ajunseseră la o asemenea stare încât, dacă ar fi schimbat laboratorul, Nerjin ar fi făcut totul ca s-o termine cu femeia care ar fi lucrat alături de el, sau ar fi rămas la Acustică cu orice altă femeie, drăguţă sau nu, care ar fi înlocuit-o pe Simotşka la masa vecină.)

Tot trupul ei mic se strânse lângă el, îl sărută.

În timpul ultimelor săptămâni, după primul sărut, nu găsise nici un motiv pentru care s-o menajeze pe Simotşka sau să se înduioşeze de spectrul fericirii pe care o aştepta. Nu se ştia dacă avea să-şi găsească vreodată un logodnic şi, până la urmă, avea să se dăruiască primului venit. Aşa că ea luase iniţiativa, iar inimile lor băteau atât de repede... Nu o să mai găsească el o asemenea şansă înainte de a se întoarce în lagăr...

— Îmi pare rău că plec aşa... Mi-ar fi plăcut să iau cu mine amintirea ta... a... în fine, să-ţi las... un copil.

Cu un gest violent, ea lăsă în jos faţa marcată de ruşine şi rezistă degetelor care încercau să-i ridice fruntea.

— Prepeliţa mea... nu te ascunde... Ridică fruntea. De ce taci? Vrei şi tu?

Ea ridică fruntea şi răspunse cu o voce care venea din inimă:

— O să te aştept! Mai ai încă cinci ani? O să te aştept cinci ani. După ce vei fi dumneata eliberat, o să vii să mă vezi?

El nu îi promisese niciodată nimic. Ea se prefăcea că nu ştie că el avea o soţie. Sărmana fetiţă cu nas lung, care voia un soţ cu orice preţ!

Soţia lui Gleb trăia acolo, aproape, în Moscova. Într-o casă din Moscova, dar putea să trăiască la fel de bine pe Marte.

El o avea pe Simotşka pe genunchi, avea o soţie pe Marte şi apoi mai avea, ascunse în birou, eseurile despre Revoluţia rusă. Prima încercare formulată. Din *şaraşka* nu putea ieşi nici un capăt de hârtie. Dacă îl percheziţionau în închisoarea de tranzit, risca o nouă pedeapsă.

Trebuia deci să mintă! Să mintă şi să promită, cum se face întotdeauna. Cu preţul acesta putea să-i lase fără riscuri Simotşkăi scrierile lui, în momentul plecării.

Dar gândul acesta nu îi inspira destulă forţă ca să mintă ochii aceia care îl priveau cu nădejde. Fugind de privirea aceea, fugind de cerere, începu să sărute umerii slabi, fără nici o rotunjime, eliberaţi din cămaşă de mâinile lui.

— M-ai întrebat într-o zi ce scriu mereu, spuse el, încurajându-se singur.

— E adevărat! Ce scrii? Întrebă ea curioasă.

Dacă nu l-ar fi întrerupt cu această întrebare avidă, ar fi vorbit poate. Dar era prea multă grabă în această interogaţie şi el se păzi. Petrecuse atâţia ani într-o lume cusută cu fire invizibile, perfide: fire-capcană, detonatoare.

Ochii aceştia încrezători, iubitori puteau să fie în solda operului.

Cum începuse? Nu luase el iniţiativa, ci ea. Poate că era ceva pus la cale...

— Gânduri despre istorie, spuse el. În mare, este vorba despre istorie, da, despre epoca lui Petru... Dar ţin la ele. Atât de mult, încât, dacă nu m-ar fi trimis de aici, aş fi continuat să scriu. Unde aş putea să ascunde toate astea la plecare?

Şi ochii lui, bănuitori, sondară ochii micuţei. Simotşka zâmbi liniştită.

— Cum aşa? La mine. Eu o să păstrez totul. Continuă să scrii, dragostea mea. Apoi, pândindu-i expresia: Spune-mi, soţia ta e foarte frumoasă?

Telefonul militar cu inducţie, care lega cabina de laborator, ţârâi. Sima luă receptorul, apăsă pe clapeta care lăsa să i se audă vocea la celălalt capăt al firului, dar ţinu aparatul la distanţă de gură şi, stacojie şi cu hainele în dezordine, rosti cu o voce regulată, impasibilă, tabelul de grupuri articulatorii:

-...dier...fskop...ştap... Da, ascult... Spuneţi, Valentin Martinovici. O dublă diodă-triodă... Nu avem 6G7, dar cred că avem 6G3. Termin cu tabelul şi vin... gven... jan...

Şi apăsă înapoi clapeta. Îşi frecă din nou fruntea de pieptul lui Gleb.

— Trebuie să plecăm, o să observe. Lasă-mă să ies... Vocea ei era lipsită de fermitate.

El îşi strânse îmbrăţişarea şi o lipi cu putere de el, de la picioare la frunte.

— Nu! Am greşit când te-am lăsat să pleci până acum. Acum o să te ţin!

— Sunteţi nebun, sunt aşteptată! Trebuie să închid laboratorul!

— Acum! Aici! ceru el. Şi o sărută.

— Nu astăzi! replică ea, resemnată deja.

— Atunci când?

— Luni... Tot eu o să fac tura Lirei... Vino în pauza de prânz... O să avem o oră întreagă... Dacă nu vine nebunul ăsta de Valentin...

În timp ce Gleb deschise o uşă, apoi pe cealaltă, ea era îmbrăcată, pieptănată. Ieşi prima, rece, inabordabilă.

CAPITOLUL XIV

— Într-o zi o să trântesc un picior în becul ăsta albastru; aşa nu o să ne mai plictisească.

— O să-l ratezi.

— De la cinci metri? Ar trebui s-o fac anume. Pariem pe compotul de fructe uscate de mâine?

— Fiindcă te descalţi pe patul de jos, va trebui să mai adaugi un metru.

— Să zicem şase metri. Uită-te la ei, nemernicii, ce au mai putut să inventeze numai pentru plăcerea de a ne otrăvi. Toată noaptea lasă aprinsă chestia asta care ne bate în ochi.

— Lumina albastră?

— Bineînţeles. E „presiunea luminoasă”. O descoperire a lui Lebedev. Aristip Ivanovici, nu dormiţi? Fiţi amabil şi daţi-mi o cizmă.

— Aş putea să vă fac acest serviciu, Viaceslav Petrovici, dar spuneţi-mi mai întâi ce aveţi împotriva luminii albastre.

— Nimic în afară de faptul că presupune unde scurte şi, astfel, cuantele devin importante. Iar cuantele ne distrug ochii.

— Lumina e plăcută şi îmi aminteşte de veioza albastră pe care o aprindea mama noaptea.

— Mama noastră de aici are galoane albastre. Iată un exemplu tipic. Oare democraţia este într-adevăr un dar oferit oamenilor? Am avut ocazia să observ acest lucru în toate celulele, şi îndeosebi atunci când este vorba despre frecarea gamelelor sau măturat: se văd manifestându-se toate nuanţele de opinie posibile. Libertatea ar fi fatală. Numai gardianul le poate arăta oamenilor unde se află adevărul.

— Remarcaţi că o veioză nu ar constitui nimic şocant aici. Altădată, camera aceasta era naosul unei biserici.

— Nu chiar naosul, cupola care îl încununa. La jumătatea înălţimii s-a construit un etaj.

-...Dmitri Alexandrovici! Ce faceţi? Deschideţi fereastra la mijlocul lui decembrie? Ar fi cazul să renunţaţi la această manie.

— Domnilor, *zekul* este nemuritor datorită oxigenului. Sunt douăzeci şi cinci de oameni în cameră, nu a îngheţat, nu e vânt. Deschid de un Ehrenburg.

— Las-o de un Ehrenburg şi jumătate! Ne sufocăm aici sus!

— După părerea dumneavoastră, ce lăţime are un Ehrenburg?

— Nu, domnilor, trebuie luat în sensul lungimii, ceea ce ne duce până la stâlp.

— Cred că visez! Unde e scurta mea de ocnaş?

— Eu i-aş trimite pe toţi oxigeniştii ăştia la Oimiakon, la muncă silnică. La 60 de grade sub zero, după o zi de trudă, ar fi foarte fericiţi să se târască în patru labe până la culcuşul unei capre, numai să se încălzească!

— În principiu, nu am nimic împotriva oxigenului, dar de ce trebuie să fie frig întruna? Eu aş fi pentru oxigen încălzit.

-...Ce se mai întâmplă? De ce e întuneric? De ce au stins atât de devreme lumina normală?

— Tânărul meu Valentin, sunteţi un neghiob! Aţi fi în stare să vă plimbaţi aşa până la ora unu! Cum să lase aprinsă lumina normală după miezul nopţii?

— Şi dumneavoastră, dumneavoastră sunteţi un caraghios...

Îmbrăcat în roz,
E un caraghios.
Pe un câmp întins
E mereu frumos!

Şi fumul acesta! De ce trebuie să fumaţi toţi? E o porcărie... Ah! Şi ceainicul s-a răcit.

— Tinere Valentin, unde e Lev?

— De ce, nu e în patul lui?

— Are o grămadă de cărţi sus, dar el nu e acolo.

— Cred că e lângă toaletă.

— De ce lângă?

— Fiindcă acolo este un bec alb şi peretele e încălzit de la bucătărie. Cred că citeşte. Eu mă duc să mă spăl. Ce să-i transmit?

-...Păi... ei bine, să-mi facă patul jos şi ea să doarmă noaptea asta în patul ei. O adevărată bomboană, femeia asta!

— Prieteni, vă rog, vorbiţi despre orice în afară de femei. În *şaraşka*, cu toată carnea pe care o mâncăm, e un subiect de conversaţie periculos pentru colectivitate.

— Ah, ajunge, copii! S-a dat stingerea.

— De mult. Mi se pare că aud în depărtare imnul sovietic.

— Dacă ţi-e somn cu adevărat, o să adormi până la urmă, nu te teme.

— Nu au nici un simţ al umorului: deapănă imnul de câteva minute bune. Mi se întoarce stomacul pe dos. Mai au mult? Nu se puteau mulţumi cu o strofă?

— Şi indicativul? Pentru o ţară ca Rusia! Ce mentalitate de portar!

-...Eu eram în Africa, la Rommel. Ce infect era! Căldura, lipsa de apă.

— În Oceanul îngheţat există o insulă care se numeşte Mahotkin. Un aviator, pionier al Arcticii, a fost băgat la zdup pentru propagandă antisovietică...

— Mihail Kuzmici, ce aveţi de vă întoarceţi întruna?

— Pot să mai schimb poziţia, nu?

— Sigur că da, dar amintiţi-vă că cea mai neînsemnată mişcare capătă o amplitudine colosală la înălţimea la care mă aflu eu.

— Nu aţi cunoscut lagărele, Ivan Ivanovici, cu paturile cu patru etaje. Când se mişcă un om, ceilalţi trei au rău de mare. Uneori, pe patul de jos, un tip îşi face un paravan din cârpe colorate, îşi instalează acolo păstoriţa şi îşi face treaba. Forţa 12! Nu mai faceţi, dormim totuşi!

-...Grigori Borisovici, când aţi ajuns aici prima dată?

— Eu aş spune că o pentodă şi un reostat nu înseamnă nimic.

-...Era un băiat independent, îngrijit. Noaptea nu îşi lăsa cizmele pe duşumea, le punea sub cap.

-...Eu eram la Auschwitz! Cel mai îngrozitor era că acolo te duceau cu muzică de la gară la cuptor!

-...Pescuitul e minunat acolo, şi nu e totul: mai este şi vânătoarea. Toamna, după o oră de mers, te întorci încărcat de fazani. Dacă te înfunzi în stufăriş, dai peste mistreţi, iar pe câmp sunt iepuri...

-...Instituţia *şaraşkăi* datează din 1930, când au început să împartă inginerii în pachete de doisprezece. Prima era pe strada Furkasovski, se pregătea viitorul canal de la Marea Albă. Apoi a urmat cea a lui Ramzin[33]. Experienţa le-a plăcut, în viaţa normală e imposibil să aşezi în acelaşi birou de studii doi ingineri, doi mari savanţi. Se luptă pentru prestigiu, pentru glorie, pentru Premiul Stalin. Inevitabil, unul îl sapă pe celălalt. Tot aşa, în viaţa normală, toate birourile de studii sunt nişte adunături de cretini în jurul unei minţi luminate. În timp ce aici e altfel! Nimeni nu se va zbate pentru bani sau glorie. Nikolai Nikolaevici îşi va primi jumătatea de pahar de smântână proaspătă, nici mai multă, nici mai puţină decât cea primită de Piotr Petrovici. O duzină de urşi pot trăi liniştiţi într-un bârlog, dacă nu au alt adăpost. Joacă şah — fie! Fumează — bine! Dar până la urmă se plictisesc. Aşa că s-a inventat un procedeu. Zgârcenia! Multe din creaţiile noastre i se datorează! Iată marea raţiune de a fi a *şaraşkăi*!

-...Prieteni! O noutate! L-au trimis pe Bobînin, destinaţie necunoscută!

— Valia, nu mai ţipa, sau îţi arunc o pernă peste gură!

— Unde, Valentin?

— Cum s-a întâmplat?

— A venit sublocotenentul, i-a spus să-şi ia paltonul şi şapca.

— Şi pachetul?

— Nu.

— Cred că l-au dus la nişte granguri mari.

— Foma?

[33] Leonid K. Ramzin, 1887-1948, director al Institutului de Termotehnică, arestat în 1930, apoi eliberat și reabilitat. Primul savant în jurul căruia au fost reuniți cercetători deținuți).

— Foma s-ar fi deranjat să vină. Nu, cred că e ceva mai de sus!

— Ceaiul e rece, culmea prostului gust!...

— Valentin, trebuie să ciocniţi mereu linguriţa de pahar după stingere? Ştiţi cât mă deranjează.

— Calmaţi-vă. Altfel, cum să topesc zahărul?

— În tăcere.

— Aşa ceva e posibil doar în catastrofele cosmice, fiindcă sunetul nu traversează vidul interstelar. Dacă o nova ne-ar trage vânturi în spate, nu am auzi nimic. Ruska, cuvertura ta o să se strice, de ce o laşi să atârne aşa? Nu dormi? Ştii că soarele nostru e o nova şi că Pământul e condamnat la o viaţă scurtă?

— Nu reuşesc să cred. Sunt tânăr, ţin la viaţă.

— Ha-ha! Un adevărat primat... E gheaţă ceaiul acesta... *C'est le mot!*[34] Ţine la viaţă!

— Valia! Unde l-au dus pe Bobînin?

— De unde să ştiu? Poate că la Stalin.

— Ce aţi face, Valentin, dacă aţi fi convocat la Stalin?

— Eu? Ho-ho-ho, motănelule! I-aş înşira un protest rapid şi corect, punct cu punct.

— Despre ce, de exemplu?

— Despre tot ce se petrece aici, tot, tot, tot. *Par exemple*: de ce trebuie să trăim fără femei? E o piedică pentru facultăţile noastre creatoare.

— Priantcikov! Gura! Toată lumea doarme de mult, ce mai ai de zbierat?

— Şi dacă n-am somn?

— Ei, fumătorii de acolo, stingeţi ţigările, vine sublocotenentul.

— Ce l-a înţepat pe gunoi?... Aveţi grijă, cetăţene sublocotenent, aţi putea să vă împiedicaţi. E foarte uşor să-ţi rupi nasul.

— Priantcikov!

— Ha?

— Unde sunteţi? Nu dormiţi încă?

— Tocmai mă prindea somnul.

[34] Asta era (fr.).

— Haideţi repede, grăbiţi-vă. Paltonul, şapca.

— Pachetul?

— Nu. Vă aşteaptă o maşină. Repede.

— Ce se întâmplă? Plec cu Bobînin?

— El a plecat. Nu, a venit o altă maşină după dumneavoastră.

— Ce fel, locotenente? Celulară?

— Haideţi, repede, o Pobeda.

— Cine m-a convocat?

— Vedeţi, Priantcikov, nu vă pot oferi explicaţii detaliate. Eu nu ştiu nimic. Repede.

— Valentin, scoate-le pachetul jos!

— Spune-le despre vizite! De ce avem voie numai la o vizită pe an, conform articolului 58?

— Şi plimbările?

— Şi scrisorile?

— Şi hainele?

— *RotFront*[35], băieţi! Ha-ha! *Adieu!*

— Dar bine, locotenente, unde este acest Priantcikov?

— Imediat, tovarăşe maior! Vine!

— Spune-le tot, Valia, nu te jena!...

— Ah, nemernicii, panica asta în toiul nopţii!

— Ce s-a întâmplat?

— Nu am văzut niciodată aşa ceva!...

— Poate că e război şi o să-i împuşte?

— Hai, hai, cretinule! Crezi că ar veni să ne ia câte unul pe rând? Dacă izbucneşte războiul, ne omoară la grămadă sau, mai degrabă, ne pun un microb în mâncare, cum făceau germanii în lagăre în '45...

— Bun, hai să facem nani, copii! Mâine vom şti totul.

-...aşa se întâmpla în '30 şi în '40, când Beria îl chema pe Boris Sergheievici Stetşkin din *şaraşka* lui. Şi el nu se întorcea cu mâinile goale: uneori îl trimitea la plimbare pe directorul închisorii, alteori li se prelungea timpul de plimbare... Stetşkin nu putea suporta sistemul acesta corupt, diferenţele dintre raţiile alimentare, smântână proaspătă şi ouă pentru academicieni, patruzeci de grame de unt pentru profesori şi

[35] Frontul roșu, salutul comuniștilor germane.

numai douăzeci pentru mârţoage... Un tip bine, acest Boris Sergheievici, odihnească-se în pace...

— De ce, a murit?

— Nu, l-au eliberat. A câştigat Premiul Stalin.

CAPITOLUL XV

Vocea măsurată şi obosită a lui Abramson — recidivist care frecventase *şaraşka* de la prima condamnare — tăcu la rândul ei. Confidenţele se sfârşiră în murmur. Un sforăit, puternic şi iritant, atingea uneori paroxismul unei explozii.

Palida veioză albastră, deasupra panourilor montate în pervazul rotunjit, lumina şase paturi supraetajate dispuse în evantai în camera vastă sub formă de semilună. Camera aceasta, fără îndoială unică în toată Moscova, avea doisprezece paşi buni în diametru. Era încununată de o cupolă mare, ale cărei arcuri se sudau la baza unui turn octogonal. Rotundul ei era împestriţat cu graţioase ferestre boltite. Ziua dădeau spre un parc virgin ca o pădure, noaptea lăsau să treacă cântecele obsedante ale fetelor nemăritate din acest cartier moscovit.

Întins pe patul de sus, aproape de fereastra centrală, Nerjin nu dormea şi nu încerca să adoarmă. Inginerul Potapov dormea jos, cu somnul liniştit al omului terminat de truda zilei. Sus, la stânga, vecinul lui Nerjin, „benzinarul” Zemelia, un voinic cu faţa ca o lună plină, respira zgomotos, lăfaindu-se într-o poziţie încrezătoare. Sub el, patul lui Priantcikov era gol. La dreapta, pe un pat lipit de căpătâiul lui, Ruska Doronin se agita, căutând zadarnic somnul. Era unul din cei mai tineri deţinuţi din *şaraşka*.

Gândindu-se din nou la întrevederea cu Iakonov, Nerjin înţelegea din ce în ce mai clar că refuzul lui de a intra în grupa de criptografie nu era un simplu incident de lucru, ci o decizie care îi afecta toată viaţa. Refuzul acesta avea să-l ducă poate pe drumul lung şi greu al Siberiei sau spre Marele Nord. Avea să-l ducă la moarte sau la victoria asupra morţii.

Voia să reflecteze la această ruptură din viaţa lui. Ce făcuse în anii aceştia de răgaz din *şaraşka*? Era destul de călit moral ca să înfrunte gaura?

Hazardul voise ca evenimentul să aibă loc chiar înainte de a împlini treizeci şi unu de ani. Bineînţeles, nu avusese chef

să le amintească data prietenilor săi. Era jumătatea vieţii? Aproape sfârşitul? Sau doar începutul?

Dar gândurile lui se încurcară. Nu reuşea să dobândească o perspectivă veşnică. Uneori era pe punctul de a ceda: mai avea încă timp să se răzgândească, să accepte această muncă de cifrare. Alteori rumega umilirea pe care o simţise atunci când îi refuzaseră unsprezece luni la rând o întâlnire cu soţia lui, iar acum se îndoia că îi vor acorda una înainte de plecare.

În fine, ca un resort care se derulează, un alt om se trezea în el, nu Nerjin, ci altul, egoist, brutal şi profitor, moştenitor legitim al băiatului timorat, pierdut la cozile din faţa brutăriilor în primul cincinal, acest alt el însuşi care îşi urmase drumul şi se înăsprise în contact cu viaţa, mai ales în atmosfera lagărelor. Această parte ascunsă şi tenace din fiinţa lui îşi imagina deja cu un fel de acreală percheziţiile care îl aşteptau la ieşirea din Marfino, la piuliţa din Butîrki sau Krasnaia Presnia; ascunzătoarea din căptuşeala vestei de molton, în care ascundea capete de creioane de ardezie; mijlocul de a scoate din *şaraşka* o salopetă veche de lucru (fiindcă în lagăr nimeni nu dispreţuieşte o coajă suplimentară); argumentele pe care avea să le folosească pentru a dovedi că linguriţa de aluminiu de care nu se despărţise de la condamnare era a lui, că nu o furase din *şaraşka*, chiar dacă semăna foarte bine cu linguriţele de acolo.

Şi era ros de ispita de a se ridica în lumina veiozei albastre, ca să înceapă să pregătească totul, să ascundă totul, să înghită totul.

În timpul acesta, Ruska Doronin îşi schimba poziţia la fiecare mişcare: se arunca pe burtă, se înfunda până la umeri în pernă, trăgea cuvertura pe cap şi îşi descoperea picioarele, apoi se arunca din nou pe spate, descoperind cearşaful alb de deasupra, cearşaful înnegrit de dedesubt (la fiecare baie se schimba un cearşaf, dar erau în decembrie, închisoarea specială consumase raţia anuală de săpun şi băile întârziau). Dintr-odată se aşează pe pat, sprijini perna de cadrul metalic şi deschise, pe un colţ de saltea, un tom obez din Istoria

Romei Antice de Mommsen. Observând că Nerjin era treaz, cu ochii aţintiţi asupra veiozei, îi şopti răguşit:

— Gleb, dă-mi o ţigară dacă ai la îndemână!

De obicei, Ruska nu fuma. Nerjin întinse mâna spre buzunarul salopetei agăţate în dosul patului şi scoase două ţigări pe care le aprinse.

Ruska fuma cu un aer absorbit, fără să se întoarcă spre Nerjin. Avea o faţă mobilă, care trecea de la candoarea copilărească la şiretenia inspirată şi care, sub meşa enormă şi unică a părului lui blond împrăştiat, rămânea seducătoare în ciuda luminii livide a veiozei albastre.

— Serveşte-te dacă vrei, îi spuse Nerjin întinzându-i un pachet gol de Belomor în loc de scrumieră.

Scuturară cenuşa acolo.

Ruska era în *şaraşka* din vară. De la prima privire îi plăcuse lui Nerjin şi trezise în el nevoia de a-l proteja.

Se dovedi însă că Ruska, care nu avea decât douăzeci şi trei de ani (şi douăzeci şi cinci de petrecut în lagăr), nu avea nevoie să fie protejat: caracterul şi filozofia lui se maturizaseră în timpul unei vieţi scurte şi tumultuoase, carusel de impresii şi evenimente. Două săptămâni de studii la Universitatea din Moscova şi alte două la Universitatea Leningrad îl învăţaseră mai puţin decât cei doi ani de clandestinitate şi acte false, cu Controlul Criminal al Uniunii pe urmele lui (mărturisire făcută lui Gleb sub semnul secretului absolut), şi decât cei doi ani de detenţie. Cu o adaptabilitate uimitoare şi genială, adoptase pe loc morala de lup a Gulagului, rămânând mereu în gardă, deschizându-şi inima faţă de foarte puţini şi rezervându-le celorlalţi o spontaneitate copilărească de faţadă. Clocotitor şi acum, se silea să facă cele mai multe lucruri posibile în timpul cel mai scurt şi lectura era una dintre ocupaţiile lui devorante.

Gleb îşi regreta gândurile meschine şi confuze, simţea că nu are chef de somn şi ghicea că Ruska avea încă şi mai puţin. Murmură în camera mută:

— Ei, ce e cu teoria ciclurilor?

Dezbătuseră recent această teorie şi Ruska se străduia să găsească o confirmare la Mommsen.

Auzind această şoaptă, Ruska se întoarse şi îi aruncă o privire uimită lui Nerjin. Pielea feţei lui, mai ales cea de pe frunte, se încreţea, trădând efortul de a-şi imagina întrebarea pusă.

— Te întreb ce înseamnă de fapt această teorie a întoarcerilor ciclice.

Ruska suspină şi, odată cu suspinul, tensiunea şi neliniştea dispărură de pe faţa lui. Cu pieptul aplecat, sprijinit pe cot, aruncă ţigara stinsă în pachetul gol pe care i-l întindea prietenul lui şi mormăi:

— Totul mă plictiseşte, şi cărţile, şi teoriile.

Tăcură. Nerjin voia să se întoarcă, dar Ruska, cu un zâmbet în colţul gurii, începu să murmure şi vocea lui se lăsă purtată de pasiune, iar debitul se precipită:

— Istoria este atât de monotonă, că mă îngreţoşează lecturarea ei. E ca *Pravda*. Cu cât eşti mai pur şi mai nobil, cu atât eşti mai persecutat de nemernicii lui contemporani. Spurius Cassius voia să găsească pământuri pentru oamenii de rând, şi aceşti oameni de rând l-au ucis. Spurius Melius voia să dea pâine celor flămânzi, şi l-au trimis la moarte cu pretextul că dorea puterea. Marcus Manlius, care s-a trezit alertat de ţipetele gâştelor — aminteşte-ţi de „fragmentele alese” — şi care a salvat Capitoliul, a fost trimis la moarte pentru înaltă trădare. Ei?

— Haide, haide!

— Dacă citeşti istoria, devii şi tu un nemernic, fiindcă e cea mai avantajoasă soluţie! Marele Hannibal, fără de care nu ar fi existat Cartagina pentru noi, a fost izgonit din patria lui derizorie, care i-a confiscat bunurile şi i-a dărâmat casa! Totul s-a întâmplat deja... Gneius Naevius a fost pus în fiare ca să fie vindecat de dorinţa de a scrie piese prea îndrăzneţe. Cu mult înaintea noastră, etolienii au promulgat o amnistie fictivă pentru a-i aduna pe emigranţi şi a-i trimite la moarte. Romanii actualizaseră deja acest mare adevăr, ignorat de Gulag, şi anume că nu este rentabil să înfometezi un sclav, e mai convenabil să-l hrăneşti. Istoria întreagă este o... fagie! O luptă îndârjită. Nici adevăr, nici erori, nici evoluţie. Şi nu se ştie prea bine la ce ar putea fi invitaţi oamenii.

În lumina lugubră, expresia sceptică de pe buzele acestea atât de tinere era o rană căscată, provocatoare.

Pe de o parte, reflecţiile acestea fuseseră sprijinite de Nerjin, dar, formulate de Ruska, trezeau în el un val de proteste. Printre tovarăşii mai în vârstă, Nerjin deprinsese obiceiul să conteste totul, dar se simţea responsabil în prezenţa unui prizonier atât de tânăr.

— Aş vrea să te pun în gardă, rosti el foarte blând, aproape aplecat spre urechea vecinului său. Oricât de inteligente şi riguroase ar fi sistemele sceptice sau agnostice, sistemele pesimiste, ei bine, spune-ţi că sunt consacrate pasivităţii. Nu ştiu să inspire activitatea omenească, fiindcă oamenii nu pot să se oprească şi nu pot deci să reziste sistemelor pozitive, care le propun ceva...

— Cu preţul unei scufundări în mocirlă? Esenţialul fiind să te scufunzi? ricană celălalt, ţâfnos.

— Poate că da... Se ştie vreodată? ezită Gleb. Înţelege-mă bine, sunt primul care crede că scepticismul ne aduce cel mai mare bine. El are meritul de a face să explodeze căpăţânile noastre de piatră, de a se opune înghiţiturilor noastre fanatice. Şi mai ales la noi în Rusia, chiar dacă s-a înrădăcinat destul de greu. Dar nu ne poate oferi şi fundaţia, terenul ferm de sub picioare. Or, noi trebuie să fim cu picioarele pe pământ.

— Mai dă-mi o ţigară, ceru Ruska. O aprinse nervos. Ascultă, e o fericire că MGB-ul m-a împiedicat să-mi fac studiile. Bun, aş fi avut în spatele meu anii de universitate, aş fi fost poate asistent, ceea ce nu dovedeşte mare lucru. Să admitem că aş fi devenit Un mare savant şi chiar că aş fi rămas curat, ipoteză cam hazardată. Aş fi scris deci un cărţoi gros. Aş fi propus punctul de vedere opt sute treizeci asupra organizării de tip *piatinîi*[36] din Novgorod sau asupra războiului lui Cesar împotriva helveţilor. Sunt atâtea civilizaţii pe pământul nostru, atâtea limbi, atâtea popoare! Şi inteligenţe în fiecare ţară, şi mai ales cărţi bune! Ce ameţit ar putea să ţină minte toate astea? Cum spuneai tu? „Lucrurile pe care le

[36] Cele cinci circumscripții administrative care înglobau teritoriile supuse Republicii Novgorodului în secolul al XV-lea

descoperă artiştii cu mari eforturi ar părea inutile altora, mai experţi decât ei.” E bine aşa?

— Vezi bine, spuse Nerjin mustrător, aşa pierzi orice punct de sprijin, orice scop. Putem, trebuie să ne îndoim. Dar nu trebuie să şi iubim?

— Bineînţeles, să iubim! reluă Ruska, triumfător, într-o şoaptă răguşită. Să iubeşti! Dar nu istoria, nu teoriile, să iubeşti o fată!

Se aplecă spre patul lui Nerjin şi îl prinse de cot:

— Ce crezi că ne-au răpit? Dreptul de a merge la reuniuni? La cursurile de informare politică? La contractarea unui împrumut? Singura modalitate a Patronului de a ne face rău era să ne lipsească de femei. Şi a făcut-o. Pentru douăzeci şi cinci de ani. Câinele! Cine poate să-şi imagineze ce înseamnă femeia pentru un prizonier? spuse el bătându-se cu pumnul în piept.

— Nu... împinge totul până la nebunie! îi răspunse Nerjin pentru a se apăra, dar un val arzător îi aduse aminte de Simotşka, de promisiunea de luni seara... Debarasează-te de gândul acesta! Altfel o să se transforme în naufragiul inteligenţei. (Da, dar luni! Oamenii căsătoriţi nu cunosc preţul acestei furii animalice, cutremurătoare, care pune stăpânire pe prizonierul torturat!) Complex freudian sau simplex, nu ştiu mai mult, reluă el cu o voce tulburată, înduplecată, pe scurt, trebuie să sublimezi! Deviază-ţi energia spre alte domenii! Fă filozofie, care se lipseşte de pâine, de apă şi de mângâierile unei femei.

(Or, el ardea imaginându-şi cu precizie ceea ce trebuia să se întâmple peste două zile, şi gândul acesta, dulce până la oroare, îi oprea cuvintele şi ar fi vrut să încheie discuţia.)

— Inteligenţa mea nu a naufragiat de-a binelea! Nu o să adorm de acum înainte. O fată! Fiecare bărbat trebuie să aibă fata lui! S-o ia în braţe şi ea...pentru ca... Ah, şi apoi nu!...

Nerjin prinse din zbor ţigara care era gata să cadă pe patul lui Potapov şi o stinse.

Îi indicase lui Ruska refugiul filozofiei, dar el urla de moarte, de mult, în acest refugiu. Ruska fusese urmărit de Controlul Criminal, închisoarea îl jupuise de viu. Dar de ce s-

ar fi putut agăţa Gleb când avea şaptesprezece sau nouăsprezece ani şi suporta vijeliile acestea calde, orbitoare, care îi răvăşeau raţiunea? Se înăsprea, respingea ispita, mergea să caute cu râtul lui de purceluş prea vestita dialectică, o mirosea mormăind, temându-se mereu să nu piardă timpul. În celulele închisorii, amintirea cea mai amară era amintirea anilor dinaintea căsătoriei, amintirea tinereţii lui pierdute pentru totdeauna, irosite. În adolescenţă fusese dezarmat înaintea ofensivelor nopţii: nu cunoştea cuvintele care fac să cadă barierele, nu ştia să folosească tonul care aduce cedarea. Era chinuit de frica anacronică de a întina o fecioară. Nu găsise o femeie mai experimentată şi mai înţeleaptă ca să-i pună mâna pe umăr cu blândeţe. O femeie îi făcuse totuşi avansuri şi el nu înţelesese nimic! Trebuise să simtă duşumeaua închisorii sub tălpi ca să rumege toate aceste amintiri şi să le înţeleagă. Ocazia aceasta pierdută, toţi anii aceştia irosiţi, această lume întreagă dispărută, toate erau nişte cuie incandescente.

Puţin conta: peste mai puţin de două zile avea să sosească seara de luni.

Gleb se aplecă spre urechea vecinului său:

— Ruska, ai ceva? Vreau să zic pe cineva?

— Da! murmură dureros Rostislav, înţepenit, crispat pe pernă. Sufla pe faţa de pernă şi aceasta îi întorcea căldura, cu toată ardoarea tinereţii ameninţate de ofilirea sterilă, crudă a închisorii. Totul făcea să ardă acest trup tânăr, prins în capcană, care încerca să evadeze, dar cum? Răspunsese „da”. Ar fi vrut să creadă că avea o fată. Dar totul rămânea improbabil: nu tu sărutări, nici măcar promisiuni, doar o fată care îl ascultase cu o privire admirativă şi compătimitoare, în timp ce el vorbea despre sine. În privirea aceasta, pentru prima dată, Ruska se descoperise eroic, îmbogăţit cu o viaţă extraordinară. Nu se petrecuse încă nimic între ei, şi totuşi se produsese un eveniment care îl autoriza să spună că în viaţa lui exista cineva. Gleb insistă:

— Cine?

Ridicând puţin cuvertura, Rostislav răspunse în întuneric:

— Şşşttt!... Clara...

— Clara? Fiica procurorului?!

CAPITOLUL XVI

Şeful Secţiei Morţilor termina raportul adresat ministrului Abakumov. Era vorba despre calendarul suprimărilor fizice pentru anul 1950; în principiu, planul asasinatelor politice fusese aprobat de Stalin în persoană înainte de plecarea în vacanţă.

Înalt, înălţat şi mai mult de tocuri, cu părul negru lipit de cap, arborând galoanele de comisar general de clasa a doua, Abakumov stătea triumfător cu coatele pe biroul lui considerabil. Era robust, fără să fie greoi, aprecia supleţea şi, în anumite ocazii, juca tenis. Ochii lui nu erau goi şi mobilitatea lor trăda un spirit bănuitor şi agil. La nevoie, îl corecta pe Şeful Secţiei Morţilor şi acesta nota în grabă corecturile.

Biroul lui Abakumov nu era chiar o sală de gală, dar nici o cameră ordinară. Nu lipseau şemineul de marmură nefolosit, cu oglinda lui mare, nici plafonul înalt, sculptat, cu lustra şi fresca cu cupidoni şi nimfe care se jucau de-a v-aţi ascunselea. Ministrul ordonase să nu se atingă nimic, în afară de pereţii care fuseseră zugrăviţi, fiindcă detesta verdele. Uşa de sticlă care dădea spre balcon era la fel de condamnată vara şi iarna, cele două ferestre mari nu se deschideau niciodată. Camera găzduia un orologiu care se recomanda prin cutia lui, o pendulă de şemineu care bătea ceasurile şi o pendulă de gară, electrică, fixată pe perete. Cadranele acestea indicau ore diferite, e adevărat, dar Abakumov purta şi el două ceasuri de aur, ca să fie sigur: unul la încheietura lui păroasă, celălalt, în fundul buzunarului de la vestă.

În clădirea aceasta, birourile se măreau în funcţie de ierarhie. Aşa cum cresc mesele de lucru. Şi mesele celor cu funcţii, acoperite cu stofa albastră, stacojie sau zmeurie. Dar lucrurile care creşteau cel mai tare erau portretele Inspiratorului şi Organizatorului Victoriilor. În birourile simplilor magistraţi instructori era deja mai mare decât de

obicei. În biroul lui Abakumov, portretul Călăuzei Omenirii atingea înălţimea de cinci metri. Un kremlinograf meticulos îl reprezentase în picioare, de la ghete la cascheta de mareşal, încărcat cu toate decoraţiile pe care nu le purta niciodată şi pe care şi le distribuise singur în mare parte, celelalte fiindu-i oferite de suverani sau preşedinţi. Crucile iugoslave fuseseră acoperite cu vopsea şi se confundau acum cu materialul tunicii.

De parcă această imagine colosală nu ar fi fost de ajuns şi ar fi simţit nevoia să contemple chipul inspirator al Celui Mai Bun Prieten al Agenţilor de Contraspionaj atunci când privea ceva de pe masă, Abakumov aşezase pe aceasta un basorelief vertical al lui Stalin din rodonit.

Unul dintre pereţi era şi el împodobit cu un portret vast şi pătrat al unui bărbat cu lornion, cu trăsături suave, care era superiorul imediat al lui Abakumov.

După ce plecă şeful Secţiei Morţilor, uşa se deschise şi, pe centrul înflorit al covorului, unul după altul, intrară secretarul de stat Selivanovski, generalul de divizie Oskolupov, şeful Secţiei de Echipamente Speciale şi Iakonov, inginer-şef al aceluiaşi serviciu. Respectând ierarhia şi mai ales pe bărbatul care ocupa acest cabinet, mergeau în linie dreaptă, fără să părăsească motivul floral central al covorului, după obiceiul gâştelor sau al indienilor, păşind cu atâta grijă încât numai Selivanovski făcea un oarecare zgomot deschizând coloana.

Acesta, un bătrân slab cu părul sare şi piper tuns periuţă, îmbrăcat cu un costum albastru cu croială puţin marţială, ocupa o poziţie specială între cei zece secretari de stat. Statutul lui era excepţional: nu prezida instrucţia, nu conducea grupele de intervenţie CEKA[37], ci era însărcinat cu transmisiunile şi administra un echipament tehnic delicat. Astfel că, atunci când aveau loc reuniunile comisiilor sau ordinele de zi, el nu era atât de ameninţat de furiile ministrului şi poziţia lui era mai puţin rigidă: se aşează imediat într-un fotoliu mare în faţa mesei lui Abakumov.

[37] Cerezvîceainaia Komissiia po Borbe s Kontrrevoliuției, Sabotajem i Spekuliației - Comisia Extraordinară pentru Combaterea Contrarevoluției, Sabotajului și Speculei - a funcționat între 1917 și 1922, fiind predecesoarea organelor securității sovietice.

Când el se aşează, Oskolupov se trezi în frunte, urmat de Iakonov, care părea să se ascundă în faţa siluetei lui puhave. Abakumov se uită la Oskolupov, care se oferea privirilor lui. Se întâlniseră în trei ocazii, nimic mai mult. I se păru simpatic. Oskolupov avea o tendinţă spre îngrăşare. Ceafa se revărsa peste gulerul tunicii şi bărbia, minuţios rasă, se odihnea pe o uşoară guşă. Faţa aceasta de lemn, încă şi mai ciupită de vărsat decât faţa Şefului, respira onestitatea simplă a execu-tantului, fără umbră de pretenţii sau ambiţii intelectuale.

Clipind, Abakumov îl întrebă pe Iakonov, pe deasupra umărului lui Oskolupov:

— Tu cine eşti?

— Eu? Întrebă Oskolupov aplecându-se, întristat că nu fusese recunoscut.

— Eu? facu Iakonov, degajându-se imperceptibil. Îşi trase din toate puterile abdomenul moale, provocator, care se rotunjea în ciuda eforturilor lui, şi se prezentă interzicând orice expresie ochilor lui albaştri.

— Da, tu, confirmă ministrul, trăgându-şi nasul cu zgomot. Centrul Marfino, tu eşti? Bun, staţi jos.

Se aşezară.

Ministrul luă un cuţitaş de tăiat hârtie din plexiglas rubiniu, se scarpină în dosul urechii şi continuă:

— Bun, a trecut mult timp de când mă duceţi cu zăhărelul? Doi ani? Şi planul prevedea cincisprezece luni? Când vor fi gata aparatele astea?

Apoi, ameninţător:

— Şi fără minciuni, nu-mi place aşa ceva.

Aflând că fuseseră convocaţi, cei trei înalţi mincinoşi se pregătiseră pentru această întrebare. Oskolupov debită răspunsul pe care îl elaborase. Cu umerii traşi spre spate, arzând parcă de dorinţa de a ieşi din pielea lui, cu o privire extatică aţintită în ochii puternicului ministru, el rosti, rosti:

— Tovarăşe ministru! Tovarăşe general al armatei! (Abakumov prefera acest titlu celui de comisar general.) Permiteţi-mi să vă asigur că personalul Secţiei nu va da niciodată înapoi în faţa efortului...

Faţa lui Abakumov arăta uimire:

— Unde vă credeţi? La o reuniune politică? Ce mă doare pe mine de eforturile voastre? Mă ajută să opresc trenul sau ce? V-am cerut o dată.

Luă stiloul cu peniţă de aur şi se apropie de calendarul săptămânal.

Atunci, ca printr-o convenţie, luă cuvântul Iakonov. Tonul lui şi chiar registrul discret al vocii arătau că nu vorbea administratorul, ci specialistul.

— Tovarăşe ministru! Pentru o zonă de frecvenţă care ajunge până la 2400 de hertzi, având în vedere nivelul mediu de transmisie de 0,9 neper...

— Hertzi! Hertzi! Zero virgulă curul meu! Numai asta poţi discuta cu voi! Ce naiba am eu cu zero virgulă al tău? Îmi trebuie aparatul, întreg, fără virgulă! Când o să fie gata, ei?

Şi îi privi pe toţi trei. Acum era rândul lui Selivanovski. Încet, mângâindu-şi periuţa sare şi piper:

— Am putea şti ce doriţi de fapt, Victor Semionovici? Convorbirile telefonice bilaterale nu au încă un cifraj absolut ermetic.

— Îţi baţi joc de mine? Cum adică, cifraj? Îl întrebă ministrul, cu o privire brusc străpungătoare.

Cu cincisprezece ani mai devreme, Abakumov nu era încă ministru şi nimic nu indica viitoarea lui ascensiune. Curier în NKVD, aşa cum îi stă bine unui băiat robust şi avid, cu picioare lungi şi mâini prompte, era mulţumit cu cei patru ani de şcoală primară. Nu îi păsa că nu era la înălţime în domeniul jiu-jitsului şi nu cunoştea alt antrenament în afară de cel din sălile Clubului Dinamo[38].

Sosi momentul în care cadrele de instrucţie judiciară trebuiau completate şi reînnoite. Era limpede că Abakumov ştia să conducă o anchetă, mâinile lui ştiau să administreze upercuturi strălucite în plină figură. Acesta fu începutul carierei sale: în şapte ani deveni şef al Smerşului[39], serviciul de contraspionaj, şi în cele din urmă ministru, dar în timpul

[38] Celebrul Club Dinamo este patronat de Ministerul Securității Statului.
[39] Sovietskii metod razoblaceniia șpionov (Metoda sovietică de combatere a spionilor).

acestei îndelungate ascensiuni nu trebui să-şi reproşeze niciodată instruirea prea rudimentară. Chiar şi în postul înalt pe care îl ocupa, poseda destule cunoştinţe pentru a nu fi ridiculizat de subalterni.

În momentul acesta, Abakumov vedea roşu, bătuse în masă cu pumnul lui tare ca piatra; atunci se deschise o uşă fără nici un cioc-cioc şi intră Mihail Dmitrievici Riumin, îngeraş îndesat şi rotunjor, cu obrajii frumos coloraţi, pe care tot ministerul îl numea Mimin, dar pe la spate.

Mergea cu pasul silenţios al unui motan. Se apropie, măsură adunarea cu o privire albastră şi candidă, strânse mâna lui Selivanovski (care se ridică), se apropie de biroul ministrului, aplecă fruntea şi, mângâind cu palmele lui grăsuţe marginea oblică a mesei, toarse visător:

— Vedeţi dumneavoastră, Victor Semionovici, după părerea mea, afacerea e de domeniul lui Selivanovski. Secţia de Echipamente Speciale ar trebui să ne dea ceva pentru banii noştri. Chiar nu reuşesc să identifice o voce pe o bandă magnetică? Atunci trebuie concediaţi.

Însoţi aceste cuvinte cu un zâmbet suav, de parcă ar fi oferit o ciocolată unei fetiţe. Privirea lui tandră îi îmbrăţişa pe cei trei reprezentanţi ai Departamentului.

Ani de zile, neştiut de nimeni, Riumin administrase contabilitatea unei cooperative de consum dintr-un canton al provinciei Arhanghelsk, trandafiriu, umflat, cu o mutră ofensată, îşi exaspera toţi contabilii prin reflecţii perfide, se întindea, sugea bomboane, le dădea cadou şefului de expediţii, se arăta diplomat cu şoferii, dispreţuitor cu căruţaşii şi depunea cu scrupulozitate bilanţurile pe masa preşedintelui.

În timpul războiului fu mobilizat în marină şi, fiindcă era versat, ajunse anchetator la Secţia Specială. Atunci îşi începu drumul. (Pentru saltul acesta stătuse toată viaţa cu ochii pe jumătate închişi?) Acum deprinse arta de a monta un proces cu succes şi zel. Zel excesiv, uneori: folosi sfori atât de groase pentru a pune sub acuzare un corespondent de război din Flota de Nord, încât procuratura, devotată totuşi organelor de siguranţă, socoti că depăşea măsura, refuză să

claseze dosarul şi îndrăzni să-l raporteze lui Abakumov. Micul anchetator al Smerşului din Flota de Nord fu trimis la ministru, care avea să se îndrăgostească de el de la prima vedere. Intră temător în birou, fiindcă mergea de capul lui. Uşa se închise. Când se deschise din nou, după o oră, Riumin ieşea cu un aer important: instructor titular însărcinat cu afacerile speciale din aparatul central al Smerşului. De atunci, steaua lui încetase să se înalţe (avea să-i fie funestă lui Abakumov, dar nici unul dintre ei nu ştia încă nimic).

— O să-i scot pe toţi afară, Mihail Dmitrici, poţi să mă crezi. Şi o să-şi lase şi penele! răspunse Abakumov, biciuindu-i pe toţi trei cu privirea.

Aceştia, prinşi pe picior greşit, plecară ochii.

— Dar nu văd unde vrei să ajungi. Cum să recunoşti o voce la telefon, ei? Dacă e un necunoscut? Cum să-ţi dai seama? Cum s-o prinzi?

— O să le dau banda cu o comunicare înregistrată. N-au decât s-o asculte şi să compare.

— Dar ai arestat pe cineva?

— Cred că da, răspunse Riumin cu zâmbetul lui suav. Am săltat patru, la staţia de metrou Sokolniki.

O umbră trecu peste trăsăturile sale. În forul lui interior îşi spunea că îi arestaseră prea târziu ca să fie adevăraţii vinovaţi. Dar erau prinşi şi nu se putea gândi la eliberarea lor. Poate că o să-l poată implica pe unul din cei patru în această afacere, ca să îi deschidă un dosar. Agasarea strecură un scrâşnet în vocea lui şireată:

— Pot să le înregistrez jumătate din minister pe bandă magnetică, dacă ţine de asta. Dar la ce bun? Rămân cinci sau şapte persoane care ar fi putut să fie la curent, în tot ministerul.

— Arestează-i pe toţi nemernicii ăştia, ce să-ţi mai baţi capul! exclamă Abakumov indignat. Şapte oameni! Ţara e mare, poate să-şi permită aşa ceva!

— Imposibil, Victor Semionovici, reluă Riumin cu un ton ponderat. Dacă ar fi vorba numai despre Ministerul Industriei Alimentare! Dar riscăm să pierdem toate pistele şi să vedem

cum rămân în străinătate angajaţii serviciilor consulare. Trebuie să găsim vinovatul. Cât mai repede.

— Hmm... Abakumov era gânditor. Ce trebuie comparat, nu am înţeles...

— Două benzi.

— Două benzi?... Da, trebuie să stăpânim până la urmă această problemă tehnică. Selivanovski, puteţi să preluaţi această sarcină?

— Nu ştiu încă despre ce este vorba, Victor Semionovici.

— Nu e cine ştie ce, e simplu: un gunoi, un bălegar, sigur un diplomat, fiindcă, de altfel, nu ar fi fost la curent, a sunat într-o seară dintr-o cabină publică la ambasada americană şi l-a „turnat” pe agentul nostru de acolo. Este vorba despre bomba atomică. Dacă îl descoperi, eşti un băiat bun.

Fără să se uite la Oskolupov, Selivanovski se întoarse spre Iakonov. Acesta îi simţi privirea şi înălţă imperceptibil sprâncenele, rotunjindu-le. Era un gest care voia să spună că i se vorbea despre un domeniu necunoscut, ale cărui metode nu le cunoştea, în care nu avea nici o experienţă, atunci când avea deja destule griji. Inutil, deci, să se înhame la această afacere. Selivanovski era destul de fin ca să interpreteze această înălţare a sprâncenelor şi să înţeleagă situaţia. Şi se pregătea să îl năucească.

În timpul acesta, Foma Gurianovici Oskolupov îşi chinuia meningele în felul său. Nu voia să-şi joace la zaruri postul de şef al Departamentului. De când fusese numit în această funcţie se îmbătase cu demnitatea lui, convins că toate dificultăţile erau o joacă pentru el, şi apoi nu l-ar fi numit dacă n-ar fi avut calităţile necesare. Şi, chiar dacă nu terminase cei şapte ani de studii, nu admitea ca un subordonat să se pretindă mai competent decât el, în afară de detaliile de intendenţă sau de proiectele concrete. Cu puţin timp înainte, petrecând un timp în calitate de civil într-o casă de odihnă de prima mâna, se prezentase ca profesor de electronică. Făcuse cunoştinţă cu un scriitor faimos. Acesta nu îl pierduse din ochi, umpluse carneţelul cu însemnări şi îi spusese că se inspiră pentru portretul savantului

contemporan. În urma acestui sejur, Foma simţea că avea stofa de om de ştiinţă.

Sondă problema dintr-o privire şi spuse cu fruntea plecată:

— Tovarăşe ministru! O să ne ocupăm noi de asta! Selivanovski, surprins, se întoarse spre el.

— Unde? În ce centru? În ce laborator?

— În Centrul de Cercetări Telefonice Marfino. Este vorba doar despre o conversaţie telefonică.

— Dar Marfino se ocupă deja cu o misiune mai importantă!

— Nu-i nimic! O să găsim personal şi pentru asta! Din trei sute de oameni, o să fie uşor!

Şi lansă o privire arzătoare de zel în direcţia ministrului.

Fără să zâmbească cu adevărat, Abakumov exprimă o oarecare simpatie faţă de general. La începuturile propriei cariere fusese şi el de aceeaşi teapă: ar fi tăiat în bucăţele victima desemnată. Întotdeauna simţi o oarecare tandreţe faţă de cadeţii în care te recunoşti.

— Bravo! aprobă el. Uite un lucru gândit. Mai întâi interesele statului, apoi mai vedem. Nu-i aşa?

— Perfect, tovarăşe ministru! Perfect, tovarăşe general!

Riumin nu arătă nici o surpriză şi nu păru să aprecieze deloc zelul dezinteresat al generalului. Îi adresă o privire distrată lui Selivanovski:

— O să vă trimit mâine cele necesare.

Schimbă o privire rapidă cu Abakumov şi se îndepărtă cu pasul lui silenţios.

Ministrul îşi plimbă degetul printre dinţi, unde îi rămăseseră rămăşiţe de carne de la cină.

— Bun, atunci când? Mi-aţi irosit vremea: mai întâi trebuia să fie la 1 august, apoi la sărbătoarea din octombrie, apoi la Anul Nou; până la urmă, când o să fie?

Se uită fix la Iakonov, silindu-l să răspundă.

Iakonov părea să sufere de torticolis. Întinse gâtul la stânga, apoi la dreapta, ridică spre ministru ochii lui albaştri şi reci, îi plecă.

Iakonov ştia că are talente superioare mediei. Ştia însă că existau şi oameni mai talentaţi, absorbiţi în totalitate de munca intelectuală, petrecând paisprezece ore pe zi cu

programul acesta blestemat, fără nici o zi de concediu pe an. Americanii, risipitori şi puţin bănuitori, colaborau şi ei publicând descoperirile lor în reviste accesibile tuturor. Iakonov ştia câte dificultăţi fuseseră rezolvate, câte apăruseră şi cum le manevrau inginerii pe toate. Da, în două săptămâni avea să se termine ultima amânare pe care o putuseră smulge de la această bucată de carne cusută într-o tunică. Trebuise să cerşească şi să impună aceste amânări groteşti fiindcă la început Corifeul Ştiinţelor prescrisese un termen de un an pentru o lucrare care necesita zece ani.

În biroul lui Selivanovski conveniseră toţi trei să ceară o prelungire de zece zile. Şi să promită telefonul experimental pentru data de 10 ianuarie. Era intenţia fermă a secretarului de stat. Şi cea a lui Oskolupov. Dorea să prezinte aparatul neterminat, dar zugrăvit proaspăt. Nimeni, sub nici o formă, nu avea să verifice dacă cifrajul era sau nu ermetic. Pentru moment se experimenta calitatea globală. Înainte de a se ajunge la producerea în serie şi expedierea lor la ambasadele din străinătate vor trece încă şase luni şi în timpul acesta se puteau ameliora codajul şi sonoritatea.

Dar Iakonov ştia că lucrurile neînsufleţite nu înţeleg amânările fixate de oameni şi că, pe 10 ianuarie, aparatele nu aveau să producă decât un talmeş-balmeş. Destinul lui Mamurin lovea şi el în Iakonov, inflexibil. Patronul avea să-l convoace pe Beria şi să-l întrebe cine era cretinul care fabricase o asemenea maşină. Scăpaţi de el! În cel mai bun caz, Iakonov avea să joace rolul Măştii de Fier, dacă nu avea să devină simplu deţinut.

Sub ochii ministrului simţi că este legat de gât cu un ştreang care nu se putea desface, dar îşi dădu seama de teama lui mizerabilă; fără să conştientizeze ceea ce vorbea, spuse:

— Încă o lună! Încă o lună! Până la 1 februarie!

Şi îl privi pe Abakumov cu ochi rugători, de parcă ar fi fost un câine.

Oamenii dotaţi sunt uneori nedrepţi cu cei mediocri. Abakumov era mai inteligent decât credea Iakonov, dar inteligenţa ministrului devenise până la urmă inutilă, din

cauză că nu fusese folosită. Toată cariera sa se desfăşurase în aşa fel, încât gândirea ii dăunase întotdeauna, în timp ce zelul administrativ îl ajutase. Şi Abakumov îşi cruţa creierul.

Era în stare să înţeleagă intuitiv că, acolo unde nu fuseseră de ajuns doi ani, o lună nu avea cum să ajute. În ochii lui, vina aparţinea acestui trio de impostori. Lui Selivanovski, Oskolupov şi Iakonov. Dacă sarcina era atât de grea, de ce acceptaseră termenul de un an, în urmă cu douăzeci şi trei de luni? De ce nu ceruseră trei? (Uita că la vremea respectivă îi presase să termine, cu o rigoare inflexibilă.) Dacă s-ar fi ţinut tari în faţa lui, s-ar fi ţinut şi el în faţa lui Stalin: negociind, ar fi putut câştiga doi ani, apoi un al treilea, din mers.

Atât de mare era frica insuflată de anii de supunere, că nici unul din ei nu avusese curajul să înfrunte un superior, nici atunci, şi nici acum.

Estimând, cu bunul-simţ al ţăranului, că e mai bine să fii prea îmbrăcat decât să rămâi cu fundul gol, Abakumov îşi asigura întotdeauna o marjă de două luni în prezenţa lui Stalin. Acum cazul era următorul: îi promisese lui Iosif Visarionovici că va avea aparatul la 1 martie. Într-un caz extrem, Abakumov le putea acorda o întârziere de o lună — cu condiţia să fie într-adevăr o lună. Luând din nou stiloul, întrebă pe un ton cu totul neutru:

— O lună, ne-am înţeles: e serios sau e tot o păcăleală?

— E serios şi sigur! E serios şi sigur!

Oskolupov strălucea, încântat de o schimbare de umor atât de promiţătoare. Ai fi jurat că avea să iasă din birou şi să se ducă la Marfino, pentru a se apuca, nerăbdător, de lucru.

Cu o cerneală uleioasă, Abakumov însemnă calendarul său de birou.

— Fie. O să fie pentru aniversarea morţii lui Lenin. O să fiţi cu toţii laureaţii Premiului Stalin. Selivanovski, putem conta pe dumneata?

— Desigur.

— Oskolupov! Răspunzi cu capul dumitale dacă... E bine?

— Nu se va întâmpla nimic, tovarăşe ministru, dacă mai avem încă...

Rămânând curajos pe poziţie, Iakonov insistă:

— O lună. Pe 1 februarie.

— Şi dacă nu e gata pe 1? Colonele, cântăreşte-ţi bine cuvintele, eşti pe cale să-mi spui poveşti.

Iakonov minţea prea vizibil. Ar fi trebuit să ceară două luni, natural. Dar cărţile erau împărţite.

— O să fie, tovarăşe ministru, răspunse el pe un ton amărât.

-Atenţie, da? Eu nu v-am forţat mâna. Iert orice, în afară de înşelare! Sunteţi liberi.

Uşuraţi, tot în şir indian şi măsurându-şi paşii, ieşiră plecând ochii în faţa efigiei auguste a lui Stalin.

Bucuria lor era prematură. Nu ştiau că ministrul le întinsese o capcană. De-abia îi concediase, că o voce anunţă:

— Inginerul Priantcikov!

CAPITOLUL XVII

În noaptea aceea, Abakumov îi ordonase întâi lui Selivanovski să-l aducă pe Iakonov, apoi, fără ştirea celui din urmă, expediase două telegrame la centrul din Marfino, la un interval de un sfert de oră, convocându-l la minister pe deţinutul Bobînin şi apoi pe deţinutul Priantcikov. Conduşi la destinaţie în maşini diferite, fură instalaţi în săli de aşteptare separate şi nu putură deci să se consulte.

Nici un acord prealabil nu ar fi putut, de altfel, să-l aducă la tăcere pe Priantcikov, a cărui spontaneitate fără margini era o anomalie în ochii multor copii ai secolului nostru. Se evocau în scopul acesta, în toată *şaraşka*, „defazările tânărului Valentin”.

La ora aceasta era cel mai puţin înclinat spre complot sau premeditare. Avea sufletul întors spre viziunile luminoase ale Moscovei care pâlpâiau în geamurile „Pobedei”. Întunecata ţară a nimănui care înconjura Marfino făcea şi mai strălucitoare drumul larg şi luminat, dezordinea veselă din Piaţa celor trei gări, neoanele din Sretenka. Pentru Priantcikov, şoferul şi civilii care îl escortau nu existau, aerul care intra şi ieşea din plămânii lui se transformase în flacără. Nu-şi putea lua ochii de la geam. Nu avusese niciodată şansa de a fi escortat ziua de-a lungul Moscovei şi, de când exista *şaraşka*, nici un deţinut nu fusese ospătat cu o vedere nocturnă a Moscovei.

La Poarta Vizitelor, maşina încetini, oprită de mulţimea care ieşea de la un cinematograf, apoi de un semafor roşu.

Erau milioane de prizonieri, milioane care credeau că viaţa se oprise, că nu mai existau bărbaţi sub cerul liber şi că femeile tânjeau, copleşite de povara unei iubiri pe care n-o puteau împărtăşi, cu care nu aveau ce să facă. Or, el vedea trecând mulţimea din capitală, bine hrănită, însufleţită, vedea pălăriuţele, voaletele, blănurile de vulpe. Simţurile lui, exasperate, erau biciuite de parfumurile acestor trecătoare, pe care le simţea prin geamurile închise ermetic, ca printr-un

strat de gheaţă. Auzea râsete, vorbe confuze, frânturi de frază, era ispitit să spargă peretele acesta de plastic transparent şi rigid, ca să strige acestor femei că era tânăr, că murea de tristeţe, că îl închiseseră pe nedrept. După izolarea monahală a *şaraşkăi*, era o feerie, un fragment din viaţa aceea frumoasă pe care n-o trăise niciodată: în studenţie, din cauză că nu avea resurse, şi apoi, fiindcă fusese prizonier la duşman, pe urmă prizonier în propria lui ţară.

Puţin mai târziu, într-o sală oarecare de aşteptare, nu remarcă mesele şi scaunele care o mobilau: sentimentele şi impresiile care îl copleşiseră nu se mai sfârşeau.

Un locotenent-colonel tânăr şi spilcuit veni să-l caute. Priantcikov, cu gâtul lui delicat, cu încheieturile fragile, cu umerii drepţi, cu picioarele subţiri, păru încă şi mai fragil atunci când intră în biroul vast. Călăuza lui se eclipsase la uşă.

Camera era atât de mare încât Priantcikov nu-şi dădu seama că era un birou şi nici nu-l identifică pe stăpânul locului în perechea de epoleţi auriţi din fundul încăperii. Nu observă portretul lui Stalin, care ocupa cinci metri de perete în spatele lui. Ochii lui erau încă plini de femeile care defilau în noaptea moscovită. Era ameţit. Nu putea să înţeleagă cu adevărat unde se afla, nici de ce. Nu ar fi fost surprins să vadă intrând femei pe care să le invite la dans. Îşi amintea, ca un vis absurd, camera în semilună, luminată de o veioză — albastră, deşi războiul se terminase de cinci ani -, în care tândăleau bărbaţi în cămaşă şi în care îl aştepta un pahar cu ceai rece.

Picioarele lui păşeau pe covorul risipit pe toată duşumeaua. Covor suplu, de lână groasă, pe care ţi-ar fi plăcut să te tăvăleşti. La dreapta lui se înşirau ferestre înalte. La stânga, o oglindă uriaşă se înălţa de la pervaz la plafon.

„Civilii” nu ştiu cât sunt de fericiţi! Ce sărbătoare pentru un *zek* să se vadă în picioare, atunci când o simplă oglinjoară de buzunar e un lux!

Fascinat, se opri în faţa oglinzii. Se apropie, îşi contemplă faţa netedă şi proaspătă. Îşi aranjă cravata şi gulerul cămăşii

albastre. Apoi se îndepărtă, privindu-se mereu, din faţă, din spate, din profil. Făcu o piruetă, schiţă un pas de dans. Reveni la oglindă ca să se examineze mai bine. Văzând că avea talia subţire, alura distinsă în ciuda salopetei albastre, îşi reluă drumul cu cea mai bună dispoziţie, nu ca să înfrunte o discuţie serioasă, ci ca să continue examinarea încăperii.

Omul care putea să închidă după bunul lui plac toţi oamenii dintr-o jumătate de lume şi să asasineze pe cine voia din cealaltă jumătate, ministrul atotputernic în faţa căruia păleau generali şi mareşali, se uita cu o privire curioasă la prizonierul fragil îmbrăcat în albastru. Deşi ordonase arestarea şi întemniţarea a milioane de oameni, nu văzuse de mult un deţinut de aproape.

Cu pasul dezinvolt al unui elegant la promenadă, Priantcikov se apropie de ministru şi îi aruncă o privire întrebătoare, de parcă ar fi fost surprins să-l vadă acolo.

— Sunteţi inginerul — Abakumov îşi consultă repertoriul -... Priantcikov?

— Da, confirmă distrat Valentin. Da.

— Sunteţi inginerul-şef al echipei — o altă privire în repertoriu — de Cercetări asupra Limbajului Artificial?

— Nu este vorba despre Limbajul Artificial! spuse Priantcikov cu un gest dispreţuitor. Asta e de suprafaţă. La noi, nimeni nu foloseşte acest nume. Programul a fost botezat astfel pe când se lupta împotriva admirării stupide a străinătăţii. De fapt, este vorba despre Vo-co-der. *Voice coder*.

— Dar dumneavoastră sunteţi inginerul-şef?

— Ca să spun aşa, da. Dar ce legătură are? Întrebă Priantcikov atent.

— Luaţi loc.

Şi Priantcikov se aşeză bine dispus, având grijă să nu-şi strice dunga impecabilă a salopetei.

— Vă cer să-mi vorbiţi cu sinceritate, fără să vă temeţi de cea mai neînsemnată pedeapsă din partea superiorilor dumneavoastră. Când o să terminaţi Vocoderul acesta? Nu trişaţi, într-o lună? Vorbiţi fără teamă. Sau e nevoie de două luni?

— Să terminăm! Vocoderul? Ha, ha, ha! Era primul râs proaspăt de adolescent care răsuna sub bolţile acestea. Priantcikov se lăsă pe spătarul moale din piele şi îşi uni mâinile. Ce spuneţi? Despre ce vorbiţi?! Nu înţelegeţi ce înseamnă Vocoderul. O să vă explic.

Dintr-un salt de pisică, se ridică suplu de pe scaun şi se apropie de masa lui Abakumov.

— Nu aveţi o foaie? Ba da! Smulse o foaie dintr-un blocnotes intact, luă stiloul roşu purpuriu al ministrului şi începu să traseze grăbit un nod tremurător de sinusoide.

Abakumov nu se temu. Simţea o asemenea sinceritate copilărească, o asemenea spontaneitate în vocea şi gesturile acestui tehnician ciudat, încât îi trecu cu vederea acest capriciu şi îl observă pe Priantcikov cu o privire atentă, ascultându-l în acelaşi timp.

— Trebuie să vă spun că vocea umană este compusă din mai multe armonice.

Priantcikov se sufoca aproape, ros de dorinţa de a spune totul în cel mai scurt timp:

— Principiul Vocoderului este reconstituirea artificială a vocii omeneşti... La naiba! Cum aţi face ca să scrieţi aşa ceva cu stiloul?... O reproducere deci, prin adăugare, nu a totalităţii, ci a armonicelor esenţiale fiecare putând fi produsă de un emiţător de impulsuri distinct. Cunoaşteţi bineînţeles coordonatele ortogonale ale lui Descartes, orice şcolar le ştie, ca şi seriile lui Fourier...

— Aşteptaţi, spuse Abakumov, ca trezit dintr-un vis. Spuneţi-mi doar când o să fie gata. Pe când finalul?

— Finalul? Hmm... Nu mi-am pus încă întrebarea.

Sub obsesia impresiilor culese din Moscova, entropia muncii la care se gândea întruna era mai puternică şi Priantcikov nu se mai putea opri:

— E curios faptul că lucrarea e uşurată de sărăcirea timbrului, în cazul acesta, numărul componentelor...

— Înţeleg, dar, una peste alta, când o să fie gata? La 1 martie? La 1 aprilie?

— Gândiţi-vă! În aprilie?... Fără să ţinem cont de cifraj, am termina în cinci sau şase luni cel mai devreme. Nu ştim ce ne

rezervă cifrajul şi descifrarea impulsurilor. Calitatea nu are decât de suferit. La ce bun să faci planuri? Întrebă el convingător, trăgându-l pe Abakumov de mânecă... O să vă explic totul. Sunteţi primul care o să înţeleagă, care o să recunoască faptul că, în interesul lucrării, nu este bine să ne grăbim!...

În timpul acesta, Abakumov, cu ochii aţintiţi asupra curbelor indescifrabile ale schiţei, apăsase deja pe un buton invizibil...

Spilcuitul locotenent-colonel reapăru şi îl rugă pe inginer să-l urmeze.

Priantcikov se supuse, descumpănit, cu gura deschisă. Era furios fiindcă nu putuse să-şi exprime toate gândurile. Apoi, în timp ce se îndrepta spre uşă, se crispa gândindu-se la omul cu care vorbise. Era aproape pe prag când îşi aminti că prietenii îl însărcinaseră cu doleanţele lor, cu revendicările lor... Se învârti şi făcu cale întoarsă.

— E adevărat! Ascultaţi! Uitasem cu totul... Locotenent-colonelul îi bară drumul şi îl întoarse spre uşă.

Marele Manitu din spatele biroului nu mai asculta. Şi în clipa aceasta atât de scurtă şi deconcertantă, memoria lui Priantcikov, ocupată de mult de diagrame tehnice, lăsase la o parte, intenţionat parcă, toate nedreptăţile şi dezordinile din viaţa penitenciară. O singură amintire îi smulse un strigăt în timp ce părăsea încăperea:

— Apa caldă, ştiţi! Ne întoarcem târziu de la lucru şi nu mai este apă caldă! Nu avem cu ce să ne bem ceaiul!

— Apă caldă? repetă oficialul cu alură de general. Fie. O să iau notă.

CAPITOLUL XVIII

Bobînin îşi făcu intrarea, masiv, robust, cu capul ras de ocnaş şi îmbrăcat şi el în salopetă albastră.

Nu dădu pe faţă nici o curiozitate faţă de decor, de parcă ar fi avut ocazia să intre de o sută de ori pe zi în acest birou, înainta fără nici o pauză şi luă loc fără să schiţeze nici un salut. Instalat într-un fotoliu confortabil aproape de masa ministerială, îşi suflă nasul liniştit în batista îndoielnică pe care o spălase cu mâinile lui cu ocazia ultimelor băi.

Abakumov, puţin deconcertat de Priantcikov, dar fără să ia deloc în serios năuceala lui tinerească, se uită cu satisfacţie la statura impozantă a lui Bobînin. Nu îi spuse să se ridice. Presupunând că oaspetele lui nu era expert în galoane, că era încă ameţit de toate holurile şi că nu ştia unde se află, îl întrebă, aproape împăciuitor:

— De ce v-aţi aşezat fără să fiţi invitat?

Bobînin îi aruncă o privire scurtă ministrului terminându-şi de suflat nasul şi răspunse cu simplitate:

— Vedeţi, dacă dăm crezare proverbului chinezesc, e mai bine să stai în picioare decât să mergi, mai bine să stai jos decât să stai în picioare şi mai bine să fii culcat decât să stai jos.

— Vă imaginaţi *cine* aş putea fi eu?

Instalat confortabil în fotoliul pe care îl alesese, Bobînin îl contemplă pe Abakumov şi formă indolent o ipoteză:

— Pe legea mea, cineva în genul mareşalului Göring.

— Al *cui*?

— Al mareşalului Göring. Într-o zi a venit să viziteze uzina de aviaţie de lângă Halle, acolo unde eram obligat să lucrez în calitate de constructor la un birou de studii. Generalii uzinei mergeau pe vârful picioarelor, dar eu nici n-am întors capul ca să-l privesc. M-a examinat îndelung, apoi a trecut în camera vecină.

Faţa lui Abakumov fu străbătută de un rictus asemănător unui zâmbet uşor, dar ochii lui se întunecară privindu-l pe prizonierul nemişcat. Cu pleoapele tremurând, încordat, îl întrebă:

— Cum aşa? Nu faceţi diferenţă între noi?

— Între *voi*? Sau între *noi* doi? Vocea lui Bobînin răsuna ca un perete de fontă care vibrează. Între *noi* doi văd o diferenţă de înălţime: dumneata ai nevoie de mine, eu nu am nevoie de dumneata.

Abakumov avea şi el vocea lui mânioasă, de care se slujea atunci când voia să înspăimânte. Dar simţea că strigătele ar fi fost inutile şi l-ar fi făcut să-şi piardă demnitatea. Înţelese că acest prizonier era încăpăţânat. Se limită la o avertizare:

— Ascultă, deţinut. Mă port frumos cu dumneata, dar acesta nu e un motiv pentru care să uiţi...

— Dacă aţi fi grosolan cu mine, nu v-aş adresa nici un cuvânt. Puteţi să urlaţi cât vreţi la colonei şi generali, ei au ce pierde.

— La nevoie, am putea să vă punem la punct.

— Aici vă înşelaţi, cetăţene ministru! — Privirea fermă a lui Bobînin străluci de o ură neascunsă. — Eu nu am nimic, înţelegeţi, *nimic*. Soţia şi copiii mei sunt dincolo de puterile voastre. I-a luat o bombă. Părinţii mei sunt morţi. Tot ce am pe pământul acesta aparţine de fapt statului: o batistă, o salopetă şi lenjeria asta care nu mai are nasturi (însoţindu-şi cuvintele de gesturi, îşi descoperi pieptul). Mi-aţi răpit demult libertatea şi nu stă în puterea dumneavoastră să mi-o daţi înapoi, fiindcă nu sunteţi nici dumneavoastră liber. Am patruzeci şi doi de ani, m-aţi pricopsit cu douăzeci şi cinci de ani de temniţă, am cunoscut ocna, numărul matricol, cătuşele, câinii poliţişti, brigada disciplinară... de ce m-aţi mai putea lipsi? De munca mea de inginer? Dumneavoastră aţi pierde. Vreau să fumez.

Abakumov deschise un pachet de Troika — de prima mână, rezervat Kremlinului — şi îl împinse spre Bobînin.

— Serviţi-vă.

— Mulţumesc, rămân la aceeaşi marcă. Din cauza tusei. Scoase o Belomor dintr-un portţigaret pe care şi-l făcuse

singur. Ar trebui să înţelegeţi şi să transmiteţi celor în drept de sus că nu sunteţi puternici decât în cazurile în care nu luaţi *totul*. Omul căruia i-aţi luat *totul* nu mai este sub stăpânirea voastră, e liber.

Bobînin fuma cu plăcere. Exista o anume voluptate în sâcâirea unui ministru, răsturnat fiind într-un fotoliu confortabil. Regreta numai că trebuise să renunţe la nişte ţigări de lux de dragul gloriei mărunte.

Ministrul consultă foaia:

— Inginer Bobînin! Sunteţi răspunzător de „Limbajul clippat”.

— Da.

— Vă rog să-mi spuneţi cu cea mai mare precizie când va intra în funcţiune acest program.

Bobînin îşi ridică sprâncenele întunecate.

— Ce-i cu poveştile astea? Nu există nimeni mai sus decât mine, în mod ierarhic, care să răspundă la această întrebare?

— Răspunsul dumneavoastră mă interesează. O să fie gata în februarie?

— Februarie? Mă faceţi să râd! Dacă este vorba despre trucarea hârtiilor, despre o muncă de mântuială, chit că după aceea o să vă muşcaţi degetele, am putea înjgheba ceva de azi în şase luni. Dar cifrajul absolut? Nu am nici o idee. Poate un an.

Abakumov era aiurit. Îşi aminti freamătul nerăbdător şi mânios care mişca mustăţile Patronului şi fu consternat văzând că făcuse promisiuni bazându-se pe cuvântul unui Selivanovski. Simţi că i se prăbuşea întreaga fiinţă: avea simţămintele unui bolnav care merge la doctor cu o răceală şi află că este bolnav de cancer în ultima fază.

Ministrul îşi prinse capul între mâini şi zise cu o voce albă:

— Bobînin, vă rog, cântăriţi-vă cuvintele şi spuneţi-mi ce aş putea face ca să se termine mai repede.

— Mai repede? Degeaba încercaţi.

— Dar motivele? Care sunt motivele? Cine este responsabil? Vorbiţi fără frică. Numiţi-l pe vinovat, fără să vă uitaţi la galoane. O să-l destitui.

Bobînin întoarse capul şi privi nimfele care se zbenguiau pe plafonul fostei companii de asigurări Rusia.

— Trebuia să fie gata în doi ani şi au trecut trei ani şi jumătate! spuse ministrul indignat. Şi aveţi o întârziere de un an.

Bobînin izbucni:

— Ce înseamnă asta, o întârziere de un an? Ce credeţi dumneavoastră despre ştiinţă? Sesam, deschide-te! Îmi trebuie un palat mâine şi a doua zi palatul e acolo? Şi dacă nu s-a pus bine problema? Şi dacă se produc fenomene imprevizibile? O întârziere! Nu v-aţi spus niciodată că nu e de ajuns să dai ordine? Că oamenii trebuie să mănânce cât trebuie, să fie liniştiţi, liberi? Nu vă cufundaţi în bănuieli! De exemplu, a trebuit să mutăm un strung şi s-a fisurat, nu-mi aduc aminte dacă în timpul transportului sau după aceea. Să-mi spuneţi dumneavoastră de ce! Ca să-l sudăm a fost nevoie de o oră de lucru. Şi vorbim de un rahat de strung vechi de o sută cincizeci de ani, un strung de mână. Cu o roată acţionată de o curea aparentă! Bun, ei bine, din cauza acestei fisuri, maiorul Şikin, responsabilul operaţional, pisează pe toată lumea timp de două săptămâni şi să vezi interogatorii şi anchete ca să-i mărească pedeapsa vinovatului, sub acuzaţie de sabotaj. Treaba e că avem un *oper* la locul de muncă ce îşi bagă nasul şi altul la locurile disciplinare, la fel de inutil, în stare să te înnebunească cu toate procesele lui verbale şi cu prinsul muştelor. Cu ce ne ajută toată această... *operă*? Toată lumea spune că se pune la punct un sistem de telefonie secretă pentru uzul lui Stalin. Dumneavoastră îl aveţi pe Stalin în spate şi, în ciuda importanţei proiectului, nu v-aţi gândit să procuraţi echipamentul tehnic indispensabil. Acum lipsesc condensatorii, acum nu sunt bune lămpile radio, acum rămânem în pană de oscilografe electronice. Ce sărăcie! E o ruşine! „A cui e vina?” V-aţi gândit pur şi simplu la oameni? Muncesc douăsprezece ore, atunci când norma este de şase ore zilnic, şi nu daţi carne decât inginerilor-şefi, ceilalţi trebuie să se mulţumească cu oasele! De ce nu avem niciodată dreptul la vizite familiale, conform articolului 58?

Regulamentul prevede o vizită pe lună şi ne acordaţi una pe an. Credeţi că e bine pentru moral? Cei care escortează prizonierii sunt lipsiţi de coşurile cu salată? Sau se economiseşte din prima supraveghetorilor, atunci când fac ore suplimentare? Regimul penitenciar! Nu vă gândiţi decât la asta! O să vă pierdeţi minţile până la urmă! Altădată ne plimbam în fiecare duminică. Gata. De ce? Ca să ameliorаţi randamentul? Vreţi să transformaţi rahatul în frişca?

Dacă nu ai aer şi crăpi, nu o să munceşti niciodată mai repede. Şi apoi gândiţi-vă: de ce m-aţi chemat aici la mijlocul nopţii? Nu e de ajuns ziua? Am nevoie de somn.

Bobînin se ridică cu toată înălţimea, cu toată furia lui.

Abakumov sufla ca o focă, trântit pe colţul mesei.

Era ora unu şi douăzeci şi cinci după miezul nopţii. La două şi jumătate trebuia să-i prezinte raportul lui Stalin în rezidenţa lui de la Kuntsevo.

Dacă inginerul acesta spunea adevărul, pe unde o să scoată mâneca Abakumov?

Şi Stalin nu ierta...

Concediindu-l pe Bobînin, îşi aminti de trioul de impostori din Departamentul de Echipamente Speciale. O mânie neagră îi întunecă ochii.

Sună şi îi chemă înapoi.

CAPITOLUL XIX

Nici mare, nici înaltă, camera avea două uşi şi poate şi o fereastră, dar atât de ermetic ascunsă de un stor, încât se confunda cu peretele. Aerul era totuşi împrospătat mereu (exista un specialist însărcinat cu circulaţia şi salubrizarea).

Mobilierul cel mai important era o canapea cu perne înflorate străjuită de o aplică dublă, a cărei lumină era filtrată de două abajururi.

Pe canapea zăcea un bărbat a cărui efigie a fost reprodusă de atâtea ori în piatră, ulei, acuarele, guaşe, sepia, desenată în creion, în cretă, în cărămidă pisată, reprodusă pe prăjituri, pe cochilii, pe obiecte din ceramică, folosindu-se grăunţe de grâu sau de soia, sculptată în fildeş, modelată în gazon, înscrisă în ţesătura covoarelor sau pe cer cu escadrile de avioane, gravată pe peliculele cinematografice, mai mult decât orice altă imagine în timpul celor trei miliarde de ani de când durează scoarţa terestră.

Era întins de-a binelea, cu genunchii puţin îndoiţi, cu picioarele în cizme caucaziene suple, mulate ca nişte ciorapi. Purta o tunică cu patru buzunare, două pe piept şi două în lateral, haină veche şi familiară, după modelul tunicilor cenuşii de camuflaj, negre sau albe, urmând puţin modelul lui Napoleon, pe care le purta din timpul războiului civil şi pe care nu le schimbase pentru uniforma de mareşal decât după Stalingrad.

Numele acestui om era scris în toate ziarele de pe glob, murmurat de mii de crainici în sute de limbi, strigat de reporteri în documentare, cântat de vocea subţire a pionierilor, citat de episcopi la Memento-ul supravieţuitorilor. Acest nume umplea gura amorţită a prizonierilor de război şi gingiile umflate ale prizonierilor politici. Numele acesta slujise la botezarea a mii de oraşe, locuri, străzi, bulevarde, palate, universităţi, şcoli, case de odihnă, lanţuri muntoase, canale de la o mare la alta, uzine, mine, sovhozuri, colhozuri, cuirasate, spărgătoare de gheaţă, traulere, ateliere de

cizmărie, creşe, şi un grup de jurnalişti moscoviţi propusese să fie rebotezate astfel Volga şi Luna.

Era doar un bătrânel, cu ochii galbeni, cu părul roşcat şi rar — dar vopsit şi de un negru de jais în portrete -, a cărui faţă cenuşie era brăzdată de mici depresiuni cauzate de vărsat şi al cărui gât era împodobit de o pungă de piele ridată — detalii neglijate în reproducerile imaginii sale. Dinţii lui, inegali şi înnegriţi, erau puţin înclinaţi spre interiorul gurii, care mirosea a tutun de cea mai bună calitate. Degetele lui, grase şi umede, îşi lăsau amprenta pe hârtii şi cărţi.

Mai mult, în seara asta nu era în apele lui: obosit, cu stomacul greu după toate festivităţile jubiliare, îşi simţea măruntaiele grele ca o piatră, trimiţând miresme de ou putred, nepăsătoare la salolul şi beladona pe care le lua pe post de laxativ. Nu dejunase deloc şi se întinsese destul de târziu, spre miezul nopţii, în ciuda aerului călduţ, îi era frig la spate şi la umeri şi se învelise cu o cuvertură din păr de cămilă.

O tăcere surdomută impregna locuinţa, curtea, lumea.

Tăcerea aceasta acoperea aproape imperceptibil alunecarea înfiorătoare a timpului, a timpului care trebuie considerat o boală, o slăbiciune, care trebuie combătută în fiecare noapte, inventând o ocupaţie sau o distracţie. E uşor să te retragi din lume, să stai liniştit deoparte. Dar nu poţi scăpa de timp.

Răsfoia o cărţulie cafenie, cartonată. Îi plăcea să privească pozele, uneori recitea textul pe care îl ştia aproape pe dinafară, apoi întorcea din nou foile. Comodă, cartea putea fi strecurată în buzunarul unei haine, însoţindu-te o viaţă întreagă. Două sute cincizeci de pagini, cu caractere groase, rare, care nu oboseau nici ochiul puţin obişnuit cu cititul, nici pe cel al bătrânului. Coperta purta un titlu în cruce, aurit: *Iosif Visarionovici Stalin. Scurtă biografie.*

Pure şi lipsite de afectare, cuvintele cărţii se imprimau în inimi cu fermitatea liniştită a lucrurilor de neuitat. Strateg de geniu, înţelepciune şi perspicacitate. Voinţă puternică. Din 1919 fusese *de facto* braţul drept al lui Lenin. (E bine aşa.) Acest şef suprem al Revoluţiei a găsit frontul dezorganizat şi

demoralizat. Directivele lui Stalin au dictat planul de operaţie al lui Frunze (exact). A fost şansa noastră să avem în frunte, în anii grei ai Marelui Război patriotic, atâta înţelepciune şi experienţă în persoana marelui Stalin. (Da, poporul a avut mult noroc.) Toţi cunoaştem puterea fulgerătoare a logicii staliniste, limpezimea cristalină a acestei mari inteligenţe. (Fără falsă modestie, toate astea sunt adevărate.) Dragostea lui faţă de popor. Simţul uman. Refuzul de laude şi onoruri. Modestia sa uimitoare. (Ah, da.)

O infailibilă cunoaştere a inimii omeneşti îi îngăduise fericitului septuagenar să aleagă o echipă de scriitori excelenţi pentru redactarea biografiei sale. Dar, oricât de zeloşi şi gata de orice ar fi fost, nici unul din ei nu putea evoca atât de fin, tandru şi veridic operele, maniera sa de a conduce şi virtuţile lui cum o făcuse el însuşi. Aşa că trebuise să convoace pe câte unul dintre aceşti scriitori, să discute îndelung cu el, să-i examineze manuscrisul, să arate cu un deget indulgent un pasaj care lăsa de dorit, să-i sugereze o formulă.

Cartea se bucura acum de un mare succes. A doua ediţie numărase cinci milioane de exemplare. Pentru o ţară de o asemenea anvergură era puţin. Trebuia să pregătească un al treilea tiraj de zece sau douăzeci de milioane. Să pună cartea în vânzare în uzine, şcoli, colhozuri. Să o împartă controlând listele personalului.

Nimeni nu ştia mai bine decât Stalin câtă nevoie avea poporul de această carte. Poporul acesta nu poate fi lipsit de reguli constante şi exacte. Se simte rău dacă e abandonat în nesiguranţă. Revoluţia 1-a transformat într-un orfan, lipsit de Dumnezeu, ceea ce e periculos. Stalin încerca să remedieze această situaţie de douăzeci de ani, cu toate puterile lui. De aici porneau miile de portrete care inundaseră ţara (şi cu care Stalin nu are nimic de-a face, fiindcă e modest). De aici repetarea cu voce tare a numelui său glorios. De aici menţionarea numelui său în cele mai neînsemnate articole din ziare. Toate acestea nu contau prea mult pentru Maestru, care era atât de blazat, că nu mai simţea nici o bucurie, dar erau necesare pentru popor, pentru omul sovietic de pe

stradă. Cât mai multe portrete şi cât mai multe menţionări ale acestui nume, dar persoana sa trebuia să se arate rareori şi să vorbească puţin, de parcă nu ar fi locuit pe pământ, cu mulţimea, ci într-o altă reşedinţă misterioasă. Admiraţie şi veneraţie fără limite, deci.

Nu era greaţă, ci o hulă apăsătoare în stomacul lui. Luă o feijoa dintr-o cupă plină de fructe curăţate.

Cu trei zile în urmă se stinseseră tunetele solemne ale celor şaptezeci de ani aniversaţi.

Şaptezeci de ani, în Caucaz, e vârsta la care nu ţi se mai refuză nici muntele, nici caii, nici femeile. El se poartă încă foarte bine şi trebuie să mai trăiască încă douăzeci de ani: vrea, opera lui o cere. Este adevărat că un doctor i-a dat de înţeles... (dar a fost imediat împuşcat). Nimic grav. Fără injecţii, fără tratament. El cunoaşte medicamentele şi le alege pe cele care îi convin. „Multe fructe!” Nici un caucazian nu trebuie să primească lecţii asupra acestui punct.

Cu pleoapele puţin strânse, sugea pulpa şi o savoare iodată i se răspândea pe limbă.

Se simţea bine, dar anii, în ciuda oricărui lucru, îşi făceau lucrarea. Masa nu-i mai aducea bucuriile din tinereţe: senzaţiile sunt mai puţin vii, cerul gurii s-a blazat. Nu mai simţea aceeaşi plăcere asortând sau amestecând vinuri. Şi beţia se transforma în migrenă. Dacă i se întâmpla să petreacă jumătate de noapte mâncând în compania curţii lui restrânse, nu însemna că era gurmand, ci că voia să omoare timpul, gol, interminabil...

Chiar şi femeile, cu care se delectase atât de mult după moartea Nadiei, îl ispiteau prea puţin, rareori, nu-l mai făceau să tremure de dorinţă, îi lăsau un sentiment de indispoziţie. Somnul nu mai era reparator ca în tinereţe, se trezea cu o uşoară slăbiciune, capul îi era strâns ca într-o menghină, nu mai avea chef să se scoale.

Încăpăţânându-se să trăiască până la nouăzeci de ani, Stalin se gândea cu amărăciune că anii aceştia nu-i mai aduceau nici o bucurie, trebuia să târască ghiuleaua până la capăt ca să instaureze armonia între oameni.

Aniversarea se derulase astfel: la ora 20.00, Traitşo Kostov murise. Atunci când ochii acestui câine deveniseră sticloşi, putură începe să sărbătorească de-a binelea. La 21.00 avusese loc ceremonia oficială de la Teatrul Balşoi, cu discursul lui Mao, cel al lui Dolores Ibarruri şi al altor tovarăşi. Apoi urmase marele banchet. După aceea, un alt chef mai restrâns. Băuseră vinuri vechi din Spania, din care spaniolii trimiseseră pivniţe întregi în schimbul armelor. Apoi, cot la cot cu Beria, băuse vin de Kaheti şi cântase cântece georgiene. La 22.00, marea recepţie a corpului diplomatic. La 23.00 proiectaseră filme în care el era eroul principal: al doilea episod din *Bătălia de la Stalingrad* şi *Neuitatul an 19*.

Operele acestea i se părură greu de suportat, dar frumoase. Văzuse desenat cu adevăr şi rigoare nu doar rolul său din ultimul război, ci şi pe cel din timpul Războiului Civil. Se arăta ce om mare era deja. Ecranul şi scena evidenţiau mustrările serioase pe care le adresase, de atunci înainte, acelui smintit, ace-lui câine nebun de Lenin. Vişnievski îi atribuise această maximă nobilă: „Orice muncitor are dreptul să-şi exprime gândurile”. Virta fusese inspirat pregătindu-i această întâlnire nocturnă cu Prietenul[40]. Prieten măreţ, prieten devotat, aşa cum Stalin nu găsise, fiindcă oamenii sunt falşi şi vicleni — aşa cum nu avusese toată viaţa, oricare ar fi fost cauza — şi, în faţa ecranului, simţi o înduioşare în fundul gâtlejului (ce înseamnă arta, totuşi!). I-ar fi plăcut să aibă un Prieten, dezinteresat, sincer, căruia să îi mărturisească cu voce tare toate gândurile din timpul nopţii.

Prieten imposibil, fiindcă ar fi trebuit să fie şi el un om mare. Unde ar fi putut să trăiască? Cu ce şi-ar fi petrecut timpul?

Ceilalţi, Viaceslav-fund-de-plumb şi Nikita-saltimbancul, erau cu adevărat oameni? Plictisitori de moarte, la masă, nici unul nu propunea o farsă cât de cât amuzantă, aprobau tot ce li se spunea. Îi plăcuse mult cândva de Voroşilov, în amintirea Ţarinei, a Poloniei, a peşterii din Kislodovsk (el

[40] Nikolai E. Virta, 1906-1976, romancier, dramaturg, scenarist al filmului din 1949, *Bătălia de la Stalingrad*, unde Stalin explică diferența dintre un contraatac și o contraofensivă și se întreține noaptea cu un prieten misterios.

denunţase conferinţa celor trei trădători, Kamenev, Zinoviev şi Frunze). Dar el nu era om. Ceva mai mult decât un manechin: o caschetă, decoraţii.

Memoria nu-i aducea nici un prieten. Nimeni de care să fi gândit mai mult bine decât rău.

Fără prieteni; nu putea să-i aibă. În schimb, oamenii de rând îşi iubeau şeful şi îi erau devotaţi cu trup şi suflet. O dovedeau şi ziarele, şi cinematograful, şi expoziţia aceasta de cadouri oferite. Aniversarea Şefului devenise sărbătoarea întregului popor, şi acesta era un gând dulce. Câte felicitări! Instituţii, organizaţii, uzine şi persoane particulare îi trimiseseră urările lor. *Pravda* solicitase autorizaţia de a le publica în mai multe numere, câte două coloane în fiecare. Acest lucru însemna câţiva ani, pe legea mea, şi nu era chiar rău.

La Muzeul Revoluţiei, cadourile strânse umpleau zece săli. Ca să nu îi deranjeze pe moscoviţi în pelerinajul lor zilnic, Stalin vizitase muzeul noaptea. În faţa ochilor lui se înălţa sau se etala munca miilor de meşteri, cele mai bogate daruri de pe pământ. Dar simţise şi acolo aceeaşi indiferenţă, aceeaşi lipsă de curiozitate. La ce bun atâtea cadouri? Se săturase repede. O amintire neplăcută îi tulburase conştiinţa în timp ce se afla la muzeu, dar — asta se producea adesea în ultimul timp — gândul acesta nu ajunsese la o claritate deplină şi se risipise, lăsându-i un gust amar. Stalin parcursese trei săli, nu alesese nici un obiect şi se oprise puţin în faţa unui televizor gigantic, exemplar unic fabricat la Marfino, purtând o placă gravată: „Marelui Stalin, Cekiştii”, apoi se întorsese pe călcâie şi plecase.

În ansamblu, aniversarea aceasta fusese un eveniment frumos. Câtă mândrie! Câte victorii! Câte succese, cu care nu s-ar fi putut lăuda nici un om politic din lume! Ceva lipsise totuşi triumfului.

Inima lui era străpunsă de pironul înroşit al ciudei.

Muşcă dintr-un fruct, supse pulpa.

Poporul îl iubea, desigur, dar era un popor plin de defecte, care nu valora mare lucru. Trebuia să te gândeşti doar la panica din 1941: cine o declanşase, dacă nu poporul?

Nu era timpul de festivităţi, nici de răgaz. Trebuia să se pună pe treabă. Să gândească.

Gândirea era datoria lui. Şi fatalitatea lui. Şi chinul lui. Gândirea. Trebuia să mai gândească încă două secole, ca un ocnaş înhămat la ghiuleaua de la gleznă, trebuia să trăiască fără a dormi mai mult de opt ore pe zi, ceea ce e destul de rezonabil. În restul timpului trebuia să târască de-a lungul orelor un trup îmbătrânit şi vulnerabil, peste nişte pietre ascuţite.

Cel mai greu de suportat era dimineaţa, miezul zilei. Cât timp urca soarele spre zenit, strălucind, Stalin dormea în întuneric, orbit de storurile trase, închis, zăvorât. Se trezea când începea să coboare soarele, când îşi modera ardoarea şi îşi sfârşea scurta lui viaţă de zi. Stalin lua micul dejun la ora trei şi nu se însufleţea decât la crepuscul. În timpul acestor ore lungi de trezie, creierul lui era neîncrezător şi mohorât şi toate deciziile sale erau de refuz sau interdicţie. După ora zece lua dejunul, acolo unde îl chemau intimii din Politbirou sau din partidele comuniste străine. Succesiunea de feluri, de pahare, de poveşti picante, de vorbărie îl ajuta să omoare cu uşurinţă patru sau cinci ore şi, în intervale, cu porţia, îi furniza elanul care se desfăşura în concepţii creatoare şi în legi în timpul celei de-a doua jumătăţi din noapte. Măreţele ucazuri care conduseseră până acum enormul stat înfloriseră toate în mintea lui Stalin între ora două dimineaţa şi revărsatul zorilor.

Se apropia ora. Ucazul care lipsise până acum ajunsese aproape la maturitate. În ţara aceasta aproape orice lucru fusese fixat pentru eternitate, toate mişcările fuseseră frânate, toate torentele îndiguite şi cele două sute de milioane de oameni îşi cunoşteau locul. Dar tinerii plecau din colhozuri. Era cu atât mai ciudat, cu cât colhozurile mergeau foarte bine, aşa cum se vedea din filme şi romane, şi Stalin se convinsese de acest lucru tăifăsuind cu colhoznicii care prezidau adunările sau congresele. Cu toate acestea, omul de stat perspicace şi înclinat mereu spre critică se silea să depăşească aparenţele. Un secretar al Comitetului Regional (împuşcat imediat, după cât se părea) riscase să-i dezvăluie

un aspect puţin flatant al vieţii de colhoz: singurii care munceau fără mofturi erau bătrânii şi bătrânele, înmatriculaţi în colhoz înainte de 1930; o parte a tineretului, lipsită de maturitate politică, făcea tot ce putea ca să părăsească şcoala, să pună mâna pe un paşaport şi s-o şteargă la oraş. În urma acestor cuvinte, o eroziune interioară începuse să lucreze în Stalin.

Învăţătura! Ce porcărie, cu cei şapte ani, apoi zece de învăţământ obligatoriu, iar copiii aceştia de bucătărese invadau toate şcolile mari! Lenin stricase totul, smintitul! Iată unul care nu se zgârcise cu promisiunile şi acestea apăsau acum spatele lui Stalin ca o diformitate incurabilă, ca o cocoaşă. Ultima bucătăreasă trebuie să poată guverna statul! Concret, cum îşi imagina acest lucru? Concedii în fiecare vineri, pentru a asedia Comitetul Executiv Regional? Bucătăreasa trăieşte pentru a găti. Conducerea oamenilor este o mare artă, care nu poate fi încredinţată decât cadrelor speciale, trecute prin ciur şi prin dârmon, călite, disciplinate. Şi conducerea acestor cadre trebuia să se afle în pumnul unic şi înţelept al Şefului.

Trebuia prevăzută deci o lege pentru atelierele agricole. După cum pământul este dăruit colhozurilor, pentru un uz veşnic, fiecare cetăţean trebuia înmatriculat în satul natal. Acest lucru trebuia prezentat ca pe un privilegiu onorific. Trebuia lansată fără întârziere o campanie de propagandă: „încă un pas spre comunism!”... „Viitorii moştenitori ai grâului colhoznic!” — scriitorii se vor strădui să găsească formula cea mai potrivită.

Da, dar simpatizanţii din vest?

Şi până la urmă, cine trebuia să muncească pământul?

Nu. În seara aceasta, gândirea lui nu înainta. Nu era în apele lui.

Auzi patru bătăi discrete sau, mai degrabă, patru zgârieturi amicale, asemănătoare cu cele ale unui câine care zgreapţănă la uşă.

Stalin acţiona maneta de la capul patului care îi permitea să deschidă zăvorul de la distanţă: siguranţa cedă, uşa se întredeschise. Nu era mascată de nimic, fiindcă Stalin detesta

perdelele, cutele, pe scurt, tot ce putea însemna o ascunzătoare. Canatul gol se deschise cam ca pentru un câine şi se arătă un cap, la înălţime, e adevărat, un cap încă tânăr, dar pleşuv, scăldat în devotament candid şi zel perfect. Era Poskriobîşev.

Îngrijorat pentru stăpânul lui, îl privi cum stătea culcat, înfăşurat pe jumătate într-un pled, dar nu îl întrebă de sănătate, fiindcă lui Stalin nu îi plăcea să vorbească despre asta, şi şopti:

— Iosarionîci! L-aţi chemat pe Abakumov la ora două şi jumătate. O să-l primiţi? Nu?

Iosif Visarionovici scotoci într-un buzunar de la piept, scoase un ceas cu lanţ (fiindcă, născut în vremurile bune, nu voia să ştie nimic despre ceasurile cu brăţară).

Nu era încă două.

Avea un ghem în stomac. Nu simţea nici un chef să se ridice, să se schimbe. Dar nu trebuia să simtă ceilalţi. Dacă slăbeşti puţin frâul, calul îşi dă seama.

— O să vedem, răspunse el cu un aer obosit, clipind din ochi. Nu ştiu.

— Poate totuşi să vină şi poate să aştepte, încuviinţă Poskriobîşev, aplecându-şi capul de cel puţin trei ori. Apoi înţepeni, privind atent spre Patron: Sunt şi alte indicaţii, Iosarionîci?

Stalin se uită la Poskriobîşev cu o privire melancolică, absentă, golită de orice poruncă. Dar întrebarea aprinse o scânteie în memoria lui. Avea pe limbă o întrebare pe care uita mereu să o pună:

— Spune-mi, chiparoşii din Crimeea sunt tăiaţi?

— Cred şi eu! răspunse Poskriobîşev, cu o mişcare energică a capului. Ai fi crezut că se aştepta la aceste cuvinte sau că tocmai telefonase în Crimeea ca să se informeze: Pe lângă Massandra şi Livadia au tăiat deja destui, Iosarionîci.

— Cere-le totuşi precizie. Cifre. Ca să vezi dacă nu sabotează. Ochii galbeni şi bolnavi ai Atotputernicului erau îngrijoraţi. În anul acela, un medic îi spusese că chiparoşii erau nefaşti pentru el, că îi trebuia un aer saturat de eucalipt.

Stalin ordonase să fie tăiaţi chiparoşii din Crimeea şi comandase eucalipţi din Australia.

Poskriobîşev promise entuziasm şi se angaja să întrebe cum le mergea eucalipţilor.

— Bun, rosti Stalin satisfăcut. Poţi să pleci, Saşa. Poskriobîşev încuviinţă cu fruntea, se îndepărtă de-a-ndoaselea şi, cu o ultimă clătinare, îşi trase îndărăt capul şi închise uşa. Iosif Visarionovici trase maneta şi, cu pledul pe umeri, se culcă pe cealaltă parte.

Începu să-şi frunzărească din nou Biografia.

Abătut din cauza poziţiei, a frisoanelor, a indigestiei, cedă în curând fără să vrea unei dispoziţii mohorâte. Nu mai vedea triumful strălucitor al politicii sale. Nu. Doar ghinionul, mulţimea capcanelor, mulţimea de duşmani pe care destinul îi aruncase pe nedrept în calea lui.

CAPITOLUL XX

Două treimi de secol, albăstrii şi îndepărtate: dincolo de bruma aceasta, visele cele mai îndrăzneţe nu mai aveau limite. Văzut de aici, trecutul nu ştia să renască, nu mai putea nici să creadă.

Nici o speranţă la începutul acestei vieţi. Un bastard al cărui presupus tată e un cizmar alcoolic, fără nici un sfanţ. O mamă analfabetă. Micul Sosso se mânjea cu mâlul din băltoace, toată ziua, sub colina reginei Tamara. Lăsând la o parte conducerea lumii, cum ar fi reuşit acest copil să se smulgă din cea mai josnică şi mai joasă condiţie?

Cu insistenţe, autorul zilelor sale obţinu o dispensă unică de la autorităţile ecleziastice: copilul, chiar dacă era de familie laică, intră într-o şcoală religioasă, apoi la seminar.

Din înaltul iconostasului înnegrit, Dumnezeul îngerilor adresă un apel riguros novicelui care zăcea pe dalele reci. Cu ce zel îi sluji copilul! Ce credinţă avea în El! În şase ani de studii rumegă *Vechiul şi Noul Testament, Vieţile Sfinţilor*, istoria bisericească, şi luă parte conştiincios la împărtăşanie.

Putem să vedem în *Biografie* o fotografie a lui Djugaşvili la ieşirea din şcoala religioasă: o bluză cenuşie cu guler rotund, o faţă de adolescent ovală, ştearsă, epuizată parcă de rugăciuni; părul, prea lung pentru preoţie, împărţit în două de o cărare austeră, netezit cu ulei de lampă şi ascunzând urechile. Sub ochi, numai încruntarea sprâncenelor lăsa să se vadă că acest novice avea stofa de mitropolit.

Dumnezeu îl înşelă... Oraşul odios, aţipit între dealurile verzi şi meandrele Medjudei şi Liakvei, rămăsese în urma secolului, în hărmălaia din Tiflis, spiritele puternice îşi băteau joc demult de bunul Dumnezeu. Scara de care se agăţase Sosso nu ducea la Dumnezeu, ci în pod.

Vârsta clocotitoare a încăierărilor hotărî că el trebuia să acţioneze! Or, timpul trecea şi el nu făcuse nimic. Nu avea bani ca să intre la universitate sau în serviciul statului, nici ca să se lanseze în comerţ. Dar exista socialismul, deschis

tuturor, mare angajator al seminariştilor. Nu avea o aplecare particulară spre vreo artă, vreo ştiinţă, nici talent pentru o meserie anume, nici chiar cea de hoţ, voia cu disperare să devină amantul unei femei bogate... dar, cu braţele deschise, adresându-se tuturor, primindu-i pe toţi şi promiţându-le un loc, sosea Revoluţia.

Sugerase să i se pună în *Biografie* o fotografie din epoca aceea, clişeul său preferat: aproape din profil. Nici un strop de barbă, de mustăţi sau de favoriţi, nu se hotărâse încă. Prost bărbierit, cu faţa virilă, de artist, umbrită de un păr rebel. E plin de elan, dar elanul acesta nu fusese încă dirijat. Simpatic băiat! O faţă deschisă, inteligentă, energică, nimic din novicele sectar. Spălat de ulei, părul şi-a revenit, buclele lui flatează chipul, ascunzând unica imperfecţiune: fruntea îngustă şi disimulată. E un tânăr sărac, poartă un veston mizerabil cumpărat de ocazie, o eşarfa în carouri înnodată în jurul gâtului cu dezinvoltură boemă, ascunzând pieptul osos de bolnav, fără cămaşă. Acest plebeu din Tiflis nu e oare atins de tuberculoză?

Atunci când se uită la această fotografie, Stalin îşi simte inima plină de milă, fiindcă sufletul lui nu a uitat cu totul compasiunea. Ce dură este viaţa, ostilă acestui adolescent minunat care zace, fără să plătească, într-o cămăruţă îngheţată a Observatorului şi care a fost alungat din seminar! (Nu mai voia să-şi pună ouăle în acelaşi coş şi, timp de patru ani, frecventase cercurile social-democrate, fără să înceteze să se roage sau să se gândească la legea divină. Nu trebuiau să-l alunge.)

Unsprezece ani de prosternări şi rugăciuni pierduţi cu totul... se angajă cu toată ardoarea în slujba Revoluţiei!

Îl înşelă şi ea... să vorbim despre această revoluţie! Tiflisul, cu licitaţiile lui de vanitate şi fanfaronadă în debitele de vin subterane! Muşuroi de mediocrităţi! Nici o avansare progresivă şi legitimă, nici o consideraţie pentru serviciile aduse sau pentru bătrâneţe, doar o supralicitare triumfală de sindrofii. Vechiul seminarist îi ura pe toţi fanfaronii aceştia, mai răi decât guvernanţii sau politicienii. (Pe aceştia nu puteai să-i urăşti: îşi îndeplineau cinstit meseria pentru care

se pregătiseră, trebuiau să se apere. Dar arivişti nu aveau nici o scuză.) Revoluţia? Printre aceşti prăvăliaşi georgieni? Nu o să reuşească niciodată. Dar el părăsise seminarul şi viaţa lui era debusolată.

Şi apoi, ce-i păsa lui de revoluţie, de toţi aceşti sărăntoci desculţi, de muncitorii care îşi beau leafa, de bătrânele vlăguite, de revendicările lor de doi bani? De ce i-ar fi iubit pe aceşti oameni mai mult decât pe el însuşi, tânăr, inteligent, frumos, care nu primise ce i se cuvenea?

La Batumi, târând în urma lui o mulţime de două sute de persoane, printre care mulţi gură-cască, Koba — ultimul lui nume de război — începu să simtă germinaţia şi fascinaţia puterii. Oamenii îl urmaseră! Cunoscuse o senzaţie de neuitat. Aceasta era viaţa care îi plăcea, viaţa pe care o aprecia: un cuvânt, şi alţii îl execută; un gest, şi alţii pornesc. Nu există nimic mai înălţător. E mai presus de bogăţie.

După o lună de tergiversări, poliţia se hotărî să-l aresteze. Arestările de atunci nu aveau nimic redutabil. O lună de închisoare. Odată eliberat, erai considerat martir. În celula lui, Koba dădu dovadă de demnitate şi îi încuraja pe tovarăşii săi să îi trateze cu dispreţ pe călăi.

Totuşi, îi căutară nod în papură. Atunci când tovarăşii lui lăsaseră locul altor prizonieri, el era încă în temniţă. Dar ce făcuse? Nu fuseseră niciodată atât de severi cu organizatorul unei neînsemnate manifestaţii.

Trecu un an. Fu transferat la închisoarea din Kutaisi, închis în taină într-o celulă umedă. Îşi pierdu curajul. Timpul fugea. Departe de a se ridica, Koba se scufunda din ce în ce mai mult. Umiditatea celulei îi aduse o tuse sfâşietoare. Ajunse să urască din ce în ce mai mult urlătorii de meserie, copiii răsfăţaţi ai vieţii: de ce le reuşea revoluţia atât de bine? De ce îi ţineau atât de puţin în închisoare?

Închisoarea din Kutaisi primi de mai multe ori vizita unui ofiţer de jandarmerie pe care Koba îl cunoştea de la Batumi... Aţi avut timp să meditaţi, Djugaşvili?... Nu e decât începutul, Djugaşvili. O să vă ţinem aici până o să vă devoreze tuberculoza sau până o să vă schimbaţi atitudinea. Vrem să vă salvăm, să vă salvăm sufletul. Ar fi trebuit să deveniţi

preot, părinte Iosif! De ce v-aţi compromis cu haita asta? Sunteţi un intrus printre ei. Spuneţi că vă pare rău.

De fapt, regreta. A doua primăvară în închisoare se apropie de sfârşit, apoi a doua vară. Seriozitatea, ponderaţia, soliditatea, ordinea erau stâlpii de bază ai Imperiului Rus. Trebuiau zguduiţi?

Ofiţerul cu mustaţă de culoarea spicelor se întoarse. Impecabila tunică de jandarm, epoleţii frumoşi, nasturii lucioşi, vi-puşca, buclele, toată această eleganţă strictă îi plăcea lui Iosif.

— Vă propun, în final, să intraţi în slujba statului.

Iosif era dispus să-şi consacre toată viaţa statului, dar era compromis, la Tiflis şi la Batumi.

— Noi o să vă plătim. La început, o să ne *aduceţi servicii* în mijlocul revoluţionarilor. Veţi opta pentru tendinţa cea mai extremistă. O să vă croiţi drum. O să fim foarte prudenţi în raporturile cu dumneavoastră. O să ne comunicaţi informaţiile într-un mod care să vă ferească de orice bănuială. Ce nume de război să alegem?... Ca să nu vă pierdeţi prestigiul de conspirator, o să vă trimitem sub pază bună în exil, foarte departe. De acolo o să evadaţi fără întârziere, ca toată lumea.

Şi Djugaşvili se hotărî. A treia alegere din viaţa lui privea poliţia secretă.

În noiembrie fii trimis în provincia Irkuţk. Într-un cerc de exilaţi citi scrisoarea unui anume Lenin, al cărui nume era legat de *Iskra*. Acest Lenin o rupsese cu centrul, ocupa poziţiile cele mai avansate şi îşi multiplica scrisorile circulare, în speranţa de a-şi face partizani. Era evident că trebuia să i se alăture.

De Crăciun, Iosif părăsi gerurile teribile din Irkuţk şi, înainte să izbucnească războiul cu Japonia, regăsise soarele din Caucaz.

Atunci începu o perioadă îndelungată de impunitate. Întâlnea persoane clandestine, redacta broşuri, prezida mitinguri: alţii erau arestaţi, mai ales cei pe care nu-i putea suporta, dar el nu era recunoscut, nici urmărit. Scăpă de mobilizare.

Şi dintr-odată, în ciuda oricărei aşteptări, fără prevederi şi organizări, *Ea* fu acolo!... Mulţimile străbătură Petersburgul cu petiţii politice, marii duci şi prinţii fură ucişi, Ivanovo-Vosnessensk fu cuprins de grevă, Lodzul revoltat, o răscoală la bordul *Potemkinului*. Ţarul, cu şireangul la gât, îşi scuipase repede manifestul, dar continua să se tragă asupra Presniei şi căile ferate erau paralizate.

Koba era ameţit şi abătut. Trebuia oare să se ascundă în continuare? De ce nu prevedea niciodată nimic?

Ohranka îl înşelase şi ea!... A treia alegere era pierdută. Ah! Dacă i-ar fi înapoiat măcar sufletul liber de revoluţionar! Cercul teribil se închidea. Scuturase Rusia până la producerea unei revoluţii, ca să vadă arhivele secrete ale Ohrankăi deschise şi să se răspândească în vânt rapoartele semnate Koba!

Voinţa lui nu era încă de *oţel* şi se dedublase cu totul. Îşi pierduse identitatea şi nu ştia unde să găsească o ieşire.

Acestea fiind spuse, după câteva împuşcături, puţin zgomot, câteva spânzurări, Revoluţia dispăru ca prin minune, fără să lase cea mai mică urmă.

În epoca aceea, bolşevicii puneau la punct celebra tehnică revoluţionară „ex”, adică tehnica exproprierilor. Nu exista nici un negustor armean bogat care să nu aducă zece, cincisprezece sau douăzeci de mii de ruble într-un loc stabilit, în urma unei scrisori anonime. Bogatul plătea ca să nu-şi vadă copiii masacraţi sau dugheana în flăcări. Asta îi convenea lui Koba! Aşa da! Nu mai era literatură, nu mai erau broşuri, nici manifestaţii, ci o adevărată acţiune revoluţionară! Menşevicii, ca nişte fetiţe model, bodogăneau: jaful şi teroarea sunt contrare spiritului marxist. Cum mai râdea Koba de ei! Îi hăituia cum sunt hăituiţi turnătorii în război şi Lenin îl numi „minunatul georgian”. „Ex”-urile, jaf? Nu e oare şi Revoluţia jaf? Neghiobii, cu mănuşi albe! De unde să ia banii pentru Partid? Şi pentru revoluţionari? Vrabia din mână face mai mult decât cioara din par...

Pentru Koba, exproprierile fură cel mai bun lucru din timpul Revoluţiei. Nu avea seamăn când era vorba de recrutarea unor adjuncţi siguri, în genul lui Kamo, capabili să-l asculte,

să se joace cu pistolul, să jefuiască un sac de aur şi să i-l aducă fără mofturi pe o stradă vecină. Agresiunea armată prin care scoaseră 340 000 de ruble în aur dintr-o bancă din Tiflis era, la scară mică, o adevărată revoluţie proletară. Numai imbecilii mai puteau aştepta Marea Revoluţie.

Activităţile acestea ale lui Koba nu fuseseră observate de poliţie, furnizându-i un agreabil teren neutru, la jumătatea drumului dintre revoluţionari şi paznicii ocnaşilor. Şi nu ducea niciodată lipsă de bani.

Revoluţia îi oferi ocazia de a parcurge Europa cu trenul, iar mările, cu vase cu aburi, făcu să treacă prin faţa lui insule, canale, castele din Evul Mediu. Era departe de celula pestilenţială din Kutaisi. La Stockholm, la Tammerfors, la Londra, Koba avu plăcerea de a-i observa pe bolşevici, alături de înverşunatul Lenin. Prin urmare, la Baku împodobi duhoarea lichidului întemniţat sub pământ cu furia aceasta neagră şi clocotitoare.

Autoritatea îl menaja. Cu cât urca mai sus în ierarhia Partidului şi se făcea mai cunoscut, cu atât mai apropiate îi erau locurile de exil. Solvîtşegodoskul urmă Baikalului, doi ani în loc de trei. Între mutări îl lăsau să se joace de-a revoluţia. În fine, după trei evadări din Siberia şi Urali, acest rebel îndârjit, neîmblânzit, fu expediat la Vologda, unde fu cazat la un poliţist şi de unde putea să ajungă la Petersburg într-o noapte, cu trenul.

Într-o seară de februarie din 1912 primi la Vologda vizita unui fost camarad din Baku, Ordjonikidze. Acesta se întorcea din Praga. Îşi scutură prietenul de umeri: „Sosso! Numele tău a fost propus pentru Comitetul Central!”

În noaptea aceea cu lună, sub spiralele unei brume îngheţate, Koba, înfofolit în paltonul lui îmblănit şi lung, măsură îndelung curtea. Avea treizeci şi doi de ani. Era din nou la răscruce. Membru al Comitetului Central! Un tip, numit Malinovski, era în acelaşi timp membru al Comitetului Central şi deputat al Dumei. Era unul dintre favoriţii lui Lenin, ce mai. Dar suntem în regimul ţarist. Odată terminată Revoluţia, toţi membrii Comitetului Central aveau să devină miniştri. Este adevărat că nu avea să se întâmple a doua zi, că poate nu o

s-o vedem cu ochii noştri. Dar şi fără revoluţie, un membru al Comitetului Central reprezintă o formă de putere. Ce câştigă dacă rămâne în continuare în slujba Serviciilor Secrete? Va rămâne mereu un biet hăitaş. Trebuie să părăsească jandarmeria. Fantoma colosală a lui Azef[41] plana asupra fiecărei nopţi şi zile din viaţa lui.

Dimineaţa se îndreptară spre gară ca să ia trenul de Petersburg şi fură opriţi. Nătărăul de Ordjonikidze fu condamnat la trei ani în fortăreaţa din Schlusselbourg, urmaţi de deportare. Stalin fu condamnat doar la trei ani de exil, după cum era drept. Este adevărat că l-au expediat destul de departe, la Narîmski Krai. Era un avertisment. Dar comunicaţiile cu restul imperiului erau bune şi, spre sfârşitul verii, Stalin se întorcea la Petersburg cu cea mai mare uşurinţă.

Îşi consacră toată energia muncii din interiorul Partidului. Se duse să-l viziteze pe Lenin, care stătea pe atunci la Cracovia, fiindcă un exilat politic nu putea trece frontiera. Apoi urmă o tipografie, apoi un 1 Mai clandestin şi, în cele din urmă, fu prins în timpul unei reuniuni secrete la Bursa din Kalaşnikov. Malinovski vânduse informaţia, dar află mult mai târziu. Serviciile Secrete văzură roşu şi, de data aceasta, îl exilară de-a binelea: dincolo de Cercul Polar, la postul Kureika. Şi cum regimul ţarist nu se juca, Stalin mai scoase apa din barcă încă patru ani. Teribil!

Se cercetă din nou. Pentru cine, pentru ce întorsese el spatele unei vieţi modeste, dar liniştite, protecţiei autorităţilor, de ce eşuase în gaura aceea pierdută? „Membru al Comitetului Central!” Titlu bun de înşelat imbecilii. La Kureika erau sute de exilaţi, de toate nuanţele politice. Un tur de orizont fu de ajuns pentru Stalin. Nu îi putea suporta: soiuri proaste şi de neam rău, revoluţionarii aceştia de meserie, aruncători de petarde, cârtitori, atât de puţin originali, inconsistenţi. Caucazianului nu îi era groază de Cercul Polar, ci de tovărăşia acestor fiinţe futile, inconstante, iresponsabile, nerealiste. Ar fi preferat societatea urşilor şi, ca

[41] Evno E. Azef, 1869-1918, membru al Partidului Social Revoluționar și informator al Poliției Secrete a Imperiului.

să se despartă de ei şi să taie orice legătură, se căsători cu o indigenă piuitoare, cu o talie de mamut. Prefera râsetele ei ascuţite şi mâncarea grasă şi greţoasă reuniunilor politice, controverselor, încăierărilor verbale, tribunalelor tovărăşeşti. Stalin le dădu de înţeles că nu însemnau nimic pentru el şi tăie cu securea legătura dintre el şi ei, dar şi dintre el şi Revoluţie. Destul! La treizeci şi cinci de ani avea încă timp să-şi corecteze purtarea, să termine cu viaţa aceasta de rătăciri, de buzunare goale. Şi se dispreţuia, fiindcă pierduse atâţia ani în tovărăşia acelor farsori.

Trăia deoparte, trimiţându-i la dracu' pe bolşevici şi anarhişti. Nu mai visa evadări, voia să-şi ispăşească vina cât mai scrupulos. Şi apoi începuse războiul şi numai exilul putea să-l scape de moarte. Stătea la cald, lângă femeia lui. Avură un copil. Războiul nu se mai termina. Trebuia să facă tot ce se putea ca să obţină încă patru ani de exil. Sărmanul ţar, sărmanul bătrânel care nu ştia să împartă pedepse demne de acest nume!

Nu, războiul nu se mai termina. Conducerea poliţiei, care îl cunoştea bine, trimise dosarul şi povara sufletului său unui ofiţer care nu îi cunoştea pe social-democraţi şi Comitetul lor Central, astfel că Djugaşvili Iosif, născut în 1879, se trezi înrolat: din momentul acela era soldat de clasa a doua în armata imperială rusă. Aşa îşi începu cariera militară viitorul mare mareşal. Slujise trei cauze. Acum sosise timpul s-o cunoască pe a patra.

O sanie leneşă îl coborî pe Enisei până la Krasnoiarsk, de unde porni spre încazarmările din Atşinsk. La treizeci şi şapte de ani împliniţi nu era nimic: un georgian mobilizat, ghemuit în manta, îngheţat de gerul siberian, dus pe front ca să sfârşească în faţa tunurilor. Viaţa aceasta grandioasă avea să se sfârşească în faţa unei ferme din Bielorusia sau într-un târguşor evreiesc din Vest.

Nu învăţase încă să se înfăşoare bine în manta sau să încarce o puşcă — practici pe care viitorul comisar al armatei şi viitorul mareşal avea să le ignore toată viaţa, dar despre care nu putea cere lămuriri, dintr-o pudoare înnăscută — când sosiră nişte telegrame lungi din Petrograd. Oameni care

nu se cunoşteau se îmbrăţişau în plină stradă, în noroiul îngheţat, strigând: „Hristos a înviat!” Ţarul abdicase. Imperiul nu mai era.

Cum? De ce? Nu mai număra, pierduse până şi speranţa. Nu degeaba îl învăţaseră pe micul Iosif că toate căile Domnului sunt necunoscute.

Niciodată nu mai cunoscuse poporul ms o sărbătoare atât de unanimă, atât de lipsită de orice nuanţă politică.

După două zile sosea o depeşă: documentele secrete fuseseră puse în saci şi arse, arhiva Securităţii era nimicită.

Revoluţionarii ştiau cel mai bine ce trebuia ars imediat şi Stalin bănuia că erau mulţi în situaţia lui...

(Chiar dacă nu mai existau documente secrete, Stalin trebui să privească mereu bănuitor, cu capul întors. Jefui cu mâinile lui mii de foi de arhivă, aruncă în foc legături întregi, fără să le fi atins. Dar ceva îi scăpă, după cum avea să se vadă în 1937. Stalin acuza pe fiecare comunist adus în faţa tribunalului că jucase un joc dublu: ştia că trupul e neputincios şi nu putea să admită că alţii nu luaseră măsurile lui de precauţie.)

Prin urmare, Stalin refuză revoluţiei din februarie epitetul „mare”. Uitase entuziasmul lui, cântecele, plecarea din Atşinsk, în zbor — ar fi putut dezerta, dacă ar fi vrut — zburdălnicia şi ghişeul unei poşte pierdute, de unde telegrafiase în Elveţia, unde se afla Lenin.

Ajuns la Petrograd, se alătură fără ezitare lui Kamenev. Visul lor de fărădelege se realiza. Revoluţia avusese loc, trebuia consolidată realizarea. Era ceasul realismului (mai ales dacă erai membru al Comitetului Central). Trebuia să faci totul pentru a susţine guvernul provizoriu!

Totul fusese foarte clar până la sosirea acelui aventurier, care nu ştia nimic despre Rusia, care nu avea nici o experienţă pozitivă şi coerentă şi care, îmbătându-se cu vorbe, agitat, graseind, trebuia să impună până la urmă tezele lui din aprilie şi să întoarcă totul cu susul în jos! Şi care reuşi să vrăjească Partidul şi să-l conducă spre lovitura din iulie. Aventura avea să se sfârşească rău, Stalin o prevăzuse, şi Partidul fu cât pe ce să-şi dea duhul. Ce se întâmplase cu

eroul fanfaron? Ca să-şi scape pielea, se ascunsese la Razliv, târându-i pe bolşevici în noroi. Libertatea lui Lenin era deci mai preţioasă decât libertatea Partidului? Stalin avea să prezinte aceste dureri la al VI-lea Congres, fără a reuşi însă să cucerească majoritatea.

Anul 1917 fu destul de neplăcut. Unul după altul, mitingurile nu se mai terminau. Mincinoşii cei mai iscusiţi erau purtaţi în triumf şi Troţki era marea vedetă a acestui circ. De unde ieşeau toţi vorbitorii aceştia frumoşi, strânşi ca o haită la măruntaiele vânatului? Nu fuseseră văzuţi în exil, nici lucrând în timpul exproprierilor, se ascunseseră în străinătate şi veniseră acum, ca să ţipe şi să se împăuneze în faţa scenei. Şi apoi farsorii, tăind totul, febrili ca nişte purici. Înainte ca realitatea să formuleze întrebările, aceştia cunoşteau deja răspunsurile. Şi râdeau cu răutate de el, fără cea mai mică ruşine. Desigur, nu se amesteca în discuţiile lor, nu urca la tribună, prefera pentru moment tăcerea. Nu cunoştea şi nu preţuia cursa aceasta a vorbelor mari. Asta nu era revoluţia lui. Pentru el, revoluţia însemna să ocupi posturile-cheie şi să nu rămâi acolo cu braţele încrucişate.

Toţi bărboşii aceştia care râdeau de el se înţeleseseră să-i dea sarcinile cele mai grele, cele mai ingrate. Râdeau de el, dar fuseseră cuprinşi toţi de colici la palatul Kşesinskaia[42]. Nu el fusese trimis la Sfinţii Petru şi Pavel[43], ca să-i convingă pe marinari că trebuiau să predea citadela lui Kerenski fără luptă, apoi să se întoarcă la baza de la Kronstadt? Un Grişka Zinoviev ar fi fost jupuit de marinari! Trebuie să ştii să vorbeşti poporului rus.

Lovitura de stat din octombrie fu o nouă aventură. Care se sfârşi cu bine, trebuia s-o recunoască. Fie. A mers. 20 la 20 pentru Lenin. Nu se ştia ce vor face mâine. Pentru moment, era bine. Comisar naţional al poporului? Fie. Să redacteze o Constituţie? De acord. Stalin se obişnuia.

[42] Matilda Kșesinskaia, dansatoare la Teatrul Marinski, iubita viitorului țar Nicolae al II-lea, care i-a oferit, printre altele, un hotel. Clădirea a găzduit după februarie 1917 Comitetul Central al Partidului Bolșevic.
[43] Catedrală înălțată de Petru I pe malurile Nevei, închisoare, fortăreață și cavou al țarilor. Închisoare politică până în 1917. În prezent este muzeu.

Lucru ciudat, după un an, Revoluţia părea să fi reuşit. Reuşită nesperată. Şi clovnul de Troţki, inspirat de Revoluţia mondială, care nu voia pacea de la Brest-Litovsk! Şi Lenin, care credea în aceleaşi himere! Ah! Pedagogii ăştia, cu imaginaţia lor galopantă! Trebuia să ai o minte de măgar ca să crezi în revoluţia europeană! Şi totuşi trăiseră în Europa! Dar nu, nu înţeleseră nimic. Stalin a avut nevoie de o singură călătorie ca să vadă totul. Dacă Revoluţia rusă a mers bine, trebuiau să-i mulţumească bunului Dumnezeu. Să stea liniştiţi. Şi să reflecteze.

Stalin arunca în jurul lui priviri lucide, lipsite de prejudecăţi. Se gândea. Înţelegea limpede că toţi declamatorii aceia aveau să omoare revoluţia, care nu era totuşi un eveniment neînsemnat. Numai Stalin putea s-o aşeze pe drumul cel bun.

Cu toată onoarea, cu toată conştiinţa, fără prejudecăţi, era singurul şef. Comparându-se cu toţi bufonii şi funambulii aceia, nu putea să nu vadă superioritatea lui reală, inconsistenţa lor şi soliditatea lui. Se deosebea de ei fiindcă el *cunoştea oamenii*. Cunoştea punctul lor de legătură cu pământul, baza, contactul cu solul, fără de care nu s-ar fi ţinut în picioare şi nu ar fi rezistat. Ceea ce se află deasupra, ceea ce simulăm şi etalăm cochet e *suprastructura*, nu esenţialul.

E adevărat, Lenin avea anvergura unei acvile, era uneori stupefiant. O noapte îi fusese de ajuns: „Pământul ţăranilor!”, apoi îi înştiinţase. Într-o zi rezolvase pacea de la Brest-Litovsk. Fără să mai vorbim de ruşi, chiar şi un georgian ar fi avut scrupule să vândă cu jumătate de preţ jumătate din Imperiu. El? Gândiţi-vă numai! Ca să nu mai vorbim de NEP, cea mai fină reuşită, o tactică vicleană pe care trebuia s-o mai repete, fără jenă.

La Lenin, cea mai mare forţă, miracolul admirabil era puterea lui reală, energia din mâinile lui. Cuvintele de ordine se schimbau după subiectul discuţiilor teoretice, după aliaţi şi adversari, dar puterea rămânea acolo, în mâinile lui şi numai ale lui.

Acestui om îi lipsea însă stabilitatea. Prin natura lui, se expunea multor probleme de gestiune, celor mai mari

încurcături. Stalin ghicise fragilitatea lui, schimbările lui şi, ca să punem capăt, mediocra cunoaştere a oamenilor. O experimentase: Lenin vedea numai faţa pe care voia să i-o arate Stalin. Pentru sumbra luptă corp la corp care e viaţa politică, acest om nu valora nimic. Stalin se simţea mai solid şi mai ferm decât el, în măsura exactă în care cele 66 de grade de latitudine ale Turukhanskului sunt ceva mai serios decât cele 54 de grade ale Şuşenskoiului[44]. Ce ştia despre viaţă acest teoretician, acest livresc? Nu ştia ce însemna ultima treaptă a scării sociale, ignora umilinţele, mizeria, adevărata foame. Un nobil, chiar dacă la scară mică. Nu evadase niciodată din locurile de exil. Ce copil cuminte! Nici nu păşise într-o închisoare adevărată.

Nu ştia nimic despre Rusia reală, fiindcă petrecuse patruzeci de ani în străinătate, în mai multe locuri. Stalin nu citise nici jumătate din scrierile lui, fiindcă se îndoia că ar fi fost pline de sfaturi funcţionale. (Folosea totuşi unele formule fericite. Cum era definiţia dictaturii: „O guvernare nelimitată care nu este restrânsă de nici o lege”, pe marginea căreia Stalin notase: „Bine!”.) Dacă ar fi fost înzestrat cu o adevărată luciditate, Lenin şi-ar fi asigurat de la început colaborarea strânsă a lui Stalin. I-ar fi spus: „Vino să mă ajuţi! Eu mă pricep la politică, la clasele sociale, dar nu ştiu nimic despre oameni”. Or el nu găsise nimic mai bun de făcut decât să-l trimită pe Stalin, înarmat cu puteri depline, într-un colţ pierdut al Rusiei, ca să inspecteze grâul. Trimisese la Ţariţîn omul care i-ar fi putut fi cel mai util în Moscova.

În timpul Războiului Civil, Lenin se descurcase să rămână la Kremlin, se menajase. Stalin trebuise să umble trei ani de-a lungul ţării, săltând pe iapa lui frumoasă sau pe capota „tatşankăi”[45], îngheţat de frig, încălzindu-se la focuri de tabără. Îl iubea totuşi pe tânărul de atunci: un tânăr general, sau cel puţin echivalentul unui general, îmbrăcat într-o

[44] Turukhansk, una dintre primele așezări din Siberia. În timpul Imperiului Rus, dar și al Uniunii Sovietice, a servit drept loc de exil pentru deportații pe motive politice. Aici a fost exilat Stalin. Șușenskoi, sat din provincia Krasnoiarsk, unde a fost exilat Lenin între 1897 și 1900.
[45] Vehicul ușor, echipat cu o mitralieră, folosit de cavalerie în timpul Războiului Civil.

uniformă elegantă. O caschetă de piele cu o stea, o manta de ofiţer, suplă, de croială cavalerească, mereu descheiată, cizme din înlocuitor de piele, pe măsură, o faţă inteligentă, tinerească, rasă proaspăt, mustăţi de oţel negru, ce femeie i-ar fi putut rezista? (Era la a treia soţie, o frumuseţe.)

Bineînţeles, nu se juca de-a spadasinul, nu alerga în faţa gloanţelor, nu era un bădăran ca Budionîi şi se menaja de dragul revoluţiei. Pe unde trecea — Ţariţîn, Perm, Petrograd — rămânea mai întâi tăcut, apoi punea întrebări, netezindu-şi mustaţa. O listă? Fie. „Împuşcaţi.” O altă listă? „Împuşcaţi.” Cu preţul acesta cucerea respectul.

Adevărul ne obligă să spunem că se dovedea un mare soldat şi organizator al victoriei.

Clica aceea! Toţi cei care voiau să urce, care îl linguşeau pe Lenin, care se băteau pentru putere şi se credeau foarte diabolici, fin, complecşi. Complexitatea aceasta era mândria lor.

Când doi şi cu doi fac patru, ei trebuiau să adauge o virgulă şi o zecimală. Cel mai rău, mai respingător, era Troţki. Stalin nu întâlnise persoană mai dezgustătoare în viaţa lui. O vanitate isterică, pretenţii de elocvenţă, incapabil de loialitate în discuţii, niciodată un „da” sau un „nu” tranşant, întotdeauna „şi una, şi alta” sau „nici una, nici alta”. Nu făcea pace, dar nici război. Ce om de bun-simţ l-ar fi putut suporta? Şi puturos! Străbătea frontul în trenuri speciale, de parcă ar fi fost ţarul în persoană. De ce să te joci de-a comandantul-şef dacă nu ai fibră de strateg?

Acest Troţki îl enerva atât de tare, încât, în lupta împotriva lui, Stalin începu să se trădeze, necunoscând această măreaţă regulă a oricărei politici: să ascunzi ura faţă de duşmani şi să nu-ţi arăţi niciodată proasta dispoziţie. Îl înfruntă pe faţă, îl insultă în scrisori şi cu voce tare, nu scăpă nici o ocazie pentru a se plânge lui Lenin de el. De îndată ce afla despre o idee sau o decizie a lui Troţki, milita pentru ipoteza contrară. Aşa nu se poate învinge. Şi Troţki îi tăie craca de sub picioare, trimiţându-l de la Ţariţîn în Ucraina. Într-o zi, Stalin primi o lecţie crudă şi învăţă cu amar că nu toate loviturile sunt bune. Se plânsese Politburoului de

execuţiile arbitrare ale lui Troţki, împreună cu Zinoviev. Iar Lenin, în prezenţa lor, luase câteva formulare în alb, scrisese dedesubt „aprobat dinainte” şi le încredinţase lui Troţki în prezenţa lor, ca să le completeze.

Era o mişcare bună! Aveai motive să roşeşti! De ce se plânseseră? Rivalitatea cea mai înverşunată nu putea scuza un asemenea apel la clemenţă. Lenin avea dreptate. Şi chiar şi Troţki, de data aceea. Dacă nu împuşti fără proces, trebuie să renunţi la schimbarea Istoriei.

Suntem cu toţii oameni, împinşi de sentimente, mai mult decât de raţiune. Fiecare om are pentru noi mirosul lui şi acţionăm mânaţi de instinct, înainte de a cere sfatul raţiunii. Bineînţeles, Stalin greşise aruncând prea devreme masca în faţa lui Troţki şi nu trebuia să mai comită o asemenea eroare. Sentimentele trebuiau să-i fie călăuza cea mai sigură în tactica faţă de Lenin. Dacă ar fi cerut sfatul raţiunii, ar fi încercat să-i facă pe plac lui Lenin şi ar fi exclamat: „Cât este de adevărat! Şi eu sunt *pentru*!” Flerul infailibil al lui Stalin îi dicta un alt drum: să manifeste brutalitatea cea mai aspră şi încăpăţânarea unui măgar... Sunt incult, necioplit, un sălbatic dacă trebuie, dar iau sau las... Uneori era grosolan, cel mai nesimţit dintre oameni. („Pot să mai rezist două săptămâni pe front, după aceea, treceţi-mă la odihnă!” Oare Lenin putea să suporte asemenea fraze?) Or, tocmai omul acesta intratabil şi inflexibil trebuia să cucerească până la urma stima lui Lenin. Lenin înţelese că minunatul georgian era cineva, un om cum trebuie, aşa cum trebuia pentru viitor. Lenin îl asculta şi pe Troţki, dar nu-l neglija nici pe Stalin. Dacă îl jignea pe unul, îl jignea şi pe celălalt. Unul greşise la Ţariţîn, altul la Astrahan. Le cerea să colaboreze, dar lua o hotărâre din dezacordurile lor. Troţki veni să se plângă lui Lenin că Stalin golea la Kremlin vechea pivniţă a împăratului, în timp ce toată Republica Rusă era supusă prohibiţiei. Dacă ar fi aflat soldaţii de pe front... Stalin îi răspunse printr-o glumă, Lenin râse în hohote şi Troţki plecă cu barba în piept.

Exclus din Ucraina, Stalin se trezi în fruntea unui nou comisariat al poporului, RKI[46].

Era în martie 1919. Stalin se apropia de patruzeci de ani. Altul ar fi făcut din RKI un inspectorat meschin, Stalin îl ridică la gradul de „Comisariat” de cea mai mare importanţă (asta voia şi Lenin, fiindcă ştia că Stalin era ferm, inflexibil, incoruptibil). Lui Stalin îi încredinţa puteri depline asupra justiţiei din toată republica, pe el îl însărcina cu supravegherea integrităţii membrilor de partid, fără a-i excepta pe cei din poziţiile înalte. Lucrarea aceasta, bine organizată, executată de un om devotat cu trup şi suflet, trebuia să-i permită lui Stalin să reunească în felul acesta, în modul cel mai legal, documente compromiţătoare pentru toţi responsabilii din Partid, să-şi grăbească controlorii pretutindeni şi să colaţioneze denunţurile care apăreau pe neaşteptate, pentru a realiza *epurarea politică*. În scopul acesta trebuia să pună la punct un „aparat”, să recruteze ajutoare devotate din toată ţara, inflexibile — după chipul şi asemănarea sa — care să fie în stare să lucreze în umbră, fără o remuneraţie palpabilă. Operă îndelungată, minuţioasă, răbdătoare, pe măsura unui Stalin.

Au dreptate cei care spun că nu eşti matur înainte de patruzeci de ani. La vârsta aceasta înveţi să trăieşti, să te porţi. La vârsta aceasta înţelese Stalin unde se afla puterea lui: el măsura forţa unei decizii pe care o păstrezi pentru tine însuţi. Lua hotărârea în minte, dar, oricine ar fi fost persoana vizată, nu trebuia să ştie nimic înainte de vreme (când se va rostogoli pe pământ, va avea timp să afle). Alt atu: să nu crezi pe nimeni pe cuvânt, niciodată, şi să nu acorzi nici o importanţă lucrurilor pe care le spune despre sine însuşi. Nu trebuie să spui ce ai de gând să faci (fiindcă s-ar putea să nu ştii încă, o să-ţi dai seama pe parcurs), ci lucrurile care l-ar putea linişti pe interlocutorul tău. În al treilea rând: să nu ierţi niciodată trădarea; să nu laşi niciodată să-ţi scape prada din dinţi, chiar dacă soarele s-ar întoarce şi cerul ar fi plin de minuni. Ultimul atu: să nu-ţi baţi capul cu teoriile, care nu au

[46] (Rabotșî Krestianskaia Inspekția: Inspectoratul Muncitoresc-Țărănesc, organ de control politic care a funcționat între 1920-1923).

slujit niciodată la nimic (o să ai întotdeauna timp să formulezi una), ci să te gândeşti mereu ce persoană vei alege ca să-ţi fie tovarăş de drum şi până la ce răscruce.

Astfel, puţin câte puţin, redresă situaţia şi îl învinse pe Troţki, sprijinindu-se mai întâi pe Zinoviev, apoi pe Kamenev. (Întreţinu relaţii cordiale cu aceşti doi oameni.) Stalin văzu limpede până la urmă: nu trebuia să se îngrijoreze din cauza lui Troţki. Era inutil să împingi spre groapă oamenii de felul acesta. Sărind în dreapta şi în stânga, cad singuri în cele din urmă. Stalin ştia ce are de făcut şi lucră fără zgomot. Îşi alese cadrele încet, puse lumea la încercare, păstră în memorie numele celor care promiteau siguranţă, aşteptând ocazia de a-i muta sau promova. Ora sosi şi, într-adevăr, Troţki căzu singur, cu ocazia unei dezbateri asupra sindicatelor. Balivernele şi piruetele lui îl înfuriară pe Lenin — omul acesta nu are deci nici un respect pentru Partid! Şi Stalin avea pregătită o echipă întreagă care să înlocuiască echipa lui Troţki. Zinoviev îl înlocui pe Krestinski, Molotov pe Preobrajenski, Iaroslavski pe Serebriakov. În aceeaşi şarjă, Comitetul Central îi absorbi pe Voroşilov şi Ordjonikidze, amândoi oameni siguri. Şi ilustrul comandant-şef se clătină pe picioroangele lui de struţ. Lenin îşi spuse atunci că numai Stalin putea să apere ca o stâncă unitatea Partidului, fără să vrea nimic şi fără să ceară ceva pentru el însuşi.

Georgian simpatic şi candid, reuşea să se împace cu toate inteligenţele Partidului. Nu se grăbea niciodată să se caţere la tribună, nu alerga nici după popularitate, nici după publicitatea care îi fascina pe ceilalţi şefi. Nu se lăuda că îl cunoaşte pe Marx în totalitate, nu semăna în toate părţile citate sforăitoare, ci lucra cu modestie, recrutând cadrele aparatului. Era izolat acest tovarăş, ferm, cinstit, devotat, sârguincios, puţin cam necioplit, e adevărat, şi brutal, şi încăpăţânat... Când se îmbolnăvi Lenin, Stalin fu ales secretar general, aşa cum Mihail Romanov primise cândva coroana: fiindcă nu înspăimânta pe nimeni.

Era în mai 1922. Altul s-ar fi considerat fericit, s-ar fi bucurat. Dar nu Stalin. Altul ar fi citit Capitalul, ar fi luat note. Stalin, cu nările fremătătoare, mirosea aerul timpului: era o

epocă critică, cuceririle Revoluţiei erau în primejdie, nu mai era nici un minut de pierdut. Lenin nu mai putea păstra puterea, nici n-o mai putea ţine în siguranţă. Sănătatea lui era pierdută, şi era poate un lucru bun. Dacă mai stătea la bară, nimic n-ar fi fost sigur, nici o miză. Ultrasensibil, iritabil, bolnav, devenea din ce în ce mai nervos, îi împiedica pe alţii să lucreze. Deranja pe toată lumea. Te jignea pentru nimicuri, te chema la ordine, îţi lua postul atunci când ţi se cuvenea de drept.

Prima idee a lui Stalin fu să-l trimită pe Lenin să se refacă într-o staţiune din Caucaz, unde aerul era salubru, unde se află colţuri pierdute, fără legătură telefonică cu Moscova şi unde telegramele ajung cu întârziere. Nervii omului de stat se vor odihni acolo, departe de probleme. Siguranţa bolnavului putea fi încredinţată unui tovarăş sigur, precum talentatul Kamo, vechi specialist în exproprieri. Lenin fu de acord, începu negocierile cu Tiflisul, dar lucrurile se îndelungau. În timpul acesta, Kamo, care flecărea cu prea mare uşurinţă despre şmecheriile lui cu mână armată, fu omorât de un automobil.

Îngrijorat de sănătatea şefului, Stalin făcu atunci presiuni asupra Comisariatului Popular al Sănătăţii, şi marii şefi din chirurgie sugerară o nouă operaţie: glonţul care îl rănise continua să otrăvească organismul lui Lenin, trebuia scos. Reuşi să-i convingă pe medici. Toată lumea repeta că trebuia să se hotărască. Lenin însuşi era hotărât, dar se pierdu mult timp şi cu asta. Şi Lenin se duse să se odihnească la Gorki.

„Trebuie să fii ferm în toate lucrurile care îl privesc pe Lenin” îi scrise Stalin lui Kamenev. Acesta şi Zinoviev — marii prieteni ai momentului — se aliară părerii lui fără rezerve. Fermitate, da, fermitate, atât în privinţa tratamentului, cât şi a regimului, şi atenţie permanentă, pentru ca Lenin să fie ţinut departe de probleme, în interesul preţioasei sale sănătăţi. Ţinut departe de Troţki, cu cea mai mare fermitate. Şi apoi trebuia ţinută în frâu şi Krupskaia, care nu era decât o tovarăşă printre altele, o simplă membră de partid. Stalin fu numit responsabil cu sănătatea lui Lenin şi nu scuipă pe corvoada aceasta ingrată. Trebuia să păstreze mereu

legătura cu medicii care îl tratau şi chiar cu infirmierele, să sugereze regimul cel mai potrivit: să-i interzică totul! Totul! Chiar dacă bolnavul s-ar înfuria. Aceeaşi tactică şi în politică. Lenin era ostil proiectului Armatei Roşii, trebuia deci să se aprobe această lege. La fel în privinţa VTSIK[47]. Să nu cedeze cu nici un preţ. Bolnavul nu putea să ştie care era cea mai bună soluţie. Dacă insista să fie luată cutare sau cutare măsură, trebuia studiat proiectul în tihnă şi amânată execuţia. În unele împrejurări puteai să-ţi permiţi să-i răspunzi cu asprime şi chiar brutalitate: era sinceritate pură din partea lui Stalin. Nu abuzai.

Cu toate acestea, în ciuda eforturilor lui Stalin, Lenin nu reuşea să se restabilească şi se simţi rău până în toamnă. Cearta iscată de transformarea TSIK în VTSIK luă amploare şi scumpul Ilici nu putu să-şi părăsească patul decât pentru o perioadă scurtă. Nu se ridică, în decembrie 1922, decât pentru a reînnoi înţelegerea cordială cu Troţki: Stalin, bineînţeles, făcea onorurile: o să mănânce grişul cu lapte cu mare poftă! Scumpul Ilici se încăpăţâna să redacteze un testament politic în spatele şi în detrimentul secretarului general. Dispunea de cinci minute pe zi pentru a-şi dicta, hotărârile. I se interzisese să consacre mai mult timp (consemn inspirat de Stalin). Secretarul general zâmbea pe sub mustaţă când stenografa, alergând cu paşi mărunţi pe tocuri, venea să-i recomande severitate dublă. Atunci trebui chemată la ordine şi Krupskaia, care nu îl păcălise. Scumpul Ilici se înfurie la culme şi avu al treilea atac! Toate eforturile de a-i salva viaţa erau deci sortite eşecului!

Muri în cel mai bun moment: Troţki era în Caucaz, Stalin îi trimise o informaţie eronată asupra datei înmormântării, fiindcă nu ţinea deloc să-l vadă. Era preferabil, era esenţial ca jurământul de fidelitate să fie pregătit de secretarul general!

Rămânea testamentul. Putea să dea loc la discuţii sau neînţelegeri între comunişti. S-ar fi pus chiar problema de a-i retrage lui Stalin postul de secretar general. Atunci acesta se apropie şi mai mult de Zinoviev, căruia îi propuse conducerea

[47] Comitetul Central Executiv pan-rus, organ suprem al Republicii Federative Ruse până în 1936.

Partidului, ca o posibilitate serioasă. Zinoviev trebuia doar să prezinte raportul Comitetului Central la cel de-al XIII-lea Congres în calitate de posibil şef, iar Stalin avea să rămână, cu modestie, secretar general. Nu cerea mai mult. Zinoviev se împăuna în tribună, prezentă raportul său (al cărui punct esenţial era funcţia pentru care ar fi putut să fie ales, fiindcă postul de „şef de partid" era inexistent). Acest raport obţinu adeziunea Comitetului Central: inutil deci să se mai citească în Congres testamentul lui Lenin şi să-l revoce pe Stalin, care se reformase singur.

Toţi membrii Biroului Politic erau pe atunci uniţi şi foarte ostili lui Troţki: ei respinseră cu toată puterea propunerile lui şi îi destituiră partizanii. Un alt secretar general fu trimis acolo. Neobositul şi vigilentul Stalin ştia că nu era încă momentul să-l deshame.

Oare Kamenev trebuia să-i ia locul lui Lenin în fruntea Consiliului Comisarilor Poporului? (După ce îl vizitase pe Lenin în compania lui Kamenev, Stalin crezuse de cuviinţă să-şi asigure spatele în *Pravda*, declarând că se dusese singur la Şef. În orice caz, Kamenev nu era veşnic.) Rikov ar fi putut lua oare locul lui? Kamenev fu primul care adoptă această părere, urmat în curând de Zinoviev. Ce bine era să te înţelegi!

Prietenia aceasta avea să sufere în curând o lovitură dureroasă. Se pare că perechea Zinoviev-Kamenev juca un joc dublu înşelător, aspirând la putere şi neţinând cont de ideile lui Lenin. Trebuiau degomaţi. Ei constituiră deci „noua opoziţie", în rândurile căreia intră şi papagaliţa de Krupskaia, iar Troţki, învins pe toate planurile, li se alătură. Conjunctura era foarte favorabilă. Atunci, Stalin simţi în mod miraculos o mare prietenie pentru generalul Bukharin, mare teoretician al partidului. Scumpul nostru băiat făcea declaraţii, producea toate argumentele teoretice necesare (după cum alţii pun în faţă „ofensiva contra chiaburilor", eu şi Bukharin vom patrona „alianţa oraşelor şi satelor"). Stalin nu dorea nici onoruri, nici putere, se mulţumea să controleze voturile şi numirile. Numeroşi tovarăşi politici siguri ocupau deja

posturile convenabile. Zinoviev fu radiat din Komintern şi Leningradul scăpă de aceşti domni.

Ar fi putut să se liniştească, dar nu: se alăturară lui Troţki. Intrigantul acesta îşi adună ultimele puteri şi lansă cuvântul „industrializare”. Eu şi Bukharin suntem pentru „unitatea partidului”. Toţi trebuie să se încline în faţa acestei unităţi. Şi Troţki fu izgonit, iar Zinoviev şi Kamenev, aduşi la tăcere.

Stalin datora un mare serviciu noului val, *tineretului leninist*; majoritatea partidului va fi formată de acum înainte din oameni lipsiţi de orice pedanterie, care nu cunoşteau vechile şmecherii ale clandestinităţii şi emigraţiei, oameni care nu se gândeau decât la atitudinea prezentă a liderilor, fără a fi interesaţi de fostul lor prestigiu din sânul partidului. Baza secreta oameni siguri, devotaţi, care ocupau locurile. Stalin ştiuse dintotdeauna că va pune mâna pe asemenea oameni şi că va menţine în felul acesta cuceririle revoluţiei.

Surpriză fatală: Bukharin, Tomski şi Rîkov erau şi ei nişte comedianţi, care ameninţau unitatea partidului! Departe de a fi teoreticianul crezut, Bukharin era un învăţător seducător. Subtilele sale cuvinte de ordine referitoare la „alianţa dintre oraşe şi sate” ascundeau un gând termidorian, o retragere din faţa chiaburilor, o lovitură sub centură la adresa industrializării!... Adevăratele cuvinte de ordine se impuseră până la urmă, aşa cum le formulă Stalin: jos cu chiaburimea! Industrializarea are prioritate! Cu unitatea partidului, la naiba! Fură măturate dintr-o lovitură comenzile respingătoarei facţiuni „de dreapta”.

În îngâmfarea lui, politicosul Bukharin citase într-o zi un filozof care pretindea că spiritele inferioare sunt cele mai apte pentru conducere. Ţi-ai băgat degetul în ochi, Nikolai Ivanovici! La fel a făcut şi filozoful tău: nu este vorba de inferioritate, ci de *sănătate* intelectuală. De bun-simţ.

Ţi-ai arătat anvergura intelectuală în timpul procesului... Stalin stătea într-o tribună ascunsă şi te privea printr-o pânză metalică, frecându-şi mâinile: cei care de-a lungul timpului, au avut o gură atât de mare! Cei pe care îi credeam atât de puternici! Ce mai rămăsese din ei? Se înmuiaseră frumos.

Marele atu al lui Stalin l-au reprezentat întotdeauna cunoaşterea naturii umane, luciditatea lui. Înţelegea oamenii văzându-i cum acţionează. Şi pe cei pe care nu îi vedea. În timpul marii crize din 1931-1932 — nimic cu care să te acoperi, nimic de mâncare, un bobârnac te putea doborî — Partidul ceru o intervenţie străină. Impulsuri de luptă! Stalin nu crezu o secundă în ele. Îşi imagina dinainte cum ar reacţiona lăudăroşii de occidentali.

Cine o să ştie vreodată câtă forţă, sănătate şi răbdare a pus în joc pentru a reuşi să cureţe partidul de duşmani, să limpezească ţara, să purifice leninismul, doctrină infailibilă pe care nu o trădase niciodată! Realizase punct cu punct proiectele lui Lenin, cu mai multă îndemânare, simplu şi fără grabă.

Câte eforturi! Cu toate acestea, niciodată nu a avut timp să se odihnească cu adevărat. Întotdeauna se ivea cineva care să-i pună beţe în roate. Acum era mucosul de Tukatşevski, cu gura lui de hemiplegie, care venea să povestească cum l-a împiedicat Stalin să cucerească Varşovia. Acum era afacerea Frunze, care produse o impresie foarte proastă, acum îl reprezentau pe Stalin ca pe un cadavru cocoţat pe un munte şi imbecilii de cenzori lăsau aşa ceva să treacă! Sau Ucraina, care lăsa să-i putrezească grâul, sau Kubanul, cu partizanii înarmaţi cu puşti de vânătoare, sau Ivanovo, cu grevele lui.

Stalin nu repetă totuşi greşeala pe care o făcuse cu Troţki şi îşi păstră mereu mintea limpede. Ştia că morile istoriei macină încet, dar că nu se întorc niciodată. Rău intenţionaţii, invidioşii dispăreau fără surle şi trâmbiţe, piereau, transformaţi în gunoaie. Oricâte bobârnace i-ar fi dat un Pilniak sau un Platonov, nu se răzbuna pe ei în ocazia respectivă, ar fi fost un mod de acţiune neînţelept. Aştepta ceasul lui, ocazia care nu lipsea niciodată.

Şi, de fapt, toţi ofiţerii care, în timpul Războiului Civil, comandaseră un batalion sau o companie în unităţile nesupuse lui dispărură. La fel dispărură şi delegaţii de la congresele XII, XIII, XIV, XV, XVI şi XVII, care se pierdură cu listele într-un loc în care nu se mai vota şi nu se mai ţineau discursuri. Leningrad, oraş răuvoitor şi periculos, fu epurat de

două ori. Trebui chiar să sacrifice vechi prieteni, precum Sergo Ordjonikidze. Sau ajutoare credincioase precum Iagoda şi Iejov, retrase din circulaţie după îndeplinirea misiunii. Până la urmă, puseră mâna pe Troţki şi îi găuriră scalpul.

Cel mai înverşunat duşman al său părăsise lumea, Stalin ar fi trebuit să se bucure de un repaus meritat! Dar acum îl otrăvea Finlanda. Locul acesta infam din istmul Careliei îl făcea să se ruşineze în faţa lui Hitler, care se plimbase prin Franţa cu o nuieluşă în mână. Ce sarcină grea pentru geniul lui de strateg! Ah! Finlandezii aceştia, sământă de burghezi, duşmani înnăscuţi, ar fi trebuit expediaţi cu toţii în deşertul Karakum, cu tot cu copii. Stalin ar fi indicat cu plăcere, la telefon: câţi au fost împuşcaţi, câţi îngropaţi şi câţi au mai rămas?

O ploaie de calamităţi. Hitler îl atacă asemenea unui trădător, făcând să se destrame alianţa visată. Atunci, cu buzele tremurătoare, Stalin lăsă să cadă în microfon faimosul „Fraţi şi surori!”, care nu mai poate fi şters din istorie. Fraţii şi surorile fugeau ca iepurii, nimeni nu voia să reziste până la moarte, aşa cum fusese ordonat. De ce nu ascultaseră? Măcar la început?... Ce umilire!

Apoi fuga lui Kuibîşev, în fundul adăposturilor aeriene pustii! El, care cucerise atâtea poziţii adverse fără să se fi dat bătut vreodată, trebuia să cedeze panicii, fără motiv? Petrecu o săptămână întreagă măsurând noua lui locuinţă şi telefonând. Moscova se predase? Era gata? Nu, oraşul se ţinea bine! Părea incredibil că îi oprise pe germani, dar totuşi o făcu! Bravo, băieţi, bineînţeles! Bravo, băieţi. Trebuia totuşi să pună un nume la bătaie: victoria nu ar fi fost completă dacă s-ar fi răspândit zvonul că Moscova fusese părăsită o vreme de comandantul-şef. Din motivul acesta, o fotografie imortaliza întrevederea-fulger de pe 7 noiembrie.

Şi Radio Berlin, care scotea la lumină toate rufele murdare, asasinarea lui Lenin, Frunze, Djerzinski, Kuibîşev, Gorki, scuzaţi-ne puţin! Şi grăsanul de Churchill, duşmanul dintotdeauna, care alergase cu un avion la Moscova ca să-şi frece mâinile de bucurie răutăcioasă şi să fumeze una sau două ţigări la Kremlin! Şi ucrainenii care îl trădaseră! (În

1944, Stalin se gândea la deportări masive în Siberia, dar erau prea numeroşi şi nu puteau fi înlocuiţi.) Trădători şi lituanienii, estonii, tătarii, cazacii, calmucii, cecenii, inguşii, letonii. Chiar şi letonii, fierul de lance al revoluţiei! Şi fraţii lui, georgienii, aşteptau probabil sosirea lui Hitler, fiindcă evitaseră orice mobilizare! Singurii rămaşi fideli fură evreii şi ruşii.

Până la problema naţională, care îi făcu zile fripte în anii aceia teribili...

Slavă Domnului, nenorocirile acestea nu ţinură mult. Stalin cârpise multe lucruri învingându-i pe grăsanul de Churchill şi pe făţarnicul de Roosevelt. Din anii '20, Stalin nu mai repurtase o asemenea victorie. Râdea pe faţă de ei, răspunzând la scrisorile lor sau întorcându-se în camera lui de la Ialta. Oamenii aceştia de stat, atât de convinşi de inteligenţa lor, nu aveau mai multă minte decât nişte marmote. Nu se interesau decât de ceea ce avea să se petreacă după război. Trimiteţi deci, până atunci, avioanele şi conservele voastre, vom vedea... Era de ajuns să spună un cuvânt, o banalitate, pentru ca ceilalţi, extaziaţi, să ia notă. Să afecteze înduioşarea, pentru ca ei să dubleze slăbiciunea. Îi făcu să-i ofere — fără să dea nimic în schimb — Polonia, Saxonia, Turingia, oamenii din Vlasov, Krasnov, insulele Kurile, Sahalinul, Port-Arthur, jumătate din Coreea şi îi fermeca şi în privinţa Dunării şi a Balcanilor. Învingători la alegeri, liderii „agrari” fură imediaţi trecuţi în umbră. Mikolajczyk fu terminat, Benes, ca şi Masaryk, avu probleme cardiace, cardinalul Mindszenty îşi mărturisi nelegiuirile şi Dimitrov, la clinica de cardiologie din Kremlin, renunţă la fantezia Federaţiei Balcanice.

Lagărele de concentrare se deschiseră pentru toţi sovieticii care încercaseră viaţa europeană. Aşa cum se deschiseră, după zece ani, ca să-i primească pe toţi cei care făcuseră un prim sejur.

Lucrurile mergeau bine şi aşa au mers mult timp!

Taigaua nu mai risca să şoptească faptul că ar putea exista un alt tip de socialism când balaurul funinginos de Tito veni să se etaleze pe toate drumurile, desfăşurându-şi aripile.

Erou de legendă, Stalin se epuiza tăind capetele nemuritoare ale hidrei!...

Cum se putuse înşela în privinţa acelui suflet de scorpion? El, care cunoştea atât de bine inima omenească! Şi când te gândeşti că îl avusese în mână din '36 pe Tito şi că-l lăsase să scape! O la la!

Stalin, cu un geamăt, lăsă picioarele jos de pe canapea şi îşi prinse între mâini tâmplele dezgolite deja. Simţea cum îl săgetează o ciudă iremediabilă, el, care cucerise munţi, se împiedicase în grămăjoara aceea de bălegar.

Un Iosif trebuise să se împiedice de alt Iosif...

Kerenski, care îşi sfârşea existenţa cine ştie unde, nu îl umbrea pe Stalin. Chiar dacă Nicolae al II-lea şi Kolceak ar fi ieşit din mormânt, Stalin nu i-ar fi urât. Erau duşmani declaraţi, care nu şi-ar fi bătut capul pentru a oferi un socialism dur, nou, mai bun.

Un alt socialism, preferabil socialismului său! Diferit de cel al lui Stalin! Mucosul! Socialismul fără Stalin era fascism în toată regula!

Nu că Tito ar fi putut face mare lucru. Nu, şi-ar fi rupt gâtul, fatal. Stalin se uita la el cum se uită un bătrân măcelar, sătul de jupuit şi tăiat cai în poieţi afumate, la o studentă în medicină, foarte cochetă.

Da, dar Tito agita jucărioare uitate, atât de seducătoare pentru imbecili: „autosugestia”, „pământul ţăranilor”, toate bulele scânteietoare din primii ani ai revoluţiei.

Se editau a treia oară operele complete ale lui Lenin, a doua oară operele părinţilor materialismului ştiinţific. Dormeau de mult oamenii care avuseseră ideile, care figurau la index şi care visaseră să clădească un alt socialism. Cu toate acestea, era evident că nu exista alt drum şi că socialismul şi poate chiar comunismul ar fi trebuit clădite demult, fiindcă nu erau...

...bonzi umflaţi de orgoliu; statistici mincinoase şi birocraţi-robot; lipsă de interes pentru lucrurile publice; deficienţe în organizarea şi informarea maselor; inerţia din formaţiunile politice; ritmul lent de construire;

...nu erau nepăsare şi dezinteres în economie, calitate mediocră a produselor fabricate, planificare proastă, indiferenţă faţă de orice tehnică nouă, neglijare a institutelor de cercetare ştiinţifică, pregătire insuficientă a tinerilor specialişti, refuzul tinerilor de a lucra în cătune pierdute, sabotajul deţinuţilor, risipă de cereale la locurile de cultivare, deturnare de fonduri din partea contabililor, prădarea antrepozitelor, furturile administratorilor şi directorilor de magazine, cupiditatea animalică a şoferilor...

...graba autorităţilor locale de a decerna calificative satisfăcătoare; liberalismul şi corupţia „miliţiei”! abuzurile în atribuirea locuinţelor! speculaţiile neruşinate! proprietăresele vorace! copiii stricaţi! pălăvrăgeala din tramvai! spiritul alterat al oamenilor de litere! bufoneriile cineaştilor!

...pe scurt, atunci când se vedea limpede că o luaseră pe un drum bun şi că vor vedea în curând comunismul instaurat, Tito îşi arătase vârful nasului, cu talmudistul de Kardelj, şi declarase că socialismul trebuia instaurat în alt fel!

Stalin îşi dădu seama că vorbea cu voce tare, mişcându-şi mâinile, că inima lui bătea prea repede, că vedea tulbure, că toate membrele îi erau scuturate de neplăcute furnicături nervoase.

Îşi trase răsuflarea. Îşi trecu mâna peste faţă, peste mustaţă. Respiră mai rar. Nu trebuia să-şi pună mintea.

Da, trebuia să-l primească pe Abakumov.

Era gata să se ridice, când ochii lui, limpeziţi acum, văzură pe măsuţa telefonului o cărţulie neagră cu roşu, care se vânduse bine, în tiraj mare. Întinse mâna cu plăcere ca s-o ia, îşi făcu un căpătâi din perne şi se culcă pentru câteva minute.

Era prima încercare a unei ediţii de câteva milioane de exemplare care urma să apară în zece limbi europene. *Internaţionala trădătorilor* de Renaud de Jouvenel (din fericire, autorul era străin de problemă, un francez fără prejudecăţi şi bogat pe deasupra, ceea ce nu strica). Stalin citise lucrarea cu câteva zile în urmă. (Şi ajutase cu sfaturile lui la redactare.) Câte milioane de oameni nu îl vor vedea în adevărata lumină pe tipul acesta vanitos, amabil, sadic, laş,

demn de dispreţ, ipocrit şi nesimţit! Pe trădătorul acesta respingător! Pe cretinul acesta incurabil! Fiindcă în Vest comuniştii erau dezorientaţi, prinşi între două focuri. Prostul acela bătrân de André Marti! Trebuise exclus şi el din partid, fiindcă se declarase în favoarea lui Tito.

Răsfoi cartea. Ah! Uite! Să nu ne grăbim prea tare să încununăm eroul cu lauri! De două ori, laşul fu cât pe ce să se predea germanilor şi numai şeful său de Stat Major, Arso Jovanovic, îl silise să păstreze comanda. Nobilul Arso. Ucis! Şi Petrisevic? „Ucis pentru simplul fapt că îl iubea pe Stalin.” Nobilul Petrisevic! Se găseşte întotdeauna cineva care să omoare oamenii buni, aşa că Stalin nu are decât să-i lichideze pe cei răi.

Totul este spus în această carte, totul: că Tito a lucrat sigur pentru Intelligence Service, că s-a lăudat că are chiloţi împodobiţi cu o coroană regală, că era hidos din punct de vedere fizic, că semăna cu Göring, că avea degetele scurte împodobite cu inele cu diamant, că era încărcat de medalii şi decoraţii. Ce glorie de doi bani pentru o fiinţă lipsită de orice geniu strategic!

Carte obiectivă, carte morală. Tito nu suferea oare de vreo perversiune sexuală? Ar fi bine să strecurăm o aluzie.

„Partidul Comunist Iugoslav la mila ucigaşilor şi spionilor.” „Tito nu poate să preia comanda fiindcă are garanţia lui Bela Kun şi Traitşo Kostov.”

Kostov. Stalin simţi o arsură. Furia i se urca la cap şi lovi cu cizma în gura lui Traitşo, în gura lui însângerată! Pleoapele lui fremătară de satisfacţie: se făcuse dreptate.

Blestematul de Kostov! Nemernic nenorocit!

Surprinzător cum se descoperă după aceea loviturile perfide puse la cale de aceşti ticăloşi! Fuseseră toţi troţkişti, dar îşi ascunseseră bine jocul! Kun, cel puţin, fusese prins din '37, dar Kostov abia de zece zile, târât prin noroiul unui tribunal socialist. Câte procese bune nu dusese la capăt Stalin? Câţi duşmani nu fuseseră siliţi să se mânjească singuri! Ca să se ajungă la mârşăvia de la procesul lui Kostov! Un scandal internaţional! Ce versatilitate infamă! Să înşeli judecătorii de instrucţie, să te târăşti la picioarele lor şi să

dezminţi totul în şedinţa publică! În faţa ziariştilor străini! Unde era ţinuta? Şi conştiinţa comunistă? Şi solidaritatea proletară? Să ajungi să te plângi imperialiştilor! Nu eşti vinovat, nu zic nu, dar încearcă măcar să mori pentru binele cauzei comunismului!

Stalin aruncă volumul. Nu, nu putea să rămână pe pat! Lupta îl chema.

Se ridică. Îşi îndreptă şira spinării. Deschise şi închise în spatele lui o altă uşă, nu cea pe care intrase Poskriobîşev. Târându-şi uşor cizmele pe un hol cu tavanul jos, îngust şi sinuos, depăşi o trapă care ducea la un drum subteran, printr-un pasaj secret, şi se opri în faţa oglinzii fără cositor care îi permitea să se uite în anticameră. Se uită.

Abakumov era deja acolo, aşezat, cu un blocnotes mare în mână, în expectativă.

Cu un pas din ce în ce mai ferm, fără să târască picioarele, Stalin ajunse în camera de culcare, cu tavanul jos, strâmtă, fără nici o deschizătură, cu aerul care circula printr-un dispozitiv special. Lambriurile de stejar de pe pereţi erau dublate de plăci blindate care îmbrăcau zidăria.

Cu ajutorul unei cheiţe pe care o purta la brâu deschise dopul metalic al unei carafe, îşi turnă un pahar din tonicul lui favorit, îl înghiţi, închise din nou carafa.

Se apropie de oglindă. Ochii lui aveau severitatea aceea intransigentă, claritatea care îi intimida pe prim-miniştrii occidentali. Alura era austeră şi simplă, alură de soldat.

Îşi sună ordonanţa — un georgian — să vină să-l îmbrace.

Chiar şi pentru un cunoscut, se punea la punct de parcă ar fi înfruntat Istoria.

Voinţă de fier... Inflexibilă voinţă.

Să fii mereu, dar mereu, vulturul munţilor.

CAPITOLUL XXI

Chiar şi în spatele lui, chiar şi în cel mai secret monolog, puţini oameni s-ar fi riscat să-i spună familiar Saşa. Omul acesta nu putea fi numit decât Alexandr Nikolaievici. „A sunat Poskriobîşev'' se traducea cu „A sunat *el*”. Poskriobîşev se menţinea în fruntea secretariatului personal al lui Stalin de mai mult de cincisprezece ani. Era mult timp şi cei care îl cunoşteau superficial se mirau că mai avea capul pe umeri. Secretul lui lipsit de răutate: avea un suflet de ordonanţă, de aceea avea un loc atât de stabil. Degeaba îl numiră general de divizie, membru al Comitetului Central, şef al Secţiei Speciale însărcinate cu supravegherea celorlalţi membri ai Comitetului Central, el rămase convins că este un nimic în faţa Patronului. În compania acestuia, ciocnea cu plăcere, cu un zâmbet avantajos, în cinstea satului său natal, Sopliaki. Nările infailibile ale lui Stalin nu detectaseră niciodată în Poskriobîşev cea mai mică nuanţă de îndoială sau protest. Îşi merita numele: nu fusese destul aluat pentru frământarea acestui om, care nu avea decât rămăşiţe de caracter şi inteligenţă.

Atunci când se întorcea spre subordonaţii lui, curteanul pleşuv afecta o importanţă nemăsurată. Când telefona inferiorilor, de-abia vorbea, iar interlocutorul trebuia să-şi lipească urechea de telefon ca să audă ceva. În unele ocazii puteai să glumeşti cu el, vorbind despre lucruri lipsite de importanţă, dar nimeni nu avea tupeul să-l întrebe ceva despre dispoziţia sau starea de sănătate a unei anumite persoane.

Poskriobîşev îi spuse lui Abakumov:

— Iosif Visarionovici lucrează. S-ar putea să nu vă primească. Trebuie să aşteptaţi.

Îi luă servieta — orice vizitator trebuia să renunţe la ea înainte de a intra la El — îl introduse într-o anticameră şi se îndepărtă.

Abakumov nu putu să afle nimic despre cea mai mare preocupare a sa: dispoziţia Patronului. Rămase în anticameră, singur, cu inima bătându-i surd.

Acest om masiv, puternic, energic simţea de fiecare dată aceeaşi groază paralizantă, ca un om care aude paşi pe scară, în toiul arestărilor, într-o noapte. Sub efectul fricii, urechile lui îngheţară, apoi se încălziră, de parcă ar fi fost puse pe jar. La toate spaimele lui Abakumov se adăuga teroarea de a nu trezi suspiciunea Patronului din cauza acestor încăpăţânate urechi stacojii. Spiritul bănuitor al lui Stalin se lega de cel mai mic fleac. Astfel, nu-i plăcea ca interlocutorii lui să caute ceva într-un buzunar interior. Abakumov avea deci grijă să poarte în buzunarul de la piept două stilouri destinate notelor.

Din zi în zi, Beria punea tot mai mult stăpânire pe Siguranţa Statului, şi el îi transmitea cele mai multe directive lui Abakumov. O dată pe lună, totuşi, Autocratul voia să-l întâlnească personal pe cel care avea grijă de cea mai evoluată ordine publică din lume.

Aceste întrevederi de o oră erau preţul redutabil pe care trebuia să-l plătească Abakumov pentru toată puterea şi influenţa lui. Nu se bucura de ele, nu trăia cu adevărat decât în răstimpul dintre vizite. Când sosea ceasul, toată fiinţa lui amorţea, urechile îi îngheţau. Îşi preda servieta întrebându-se dacă avea s-o mai vadă vreodată şi îşi înclina ceafa de taur la uşa acestui Cabinet, fără să ştie dacă avea să se mai îndrepte vreodată.

Stalin teroriza fiindcă primul pas fals făcut sub ochii lui avea greutatea ireparabilă a singurei greşeli înfăptuite de un om care manipulează un detonator. El nu pleca urechea la justificări, nu se obosea să acuze. Un vârf de mustaţă fremăta, dădea verdictul în forul lui interior şi condamnatul, care nu ştia nimic, pleca liniştit: noaptea era arestat, iar dimineaţa primea un glonţ în cap.

Cele mai rele erau tăcerea lui Stalin şi conjuncturile torturante care rezultau din ea. Dacă îţi arunca în faţă un obiect greu şi ascuţit, dacă îţi zdrobea piciorul sub cizmă, dacă te scuipa între ochi sau îţi sufla în faţă cenuşa pipei

însemna că era o supărare fără urmări! Atunci când era brutal şi grosolan, chiar obscen, Abakumov se bucura: Stalin îşi considera ministrul capabil de a se perfecţiona, păstrându-l în continuare şi colaborând.

Abakumov înţelegea acum că zelul lui îl dusese prea sus: mai jos era mai în siguranţă. Stalin avea numai cuvinte amabile pentru cei care *se îndepărtaseră* de el. Dar din societatea *apropiaţilor* lui nu mai puteai ieşi.

Pentru Abakumov, unica ieşire era moartea. Moartea lui. Sau moartea... dar cuvântul nu putea fi pronunţat, încă.

Lucrurile se aranjau întotdeauna în aşa fel, încât Abakumov se temea să nu fie descoperit vreunul din secretele lui.

Tremura deja la gândul că ar fi putut fi descoperită calea prin care se îmbogăţise în Germania.

...La sfârşitul războiului, Abakumov comanda Şmerşul pe teritoriul Uniunii Sovietice şi serviciile de contraspionaj de pe toate fronturile şi din toată armata activă. Fusese un timp fără seamăn, chiar dacă scurt, în care puteai face avere fără să dai vreo socoteală. Ca să dea Germaniei ultima lovitură, Stalin împrumutase de la Hitler principiul coletelor expediate de pe front în spate: onoarea patriei e ceva frumos, la fel şi gloria lui Stalin, dar ca să angajezi un soldat care să se furişeze în spatele sârmelor ghimpate în cel mai prost moment, atunci când războiul se termina, nu trebuia oare să-l faci să se intereseze personal de victorie, îngăduindu-i să expedieze în fiecare lună cinci kilograme din pradă? Şi zece când era vorba de un ofiţer? Şi şaisprezece pentru un general? (Deosebire echitabilă, fiindcă traista unui soldat nu trebuie să-i îngreuneze drumul, în timp ce un general are întotdeauna o maşină la dispoziţie.) Serviciile de contraspionaj ale Smerşului aveau un statut mult mai înalt decât statutul pedestrimii. Feriţi de obuzele duşmanului şi de bombardamente, îşi aşezaseră cartierul general în zona marginală a frontului, care nu era sub foc deschis şi unde inspectorii Tezaurului nu sosiseră încă. Ofiţerii lui era înconjuraţi de mister. Nimeni nu se aventura să controleze vagoanele sigilate de ei, nici convoaiele care goleau proprietăţile puse sub sechestru, nici locurile înconjurate de

santinelele lor. Camioane, trenuri, avioane duceau averea ofiţerilor Smerşului. Locotenenţii numărau rublele cu miile, coloneii cu sutele de mii, Abakumov cu milioanele.

Adevărul e că nu îşi imagina care ar fi fost curiosul concurs de împrejurări care să-l deposedeze de minister, să răstoarne orânduirea al cărei înger păzitor era şi să-i ofere ocazia să-şi salveze pielea datorită aurului, presupunând că acesta ar fi fost în siguranţă într-o bancă elveţiană. Era prea evident că nici o comoară nu i-ar fi putut salva capul dacă ar fi ajuns sub secure. Dar tentaţia era mai puternică. Să-i vezi pe subordonaţi cum se îmbogăţesc, iar tu să nu iei nimic! O asemenea ispită depăşea puterile unui om din carne şi sânge. Nu se oprise decât atunci când fuseseră trimise alte comandouri în căutare de pradă. Pusese mâna chiar şi pe două valize pline de curele de armă. Jefuia cu năucirea unui hipnotizat.

Totuşi, această comoară a Nibelungilor nu îi aduse libertatea bogăţiei, ci teama perpetuă de a nu fi demascat. Nici un iniţiat nu ar fi îndrăznit să-l denunţe pe atotputernicul ministru, dar o simplă întâmplare putea descoperi un singur detaliu şi să-i ia capul. Prada nu-i slujea la nimic — dar nu mai avea timp să meargă la ministrul Finanţelor şi s-o declare!...

...Ajunsese la două şi jumătate. La ora trei şi zece se plimba încă prin anticameră, cu blocnotesul voluminos în mână, copleşit, golit interior de teamă, aşa că urechile i se coloraseră într-un stacojiu trădător. S-ar fi bucurat dacă Stalin nu l-ar fi primit, absorbit de munca lui: se temea că avea să fie pedepsit cu brutalitate pentru eşecul telefoniei secrete. Şi nu ştia ce minciuni să inventeze.

Uşa grea se întredeschise şi un Poskriobîşev mut, care nu articula nici un sunet şi păşea pe vârfuri, îl invită printr-un gest. Abakumov înainta, evitând să atingă duşumeaua cu toată talpa lui grosolană. Îşi împinse masa cărnoasă prin deschizătura următoarei uşi, având grijă să n-o deschidă mai tare, ţinând-o chiar de mânerul de bronz. Pe prag, spuse:

— Bună seara, tovarăşe Stalin! Permiteţi?

Nu avusese grijă să-şi dreagă vocea la timp şi acum era răguşit, lipsit de vocea loială necesară.

Stalin purta o tunică cu nasturi aurii, mai multe rânduri de decoraţii, fără epoleţi. Scria la biroul său. Numai după ce termină fraza înălţă spre musafirul lui o privire sinistră de pasăre de noapte.

Nici un cuvânt.

Un semn foarte rău! Nu spusese nici un cuvânt... Se puse din nou pe scris.

Abakumov închise uşa, dar nu îndrăzni să înainteze fără a fi fost invitat printr-un semn din cap sau printr-un gest.

Rămase acolo, cu braţele lungi lipite de şolduri, uşor aplecat, cu buzele cărnoase schiţând un zâmbet de felicitare devotată, cu urechile în flăcări.

Ministrul Securităţii cunoştea, în mod evident, printr-o practică îndelungată, regula de bază a instrucţiei judiciare care constă în a primi inculpatul printr-o tăcere rău prevestitoare. În ciuda meseriei lui, Abakumov era cuprins de o teroare nespusă văzându-se tratat în felul acesta.

În acest mic cabinet nocturn adăpostit de soare nu existau nici un tablou, nici un ornament: ferestrele erau mici, pereţii lambrisaţi cu stejar sculptat, unul din ei garnisit cu o mică bibliotecă. La mică distanţă de perete, masa de lucru. Într-un colţ se afla un radio şi alături un pick-up: noaptea Stalin asculta cu plăcere vechile lui discuri înregistrate.

Abakumov se înclină mai mult, milogindu-se, şi aşteptă.

Da, era în întregime în mâinile Şefului, dar avea şi el putere asupra Lui. Aşa cum se întâmplă pe front când unul dintre adversari avansează prea mult, când liniile sunt dislocate şi nu se mai ştie cine pe cine încercuieşte, Stalin se închisese, împreună cu tot Comitetul Central, în sistemul MGB-ului. Tot ce îmbrăca, tot ce mânca şi bea, scaunele şi aşternuturile îi erau furnizate de oamenii MGB-ului, care constituiau corpul de gardă exclusiv, însărcinat cu supravegherea ansamblului, aşa că, printr-o răsturnare ironică, Stalin era prizonierul lui Abakumov. Dar nu se ştia dacă cel din urmă avea să găsească o ocazie în care să-şi exercite puterea asupra primului.

Cu spatele plecat, tot în picioare, corpolentul ministru aştepta. Stalin scria. Întotdeauna stătea jos, întotdeauna

scria, la fiecare vizită a lui Abakumov. S-ar fi crezut că nu dormea, că nu-şi părăsea niciodată scaunul, că îşi petrecea tot timpul scriind cu gravitatea intimidantă a unui om care ştie că fiecare cuvânt, de-abia ieşit de sub pana lui, se va înscrie în Istorie. Lampa de birou lumina hârtiile lui şi plafoniere invizibile străluceau cu zgârcenie. Nu, Stalin nu îşi petrecea tot timpul zgâriind cu pana, îşi acorda uneori un răgaz, privind cu coada ochiului la duşumea sau la Abakumov, cu urechile la pândă, deşi nu se auzea nici un zgomot.

De unde proveneau stilul acesta de comandă, gravitatea aceasta întipărită în cea mai mică mişcare? Tânărul Koba nu avusese oare aceleaşi gesturi ale mâinilor, acelaşi joc al degetelor, al sprâncenelor? Aceleaşi priviri? Nimeni nu se temea pe atunci, nici nu vedea sensul neliniştitor al acestor gesturi. Trebuise să taie un anumit număr de gâturi pentru ca oamenii să ghicească în cea mai mică clipire o aluzie, un avertisment, o ameninţare, un ordin. Sensibil la reacţia publicului, Stalin avea grijă de gesturile lui, aşa că descoperise şi cultivase cu un succes din ce în ce mai mare o întreagă mimică, ce acţionase din ce în ce mai eficace asupra anturajului său.

În cele din urmă, Stalin îi aruncă lui Abakumov o privire foarte severă şi, arătând cu pipa în aer, îi indică scaunul din seara aceea.

Abakumov fu scuturat de un fior de bucurie, înaintă cu uşurinţă şi se aşeză, dar numai cu un colţ al fundului. Atitudine incomodă, dar care îi îngăduia să se ridice cu uşurinţă, la nevoie.

— Deci? mormăi Stalin, cu ochii la hârtii.

Sosise momentul! Să nu piardă avantajul! Abakumov tuşi şi, cu o voce limpezită, cu un ton extatic şi grăbit, vorbi. (După aceea îşi reproşa întotdeauna vorbăria, amabilitatea în prezenţa lui Stalin, uşurinţa promisiunilor, dar acest lucru se repeta de fiecare dată, de parcă ar fi făcut anumit: cu cât era mai răuvoitor Stalin, cu atât mai amabil era Abakumov, lăsându-se purtat de la o promisiune la alta.)

Ornamentul cel mai asiduu al raporturilor lui nocturne, preţuit la maxim de Stalin, era descoperirea necurmată a unei facţiuni ostile, foarte substanţiale, foarte ramificate. Ministrul nu ştia să prezinte un raport în care să nu menţioneze vreun nou complot necinstit, pe care îl dejucase. Pentru seara aceea, imaginase o conspiraţie înfăşurată în Academia Frunze şi putea debita cu precizie detalii nesfârşite.

Începu mai întâi să expună pregătirile lăudabile ale unui atentat îndreptat împotriva lui Tito, despre care nu mai ştia nici el dacă era real sau închipuit. Asigura că o bombă cu detonator avea să fie depusă la bordul iahtului lui Tito, înainte de plecarea la Brioni.

Stalin ridică fruntea, luă pipa stinsă, suflă de două ori în ea. Nici un gest, nici un semn de interes, dar Abakumov, care citea gândurile Patronului, simţi că era pe drumul cel bun.

— Şi... Rankovici? Îl întrebă Stalin.

Da, da! Trebuiau să aştepte momentul potrivit, pentru ca Rankovici, Kardelj, Moşe Piad şi toată clica să sară în aer! Previziunile indicau primăvara sau cel târziu vara. (Explozia trebuia să omoare tot echipajul, dar ministrul nu aborda acest detaliu şi interlocutorul lui nu-i ceru nici o precizare.)

La ce se gândea deci, suflând în pipa stinsă şi privindu-şi ministrul cu ochi goi, pe deasupra nasului subţire?

Cu siguranţă nu la originile partidului pe care îl conducea şi care condamnase la început terorismul individual. Nici la faptul că teroarea fusese calul lui de bătaie. Curăţându-şi pipa şi uitându-se la voinicul ghiftuit, cu fălci rubiconde, cu urechi stacojii, rumega gândurile care îl asaltau întotdeauna la vederea subordonaţilor săi, atât de zeloşi, de grăbiţi, de servili. Nu era vorba atât de mult de o gândire, ci de un sentiment: în ce măsură se putea încrede astăzi în acest om? Împreună cu imediata consecinţă sentimentală: sosise oare timpul să-l sacrifice?

Stalin ştia totuşi că Abakumov se îmbogăţise în mod scandalos în '45, dar nu se grăbea să-l pedepsească. Îi plăcea ca acest ministru să rămână aşa cum era. Manevrezi mai uşor oamenii de felul acesta. Stalin nu crezuse niciodată în

oamenii cu idei, în stilul lui Bukharin. Aceştia sunt cei mai iscusiţi simulatori, cel mai greu de observat.

Dar nu putea să se încreadă în transparentul Abakumov, aşa cum nu se încredea în nimeni pe lume.

Nu crezuse în mama lui. Nici în Dumnezeu. Nici în ţărani, fiindcă se îndoia că ar fi semănat şi recoltat dacă nu ar fi fost constrânşi. Nici în muncitori, incapabili să lucreze dacă nu li se trasau „norme". Încă şi mai puţin în ingineri. Nu crezuse în soldaţi şi generali, care nu ştiau să se bată fără batalioane disciplinare şi detaşamente de baraj[48]. Nu crezuse în apropiaţii lui. În soţii şi amante. În copii. Şi avusese dreptate!

Crezuse într-un singur om, cu o încredere neclintită. Omul acesta, despre care toată lumea ştia că era credincios în prietenie şi ură, se răzgândise dintr-odată: duşman în ajun, îi întinsese amical mâna. Nu era un palavragiu, era un om de acţiune.

Şi Stalin crezuse în el.

Acest om era Adolf Hitler.

Cu un ochi aprobator, sarcastic, Stalin privise cum răsturna Polonia, Franţa şi Belgia, apoi cum acoperea cu avioane cerul englez. Molotov se întorsese îngrozit de la Berlin. Informatorii lui îl asigurau că Hitler îşi deplasa trupele spre est. Hess ajunsese în Anglia. Churchill îl avertizase pe Stalin că avea să fie atacat. Pe toţi plopii tremurători ai Rusiei Albe, pe toţi plopii Galiţiei, ciorile strigau război. În toate pieţele Rusiei, cumetrele prevedeau un război iminent. Stalin rămânea imperturbabil. Expedia în Germania convoaie întregi de materie primă, fără să-şi întărească graniţele, ca să nu-şi supere prietenul.

Credea în Hitler!...

Încrederea aceasta fusese cât pe ce să-l coste capul.

Aşa că acum nu mai credea în nimeni, niciodată.

Abakumov ar fi putut să răspundă acestei neîncrederi zdrobitoare cu reproşuri amare, pe care nu le putea totuşi formula. Stalin nu ar fi trebuit să se amuze cu fleacuri, nici să-l convoace pe nătărăul de Popivod ca să gândească în

[48] Unităţi din linia a doua, care trebuiau să împiedice întoarcerea trupelor din linia întâi.

prezenţa lui memoriile împotriva lui Tito. Nici să respingă, la vederea unui livret confidenţial îndoielnic, băieţii de aur care fuseseră însărcinaţi de Abakumov să ucidă bestia, care cunoşteau limba şi obiceiurile ţării (dar, din moment ce trăiseră în străinătate, nu mai erau *de-ai noştri*). Ar fi trebuit să-i lase să acţioneze, să creadă în ei. Acum nu se mai ştia ce rezultat avea să aibă atentatul, bineînţeles. Abakumov era primul care să se indigneze în faţa unor asemenea mojicii.

Dar îşi cunoştea Maestrul! Trebuia servit, dar cu o singură mână, fără să te angajezi niciodată în întregime. Stalin nu putea tolera o abatere deschisă de la disciplină, dar detesta misiunile prea bine îndeplinite: vedea în ele o manevră ascunsă, îndreptată împotriva unicităţii sale. Numai el trebuia să ştie, să cunoască, să acţioneze fără posibilitate de eroare!

Şi Abakumov — ca şi ceilalţi patruzeci şi patru de miniştri — se prefăcea că slujeşte ministerul cu toate puterile, dar trăgea numai cu un umăr, făcând tot ce se putea mai bine.

După exemplul regelui Midas, care transforma în aur tot ce atingea, Stalin schimba în mediocritate tot ce se apropia de el.

În seara aceea, totuşi, faţa lui Stalin se lumina pe măsură ce Abakumov înainta în raportul lui. După ce expusese detaliat atentatul proiectat, ministrul anunţă noi arestări în sânul Şcolii de Teologie, insistând în mod deosebit asupra Academiei Frunze, apoi asupra informaţiilor referitoare la porturile din Coreea de Sud, apoi...

Datoria şi bunul-simţ ar fi trebuit să-l îndemne să raporteze apelul telefonic adresat după-amiază Ambasadei Statelor Unite. Dar ar fi putut la fel de bine să nu spună nimic: era logic să te gândeşti că Beria şi Vişinski îşi făcuseră deja raportul. Stalin, în neîncrederea lui universală, instalase compartimentări paralele, aşa că animalele lui de povară nu puteau să tragă decât pe jumătate. Era mai bine să-şi tempereze zelul, pentru moment, şi să nu se angajeze să pună mâna pe criminal mobilizând perfecţionări tehnice speciale. Orice menţionare a *telefonului* era de temut din două cauze, fiindcă nu trebuia ca Patronul să-şi aducă aminte

de telefonia secretă. Aşa că Abakumov evita să privească receptorul, ca să nu trezească memoria Ghidului.

Or, Stalin îşi interoga memoria chiar atunci! Nu era vorba despre telefonia secretă! Fruntea lui se acoperise de riduri profunde, cartilagiul nasului său gros se rotunjise. Aruncă o privire insistentă spre chipul ministrului (care afecta toată nevinovăţia sinceră de care era în stare), dar nu-şi aminti nimic! Gândul, de-abia schiţat, se pierduse într-o groapă din memoria sa. Ridurile se destinseră, lamentabil, pe fruntea cenuşie.

Stalin suspină, îşi înfundă pipa, o aprinse:

— A, da! odată cu primul cerc de fum albastru îi revenise o amintire accidentală, accesorie. Şi Gomulka, a fost arestat?

Gomulka fusese destituit din toate funcţiile şi acum se îndrepta vertiginos spre prăpastie.

— Cred şi eu! răspunse Abakumov, uşurat, ridicând-se uşor de pe scaun. (Stalin fusese deja informat.)

Stalin apăsă pe un buton ascuns în masa de lucru şi lumina, trecând de la plafonieră la lămpile de pe pereţi, inundă încăperea. Se ridică, începu să se plimbe trăgând din pipă, fără un cuvânt, de parcă ar fi uitat de Abakumov. Faţa lui subţiată, pământie, era chinuită de un dureros efort de memorie. Atunci când trecea prin faţa lui Abakumov, ministrul vedea umerii deja plecaţi, şira spinării curbată care îl micşora mai mult. Abakumov parie în sinea lui (de obicei, îşi interzicea gândurile de felul acesta în acel loc, temându-se să nu fie ghicite de Suprem) că Tătucul nu avea mai mult de zece ani înainte şi că s-ar fi putut să crape mai repede. Dorinţa lui, poate iraţională, era ca acest lucru să se producă cât mai repede: toţi apropiaţii Şefului ar fi văzut atunci cum se deschidea în faţa lor o viaţă de comodităţi şi libertate.

Stalin era în mod dureros obsedat de o nouă gaură din memoria lui: mintea refuza să funcţioneze! Întorcându-se din camera de culcare, se gândea mai ales la o anumită întrebare pe care trebuia să i-o pună lui Abakumov, pe care o uitase. Descumpănit, se întrebă ce parte a epidermei trebuia frecată pentru a aduce înapoi amintirea.

Dintr-odată, întorcând capul, privi în sus spre peretele opus şi o imagine reveni: nu era amintirea pe care o căuta, ci alta, care se strecurase în el cu două nopţi înainte, la Muzeul Revoluţiei, lăsându-i o impresie oribilă.

...1937. Pentru a douăzecea aniversare din octombrie 1917 — a cărei interpretare avansase simţitor — hotărâse să viziteze expoziţia organizată de muzeu şi consacrată Revoluţiei, ca să se asigure că nu făcuseră nimic extravagant. La intrarea uneia din săli, în care trona acum televizorul gigantic, descoperise cu o luciditate nouă portretul uriaş al lui Jeliabov şi pe cel al Perovskaiei[49], agăţate de peretele din faţă.

Feţele lor erau deschise, întreprinzătoare, privirile neîmblânzite strigau fiecărui vizitator: „Moarte tiranului!”

Străpuns în beregată de săgeata dublă din aceste priviri teroriste, făcuse un pas înapoi şi, cutremurat de o tuse răguşită, îşi clătinase degetul în direcţia portretelor.

Dispărură pe loc.

Cum dispăru, la muzeul din Leningrad, cea mai veche relicvă a Revoluţiei: trăsura sfărâmată a lui Alexandru al II-lea.

Din ziua aceea, Stalin începu să-şi construiască adăposturi peste tot, din cartierele retrase în munţi, aşa cum s-a întâmplat la Kholodnaia Retşka. Fiindcă nu mai simţea nici o plăcere trăind într-un oraş supraaglomerat, se hotărî asupra acestei reşedinţe din suburbii, asupra acestui cabinet cu tavanul jos, în care stătea în fiecare noapte, dincolo de sala în care vegheau gărzile lui de corp.

Cu cât ucidea mai mult, cu atât mai tare se agăţa de viaţă, chinuit de nelinişte. Creierul lui imagina ameliorări multiple şi preţioase în funcţionarea serviciului de securitate care veghea asupra lui: astfel, numele următoarelor gărzi de corp nu era cunoscut decât cu o oră înainte de primirea consemnelor, fiecare unitate fiind constituită din soldaţi care veneau din cazărmi diferite, departe unele de altele. Păzind

[49] Andrei I. Jeliabov, 1851 -1881, și Sofia L. Perovskaia, 1853-1881, membri ai partidului revoluționar clandestin Narodnaia Volia, autori ai atentatului în care a murit Alexandru al II-lea -1881. Amândoi au fost executați.

împreună, oamenii aceştia erau străini, se vedeau pentru prima dată pentru o misiune care nu depăşea douăzeci şi patru de ore şi nu aveau nici o posibilitate de a complota. Rezidenţa lui avea ceva dintr-o cursă de şoareci şi dintr-un labirint, cu triplul rând de încuietori şi cu uşile în zigzag. Îşi amenajase mai multe camere de culcare şi desemna în ultimul moment camera în care dorea să-şi facă patul pentru noapte.

Precauţiile acestea nu veneau din laşitate, ci din raţiune. Persoana lui era nepreţuită pentru istoria omenirii. Oricine se poate înşela. Pentru a nu fi identificat, ordonă celor mai neînsemnaţi satrapi să-l imite, în capitală şi în provincie: le interzise să îşi facă nevoile fără escortă şi le ordonă să aibă pe lângă maşina personală alte două maşini, riguros identice.

...În seara aceea, puternic impresionat de portretele teroriştilor, se opri în mijlocul camerei, se întoarse spre Abakumov şi scutură uşor pipa în aer:

— Ce măsuri de securitate ai de gând să iei în interiorul partidului?

Privirea lui se făcu imediat sinistră, răutăcioasă şi îşi aplecă fruntea într-o parte.

La chemarea Ghidului, Abakumov îşi dezlipi posteriorul de scaun (fără a se ridica de-a binelea, fiindcă ştia că Stalin prefera interlocutorii imobili) şi, pe scurt (Patronul mirosea necinstea în explicaţiile prea lungi), dar cu cel mai mare zel, debită fraze pe care nu le pregătise (o grabă fără oprire era prima calitate certă, Stalin interpretând cea mai mică ezitare ca pe indiciul inexorabil al unei premeditări criminale).

— Tovarăşe Stalin! Vocea lui Abakumov fremăta de amor propriu rănit. Ar fi vrut din toată inima să-i spună, mai cordial, Iosif Visarionovici, dar nu era convenabil, i-ar fi trădat dorinţa de a se apropia de Şef, de a se aşeza pe picior de egalitate. Ce altă raţiune de a fi am putea avea noi, organele, şi tot ministerul nostru, dacă nu i-am îngădui Tovarăşului Stalin să lucreze şi să gândească liniştit, să călăuzească ţara!

(Stalin vorbise despre „cadrele de partid”, dar se înţelegea că vorbea despre el însuşi, iar Abakumov nu se lăsase înşelat!)

— Nu trece nici o zi în care să nu fac controale, în care să nu declanşez arestări, în care să nu curăţ dosare...

Cu capul tot plecat, ca un corb, Stalin îl scruta fără milă.

— Spune-mi, zise el cufundat în gânduri. Spune-mi ceva. Există *cazuri* de anchetare a delictelor legate de terorism? Chiar nu e nici o atenuare?

Abakumov suspină amar.

— Aş fi fericit să vă pot spune că nu mai sunt dosare în curs de investigare pentru acuzaţia de terorism. Dar sunt. Uneori ajungem să ne oprim la... În fine, la oamenii la care ne aşteptăm cel mai puţin.

Stalin închise un ochi. Cel care rămăsese deschis îi trăda satisfacţia.

— E bine! spuse el clătinând din cap. Asta dovedeşte că lucraţi.

— Mai mult, tovarăşe Stalin! Abakumov nu mai putea rămâne aşezat în faţa Şefului, care stătea în picioare, şi se ridică fără să-şi îndrepte cu totul genunchii (avusese grijă să nu-şi ia pantofi cu talpă groasă). Nu lăsăm proiectele acestea să se maturizeze. Le înăbuşim din faşă! De la intenţie! Graţie articolului 12!

— E bine, e bine! Cu un gest liniştitor, Stalin îl invită pe Abakumov să se aşeze la loc (nu ţinea să fie dominat de piramida aceea de carne!). Crezi deci că sunt încă nemulţumiri în popor?

Abakumov scoase un nou suspin:

— Da, tovarăşe Stalin. Un anumit procent...

(Ar fi fost frumos să afirme contrariul. La ce ar fi slujit atunci prăvălia lui?)

— Spui cuvinte de aur, îi spuse Stalin cu un ton călduros. În vocea lui, sunetele răguşite şi şuierătoare dominau timbrul mai clar. Asta dovedeşte că eşti capabil să lucrezi în Securitate. Mi s-a spus că toată lumea este mulţumită, că toţi votează *pentru*. Toţi mulţumiţi, nu? (Stalin avu un zâmbet răutăcios.) Orbire politică! Duşmanul stă pe aproape, votează *pentru*, dar e nemulţumit! Trebuie să-i cauţi pe cei cinci la sută, nu? Dacă sunt opt la sută?

(Această ascuţime a minţii, această lipsă de amabilitate faţă de sine, care nu putea fi înăbuşită de laude, era calitatea pe care Stalin o preţuia cel mai mult la el însuşi.)

— Da, tovarăşe Stalin, confirmă Abakumov cu un aer convins. E bine aşa. Cam cinci la sută. Să spunem şapte.

Stalin îşi reluă plimbarea în lungul cabinetului, făcu turul mesei de lucru.

— E marele meu defect, tovarăşe Stalin, spuse Abakumov, care prinsese curaj şi ale cărui urechi se răciseră. Nu mă pot legăna în iluzii.

Stalin îşi scutură pipa în scrumieră.

— Şi starea de spirit a tinerilor?

Întrebările se succedau, tăioase ca nişte lame, fiecare periculos de ascuţită. Dacă spuneai că erau într-o stare bună, dovedeai orbire politică. Dacă spuneai că erau într-o stare rea, aveai îndoieli în privinţa viitorului.

Abakumov îşi răşchira degetele, ferindu-se să scoată vreun cuvânt.

Fără să aştepte răspunsul, Stalin declară cu un aer grav, lovindu-şi uşurel pipa:

— Trebuie să ne ocupăm mai mult de tineret. Trebuie să ne arătăm mai severi în privinţa viciilor!

Abakumov se aşează mai bine şi începu să ia notiţe.

Stalin se lăsă îmbătat de propria lui gândire, cu privirea aprinsă ca aceea a tigrilor. Îşi umplu pipa, o aprinse, îşi reluă marşul cu un pas mult mai vioi.

— Trebuie să supraveghem de aproape mentalitatea studenţească! Să extirpăm răul, şi nu prin lovituri izolate, ci prin şarje complete! Şi să recurgem la maximul de pedeapsă prevăzut de lege: douăzeci şi cinci de ani, nu zece! Zece ani sunt buni pentru şcoală, nu pentru închisoare! Pentru şcolari merge o pedeapsă de zece ani. Dar cei cu tuleie în barbă trebuie să primească douăzeci şi cinci! La vârsta asta ai viaţa înainte!

Abakumov scria repede. Primele angrenaje ale unui lanţ lung se puseseră în mişcare.

— Şi să punem capăt vieţii de castelan în închisorile politice.

— Aşa va fi! O să luăm toate măsurile! exclamă Abakumov cu o voce plângăreaţă, fără să se oprească din scris. E vina noastră, tovarăşe Stalin, scuzaţi-ne!

(Ce greşeală prostească, într-adevăr! Ar fi putut să-şi dea seama singur!)

Stalin se opri în faţa lui Abakumov, cu picioarele răşchirate.

— De câte ori trebuie să vă spun? Trebuie să vă intre odată în cap...

Vorbea fără supărare. Ochii lui, mai puţin severi, spuneau că avea toată încrederea într-un Abakumov care ştia să se actualizeze, care ştia să înţeleagă. Ministrul nu-şi amintea să-l fi auzit vreodată pe Stalin vorbindu-i cu atâta simplitate binevoitoare. Senzaţia de spaimă îl părăsise, lucra ca un om normal în condiţii normale. Dar exista un punct care îl deranja ca un nod în gât atunci când lucra şi nu putea să se deschidă. Faţa lui se animă:

— Înţelegem bine, tovarăşe Stalin! înţelegem (vorbea în numele întregului minister): lupta de clasă se va agrava! În acest caz, tovarăşe Stalin, puneţi-vă în locul nostru şi înţelegeţi cât suntem de încurcaţi de abolirea pedepsei cu moartea! Au trecut doi ani şi jumătate de când batem pasul pe loc: nu putem executa vinovaţii pe hârtie. Trebuie să redactăm verdictele în două părţi. Apoi, mai sunt şi executorii, ale căror prime nu le putem contabiliza, şi asta ne încurcă în momentul bilanţului. Şi apoi, în lagăre, e un mijloc de intimidare care lipseşte. Câtă nevoie am avea de pedeapsa cu moartea! Tovarăşe Stalin! *Redaţi-ne pedeapsa cu moartea!* se ruga Abakumov din toată inima, cu tot sufletul, cu laba groasă pe piept, cu ochii plini de speranţă privind spre chipul întunecat al Şefului.

Stalin zâmbi vag. Freamătul mustăţii lui ţepene avea ceva conciliant.

— Nu ştiu, nu ştiu, spuse el cu o voce joasă, cu un aer inteligent. M-am gândit.

Surprinzător! Ştia totul! Se gândea la toate! Înainte să i se fi cerut. Plutind ca o divinitate, anticipa gândurile omeneşti.

— În zilele următoare o să vă redau pedeapsa cu moartea, spuse el gânditor, cu privirea pierdută în scurgerea anilor îndepărtaţi. Va fi o măsură de educaţie morală.

Se gândea la această măsură, şi încă cum! Suferea mai mult decât toţi de trei ani, de când cedase tentaţiei de a-şi da aere în faţa Occidentului. Abuzase de el însuşi, crezuse că oamenii nu erau întru totul răi.

Or, tocmai asta dăduse o notă foarte personală carierei sale de om de stat: nici destituirea, nici strigătele de vânătoare, nici azilurile de alienaţi, nici închisoarea pe viaţă, nici exilul nu erau măsuri suficiente pentru un duşman socotit periculos. Numai moartea era adevărata soluţie.

Numai moartea perturbatorului poate să te asigure că te bucuri cu adevărat de putere.

Atunci când mustaţa îi fremăta de indignare, verdictul trebuia să fie mereu acelaşi: moartea.

Scara lui nu avea alte gradaţii.

Din trecutul luminos la care privea, Stalin îl privi din nou pe Abakumov. Încreţindu-şi pleoapele inferioare, îl întrebă:

— Nu te temi deci să ajungi primul în faţa plutonului? Înăbuşi ultimul cuvânt, îl murmură într-un registru coborâtor, aşa cum se face cu un final delicat, pe care îl poţi ghici.

Cuvântul ajunse, îngheţat, în inima lui Abakumov. Prietenul, Cel Iubit, la distanţă de un braţ de Abakumov, pândea prima reacţie de pe faţa ministrului.

Neîndrăznind să se ridice, dar nici să stea jos, Abakumov se ridică pe jumătate, cu şalele înţepenite, cu genunchii tremurători:

— Tovarăşe Stalin!... Dacă merit... Dacă este necesar!

Privirea lui Stalin era clarvăzătoare şi înţeleaptă. În momentul acela îşi rememora în tăcere a doua mare axiomă referitoare la cei apropiaţi. Vai! cunoştea prea bine această nevoie omenească de a se separa, după un timp, de cei mai zeloşi colaboratori şi de a-i ţine la distanţă, fiindcă s-au compromis.

— Exact! spuse Stalin cu un zâmbet indulgent, de parcă ar fi vrut să-l complimenteze pe ministru pentru spiritul lui drept. Când o să meriţi, o să te împuşcăm.

Cu un gest, îl invită pe Abakumov să se aşeze, da, să se aşeze. Şi celălalt se aşează.

Stalin se cufundă în gânduri şi reluă discursul cu o îngăduinţă pe care ministrul Securităţii nu o simţise niciodată în vocea lui.

— În curând o să aveţi pâinea pe masă, Abakumov. O să reluăm măsurile articolului 37. Lumea întreagă e împotriva noastră. Războiul e de mult inevitabil. Din '44. Or, în ajunul unui mare război, ne trebuie o mare purificare.

— Dar, tovarăşe Stalin, îşi permise să obiecteze Abakumov, asta vrea să însemne că nu mai arestăm pe nimeni în momentul acesta?

— E ceva serios?... ripostă Stalin cu un zâmbet placid. Când o să fie, să-mi transmiţi veşti! Pe durata acestui război, în timpul înaintării, trebuie să escrocăm Europa! Să întărim *organele*! Să întărim organele! Personal, eu nu o să-ţi refuz nici un tratament.

Îl concedie cu aceste vorbe bune:

— Poţi să te retragi pentru moment.

Abakumov simţea că zboară traversând anticamera ca să-şi ia servieta din mâinile lui Poskriobîşev. Avea o lună de viaţă în faţa lui şi poate că se deschidea o nouă eră în relaţiile lui cu Patronul.

Era adevărat, fusese ameninţat cu plutonul de execuţie. Dar în glumă.

CAPITOLUL XXII

În timpul acesta, potentatul, cu mintea plină de dorinţe vaste, măsura cu paşi largi cabinetul lui nocturn. O simfonie interioară se trezea în el, orchestră enormă care cântă cu toate alămurile o muzică marţială.

Nemulţumiţi? Fie. Au fost întotdeauna, vor fi întotdeauna.

Stalin, care digerase istoria universală într-o formă destul de frugală, ştia bine că oamenii iartă orice rău cu timpul, uitându-l şi amintindu-şi de el ca de un bine. Popoare întregi seamănă cu regina Anne din *Richard al III-lea* de Shakespeare: cu o furie fără urmări, cu voinţa oscilantă şi memoria debilă, sunt întotdeauna fericiţi să se dăruiască celui mai puternic.

Masele sunt materia Istoriei (Nota bene!). Iei dintr-un loc şi pui în altul. Aşa că e inutil să le menajezi.

Trebuie să trăiască până la optzeci de ani fiindcă lupta nu era gata, edificiul nu era terminat, timpurile erau nesigure şi nu exista nimeni care să-l înlocuiască.

Să încerce deci să câştige ultimul său război mondial. Să extermine toţi social-democraţii din Occident ca pe nişte şobolani şi pe orice inamic care va supravieţui în lume. Apoi, bineînţeles, trebuia să ridice randamentul muncii. Să rezolve toate încurcăturile, toate problemele economice. Pe scurt, cum am spus, să construiască comunismul.

Opinia majorităţii legată de acest subiect era eronată. Stalin reflectase mult în ultimul timp şi sfârşise prin a se lămuri. Naivii, miopii îşi imaginau comunismul ca pe o domnie a saţietăţii, lipsit de constrângerile necesităţii. Or, aceasta ar fi fost o societate imposibilă, ce ar fi generalizat conflictele legate de bunuri materiale, un asemenea comunism ar fi fost mai rău decât anarhia burgheză! Prima şi principala caracteristică a unui comunism autentic trebuia să fie disciplina, supunerea strictă în faţa şefilor, executarea tuturor directivelor lor. (Intelectualii trebuiau puşi la punct cu o severitate specială.) Al doilea punct: saţietatea trebuia să fie

moderată, incompletă chiar, fiindcă oamenii cu adevărat ghiftuiţi se lasă prinşi în disensiuni ideologice, aşa cum se poate vedea în Occident. Omul care nu mai are grija hranei se ocupă de dinamica materială a Istoriei şi existenţa nu mai determină conştiinţa, aşa că totul e cu fundul în sus.

Astfel, dacă te gândeai mai bine, Stalin edificase *deja* comunismul autentic.

Nu avea totuşi de ce să strige în gura mare, fiindcă atunci n-ar mai fi avut nimic de făcut. Sau ar fi avut? Timpul merge, totul merge aici jos. Să mergem şi noi.

Nu trebuia să declare comunismul realizat, ar fi fost o mare eroare de metodică. Bonaparte a fost un băiat tare. Nu s-a temut de arţăgoşii de iacobini, s-a proclamat împărat şi afacerea nu era încă sigură.

Nu există nimic nepotrivit în numele acesta de „împărat”, imperator, om care comandă, şef. Nu este în dezacord cu comunismul mondial.

Suna plăcut. Împăratul Planetei. Împăratul Terrei.

(Mărşăluia, mărşăluia în sunetul fanfarei.)

Poate că atunci ar fi găsit mijlocul, medicamentul care l-ar fi făcut nemuritor, pe el, personal... Nu, nu mai era timp pentru asta.

Cum să abandonezi omenirea? În mâinile cui? Ce păcat! Câte erori în perspectivă!

Şi apoi, cu atât mai rău. Trebuia să ridice monumente. Tot mai multe, tot mai mari. Tehnica o să-l ajute până la urmă. O statuie pe Kazbek, alta pe Elbruz. Şi capul trebuie să depăşească întotdeauna norii. Atunci da, ar putea muri: sublim între toţi cei mari, fără egal, inegalabil în istoria Terrei.

Se opri brusc.

Dar... şi acolo sus? Nu avea rivali, sigur, dar acolo, dacă ridici ochii, ei?

Îşi reluă marşul cu paşi lenţi.

Întrebarea aceasta, singura nerezolvată, îl chinuia uneori fără milă.

Demult probase tot ce trebuia probat şi refuzase tot ce putea să-l deranjeze.

Rămânea, totuşi, o nesiguranţă tulbure.

Mai ales pentru un om care şi-a petrecut întreaga copilărie între zidurile unei biserici. Cu privirea îndreptată spre icoane. Cântând în cor şi care era încă în stare să psalmodieze fără greşeală cântarea lui Simeon: *Nunc dimittis...*

În ultimul timp, amintirile acestea îl asaltau din ce în ce mai des pe Iosif.

Mama lui, murind, îi spusese: „Păcat că nu te-ai făcut preot”. El era şeful proletariatului mondial, reunitorul pământurilor slave, şi mama lui vedea în el un fruct uscat...

În orice caz, Stalin nu se pronunţase niciodată împotriva lui Dumnezeu, avea destui palavragii care s-o facă. Lenin scuipa pe cruce, o călca în picioare, Bukharin şi Troţki îşi băteau joc. Stalin îi lăsa să vorbească.

Abakadze, inspectorul diocezei care îl alungase pe Djugaşvili din seminar, fusese cruţat la ordinul lui Stalin. Îl lăsaseră să moară de moarte bună.

Nu fusese o întâmplare faptul că pe 3 iulie, cu gâtul uscat, cu ochii înlăcrimaţi — nu de frică, ci fiindcă îi era foarte milă de el însuşi — rostise cuvintele „fraţi şi surori”. Nici Lenin, nici un altul nu ar fi lăsat să-i scape asemenea cuvinte.

Buzele lui se întorseseră la cuvintele familiare din tinereţe.

Nimeni nu îl surprinsese, nimeni nu ştia nimic şi el nu spusese nimic nimănui, dar, în zilele acelea, închis în cameră, se rugase, se rugase cu adevărat, întors spre un colţ fără icoane, în genunchi, da, se rugase. Nimic nu îl apăsase mai tare, în toată viaţa.

Făcuse un jurământ în faţa lui Dumnezeu: dacă se îndepărta pericolul, dacă îşi păstra postul, va restabili Biserica în Rusia, va interzice persecuţiile, întemniţările (de care ar fi trebuit să se ocupe demult, era o mişcare proastă începută în timpul lui Lenin). După Stalingrad, pericolul trecu şi Stalin fu întru totul credincios jurământului.

Dacă există Dumnezeu, numai El ştie.

Doar că nu e sigur că există. Ar fi o fiinţă prea puţin amabilă şi cam apatică. O asemenea putere şi să tolereze totul? Fără să se amestece niciodată în problemele terestre? Haide, haide, e improbabil!... Cu excepţia acelui miracol salvator din '41, Stalin nu remarcase niciodată să fi luat

altcineva o iniţiativă, în afară de el. Nici cel mai mic ghiont, nici cea mai uşoară atingere.

Dar dacă Dumnezeu exista totuşi, în ciuda tuturor, dacă El stăpânea sufletele, Stalin trebuia să se împace cu El cât mai era încă vreme. În ciuda măreţiei lui, poate chiar din cauza ei. Fiindcă e împresurat de vid, nimeni nu stă lângă el, nimeni aproape de el, toată umanitatea s-a dus mult prea departe. Cel mai aproape e poate Dumnezeu. Încă un mare singuratic.

De câţiva ani, Stalin simţea o plăcere sinceră auzindu-se proclamat de Biserică „Conducătorul ales de Dumnezeu”. Astfel, reuşise să pună mâna pe laurii Sfântului Sîrghie şi pe cei ai Kremlinului. Nu rezervase niciodată unui prim-ministru străin o primire atât de flatantă ca aceea pe care o făcuse patriarhului docil şi lipsit de strălucire: venise de departe în întâmpinarea lui şi îl condusese la masă ţinându-l de braţ. Îl întrebase chiar dacă nu dorea un domeniu, o reşedinţă pe care s-o dăruiască patriarhiei. Aşa cum se făceau donaţii pioase în vremurile bune.

Stalin auzise că un scriitor ascundea faptul că era fiu de preot. „Eşti ortodox?” îl întrebase el între patru ochi. Celălalt pălise, ruşinat. „Ştii să-ţi faci cruce? Să văd.” Scriitorul, crezând că sosise ultima lui clipă, îşi făcu semnul crucii. „Bravo” îi spuse Stalin, bătându-l pe umăr.

În acelaşi timp, în cursul luptei lui îndelungate şi penibile, Stalin făcuse câteva excese. Ar fi vrut ca un cor, adunat în jurul mormântului, să-i cânte cântarea lui Simeon: „Coboară în pace pe robul Tău...”.

Ortodoxia nu era singurul obiect al ciudatelor simpatii ale lui Stalin: în două sau în trei ocazii se simţise atras de vechea lume, din care ieşise şi pe care se angajase s-o distrugă în timpul celor patruzeci de ani petrecuţi în slujba bolşevismului.

În anii '30, din pură politică, relansa vechiul cuvânt patrie, nefolosit de mai bine de cincisprezece ani, cu un răsunet neplăcut. Cu timpul, simţise o adevărată plăcere pronunţând cuvintele patria, Rusia. Confereau puterii sale un fel de fermitate mai bine aşezată. De sfinţenie.

Altădată expedia afacerile partidului fără a se întreba câţi inşi îşi pierduseră capul din cauza aceasta. În mod progresiv, poporul rus se impuse atenţiei şi afecţiunii lui — poporul acesta care nu îl trădase niciodată, care suferise foamea mai mult decât trebuia, care se lăsase ucis în războaie sau în lagăre, care înfruntase cele mai grele încercări, fără să se răzvrătească vreodată. Devotat, fără mofturi. Ca Poskriobîşev. După victorie, Stalin fusese perfect sincer când declarase că poporul rus se recomanda prin spiritul său lucid, prin fermitatea caracterului şi prin răbdare.

Veni timpul în care Stalin îşi dori să fie considerat rus.

Îi plăcea chiar să folosească cuvinte care evocau lumea veche: „provizorii" luară locul „directorilor instituţiilor de învăţământ" şi „ofiţerii" înlocuiră „personalul de comandă", aşa cum „Sovietul Suprem" înlocuise „Comitetul Executiv Central al Uniunii" (cuvântul acesta, Suprem, era chiar bine ales). Şi apoi trebui ca ofiţerii să aibă ordonanţe şi ca liceenele, separate de liceeni, să poarte pelerină şi să-şi plătească studiile; fiecare administraţie civilă avu uniforma ei şi insignele proprii; cetăţenii sovietici se odihniră duminica, la fel ca orice creştin, şi nu în alte zile arbitrare, decolorate; nu fu recunoscută decât căsătoria legală — deşi el însuşi călcase strâmb pe vremea lui, orice ar fi gândit umbra lui Engels din abisuri; degeaba îl sfătuiră să-l împuşte pe Bulgakov şi să-i ardă *Turbina*[50], o forţă misterioasă îl îndemnă să strige: „Spectacol autorizat pe una din scenele Moscovei".

În acelaşi birou, noaptea, încercase să vadă în faţa oglinzii cum îi stătea cu epoleţi după moda veche: efectul era plăcut.

În cele din urmă, coroana, semnul distinctiv suprem, nu mai avea nimic şocant. Lumea aceasta solidă, probată, care durase trei secole, nu putea oare să-i împrumute ce avea mai bun?

Deşi în epoca în care capitulase Port Arthurul se bucuraseră cu toţii de un Stalin revoluţionar, exilat, evadat din provincia Irkuţk, va trebui să se forţeze să declare, cu

[50] Piesă de Mihail Bulgakov, în care, prin intermediul necazurilor unei familii burgheze din Kiev, scriitorul evocă sfârșitul unei lumi. Stalin ar fi revăzut această piesă de șaisprezece ori.

ocazia nimicirii Japoniei, că această capitulare pătase timp de patruzeci de ani mândria lui şi a altor ruşi de demult.

Perfect, ruşi de demult! Stalin se gândea câteodată că nu era întâmplător faptul că se impusese în ţara acesta, câştigându-i inima, mai repede decât toţi urlătorii iluştri, decât toţi talmudiştii bărboşi, fără neam, fără rădăcini, fără greutate.

Erau toţi acolo, pe etajere, legaţi după moda din 1920 - spânzuraţii, împuşcaţii, otrăviţii, arşii sau cei morţi în accidente auto şi sinucigaşii! Alungaţi din toate bibliotecile, excomunicaţi, apocrifi, erau acolo păstraţi în ediţie completă. În fiecare noapte îi întindeau paginile, scuturându-şi barbişoanele, frângându-şi mâinile, scuipându-l în faţă, strigând din înaltul rafturilor: „Am spus-o bine! Trebuia acţionat altfel!” Dar consilierii nu plătesc. Stalin îi adunase astfel ca să-şi biciuiască bila, noaptea, atunci când trebuia să ia o decizie (fatalitatea dori ca aceşti adversari exterminaţi să aibă întotdeauna dreptate, într-un punct sau în altul: Stalin întindea o ureche prudentă spre vocea acestor spectre rău intenţionate şi împrumuta uneori câte ceva de la ele).

Învingătorul în uniformă de generalisim, cu fruntea joasă şi teşită de pitecantrop, îşi târa acum paşii nehotărâţi de-a lungul rafturilor, iar degetele lui ascuţite apucau, înşfăcau, palpau duşmanii unul după altul.

Orchestra interioară care îi călăuzise marşul, dezacordat, tăcuse.

Picioarele lui îndurerate nu-l mai ţineau. Valuri grele se spărgeau în capul lui, legătura dintre gânduri slăbea, se scămoşa, uitase de ce se apropiase de cărţi, la ce se gândea cu o clipă mai repede.

Se lăsă să cadă pe un scaun de aproape, îşi acoperi faţa cu mâinile.

Bătrâneţe de câine... Fără prieteni. Fără dragoste. Fără credinţă. Fără dorinţe.

Chiar şi fiica lui, copilul preferat, era o străină de care se putea lipsi.

Simţindu-şi memoria şchioapă, raţiunea slăbită, despărţit de restul lumii, fu cuprins de o groază fără leac. Cu o privire

răvăşită, străbătu camera fără să-şi dea seama dacă pereţii erau aproape sau departe.

Pe o măsuţă se afla o carafă închisă cu cheia. Stalin duse mâna la cheia pe care o purta legată de un cordon (atunci când îi era rău, putea s-o scape din mână şi să piardă mult timp căutând-o), deschise carafa, îşi turnă un pahar de tonic şi îl înghiţi.

Rămase acolo, aşezat, cu ochii închişi. Trupul lui se simţea mai bine, mult mai bine.

Ochii lui, despăienjeniţi, căzură pe telefon şi amintirea care fugise toată noaptea îl biciui memoria ca o coadă de şarpe.

Trebuia să-l întrebe pe Abakumov... dacă îl arestase pe Gomulka... Nu...

Ah, da! Se ridică, târî uşor picioarele pe covor, ajunse la birou, luă stiloul şi notă în agendă: *telefonul secret*.

Toate rapoartele care adunau cele mai mari talente, cu o bază materială asigurată, de entuziasm, de angajamente solemne — de ce nu era încă terminat? Şi Abakumov, care avusese nesimţirea să petreacă aici o oră întreagă, nemernicul, fără să spună un cuvânt!

Toţi erau la fel, în toate domeniile — fiecare încerca să-l prostească pe Şef! Cum să te încrezi în ei? Cum să renunţe la munca din seara aceea?

Mai rămâneau încă zece ore până la micul dejun.

Sună, ceru să vină să-l schimbe, să-i dea haina de casă.

Ţara, nepăsătoare, putea dormi, Tatăl ei nu avea dreptul!

CAPITOLUL XXIII

În aparenţă făcuse totul ca să fie nemuritor.

Contemporanii săi, chiar dacă îl numeau înţeleptul înţelepţilor, nu îl admirau totuşi atât cât ar fi meritat. Entuziasmul lor era superficial, nu pătrunseseră vastitatea geniului său.

În ultimul timp era ros de o obsesie: era bine să câştigi al treilea război mondial, dar trebuia să realizeze şi o performanţă ştiinţifică, să aducă o contribuţie strălucitoare în alte discipline decât istoria şi filozofia.

Ar fi putut să găsească ceva în biologie, dar în domeniul acesta îi dăduse comanda lui Lisenko, om integru şi voluntar, adevărat fiu al poporului. Matematica şi fizica îl atrăgeau mai mult pe Stalin. Toţi fondatorii materialismului ştiinţific se axaseră pe aceste domenii. Nu puteai să citeşti fără gelozie paginile minunate consacrate de Engels lui zero sau lui minus unu la pătrat. Stalin admira şi aplombul lui Lenin, jurist de formaţie, care se aventurase în jungla fizicii pentru a-i mustra pe savanţi şi a stabili că materia nu se poate transforma în energie.

Stalin frunzărise de multe ori *Algebra* lui Kiseliov şi *Fizica* lui Sokolov pentru clasele mari şi nu reuşise totuşi să descopere declicul.

Îi veni în ajutor o intuiţie fericită, e drept că în alt domeniu, cel al lingvisticii, cu ocazia recentei afaceri Cikobava. Stalin îşi amintea vag de asta, aşa cum îşi amintea de toţi compatrioţii lui cât de cât remarcabili: frecventase cândva casa lui Igantoşvili junior, avocatul Tiflisului, menşevicul, un spirit de frondă cum nu se mai găsea decât în Georgia.

Acest Cikobava, care atinsese o vârstă respectabilă şi căpătase destul scepticism ca să se poată detaşa de contingenţele terestre, publicase un articol în care se aventurase să expună păcătoasa doctrină conform căreia limba, în ciuda marxismului, nu era o *suprastructură*, ci limbă, pur şi simplu, nici mai mult, nici mai puţin. Ea nu era

deci nici burgheză, nici proletară, ci pur şi simplu naţională. Şi îndrăznise să atenteze chiar la renumele lui Marr.

Acesta era şi el caucazian, şi răspunsul nu se lăsă aşteptat: ripostă în Analele Universităţii din Tiflis şi o broşură cenuşie etala sub ochii lui Stalin arabescurile alfabetului georgian. Câţiva lingvişti marro-marxişti se repeziră ca nişte vulturi asupra neruşinatului, acuzându-l de asemenea nelegiuiri, încât s-ar fi putut aştepta oricând la o vizită nocturnă a MGB-ului. Dădură deja de înţeles că Cikobava era un agent al imperialismului american.

Nimic nu l-ar fi putut salva dacă Stalin nu ar fi pus mâna pe telefon şi nu ar fi spus să fie cruţat. Îl graţie şi hotărî să expună ideile puţin cam fruste ale acestui provincial dezvoltându-le cu geniu, conferindu-le astfel nemurirea.

Făcu şi mai mult zgomot combătând teoria contrarevoluţionară a relativităţii sau mecanicii ondulatorii. Afacerile statului nu îi lăsau timp de distracţie. Lingvistica, totuşi, se apropie de gramatică, şi aceasta rivaliza în ariditate cu matematica, în ochii lui Stalin.

Avea destul material pentru o operă strălucită şi colorată (de atunci încolo stătu la masă, cu pana în mână): „Oricare ar fi limba naţiunilor sovietice la care ne referim, rusă, ucraineană, bielorusă, uzbekă, georgiană, kazahă, armeană, estonă, letonă, lituaniană, moldovenească, tătară, azerbaidjeană, bahkiră, turkmenă (Dumnezeule mare, cu cât îmbătrânea mai mult, cu atât se oprea mai greu din enumerări. Oare trebuia să se oprească? Repetiţia îi îngăduia cititorului să-şi însuşească mai bine ideile expuse şi să nu mai aibă chef de obiecţiuni)... fiecare va înţelege în mod evident...” Aici trebuia adăugat ceva foarte evident.

Se înţelege în mod evident, dar ce? Nu era nimic limpede... Economia e baza, fenomenele sociale descoperă suprastructura. După bunul obicei al doctrinei marxiste, nu exista termen de mijloc.

Or, experienţa de o viaţă întreagă îi demonstrase lui Stalin că nu se poate avansa fără termeni de mijloc. Aşa că existau ţări neutre (cu care o să ne reglăm conturile mai târziu) şi partide neutre (nu la noi, bineînţeles). Orice om din epoca lui

Lenin care ar fi spus „Cine nu este cu noi nu este neapărat împotriva noastră” ar fi fost „înlăturat” pe loc.

Or, treaba era că... Dialectică, ce mai.

Exemplul se reproducea. Stalin se aplecă asupra articolului lui Cikobava, lovit de un gând care nu-i venise niciodată: dacă limba e o suprastructură, de ce nu se schimbă în fiecare epocă? Şi dacă *nu* e o suprastructură, atunci ce e? Bază? Mod de producere?

De fapt, modul de producere este un rezultat al forţelor şi raporturilor de producere. Aparent, e imposibil să numeşti limba *raport*. Limba e deci o forţă producătoare? Dar forţele producătoare ţin de instrumente şi mijloace de producere şi oameni. Drace, nu mai ieşi la capăt.

Cel mai cinstit ar fi să spui că limba este un instrument de producere, ca şi maşinile-unelte, căile ferate, poşta. Ea slujeşte într-adevăr ca o legătură. Nu spusese oare Lenin: „Nu există socialism fără poştă”? Se pare că nici fără limbă...

Dar dacă optăm pentru principiul sec că limba este un instrument de producere, ar urma un concert de ricanări. Nu la noi, bineînţeles.

Şi nu era nimeni care să-l sfătuiască: el era singurul filozof de pe pământ. Dacă mai exista unul, nu putea fi decât Kant...

Cel puţin, să procedăm cu blândeţe: „Sub raportul acesta, limba, fundamental deosebită de suprastructură, nu se deosebeşte de instrumentele de producţie, după cum maşinilor nu le pasă de existenţa claselor”.

„Nu le pasă de existenţa claselor.” Iată nişte lucruri care nu trebuiau spuse, nu demult...

Puse punct frazei. Îşi încrucişă mâinile sub ceafă, căscă, se întinse. Nu medita de mult, dar se simţea deja obosit.

Stalin se ridică şi făcu un tur al biroului. Se apropie de o ferestruică, ale cărei geamuri erau înlocuite de doi pereţi blindaţi, translucizi, galbeni, între care o pompă menţinea presiunea ridicată. Dincolo, închisă, o grădiniţă prin care trecea în fiecare dimineaţă grădinarul, bine păzită, şi unde nu intra nimeni, nici ziua, nici noaptea.

În spatele pereţilor incasabili, grădina era acoperită de ceaţă. Nu se vedea nimic din ţară, din pământ sau din lume.

În timpul acestor ore nocturne, fără nici un zgomot, fără nici un suflet viu, nimic nu-l putea convinge pe Stalin că ţara lui exista cu adevărat.

În timpul călătoriilor din sud de după război nu văzuse decât un spaţiu pustiit, mort, nimic care să-ţi amintească de o Rusie vie, deşi parcursese mii de kilometri (nu îşi încredinţa persoana avioanelor). Când mergea în maşină, şoseaua se întindea goală, cu marginile pustii. Când mergea cu trenul, gările agonizau una după alta la vederea lui şi la fiecare oprire se arătau numai suita lui personală şi feroviari de toate felurile, cekişti, fără îndoială. Simţea din ce în ce mai tare că era singur nu doar în reşedinţa de la Kuntsevo, ci în toată Rusia, care nu era decât un spectru. (Bizar, străinii credeau în existenţa ei.) Noroc că spaţiul acesta mort producea fără răgaz tot grâul, legumele, laptele, cărbunele şi fonta de care avea nevoie statul, şi la termenele prescrise. Acelaşi spaţiu furniza soldaţi buni şi puternici. (Stalin nu văzuse niciodată regimentele, dar, judecând după oraşele cucerite — nu le văzuse nici pe ele — trebuiau să existe.)

Stalin era atât de singuratic, că nimeni nu îi putea sluji drept etalon sau referinţă.

De altfel, jumătate din univers bătea în inima lui, în armonie şi lumină. Cealaltă jumătate — realitatea obiectivă — se strâmba în ceaţa cosmică.

Dar aici, în acest cabinet întărit şi protejat, Stalin nu se temea de această jumătate, o critica după placul lui. În schimb, atunci când trebuia să pună piciorul pe această faimoasă realitate obiectivă, ca să se ducă de exemplu la un mare banchet în Sala Coloanelor, să calce cu tălpile spaţiul neliniştitor dintre portiera maşinii şi intrare, să-şi târască picioarele pe scară, să traverseze sala prea mare, trecând printre convivii extaziaţi, devotaţi, siguri, dar totuşi prea numeroşi, se simţea rău şi nu ştia ce să facă cu mâinile, cu care nu se mai putea apăra de mult. Le încrucişa pe burtă, zâmbind. Convivii vedeau un zâmbet de îngăduinţă pe faţa Atotputernicului, dar era semnul confuziei.

El însuşi calificase spaţiul ca fiind o condiţie *sine qua non* a materiei. Dar după ce fu sigur de cucerirea celui de-al şaselea

pământ, se înspăimântase. Avantajul cabinetului său nocturn era faptul că acolo *spaţiul* nu exista.

Stalin coborî storul metalic şi se întoarse la masă, târându-şi picioarele. Înghiţi o pastilă, se aşeză din nou.

Nu avusese niciodată noroc, dar trebuia totuşi să lucreze. Posteritatea avea să-i fie recunoscătoare.

De ce era nevoie de o asemenea teroare militară în lingvistică? Nimeni nu îndrăznea să articuleze un cuvânt împotriva lui Marr. Oamenii sunt caraghioşi! Timoraţi! Te omori învăţându-i democraţie, le mesteci tot, le dai tot, mură-n gură, degeaba!

Trebuia să se ocupe de toate. De lingvistică şi de restul.

Intrând în joc, notă câteva fraze:

„Suprastructura este secretată de bază *în scopul*...”

„Limba *este creată pentru*...”

În concentrarea lui caligrafică, îşi apropie de foaie faţa de un cenuşiu şters şi nasul gros de tapir.

Şi Lafargue acela, ce teoretician prost! „Brusca revoluţie lingvistică survenită între 1789 şi 1794!” (Şi dacă a fiert asta la foc mic, împreună cu socrul lui?)

Ce revoluţie? Exista o limbă franceză şi ea a rămas limba franceză.

Nu mai vorbiţi de revoluţii!

„În general, trebuie să atragem atenţia tovarăşilor noştri îndrăgostiţi de rupturi că legea trecerii de la o calitate veche la o calitate nouă printr-o ruptură nu se poate aplica la evoluţia limbii. Mai mult, se aplică destul de rar şi în alte domenii ale vieţii sociale.”

Stalin depărta faţa de hârtie, o citi din nou. O întorsese bine. Trebuia ca propagandiştii să explice cu grijă acest pasaj: dintr-un anumit moment, revoluţiile se sfârşesc şi dezvoltarea este evolutivă. Şi poate că nici cantitatea nu se mai transformă în calitate. Vom reveni mai târziu asupra acestui punct.

„Mai mult, se aplică destul de rar”... Nu, era încă prematur.

Stalin însemnă aceste cuvinte, le înlocui cu: „Nu este întotdeauna adevărat că...”

Un mic exemplu ar fi fost bine venit.

„Am trecut de la structura burgheză a proprietăţii ţărăneşti individuale la colhozul socialist.”

După ce puse punctul final, ca oricine, se mai gândi şi corectă: „Am trecut... la o structură colhoznică socialistă”. Acesta era stilul lui: să mai trântească o dată cu ciocanul în cuiul care intrase deja. Repetiţia tuturor cuvintelor făcea fraza mai clară. În elanul său, continuă:

„Totuşi, această schimbare radicală nu s-a întâmplat printr-o ruptură, adică prin inversarea puterii stabilite (pasaj de care comentatorii trebuiau să se ocupe în mod special), nici prin crearea unui nou tip de putere (nici să nu se gândească!)...”

Influenţată de frivolul Lenin, ştiinţa istorică sovietică nu voia să audă vorbindu-se decât despre revoluţii care porneau *de jos*, revoluţia care venea *de sus* li se părea o jumătate de măsură, un hibrid de un gust îndoielnic. Totuşi, trebuie să spună lucrurilor pe nume:

„O asemenea realizare a fost posibilă din cauză că era vorba despre o revoluţie pornită *de sus*, iar această inversare a fost operată la iniţiativa puterii programate...”

Stalin se aplecă asupra dosarului, căscă, pierdu firul gândirii şi toate gândurile care urmau. Febra descoperirii, de-abia aprinsă în el, se stingea.

Cu umerii puternic încovoiaţi, cu picioarele învăluite în pulpanele lungi ale hainei de casă, stăpânul unei jumătăţi de lume se târî până la a doua uşă, care se confunda cu peretele, apoi, prin labirintul strâmt şi sinuos, ajunse în camera cu tavanul jos, camera oarbă cu pereţi din beton armat.

Se aşeză în pat gemând, încercă să se reconforteze desfăşurând un raţionament familiar: nici Napoleon, nici Hitler nu putuseră să cucerească Marea Britanie, din cauză că aveau un alt duşman pe continent.

El nu avea. De la Elba la Marea Mânecii, în linie dreaptă! Franţa o să se prăbuşească, mâncată de viermi (cu ajutorul comuniştilor francezi), o să trecem de Pirinei într-o mişcare. Blitzkriegul e ceva riscant, evident. Dar nu poţi învinge decât printr-un război-fulger.

O să începem atunci când o să avem o provizie bună de bombe atomice, asigurându-ne bine spatele.

Cu obrazul îngropat în pernă, desfăşură ultimele gânduri incoerente: război-fulger şi în Coreea; cu tancurile, artileria şi aviaţia noastră, o să ne putem lipsi de un octombrie planetar.

Calea cea mai simplă spre comunismul mondial trece prin al treilea război mondial: mai întâi unificarea lumii, apoi instalarea comunismului. Altfel ne-am complica prea mult.

Nu mai avem nevoie de revoluţii! Sunt de domeniul trecutului! Nu va mai fi decât una singură, în viitor.

Şi alunecă în braţele somnului.

CAPITOLUL XXIV

Colonelul inginer Iakonov ieşi din minister pe intrarea de onoare laterală, din strada Dzerjinski, ocoli faţada de marmură neagră, se îndreptă spre coloanele din strada Furkasovski, nu-şi recunoscu Pobeda, deschise portiera unei alte maşini şi nu îşi dădu seama decât în momentul în care dori să se aşeze.

Noaptea era cufundată într-o ceaţă deasă. Zăpada, care ameninţa de cu seară, căzuse, se topise şi încetase. Se apropia dimineaţa, bruma se lipea de sol şi apa din băltoace se acoperea cu o pojghiţă de gheaţă.

Se făcuse mai frig.

Peste puţin timp avea să fie ora cinci. Pe cer, noaptea neagră a felinarelor. Trecu un student de anul întâi. Petrecuse toată noaptea la intrarea de onoare, cu iubita lui. Aruncă o privire invidioasă spre Iakonov, care se aşeza în maşină, şi se întrebă dacă el va avea vreodată una. Să plimbi o fată cu maşina? Nici vorbă: nu cunoscuse prea bine nici camioanele, numai platformele cu care mersese la practica agricolă din colhozuri.

Nu ştia cine era obiectul invidiei lui...

Şoferul îl întrebă pe Iakonov:

— Vă întoarceţi acasă? Iakonov îl privi rătăcit.

— Cum? Nu.

— La Marfino? spuse şoferul uimit. Aşteptase acolo, ghemuit într-un palton scurt, învăluit în stofa groasă de lână, dar era pătruns de frig şi somnoros.

— Nu, reluă colonelul inginer, cu mâna mai sus de inimă. Şoferul scrută faţa şefului, în pata tulbure aruncată de felinare pe parbriz.

Nu mai era Iakonov. Buzele, altădată moi, şi care se crispau uneori dispreţuitor, tremurau acum, jalnice. Şi stătea cu ceasul în mână şi nu înţelegea.

Chiar dacă aştepta de la miezul nopţii, furios pe colonel, mormăind înjurături în gulerul din blană de oaie şi

enumerând toate învinuirile adunate în ani de zile, şoferul nu-i puse altă întrebare şi plecă la întâmplare. Indispoziţia lui se topise.

Era atât de târziu, atât de devreme. Rareori vedeai un automobil pe străzile pustii. Nici poliţie, nici trecători de ferit, nici hoţi. Troleibuzele trebuiau să-şi reia cursele.

Şoferul se uită de mai multe ori la colonel: trebuia să ia o decizie. Trecuse prin Poarta Miasnitski, urmărise bulevardele până în Piaţa Trubnaia, depăşise Neglinka. Nu puteai să mergi aşa până dimineaţa.

Iakonov privea fix în golul din faţa lui, în neant.

Locuia pe Bolşaia Serpukovka. Presupunând că vederea locurilor familiare îl va face pe inginer să dorească să se întoarcă acasă, şoferul o luă spre Zamoskvoretşie. Întorcându-se cu spatele la Ohotni Riad, făcu o buclă şi se angaja în austerul spaţiu gol din Piaţa Roşie.

Crenelurile zidului de apărare şi vârfurile brazilor erau pline de promoroacă. Pavajul era foarte alunecos. Bruma se lăsa pe străzi, lipindu-se de pavaj.

La două sute de metri, dincolo de zidurile pe care poeţii le numesc întotdeauna sfinte, înconjurat de vestibuluri, de gărzi, de santinele, de cordoane de soldaţi, de patrule, de soldaţi gata de ambuscadă, locuia omul pe care aceiaşi poeţi îl celebrau ca fiind Cel care veghează întotdeauna şi care îşi încheia la ora aceea noaptea solitară.

Trecură fără să se gândească la el.

Când coborâră panta după Sfântul Vasile şi se întoarseră spre stânga, în direcţia podului, şoferul încetini şi întrebă din nou:

— Vă duc acasă, nu, tovarăşe colonel?

Asta ar fi trebuit să facă. Colonelul ar fi putut să numere pe degete nopţile pe care le petrecuse sub acoperişul lui. Dar, ca un câine care vrea să crape în singurătate, Iakonov voia să meargă în altă parte.

Ridicându-şi pulpanele hainei de piele, ieşi din Pobeda şi-i spuse şoferului:

— Du-te să te culci, bătrâne, eu mă duc pe jos.

Îi mai spusese şoferului *bătrâne*. Dar în vocea lui, astăzi, vibrase tristeţea unui adio.

Moscova, de la un mal la celălalt, se înfăşură într-un văl mişcător de ceaţă.

Fără să se încheie la haină, cu toca de colonel aplecată puţin pe ureche, Iakonov păşi pe chei cu un pas nesigur.

Şoferul vru să-l cheme, să-l urmeze, dar, gândindu-se că un gradat de talia lui nu se putea îneca, dădu înapoi şi plecă.

Iakonov mergea de-a lungul cheiului proeminent, netraversat de vreun drum: o palisadă joasă, interminabilă, pe stânga, fluviul în dreapta. Mergea pe mijlocul asfaltului şi fixa fără să clipească felinarele îndepărtate.

După câţiva paşi simţi că această plimbare funebră, în singurătate, îi aducea o plăcere naivă, uitată demult.

Ministrul îi chemase înapoi şi ireparabilul se produsese. Iakonov simţise că toate plafoanele care îi protejau tihna se prăbuşiseră. Un Abakumov spumegător. Năpustindu-se asupra lor, alungându-i dintr-un colţ al cabinetului în celălalt, înjurând ca un căruţaş, stropindu-i cu salivă. Din pură răutate se prefăcuse că vrea să lovească în aer cu pumnul ridicat ca un reproş, dar lovise nasul atât de alb al colonelului, şi îi cursese sânge.

Îl zdrobise pe Selivanovski, îl redusese la gradul de locotenent şi îl trimisese ca subaltern într-o misiune polară; Oskolupov redevenise simplu inspector al închisorii Butîrki, aşa cum fusese în 1925, la începutul carierei. Iakonov, acuzat de *sabotaj recidivant*, era arestat: i se promisese salopeta albastră, trebuia să ajungă la Nr. 7 şi, sub ordinele lui Bobînin, să lucreze în persoană la proiectului limbajului clippat.

Apoi, respirând din nou, le spusese că ultima dată de predare era aniversarea morţii lui Lenin.

Vastul şi pretenţiosul birou se răsturna, dansa în faţa ochilor lui Iakonov. Încerca să-şi oprească sângele cu o batistă. Dezarmat în faţa lui Abakumov, se gândea la cele cu care petrecea o singură oră pe zi, dar pe care le iubea şi pentru care îi manevra pe alţii, bătându-se cu ei şi tiranizându-i: fiicele sale de opt şi nouă ani, soţia lui Variuşa,

pe care o iubea cu atât mai mult cu cât se căsătorise târziu, la treizeci şi opt de ani, ieşind din locul în care îl trimitea din nou pumnul ministrului.

Apoi, Selivanovski îi condusese în biroul lui pe Oskolupov şi Iakonov şi îi spusese pe loc că el nu-şi mai reproşează faptul că nu interpretase încercările de sabotaj ale inginerului colonel în lumina trecutul său criminal.

...Iakonov ajunse la podul de beton care traversează Moscova pe dreapta. Nu trecu pe el, ci prin pasajul boltit în care patrula un miliţian.

Cu o privire lungă şi bănuitoare, poliţistul îl urmări pe beţivul acesta ciudat care avea lornion şi calpac de colonel.

Trecu un capăt de râu pe un pod scurt. Era confluentul lăuzei şi al Moscovei, dar el nu se obosea să identifice locurile.

Da, era ultima manşă a unei partide turbate. Adesea, alături de el şi în el însuşi, simţise cum trecea cursa nebună, înverşunată, care înghiţea ţara întreagă în norul ei de praf: ministerele, şi comitetele regionale, şi savanţii, şi inginerii, şi contramaiştrii, şi şefii de atelier, şi conducătorii de lucrare, şi muncitorii, şi simplii colhoznici. Fiecare, oricare i-ar fi fost sarcina, era prins şi zdrobit de o urgenţă ireală, imposibilă, mutilantă: mai mult! Şi mai repede! Iar şi iar! Să atingi norma fixată! Să o depăşeşti! Să faci de trei ori mai mult! Şi „gărzile de onoare”[51]! Şi angajamentele solemne! Să devansezi planul! Să-l supra-depăşeşti! Casele nu se ţineau în picioare, podurile cedau, construcţiile crăpau, recoltele putrezeau sau nu erau strânse, dar toţi cei care cădeau în acest maelstrom — şi fiecare cădea pe rând — nu puteau să facă altceva decât să profite de o boală, să se lase mutilaţi de această maşinărie, să înnebunească sau să fie daţi deoparte. Numai cu preţul acesta puteai să răsufli, pe un pat de spital sau într-o casă de odihnă, să fii uitat, să respiri o gură de aer răşinos înainte de a te întoarce, pe coate, ca să-ţi bagi gâtul înjug.

Numai bolnavii care îşi înfruntau boala — dar nu într-o clinică! — puteau scăpa de neliniştea naţională.

[51] Este vorba despre „tabelul roșu”, un fel de panou de onoare pentru cei merituoși; „tabelul negru” era rezervat celor nedemni.

Până acum, totuşi, Iakonov reuşise să părăsească acţiunile iremediabil compromise şi să sară din zbor spre afacerile mai liniştite sau încă în gestaţie.

Era pentru prima dată când se simţea prins în capcană. Imposibil să termini atât de repede proiectul clippajului. Şi nu avea alt punct de cădere.

Să se îmbolnăvească? Prea târziu.

În picioare în faţa parapetului, privea în jos.

Ceaţa se aplatizase definitiv deasupra gheţii şi nu-i mai acoperea goliciunea. Chiar la picioarele lui Iakonov, stigmat negru al unei ierni putrede, se deschidea un ochi de apă.

Abisul negru al trecutului — închisoarea — se deschidea din nou în faţa lui, îl chema.

Iakonov vedea o gaură neagră în cei şase ani petrecuţi *acolo*: ciuma, oprobriul, marele eşec al vieţii lui.

Fusese luat în '32, atunci când, tânăr inginer radio, efectuase deja două misiuni în străinătate (şi asta îi adusese întemniţarea). Fusese printre primii *zeki* care formaseră o *şaraşka*.

Cum ar fi vrut să uite trecutul acesta de prizonier! Şi să-i facă şi pe ceilalţi să-l uite! Şi destinul! Cum îi evita pe toţi cei care îl cunoscuseră în detenţie şi îi aminteau de timpul acela nefericit!

Se desprinse repede de parapet, traversă cheiul, o luă pe o pantă rapidă. Ţinându-se aproape de gardul unui nou şantier, şerpuia un drum, iar zăpada îngheţată şi călcată rămânea tare.

Numai fişierul central al MGB-ului ştia că uniforma acestui minister îmbrăca uneori foşti zeki.

În afară de Iakonov, Institutul Marfino mai adăpostea doi.

Unul din ei, profesor de chimie, avea şaptezeci de ani şi se numea Kniajenetski. Fusese elevul preferat al lui Mendeleev. Ispăşise zece ani, apoi, avându-se în vedere lunga listă de lucrări meritorii, fusese expediat la Marfino în calitate de angajat „liber” şi lucrase acolo în primii trei ani de după război. Biciul tăios al Decretului pentru Consolidarea Trecutului îl lovi. Într-o zi fii convocat la minister şi nimeni nu-l mai văzu. Iakonov nu uitase niciodată cum cobora scara cu

covor roşu: capul lui cu păr argintiu tremura, nu cunoscuse motivul acestei convocări în urmă cu jumătate de oră, dar, în spatele lui, pe palierul superior al aceleiaşi scări, maiorul Şikin decupa cu briceagul fotografia profesorului lipită pe tabloul de onoare.

Altul, Altinov, nu era o celebritate ştiinţifică, era un om practic. Prima lui condamnare îl transformase într-un om închis şi bănuitor, lucid prin neîncredere, care este apanajul clanului deţinuţilor. Atunci când Decretul Consolidării începu să măture întreaga capitală, Altinov, intenţionat, se adăposti într-o clinică de cardiologie. Dovedi o asemenea naturaleţe, o asemenea perseverenţă, încât medicii nu mai ştiau ce să facă cu el şi prietenii nu mai zâmbeau pe sub mustaţă, convinşi că inima aceasta, epuizată de treizeci de ani consecutivi de ipocrizie, cedase până la urmă.

Iar Iakonov, condamnat cu un an în urmă fiindcă fusese deţinut, se vedea condamnat din nou pentru sabotaj.

Abisul îşi chema copiii.

...Iakonov mergea de-a lungul unui teren viran, fără direcţie şi fără scop. Oboseala îl convinse până la urmă să se aşeze. Picioarele lui, chinuite de pământul noduros, erau sleite.

Din poziţia înaltă în care ajunsese, parcurse orizontul cu o privire în sfârşit lucidă şi se strădui să se orienteze.

De o oră de când părăsise maşina, noaptea rece care se termina se schimbase total. Ceaţa dispăruse fără urmă. La picioarele lui, pământul era presărat cu cioburi de cărămidă, pietricele, sticlă; în depărtare se ghiceau o baracă sau o cabană din scânduri, strâmbă, uşor albită, şi un gard inferior care în-conjura spaţiul viitorului şantier: albit de zăpada învechită sau de promoroaca nopţii.

Pe această colină, părăsită în mod paradoxal şi atât de aproape de inima capitalei, se înălţau şapte trepte albe, care se întrerupeau şi apoi continuau.

O amintire confuză se trezi în sufletul lui Iakonov la vederea acestor trepte albe, tăiate în colină. Ezitant, stânjenit, le urcă, ajunse la rambleul de fier vechi care le încununa, urmat de alte trepte. Edificiul înalt spre care se

îndrepta scara se zărea prost şi forma lui ciudată evoca în acelaşi timp o mină şi o relicvă păstrată.

Ruinele acestea erau rezultatul unui bombardament? La Moscova, asemenea vestigii erau de obicei dărâmate. Ce putere putuse cauza o distingere atât de totală?

Un palier de piatră despărţea două grupuri. Treptele erau acum crăpate, urcuşul era chinuitor şi scara se termina cu o rampă care dădea într-o piaţă.

Aceasta dădea spre o uşă de fier, baricadată ermetic şi barată, la înălţimea genunchilor, de o grămadă de rumeguş lipit.

Da! Iakonov fu străfulgerat de tăişul unei amintiri. Se întoarse. Străjuite de şirul felinarelor, departe, în jos, erau meandrele Moscovei. Una din buclele ei, straniu de familiară, se strecura pe sub un pod şi se învârtea în jurul Kremlinului.

Şi clopotniţa? Nu mai era. Oare grămada aceasta de piatră nu era tot ce rămăsese din ea?

Iakonov simţi că îl ard pleoapele. Închise ochii.

Se aşează încet pe pietrele care umpleau piaţa.

Cu douăzeci şi doi de ani în urmă fusese în acelaşi loc în tovărăşia unei fete care se numea Ania.

CAPITOLUL XXV

Pronunţă numele acesta, Ania, şi amintirea tuturor celorlalte senzaţii îi străbătu corpul ghiftuit de trai bun.

El avea douăzeci şi şase, ea douăzeci şi unu.

Fata aceea tânără nu era din lumea noastră. Spre nefericirea ei, avea prea multă exigenţă şi rafinament pentru un muritor de rând. Atunci când vorbea, sprâncenele şi nările fremătau ca nişte aripi înainte de zbor. Nimeni, niciodată nu îi vorbise atât de dur lui Iakonov, nici nu-i reproşase fapte aparent neînsemnate în care, cu o pătrunzime surprinzătoare, ea vedea josnicie sau lipsă de generozitate. Şi, ciudat, pe măsură ce fata îi găsea mai multe defecte, Anton se ataşa mai tare de ea.

Trebuia să folosească mari precauţii ca s-o poată contrazice. Cu sănătatea delicată, o oboseau urcuşurile, o plimbare prea rapidă, o conversaţie animată. Orice fleac o rănea.

Avea totuşi putere să se plimbe singură prin pădure, zile la rând, dar, contrar imaginii pe care o aveam despre o fată de la oraş rătăcită în pădure, nu lua niciodată cărţi cu ea: lectura ar fi deranjat-o, i-ar fi ascuns copacii. Rătăcea, se aşeza, cerceta enigmele pădurii doar cu resursele spiritului. La Turgheniev sărea peste descrierile naturii, i se păreau superficiale. Când o însoţea în plimbări, Anton era întotdeauna uimit de justeţea observaţiilor ei: un trunchi de mesteacăn, aplecat în memoria unei căderi de zăpadă, sau nuanţa ierbii care se schimbă seara. El nu vedea lucrurile acelea: pădurea era mereu pădure, aer curat, multă verdeaţă...

Firicel de apă sub copaci, aceasta era porecla pe care i-o dăduse în vara lui '27, pe care o petrecuseră în case de ţară vecine. Plecau, se întorceau împreună şi, pentru toată lumea, erau logodiţi.

De fapt, erau departe de a fi.

Ania nu era nici frumoasă, nici urâtă. Faţa ei, adesea, se metamorfoza: un zâmbet fermecător sau o mină neplăcută. Era mai înaltă decât media, dar slăbuţă, fragilă, şi mersul ei era atât de uşor, că ai fi zis că doar atinge solul. Anton avea deja experienţă cu femeile, aprecia ceea ce ofereau trupului, dar la Ania nu trupul îl atrăgea. Întâlnind-o adesea, se convinse până la urmă că îi plăcea şi senzual şi că avea să înflorească într-o zi.

Aşa că petreceau împreună serile lungi de vară, iar ea îl conducea kilometri întregi, în inima unei lumi verzi, se întindea alături de el în iarbă şi îl lăsa cu greu să-i mângâie mâna: „La ce bun?" încerca să scape. La întoarcere, înainte de a ajunge la locuinţele turiştilor, ceda amorului propriu al tovarăşului său şi îi dădea mâna, docilă.

Hotărând în forul său interior că o iubea, îi făcea declaraţii, căzând la genunchii ei în iarbă. O sfârşeală profundă îl cuprinsese atunci. „Ce trist e, spusese ea. Am impresia că te înşel. Nu ştiu ce să-ţi răspund. Nu simt nimic. Am pierdut chiar şi gustul de a trăi..."

Aşa spunea, dar, în fiecare dimineaţă, pândea cu emoţie cea mai mică schimbare de pe faţa lui Anton.

Uneori îi ţinea alt discurs: „Sunt multe fete în Moscova. La toamnă o să întâlneşti o frumuseţe şi nu o să mă mai iubeşti".

În cele din urmă îi permise să o ia în braţe, să o sărute, dar buzele şi braţele ei rămâneau inerte. Ea suferea. „Ce greu e! Credeam că iubirea e ca zborul unui înger de foc. Ei bine, tu mă iubeşti, eu nu o să găsesc niciodată pe cineva mai bun, dar nu simt nici o bucurie, nici un gust de viaţă".

Era în ea un copil care nu voia să crească. Se temea de misterele care unesc bărbatul şi femeia în căsătorie, îl întreba cu o voce albă: „Nu putem să ne lipsim?". „Nu ăsta e esenţialul, îi răspundea Anton cu foc. E doar o realizare a schimburilor noastre spirituale!" Atunci, pentru prima dată, buzele ei se însufleţiră puţin sub buzele lui Anton şi îi spusese: „Mulţumesc. Altfel, viaţa nu ar merita trăită. Cred că încep să te iubesc. O să fac orice ca să reuşesc".

Într-o seară din toamna următoare, în timp ce se plimbau pe străduţele din preajma pieţei Taganka, Ania îi spuse cu vocea ei în care răsuna pădurea şi care era aproape înăbuşită de zgomotele din jur:

— Vrei să-ţi arăt unul din cele mai frumoase locuri din Moscova?

Şi îl conduse la gardul unei bisericuţe din cărămidă, zugrăvită în alb şi roşu, cu un naos care dădea într-o străduţă întortocheată şi anonimă. Curtea, îngustă, nu avea decât un spaţiu strâmt în jurul zidurilor, prin care puteau trece preotul şi dascălul în timpul procesiunilor. Ferestrele zăbrelite lăsau să se ghicească, în naos, lumina paşnică a lumânărilor, sfeşnicele colorate. În colţul gardului creştea un stejar bătrân şi uriaş, mai înalt decât biserica, ale cărui ramuri deja îngălbenite umbreau cupola şi străduţa, iar bisericuţa părea şi mai mică.

— E biserica Sfântul Nichita mucenicul, spuse Ania.

— Nu este lucrul cel mai frumos din Moscova.

— Aşteaptă puţin.

Şi îl conduse printr-o portiţă. Galbene, portocalii, frunzele stejarului acopereau dalele de piatră. Aproape mascată de ramuri, se înălţa o clopotniţă veche piramidală. Silueta ei şi cea a unui modest prezbiteriu, dincolo de gard, reflectau razele soarelui care apunea. Între cele două canaturi de fier ale capelei din nord, o bătrână nefericită, distrusă, îşi făcea cruce răspunzând la psalmodierea vecerniei care, luminoasă şi aurită, izvora din fundul sanctuarului.

„Biserica aceasta e minunat de frumoasă şi veche” spuse Ania aproape în şoaptă, apropiindu-şi umărul de umărul lui Anton.

— Din ce secol e?

— Îţi trebuie numaidecât secolul? Chiar e util?

— E frumoasă, nu zic nu, dar...

— Vino să vezi!

Şi Ania, trăgându-l pe Anton de mână până în curte, îl scoase din umbră şi se scufundară în valurile asfinţitului. Ea se aşează pe parapetul de piatră care delimita capătul gardului, înainte de poarta pentru vehicule.

Anton scoase un strigăt. Dintr-odată, smulgându-se din menghina oraşului, se aflau pe o culme deschisă spre orizontul imens. Curtea, tăiată de parapet, cobora într-un şir lung de trepte, întrerupte de paliere, care coborau colina până în Moscova. Fluviul strălucea în soare. La stânga se etala Zamoskvorenetşie, orbitor cu geamurile lui galbene; în faţa lor, fumegând sub cerni crepuscular, se înălţau hornurile negre ale Centralei electrice din Moscova; aproape la picioarele lor, Iauza îşi vărsa apele metalice în Moscova; în dreapta, în depărtare, erau Copiii Găsiţi, apoi profilul cizelat al Kremlinului, iar mai departe, arzând în soare, cupolele smălţuite şi aurite ale Sfântului Mântuitor.

În nimbul acesta de aur, cu şalul galben pe umeri, părea de aur şi ea, şi ochii ei clipeau în soare.

— Adevărata faţă a Moscovei! strigase Anton, emoţionat.

— Ce bine alegeau ruşii, odinioară, locul în care înălţau biserici şi mănăstiri! spusese Ania cu o voce întretăiată. Am străbătut Volga, Oka, şi le-am găsit întotdeauna în locurile cele mai grandioase. Arhitecţii lor erau oameni pioşi şi zidarii oameni drepţi.

— Adevărata Moscovă!...

— O Moscovă care se duce, Anton, spusese Ania, cu vocea ei cântătoare. O Moscovă care se duce!...

— Ce spui tu acolo? Visezi.

— Bisericuţa asta trebuie dărâmată, Anton, reluă Ania, încăpăţânată.

— Ce ştii tu? replicase Anton, furios. E un monument, o vor cruţa.

Privea clopotniţa minusculă şi ramurile stejarului, care, prin deschizături, se întindeau spre clopote.

— O vor demola! prezisese Ania, peremptoriu, mereu nemişcată, cu şalul ei galben, scăldată în lumina galbenă.

Ania nu fusese educată de ai ei în temere de Dumnezeu, din contră: mama şi bunica ei, într-un timp în care frecventarea bisericii era obligatorie, nu mergeau, nu ţineau posturile, nici ajunurile, pufneau la vederea popilor şi îşi băteau joc cu orice ocazie de o religie care făcea casă atât de bună cu înrobirea. Bunica, mama şi mătuşile Aniei profesau o

religie foarte fermă: să fii întotdeauna de partea celor apăsaţi, vânaţi, obidiţi, de partea celor persecutaţi de putere. Toţi narodovolţii[52] din Moscova o cunoscuseră pe bunica aceasta, care îi găzduise şi îi ajutase din toate puterile. Fetele ei preluaseră misiunea şi ascunseseră revoluţionarii socialişti şi social-democraţii clandestini. Mica Ania era dintre copiii care îl roagă pe Dumnezeu să-l scape pe iepure de vânător şi pe cal de bici. Crescu şi dobândi o înclinaţie neaşteptată: era în favoarea bisericii, fiindcă era persecutată.

Se încăpăţâna să repete că *acum* era nedrept să eviţi biserica. Spre marea spaimă a mamei şi bunicii ei, începu să meargă la biserică şi, pe nesimţite, prinse gustul slujbelor.

— Unde vezi tu semne de persecuţie? o întreba Anton, foarte surprins. Nimeni nu-i împiedică să tragă clopotele şi să-şi facă pâinea binecuvântată. Vor procesiuni? Nu au decât să facă. Oraşul şi şcoala le sunt închise, e normal.

— Bineînţeles, Biserica e persecutată, replica Ania cu vocea ei joasă, bine timbrată. Din moment ce se poate publica şi spune orice împotriva ei, din moment ce nu e lăsată să se apere, din moment ce se face inventarul sacristiilor şi se exilează preoţii... Dacă nu e persecuţie, atunci ce e?

— Unde ai văzut tu preoţi exilaţi?

— Astea nu sunt lucruri pe care să le vezi pe stradă.

Anton revenea la părerea lui:

— Să zicem că e aşa! Asta înseamnă zece ani de jigniri. Dar ea ce a făcut, timp de secole?

— Eu nu trăiam pe atunci. Ania ridică umerii înguşti. Eu trăiesc azi... Şi văd ceea ce se întâmplă sub ochii mei.

— Ei bine, trebuie să cunoşti mai bine istoria! Ignoranţa e o scuză proastă! Nu te-ai întrebat niciodată cum a reuşit să supravieţuiască Biserica noastră, după două sute de ani de robie tătărească?

Ea căută un răspuns:

— Fiindcă credinţa era puternic înrădăcinată? Sau fiindcă ortodoxia era superioară islamului?

[52] Membri ai partidului Narodnaia Volia.

Erau întrebări, nu răspunsuri, şi Anton zâmbi condescendent.

— Eşti o visătoare! Oare, în fundul sufletului său, poporul nostru a fost vreodată creştin? Oare în timpul acestei domnii milenare, el şi-a iertat vreodată persecutorii? I-a iubit pe cei care-l urau? Biserica a rezistat din cauză că, după invazie, mitropolitul Chiril a fost primul rus care a adus omagii Hanului ca să obţină garanţii pentru cler. Iataganul tătar! Asta a permis clerului rus să-şi păstreze terenurile, şerbii şi oficiile divine! Şi, dacă vrei, mitropolitul Chiril a avut dreptate. Era un realist în politică. Aşa trebuie acţionat. Numai cu preţul acesta reuşeşti.

Când o tachinai, Ania nu mai discuta. Deschise ochii mari sub sprâncenele întinse şi îşi scrută logodnicul cu un sentiment de jenă cu totul nou. Anton continuă cu vehemenţă:

— Iată pe ce sunt clădite aceste frumoase biserici, cu locul lor admirabil ales! Fără să mai vorbim de schismaticii arşi, de ereticii biciuiţi până la moarte! Găseşte alt lucru de care să te plângi! Sărmana Biserică persecutată!

Se aşează lângă ea, pe piatra încălzită a parapetului:

— De altfel, eşti nedreaptă cu bolşevicii. Nu te-ai obosit să citeşti cărţile lor măreţe. Sunt foarte corecţi în atitudinea faţă de cultura universală. Ei vor să suprime arbitrariul dintre om şi om, să aducă domnia raţiunii! Şi, mai ales, sunt pentru egalitate! Imaginează-ţi mai degrabă: egalitatea universală, deplină, absolută: fără privilegii, fără superioritate de avere sau situaţie. Există ceva mai seducător decât o asemenea societate? Nu merită ea sacrificii?

(Pe lângă atracţiile acestei societăţi, originea socială a lui Anton îl îndemna să se *alinieze* înainte de a fi prea târziu.)

— Dacă o să fii atât de dificilă, nu o să mai intri la nici o şcoală superioară. Ce înseamnă opoziţia asta? Ce speri să faci?

— Ce poate să facă o femeie? Cozile ei fine săltară, una pe umăr, alta pe piept (nimeni nu se mai pieptăna aşa în anii aceia, toate femeile îşi tăiau părul scurt, dar Ania, din spirit de contradicţie, ţinea la coafura aceasta, care nu o avantaja

deloc, totuşi). Ele nu pot decât să-i oprească pe bărbaţi de la acţiunile lor sublime. Chiar şi o Nataşa Rostov. Nu pot să o suport.

— De ce? Întrebă Anton surprins.

— Fiindcă îl împiedică pe Pierre să se alăture decembriştilor! şi, din nou, vocea ei stăpânită se sparse.

Se lansa cu totul în aceste elanuri bruşte.

Şalul galben, transparent cădea pe coatele uşor îndepărtate de trup, libere în mişcări, şi desena două fragile aripi de aur.

Anton îi luă un cot în palme, uşor, ca şi cum s-ar fi temut să nu-l spargă.

— Şi tu, tu l-ai fi lăsat s-o facă?

— Da.

De altfel, nu se simţea înclinat spre nici o faptă de vitejie pe care să n-o poată îndeplini din cauza altora. Ducea o viaţă trepidantă şi munca lui, care îl interesa, îl ajuta să urce tot mai sus.

Oamenii treceau prin faţa lor şi îşi făceau cruce în faţa porţii deschise, credincioşi întârziaţi care urcau de pe chei. Trecând pragul, bărbaţii îşi descopereau capul. Erau, de altfel, mai puţini decât femeile şi nu existau tineri.

— Nu te temi să fii remarcat lângă o biserică? Întrebarea Aniei nu avea nici un subînţeles ironic, dar nu era totuşi lipsită de maliţie.

În epoca aceea era deja periculos să fii surprins de un coleg în împrejurimile unei biserici. Şi era adevărat că Anton se simţea expus şi cuprins de o vagă nelinişte. Dintr-odată agasat, începu s-o mustre:

— Fii atentă, Ania! Trebuie să ştii să recunoşti ce e nou până nu trece ocazia, altfel rămâi în urmă. Te simţi atrasă de biserică fiindcă îţi tămâiază dezgustul faţă de viaţă. Ia aminte! E timpul să te scuturi, să te interesezi de altceva, ceva care să facă parte din viaţă.

Ania plecă fruntea. Mâna ei, împodobită cu inelul de aur pe care i-l oferise Anton, atârna inertă. Silueta fetei părea foarte subţire, foarte ascuţită.

— E adevărat, încuviinţă ea cu o voce albă. Uneori, înţeleg limpede că îmi este greu să trăiesc, că nu am nici un chef. Fiinţele ca mine nu au ce să facă în lumea asta...

Pentru el, fu ca o sfâşiere. Făcea tot ce putea ca să nu-l atragă. Curajul de a-i fi fidel şi de a se căsători cu ea începea să scadă.

Ridică spre el o privire pătrunzătoare care nu zâmbea.

„Nu e cu adevărat drăguţă” se gândi Anton. Ea îi spuse cu tristeţe:

— Ai în faţa ta gloria, succesul, o situaţie frumoasă. Dar vei fi fericit, Anton? Ai grijă şi tu. Dacă te interesează prea mult mersul vieţii, pierzi din vedere... pierzi... cum să spun? Îşi frecă degetele strânse, de parcă ar fi vrut să găsească cuvântul şi faţa ei reflecta o nelinişte dureroasă. Clopotul s-a oprit, sunetele armonioase s-au dus şi... nu le mai putem aduce înapoi, fiindcă erau toată muzica. Înţelegi?...

Căută în continuare:

— Imaginează-ţi că, în clipa morţii, vrei să fii înmormântat după ritul ortodox...

Ea îi spuse apoi că vrea să intre în biserică să se roage. Nu putea s-o lase singură. Intrară. Sub arcadele robuste, o galerie cu ferestre de modă veche, zăbrelite, înconjura biserica. De acolo, o uşă boltită dădea spre naos.

Prin deschizăturile cupolei, lumina asfinţitului se răspândea în biserică şi desfăşura jocuri de aur în înălţimea iconostasului şi pe imaginea din mozaic a Pantocratorului.

Erau puţini credincioşi. Ania puse o lumânare subţire în candelabrul din alamă şi rămase nemişcată într-o atitudine severă, făcând puţine cruci, cu mâinile strânse pe piept, cu privirea inspirată îndreptată spre înainte. Lumina difuză a asfinţitului şi reflexele portocalii ale lumânărilor aduseseră viaţă şi căldură pe chipul ei.

Trecuseră două zile de la Naşterea Fecioarei şi se recita o litanie foarte lungă, dedicată gloriei sale. Textul era de o elocvenţă exuberantă, laudele şi epitetele în cinstea Fecioarei cădeau în cascadă şi Iakonov descoperi atunci poezia extatică a acestei litanii. Nu era opera unui călugăr cu tonsură, ci lucrarea unui mare poet, prins în capcana vieţii

monahale. Omul acesta nu era mânat de scurta nebunie pe care o simte orice mascul în faţa unui corp feminin, ci de încântarea cea mai înaltă pe care ne-o poate inspira o femeie.

Iakonov coborî pe pământ. Era aşezat pe moloz, murdărindu-şi haina de piele, în curtea Sfântului Nichita mucenicul.

Da, distruseseră ca proştii mica clopotniţă piramidală şi dărâmaseră scara care ducea la fluviu. Cine ar fi crezut vreodată că seara aceea însoritǎ şi răsăritul acesta de decembrie ar fi putut avea loc în aceiaşi metri pătraţi de pământ moscovit? Orizontul rămăsese la fel de vast şi meandrele la fel de sinuoase, subliniate de ultimele felinare...

...După puţin timp fusese trimis într-o misiune în străinătate. La întoarcere i se ceru să scrie sau, mai degrabă, să semneze un articol dintr-un ziar despre putreziciunea Occidentului, a moralei şi culturii sale, despre marea mizerie a intelectualilor şi despre sterilitatea care lovea ştiinţa de acolo. Nu era adevărat, era fals de-a binelea. Toate acestea existau, dar mai era ceva. El, care nu aparţinea nici unui partid, fusese convocat la Comitetul Partidului. Acolo suportase solicitări presante. Ezitările lui Iakonov puteau trezi bănuieli, puteau să-i păteze reputaţia. Cine ar fi obiectat deci faţă de o notă? Europa nu murea din cauza asta. Articolul fu tipărit.

Ania îi trimise prin poştă inelul de logodnă şi, la capătul unui fir, o etichetă cu aceste cuvinte:

„Mitropolitului Chiril”.

Simţi o adevărată uşurare.

Se ridică, se târî până la o fereastră zăbrelită şi privi în interiorul holului. Primi în faţă un miros acru de cărămidă, de frig, de moarte. Ochii lui mai văzură de asemenea un desen confuz de pietre sparte şi de moloz.

Se îndepărtă de fereastră şi, simţind cum i se răreau bătăile inimii, se sprijini de mormanul de fier vechi din uşa închisă de atâţia ani.

Ameninţarea lui Abakumov îl umplu de o groază îngheţată.

Iakonov era în culmea gloriei vizibile. Era printre cei mai înalţi demnitari ai unui ministru atotputernic. Era inteligent, înzestrat şi toţi ştiau. Acasă îl aşteptau o femeie iubitoare şi două încântătoare fetiţe adormite, trandafirii. Superbul lui apartament ocupa camerele înalte ale unei vechi locuinţe moscovite. Salariul lunar se ridica la mai multe mii de ruble. Pobeda pusă la dispoziţia lui venea la un simplu apel telefonic.

Stătea acolo, cu coatele lipite de pietrele moarte, şi viaţa nu mai avea gust pentru el. Sufletul lui era atât de disperat încât nu mai avea putere să mişte o mână sau un picior. Nu era ispitit să se întoarcă spre splendoarea dimineţii.

Ziua se năştea.

În aerul îngheţat era o puritate nouă şi solemnă. O chiciură abundentă îmbrăca enorma cioată a stejarului tăiat, cornişele cruţate ale clădirii, arabescurile ferestrelor, cablurile electrice care coborau spre baraca vecină şi creasta circulară şi dantelată a gardului de jos, care înconjura şantierul unui viitor zgârie-nori.

CAPITOLUL XXVI

Ziua se năştea.

O chiciură opulentă îmbrăca în hermină regală stâlpii din zonă şi din faţa ei, reţelele încurcate, împletite în mii de stele, de douăzeci de rânduri de sârmă ghimpată, acoperişul plat al postului de gardă şi iarba nebună, cruţată de coasă dincolo de gard.

Dimitri Sologdin contempla această minune fără să-şi protejeze ochii. Stătea în faţa unei capre de tăiat lemne. Purta o vestă de ocnaş din molton deasupra salopetei albastre şi capul lui, împestriţat deja cu fire argintii, era descoperit. Era un sclav lipsit de orice drept, de orice valoare. Intrase în gaură acum doisprezece ani, dar, scăpând de o nouă pedeapsă în lagăr, nu putea să prevadă sfârşitul detenţiei sale. Soţia lui văzuse cum i se ofilea tinereţea într-o aşteptare sterilă. Ca să nu fie alungată de la noua ei muncă, minţise, afirmase că nu avea soţ şi nu-i mai scrisese. Sologdin nu îşi văzuse niciodată unicul fiu: soţia lui era însărcinată când îl arestaseră. Cunoscuse pădurile din Cerdin, minele din Vorkuta, înfruntase două instrucţii, una de şase luni, cealaltă de un an: toată seva lui fusese epuizată din cauza insomniei. Numele lui, viitorul lui erau de mult pătate. Singurele lui bunuri erau o pereche de pantaloni vechi de molton şi o vestă de lucru din pânză de prelată care rămâneau consemnate la furier în aşteptarea unor vremuri mai grele. Primea treizeci de ruble pe lună — avea cu ce să-şi cumpere trei kilograme de zahăr -, dar sub formă de bonuri. Nu putea să respire aerul proaspăt decât la ore fixe, cu autorizaţia conducerii închisorii.

Totuşi, pacea din sufletul lui era inalterabilă. Ochii lui aveau strălucirea adolescenţei. Pieptul, oferit frigului, se ridica, umflat de plenitudinea existenţei.

Reduşi la două fâşii cadaverice în timpul instrucţiei, muşchii lui se dezvoltaseră, se umflaseră şi cereau să fie puşi la treabă.

De aceea, de bunăvoie şi fără nici o retribuţie, mergea în fiecare zi să taie şi să despice lemne pentru bucătăria deţinuţilor.

Toporul şi ferăstrăul, arme redutabile în mâinile unui *zek*, nu-i fuseseră acordate de la început şi nici cu uşurinţă. Autoritatea penitenciară trebuia să-şi justifice salariul bănuind de intenţii criminale acţiunea cea mai anodină a fiecărui *zek*. Judecându-i pe toţi după măsura ei, nu putea admite ca un om să consimtă de bunăvoie să muncească pe degeaba. Aşa că Sologdin era bănuit cu încăpăţânare de organizarea unei evadări sau a unei insurecţii armate, cu atât mai mult cu cât dosarul lui închidea urmele acestor acţiuni. Atunci au hotărât să aşeze la cinci paşi de Sologdin o santinelă care să supravegheze munca lui, departe de raza de acţiune a toporului. Supraveghetorii nu făceau mofturi în faţa acestei misiuni periculoase şi raportul numeric de un observator la un muncitor nu li se părea o risipă unor autorităţi obişnuite cu obiceiurile sănătoase ale Gulagului. Dar Sologdin se enervă, ceea ce dădu naştere la mai multe bănuieli, şi declară fără ocol că nu o să muncească sub nasul unei *scufiţe*. Pentru un timp, tăiatul lemnelor fu în întregime suspendat. Directorul închisorii nu putea să-i oblige pe *zeki*, fiindcă aceştia nu erau supuşi regimului de lagăr şi efectuau o muncă intelectuală care nu era de competenţa lui. Ghinionul vru ca planificările şi contabilitatea să nu prevadă necesitatea unei asemenea munci pentru funcţionarea bucătăriilor. În felul acesta, şi cum corvoada nu era plătită suplimentar, angajaţii supletivi care pregăteau hrana deţinuţilor refuzară să despice lemne. Încercară să folosească supraveghetori liberi, smulgându-i de la partidele de domino din sala de gardă. Aceşti supraveghetori erau nişte brute robuste, băieţi tineri aleşi pentru sănătatea lor. Câţiva ani de supraveghere îi făcuseră să-şi piardă obiceiul de a munci: se plângeau repede de dureri de spate şi rămâneau fascinaţi de domino. Nu reuşeau să taie toate lemnele necesare. Directorul închisorii trebui să cedeze: îi autoriză pe Sologdin şi pe eventualii lui tovarăşi (Nerjin şi Rubin cel mai des) să taie şi să despice lemnele fără supraveghere specială. De

altfel, santinela din post nu se uita decât la ei şi ofiţerii de serviciu primiseră consemnul să nu-i scape din ochi.

Întunericul se estompa, felinarele palide îşi amestecau lumina cu lumina zilei şi, de după colţul unei clădiri, apărea silueta rotundă a lui Spiridon, cu haina de lână şi căciula cu urechi, coborâtă pe ceafă, fiindcă el era singurul care primise o asemenea căciulă. Acest portar, deţinut şi el, nu depindea de închisoare, ci de comandamentul Institutului, şi, ca să-şi dovedească bunăvoinţa, catadicsea să ascută toporul şi ferăstrăul, chiar dacă acestea făceau parte din materialul închisorii. În timp ce se apropia, Sologdin văzu în mâinile lui ferăstrăul pe care nu-l găsise.

De dimineaţa până seara, la orice oră, Spiridon se plimba fără escortă prin curţi — supravegheate de mitraliere, e adevărat. Direcţiunea se credea obligată să tolereze această libertate şi din alt motiv: Spiridon era chior şi unicul lui ochi nu avea decât trei zecimi. Regulamentul *şaraşkăi* prevedea că era nevoie de trei „portari”, fiindcă erau mai multe curţi care comunicau şi acopereau o arie de două hectare, dar Spiridon nu ştia nimic, făcea singur munca a trei oameni şi nu o ducea rău. Mai ales, aici putea să se îndoape *după pofta inimii*, niciodată mai puţin de un kilogram şi jumătate de pâine neagră, care nu era raţionată, şi apoi băieţii îi dădeau întotdeauna ceva caşă. Spiridon se refăcuse şi se îngrăşase vizibil după Sevuralag, cu trei ierni de abataj urmate de trei primăveri de plutărit, în care se ocupase părinteşte de câteva mii de arbori.

— Hai, Spiridon! striga Sologdin nerăbdător.

— Ce-i?

Spiridon avea mustăţi şi sprâncene roşii împestriţate cu fire albe, un ten roşcat şi faţa lui, foarte mobilă, răspundea fiecărei chemări cu o expresie de grabă. Aşa se întâmpla şi în momentul acesta. Sologdin, totuşi, nu ştia că un exces de bunăvoinţă era întotdeauna însoţit de batjocură la acest om.

— Cum ce-i? Nu taie ferăstrăul.

— Nu văd de ce nu ar tăia, spuse Spiridon, uimit. E prima oară din an când vă plângeţi. Ia să vedem!

Şi prinse de un capăt al fierăstrăului.

Se puseră pe treabă. Ferăstrăul sări o dată sau de două ori, schimbând locul, negăsindu-şi calea, dar apoi muşcă din lemn şi se adânci.

— Dumneavoastră îl apăsaţi prea tare, remarcă Spiridon, consilier prudent. Trebuie să ţineţi mânerul cu trei degete, ca o pană, şi trebuie să apăsaţi uşor, aşa... nici mai mult, nici mai puţin! E mai rău dacă îl smulgeţi trăgându-l spre dumneavoastră...

Fiecare se simţea superior celuilalt, evident. Sologdin fiindcă avea cunoştinţe teoretice despre mecanică, rezistenţa materialelor şi fiindcă avea vederi generale asupra vieţii în societate. Spiridon fiindcă era ascultat de lucrurile concrete. Dar Sologdin nu îşi ascundea condescendenţa faţă de portar, în timp ce acesta nu îi arăta inginerului dispreţul lui îngăduitor.

Chiar şi atunci când trecură de inima buşteanului, ferăstrăul îşi continuă drumul fără să se oprească, scuipând rumeguşul gălbui de pin pe pantalonii albaştri.

Sologdin izbucni în râs:

— Ce bandit eşti, Spiridon! Mă păcăleşti. Cred că l-ai ascuţit şi i-ai refăcut lama ieri.

Fericit, urmând ritmul ferăstrăului, Spiridon cită dictonul popular:

— Mestecă mărunt, dar mănâncă tot, nu înghiţi nimic şi scuipă tot...

Cu o apăsare a mâinii făcu butucul să cadă înainte de a-1 fi tăiat cu totul.

— Nu am refăcut lama, spuse el întorcând ferăstrăul şi arătându-l inginerului. N-aveţi decât să vă uitaţi la dinţi, îs la fel ca ieri.

Sologdin se aplecă asupra dinţilor şi nu văzu nici o urmă de ascuţire recentă. Bătrânul vulpoi trebuie să fi făcut totuşi ceva.

— Haide, Spiridon, încă unul.

— Asta nu, făcu Spiridon ţinându-se de şale. Sunt terminat. Am plătit pentru toţi strămoşii mei, dacă n-au muncit cât trebuia. Prietenii dumneavoastră o să vină în curând.

Prietenii nu veneau.

Acum era ziua mare. O dimineaţa cu chiciură proaspătă, triumfătoare. Chiar şi burlanele şi tot pământul erau împodobite cu nori mici şi rotunzi de chiciură, care se agăţau de vârfurile teilor departe, în curtea rezervată plimbărilor.

— Cum ai eşuat în *şaraşka*? Îl întrebă Sologdin pe Spiridon, privindu-l atent.

De altfel, nu avea altceva mai bun de făcut. În anii îndelungaţi de lagăr, Sologdin nu frecventase decât oameni instruiţi şi nu îşi imagina că ar fi avut ce să vorbească cu nişte oameni aproape inculţi.

— Asta e adevărat! spuse Spiridon, plescăind din buze. Când te gândeşti la grupul vostru de oameni învăţaţi, te întrebi cine m-a băgat în aceeaşi oală. Pe fişa mea scrie „suflător”. Trebuie să spun că am fost într-adevăr, cândva, suflător, maistru sticlar într-o uzină de la noi, lângă Briansk. Erau vremuri bune, dar nu mai văd, şi aici nu au nevoie de meseria mea, lor nu le trebuie un suflător ordinar, ci unul ca Ivan. În uzina noastră nu a fost niciodată un asemenea suflător. Totuşi, m-au adus aici, bazându-se pe fişa mea. În cele din urmă, când au văzut cu cine au de-a face, au vrut să mă trimită înapoi. Am avut noroc cu comandantul, care a vrut să mă păstreze ca portar.

Nerjin apăru în curte, în colţul parterului care adăpostea Statul Major al închisorii speciale. Salopeta lui era întredeschisă, vesta aruncată neglijent pe umeri, la gât avea prosopul regulamentar — care, aşa cum trebuia, nu întrecea proporţiile unui pătrăţel modest.

— Bună ziua, prieteni, spuse el cu o voce întretăiată şi, fără să se oprească, îşi descheie salopeta, lăsând-o să cadă deasupra mijlocului, şi se dezbrăcă de tricou.

— Ai înnebunit, Gleb, sau ai văzut zăpadă? Îl întrebă Sologdin, aruncându-i o privire neliniştită.

— Acolo, răspunse Nerjin cu o voce sumbră şi se caţără pe acoperişul unei magazii, pe jumătate subterană.

Acolo era un strat de zăpadă sau chiciură intact şi incredibil de afânat. Nerjin luă un pumn şi începu să-şi frece cu furie pieptul, spatele şi coastele. Toată iarna se frecţionase cu

zăpadă, în ciuda mustrărilor supraveghetorilor, care îl văzuseră.

— Eşti roşu ca un rac, îi spuse Spiridon, clătinând din cap.

— Tot nu am nici o scrisoare, Spiridon Danilîci? Îl întrebă Nerjin, în loc să răspundă.

— Chiar aşa.

— De ce nu ai citit-o tu? Merge bine totul?

— Este una, o scrisoare, dar n-o pot atinge. S-a dus la şarpe.

— La Mişin? El o ţine?

Nerjin nu se mai frecă o bucată bună de timp.

— M-a trecut pe listă, dar comandantul m-a trimis să fac curat în pod. Până să mă întorc, şarpele terminase cu poşta. Acum nu mai pot face nimic până luni.

— Gunoaiele, suspină Nerjin, arătându-şi dinţii.

— Dacă îi judeci pe preoţi, faci lucrarea diavolului! spuse Spiridon clipind spre Sologdin, pe care nu îl cunoştea bine. Bun, eu mă car.

Luându-şi căciula cu urechi, care atârnau caraghios şi te făceau să te gândeşti la urechile unui laban, se îndepărtă în direcţia corpului de gardă, unde numai el, din toţi *zekii*, avea acces. Sologdin strigă după el:

— Şi toporul, Spiridon? Unde e?

— O să vi-l aducă un paznic, răspunse Spiridon, apoi dispăru.

— Ei bine, spuse Nerjin, frecându-şi viguros pieptul şi spatele cu un mic prosop, m-am pus rău cu Anton. Îi vorbisem deja despre Nr. 7 ca despre „cadavrul unui beţiv, căzut în pârâul Marfino”. Aseară, pe deasupra, când mi-a propus să intru într-o echipă de cifraj, am refuzat.

Sologdin scutură din cap şi zâmbi cu un aer prea puţin aprobator, între o mustaţă şatenă cu fire albe, foarte îngrijită, şi un barbişon scurt străluceau perlele unei danturi robuste, ferită de orice carie, dar distrusă dintr-o cauză exterioară şi violentă.

— Nu te porţi ca un calculator, ci ca un trubadur.

Nerjin nu fu surprins. Aşa se spunea „matematician” şi „poet” în limbajul lui Sologdin. Toana acestuia, cunoscută de

toţi, consta în a se exprima într-un *Limbaj Clar*, fără să recurgă vreodată la „jargonul păsăresc”, adică la cuvinte de origine străină.

Tot gol, ştergându-se fără grabă cu capătul lui de pânză, Nerjin spuse pe un ton mohorât:

— Într-adevăr, e ciudat pentru mine. Dar m-am simţit dezgustat de toate, dintr-odată, nu mai am chef de nimic. Siberia? Fie... Observ, nu fără regret, că Lev a avut dreptate şi că n-am reuşit să devin sceptic. Trebuie să crezi că scepticismul nu e doar un sistem, ci înainte de toate un temperament. Eu am chef să mă amestec în evenimente. Chiar să-mi arunc pumnul peste moaca unora.

Sologdin încercă să-şi facă un scaun din capra de tăiat lemne.

— Asta mă bucură mult, prietene. Din partea ta, o... creştere a neîncrederii (ar fi spus „scepticism” într-un limbaj clar în aparenţă) era inevitabilă pe calea care duce de la îndobitocirea satanică (voia să spună „marxism”, dar nu ştia cum să redea acest cuvânt) la lumina adevărului. Nu mai eşti un copil (Sologdin era cu şase ani mai mare decât Nerjin), trebuie să te fixezi spiritual, să înţelegi raporturile dintre bine şi rău în viaţa omului şi să alegi.

Sologdin îl privea grav pe Nerjin, dar acesta nu manifesta nici o intenţie de a înţelege sau de a alege. Îmbrăcându-şi cămaşa prea mică pentru el şi strecurându-şi mâinile în mânecile salopetei, Gleb ripostă:

— De ce, atunci când formulezi o declaraţie atât de importantă, nu ai grijă să-ţi aminteşti că raţiunea ta e slabă, că e „sursă de erori”?

Nerjin ridică fruntea şi îşi privi prietenul cu o expresie nouă. Acesta continuă:

— În tine se află în acelaşi timp „lumina adevărului” şi afirmaţia că „prostituţia e un bine moral”! Şi susţii că, în duelul lui Puşkin, Anthes avea dreptate!

Sologdin îşi arătă şirul puţin spart al dinţilor albi, într-un zâmbet mulţumit.

— Mi se pare că mi-am susţinut poziţia cu brio, nu?

— Da, dar să ştii că acelaşi craniu, acelaşi piept...

— E viaţa, ia-ţi partea ta. Trebuie să-ţi mărturisesc că sunt ca ouăle de jucărie din lemn. Ascund nouă sfere.

— Sfere? Dar acesta e un cuvânt „păsăresc”.

— Scuze. Ai văzut cât de lipsit sunt de imaginaţie. Sunt făcut din nouă bulgări. Şi rar îi arăt pe cei mai tainici. Nu uita că ne petrecem viaţa cu viziera lăsată. O viaţă întreagă cu viziera pe nas. Ne silesc s-o facem. Şi, chiar şi fără asta, oamenii sunt mai complicaţi decât romanele care îi descriu. Scriitorii se străduiesc să ne explice oamenii până în străfunduri, în timp ce în viaţă nu îi cunoaştem niciodată atât de bine. Uite de ce îmi place Dostoievski: Stavroghin! Svidrigailov!

Kirilov! Cu cât citeşti mai mult despre ei, cu atât îi cunoşti mai puţin.

— Apropo, de unde l-ai scos pe Stavroghin?

— Din *Demonii*! N-ai citit-o? făcu Sologdin, stupefiat. Nerjin îşi legă prosopul în jurul gâtului, ca pe o basma, îşi înfundă pe cap o căciulă veche de ofiţer comandant, ale cărei cusături erau roase.

— *Demonii*? Crezi că e din generaţia mea? Visezi! Unde să o găsesc? E literatură contrarevoluţionară! E prea riscant!

Îşi îmbrăcă vesta.

-... Şi nu sunt de părerea ta. Când un cineva trece pragul camerei şi când, aplecat peste pat, îl privim drept în faţă nu descoperim de fapt, ce-i cu el, în esenţa lui? Prieten sau duşman. Şi e întotdeauna fără drept de apel, asta mă uimeşte! Şi tu pretinzi că e greu să înţelegi oamenii... Ia de exemplu întâlnirea noastră. Când ai sosit în *şaraşka*, mai era lavaboul de pe scara mare, nu-i aşa? Îţi aminteşti?

— Bineînţeles.

— Într-o dimineaţă am coborât, fluierând un cântecel. Tu tocmai te ştergeai pe faţă şi ţi-ai ridicat privirea deasupra prosopului, în penumbră. Am rămas cu gura căscată! Am crezut că văd o icoană. Apoi am descoperit că nu aveai nimic dintr-un sfânt, nu voiam să ţi se urce la cap.

Sologdin izbucni în râs.

-...Faţa ta nu e chiar tandră, dar e... departe de a fi obişnuită... Şi am simţit imediat că aveam încredere în tine, şi după cinci minute ţi-am povestit că...

— Da, am fost uimit de graba ta.

— Dar cu nişte ochi ca ai tăi nu puteai fi un turnător!

— E păcat că sunt chiar atât de uşor de citit. În lagăr trebuie să te amesteci printre ceilalţi.

— În aceeaşi zi, după ce ţi-am ascultat descoperirile evanghelice, ţi-am pus o întrebare capcană...

— În genul Karamazov.

— Da, îţi aminteşti? Ce se întâmplă cu băieţii de mijloc? Şi răspunsul tău? Toţi la plutonul de execuţie! Nu?

Nerjin voia să verifice dacă Sologdin rămăsese pe aceeaşi poziţie.

Privirea albastră a lui Dimitri Sologdin rămase imperturbabilă, încrucişându-şi braţele pe piept cu un gest avantajos -atitudinea aceasta îi stătea bine — rosti cu o voce nobilă:

— Prietene! Numai cei care doresc moartea creştinismului vor să facă din el o religie de castraţi! Creştinismul este credinţa celor cu spiritul puternic. Trebuie să avem curajul de a vedea răul de pe pământ şi de a-l extirpa. Aşteaptă puţin, o să-l vezi şi tu pe Dumnezeu. Necredinţa ta ge-ne-ra-li-za-tă nu este o temelie solidă pentru gândire, e o simplă sărăcie a sufletului.

Nerjin oftă.

— Ştii, nu am nimic împotriva unui Creator al lumii, până la urmă, a unei Raţiuni Supreme a Universului. Ca să spun totul, intuiesc că există. Dar aş deveni mai puţin moral dacă aş afla că Dumnezeu nu există?

— De-si-gur!

— Nu cred. De ce vrei cu orice preţ, de ce vreţi întotdeauna să credem nu într-un Dumnezeu, ci în Dumnezeul creştinilor, şi în unitatea Treimii, şi în Naşterea fără prihană? Cu ce ar suferi credinţa mea, sau deismul meu filozofic, dacă aş afla că nici o minune din Evanghelii nu a avut loc? Cu nimic!

Sologdin ridică o mână severă, cu arătătorul îndreptat în sus.

— Nu există altă cale! Dacă pui la îndoială un singur cuvânt din Scriptură, un singur punct din dogmă, totul se năruie! Eşti fără Dumnezeu!

Şi tăie aerul cu braţul.

— Aşa puneţi pe fugă oamenii! Totul sau nimic! Fără compromisuri, fără favoruri! Şi dacă nu pot accepta tot ansamblul? Ce doctrină îmi propuneţi atunci? Ce apărare să adopt? Aşa că mă limitez să spun: „Ştiu că nu ştiu nimic”.

Învăţatul Socrate luă ferăstrăul şi îi întinse un capăt lui Sologdin. Acesta acceptă.

— De acord, spuse el, vorbim altădată.

Simţeau din nou frigul şi începură să lucreze bucuroşi. Ferăstrăul străpunse învelişul cafeniu al scoarţei. Mişcarea lui, deşi mai puţin rapidă decât sub mâna lui Spiridon, era totuşi îndemânatică. Numeroasele dimineţi creaseră o bună înţelegere între cei doi lucrători şi îşi făceau treaba fără reproşuri reciproce. Simţeau euforia unei munci care nu era dictată nici de constrângere, nici de necesitate.

Înainte de a ataca al patrulea buştean, Sologdin, cu faţa încinsă, mormăi:

— Numai de n-am da peste un nod.

După ce tăiară buşteanul, Nerjin murmură:

— Chiar că era noduros, nemernicul!

Cu fiecare lovitură şuierătoare, când galbenă, când albă, rumeguşul se răspândea pe pantalonii şi încălţările celor doi tăietori. Munca, bine ritmată, îi calma şi le aşeza ideile în ordine.

Nerjin, care se trezise cu faţa la cearşaf, se gândea acum că numai primul an de lagăr fusese îndobitocitor, că de acum încolo îşi va regla altfel suflul: nu o să se mai eschiveze cu orice preţ de la muncă, nu o să se mai teamă să pună mâna pe ceva. Fără ură, ca un om care cunoaşte adâncurile tainice ale vieţii, va merge la apelul de dimineaţă în vesta de molton, mânjită de ipsos şi păcură, va lucra cât se poate de bine douăsprezece ore, şi asta în toţi cei doisprezece ani care îi mai rămâneau de trăit. Cinci ani sunt mai puţini decât zece. Cinci ani rezişti. Numai să-ţi aminteşti că închisoarea este şi binecuvântare, şi blestem.

Aşa se gândea trăgând ferăstrăul spre el cu regularitate. Nu şi-ar fi imaginat niciodată că tovarăşul lui, mânuind ferăstrăul, se gândea la închisoare ca la un blestem de care trebuia să scape într-o zi.

În momentul acela, Sologdin se gândea la marele succes, care promitea o eliberare anticipată şi pe care îl obţinuse în cea mai mare taină, în timpul ultimelor luni de muncă silnică. După dejun trebuiau să-i comunice meritat de opera lui şi nu se aştepta decât la elogii. Plin de o mândrie exuberantă, Sologdin se gândea acum la creierul lui, la creierul acela care rămăsese gol ani la rând, în timpul instrucţiei judiciare, al foametei concentraţionare, mult timp lipsit de fosfor şi care, totuşi, reuşise să se achite de o misiune tehnică excepţională! într-un avânt al tuturor forţelor vitale, aşa cum se întâmplă adesea la bărbaţii de patruzeci de ani. Mai ales atunci când supraplinul puterii trupeşti nu este deviat spre procreare, ci se transformă misterios în gânduri puternice.

CAPITOLUL XXVII

Tăiau totuşi, tăiau mereu, se încălziseră şi le ardea faţa, aruncaseră vestele pe lemne, butucii se adunaseră într-o grămadă respectabilă lângă capră, dar toporul nu se afla acolo.

— Oare e de ajuns? Întrebă Nerjin. Nu o să reuşim să le despicăm.

— Să ne odihnim, încuviinţă Sologdin. Puse ferăstrăul deoparte. Lama se curbă şi scoase un sunet plin. Amândoi renunţară la căciuli. Din coama deasă al lui Nerjin şi din părul rar al lui Sologdin se ridicau aburi. Răsuflau adânc. Aerul pătrundea în cele mai ascunse colţişoare din trupurile lor.

— Dar dacă te trimit în lagăr, întrebă Sologdin, ce o să se întâmple cu lucrarea ta despre Noile Timpuri Tulburi[53]? (Asta însemna revoluţia.)

— Cum adică? Crezi că aici mă bucur de condiţii de vis? Un singur rând scris mă poate trimite la carceră, aici, ca şi acolo. Chiar dacă rămân aici, nu am acces la o bibliotecă publică. Cât o să trăiesc nu cred că o să-mi deschidă vreodată arhivele. Şi dacă este vorba despre hârtie, taigaua o să-mi furnizeze întotdeauna scoarţă de mesteacăn sau pin. Nici o percheziţie nu o să mă învingă: nenorocirea prin care am trecut, cea pe care o văd la alţii, poate să-mi sugereze destule idei istorice, nu-i aşa? Tu ce zici?

— Mag-ni-fic! suflă Sologdin, cu o expiraţie cavernoasă. Aşadar ai înţeles. Ai renunţat la ideea de a petrece primii cincisprezece ani citind ce s-a scris despre subiect.

— În parte, e adevărat. Pe de altă parte, unde aş putea să găsesc toate cărţile astea?

— Nu există „pe de altă parte”! strigă Sologdin, cu un aer de atenţionare. Înţelege-mă bine: înainte de toate, trebuie să *gândeşti*! Îşi îndreptă capul şi ridică o mână. O gândire

[53] Perioadă de criză dinastică și de dezordine socială care se întinde de la moartea lui Ivan cel Groaznic (1584) până la alegerea țarului Mihail I Romanov (1613).

primordială, puternică, asigură succesul oricărei acţiuni! Şi gândirea aceasta trebuie să fie originală! Ca orice arbore viu, gândirea nu dă rod decât dacă se dezvoltă natural. Cărţile, opiniile altora sunt foarfece de grădină, Care vin să mutileze viaţa gândirii tale! Mai întâi trebuie să-ţi descoperi toate gândurile şi apoi să le confrunţi cu cele din cărţi.

Sologdin îi aruncă o privire întrebătoare:

— Încă ai intenţia să înghiţi cele treizeci de volumaşe?

— Da. Dacă îl înţeleg pe Lenin, înţeleg jumătate din Revoluţie. Unde se exprimă mai bine decât în cărţi? Şi acestea sunt lucruri pe care le găseşti peste tot, chiar şi într-o bibliotecă rurală.

Sologdin se întunecă, îşi luă şapca, se aşeză incomod pe capră.

— E o nebunie... O să-ţi umpli capul cu un talmeş-balmeş. N-o să ajungi la nimic. E de datoria mea să te pun în gardă.

Nerjin îşi luă boneta de pe capră şi se aşeză pe grămada de butuci.

— Arată-te la înălţimea ştiinţei tale de calcul. Pune în practică principiul punctelor nodale. Cum se studiază un fenomen necunoscut? Cum se ghiceşte o curbă care nu e aparentă? Prin explorare continuă sau punctuală?

Lui Nerjin nu îi plăceau explicaţiile gratuite şi se grăbi să răspundă:

— Inutil să mai revenim la asta! Căutăm punctul de ruptură, punctul de întoarcere, punctele extreme, punctele zero. Asta ne oferă orice curbă.

— De ce să nu aplici principiul la un personaj din timpul fără valoare (adică un personaj „istoric”, traduse Nerjin)? Îmbrăţişează toată viaţa lui Lenin dintr-o privire, află şi înţelege punctele de ruptură, marile schimbări de orientare, şi nu citi decât ceea ce are legătură cu asta. Cum s-a comportat în momentele *acelea*! Omul este acolo. Restul nu mai trebuie să conteze pentru tine.

— Aşadar, atunci când te-am întrebat ce se va întâmpla cu oamenii de mijloc, te-am supus fără să-mi dau seama metodei punctelor nodale?

Un rictus defensiv încreţi pleoapele lui Sologdin, ascunzându-i ochii luminoşi. Îşi luă vesta pe umeri, cu un aer îngrijorat, şi se aşeză într-o nouă poziţie, la fel de incomodă.

— Sunt întors pe dos de ceea ce mi-ai spus, tinere Gleb. Plecarea ta se poate produce dintr-un moment în altul. O să ne părăsim. Unul din noi va dispărea. Poate amândoi. O să vedem vreodată timpul în care oamenii se vor putea reîntâlni ca să vorbească? Mi-ar plăcea să împărtăşesc orice cu tine... chiar şi câteva concluzii legate de modul în care se poate obţine unitatea obiectivului, prin unitatea executantului, prin opera lui. Pot să-ţi fie utile. Evident, aş fi foarte jenat de dificultăţile de exprimare, cu atât mai rău, şi aş încerca să-ţi explic cât se poate de bine...

Aşa era Sologdin! înainte de a risca un gând strălucitor, trebuia neapărat să se umilească.

— Bineînţeles, memoria ta deficientă... spuse Nerjin pentru a-i veni în ajutor şi a grăbi mişcarea. Fără să mai punem la socoteală faptul că eşti un „receptacul de erori”...

— Exact, confirmă Sologdin, schiţând un zâmbet. Ei bine, conştient de imperfecţiunile mele, am petrecut mulţi ani de prizonierat elaborând după părerea mea reguli care se concentrează în cercurile de fier şi susţin voinţa. Regulile acestea constituie *o privire de ansamblu a căilor prin care te poţi apropia* de orice lucrare.

...Obişnuit, Nerjin traduse prin „metodologie” această perifrază din Limba Clarităţii. Simţind că i se făcea frig la umeri, îi acoperi cu vesta din molton.

Lumina crescândă a dimineţii îi anunţa că vor fi siliţi în curând să lase lemnele pentru a se prezenta la apel. Acolo, în faţa Statului Major al închisorii Speciale, prizonierii îşi făceau plimbarea, pete mişcătoare sub ramurile din Marfino, zugrăvite în alb de un vrăjitor. Printre cei care se plimbau se distingeau, prin înălţimea lor, silueta subţire şi dreaptă a pictorului Kondraşov Ivanov, care avea cincizeci de ani, şi cea gârbovită, dar nu mai puţin lungă a lui Merjanov, arhitect personal al lui Stalin, uitat de toţi în prezent. Puteai să-l vezi şi pe Lev Rubin, care se trezise târziu şi încercase să se

alături celor care tăiau lemne, dar un supraveghetor îl oprise: era prea târziu.

— Uită-te puţin la Lev, cu barba în vânt.

Începură să râdă.

— Bun, vrei să-ţi enumăr câteva puncte în fiecare dimineaţă?

— Fie. Să încercăm.

— Uite, de exemplu: cum să faci faţă dificultăţilor?

— Păstrându-ţi moralul?

— Asta nu e tot.

Sologdin, dincolo de Nerjin, dincolo de sârma ghimpată, privea mărăcinii pitici şi deşi, atinşi uşor de trandafiriul răsăritului. Soarele ezita să se arate. Cu barbişonul blond şi buclat şi mustaţa scurtă, faţa viguroasă şi slabă a lui Sologdin o amintea pe cea a lui Alexandr Nevski.

— Cum să faci faţă dificultăţilor? continuă el, solemn. În domeniul necunoscutului care trebuie explorat trebuie să considerăm dificultăţile o *comoară* ascunsă! Există o regulă: cu cât sunt mai grele, cu atât sunt mai folositoare. Valoarea este mai mică atunci când se nasc dintr-o luptă cu tine însuţi. Dar dacă rezultă dintr-o rezistenţă îndârjită a obiectului, e *superb*!

Pe faţa împurpurată a lui Alexandr Nevski, o auroră trandafirie trecu ca un nor, îmbogăţită de toate reflexele numeroaselor încercări, de o splendoare solară.

— ...Pentru cercetare, calea cea mai rodnică este cea care implică cea mai mare rezistenţă faţă de exterior şi cea mai mică faţă de interior. Eşecul trebuie conceput ca pe o obligaţie de a-ţi continua eforturile şi de a-ţi concentra voinţa. Dacă eforturile realizate sunt deja considerabile, eşecul trebuie să fie vesel! înseamnă că am lovit cu cazmaua în cufărul de fier al comorii! Şi victoria asupra dificultăţilor de început este cu atât mai apreciabilă, fiindcă eşecul dezvoltă puterea executantului pe măsura dificultăţilor înfruntate.

— Faimos! Foarte tare! aprobă Nerjin, din înaltul grămezii de butuci.

— Asta nu înseamnă că nu trebuie să renunţi niciodată la continuarea unui efort. Poate că am dat cu cazmaua peste o

piatră. Dacă suntem convinşi şi mediul este prea ostil, iar mijloacele insuficiente, avem toate drepturile să renunţăm la scop. Dar această renunţare trebuie să aibă un fundament riguros.

— Aici aş fi de altă părere, spuse Nerjin cu o voce tărăgănată. Există un mediu mai ostil decât închisoarea? Sunt alte mijloace mai sărace? Totuşi, ne facem treaba. Dacă refuzăm acum, s-ar putea să demisionăm pentru totdeauna.

Reflexele aurorei mângâiaseră tufişurile, apoi se stinseseră sub un înveliş de nori cenuşii.

Întorcându-şi parcă privirea de la un manuscris pe care voia să-l citească, Sologdin se uită distrat la Nerjin. Apoi începu la rândul său lectura, cu o voce uşor cântătoare:

— Ţine minte acum *Regula ultimelor lovituri de daltă!* Câmpul ultimelor lovituri de daltă! În Limbajul Clarităţii înţelegi imediat la ce se referă. Munca e aproape terminată, scopul aproape atins, totul a fost făcut sau aproape totul, toate dificultăţile învinse, dar calitatea obiectului nu este *mulţumitoare*! Trebuie să-i mai dai câteva lovituri de daltă, să mai faci poate câteva cercetări. În clipa aceasta de sfârşeală şi mulţumire de sine eşti foarte tentat să abandonezi lucrul înainte de a fi atins calitatea supremă. În zona aceasta a ultimelor lovituri de daltă, munca e foarte complicată, dar deosebit de preţioasă, fiindcă pune în joc cele mai perfecţionate mijloace! Regula ultimelor lovituri de daltă înseamnă să nu-ţi dai demisia în faţa muncii! Să nu laşi pe mâine, fiindcă executantul riscă să nu mai găsească aceleaşi poziţii de spirit. Nu trebuie să-ţi cruţi timpul şi trebuie să ştii mereu că scopul nu stă niciodată în realizarea cea mai rapidă, ci în cucerirea perfecţiunii!

— Foarte, foarte bine! murmură Nerjin.

Cu o voce total schimbată, cu inflexiuni aspre şi batjocoritoare, Sologdin declară:

— Ce v-a înţepat, locolonele? Nu vă recunosc. De ce aţi ţinut atâta toporul? Nu mai avem timp să despicăm toate lemnele.

Nadelaşin, sublocotenent cu faţa ca o lună plină, devenise cu puţin timp în urmă subofiţer. De la promovarea sa la

rangul de ofiţer, *zekii* din *şaraşka*, care îl iubeau destul de mult, îl porecliseră *locolonelul*.

Ajunse lângă ei cu paşi mărunţi, gâfâind comic, întinzându-le toporul cu un aer vinovat. Răspunse cu mare viteză:

— Nu, nu, Sologdin, tăiaţi lemnele! Nu mai sunt lemne la bucătărie, nu ştiu cum o să facem pentru micul dejun. Şi nu vă imaginaţi cât mai am de lucru!

Nerjin pufni:

— Cum aşa? Cum *de lucru*? Locotenente! Putem să vorbim despre muncă în cazul dumneavoastră?

Ofiţerul de zi îşi întoarse faţa ca o lună spre Nerjin şi, încreţindu-şi fruntea, debită pe de rost:

— „Munca înseamnă să învingi o rezistenţă”. Dacă merg repede, învingerezistenţa aerului, şi e o muncă asemenea oricărei alta.

Ar fi vrut să rămână imperturbabil, dar un zâmbet îi ilumina faţa atunci când Sologdin şi Nerjin izbucniră în râs, în aerul uşor îngheţat.

— Lemnele, vă rog!

Se întoarse şi se îndreptă cu paşi mărunţi spre Statul Major al închisorii speciale, în faţa căruia se profila silueta impecabilă a directorului, locotenent-colonelul Klimentiev. Sologdin îşi arătă surprinderea:

— Să-mi cred oare ochilor, bătrâne Gleb? Klimentiadis? (în anul acela ziarele detaliau vicisitudinile deţinuţilor greci, care, din fundul celulelor, trimiteau tuturor parlamentelor şi sediului ONU povestirea telegrafiată a nenorocirilor lor. Prizonierii din *şaraşka*, neavând întotdeauna dreptul de a le scrie soţiilor măcar o carte poştală, începuseră să grecizeze numele călăilor galonaţi: Mişinopulos, Klimentiadis, Şikinidis.) Ce face Klimentiadis aici, duminica?

— Nu ştiai? Şase deţinuţi au dreptul la vizite.

Această simplă rememorare umplu de amărăciune sufletul lui Nerjin, înseninat de tăiatul lemnelor. Trecuse aproape un an de la ultima întrevedere şi, de opt luni de când depusese cererea, nu primise nici un răspuns. Printre alte motive, nu dorea să-i facă un rău soţiei sale, candidată la un post de asistent universitar. Aşa că nu menţiona adresa ei de la

universitate şi îi scria la post-restant, iar închisoarea nu trimitea scrisorile acolo. Datorită vieţii interioare intense, Nerjin nu era invidios: nici salariul, nici hrana altor *zeki* cu merite mai apreciate nu îi tulburau liniştea. Dar îl chinuia conştiinţa unei nedreptăţi în atribuirea dreptului la vizită: alţii se vedeau cu familia o dată la două luni, iar soţia lui rătăcea suspinând pe lângă zidurile închisorii.

În plus, astăzi era ziua lui.

— O să-i îmbarce? Fleacuri... Sologdin simţea întotdeauna aceeaşi amărăciune invidioasă. Turnătorii se duc în fiecare lună. Eu n-o s-o mai văd niciodată pe Ninocika mea.

(Sologdin nu spunea niciodată „până o să ies de aici”, fiindcă învăţase pe pielea lui că pedepsele pot să nu aibă sfârşit.)

Îl văzu pe Klimentiev oprindu-se o clipă în faţa lui Nadelaşin, apoi intrând în Statul Major. Dintr-odată, cu o voce grăbită:

— Gleb! Soţia ta o cunoaşte pe a mea! Dacă primeşti o întâlnire, spune-i Nadiei s-o caute pe Ninocika şi să-i transmită numai trei cuvinte din partea mea. (Privi spre cer.) O iubesc! O admir! O ador!

— Visezi! Nu mă lasă s-o văd, replică Nerjin înciudat, încercând să despice lemnul în două.

— Mai bine uită-te!

Nerjin se întoarse. Locolonelul se îndrepta spre el şi, de departe, îi făcea semne cu degetele. Gleb lăsă jos toporul, agăţă cu vesta ferăstrăul care emise un ţiuit scurt când atinse pământul, şi o luă la fugă.

Sologdin îl privi pe locolonel conducându-l pe Nerjin înăuntrul Statului Major, puse butucul în picioare şi îi dădu o lovitură atât de furioasă, încât se crăpă în două şi toporul rămase înfipt în pământ.

Mai întâi că nici nu era toporul lui.

CAPITOLUL XXVIII

Locotenentul Nadelaşin nu exagerase deloc citând definiţia muncii din manualele şcolare de fizică. Deşi lucra numai douăsprezece ore din patruzeci şi opt, munca lui era minuţioasă, îl silea să galopeze de la un etaj la altul şi presupunea multă responsabilitate.

Serviciul din noaptea precedentă fusese deosebit de solicitant. Deabia îşi începuse garda, la ora nouă seara, verificând dacă toţi deţinuţii, în număr de două sute optzeci şi unu, erau prezenţi; după ce îi îndrumase pe toţi spre munca de noapte şi aşezase gărzile — una pe palier, una pe holul Statului Major şi a treia care trebuia să patruleze sub geamurile închisorii speciale -, se pregătea să hrănească şi să cazeze noul contingent, când trebuise să lase totul baltă şi să alerge la maiorul Mişin, „responsabilul operaţional”.

Nadelaşin contrasta nu doar cu călăii — care erau numiţi „personal penitenciar” -, ci cu toţi compatrioţii lui. Într-o ţară în care cuvintele apă şi rachiu se confundă aproape[54], Nadelaşin nu bea niciodată alcool, nici ca să combată o răceală. Într-o ţară în care un om din doi, la şcoala frontului sau a lagărului, trece drept maestru în mânuirea înjurăturilor şi unde cuvintele obscene înfrumuseţează nu doar discuţiile beţivilor în prezenţa copiilor, nu doar jocurile inocente ale celor mici la intrarea unui autobuz de mahala, ci şi conversaţiile amicale ale celor cu inima deschisă, Nadelaşin nu ştia să înjure şi nici măcar să utilizeze cuvinte precum „la dracu'“ şi „lichea”. În culmea furiei se slujea doar de expresia „Mama mă-sii!”, şi aceea spusă în şoaptă.

Aşa că, murmurând în barbă „Mama mă-sii!”, se grăbi să meargă la maior.

„Responsabilul operaţional” Mişin, pe care Bobînin îl numise pe nedrept parazit în conversaţia cu ministrul, era un ofiţer cu tenul violaceu, de o adipozitate bolnăvicioasă. În sâmbăta aceea rămăsese la postul său ca să *lucreze* în

[54] *Vodka*, în rusă, înseamnă atât „apă”, cât și „rachiu”.

împrejurări excepţionale. Îi încredinţă lui Nadelaşin următoarea misiune:

— să verifice dacă germanii şi letonii începuseră sărbătorirea Crăciunului;

— să vegheze personal şi prin intermediul supraveghetorilor simpli să nu se consume alcool. În timpul acesta era bine să se spioneze subiectele conversaţiei şi să se taie din faşă orice tentativă de propagandă antisovietică;

— să încerce să descopere o infracţiune în regimul închisorilor, ca să se pună odată capăt acestor incalificabile dezmăţuri religioase.

Adevărul este că recomandase „să se pună capăt”, dar „în măsura în care era posibil”. Sărbătorirea paşnică a Crăciunului nu era o activitate propriu-zis condamnabilă, dar tovarăşul Mişin, ca bun comunist, nu putea suporta veselia.

Întorcându-şi spre maior faţa ca o lună, sublocotenentul Nadelaşin îi aminti că nu ştia nici germana, nici letona, că supraveghetorii lui, care nu stăpâneau prea bine nici rusa maternă, ştiau încă şi mai puţine.

Mişin îşi aminti că în cei patru ani petrecuţi într-un lagăr german, în calitate de comisar afectat unei companii de intervenţie şi supraveghere, nu reţinuse decât trei cuvinte: *halt!*, *zuruck!* şi *weg!*. Aşa că îşi scurtă instrucţiunile.

Nadelaşin primi consemnele, salută milităreşte cu stângăcie — semenii lui suportau totuşi din când în când şedinţe de ordine severe — şi se întoarse să-i instaleze pe noii sosiţi. În scopul acesta, „operul” îl înzestrase cu o listă în care erau menţionate camerele şi paturile. (Mişin, care dispunea de informatori la intervale regulate, acorda cea mai mare importanţă repartizării planificate şi centralizate a locurilor în interiorul penitenciarelor. Ştia că discuţiile cele mai încrezătoare nu aveau loc niciodată în orele de muncă de zi, ci precedau timpul de somn. De asemenea, mărturisirile antisovietice cele mai morocănoase erau apanajul dimineţii. Aşa că era bine să-i spionezi pe oameni la căpătâi.)

Apoi, sub pretextul că verifică puterea becurilor, Nadelaşin trecu în revistă toate camerele în care se sărbătorea

Crăciunul. Însărcină un supraveghetor să mai treacă o dată în urma lui. Notă numele celor prezenţi.

Maiorul Mişin îl chemă imediat şi sublocotenentul îi întinse lista. Mişin se interesă în mod deosebit de prezenţa lui Rubin printre germani şi consemnă faptul în dosarul respectiv.

Apoi veni ora să înlocuiască santinelele şi să pună capăt disputei dintre doi supraveghetori, hotărând care dintre ei îndeplinise serviciul cel mai greu data trecută şi care era dator cu ore în plus.

Apoi sosi ora culcării şi altercaţia dintre el şi Priantcikov pe tema apei calde, rondul prin camere, trecerea de la becurile normale la veiozele cu lumină albastră. Apoi fusese chemat din nou de maiorul Mişin, care, hotărât lucru, nu se grăbea să se întoarcă acasă (soţia îi era bolnavă şi nu ţinea să o audă gemând toată seara). Răsturnat în fotoliu, fără să-l invite pe Nadelaşin să ia loc, maiorul îl întrebă care era rezultatul detaliat al observaţiilor sale. Cu cine se plimba Rubin? În ultima săptămână nu avusese niciodată ocazia de a se exprima cu insolenţă la adresa administraţiei penitenciare sau de a formula recriminări în numele tuturor deţinuţilor?

Printre colegii săi, ofiţeri ai MGB-ului şi şefi ai patrulelor de supraveghere, Nadelaşin ocupa un loc aparte. Era mustrat adesea cu severitate. Bunătatea sa înnăscută fusese mult timp un handicap pentru munca lui în rândurile *Organelor*. Dacă n-ar fi ştiut să se adapteze, ar fi fost concediat de mult, poate chiar condamnat. Cedând unei înclinaţii naturale, Nadelaşin nu se purta niciodată grosolan cu deţinuţii, le zâmbea cu amabilitate reală şi se arăta indulgent în lucrurile mărunte, atât cât putea. Aşa că deţinuţii îl iubeau, nu se plângeau de el, nu îl contraziceau niciodată şi nu se jenau deloc când vorbeau în prezenţa lui. Or, el avea ochi pătrunzători, auzul fin, o ortografie bună şi, ca să nu fie trădat de memorie, scria totul într-un carneţel. Acolo trecea informaţiile pe care le comunica şefilor pentru a-şi compensa greşelile de serviciu sau din alte domenii.

Aşa se întâmplase şi în seara aceea: scoase carneţelul din buzunar şi raportă maiorului că pe 17 decembrie, după dejun, ieşise în calea deţinuţilor care se întorceau în dezordine de la

plimbare pe culoarul de la parter. Şi prizonierii cârteau: a doua zi era duminică şi administraţia le răpea până şi plimbarea. Rubin declarase: „În fine, băieţi, când o să înţelegeţi că nu ai cum să-i îmblânzeşti pe nemernicii ăştia?”

— A spus „nemernicii ăştia”? Întrebă Mişin, a cărui faţă violacee strălucea.

— Textual, confirmă Nadelaşin, şi un zâmbet benign ilumina chipul de lună.

Mişin redeschise dosarul, consemnă cuvintele raportate şi ordonă sublocotenentului să facă din ele obiectul unui raport scris pe o foaie curată.

Maiorul Mişin nu-l putea suporta pe Rubin şi aduna toate documentele care i-ar fi putut veni de hac. Ajungând la postul de la Marfino, aflase că Rubin era un fost comunist şi se lăuda că mai este şi acum, în ciuda întemniţării. Mişin îl chemă ca să discute cu el despre viaţă în general şi, în mod special, despre *munca de colaboraţionist*. Nu putură găsi un limbaj comun. Mişin i se adresă lui Rubin în termenii instrucţiunilor difuzate în timpul conferinţelor adecvate:

— dacă sunteţi un adevărat sovietic, *ne veţi ajuta*.

— dacă nu ne ajutaţi, nu sunteţi un sovietic autentic.

— dacă nu sunteţi un sovietic autentic, sunteţi antisovietic şi meritaţi o nouă pedeapsă.

Rubin întrebă dacă trebuia să scrie denunţurile cu cerneală sau cu creionul.

— E mai bine cu cerneală, sugeră Mişin.

— Bun, dar cum mi-am demonstrat devotamentul faţă de puterea sovietică cu sângele meu, nu mai am nevoie de cerneală ca să aduc noi dovezi...

Aşa îi descoperise Rubin maiorului toată şiretenia şi duplicitatea din sufletul său.

Maiorul îl mai convocă o dată. Rubin pretextă înşelător că orice arestare implica o anumită neîncredere politică faţă de cel care îi cădea victimă: astfel stând lucrurile, nu putea colabora cu operul.

De atunci, Mişin îl ura în taină şi aduna tot ce putea fi folosit împotriva lui.

Maiorul încă mai vorbea cu sublocotenentul, când sosi de la Securitatea Statului automobilul care trebuia să-l ducă pe Bobînin. Prinzând din zbor un concurs de împrejurări atât de propice, Mişin ieşise afară în vestă, fiindcă nu voia să scape maşina, îl invită pe ofiţerul de escortă să vină să se încălzească în interior şi îi arătă că stătea nopţi la rând la serviciu. Îl hărţui, îl bruscă pe Nadelaşin, îl întrebă pe Bobînin, asumându-şi toate riscurile, dacă era destul de îmbrăcat (Bobînin refuzase paltonul frumos pe care i-l dăduseră pentru această călătorie şi îşi luase vesta din molton).

După plecarea lui Bobînin fu rândul lui Priantcikov să fie convocat. Era clar că maiorul nu se putea întoarce acasă! Ca să treacă timpul până la noi convocări şi întoarcerea prizonierilor, se duse să vadă cum îşi petreceau supraveghetorii timpul de odihnă şi surprinse furioase partide de domino. Îi examină din istoria Partidului, fiindcă era responsabil de cultura lor politică. Deşi se aflau în timpul serviciului, supraveghetorii răspunseră la întrebările lui cu o rea-voinţă legitimă. Răspunsurile lor fură întristătoare: războinicii aceştia nu-şi aminteau nici unul din titlurile lui Lenin sau Stalin şi susţineau că Plekanov fusese ministrul ţarului şi deschisese focul asupra muncitorilor din Petersburg pe 9 ianuarie. Acestea îl făcură pe Mişin să dea vina pe Nadelaşin, care slăbise prea mult frâul personalului supraveghetor.

Apoi Bobînin şi Priantcikov se întoarseră împreună în aceeaşi maşină şi se duseră să se culce fără să-şi manifeste dorinţa de a-i povesti ceva maiorului.

Mai mult neliniştit decât decepţionat, maiorul profită de maşina ministerială ca să nu se întoarcă pe jos acasă; la ora aceea nu mai erau autobuze.

Supraveghetorii schimbaţi din posturi înjurau în spatele maiorului şi se pregăteau de culcare, Nadelaşin îşi promise să închidă şi el un ochi, dar nu: telefonul sună. Era postul de gardă al detaşamentului afectat santinelelor care înconjurau centrul Marfino. Cu o voce exaltată, şeful de post transmise apel telefonic primit de santinela din colţul de sud-vest. În ceaţa deasă, santinela aceasta văzuse clar un bărbat care,

ascuns mai întâi după colţul rugului, se îndrepta spre sârmele ghimpate din faţă. Speriat de somaţia santinelei, se refugiase în fundul curţii. Şeful de post declară că avea să telefoneze la Statul Major al regimentului său şi să redacteze un raport bazat pe acest incident ciudat. Până atunci, îi cerea ofiţerului de gardă să controleze curtea.

Convins că era vorba despre o halucinaţie a santinelei şi că deţinuţii erau în siguranţă în spatele pereţilor din patru rânduri de cărămidă şi al uşilor metalice noi, Nadelaşin trebuia să ia totuşi măsuri drastice, pentru a riposta la raportul şefului de post, şi să le consemneze apoi în scris. Punând pe picior de război detaşamentul care se odihnea, îl plimbă prin curtea plină de brumă, la lumina becurilor electrice model „Liliacul”. Apoi, după ce făcu turul camerelor, avu grijă să nu aprindă lumina ca să nu dea ocazie la bombăneli. În lumina chioară a veiozelor se lovi tare cu genunchiul de un pat. Luminând capetele prizonierilor cu lanterna, ajunse la cifra de două sute optzeci şi unu.

Atunci se întoarse în birou şi, cu scrisul lui desluşit şi rotunjit, oglindă a unui suflet curat, raportă incidentul locotenent-colonelului Klimentiev, directorul închisorii speciale.

Şi se făcu dimineaţă: trebui să inspecteze bucătăriile, să guste supa, să sune deşteptarea.

Aşa fusese noaptea locotenentului Nadelaşin. Era deci în dreptul lui să-l asigure pe Nerjin că nu fura pâinea pe care o mânca.

Nadelaşin avea treizeci de ani bătuţi, dar faţa lui netedă şi proaspătă îl făcea să pară mai tânăr.

Bunicul şi tatăl acestui Nadelaşin fuseseră croitori. Meşteri modeşti dar îndemânatici, îşi recrutau clientela din clasa de mijloc şi nu se strâmbau atunci când clientul le cerea să întoarcă pe dos, să modifice sau să descoasă o haină, uneori într-un timp foarte scurt. Băieţelul fusese promis aceleiaşi meserii. Din copilărie prinsese gustul acestei munci de supleţe şi îndemânare. Atent, făcea mici servicii şi îşi ducea la capăt ucenicia. Atunci se pusese la punct NEP-ul. Tatăl primise foaie de impozite pentru un an şi plătise. După două

zile i se prezentase cu neruşinare un alt avertisment, cerându-i-se triplu. Îşi rupsese foaia de impozit, dăduse jos firma şi se angajase într-un atelier. Fiul se trezise în curând sub drapelul şi apoi în rândurile unei unităţi MVD, ca să primească până la urmă o slujbă de gardian.

Cariera lui fusese ştearsă. În paisprezece ani de serviciu se văzuse depăşit de trei sau patru rânduri de supraveghetori dintre care unii ajunseseră deja căpitani, în timp ce el obţinuse cu o lună în urmă numai steaua de sublocotenent, şi nu fără trudă.

Nadelaşin înţelegea mai mult decât s-ar fi crezut. Vedea bine că aceşti deţinuţi, lipsiţi de drepturile comune altor oameni, îi erau adesea superiori. În acelaşi timp, în virtutea înclinaţiei de a-i judeca pe alţii după tine însuţi, Nadelaşin nu reuşea să vadă în ei căpcăunii care erau zugrăviţi în cursurile de informare politică, siluete inevitabil sângeroase.

Dacă îşi amintea definiţia muncii din manualul de fizică pe care îl repeta pentru cursurile serale, îşi amintea şi mai limpede, în cele mai mici detalii, cele cinci culoare din Marea Lubianka şi interiorul fiecărei celule din cele o sută zece. Regulamentul închisorii îi obliga pe supraveghetori să se ridice o dată la două ore şi să treacă dintr-un capăt al culoarului în celălalt (măsură prudentă care îi împiedica să facă cunoştinţă cu deţinuţii şi să se lase înduplecaţi sau mituiţi de ei; în trecere fie spus, erau mai bine plătiţi decât inginerii sau profesorii). Supraveghetorul trebuia să-şi lipească ochiul de vizor cel puţin o dată la trei minute. Mare fizionomist, Nadelaşin credea că îşi amintea de toţi deţinuţii închişi la etajul său din 1935 în 1947, dată la care fusese mutat la Marfino: prizonieri iluştri precum Buharin sau simpli ofiţeri combatanţi precum Nerjin. Îşi spunea că l-ar fi recunoscut pe oricare din ei, oricum ar fi fost îmbrăcat, dacă l-ar fi întâlnit pe stradă. Dar uite că nu te întâlneai niciodată cu oamenii aceştia pe stradă. La Marfino îi regăsise pe unii dintre foştii lui deţinuţi, dar, evident, nu le spusese că i-a recunoscut. Îi revedea întotdeauna, chinuiţi de insomnie, în picioare în metrul pătrat al boxelor luminate violent sau tăind cu un fir de aţă raţia de pâine aproape crudă; sau absorbiţi în

lectura uneia din cărţile acelea frumoase şi vechi, care se găseau în număr atât de mare în biblioteca închisorii; sau ducându-se la toaletă în şir indian; sau mergând la interogatoriu, cu mâinile legate la spate; vorbind cu o voce mai animată decât de obicei în jumătăţea de oră care preceda stingerea; culcaţi în nopţile de iarnă, sub o lumină strălucitoare, cu mâinile învelite în prosoape şi aşezate pe pătură: regulamentul cerea ca toţi cei care îşi ascundeau mâinile să fie treziţi şi învăţaţi să le ţină la vedere.

Lui Nadelaşin îi plăceau în mod deosebit discuţiile şi controversele dintre aceşti academicieni cu barba încărunţită, dintre aceşti preoţi, dintre aceşti foşti bolşevici, dintre aceşti generali, dintre aceşti străini atât de amuzanţi. Serviciul îl obliga să stea mereu la pândă, dar îi plăcea să-i asculte pentru inima lui. Ar fi vrut - însă imperativele serviciului îl împiedicau întotdeauna - să asculte o poveste de la un capăt la celălalt, să ştie totul despre viaţa unui om, despre motivele întemniţării. Era surprins să constate că toţi aceşti prizonieri, în lunile teribile în care vieţile lor se rupeau în două, în care se hotăra destinul lor, aveau destul curaj ca să vorbească despre toate şi despre nimic în loc să-şi evoce suferinţele: pictura italiană, obiceiurile albinelor, vânarea lupilor sau despre arhitectul acela Kar-bu-zie, care nu construia totuşi pentru ei.

Într-o zi, Nadelaşin auzi din întâmplare o conversaţie care îl interesa în mod deosebit. Stătea în compartimentul din spate al unei furgonete celulare în care erau înghesuiţi prizonierii pe care îi escorta. Îi duceau de la Marea Lubianka la Sukanovskaia Datşa, lugubră, fatală închisoare de mahala, de unde mulţi nu mai ieşeau decât pentru a se duce la cimitir sau la azilul de nebuni. Nadelaşin nu fusese acolo, dar auzise că mâncarea era cel mai subtil chin: nu li se dădeau prizonierilor amestecul greoi regulamentar, ci feluri de mâncare fină, a căror aromă delicată amintea de cele mai bune case de odihnă. Supliciul consta în cantitate: deţinutul se vedea servit cu o jumătate de farfurioară de supă, a opta parte dintr-o chiftea de vită, doi cartofi prăjiţi. Asta nu-i hrănea, le aducea aminte de ceea ce pierduseră. Regimul

acesta era mai chinuitor decât cel al supei chioare fără carne şi îi înnebunea cu totul.

Întâmplarea vru ca cei doi prizonieri să nu fie despărţiţi şi făcură drumul împreună. Sforăitul motorului nu îi îngădui lui Nadelaşin să audă începutul discuţiei. O pană neaşteptată îl sili pe şofer să se îndepărteze, iar ofiţerul de escortă rămase în cabină. Prin grilajul din faţă, Nadelaşin auzi vocile discrete ale prizonierilor. Vorbeau despre guvernare - dar nu despre guvernarea actuală - şi despre ţar, nu despre Stalin. Erau porniţi împotriva lui Petru I. Ce le-o fi putut face? Ei spuneau că tot răul posibil, unul îi reproşa că urâţise şi făcuse să dispară costumul popular rusesc, depersonalizând poporul în faţa altor naţiuni. Prizonierul descria forma şi aspectul acestor haine vechi, preciza în ce împrejurări erau îmbrăcate. Afirma că mai era încă timp să se revină la cutare sau cutare haină, asociind-o costumaţiei moderne, în aşa fel încât să împace confortul şi demnitatea, în loc să copieze servil Parisul. Celălalt răspunse printr-o glumă - mai aveau inimă să glumească! Pentru asta era de ajuns să-şi asigure colaborarea a două persoane: un croitor de geniu, care să ştie să armonizeze totul, şi un tenor în vogă, care să poarte hainele şi să fie fotografiat astfel împopoţonat. Apoi, întreaga Rusie ar prelua moda.

Conversaţia aceasta îl interesă foarte mult pe Nadelaşin, care nutrea o pasiune secretă pentru arta croielii. După orele de gardă în culoarele demente, incandescente, ale celei mai mari închisori politice, afla pacea în murmurul foşnitor al ţesăturilor, în docilitatea pliurilor, în executarea unei munci fără răutate.

Le croia haine copiilor, îi făcea rochii soţiei, îşi croia costume. Dar nu lăsa să se vadă nimic. O asemenea distracţie ar fi înjosit un soldat.

CAPITOLUL XXIX

După expresia consacrată, locotenent-colonelul Klimentiev avea păr de jais, de un negru strălucitor şi metalic, care îi acoperea capul ca o calotă netedă despărţită de o cărare, iar mustaţa lui era compactă şi bombată. Nu avea „burtică” şi, în ciuda celor patruzeci şi cinci de ani, îşi păstra subţirimea tinerească şi marţială. Adăugaţi faptul că nu zâmbea niciodată în timpul serviciului, ceea ce sporea gravitatea negricioasă a feţei lui.

Chiar dacă era duminică, sosi mai devreme ca de obicei. Traversând curtea interioară în apropierea locului de plimbare al deţinuţilor, observă dintr-o privire semne de delăsare, dar nu interveni, de teama unei abateri; intră în clădirea Statului Major al închisorii speciale şi ordonă în trecere locotenent-colonelului Nadelaşin să se prezinte la el şi să-l aducă şi pe deţinutul Nerjin. În timp ce traversa curtea, locotenent-colonelul observase că prizonierii pe lângă care trecea grăbeau pasul, sau îl, încetineau, sau se întorceau, ca să nu trebuiască să-l observe şi să schiţeze un salut. Klimentiev remarcă acest lucru cu răceală, dar nu se simţi ofensat. Ştia că dispreţul pe care îl manifestau aceşti oameni faţă de funcţiile lui era mai mic decât jena pe care o simţeau în faţa tovarăşilor lor, temându-se să nu pară prea grăbiţi. Atunci când erau convocaţi în biroul său, aceiaşi prizonieri se arătau în general amabili, chiar servili. În spatele gratiilor întâlneai oameni diferiţi, inegali ca valoare. Klimentiev înţelesese de mult acest lucru. Le acorda dreptul de a fi mândri, dar şi-l rezerva pe cel de a fi strict. Sufletul lui de soldat se mândrea cu faptul că instaurase în această închisoare o disciplină militară rezonabilă, diferită de reglementările degradante ale torţionarilor.

Îşi deschise biroul. Era cald şi aerul avea miros închis de la vopseaua caloriferelor. Deschise o ferestruică, se dezbrăcă de palton, se aşeză, harnaşat în haina de casă ca într-o

armură, şi privi suprafaţa netedă a mesei. În agenda lui, deschisă tot la foaia de sâmbătă, era următoarea însemnare:

„Brad?”

În biroul pe jumătate pustiu, în care instrumentele de producţie se limitau la un dulap metalic plin de dosarele penitenciarului, jumătate de duzină de scaune, un telefon şi butonul soneriei, locotenent-colonelul Klimentiev, fără transmisiuni, curele sau angrenaje vizibile, controla activităţile fizice ale celor trei sute de vieţi izolate acolo şi munca a cincizeci de supraveghetori.

Deşi se prezentase la post duminica, cu o jumătate de oră mai devreme, Klimentiev nu-şi pierduse sângele rece şi echilibrul care îi erau obişnuite.

Locotenentul Nadelaşin intră în birou cu un aer afectat şi o pată rotundă şi rubicondă pe fiecare obraz. Se temea foarte tare de colonel, care totuşi, în ciuda multelor abateri ale sublocotenentului, nu îi stricase niciodată foaia de serviciu cu o notă proastă. Atât de caraghios cu faţa ca o lună, atât de puţin marţial, Nadelaşin se forţa zadarnic să adopte poziţia regulamentară.

Îşi prezentă raportul: serviciul de noapte se desfăşurase foarte bine, fără cea mai mică infracţiune. Trebuia totuşi să semnaleze două incidente excepţionale. Unul din ele făcea obiectul unui raport scris (îl puse în faţa lui Klimentiev, pe un colţ de masă, dar hârtia lunecă, desenă o curbă fantastică în aer şi ateriza în cele din urmă sub un scaun îndepărtat. Nadelaşin se aruncă după ea şi o puse pe masă). Al doilea consta în convocarea deţinuţilor Bobînin şi Priantcikov la ministrul Securităţii.

Locotenent-colonelul se încruntă şi ceru precizări legate de împrejurările acestei convocări şi de întoarcerea celor interesaţi. Era o noutate evident neplăcută, alarmantă chiar. Şeful închisorii speciale nr. 1 stătea prin definiţie pe un vulcan, mereu expus privirilor ministrului. Nu era vorba de un lagăr îndepărtat; pierdut în păduri, ai cărui directori pot să aibă un harem, bufoni şi să împartă o justiţie feudală. Aici trebuia să te ţii de litera legii, să urmăreşti în linie dreaptă instrucţiunile, să-ţi interzici orice umbră de mânie sau de

milă. Klimentiev răspundea acestor exigenţe. Nu credea că Bobînin şi Priantcikov ar fi avut ocazia să se plângă, în noaptea precedentă, de o încălcare a legalităţii. Îndelungata lui experienţă îl asigura că nu avea motive să se teamă de calomnie din partea deţinuţilor, ci mai degrabă din partea fraţilor de arme.

Parcurse apoi raportul lui Nadelaşin şi înţelese că pretextul era futil. Dacă îl păstra, de altfel, pe Nadelaşin în serviciul lui, o făcea tocmai pentru că era instruit şi avea judecată.

Dar câte defecte nu avea! Locotenent-colonelul îi reproşa multe. Îi aminti în amănunt toate neglijenţele ultimei gărzi: prizonierii plecaseră la muncă cu o întârziere de două minute; mai multe paturi fuseseră făcute alandala şi Nadelaşin nu avusese fermitatea de a-i căuta pe interesaţi la lucru şi de a-i pune să-şi facă paturile mai bine. I se spusese totuşi ce să facă în timpul ultimei şedinţe. Vorbe în vânt. Şi în dimineaţa aceasta, în timpul plimbării? Tânărul Doronin, postat la marginea curţii, scruta cu o privire fixă „zona” şi spaţiul de dincolo, de lângă sere, teren accidentat, traversat de o râpă, foarte propice evadării. Or, acest Doronin primise douăzeci şi cinci de ani pentru acte false şi avusese Brigada de crimă a URSS pe urmele sale timp de doi ani! Nici un supraveghetor nu-l pusese să intre în rând ca să se plimbe. Şi unde era Gherasimovici? Depărtându-se de grup, se refugiase în spatele ultimilor tei, lângă atelierul de blănărie. Şi ce scria în dosarul acestui Gherasimovici? Era la a doua pedeapsă. Încălcase articolul 58, alineatul 12, adică înaltă trădare intenţionată. Nu trădase, dar nici nu reuşise să dovedească faptul că sosirea la Leningrad, în primele zile ale războiului, nu fusese dictată de dorinţa de a-i primi pe germani. Nadelaşin îşi amintea că trebuia să-i studieze mereu pe deţinuţi, atât prin observaţie directă, cât şi prin lectura cazierului judiciar? Şi apoi, cum arăta sublocotenentul Nadelaşin? O bluză înfoiată (Nadelaşin îşi trase pulpanele), o stea strâmbă pe şapcă (Nadelaşin o îndreptă), un salut milităresc demn de o gospodină... Trebuia să te mai mire faptul că deţinuţii nu îşi făceau bine patul când era el de gardă? Neglijarea paturilor e o spărtură periculoasă în

disciplina unei închisori. Astăzi e un pat, mâine revoltă şi refuzul de a munci.

Locotenent-colonelul trecu apoi la consemne: să reunească paznicii însărcinaţi cu supravegherea vizitelor familiale de la dormitorul nr. 3 pentru o şedinţă de instrucţie. Deţinutul Nerjin să mai aştepte un minut pe culoar. Liber, Nadelaşin.

Nadelaşin ieşi năduşit. Atunci când îşi asculta superiorii simţea o adâncă părere de rău auzindu-le reproşurile şi mustrările şi se jura să nu le mai dea ocazie. Dar îşi relua munca şi, printre prizonieri, se lovea de zeci de voinţe, fiecare atrăgându-l de partea sa şi cerşind o fărâmă de libertate pe care Nadelaşin nu ştia s-o refuze, în speranţa că indulgenţa va trece neobservată.

Klimentiev luă stiloul şi bifa cuvântul „brad” pe agendă. Decizia data din ajun.

Nu avuseseră niciodată brad de Crăciun în închisorile speciale. Dar unii din deţinuţii cei mai respectabili ceruseră de mai multe ori autorizaţia de a face un brad anul acela. Klimentiev se gândise la această problemă. De fapt, de ce să refuze? Nu vedea ce rău ar fi putut face, chiar şi riscul de incendiu era minim, cu toţi electricienii aceştia... În schimb, era important să aranjeze o destindere la Marfino în seara de Revelion, în care angajaţii „externi” se duceau să se distreze la Moscova. Klimentiev ştia că zilele de sărbătoare erau cele mai penibile pentru deţinuţi. Unii puteau să ajungă la gesturi nebuneşti, disperate. Sâmbătă, deci, sunase la direcţia închisorilor, de care depindea direct, pentru a dezbate problema bradului de Crăciun. Instrucţiunile interziceau instrumentele muzicale, dar nu se găsea nici o rubrică referitoare la bradul tradiţional, aşa că Klimentiev nu primi nici asentimentul, nici interdicţia direcţiei. Un serviciu îndelungat şi ireproşabil conferea multă fermitate şi siguranţă acţiunilor lui. În ajun deci, pe scara rulantă a metroului care îl ducea acasă, Klimehtiev hotărâse: vor avea brad. Unde era răul?

Intrând în vagon, se gândi cu plăcere la el însuşi: în fond, era un om inteligent şi practic, contrariul unui birocrat, era chiar bun. Or, deţinuţii nu puteau niciodată să judece, nu vor

şti că se împotrivise acestui brad de Crăciun şi sfârşise prin a-l autoriza.

Decizia aceasta avea ceva plăcut pentru Klimentiev. Nu se amestecase în iureşul moscoviţilor care luau cu asalt vagoanele, urcase ultimul, chiar înainte de închidere, şi nu se străduise să ocupe un loc. Ţinându-se de bară, începuse să-şi contemple faţa virilă în reflexiile schimbătoare ale geamului, pe fondul tunelului negru, al ţevilor şi cablurilor lansate într-o goană fără sfârşit. Apoi, privirea lui căzu asupra unei tinere aşezate pe bancheta de alături. Era îmbrăcată cu o anumită grijă, dar sărăcăcios: un palton negru din astrahan fals şi o tocă din acelaşi material. Pe genunchi avea un ghiozdan burduşit. Klimentiev se uită la ea şi îşi spuse că avea o faţă plăcută, dar obosită şi o privire desprinsă de toate, lucru rar la o femeie tânără.

În momentul acela, tânăra ridică ochii şi schimbară o privire scurtă şi inexpresivă, ca doi tovarăşi de călătorie care nu se cunosc, dar nu trebui mai mult: ochii femeii erau la pândă, traversaţi parcă de o întrebare nesigură, chinuitoare. Fizionomist de profesie, Klimentiev o recunoscu, nu îşi controla privirea şi arătă astfel că o recunoscuse. Ea remarcă un moment de ezitare la el şi intuiţia ei fu confirmată.

Era soţia deţinutului Nerjin, Klimentiev o văzuse în timpul vizitelor la Taganka.

Ea se întunecă, întoarse privirea, apoi se uită din nou la Klimentiev. El se întorsese spre tunel, dar, cu coada ochiului, se simţea observat. Ea se ridică cu un aer hotărât şi înainta spre el, ceea ce îl sili să se întoarcă. Nu mai avea nimic dintr-o tânără independentă, stăpână pe ea însăşi, călătorind într-un vagon de metrou, s-ar fi spus că, în ciuda ghiozdanului greu, ar fi vrut să-i cedeze locul locotenent-colonelului. Suporta destinul chinuitor al tuturor soţiilor prizonierilor politici, al acestor soţii de duşmani de ţară. Înaintea fiecărui interlocutor, acolo unde li se cunoaşte condiţia nedorită, poartă cu ele ruşinea de neşters a soţilor lor, par să împartă în ochii tuturor greşeala sinistrului scelerat căruia i-au încredinţat într-o zi destinul, din prostie. Şi încep să se simtă

şi ele vinovate, cu un sentiment de vinovăţie pe care nu-l simt nici măcar duşmanii poporului. Ei au avut un motiv.

Apropiindu-se de el ca să combată huruitul metroului, femeia îi spuse:

— Tovarăşe colonel! Vă rog să mă scuzaţi! Sunteţi superiorul soţului meu? Nu-i aşa?

În anii îndelungaţi de serviciu penitenciar, Klimentiev văzuse mai multe femei ridicându-se şi stând în picioare în faţa lui, fără ca el să fi fost rănit vreodată de aerul lor de teamă şi dependenţă. Dar era în metrou. Cu siguranţă, îşi formulase întrebarea cu cea mai mare prudenţă, dar silueta aceasta de femeie, rugătoare, expusă tuturor privirilor, avea ceva insuportabil.

— De ce v-aţi ridicat aşa? Staţi jos, staţi jos, spuse el, cu un aer jenat.

Voi să o facă să se aşeze cu forţa, trăgând-o de mânecă. Ea nu voi să audă.

— Nu, nu, n-are nici o importanţă!

Şi se uita întruna la locotenent-colonel cu o privire insistentă, aproape fanatică.

— Spuneţi-mi de ce n-am dre... de ce nu pot să-l văd? Spuneţi-mi când va fi posibil.

Întâlnirea aceasta era o coincidenţă comparabilă cu întâlnirea a două fire de nisip la un interval de patruzeci de paşi. Cu o săptămână înainte, direcţia închisorilor MGB acordase între altele *zekului* Nerjin o întrevedere cu soţia lui pentru duminica de 25 decembrie 1949, în închisoarea Lefortovo. O notă specifica totuşi că nu puteau să-i trimită un aviz soţiei lui la post-restant, aşa cum ceruse deţinutul.

Îl convocară pe Nerjin şi îi cerură adresa soţiei lui. Mormăise că n-o ştia nici el. Klimentiev, pe care regulamentul închisorilor îl obişnuise să nu dezvăluie niciodată adevărul prizonierilor, nu era înclinat să-l creadă pe cuvânt. Nerjin, normal, nu voia să vorbească, şi motivele erau clare: cele pentru care regulamentul închisorilor interzicea să se trimită scrisori la post-restant. Avizul de vizită era tipărit pe o carte poştală, în termenii următori: „Sunteţi autorizată să vă vedeţi soţul la închisoarea...” Adresa fiecărei soţii era înregistrată la

MGB, dar ministerul făcea tot ce-i stătea în puteri ca să descurajeze dorinţa de a primi, asemenea avertismente. Dorea într-adevăr ca soţiile duşmanilor să fie cunoscute de toţi vecinii, identificate cu uşurinţă, izolate, pentru ca opinia publică să le trateze cu o vigilenţă sănătoasă. De asta se temeau şi femeile. Pe de altă parte, cea a lui Nerjin îşi păstrase numele de familie. După cum se vedea, voia să scape de MGB. Klimentiev îl anunţase atunci pe Nerjin că în cazul acela nu o să existe nici o vizită. Şi nu trimisese avizul.

Şi iată că femeia aceasta, în tăcerea atentă a călătorilor, se umilea atât de mult, încât se ridicase şi rămăsese în picioare în faţa lui.

— Nu aveam dreptul să vă scriem la post-restant, îi spuse el destul de tare ca să-l audă numai ea, în zgomotul metroului. Ne trebuie adresa.

— Dar sunt pe punct de plecare. Expresia ei se schimbă brusc. O să plec în curând, nu am domiciliu fix. (Minciună evidentă.)

Klimentiev se gândi să coboare la staţia următoare şi, dacă ea îl urmărea, să o conducă într-un hol mai puţin aglomerat, ca să-i explice că asemenea întâlniri nu puteau avea loc decât în timpul serviciului.

Această soţie de duşman al poporului părea să-şi fi uitat greşeala de neiertat! Se uita la locotenent-colonel cu ochii ei uscaţi, arzători, imploratori, iresponsabili! Klimentiev fu uimit de această privire. Ce forţă putea s-o lege cu încăpăţânare, cu disperare, pe femeia aceasta de un bărbat pe care nu-l văzuse de ani de zile şi care îşi stricase iremediabil viaţa?

— E foarte, foarte important pentru mine! îl asigură ea, cu ochii măriţi, pândind o ezitare pe faţa lui Klimentiev.

Acesta îşi aminti de hârtia care dormea într-un seif al închisorii speciale. Această circulară, în spiritul „Decretului de consolidare a celor rămaşi în urmă”, aducea o nouă lovitură rudelor prizonierilor care încercau să-şi ascundă adresa. Maiorul Mişin intenţiona să le comunice conţinutul deţinuţilor în ziua de luni. Dacă nu o să-şi vadă soţul duminică şi dacă se încăpăţâna să-şi ascundă adresa, nu-l va mai revedea degrabă, poate chiar niciodată. Dacă i-ar fi spus acum, fără

avertisment oficial şi fără înregistrare, s-ar fi putut prezenta ca din întâmplare la închisoarea Lefortovo.

Metroul încetinea.

Toate gândurile acestea trecură rapid prin mintea locotenent-colonelului. Ştia că deţinuţii nu au nici un duşman mai periculos decât ei înşişi şi, mai mult, că cel mai mare duşman al unei femei este ea însăşi. Oamenii nu ştiu să-şi ţină gura, nici măcar atunci când este vorba despre salvarea lor. În cursul carierei lui dovedise uneori o slăbiciune prostească, acordând favoruri de care nu ar fi ştiut nimeni dacă beneficiarii lor nu s-ar fi grăbit să le trâmbiţeze în stânga şi în dreapta.

De data aceasta nu putea să cedeze.

Totuşi, în timp ce metroul încetinea şi se zărea deja marmura colorată a următoarei staţii, Klimentiev îi spuse femeii:

— Aveţi dreptul la o vizită. Mâine, la ora zece dimineaţa, veniţi la... nu aminti de închisoarea Lefortovo, fiindcă erau înconjuraţi de călătorii care se îndreptau spre ieşire... la Gropile Lefortovo, ştiţi unde?

— Ştiu, da, spuse ea cu un semn vesel din cap.

Dumnezeu ştie de ce, ochii ei, uscaţi până atunci, erau plini de lacrimi.

Având mare grijă să evite aceşti ochi, cuvintele de recunoştinţă şi alte salamalecuri, Klimentiev coborî pe peron ca să schimbe linia.

Era surprins şi înciudat de propriile lui cuvinte.

Locotenent-colonelul îl lăsase pe Nerjin să aştepte pe hol fiindcă era un prizonier obraznic, care se punea cam prea pe picior de egalitate.

Făcuse foarte bine: după o şedere lungă pe culoar, Nerjin nu pierduse numai speranţa unei vizite. Obişnuit cu loviturile sorţii, se aştepta la o veste proastă.

Aşa că fu cu atât mai surprins să audă că avea întâlnire peste o oră. Aridul cod moral al prizonierilor, la implantarea căruia contribuise şi Nerjin, îi spunea să nu arate nici o bucurie, nici o satisfacţie, să întrebe cu un aer detaşat la ce oră trebuia să fie gata şi apoi să iasă.

Această atitudine i se părea singura convenabilă: în felul acesta, autoritatea nu putea pătrunde în sufletul prizonierului şi nu ştia câtă putere are asupra lui. Dar tranziţia fu atât de bruscă, bucuria atât de mare, încât Nerjin nu se putu stăpâni: faţa lui se lumină şi îi mulţumi locotenent-colonelului din toată inima.

Celălalt, în schimb, păstră o faţă de marmură.

Se duse apoi să distribuie consemnele supraveghetorilor care trebuiau să-i escorteze pe prizonieri pentru vizite.

Instrucţiunile erau următoarele: să-şi amintească de importanţa Centrului şi de caracterul său absolut secret; să-şi aducă aminte de perversitatea care nu poate fi ispăşită a acestor criminali de stat, care aveau astăzi dreptul la o vizită familială, să nu îi lase să profite de această întrevedere pentru a transmite secrete de stat soţiilor lor, care le-ar fi trimis imediat Statelor Unite ale Americii. (Sus-numiţii supraveghetori nu aveau nici o idee, măcar aproximativă, despre ceea ce s-ar fi putut fabrica în secretul laboratoarelor şi era uşor să le inspiri o teroare sacră în faţa celui mai mic petic de hârtie, ieşit de la Marfino, care ar fi putut trece ţara prin foc şi sânge.) Să urmărească lista principalelor ascunzişuri din haine şi încălţări, ca să le poată descoperi (cu o oră înainte de vizită, prizonierii primeau haine rezervate acestei ocazii, destinate să facă impresie bună). O scurtă conversaţie îi îngădui să controleze măsura în care supraveghetorii asimilaseră regulamentul referitor la percheziţie. Diverse exemple concrete, întoarse pe toate părţile, puneau în lumină diversele turnuri ale unei conversaţii, cel mai bun mod de a spiona ceea ce se spune şi de a pune capăt oricărui alt subiect care nu era personal şi familial.

Colonelul Klimentiev cunoştea regulamentul. Era un om ordonat.

CAPITOLUL XXX

Nerjin se repezi spre dormitoarele închisorii şi fu cât pe ce să-l răstoarne pe locolonelul Nadelaşin în holul întunecat al Statului Major. Prosopul cu găurele îi flutura la gât, reţinut cu greu de vestă.

În virtutea unei ciudate caracteristici a speciei umane, toată fiinţa lui Nerjin se metamorfozase brusc. Cu cinci minute mai devreme, în timp ce aştepta pe hol, cei treizeci de ani de viaţă i se păreau o înlănţuire absurdă şi disperată de eşecuri, de care nu putea scăpa. Episoadele cele mai regretabile erau plecarea în război, tânăr, de-abia căsătorit, şi apoi arestarea şi lunga despărţire de soţie. Înţelegea că dragostea lor era condamnată, menită unei distrugeri definitive.

Dar fusese anunţat că avea să-şi întâlnească soţia astăzi şi aceşti treizeci de ani de existenţă străluciră de o lumină nouă: viaţa lui era ca o coardă de arc, pătrunsă de sens în lucrurile mari şi în cele mici; ea îl conducea din victorie în victorie, recompensându-i îndrăzneala, şi treptele care, paradoxal, îl duceau spre ţintă, erau tocmai plecarea la război în plină tinereţe, arestarea, lunga despărţire de soţie. Uitându-se la aparenţe, un spectator din afară l-ar fi considerat nefericit, dar Gleb ascundea o fericire tainică sub nefericirea lui. Se adăpa din ea ca dintr-un izvor cu apă vie, găsea acolo misterul fiinţelor şi al evenimentelor care nu i-ar fi fost deschis nicăieri în lume, mai ales în liniştea închisă şi ghiftuită a unui cămin. Din tinereţe, Gleb se temuse să nu se afunde în banalitatea cotidiană. Aşa cum bine spunea proverbul: „Nu marea te îneacă, ci mlaştina”.

Dar se întorcea la soţia lui! Legătura dintre sufletele lor era indestructibilă! O vizită! De ziua lui! După discuţia pe care o avusese cu Anton în ajun! Nu o să mai aibă dreptul la altă vizită cât o să mai stea la Marfino, dar astăzi nu conta nimic! Ideile lui se îmbrăţişau şi îl străpungeau cu săgeţile lor de foc: să nu uite să-i spună asta! Şi asta! Şi asta!

Intră alergând în camera circulară, în care prizonierii se plimbau cu zgomot, unii venind de la dejun, alţii ducându-se să-şi facă toaleta. Valentin, cu pătura dată la o parte, stătea în cămaşă pe pat şi povestea cu gesturi mari şi hohote de râs la fel de mari întrevederea nocturnă cu un mare şef care se dovedise a fi până la urmă ministrul. Trebuia să asculte totuşi ce povestea! Nerjin trăia unul dintre acele momente extraordinare în care o forţă interioară îţi dilată toracele, în care pieptul ţi se umple de cântece, în care îţi spui că nu ţi-ar ajunge o sută de ani ca să faci tot ce ai de făcut. Pe de altă parte, nu trebuia să lipsească de la dejun, destinul unui prizonier nu îi permite să renunţe la un asemenea chilipir. Şi apoi povestirea lui Valentin atinse finalul fără glorie: toată camera îl proclamă nătărău şi om de nimic fiindcă nu îi spusese lui Abakumov despre revendicările fundamentale ale prizonierilor. În ciuda contorsiunilor şi scheunăturilor lui, jumătate de duzină de călăi binevoitori îl dezbrăcară de chiloţi şi îl împinseră de-a lungul camerei, sub urlete, strigăte şi râsete, pocnit cu lovituri de curea, stropit cu linguriţe de ceai cald.

Pe un pat de jos, în pasajul radial care ducea la fereastra centrală, sub patul lui Nerjin, faţă în faţă cu cel părăsit de Priantcikov, Andrei Andreici Potapov îşi bea ceaiul de dimineaţă. Farsa aceasta veselă îl făcea să râdă cu lacrimi şi se ştergea la ochi fără să-şi dea jos ochelarii. De la trezire, patul lui Potapov relua forma unui paralelipiped rectangular cu muchii dure. Îşi punea foarte puţin unt pe pâinea care însoţea ceaiul: nu cumpăra nimic în plus de la cantina închisorii, ca să-i trimită „bătrânei” lui toţi banii pe care îi câştiga (specialist de neînlocuit, stimat de administraţie, era bine plătit pentru un pensionar din *şaraşka*: 150 de ruble pe lună, de trei ori mai mult decât o menajeră „liberă”).

Din mers, Nerjin se dezbrăcă de vestă, o aruncă pe patul pe care nu îl făcuse, îl salută pe Potapov şi, fără să aştepte răspunsul, plecă în goană spre cantină.

Inginerul Potapov era omul care spusese în faţa judecătorului de instrucţie, semnase în procesul-verbal şi confirmase în plen mărturisirea de a fi vândut personal

germanilor, pe un preţ de altfel derizoriu, şi după dinamitare, ilustrul baraj Dnieproghes, prima floare a cincinalelor staliniste. Tribunalul, din pură omenie, se arătase milostiv faţă de o asemenea nelegiuire nemaiauzită, o crimă atât de greu de imaginat, şi îl condamnase la numai zece ani de detenţie, urmaţi de alţi cinci de „indignitate civică”, ceea ce, în jargonul închisorilor, se exprima prin formula *zece plus cinci*.

Nici un prieten din tinereţe, şi Potapov încă mai puţin, nu şi-ar fi imaginat că va închis la patruzeci de ani pe muchie pentru un delict politic. Nu fără motiv, prietenii îl porecliseră robotul. Viaţa lui era munca. Sărbătorile în care nu se lucrau trei zile îl apăsau şi nu-şi luase concediu decât ca să se însoare. În restul timpului, fiindcă nu exista altcineva la fel de priceput care să-l înlocuiască, renunţa de bunăvoie la concediile legale. Atunci când nu se mai găseau pâine, legume sau zahăr, nu remarca aceste evenimente exterioare; mai făcea o gaură la curea, o strângea şi se întorcea voios la singura ocupaţie care îl interesa cu adevărat: reţelele de înaltă tensiune. Pe indivizii care nu ştiu să facă nimic cu degetele şi se limitează să zbiere la reuniuni sau să înnegrească paginile ziarelor, Potapov nu îi considera fiinţe umane. Stăpânise peste tot echipamentul de electrometrie de la Dnieprostroi şi acolo se căsătorise, aruncându-şi viaţa sa şi pe cea a soţiei sale în cuptorul nesăţios al planurilor cincinale.

În 1941 se construia un nou baraj. Potapov fu scutit de serviciul militar. Atunci când află că Dnieproghes, opera tinereţii sale, fusese dinamitat, îi spuse soţiei:

— Ştii, Katia, ar trebui să merg acolo. Ea îi răspunsese: 1

— E adevărat, Andriuşa, du-te.

Şi Potapov se duse. Cu ochelarii de miop, cu cureaua prea strânsă, cu bluza boţită şi mototolită şi, în ciuda rombului de la butonieră, fără revolver, fiindcă în acest al doilea an de război bine pregătit nu mai erau arme pentru ofiţeri. Fu prins de inamici lângă Kastomaia, într-o zi toridă de iulie, în fumul secarei incendiate. Evadă, dar fu prins iar, înainte de a ajunge la liniile prietene. Mai evadă o dată şi fu surprins pe

câmpul liber de un raid de paraşutişti, aşa că fu capturat a treia oară.

Cunoscuse câmpurile foamei de la Novograd — Volinsk şi Czestochowa, în care prizonierii mâncau scoarţă de copaci, iarbă, tovarăşi morţi. Germanii îl mutară brusc de acolo la Berlin, unde cineva, vorbind o rusă perfectă („politicos, dar în genul nemernic"), îl întrebase dacă era într-adevăr faimosul inginer Potapov, omul de la Dnieproghes. Dacă da, putea să facă dovada trasând diagrama branşamentului generatorului?

Această diagramă fusese publicată la vremea ei şi Potapov o reconstitui fără ezitare. Recunoscu el însuşi la anchetă, deşi ar fi putut să nu spună nimic. Şi acest lucru figura în dosarul lui sub menţiunea: „Divulgarea secretelor de la Dnieproghes".

Dosarul acesta, totuşi, nu mai spunea şi urmarea: rusul necunoscut, care se asigurase după cum am văzut de identitatea lui Potapov, îi propuse să semneze angajamentul de a reconstrui Dnieproghesul, lucru care i-ar fi adus eliberarea imediată, cartele de alimente şi bani, regăsind astfel iubita lui muncă.

La vederea foii seducătoare care îi fusese strecurată în mână, faţa brăzdată de riduri de întunecase de o preocupare apăsătoare. Apoi, fără să se bată în piept, fără fanfaronade, fără să pretindă lauri postumi de Erou al Uniunii Sovietice, Potapov răspunse modest cu urma sa de accent meridional:

— Înţelegeţi, am semnat deja un angajament scris. Nu pot să semnez această hârtie fără să mă contrazic, nu?

Cuvintele acestea simple, lipsite de orice poză teatrală, voiau să spună că Potapov prefera moartea confortului.

— Fie, vă respect convingerile, îi răspunsese rusul necunoscut, apoi îl trimise din nou în lagărul morţii.

Acest ultim punct nu fusese luat în consideraţie de tribunalul sovietic care îl condamnase la zece ani.

Inginerul Markuşev semnase angajamentul, lucrase pentru germani şi primise tot zece ani.

Numai Stalin era aici! În înverşunarea aceasta oarbă de a nu face nici o diferenţă între prieteni şi duşmani, caz unic în istoria lumii!

Tribunalul nu se pronunţase nici asupra faptului că, în 1945, acelaşi Potapov, îmbarcat pe un tanc ca franctiror voluntar, intrase în Berlin după-amiaza cu mâna goală, cu binoclul spart şi prost lipit.

Aşa că Potapov putea să se considere fericit că nu avea dreptul *decât la zece ani*!

Nerjin se întoarse de la masă, se descălţă şi se căţără pe pat, deranjând şi patul lui Potapov. Îşi executa numărul de acrobaţie zilnică: îşi făcea patul fără să se vadă o cută, stând în picioare pe el. De-abia îşi mută perna, că descoperi un portţigaret din plastic transparent, plin de ţigări Belomorkanal şi înconjurat de o bandă de hârtie ordinară, pe care un scris inteligent de desenator notase următoarele:

„Pierduse zece ani acolo

Irosindu-şi floarea tinereţii...”

Nici o îndoială posibilă. În toată *şaraşk*a, Potapov era singurul care să îmbine un asemenea talent de artizan cu citate din *Evgheni Oneghin*, care te ducea cu gândul la trecutul lui de sub Vechiul Regim.

Gleb îşi plecă capul în gol:

— Andreici!

Potapov îşi terminase ceaiul şi îşi citea ziarul, în picioare ca să nu-şi deranjeze patul.

— Ce se întâmplă? spuse el morocănos.

— Dumneata ai făcut asta?

— Nu ştiu. Ah, aţi găsit-o? şi se sili să nu zâmbească.

— Oh, An-dre-ici! spuse Nerjin, apăsând pe fiecare silabă. O reţea de riduri maliţioase şi binevoitoare se săpă şi însemnă faţa lui Potapov. Ridicându-şi ochelarii pe nas, continuă:

— Eram la zdup, la Lubianka, cu un duce Esterhazy. O celulă pentru doi, înţelegeţi, el golea hârdăul în zilele impare, eu în cele pare, şi îl învăţam o rusă care să se potrivească cu alfabetul închisorilor. Ei bine, pentru aniversarea lui i-am oferit trei butoni din miez de pâine — nu îi lăsaseră nici unul — şi m-a asigurat că nu primise niciodată un cadou mai oportun, nici chiar de la Habsburgi.

În „clasificarea timbrelor”, vocea lui Potapov era calificată ca „surdă şi uşor spartă”.

Cu capul tot în gol, Nerjin privea cu prietenie chipul acesta cioplit din topor. Când avea ochelari, Potapov nu părea mai bătrân decât era, patruzeci şi cinci de ani, şi faţa lui avea chiar o expresie energică. Atunci când şi-i dădea jos, descoperea nişte orbite scobite şi întunecate ca la morţi.

— Mă simt jenat, Andreici. Nu o să vă pot oferi niciodată aşa ceva, nu am mâinile dumneavoastră... Cum de aţi reţinut data aniversării mele?

— Cu-cu! răspunse Potapov. Ce alte date pot să conteze în existenţa noastră?

Amândoi suspinară. Potapov îi oferi ceai:

— Doriţi? Am mica mea reţetă.

— Nu, Andreici, am ceva mai bun de făcut. Am dreptul la o vizită.

— Formidabil! Potapov era foarte fericit. Cu „bătrâna” dumneavoastră?

— Da, da.

— Valentin, debranşaţi-vă porcăria, ne-a împuiat urechile!

— Deci un om are dreptul să umilească prin răutate pe un altul?

— Ce scrie în ziar? Întrebă Nerjin.

Potapov, cu o mimică maliţioasă de ucrainean, ridică ochii spre capul plecat al lui Nerjin:

— Muza britanică şi nebunele-i himere

tulbură somnul tinerei noastre demoazele...

da, porcii aceştia au obrazul să afirme...

Trecuseră patru ani de când Nerjin şi Potapov făcuseră cunoştinţă, în bubuitul, neliniştea şi îmbulzeala unei celule din Butîrki, care rămânea întunecoasă şi în miezul lui iulie, în cea de-a doua vară de după război. Răscruce de vieţi colorate, de destine diverse. Celula se deschidea albaştrilor care purtau încă pe ei, ca nişte zdrenţe, libertatea Europei. Ea se deschidea *prizonierilor de război ruşi*, veterani aspri care treceau din captivitatea germană la cea sovietică. Ocnaşilor, spoiţi şi răscopţi, care lăsau cavernele Gulagului pentru oazele *şaraşkăi*. Ajuns în celulă, Nerjin se strecurase în

întuneric, târându-se sub paturile aşezate aproape pe pământ şi, pe burtă pe gudron, cu ochii încă orbiţi de întuneric, întrebase vesel:

— Cine e ultimul aici, băieţi?

— Cu-cu! Veniţi lângă mine!

Zi după zi, pe măsură ce triau prizonierii pentru a-i trimite în diverse locuri, amândoi progresară de la „hârdău la fereastră” ca să decadă apoi „de la fereastră la hârdău”, în timpul celei de-a treia săptămâni, dar de data acesta „pe” paturi. Apoi, tot la suprafaţă, progresaseră spre fereastră. Aşa se consolidase prietenia lor, în ciuda diferenţelor de vârstă, de experienţă şi de gusturi.

Acolo, în timpul lunilor interminabile în care rumegaseră verdictul, Potapov îi mărturisise lui Nerjin că nu o să se mai intereseze niciodată de politică, dacă n-o să-l prindă ea de gât, repezindu-se prima.

Sub paturile închisorii Butîrki cunoscuse robotul primele lui îndoieli, care nu fac cinste unui robot. Oh, nu se căia că refuzase pâinea germanilor, nu regreta cei trei ani pierduţi într-un lagăr al foamei şi morţii. Excludea întotdeauna gândul de a lua străinătatea martoră la micile noastre dificultăţi interne.

Dar scânteia unei îndoieli căzuse în el şi aprinsese un foc ascuns.

Şi, pentru prima dată, în perplexitatea lui, robotul se întrebase:

„Dar la ce bun, până la urmă, blestematul de Dnieproghes?”

CAPITOLUL XXXI

La ora nouă fără cinci, apelul făcu înconjurul camerelor închisorii speciale. În lagăre, o asemenea operaţiune ar fi luat ore întregi: prizonierii erau ţinuţi în aerul îngheţat, trimişi dintr-un loc în altul, număraţi unul câte unul, cinci câte cinci, sau cu sutele, sau pe brigadă. Aici lucrurile mergeau repede şi fără du-reri: *zekii* îşi luau încă ceaiul pe măsuţă când năvăliră în cameră doi ofiţeri de gardă, urcând şi coborând. Deţinuţii se ridicau — unii nici nu se oboseau — ofiţerul însărcinat număra capetele cu un aer preocupat, apoi trecea la comunicate şi la înregistrarea necazurilor şi doleanţelor.

Locotenentul Schustermann, care făcea azi de gardă în închisoare, era un voinic înalt cu părul negru care, fără să fie cu adevărat taciturn, nu exprima niciodată cel mai neînsemnat sentiment omenesc, aşa cum trebuie să fie un supraveghetor educat la Lubianka. O părăsise pe cea din urmă în compania lui Nadelaşin cu destinaţia Marfino, unde trebuia să întărească disciplina penitenciară. Anumiţi deţinuţi îşi aminteau că îi văzuseră pe cei doi la Lubianka, atunci când erau adjutanţi şi făceau slujba de „escorte”. Luând în primire prizonierul de-abia întemniţat, care încă stătea cu faţa la zid, îl urcau pe faimoasa *scară folosită*, apoi, între etajele trei şi patru, o luau prin pasajul care ducea de la închisoare la birourile magistraţilor instructori pe unde, de treizeci de ani, trecuseră tot felul de prizonieri: cadeţi, SR, anarhişti, monarhişti, octombrişti, menşevici, bolşevici, Savinkov, Kutiepov, Ramzin, Şulghin, Buharin, Rîkov, Tukacevski, profesorul Pletniov, academicianul Vavilov, feldmareşalul von Paulus, generalul Krasnov, savanţi de renume mondial, tineri poeţi puţin cunoscuţi, criminalii în persoană la început, apoi soţiile lor, apoi fiicele lor. Deţinuţii compăreau apoi în faţa unei doamne, a cărei tunică militară era împodobită cu o stea roşie şi care ţinea marea carte a Destinelor întemniţate, în care fiecare nou sosit îşi scria numele sub apărătoarea metalică ce nu-l lăsa să vadă identitatea predecesorului său.

Apoi coborau scara, care era apărată de un fileu de circ cu ochiurile strânse, care descuraja eventualele tentative de evadare; apoi erau conduşi pe lungile, foarte lungile culoare ale ministerului din Lubianka, irespirabile din cauza luminii electrice, în care fireturile aurite ale coloneilor aruncau o notă rece.

Chiar dacă prizonierii supuşi instrucţiei erau cuprinşi de o disperare nouă, vedeau rapid diferenţa dintre cei doi bărbaţi: Schustermann - al cărui nume nu-l cunoşteau pe atunci - le arunca o privire mohorâtă pe sub sprâncenele dese şi îmbinate, le prindea cotul într-o încleştare de pasăre de pradă şi îi împingea brutal pe scară, fără să-i lase să-şi tragă sufletul. Ciudatul Nadelaşin, cu înfăţişarea lui de castrat, stătea întotdeauna la distanţă, nu îi atingea şi le indica politicos locurile în care trebuiau să se întoarcă. Aşa că Schustermann, deşi mai tânăr, avea acum trei stele pe umăr.

Nadelaşin anunţă că beneficiarii vizitei trebuiau să se prezinte la Statul Major la ora zece. Îl întrebară dacă aveau să vadă un film în ziua aceea, le răspunse că nu. Urmă o uşoară mişcare de nemulţumire, de unde ţâşni comentariul lui Horobrov:

— Mai bine stăm aici decât să vedem o porcărie în genul *Cazacii din Kuban*.

Schustermann se întoarse brusc ca să ia numele celui care vorbise, se încurcă şi trebui să-l scrie din nou.

În tăcere se auzi o voce, insesizabilă, audibilă totuşi:

— Să vezi dacă nu-i pun asta la dosar.

Horobrov, cu buza superioară agitată de un tic, ripostă:

— Pot s-o facă, lichelele naibii. Au deja cu ce să împuţească dosarul.

Hirsut, încă în cămaşă, Dvoietiosov îşi spânzură picioarele păroase de unul din paturile de sus şi strigă cu accentul lui aspru de vagabond:

— Locotenete! Şi bradu'? E da ori nu?

— E da! răspunse locolonelul, şi era clar că îi făcea plăcere să anunţe această ştire plăcută. O să-l instalăm aici, în semilună.

— Atunci putem să începem să facem jucăriile? strigă dintr-un alt colţ jovialul Ruska. Aşezat turceşte, cu o oglindă pe pernă, îşi înnoda cravata. Peste cinci minute trebuia să se întâlnească cu Clara, pe care o văzuse pe fereastră, ieşind din corpul de gardă şi traversând curtea.

— Nu avem directive, o să întrebăm.

— Ce directive vă mai trebuie?

— Un brad de Crăciun fără jucării!... Ha, ha, ha!

— Prieteni! O să facem jucării!

— Linişte, băieţaş! Şi *apa fierbinte*?

— O să ne dea ministrul?

Bradul de Crăciun stârnise în cameră un zumzet voios. Ofiţerii de gardă se întorseseră deja spre ieşire când Horobrov, dominând murmurul vocilor, strigă în spatele lor, cu accentul lui greoi de Viatka:

— Şi apoi spuneţi-le acolo să ne lase bradul până la Crăciunul ortodox! Bradul înseamnă Crăciun, nu Anul Nou!

Ofiţerii se prefăcură că nu auziseră nimic şi ieşiră. Aproape toţi prizonierii vorbeau în acelaşi timp. Horobrov nu îşi golise sacul în prezenţa celor doi ofiţeri. În tăcere, dar energic, adresă sfârşitul discursului unui auditoriu invizibil şi toată pielea de pe faţă continuă să i se mişte. Nu sărbătorise niciodată până atunci Crăciunul sau Paştele, începuse s-o facă în închisoare, din spirit de contradicţie. Zilele acelea, cel puţin, nu erau special alese pentru o percheziţie meticuloasă sau o strângere a şurubului. Pentru sărbătorile din octombrie şi pentru 1 Mai îşi găsea de spălat rufe sau de cârpit ciorapi.

Vecinul său Abramson îşi bău ceaiul, îşi şterse gura şi mâinile, frecă sticla aburită a ochelarilor cu lamă de plastic şi îi spuse lui Horobrov:

— Ilia Terentici! Uiţi a doua poruncă a prizonierului: „Nu căuta scandal!”

Horobrov se trezi din altercaţia lui imaginară şi se întoarse spre Abramson, ţâfnos, de parcă ar fi vrut să-l muşte:

— E o poruncă perimată, bună pentru o generaţie de rahat ca a voastră. Voi staţi liniştiţi, chiar dacă v-ar jupui toată pielea.

Reproşul era nemeritat. Tovarăşii lui Abramson organizaseră oprirea lucrului şi greva de la Vorkuta. Fără nici un rezultat apreciabil. Şi sus-numita „poruncă” se răspândise de la sine. Forţa lucrurilor.

— Dacă o să faci tot aşa, o să te trimită la naiba, se mulţumi să răspundă Abramson, ridicând din umeri. Într-un lagăr adevărat, o adevărată ocnă.

— Bun, tocmai asta caut, Grigori Borisovici! Nemernicii! La ocnă? Fie! Cel puţin o să fiu înconjurat de oameni plini de haz. O să avem poate libertatea cuvântului şi nu o să fie turnători.

Rubin nu îşi terminase încă ceaiul. Barba lui hirsută se înălţă la înălţimea paturilor lui Potapov şi Nerjin şi adresă etajului superior aceste cuvinte amicale:

— La mulţi ani, tânărul meu Montaigne, prostuţ mic de pironian...

— Sunt foarte mişcat, micul meu Lev, dar nu trebuia...

Îngenuncheat pe pat, sus, Nerjin pipăia o mapă. Opera fusese fabricată de un prizonier şi genul acesta de lucrare este tot ce poate fi mai minuţios, fiindcă prizonierii nu se grăbesc niciodată. O pânză brodată îmbrăca elegantele compartimente cu agrafe sau nasturi cocheţi, pline de un set de hârtie minunată, luată de la germani. Totul fusese fabricat, bineînţeles, în timpul serviciului şi cu material furat de la stat...

-...mai întâi, în *şaraşka* nu te lasă să iei un creion decât pentru a scrie denunţuri...

-...şi eu îmi doresc să-ţi văd creierul sceptico-eclectic luminat de lumina adevărului.

— Adevărul? Şi mai ce, mujice?! Se ştie măcar ce este adevărul?

Gleb suspină. Faţa lui, întinerită de pregătirile febrile ale vizitei, era din nou trasă, brăzdată de riduri cenuşii. Şi părul separat în două.

Pe patul vecin, aplecat deasupra culcuşului lui Priantcikov, un inginer gras şi pleşuv, de o vârstă apreciabilă, profita de ultimele minute de pauză pentru a citi un ziar împrumutat de la Potapov. Îl ţinea destul de departe, deschis larg, acum

încruntându-şi sprâncenele, acum mişcându-şi buzele. Când sună soneria electrică pe culoar, înciudat, închise ziarul la repezeală, într-o masă de pliuri informe.

— Ce le mai trebuie oare acestor boişteni, de pălăvrăgesc întruna despre hegemonia mondială?

Şi căută cu privirea un loc potrivit în care să arunce ziarul.

La celălalt capăt al încăperii, enormul Dvoietiosov, care se îmbrăcase cu salopeta murdară şi expunea privirilor posteriorul său considerabil, acoperind patul pe care îl strivea cu masa lui enormă, replică:

— Cine sunt „ei”, Zemelia?

— Ei toţi, cum cine!

— Dar pe tine hegemonia mondială nu te gâdilă? Tu nu aspiri la asta?

— Cine? Eu? făcu Zemelia uimit, de parcă ar fi luat în serios întrebarea. Ce naiba am eu cu asta? Nu, sincer, nu aspir, spuse el, cu un zâmbet larg.

Şi coborî din pat, gâfâind.

— Ei bine, în cazul acesta, la treabă! hotărî Dvoietiosov şi masa lui enormă de carne căzu pe solul care se cutremură. Se ducea la munca duminicală fără să se pieptene, fără să se spele, pe jumătate dezbrăcat.

Soneria târâi prelung şi timbrul ei însemna că apelul se terminase şi că, în faţa scării Institutului, se deschideau cele două uşi ale „Sanctuarului”, care înghiţea repede mulţimea totuşi densă a deţinuţilor.

Majoritatea ieşeau din camere. Doronin se repezi afară primul. Sologdin, care închisese fereastra pentru trezire şi ceai, o deschidea şi o înţepenea cu un volum de Ehrenburg. Grăbi pasul ca să-l ajungă pe profesorul Celnov în momentul în care acesta ieşea din camera „profesorilor”. Ca întotdeauna, Rubin era în criză de timp: aruncă repede mâncarea şi băutura în noptieră (nu fără să dărâme ce avea acolo) şi se grăbi în jurul patului chinuitor, imposibil, silindu-se să-l aranjeze în aşa fel, încât să nu fie chemat înapoi.

Nerjin încerca să-şi ajusteze costumul de *carnaval*. Într-un trecut îndepărtat, *zekii* purtaseră zilnic costume frumoase, paltoane de calitate pe care nu şi le dădeau jos când primeau

vizite. Acum, ca să uşureze sarcina gardienilor, îi împopoţonaseră cu salopete albastre: astfel, de la înălţimea posturilor de gardă, santinelele nu mai puteau să-i încurce cu angajaţii „externi”. Pentru vizite, direcţia închisorii îi silea să-şi schimbe hainele şi să se îmbrace cu costume şi cămăşi uzate, scoase din vestiarele personale confiscate împreună cu restul bunurilor de la vechii posesori. Câtorva prizonieri le plăcea să fie convenabil îmbrăcaţi pentru câteva ore, alţii se strâmbau în faţa acestui travesti respingător, în faţa acestor haine de morţi, dar cei care purtau salopetă nu aveau dreptul la vizite: rudele nu trebuiau să-şi facă o impresie proastă despre închisoare. Nici un prizonier nu avea o inimă atât de seacă, încât să nu vrea să-şi revadă familia. Aşa că se deghizau.

Camera în semilună se golise. Rămăseseră douăsprezece perechi de paturi suprapuse şi aranjate în maniera celor de spital: cearşaful de deasupra îndoit, ca să primească tot praful şi să se murdărească cel mai repede. O asemenea metodă nu putuse lua fiinţă decât în capul unui birocrat şi încă într-un cap de bărbat, fiindcă soţia inventatorului nu ar fi adoptat-o niciodată. Asupra acestui punct, totuşi, exigenţele inspecţiei sanitare a închisorii erau formale.

Camera cunoştea o tăcere frumoasă, rară în locul acesta, pe care nimeni n-ar fi vrut s-o tulbure.

Patru bărbaţi rămăseseră acolo: Nerjin, care îşi îmbrăca podoabele, Horobrov, Abramson şi inginerul chel.

Acesta din urmă făcea parte dintre deţinuţii timoraţi care, în ciuda anilor de temniţă, nu pot să se obişnuiască cu dezinvoltura tovarăşilor lor. Nu şi-ar fi permis să lipsească de la munca de duminică sub nici o formă. Astăzi, totuşi, se simţea rău, se înarmase cu o scutire pentru o zi de la medicul închisorii, împrăştiase pe pat o grămadă de şosete găurite şi de aţe şi, echipat cu un ou de cârpit din carton, confecţionat de el însuşi, se întreba de unde să înceapă.

Grigori Borisovici Abramson, care îşi ispăşise *regulamentar* cei zece ani — fără să mai punem la socoteală cei şase ani de exil dinainte — şi mai avea de stat zece, nu era un abstenţionist propriu-zis de duminică, dar făcea tot ce putea

ca să scape de lucru. În timpurile în care se afla în Komsomol, nici o forţă din lume n-ar fi putut să-l smulgă de la „duminicile de muncă”. Se considera că aceste corvezi duminicale erau o mişcare spontană, al cărei elan avea să pună economia pe picioare: într-un an sau doi, totul va merge spre mai bine şi grădinile se vor acoperi de flori. Trecuseră decenii şi arzătoarele „duminici de lucru” erau o păcăleală şi o muncă silnică, arborii plantaţi nu înfloreau, cangrenaţi adesea de şenile. Anii lungi de închisoare, observaţiile şi raţionamentele îl conduseră pe Abramson la o concluzie total diferită: omul este ostil muncii prin natura sa şi nu va munci niciodată dacă nu este silit de nevoie sau baston. Văzute de pe Sirius, în perspectiva unei finalităţi comuniste pe care o împărtăşea şi acum şi care era singura filozofie posibilă, atâtea eforturi, şi „duminicile de muncă” printre altele, aveau raţiunea lor de a fi, dar Abramson nu mai avea chef să participe. Era unul dintre rarii oameni din casă care făcuseră şi răsfăcuseră cei zece ani teribili de condamnare, fără nici un rabat, ştiind totuşi că nu era un mit, nici o greşeală a tribunalului, nici o glumă bună care avea să fie dejucată de prima mare amnistie generală (fabulă la mare căutare printre novici), ci zece ani de viaţă omenească, dacă nu doisprezece, dacă nu cincisprezece, extenuanţi. Trecuse mult timp de când îşi menaja muşchii de cele mai neînsemnate mişcări, profitând de orice minut de răgaz. Şi ştia că cea mai bună duminică era cea pe care o petreceai în pat, nemişcat, în cămaşă şi chiloţi.

Luă volumul strecurat de Sologdin între canatul ferestrei şi toc, ca să nu se închidă fereastra, şi se îmbrăcă fără grabă cu salopeta. Strecurând-se sub cuvertură, se acoperi cu cea mai mare grijă, îşi şterse ochelarii cu un petic de piele de cămilă, băgă o bomboană în gură, îşi aranjă perna şi scoase de sub saltea o carte groasă, împachetată în hârtie pentru mai multă siguranţă. Numai vederea lui îţi producea o senzaţie de lenevie minunată.

Horobrov, din contră, era morocănos. Îndrăzneala lui nu avea nimic vesel. Zăcea îmbrăcat sub pătura impecabil aranjată, cu picioarele încălţate pe margine metalică a

patului. Era în natura lui să rumege îndelung, dureros, lucruri care pe alţii nici nu-i atingeau. În fiecare sâmbătă, onorând faimosul principiul al voluntariatului total, toţi deţinuţii, fără să fie consultaţi, se trezeau puşi pe lista muncitorilor voluntari de duminică şi cererea lor era transmisă închisorii. Dacă înscrierea aceasta ar fi fost într-adevăr voluntară, Horobrov ar fi participat şi şi-ar fi petrecut bucuros toate duminicile la masa de lucru. Fiind vorba însă despre o formalitate derizorie, Horobrov îşi făcea un punct de onoare din a rămâne culcat şi a se lăsa să cadă în abrutizare, în interiorul dormitoarelor închise.

Într-un lagăr, un *zek* nu poate visa la o asemenea duminică, pe un pat, într-o cameră închisă şi încălzită: dar în *şaraşka* prizonierii nu mai sunt chinuiţi de munca fizică.

Nu avea nimic cu care să-şi ocupe timpul! Citise în ajun toate ziarele accesibile. Taburetul de lângă pat era încărcat cu un maldăr de cărţi, deschise sau închise, împrumutate de la biblioteca închisorii speciale. Una din ele era o culegere de articole ale unor scriitori experimentaţi. După un timp de ezitare, Horobrov deschise la articolul lui Tolstoi[55], care avusese un exces de pudoare şi nu se semnase cu numele lui. Proza aceasta data din iunie 1941 şi puteai să citeşti: „Biciuiţi de groază şi nebunie, soldaţii germani se loviră la graniţă de un zid de oţel şi fier”. Horobrov mormăi dintr-o răsuflare o grămadă de înjurături, închise cartea, luă alta. Fiecare carte îl atingea într-un loc sensibil, fiindcă totul era rană vie în sufletul lui. În reşedinţele lor confortabile din suburbiile moscovite, aceşti maeştri ai gândirii nu ascultaseră niciodată altceva în afară de radio, nici nu văzuseră altceva în afară de răzoarele lor cu flori. Un colhoznic foarte ignorant ştia mai multe despre existenţă decât ei.

Alte cărţi erau *literare*, dar lectura lor era la fel de respingătoare. Una din ele, *Departe de noi*, era o operă pe care cetăţenii liberi se băteau pe atunci. Ceea ce citise în ajun şi ceea ce se chinuise să citească azi îi lăsaseră o senzaţie de greaţă. Era un pateu cu miez de pâine, un ou

[55] Romancierul Alexei Tolstoi, 1883-1954, s-a raliat în 1923 regimului sovietic, beneficiind astfel de privilegii însemnate.

limpede, cadavrul împăiat al unei păsări. Se vorbea despre şantiere animate de *zeki* şi lagăre, fără să se menţioneze lagărele, nici să se precizeze că erau populate de deţinuţi înfometaţi şi pedepsiţi cu carcera. Erau înlocuiţi de komsomolişti bine îmbrăcaţi şi bine încălţaţi, care dovedeau o vioiciune de invidiat. Un cititor avizat ar fi bănuit imediat că autorul cunoscuse, văzuse, atinsese adevărul, că petrecuse chiar un timp într-un lagăr în calitate de agent de poliţie, dar minţea cu neruşinare, fără cea mai mică strălucire în ochii sticloşi, impasibili.

Cele trei cuvinte care constituiau o înjurătură consacrată căzură natural de pe buzele lui, într-o ordine puţin diferită, şi Horobrov aruncă acest bestseller.

Erau şi texte alese de ilustrul Galakov. Horobrov îl pusese puţin mai la o parte, aşteptându-se la ceva din partea lui. Des-chise deci cartea, dar o închise cu impresia că îşi bătea joc de el, ca aceia care întocmeau lista voluntarilor pentru munca duminicală. Galakov, omul acesta care ştiuse cândva să evoce iubirea, se molipsise la rândul lui de stilul acela care nu viza un public de adulţi, ci nişte cititori oligofreni, care nu ştiu nimic despre viaţă, atât de abrutizaţi, încât erau gata să înghită orice porcărie. Tot ce ar fi putut să sfâşie inima unui om lipsea din cărţile acestea. Dacă nu ar fi izbucnit războiul, singurul viitor al acestor scriitori ar fi fost imnologia. Războiul le deschisese poarta sentimentelor comune, împărtăşite. Dar găseau mijlocul să elucubreze conflicte psihologice pline de vânt: acela, de exemplu, al tânărului komsomolist care, aruncându-se în spatele duşmanului, reuşeşte să deraieze zeci de convoaie de armament, dar care, nefiind înscris în nici o organizaţie de bază, petrece zile şi nopţi chinuitoare, întrebându-se dacă mai poate rămâne în komsomol un om care nu şi-a plătit cotizaţia.

Horobrov asocie într-o ordine nouă cuvintele sacramentale.

Pe taburet se odihnea şi *Povestiri din America*, opera unor scriitori progresişti. Horobrov nu le putea confrunta cu viaţa, dar însăşi alegerea lor era sugestivă; nici o povestire fără o infamie. Adunate într-un buchet veninos, scrierile acestea sugerau un coşmar atât de teribil, încât ajungeai să-i admiri

pe americani că nu se spânzuraseră şi nu fugiseră toţi până la ultimul.

Nimic lizibil!

Horobrov se gândi să fumeze. Luă o papiroska, o frământă uşor. În cameră perfect tăcută se auzi foşnetul mătăsos al hârtiei pline de tabac. I-ar fi plăcut să fumeze acolo, fără să trebuiască să se ridice de pe pat. Fumătorii din închisoare ştiu că cea mai mare plăcere e să fumezi în colţul tău de pat sau în patul „vagon”: o ţigară trasă fără grabă, cu privirea fixată în tavan, unde defilează tablourile unui trecut ireversibil şi ale unui viitor la care nu poţi ajunge.

Dar constructorul cu craniul pleşuv nu fuma, nu iubea fumatul. Cât despre Abramson, profesa teoria eronată conform căreia aerul din cameră trebuie să rămână curat. Detenţia îl convinsese că libertatea începe prin respectarea drepturilor altuia, aşa că Horobrov suspină, se aşează pe pat, se ridică, se îndreptă spre ieşire. În timpul acesta zări o carte groasă în mâinile lui Abramson, hotărî pe loc că o asemenea carte nu provenea din biblioteca închisorii. Venea deci „de afară”, ceea ce spunea multe despre valoarea ei.

Horobrov, spre deosebire de un „albastru”, nu întreba de-a dreptul „Ce citeşti?” sau „De unde ai luat asta?” (constructorul sau Nerjin ar fi putut auzi răspunsul lui Abramson). Se lipi de cel din urmă şi spuse încet:

— Grigori Borisovici, lasă-mă să văd numărul matricol.

— Poftim, spuse Abramson cu jumătate de gură. Horobrov întoarse pagina de început şi, bulversat, citi:

Contele de Monte Cristo. Se mulţumi să fluiere.

— Borisîci, întrebă el cu o voce afectuoasă. Nu mai e nimeni după tine? O să am timp să citesc şi eu?

Abramson îşi ridică ochelarii, reflectă.

— Vom vedea. Poţi să mă tunzi astăzi?

Deţinuţii nu-l iubeau deloc pe frizerul stahanovist care venea de afară. Artiştii frizeri improvizaţi ai închisorii foloseau foarfece, răspundeau la toate fanteziile şi lucrau încet, fiindcă mai aveau ani de stat acolo.

— Cine ne poate împrumuta foarfecele?

— O să-l cer de la Ziablik.

— În cazul acesta, pot să te tund puţin.

— Bun. Este o parte separată, care ajunge până la pagina 128, ţi-o dau într-o clipă.

Remarcând că Abramson era la pagina 110, Horobrov se duse să fumeze pe culoar, într-o dispoziţie diferită.

Cât despre Gleb, cu fiecare clipă care trecea, îşi simţea inima în sărbătoare... Această ultimă oră trebuie să fi fost emoţionantă şi pentru Nadia. Unde era? Fără îndoială că în oraşul universitar Strominka. În timpul vizitei, gândurile se împrăştie, pierzi din vedere ceea ce vrei să spui, trebuie să notezi acum totul pe un capăt de hârtie, să înveţi totul pe dinafară, să rupi hârtia pe care nu ai voie să o păstrezi la tine şi să-ţi aminteşti bine cele opt puncte. Opt. O plecare este întotdeauna de temut. Şi unu. Pedeapsa nu se sfârşeşte în timpul legal. Mai este şi exilul. Doi. Şi apoi...

Alergă la furier, încercă să-şi calce „plastronul”. Era vorba despre o invenţie a lui Ruska Doronin, pe care o adoptaseră mai mulţi: o fâşie de pânză albă, provenită dintr-un cearşaf sfâşiat în şaisprezece părţi — ceea ce furierul nu ştia — de care era cusut un guler alb. Cârpa aceasta de-abia reuşea să mascheze, în răscroiala salopetei, cămaşa ştampilată cu negru: *MGB -închisoarea specială nr. 1*. Două panglici se legau în spate. Acest „plastron” îţi permitea să creezi iluzia unei bunăstări materiale, la care aspira fiecare. Uşor de spălat, era folositor în zilele de sărbătoare şi în cele de lucru şi te ajuta să faci o figură bună în faţa angajatelor „externe” ale Institutului.

În colţul scării, Nerjin încercă să dea lustru pantofilor uzaţi cu nişte grăuncioare uscate de ceară (închisoarea nu dădea şi încălţări cu ocazia vizitelor, fiindcă picioarele se ţineau sub masă).

Când se întoarse în cameră să se radă (bricele, sigure sau nu, erau autorizate, asta era fantezia instrucţiunilor). Horobrov devora cartea cu ochii. Constructorul îşi împrăştiase lenjeria pe pat şi pe duşumea. Tăia, se întorcea, însemna ţesătura cu creionul, în timp ce Abramson, cu capul pe pernă şi ochii întorşi de la carte, îi adresa aceste cuvinte încurajatoare:

— Cârpitul nu este eficace decât dacă este conştient. Să vă ferească Dumnezeu dacă e o formalitate. Nici o grabă. Aliniaţi-vă vârfurile şi treceţi de două ori în cruce peste fiecare. O eroare foarte răspândită este să folosești rupturile de la margine ca să acoperiţi gaura. Nu spălaţi niciodată cu leşie. Nu munciţi degeaba, tăiaţi bine marginile găurii. Ştiţi cine este Berkalov?

— Cine? Berkalov? Nu.

— Ei haide! Berkalov — fost ofiţer de artilerie, inventator, ştiţi doar, tunurile BS3, tunurile acelea faimoase care trag cu o viteză iniţială nebună. Ei bine, într-o duminică frumoasă ca asta, într-o *şaraşka* la fel ca a noastră, Berkalov despre care vorbim s-a pus la cârpit. Radioul era deschis: „...Premiul Stalin de prima clasă generalului de armată Berkalov”. Or, înainte de arestare, nu era decât general de divizie. Perfect. Bun, după ce şi-a reparat ciorapii, s-a pus să frigă clătite pe un reşou electric.

Supraveghetorul intră, îl prinde asupra faptului, confiscă reşoul interzis, face raport directorului închisorii şi cere trei zile de carceră. Iar directorul răspunde în galop, fără suflare, ca un puştan: „Berkalov! Veniţi să vă luaţi pachetul! Sunteţi chemat la Kremlin! Kalinin în persoană!” Acesta e destinul ruşilor.

CAPITOLUL XXXII

Bătrânul profesor Celnov, matematician faimos plimbat dintr-o *şaraşka* în alta, care completa mereu rubrica „naţionalitate” cu *„zek”* în loc de „rus”, împlinea în 1950 optsprezece ani de detenţie. Vârful creionului său trecuse peste multe invenţii, de la cazanul electric direct la motorul cu reacţie, şi în descoperirile acestea îşi pusese tot sufletul.

Profesorul Celnov afirma, de altfel, că acest cuvânt, suflet, trebuie folosit cu prudenţă, fiindcă *zekul* era sigur că are unul nemuritor, în timp ce omul liber, eminamente futil, era lipsit de aşa ceva. În timp ce pălăvrăgea prieteneşte cu alţi deţinuţi, deasupra unei străchini de fiertură rece sau asupra unui pahar de ciocolată care aburea, profesorul avea grijă să precizeze că împrumutase acest raţionament de la Pierre Bezuhov. Când un soldat francez nu-l lasă pe Pierre să traverseze drumul, acesta din urmă izbucneşte în râs: „Ha! ha! un soldat m-a oprit pe mine. Dar ce trebuie să înţelegem prin cuvintele acestea «pe mine»? O fi vorba despre sufletul meu nemuritor?”

În *şaraşka* Marfino, profesorul Celnov era singurul *zek* scutit de purtatul salopetei (punctul acesta îi fusese prezentat lui Abakumov în persoană). Privilegiul acesta se baza pe faptul că profesorul nu fusese trimis definitiv la Marfino în calitatea lui de *zek* itinerant: odinioară membru-corespondent al Academiei de Ştiinţe şi director al unei şcoli superioare de matematică, fusese pus la dispoziţia lui Beria şi umbla din *şaraşka* în *şaraşka* pentru a rezolva cât mai repede vreo problemă ce nu suporta amânare. După ce o descurca în linii mari şi indica demersurile necesare următoarelor operaţii, era trimis în altă parte.

Dar profesorul Celnov, liber să-şi aleagă îmbrăcămintea, nu cedă unei glorii deşarte, cum ar fi făcut alţii: adoptă o costumaţie fără fast, vestă şi pantaloni de culoare diferită, iar în picioare cizme de pâslă; capul cu păr rar şi cenuşiu era

acoperit de o căciulă de lână tricotată, aşa cum poartă schiorii sau fetele tinere. Ceea ce îl făcea mai remarcabil era extravagantul pled de lână, înfăşurat de două ori în jurul umerilor şi al spatelui, care evoca un şal pufos.

Celnov purta pledul şi căciula în aşa fel încât, departe de a fi caraghioasă, silueta lui câştiga în maiestate. Ovalul alungit al feţei, profilul ascuţit, tonul autoritar cu care se adresa administraţiei penitenciarului, lumina albastră a ochilor lui spălăciţi - prerogativă a spiritelor abstracte -, toate acestea făceau din el un fel de Descartes sau Arhimede.

Fusese trimis la Marfino ca să elucideze formula matematică a cifratorului absolut. Acest instrument trebuia să fie pus în mişcare printr-o rotaţie mecanică, ce antrena cuplarea şi recuplarea unei multitudini de relee, însărcinate cu bruiajul impulsurilor rectangulare, astfel încât limbajul să devină necunoscut. Sute de auditori, înarmaţi cu instrumente de tip analog, trebuiau să fie puşi în imposibilitatea de a descifra conversaţia telefonică în curs.

Biroul de studii, la rândul său, muncea la realizarea acestui cifrator. Toţi inginerii constructori erau angajaţi, cu excepţia lui Sologdin.

Sosind de la Inta în *şaraşka* şi înţelegând unde se afla, Sologdin declarase tare că memoria lui fusese slăbită de anii de foame, că talentele lui destul de modeste se şterseseră şi mai tare şi că nu putea face decât o muncă auxiliară. Îşi permitea această mişcare de poker fiindcă la Inta nu era supus regimului muncitorilor manuali, ci îşi exercita meseria de inginer, şi, prin urmare, nu se temea să se întoarcă acolo. Astfel, atunci când vorbea cu direcţiunea *şaraşkăi* despre muncă, îşi permitea luxul de a căuta echivalente pentru cuvintele de origine străină -chiar pentru cuvinte precum „inginer” şi „metal” — şi pierdea vremea până inventa termenul necesar, lucru pe care nu l-ar fi putut face dacă ar fi încercat să-şi reabiliteze purtarea sau pur şi simplu să obţină un regim alimentar cât de puţin îmbunătăţit.

Totuşi, nu îl trimiseseră înapoi. Îl ţineau de probă. În loc să vâslească împotriva curentului, în plină tensiune, în plină busculadă, în plină crispare, Sologdin îşi alesese un braţ de

apă destul de liniştit. Lipsit de onoruri, dar şi de reproşuri, puţin controlat de autorităţi, avea destul timp liber. Scăpând de supraveghere, profita de serile libere ca să pună la punct în secret, după metoda lui, realizarea unui cifrator absolut.

Socotea că ideile măreţe nu se pot naşte decât din iluminarea unui spirit solitar.

De fapt, în timpul ultimelor şase luni, descoperise cum trebuia rezolvată problema care îi dispera pe cei zece ingineri înhămaţi la proiect şi care erau mereu hărţuiţi. (Nu era surd: îi auzise pe aceşti ingineri care expuneau datele problemei şi motivele eşecului lor.) Cu două zile în urmă, Sologdin îşi prezentase proiectul profesorului Celnov, oficial. În momentul acesta urca scara alături de profesor, îl sprijinea respectuos, aştepta verdictul. Dar Celnov nu amesteca niciodată munca şi distracţia.

În timpul acestui scurt traseu prin holuri şi scări nu spuse un cuvânt din judecata aşteptată atât de febril de Sologdin şi îi povesti dezinvolt istoricul plimbării lui matinale, în compania lui Lev Rubin. Refuzat la tăierea lemnelor, acesta venise să-i recite lui Celnov un poem scris de el, cu subiect biblic. Ritmul operei era bun, cu o ratare sau două, avea rime originale — Osiris-lângă iris — şi trebuise să recunoască faptul că aceste versuri nu erau lipsite de valoare. Eroul acestei balade era Moise: îi conducea pe evrei timp de patruzeci de ani prin pustiu, suferind lipsuri, sete, foame. Poporul delira, se răscula, dar nu avea dreptate. Moise avea dreptate, el ştia că Pământul Făgăduinţei era la capătul călătoriei. Rubin îi atrăsese atenţia în mod special asupra faptului că cei *patruzeci* de ani nu trecuseră încă.

Care fusese răspunsul lui Celnov?

Îi amintise lui Rubin geografia călătoriei lui Moise. De la malurile Nilului la Ierusalim, evreii nu aveau de străbătut mai mult de patru sute de kilometri şi, ţinând cont de pauzele sabatice, ar fi avut nevoie de trei săptămâni. În cazul acesta, putem risca ipoteza că, în aceşti patruzeci de ani în plus, Moise nu îi *condusese*, ci îi *plimbase* prin deşertul Arabiei, ca să-i lase să moară pe toţi cei care îşi aminteau de Egipt şi de sclavia pe care o cunoscuseră în Ţara belşugului, iar

supravieţuitorii să aprecieze mai bine modestul paradis pe care li-l putea oferi? La înălţimea biroului lui Iakonov, profesorul luă cheia de „extern” de la garda care supraveghea Institutul. O asemenea dovadă de încredere îi era acordată şi Măştii de Fier, dar toţi ceilalţi *zeki* erau excluşi. Nici un prizonier nu avea dreptul să stea măcar o secundă la locul de muncă fără a fi supravegheat de un „extern”, vigilenţa civică sugerând de fapt că deţinutul ar fi putut să profite de acea secundă de libertate nesupravegheată pentru a deschide seiful cu creionul şi a fotografia documentele secrete cu nasturii de la pantaloni.

Trebuie spus că Celnov lucra într-o cameră în care nu se aflau decât un dulap fără secrete şi două mese goale. Aşa că se hotărârâ — nu fără a consulta ministerul — să facă curăţenie oficială în cameră şi să-i dea o cheie personală profesorului Celnov. De atunci, biroul lui îi inspira o necontenită alarmă maiorului Şikin, „delegat operaţional” al Institutului. La ora la care prizonierii dispăreau în localurile disciplinare în spatele unei uşi duble blindate, tovarăşul Şikin, cu un salariu gras şi care nu avea nici un fel de normă, se ducea în persoană, *propriis pedibus*, în camera afectată profesorului. Sonda pereţii, făcea să se clatine lamele plafonului, se uita în spaţiul colbăit dintre dulap şi perete şi clătina din cap cu un aer rău prevestitor.

Nu era de ajuns să-i ia cheia. În holul de la etajul al doilea, după patru sau cinci uşi, se afla postul de control al sectorului ultrasecret. Postul acesta consta dintr-o măsuţă însoţită de un scaun, pe care stătea o ţaţă; meseria ei nu era nici să mături, nici să facă ceaiul (altele se ocupau de asta). Misiunea ei particulară era să controleze permisele de trecere ale celor care intrau în sectorul ultrasecret. Aceste permise, tipărite la imprimeria centrală a ministerului, erau de trei feluri: permanente, excepţionale, lunare. Machetele fuseseră realizate de maiorul Şikin, căruia îi revenea şi onoarea de a fi botezat această fundătură cu numele de ultrasecret.

Munca din acest post de control era anevoioasă: trecătorii erau rari, dar era strict interzis să împleteşti ciorapi, aşa cum aminteau instrucţiunile afişate pe perete, ca şi directivele

orale ale tovarăşului Şikin. Femeile acestea, care se schimbau de două ori la douăzeci şi patru de ore, se luptau chinuitor cu somnul. Postul acesta de control era foarte jenant şi pentru colonelul Iakonov, care era deranjat toată ziua cu semnarea permiselor.

Postul nu mai exista. Pentru a economisi salariul acestor două femei, se folosea un factotum — faimosul Spiridon — în loc de efectivul prevăzut, de trei persoane.

Celnov ştia perfect că santinela se numea Maria Ivanovna, aceasta îl vedea pe bătrânul cărunt trecând de mai multe ori pe zi, dar tresărea la fel de fiecare dată:

— Permisul!

Celnov scotea cartonul, Sologdin, bucata de hârtie.

Depăşind postul de control, apoi alte două uşi, pe urmă cea din sticlă albă, baricadată, care se deschidea spre scara de serviciu ce dădea spre atelierul „artistului-iobag”[56], apoi camera personală a Măştii de Fier, deschiseră biroul lui Celnov.

Era o cămăruţă simpatică, a cărei unică fereastră privea spre curtea în care se plimbau prizonierii şi spre pădurea de tei seculari, pe care o soartă răutăcioasă îi aşezase într-o zonă expusă pistoalelor-mitraliere. Vârfurile teilor erau mereu acoperite din belşug de chiciură.

Un cer alb şi tulbure lumina lumea.

În stânga teilor, dincolo de zonă, se înălţa, cenuşie din cauza vechimii, dar albită ca orice lucru în ziua aceea, o căsuţă veche cu acoperişul în carenă inversată, care îl adăpostise cândva abatele ce locuia lângă seminar, iar drumul care ducea la Marfino se numeşte şi astăzi, în memoria lui, drumul Monseniorului. Mai departe străluceau acoperişurile modestului sat Marfino, apoi un câmp şi, mai departe, dincolo de calea ferată, se vedea ridicându-se într-o ceaţă mohorâtă aburul cenuşiu al locomotivei care venea de la Leningrad.

[56] Marii proprietari de pământ din secolul al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea scuteau anumiți iobagi de muncile cele mai grele. Pictorii, muzicienii, cântăreții, actorii, dansatorii aveau un statut privilegiat, deși nu erau liberi.

Sologdin nu se obosi să privească pe fereastră. Fără să se aşeze, deşi fusese invitat, simţindu-se agil, conştient de picioarele lui tinere şi solide, se sprijini de canatul ferestrei şi îşi aţinti privirea asupra sulului de hârtie de pe masa lui Celnov.

Bătrânul îl rugă pe Sologdin să deschidă ferestruica. Se aşeză într-un fotoliu necapitonat, cu spătarul drept şi înalt. Îşi aşeză pledul de pe umeri, scoase din blocnotes o foiţă în care notase remarcile lui esenţiale, puse mâna pe un creion ascuţit ca o lance şi se uită sever la Sologdin. Tonul vesel de până acum dispăruse.

Apoi păru că nişte aripi mari, care îşi luaseră zborul, veniră să bată în cameră. Celnov nu vorbi mai mult de două minute, dar cuvintele lui erau atât de substanţiale, că nu aveai timp să răsuni între un gând şi altul.

Se dovedi că Celnov făcuse mai mult decât îi ceruse Sologdin. Stabilise, graţie probabilităţilor unui calcul teoretic, în ce interval se situa realizarea propusă de Sologdin. Aceasta promitea un rezultat destul de apropiat de rezultatul cerut, în măsura în care se putea, fiindcă nu se lucra deocamdată cu procedee pur electronice. Era totuşi indispensabil:

— să neutralizeze dispozitivul şi să-l facă insensibil la impulsurile de energie incompletă,

— să precizeze importanţa inerţiilor esenţiale ale mecanismului, ca să se asigure că cuplurile de rotaţie erau suficiente,

— apoi... - Celnov îl străfulgera pe Sologdin cu scânteierea privirii lui - apoi nu uitaţi următorul lucru: cifratorul dumneavoastră se bazează pe principiul haosului, şi e foarte bine. Dar un haos ales şi imobilizat e deja un sistem. Ar fi încă şi mai bine să studiaţi foarte bine soluţia, pentru ca haosul să evolueze într-un mod haotic.

Apoi profesorul deveni gânditor, îndoi hârtia în două şi tăcu. Sologdin, ca fermecat, închise pleoapele şi rămase aşa, fără să vadă ceva.

De la primele cuvinte ale profesorului se simţise cufundat într-un val cald. Se sprijinea cu umărul şi şoldul de tocul

geamului, temându-se parcă să nu-şi ia zborul de bucurie. Viaţa lui atingea zenitul, poate.

...Provenea dintr-o familie veche de nobili, scăpătată deja, topită, pe care flacăra Revoluţiei o risipise în toate vânturile, ca pe nişte fragmente de ceară. Unii fuseseră împuşcaţi, alţii emigraseră sau se ascunseseră ca să iasă apoi la iveală sub nume noi. Sologdin nu ştiuse mult timp ce atitudine să adopte faţă de Revoluţie. Îl enerva, părându-i-se ridicarea unei lumi de hoţi, invidioasă, prinsă în propriile interese, dar se recunoştea în rectitudinea inflexibilă şi în energia neobosită. Ochii lui de paladin rus străluceau arzător în timp ce se ruga în capelele moscovite agonizante. Bătu la uşa unei celule de komsomol, cu gulerul răsfrânt, ca un proletar, şi îmbrăcat cu o bluză, ca toată lumea pe vremea aceea. Naiba ştie dacă ar fi trebuit să ia o puşcă şi să tragă în toţi nemernicii aceia sau, din contră, să încerce să se fofileze până la un post de comandă în sânul komsomolului! Avea o pietate sinceră şi o vanitate sfâşietoare. Gustul sacrificiului şi spirit de câştig. Era un adolescent care nu aspira la bunurile acestei lumi? Împărtăşea părerea ateului Democrit: „Fericit cel care are şi avere şi spirit”. Inteligenţă avea din leagăn, dar avere nu.

La optsprezece ani - sau era ultimul an de NEP! - hotărâse că primul său obiectiv stabil era să câştige un *milion*. Rotund, fără greşeală, exact un milion, şi nu conta cu ce preţ: un milion. Nu era vorba de bogăţie, nici de îndestulare. Dobândirea acelui milion avea să fie examenul probatoriu care îi dovedea spiritul practic, atestând că nu era unul care visează cai verzi pe pereţi şi că va putea să-şi propună şi pe viitor scopuri la fel de realiste.

Spera să câştige milionul printr-o invenţie uimitoare, dar nu ar fi dat înapoi nici în faţa altei căi, străină de vocaţia lui inginerească, dacă se dovedea mai rapidă şi îi punea în joc inteligenţa. Era totuşi dificil să îşi imagineze o atmosferă mai puţin propice cuceririi milionului, ca primul plan cincinal stalinist. Cu tabla lui de desen nu poate scoate mai mult de o cartelă de pâine şi un salariu de mizerie. Da, de pe o zi pe alta, ar fi propus statului vehiculul universal sau procedeul

cel mai avantajos de a reclădi toată industria, dar acest lucru nu i-ar fi adus nici milionul, nici gloria, ci l-ar fi făcut suspect şi i-ar fi adus persecuţia.

Totul se regla prin urmare: fiindcă înălţimea lui întrecea găurile mijlocii ale năvodului, fu prins şi primi o primă pedeapsă, iar lagărul i-o rezervă pe a doua.

Trecuseră doisprezece ani de când nu ieşise din lumea concentraţionară. Trebuise să lase baltă proiectul lui cu milionul, să-l uite. Dar iată că o cărare sinuoasă îl adusese la picioarele aceluiaşi turn şi, cu mâinile tremurătoare, căuta printre chei pe cea care deschidea poarta de oţel!

Hm? Cum? Oare lui îi vorbise acest Descartes cu scufie virginală?

Celnov îndoi foaia în patru, apoi în opt:

— Vedeţi, este pâine pe masă. Dar dispozitivul acesta o să le întreacă pe toate cele propuse. O să vă aducă poate libertatea, un cazier judiciar curat. Dacă nu îl scurtcircuitează patroanele, v-ar putea aduce Premiul Stalin.

Celnov zâmbi cu zâmbetul lui ascuţit, fin ca toată faţa.

Zâmbetul acesta i se adresase lui însuşi. În diverse *şaraşka*, în epoci diferite, făcuse mai mult decât se pregătea să facă Sologdin, fără să primească vreodată un premiu, o revizuire a cazierului judiciar sau o eliberare. Cazierul lui judiciar era, de altfel, virgin. Vorbise într-o zi despre Părintele Providenţial ca despre o reptilă abjectă şi de optsprezece ani era încuiat, fără verdict şi fără speranţă.

Sologdin deschise din nou ochii lui albaştri scânteietori, îndreptă o talie de bărbat tânăr şi spuse cu un ton puţin teatral:

— Vladimir Erastovici! Mi-aţi oferit un sprijin şi o convingere! Nu ştiu cum aş putea să vă mulţumesc pentru atenţia dumneavoastră. Am o mare datorie faţă de dumneavoastră!

Un zâmbet absent juca deja pe buzele lui.

Întinzându-i lui Sologdin sulul lui de hârtie de calc, profesorul îşi aduse aminte de ceva.

— Acestea fiind spuse, vă datorez scuze. Mi-aţi cerut să-i ascund acest proiect lui Anton Nikolaievici. Ieri, întâmplarea a

vrut să intre în biroul meu, a deschis planul maşinal, cu gestul lui obişnuit şi a văzut imediat despre ce era vorba. A trebuit să violez incognito-ul nostru...

Zâmbetul de pe buzele lui Sologdin se stinse. Se întunecă.

— Era atât de important pentru dumneavoastră? De ce? O zi mai devreme, o zi mai târziu...

Sologdin însuşi simţea o anume perplexitate. Nu sosise momentul să-i expună planul lui Anton?

— Cum să vă spun, Vladimir Erastovici... Dumneavoastră nu vi se pare că există, pe plan moral, o ambiguitate?... Nu este vorba nici despre un pod; nici despre o macara, nici despre maşini-unelte. Comanda nu ne-a fost transmisă prin industrie, ci prin cei care ne-au băgat în gaură. Până acum am muncit ca să mă pun la încercare. Pentru mine. Pentru mine însumi.

Celnov cunoştea bine acest gen de muncă. Era forma cea mai înaltă a cercetării.

— Având în vedere împrejurările... nu e un lux puţin cam costisitor?

Celnov îl privea cu ochii lui palizi şi calmi. Sologdin se ridică şi continuă:

— Iertaţi-mă. Nu-i nimic. Gândeam cu voce tare. Nu trebuie să vă reproşaţi nimic. Vă sunt recunoscător, foarte recunoscător.

Strânse îndelung, cu respect, mâna delicată a lui Celnov, apoi ieşi, cu sulul de hârtie sub braţ.

Intrase în biroul acesta ca un pretendent, încă liber. Ieşea învingător, copleşit. Nu mai era stăpânul timpului său, al intenţiilor sale, al muncii sale.

Fără să se lase în fotoliu, Celnov plecă pleoapele şi rămase mult timp astfel, drept, cu faţa îngustă, sub căciula lui de lână ascuţită.

CAPITOLUL XXXIII

Tot jubilând, Sologdin deschise poarta biroului de studii cu o vigoare excesivă şi intră. În locul afluenţei scontate, în încăperea aceasta vastă mereu zumzăitoare, nu văzu decât silueta unei femei destul de corpolente. Traversă camera rapid şi întrebă surprins:

— Sunteţi singură, Larisa Nikolaievna?

Larisa Nikolaievna era copistă. Era o doamnă de vreo treizeci de ani. Îşi întoarse capul de la fereastra care îi lumina masa de desenator şi îi zâmbi peste umăr lui Sologdin, care se apropia.

— Dmitri Alexandrovici! Şi eu credeam că sunt condamnată să mă plictisesc toată ziua!

Sologdin trecu pe lângă silueta voluptuoasă îmbrăcată în lână de un verde viu, nu răspunse şi se îndreptă spre masa lui, cu paşi fermi. Înainte de a se aşeza trasă o bară pe o foaie de hârtie trandafirie pusă puţin la o parte. Apoi, întorcându-i aproape spatele Iominei, îşi fixă desenul pe planşa mobilă şi înclinată a măsuţei sale articulate.

Biroul de studii ocupa o sală mare luminoasă de la etajul al doilea, cu ferestre mari orientate spre sud, mobilată pe jumătate cu mese de birou obişnuite şi cu mese Kuhlmann orientate vertical, oblic, uneori orizontal. Cea a lui Sologdin, aproape de fereastra din colţ care o lumina pe Iomina, era dispusă vertical şi articulată în aşa fel, încât să-l ascundă de şeful de birou, dar şi de uşa de la intrare, şi să lase lumina să cadă din plin asupra desenelor fixate pe planşă.

În cele din urmă, Sologdin întrebă:

— De ce nu e nimeni?

— Asta voiam şi eu să aflu de la dumneavoastră. Acesta fu răspunsul, cântător.

Întorcându-şi numai capul, cu un gest vioi, îi răspunse cu ironie:

— Tot ce pot să vă spun este locul în care se află patru din aceşti paria, din aceşti *zeka-zeka* ce lucrează de obicei în

această cameră. Iată: unul din ei primeşte o vizită, Hugo Leonardovici sărbătoreşte Crăciunul în compania letonilor, eu sunt aici, Ivan Ivanovici a cerut permisiunea de a-şi cârpi şosetele. La rândul meu, aş vrea să ştiu şi eu unde sunt cei şaisprezece externi, tovarăşi infinit mai calificaţi decât noi.

Stătea într-o parte şi Iomina nu pierdea nimic din zâmbetul lui condescendent, între mustăcioară şi barbişonul îngrijit.

— Cum? Nu ştiţi că maiorul nostru a convenit aseară cu Anton Nikolaievici ca biroul să nu lucreze astăzi? Eu, normal, sunt de gardă...

— Odihnă? Întrebă Sologdin cu un aer sumbru. În onoarea cui?

— Cum aşa? În onoarea duminicii.

— Dumnezeu ştie câte duminici am petrecut aici, şi uite că acum e sărbătoare!

— Maiorul a declarat că nu este nici o lucrare urgentă pentru astăzi.

Sologdin se întoarse cu totul spre Iomina, brusc.

— *Noi* nu avem nici o lucrare urgentă? exclamă el, aproape nebun de furie. E uşor de spus! Nimic urgent... Un rictus nerăbdător înflori buzele trandafirii ale lui Sologdin. Vreţi să aranjez să rămâneţi *toţi şaisprezece* aici, de mâine încolo, şi să mâzgăliţi zi şi noapte?

Exista o bucurie răutăcioasă în felul în care strigase „toţi şaisprezece”.

În ciuda perspectivei îngrozitoare de a copia zi şi noapte, Iomina îşi conservă calmul, aşa cum se cuvenea frumuseţii ei liniştite şi voluptuoase. Astăzi nici nu se obosise să ridice foaia de calc care acoperea masa de lucru, sub care se odihnea cheia biroului de studiu. Aşezată confortabil la masa ei (mâneca tricotată se mula pe braţul ei, într-un mod foarte avantajos), Iomina se legăna uşurel şi se uita la Sologdin cu pupilele ei mari şi prietenoase.

— Doamne fereşte! De ce aţi fi în stare de aşa ceva? Sologdin o întrebă cu o privire rece:

— De ce folosiţi cuvântul Dumnezeu? Sunteţi soţie de cekist?

— Şi ce-i cu asta? protestă ea cu surprindere. Facem şi noi kuliş de Paşti, nu?

— Ku-liş?

— Şi încă cum!

Sologdin o privi de sus pe Iomina, instalată în faţa mesei. Verdele costumului tricotat era brutal, provocator. Fusta şi vesta se mulau pe un corp opulent. Sus, răscroiala pieptului lăsa să se vadă gulerul vaporos al unei cămăşi albe.

Sologdin trasă un baston pe foaia roz şi spuse cu un ton aspru:

— Aţi spus că soţul dumneavoastră e locotenent-colonel în cadrul Ministerului de Interne?

— Soţul meu, nu zic, dar eu şi mama... Noi suntem femei de treabă, la fel ca celelalte! spuse ea, cu un zâmbet dezarmant. Cozile ei groase şi blonde îi înconjurau capul într-o coroană impozantă. Zâmbea şi avea într-adevăr aerul unei ţărăncuţe, dar îmbrăcată ca Emma Ţesarskaia[57].

Fără să mai spună nimic, Sologdin se aşeză mai bine ca să n-o mai vadă pe Iomina şi, cu ochii mijiţi, începu să studieze desenul prins în ace pe planşă. Se simţea acoperit de flori de triumf care zăboveau pe umerii lui, pe piept, şi nu avea nici un chef să renunţe la o dispoziţie atât de fericită.

Într-o zi trebuia să înceapă să Trăiască, cu un T mare.

Venise momentul.

Arcul tangent cu zenitul...

O îndoială vagă îi rămăsese totuşi în gât...

...Insensibilitatea la impulsurile de energie incompletă va fi asigurată, ca şi eficacitatea cuplurilor — Sologdin îşi dădea seama vag — cu condiţia, bineînţeles, de a relua toate operaţiile cu două zecimale. Dar era tulburat de ultima remarcă a lui Celnov, asupra „haosului concentrat”. Aceste cuvinte nu desemnau o greşeală de lucru, ci toată distanţa care îl separa de ideal. De altfel, simţea confuz că proiectul lui mai avea unele lacune, „ultime retuşuri” care îi scăpaseră lui Celnov şi pe care nu le văzuse nici el. Era fundamental să

[57] Emma Vladimirovna Țesarskaia (1909-1990), vedetă de cinema faimoasă înainte de Al Doilea Război Mondial, cunoscută pentru rolurile de țărancă stilizată.

profite de o odihnă duminicală atât de propice, de a stabili în ce consta această gaură şi de a o face să dispară. Abia după aceea putea să-i vorbească lui Anton despre lucrarea sa şi să iasă dintre zidurile de beton.

Aşa că se sforţa să nu se gândească la Iomina şi să rămână în cercul gândurilor trezite de profesorul Celnov. Trecuseră şase luni de când muncea alături de Iomina, dar nu avuseseră ocazia să discute. Nu se aflaseră niciodată într-o asemenea situaţie. Sologdin îşi bătea joc de ea cu indulgenţă, atunci când planul de lucru îi îngăduia să-şi acorde cinci minute de pauză. Chiar dacă lucra ca simplă copistă, aparţinea clasei conducătoare. Singurele raporturi naturale şi decente nu puteau fi decât ostile.

Sologdin îşi privea desenul şi Iomina îl privea pe Sologdin, balansându-şi încetişor braţul îndoit. Apoi îi puse o întrebare abruptă:

— Şi dumneavoastră, Dmitri Alexandrovici? Cine vă cârpeşte şosetele?

Sologdin înălţă din sprâncene. Nu înţelegea.

— Şosetele mele? Continuă să-şi privească planul. Ah! Înţeleg! Ivan Ivanovici poartă încă şosete fiindcă e un „albastru”, cu mai puţin de trei ani de beci. Şosetele au o duhoare de... ceea ce se numeşte (trebui să se oprească, pentru a nu pronunţa un cuvânt „păsăresc”)... capitalism. Eu nu *port* şosete, un singur punct înseamnă totul. Trasă un baston pe foaia albă.

— Ce purtaţi atunci?

— Larisa Nikolaievna, depăşiţi limitele discreţiei, zise, dar nu se putu stăpâni să nu zâmbească. Eu ţin la orgoliul costumului nostru naţional, cu şosete ruseşti!

Pronunţă cuvântul cu rafinament: începea să se simtă bine în această discuţie. Trecerile lui bruşte de la severitate la amuzament o speriau şi o distrau pe Iomina.

— Dar aceste sunt bune pentru soldaţii de rând!

— Da, şi pentru alte două categorii sociale: deţinuţii şi colhoznicii.

— Şi apoi trebuie să le speli totuşi şi pe astea, să le cârpeşti?

— Vă înşelaţi! Cine se distrează spălând şosete ruseşti, în zilele noastre? Le ţii un an fără să vadă apa, apoi le arunci şi iei altele de la intendenţă!

— Într-adevăr? Fără glumă?

Ochii Iominei erau aproape înspăimântaţi. Sologdin izbucni într-un râs tineresc, nepăsător.

— Cel puţin aşa fac eu. Cum aş putea să cumpăr şosete? Cu ce? Pe ochi frumoşi? Dumneavoastră, care sunteţi copistă în slujba MGB-ului, cât câştigaţi pe lună?

— O mie cinci sute.

— Bravo! exclamă triumfător Sologdin. O mie cinci sute! Eu, care sunt *muncitor cu înaltă calificare* (altfel spus, inginer), iau treizeci de ruble. Ai cu ce face nebunii, nu-i aşa? Şi cu ce să-ţi plăteşti şosetele?

Ochii lui Sologdin străluceau de veselie. Iomina nu ştia de ce, dar se înroşise toată.

Soţul Larisei Nikolaievna era un grăsan greoi. De mult timp, viaţa familială era pentru el o saltea pufoasă, iar el era pentru soţia lui una dintre mobilele din apartament. Când se întorcea de la muncă mânca în tihnă, ca un sibarit, apoi îşi făcea siesta. După ce sforăia bine se cufunda în lectura ziarelor, deschizând şi radioul (vindea pe rând toate receptoarele ca să-şi cumpere altele noi). Numai meciurile de fotbal — datoria faţă de stat îl obliga să ţină cu echipa Dinamo — trezeau în el excitare, chiar pasiune. În toate celelalte lucruri era tern şi monoton. Cât despre ceilalţi bărbaţi pe care i-ar fi putut întâlni în mediul acesta, marea lor distracţie era să povestească despre campaniile şi decoraţiile lor, să joace cărţi, să bea pe rupte şi apoi, când erau morţi de beţi, să vină s-o pipăie.

Sologdin îşi privea iarăşi desenul. Larisa nu pierdea din ochi faţa aceasta, mustăţile, barbişonul, buzele senzuale.

I-ar fi plăcut să se frece, să se înţepe de barba aceasta.

Din nou, întrerupse tăcerea:

— Dmitri Alexandrovici, vă deranjez într-adevăr?

— Mi-ar trebui încă o bucăţică de... răspunse Sologdin. Ultimele „retuşuri” cereau o concentrare fără întrerupere. Vecina lui îl deranja, Sologdin lăsă pentru un timp desenul, se

întoarse în direcţia mesei, ca s-o poată vedea pe Iomina, şi începu să trieze nişte hârtii fără importanţă.

Se auzea tic-tacul subţire al ceasului cu brăţară de la mâna Larisei.

Pe culoar trecu un grup, pălăvrăgind în surdină. La uşa unei camere vecine răsună vocea uşor sâsâită a lui Mamurin: „Atunci, când va fi gata transformatorul?” Apoi exclamaţia furibundă a lui Markuşev: „Şi nu aveai ce să le dai, Iakov Ivanîci!...”

Larisa Nikolaievna îşi întinse braţele, le încrucişa, îşi culcă bărbia pe ele şi, de sus în jos, îi aruncă lui Sologdin o privire languroasă.

El citea.

— Fiecare zi, fiecare oră e la fel! spuse ea, într-un murmur de adoraţie. Sunteţi un bărbat extraordinar, Dmitri Alexandrovici!

Această observaţie îl făcu să ridice imediat capul.

— Oare închisoarea are ceva de-a face cu asta, Larisa Nikolaievna? Am intrat la douăzeci şi cinci de ani şi mi-au spus că o să ies la patruzeci şi doi. Nu cred. O să-mi mai pună o prelungire, cu orice chip. În lagăr am petrecut cei mai buni ani din viaţă, acolo mi-am dezvoltat forţele. Nu trebuie să te târăşti niciodată în faţa condiţiilor exterioare, e umilitor!

— La dumneavoastră totul se învârte în jurul sistemului!

— În libertate sau în închisoare, ce contează? Un bărbat trebuie să-şi fabrice o voinţă inflexibilă, dar supusă raţiunii. Din toţi anii de lagăr, şapte i-am petrecut hrănindu-mă cu supă chioară şi muncind intelectual, privat de zahăr şi de fosfor. Dacă v-aş povesti totul...

Dacă nu ai trecut tu însuţi pe acolo, cum să înţelegi?

Închisoarea internă a lagărului, în care erau ţinuţi condamnaţii în curs de instruire, era săpată în stâncă. *Naşul* era un locotenent Kamişan, care îi jurase lui Sologdin, timp de unsprezece luni, că îi va face rost de zece ani de prelungire. Omul acesta te lovea cu bastonul peste gură până-ţi scuipai dinţii însângeraţi. Da, în ziua aceea sosise în tabără călare — avea multă prestanţă în şa — şi se slujea de măciulia bastonului.

Eram în război. Chiar şi oamenii liberi mureau de foame. Ce să mai spui de lagăre? Mai ales de Gomaia Zakrîtka?

Avertizat de prima instrucţie, Sologdin nu semnă nimic. Scăpă în ciuda tuturor de cei zece ani promişi. Şi trecu din tribunal la spital. În stare de comă. Corpul lui, promis unei apropiate dezagregări, respingea totul: pâine, supă, chiar şi fiertura aceea chioară.

Într-o zi îl ridicară cu o brancardă ca să-l ducă la morgă şi să-i crape capul cu o lovitură de ciocan de lemn înainte de groapa comună. Se mişcase uşor...

— Povestiţi-mi!

— Nu, Larisa Nikolaievna! E absolut indescriptibil! afirmă el acum cu un ton lejer, jovial.

... şi din adâncurile acelea, da - oh! forţa de înnoire a vieţii! - în aceste străfunduri îşi luase zborul, trecând peste anii de sclavie, peste anii de muncă. Şi ce zbor!

— Povestiţi-mi! implora, cu ochii ridicaţi spre el, cu braţele încrucişate, această femeie ghiftuită.

Un singur lucru era la îndemâna lui: o femeie fusese amestecată în această afacere. Decizia luată de Kamişan fusese grăbită de rivalitatea amoroasă care îl opunea lui Sologdin în privinţa unei infirmiere deţinute. Gelozie fondată. Când evoca această femeie, Sologdin simţea în corpul lui o recunoaştere atât de prezentă, încât nu regreta că fusese „îngrămădit” din vina ei.

Şi apoi, între femeia aceasta şi copistă exista o asemănare. Nişte plante frumoase amândouă. În ochii lui, femeile mărunte, subţirele, erau nişte monştri: greşeli ale naturii.

Cu degetul ei arătător cu pielea spălată de mii de ori, cu unghia rotunjită şi lăcuită, Iomina se chinuia maşinal, şi zadarnic, să îndrepte colţul rebel al unei hârtii de carbon. Capul îi era aproape culcat pe braţele întinse, aşa că Sologdin avea sub ochi zidul abrupt al cosiţelor ei înfloritoare.

— V-am greşit foarte mult, Dmitri Alexandrovici...

— Cu ce?

— Într-o zi, eram lângă masa dumneavoastră, am coborât privirea şi am văzut că scriaţi o scrisoare... Ştiţi cum se

întâmplă lucrurile astea... chiar întâmplător... Şi apoi altădată...

— Aţi aruncat o privire pur întâmplătoare...

— Şi am văzut că scriaţi o altă scrisoare, care mi s-a părut a fi la fel...

— Ah, bine! Aţi înţeles că era vorba despre aceeaşi scrisoare?... Şi apoi aţi văzut-o şi a treia oară, nu-i aşa?

-...da...

— Bbbbine... Dacă se mai întâmplă, va trebui să renunţ la serviciile dumneavoastră de copistă. Deşi vă descurcaţi foarte bine cu creionul.

— A trecut mult timp de atunci. Şi nu aţi mai scris.

— Bineînţeles, nu aţi pierdut ocazia şi i-aţi raportat maiorului Şikinidi?

— De ce Şikinidi?

— În fine, Şikin. M-aţi denunţat?

— Cum puteţi să vă gândiţi la aşa ceva!

— Trebuie să te gândeşti la toate. Maiorul Şikinidi nu v-a însărcinat să-mi spionaţi faptele, vorbele şi chiar gândurile?

Sologdin luă un creion şi trasă un bastonaş pe o foaie albă.

— Nu-i aşa? Fiţi sinceră!

— M-a însărcinat într-adevăr cu asta...

— Câte denunţuri aţi redactat, deci?

— Dmitri Alexandrovici! Din contră, am vorbit despre dumneavoastră în termenii cei mai elogioşi!

— Hmmm... Aş vrea să vă cred pentru moment. Dar avertismentul rămâne valabil. Aici, în mod evident, este vorba despre un caz uşor de curiozitate feminină. O să mă grăbesc s-o satisfac. Am rămas două zile în urmă, chiar trei, ca să-i scriu soţiei mele.

— Asta voiam să vă întreb: sunteţi căsătorit? Ea vă aşteaptă? Şi îi scrieţi scrisori lungi?

— Sunt căsătorit, răspunse Sologdin cu încetineală şi reculegere, dar mă simt de parcă soţia mea n-ar exista. Nu mai pot să-i scriu. În timpul în care îi scriam, nu, nu erau scrisori interminabile, dar petreceam mult timp scriindu-le. Scrierea unei scrisori necesită o mare artă, Larisa Nikolaievna, şi e greu. Noi scriem cu prea multă dezinvoltură,

apoi ne mirăm că pierdem fiinţele iubite. Soţia mea nu m-a văzut de mulţi ani şi nu mai simte mâna mea apăsând asupra ei. Scrisorile sunt singura legătură dintre noi, de doisprezece ani.

Iomina înainta. Îşi împinse coatele până la colţul mesei lui Salogin şi apoi se opri, apăsându-şi cu mâinile faţa cutezătoare.

— Sunteţi sigur că aveţi această legătură? Şi apoi, la ce bun? Da, la ce bun, Dmitri Alexandrovici? Au trecut doisprezece ani, vă mai rămân cinci, în total şaptesprezece! I-aţi luat tinereţea! La ce bun? Lăsaţi-o să trăiască!

Vocea lui Sologdin trecu la registrul solemn:

— Printre femei există o categorie specială, Larisa Nikolaievna. Acestea sunt tovarăşele vikingilor, Isoldele cu faţă senină şi suflet de diamant. Nu aveţi cum să le cunoaşteţi, în mlaştina călduţă în care v-aţi marinat.

Ea nu cunoscuse decât străini, decât duşmani.

— Lăsaţi-o să trăiască, repeta ea.

Nimeni n-ar fi recunoscut în ea pe doamna care umbla pe scări şi holuri cu atâta nobleţe. Era lipită de masa lui Sologdin, o auzeai respirând, iar faţa ei împurpurată — de grija acestei soţii pe care nu o văzuse niciodată — era faţa unei ţărăncuţe.

Sologdin clipi. Cunoştea această trăsătură feminină universală: flerul infailibil de a vedea la bărbat zborul, succesul, victoria. Fiecare vrea să capteze atenţia învingătorului. Iomina nu avea cum să ştie despre întrevederea cu Celnov, nici despre finalul marii opere, dar totuşi simţea totul. Şi se arunca spre el, se lovea de plasa metalică întinsă de regulament.

Sologdin se uită cruciş în adâncurile cămăşii înflorite şi trasă un bastonaş pe hârtia roz.

— Dmitri Alexandrovici, mai este un lucru. Mă chinuieşte de săptămâni de zile. Ce sunt bastonaşele acestea pe care le desenaţi? Le ştergeţi după câteva zile. Ce înseamnă?

— Mă tem că e o nouă manifestare a instinctelor dumneavoastră de copoi. Luă o foaie albă. Desenez bastonaşe de fiecare dată când, fără să fie absolut necesar,

folosesc un cuvânt străin când vorbesc în rusă. Totalul acestor bastonaşe este bilanţul imperfecţiunilor mele. Pentru cuvântul „capitalism”, pe care nu am prezenţa de spirit de a-l înlocui imediat cu „zgârcenie”, sau pentru „a spiona”, pe care l-am lăsat să treacă din lene, în loc să spun „a pândi”, mi-am acordat două bastonaşe.

— Şi cele de pe hârtia roz?

— Ah, le-aţi remarcat şi pe acelea?

— Da, sunt mai dese decât cele de pe hârtia albă. E încă un bilanţ al imperfecţiunilor?

— Încă unul, răspunse el pe un ton întretăiat. Pe hârtia roz fac socoteala *amenzilor*, numărând bastonaşele, apoi mă pedepsesc. Prin muncă. Tai lemne. Ispăşesc.

— Vă penalizaţi? De ce? Întrebă ea încetişor.

Trebuia să se ajungă la asta. Curba se apropia de zenit şi destinul voia să se scuze faţă de el, oferindu-i o femeie. Iţi ia totul şi îţi dă totul, iată ce face destinul.

— De ce această curiozitate? o întrebă el, fără să renunţe încă la severitate.

— De ce? Îl întrebă ea cu încăpăţânare, cu o voce albă. Trebuia acum să se răzbune pe toţi, pe tot clanul MVD.

Răzbunare şi posesiune, tortură şi posesiune, care îşi au punctul de întâlnire.

— Aţi remarcat *când* desenam aceste bastonaşe?

— Da, am remarcat, spuse ea într-un suflet.

Cheia de la poartă, cu plăcuţa ei de aluminiu străpunsă de găurelele numărului camerei, se odihnea pe foaia de calc a lominei.

Acest ghem de lână verde călduţă gâfâia în faţa lui Sologdin.

Ea aştepta dispoziţia lui.

Sologdin coborî pleoapele şi lansă un ordin:

— Du-te şi încuie uşa! Repede!

Larisa se ridică brusc şi răsturnă scaunul, în marea ei grabă. Nu depăşise măsura sclavul acesta dezlănţuit? Nu se va plânge?

Ea luă cheia şi, cu paşi legănaţi, se duse să închidă uşa. Cu o mână febrilă, Sologdin trasă fără oprire pe hârtia roz cinci bastonaşe.

Nu mai avu timp să continue.

CAPITOLUL XXXIV

Nimeni nu avea chef să lucreze duminica, externii nu mai mult decât ceilalţi. Se îndreptau spre locul de muncă cu paşi grei, scăpând de înghesuiala ce caracteriza autobuzele în timpul săptămânii şi sperând că nu vor trebui să facă act de prezenţă mai târziu de şase seara.

În duminica aceasta, totuşi, era mai multă agitaţie decât într-o zi de lucru. La zece dimineaţa se îndreptară spre poarta de intrare trei autoturisme dintre cele mai lungi şi mai aerodinamice. Garda prezentă onorul. Trecând de poartă şi de portarul cu o claie de păr roşcat, Spiridon - care clipi spre ele cu ochii lui de cârtiţă - automobilele se angajară pe aleile de pietriş mărunt fără zăpadă, îndreptându-se spre intrarea de onoare a Institutului. Din ele ieşiră, într-o scânteiere de epoleţi auriţi, gradaţi de rang înalt care, fără să piardă o secundă, fără să aştepte să li se iasă în întâmpinare, se îndreptară spre biroul lui Iakonov de la etajul doi. Nu avură timp să-i vadă. În anumite laboratoare se răspândi zvonul că era însuşi ministrul Abakumov, escortat de opt generali. În alte părţi era linişte, nu se ştia nimic despre furtuna care venea.

Adevărul era la mijloc: vizitatorul zilei era Selivanovski, braţul drept al lui Abakumov, şi era însoţit de patru generali.

Se produse ceva imposibil: colonelul inginer Iakonov nu era încă la locul de muncă. În timp ce responsabilul de gardă al Institutului - care închisese cu vioiciune sertarul în care se afla un roman poliţist - telefona la domiciliul lui Iakonov, apoi îi raporta ministrului adjunct că inginerul colonel, doborât de o criză cardiacă, se îmbrăca totuşi în cea mai mare grabă, veni în faţa autorităţilor Reutmann, adjunctul colonelului Iakonov, un omuleţ plăpând îmbrăcat cu o tunică ajustată, ţinând cât putea de bine centironul cu care era împopoţonat şi împiedicându-se în covoarele de pe hol, fiindcă era foarte miop. Nu se grăbea numai din cauza regulamentului, ci şi pentru a lupta pentru interesele opoziţiei interne, al cărei

conducător era. Iakonov, într-adevăr, îl ţinea întotdeauna la o parte atunci când avea o întrevedere cu ştabii. Informat în detaliu de convocarea nocturnă a lui Priantcikov, Reutmann ardea de dorinţa de a redresa situaţia şi de a convinge această comisie cu înalte competenţe că vocoderul nu era într-o situaţie atât de proastă ca, de exemplu, clipperul. În vârstă de numai treizeci de ani, Reutmann era deja laureat al Premiului Stalin şi îşi aruncase tot laboratorul în inima taifunului, a maelstromului politic.

Cei sosiţi îi furnizară un public de zece auditori, dintre care doi aveau ceva noţiuni legate de aspectul tehnic al problemei, iar alţii se mulţumiră să-şi ia o înfăţişare gravă. La cererea lui Oskolupov fu chemat Mamurin, care sosi pe urmele lui Reutmann, galben, bâlbâindu-se de furie, şi se făcu avocatul clipperului, care era aproape gata. Iakonov nu se lăsă mult aşteptat: se lăsă să cadă pe un scaun lângă fereastră, cu ochii adânciţi în orbite şi umflaţi, cu faţa albăstruie din cauza palorii. Discuţia se scămoşă, se încurcă, şi în curând nimeni nu mai ştiu cum să reînvie această întreprindere condamnată.

Nenorocirea vru ca inima şi conştiinţa Institutului, tovarăşul Şikin, şi secretarul partidului, tovarăşul Stepanov, să se abandoneze în duminica aceea unei slăbiciuni prea omeneşti: nu veniră să ia comanda colectivităţii cu care erau însărcinaţi în timpul săptămânii. (Acţiune, de altfel, cu atât mai scuzabilă cu cât, după cum am spus, o muncă prealabilă de informare şi organizare dusă în rândul maselor poate să-i scutească pe şefi de a asista personal la munca propriu-zisă.) Un sentiment de alarmă şi conştiinţa bruscă a îndatoririlor sale puseră stăpânire pe responsabilul de gardă al Institutului. Înfruntând riscul, îşi lăsă telefoanele şi începu să alerge prin laboratoare, şoptindu-le şefilor că veniseră nişte musafiri extraordinari şi îndemnându-i să-şi dubleze vigilenţa. Era atât de emoţionat, atât de grăbit să se întoarcă la telefoane, încât nu fu surprins să găsească încuiată uşa biroului de studii şi omise să arunce o privire în laboratorul de pompare în vid, în care Clara ar fi trebuit să fie de gardă fără nici un alt „extern”.

Şefii de laborator nu făcură nici un comunicat cu voce tare - nu puteau să invite lumea să muncească numai fiindcă primeau vizita unor şefi mari - dar, mergând de la o masă la alta, îl avizară pe fiecare în parte, cu şoapte pudice.

Tot Institutul se aştepta deci la un control detaliat. După ce se consultară, câţiva dintre şefii cei mari rămaseră în biroul lui Iakonov, în timp ce alţii se îndreptau spre Nr. 7, cu excepţia lui Selivanovski şi Reutmann, care coborâră în Laboratorul de acustică, bază favorabilă execuţiei proiectului lui Riumin, după cum afirma Iakonov, dornic să scape de acest nou necaz.

— Cum credeţi că o să-l prindem pe omul nostru? îl întrebă pe drum Selivanovski pe Reutmann.

Acesta nu putea să-şi prezinte opinia, fiindcă nu auzise vorbindu-se despre această misiune decât cu cinci minute înainte: Oskolupov „gândise” în locul lui, acceptând munca la întâmplare, în cinci minute, Reutmann avusese totuşi câteva idei.

— Vedeţi, spuse el, adresându-se ministrului ca unui om de rând şi fără umbră de amabilitate, noi avem un aparat care vizualizează limbajul imprimat pe fonograme şi există şi un om capabil să le descifreze, un anume Rubin.

— Un deţinut?

— Da, un literat, un docent. În ultimul timp l-am pus să lucreze la identificarea particularităţilor limbajului individual pe fonograme. Sper că, debitând această convorbire telefonică în fonograme, şi comparându-le pe acestea cu cele ale suspecţilor...

— Hmm... O să trebuiască să obţinem acordul lui Abakumov pentru acest literat, spuse Selivanovski clătinând din cap.

— Din cauza caracterului confidenţial al acestei afaceri?

— Da.

În timpul acesta, deşi toată lumea aflase de venirea marilor şefi, Laboratorul de acustică nu reuşea să învingă penibila inerţie de dolce far niente. Se prefăceau deci că lucrează, scotoceau fără zel în cutiile lămpilor radio, se uitau pe schiţele din reviste, căscau cu faţa la geam. Angajaţii externi

se reuniseră într-un mic grup care bârfea cu voce joasă şi pe care adjunctul lui Reutmann se chinuia să-l împrăştie. Din fericire, Simotşka nu era acolo: îşi luase o zi de concediu ca să facă după aceea o zi de muncă suplimentară, ceea ce o scutea de vederea unui Nerjin pus la patru ace şi strălucitor, alergând s-o vadă pe femeia care avea asupra lui mai multe drepturi decât avea ea.

Nerjin avea inima în sărbătoare, era la a treia vizită în Laboratorul de acustică, fără alt motiv decât aşteptarea exasperantă a coşului cu salată, care nu mai sosea. Se aşeză pe canatul ferestrei, nu la masa lui, şi, ascultându-l pe Rubin, trăgea cu voluptate dintr-o ţigară. Acesta din urmă, care nu aflase în profesorul Celnov un ascultător pe măsura lui, îi recita acum lui Nerjin, cu ardoare stăpânită, balada sa despre Moise. Rubin nu era poet, dar i se întâmpla să brodeze versuri emoţionante sau spirituale. Cu puţin timp înainte, Gleb îl complimentase datorită vederilor sale largi, referindu-se la un eseu în versuri, al cărui erou era Alioşa Karamazov, odinioară apărător al Perekopului[58], într-o uniformă de elev-ofiţer, şi ocupant al aceluiaşi Perekop într-o uniformă a Armatei Roşii. Rubin ar fi vrut ca Nerjin să fie încântat de această baladă mozaică şi să tragă concluzia că patruzeci de ani de aşteptare şi credinţă în guvernul lui erau rezonabili, necesari, indispensabili.

Rubin n-ar fi fost nimic fără prieteni, în lipsa lor nu putea respira. Singurătatea îi era atât de nesuferită încât gândurile nu se puteau maturiza în creierul lui. După ce descoperea un lucru pe jumătate, alerga să-l împărtăşească. Avusese întotdeauna mulţi prieteni, dar hazardul închisorii făcea ca prietenii să nu-i împărtăşească opiniile, iar cei care le împărtăşeau să nu-i fie prieteni.

Aşa că nici o persoană din laborator nu începuse treaba. Numai Priantcikov, invariabil jovial şi harnic, alungase orice amintire a călătoriei extravagante într-o Moscovă nocturnă şi migălea o diagramă, cântând:

„Benzi-benzi-benzi-bar

[58] Istm care leagă Crimeea de Ucraina. Cucerirea orașul Perekop de către Armata Roșie în 1920 reprezintă un moment decisiv al Războiului Civil.

Benzi-benzi-benzi-baaaar!”

În timpul acesta, Selivanovski intră în compania lui Reutmann. Acesta continua:

-... iar fonogramele acestea redau limbajul în trei dimensiuni, simultan: frecvenţa perpendiculară cu axa benzii, timpul paralel, amplitudinea printr-o linie mai groasă sau mai subţire, în plus, fiecare sunet corespunde unei linii unice, atât de originală, încât este uşor să identifici şi să descifrezi cuvintele pronunţate numai la vederea benzii. Iată...

(îl conduse pe Selivanovski în adâncurile laboratorului.)

...deci aparatul de fotografiat sunetele care a fost montat în laboratorul nostru (Reutmann uita cu desăvârşire că planul fusese luat dintr-o revistă americană), şi iată...

(Cu mii de precauţii, îl întoarse pe ministrul adjunct în direcţia ferestrei.)

...iată-l pe Rubin, „candidat” în litere, singurul om din Uniunea Sovietică ce e în stare să descifreze limbajul vizualizat. (Rubin se ridică şi se înclină fără a scoate un cuvânt.)

Rubin şi Nerjin tresăriră amândoi când îl auziră pe Reutmann pronunţând cuvântul fonogramă: opera lor, până atunci prilej de amuzament, căpătase notorietate. În pauza de patruzeci şi cinci de secunde, cât îi trebuise lui Reutmann să-l conducă pe Selivanovski până la Rubin, cei doi prieteni, cu acuitatea şi vivacitatea proprii numai deţinuţilor, se convinseră că aveau să susţină un examen: Rubin trebuia să facă demonstraţia şi să lectureze fonogramele; cât despre fraza pronunţată la microfon, nu putea fi încredinţată decât unui lector-standard, Nerjin în cazul acesta, fiindcă era singurul de acest fel din sală. De asemenea, îşi dădură seama că Rubin, chiar dacă ar fi fost în stare să citească fonogramele cu adevărat, risca să calce strâmb în timpul examinării: or, cea mai mică greşeală, inacceptabilă, l-ar fi trimis în zbor din *şaraşka* direct în infernul concentraţionar.

Toate acestea fără să fi schimbat un cuvânt, o singură privire semnificativă le fusese de ajuns.

Rubin murmură:

— Dacă vorbeşti tu, şi ai voie să spui ce vrei, spune: „Fonogramele le permit surzilor să telefoneze”.

Şi Nerjin, dintr-o răsuflare:

— Dacă ia el iniţiativa, încearcă să ghiceşti după sunete. Dacă îmi trec mâna prin păr, ai ghicit. Dacă nu, o să-mi îndrept cravata.

Acestea fiind spuse, Rubin se ridică şi salută în tăcere.

Reutmann îşi continua expunerea cu o voce sacadată, care părea să debiteze scuze şi pe care, cu ochii închişi, nu o puteai atribui decât unui domn bine crescut.

— Lev Grigorievici o să ne arate imediat ce ştie să facă. Unul din lectorii noştri, să zicem... Gleb Vikentievici... o să se ducă în cabină ca să spună la microfon o frază oarecare, aparatul va înregistra şi Lev Grigorievici va încerca s-o descifreze.

În picioare în faţa ministrului, Nerjin aţinti asupra lui privirea sa insolentă de condamnat şi întrebă cu un aer sever:

— Dumneavoastră trebuie să inventaţi fraza?

— Nu, nu, răspunse politicos Selivanovski, întorcând ochii. E mai bine s-o faceţi dumneavoastră.

Nerjin trebui să accepte. Luă o foaie de hârtie, reflectă un moment, scrise câteva cuvinte cu un aer inspirat şi, în tăcerea totală care domnea, îi întinse lui Selivanovski, în aşa fel încât să nu vadă nimeni, nici chiar Reutmann, fraza următoare:

„Fonogramele le permit surzilor să telefoneze”.

— E chiar aşa? Întrebă Selivanovski uimit.

— Da.

— Duceţi-vă la microfon, vă rog.

Maşina de vizualizare a limbajului început să bâzâie. Nerjin intră în cabină (înfăşurată în pânza de sac, grozav de infamă în momentul acela! Eterna lipsă de material din depozitele noastre!) şi se închise cu grijă. Mecanismul scuipă şi o bandă umedă, lungă de doi metri şi mânjită de urme de cerneală şi pete grase ateriza pe masa lui Rubin.

Întregul laborator suspendase orice lucrare şi stătea cu urechile ciulite. Reutmann era vizibil emoţionat. Nerjin ieşi din cabină şi se uită la Rubin de departe, fără pasiune. Toţi

erau în picioare, în afară de Rubin, care era aplecat deasupra mesei şi al cărui craniu dezgolit îşi iradia lumina asupra întregului grup. Din milă faţă de nerăbdarea auditoriului şi fiindcă nu mai voia să-şi ţină sub obroc lumina de mare iniţiat, începu să noteze pe banda încă umedă, cu ajutorului creionului roşu şi albastru, prost ascuţit.

— Vedeţi, sunt sunete foarte uşor de reperat, ca de exemplu vocalele accentuate sau tonice. În al doilea cuvânt se disting fără greutate doi de ‚r". În primul cuvânt, avem un „i" accentuat, precedat de un „v" palatalizat — într-o asemenea poziţie nu ar putea fi dur. Chiar înainte am avut de-a face cu morfemul „a", dar trebuie să ne amintim că, în silaba pre-tonică, litera „o" se pronunţă ca un „a". În schimb, vocala „u" îşi păstrează timbrul propriu, chiar departe de accentul tonic, uitaţi, aici sunt trăsăturile caracteristice frecvenţelor joase. Al treilea sunet din primul cuvânt este cu siguranţă un „u", urmat de o explozivă surdă, în aparenţă un „k". Avem deci „ukavi" sau „ukovi". Apoi urmează un „v" dur, mult diferit de „v"-ul muiat, fiindcă nu se vede nici o linie care să depăşească 2300 de hertzi. „Vukovi"... Apoi e o explozivă sonoră urmată de o vocală redusă, pe care o pot interpreta ca pe un „di". Bun, asta ne dă „vukovidi". Rămâne de descifrat primul sunet care este vag şi în care aş putea citi un „s", dacă sensul nu m-ar invita să văd un „z". Primul cuvânt este, deci, „zvukovidi". Să continuăm. Al doilea cuvânt posedă, cum am spus, doi de „r" şi desinenţa verbală standard „aet" sau „ajut", dacă este vorba de plural. Aparent, ceva ca „razrivajut" sau „razresajut". O să clarific imediat asta, un moment... Antonina Valerianovna, dumneavoastră mi-aţi împrumutat lupa? Nu puteţi să mi-o mai împrumutaţi un minut?

Nu avea nici o nevoie de lupă, fiindcă imaginile furnizate de aparat erau oricum, numai subtile nu, dar trebuia să ceară lupa ca să „epateze", iar Nerjin râdea pe sub mustaţă mângâindu-şi absent părul deja netezit. Rubin îi aruncă o privire scurtă şi luă lupa care i se aduse. Tensiunea era generală, crescătoare, cu atât mai mult cu cât nimeni nu ştia dacă Rubin descifra corect. Selinovski, stupefiat, mormăia:

— E uimitor... chiar uimitor...

Nu remarcă nimeni că locotenentul Schustermann intrase în vârful picioarelor. Nu avea acces liber la laborator, aşa că stătea la distanţă. Îi făcu semn lui Nerjin să-l urmeze şi, rapid, îi lăsă cale liberă şi pândi momentul propice pentru a-l chema şi pe Rubin. Avea motivele lui, fiindcă trebuia să-l trimită pe acesta să-şi facă din nou patul, corect. Nu era pentru prima oară când Schustermann îl exaspera pe Rubin, trimiţându-l înapoi în dormitor.

În timpul acesta, Rubin descifrase cuvântul semnificativ „surzii” şi se chinuia acum cu al patrulea. Reutmann era radios, nu doar fiindcă lua parte la triumf, ci şi fiindcă se felicita pentru succesul lucrării sale, cu toată buna-credinţă.

Atunci Rubin, ridicând ochii din întâmplare, văzu privirea mohorâtă şi rea a lui Schustermann. Înţelese de ce stătea proţăpit acolo. La privirea aceasta răspunse cu o ocheadă plină de o bucurie răutăcioasă: „O să faci tu patul, cu mâinile tale!”

— Ultimul cuvânt, „telefon”, are o combinaţie atât de folosită în acest laborator, încât sunt obişnuit şi l-am recunoscut din prima. Gata, am terminat.

— Surprinzător! repeta Selivanovski. Amintiţi-mi cum vă numiţi.

— Lev Grigorievici.

— Ei bine, Lev Grigorievici, puteţi să distingeţi pe fonogramă particularităţile individuale ale unei voci?

— Da, e ceea ce numim „varianta individuală”. Bineînţeles, asta face obiectul cercetărilor mele actuale.

— Minunat! Am impresia că vă aşteaptă o misiune in-te-re-san-tă.

Schustermann ieşi în vârful picioarelor.

CAPITOLUL XXXV

O pană oprise motorul coşului cu salată care avea ca misiune transportarea deţinuţilor la locul de vizită. Trebuiră să telefoneze, să caute o soluţie de schimb şi întârziaseră vizibil. La ora unsprezece, când Nerjin, convocat la Laboratorul de acustică, se prezentă la „percheziţie”, ceilalţi şase prizonieri autorizaţi să-şi vadă familia erau deja pregătiţi. Unii treceau încă prin această farsă, alţii trecuseră şi aşteptau în cele mai diverse atitudini, sprijiniţi de o masă mare sau plimbându-se prin cameră, departe de limitele zonei de operaţiuni. La frontiera acestei zone, nu departe de perete, era locotenent-colonelul Klimentiev, harnaşat, drept, strălucitor, ca un soldat de carieră înainte de paradă. Mustăţile lui negre monolitice şi părul întunecat exalau o mireasmă puternică de apă de colonie.

Cu mâinile la spate, părea străin de toate, dar simpla lui prezenţă îi silea pe supraveghetori să-şi dubleze zelul în timp ce efectuau percheziţia.

La limita zonei „vamale”, Nerjin fu primit de braţele întinse ale unuia dintre paznicii cei mai chiţibuşari şi ţâfnoşi, un anume Krasnogubenski, care, de la început, îl interogă astfel:

— Buzunarele dumneavoastră?

Nerjin se lepădase de mult de graba amabilă pe care o manifestă prizonierii la vederea supraveghetorilor sau soldaţilor din escortă. Nu se obosi să răspundă şi nu se grăbi să întoarcă pe dos buzunarele costumului de lână, în care părea dezorientat, întoarse spre Krasnogubenski o privire adormită şi depărta puţin braţele, lăsându-l să-i percheziţioneze buzunarele. După cinci ani de închisoare, după numeroase pregătiri şi numeroase percheziţii de acest tip, Nerjin nu mai vedea în acest exerciţiu o violenţă brutală, ca la început, amprenta unor degete murdare pe o inimă rănită. Nu, starea lui de seninătate crescândă şi luminoasă nu putea fi umbrită de nimic din ceea ce se întâmpla cu trupul său.

Krasnogubenski deschise portţigaretul oferit de Potapov, examinând capătul de carton al fiecărei ţigări, ca să vadă dacă nu era ceva ascuns acolo; pipăi chibriturile din cutie ca să se asigure că nu acopereau nimic; palpă tivul batistei, pentru cazul în care ar fi fost cusut un obiect în el — examinarea buzunarelor nu descoperi nimic în plus. Atunci, strecurându-şi mâna între tricou şi vesta descheiată, îl pipăi în întregime, de teamă să nu-i scape o ascunzătoare între piele şi tricou sau între tricou şi plastron. Apoi se lăsă în jos şi, strângând între mâini un picior al lui Nerjin, îl apăsă de sus în jos, apoi trecu la celălalt picior. În timp ce Krasnogubenski stătea aplecat, Nerjin văzu cu uşurinţă mişcarea gravorului-caligraf şi înţelese motivul emoţiei lui: în captivitate, gravorul acesta îşi descoperise talentul de romancier şi începuse să scrie povestiri despre captivitatea sa în Germania, apoi despre întâlnirile din celulă, despre procese. Reuşise, datorită soţiei sale, să „treacă de vamă” două sau trei nuvele de felul acesta, dar cui să le arăţi, chiar şi „afară”? Trebuiau ascunse şi „afară”. Nu puteai să le laşi la vedere,... Nu era imposibil să iei cu tine o bucăţică de hârtie scrisă. Între timp, un prieten vechi, un prieten de familie, citise aceste opere şi o însărcinase pe soţia autorului să-i transmită acestuia că atâta stăpânire şi putere expresivă nu se întâlneau des, nici la un Cehov. Acest elogiu îl încurajase foarte mult pe gravor.

Scrisese de curând o povestire despre întâlnirea zilei, care i se părea superbă. Dar avusese trac la vederea lui Krasnogubenski: întorcându-se, înghiţise ghemotocul de hârtie de carbon, pe care era gravată nuvela cu hieroglife microscopice. Acum murea de ciudă că îşi înghiţise nuvela. Dacă reuşea s-o treacă?

Krasnogubenski îi spuse lui Nerjin:

— Papucii. Descălţaţi-vă.

Nerjin puse un picior pe un taburet, descheie un pantof, îl trimise la plimbare dintr-o lovitură, fără să se îngrijoreze în privinţa traiectoriei, şi scoase la iveală o şosetă găurită. Krasnogubenski luă pantoful, îl palpă în interior, îndoi talpa. Cu faţa tot impasibilă, Nerjin abandonă celălalt pantof, arătând o altă şosetă găurită. Frapat poate de mărimea

găurilor, Krasnogubenski nu mai avu bănuieli în privinţa şosetelor şi nu îi ceru lui Nerjin să le dea jos.

Nerjin se încălţă la loc. Krasnogubenski aprinse o ţigară.

Locotenent-colonelul strâmbase din nas văzându-l pe Nerjin cum îşi trimitea la dracu' papucii. Era o lipsă de respect deliberată faţă de unul din supraveghetori. Dacă nu le lua apărarea, risca să-i vadă pe deţinuţi luându-se în piept chiar cu administraţia penitenciarului. Klimentiev se căi pe dată de bunătatea lui şi începu să-i caute nod în papură lui Nerjin, ca să-l lipsească de vizită pe acest insolent care, în loc să se ruşineze de statutul lui de criminal, părea să se complacă.

— Atenţie! spuse el cu o voce austeră, şi cei şapte deţinuţi, precum şi cei şapte supraveghetori se întoarseră spre el. Cunoaşteţi regulamentul? Nu trebuie să transmiteţi nimic rudelor. Nu trebuie să primiţi nimic de la ele. Trebuie să-mi daţi mie toate coletele şi numai mie. Nu trebuie să vorbiţi nici despre muncă, nici despre condiţiile de muncă, nici despre condiţiile de viaţă, nici despre folosirea timpului, nici despre amplasarea Institutului. Să nu citaţi nici un nume de familie. Despre voi înşivă nu puteţi spune decât un lucru: că vă merge bine şi că nu aveţi nevoie de nimic.

— Despre ce să vorbim în cazul acesta? Strigă unul dintre bărbaţi. Despre politică?

Întrebarea fiind lipsită de bun-simţ, Klimentiev nu se obosi să răspundă.

— Să-ţi aduci aminte de vina ta, îl sfătui o altă voce, lugubră, şi să vorbeşti despre căinţă.

— E imposibil să vorbeşti despre instrucţie, fiindcă e confidenţială, continuă Klimentiev, descurajant, impasibil. Puneţi întrebări despre familia voastră, despre copii. Încă ceva: o dispoziţie nouă interzice de astăzi sărutările şi strângerile de mână.

Şi Nerjin, care rămăsese de gheaţă în timpul percheziţiei, în faţa neghiobiei instrucţiunilor de care ştia cum să scape, văzu roşu în faţa ochilor când auzi de interzicerea sărutărilor.

— Nu ne vedem decât o dată pe an, îi strigă el cu o voce răguşită lui Klimentiev, care, voios, se întoarse spre el, aşteptând alte declaraţii la fel de scandaloase.

Lui Nerjin i se păru că îl auzea deja vociferând:

— Privat de vizită!

Şi îşi înăbuşi strigătul.

Vizita aceasta, anunţată în ultimul minut, avea ceva pe jumătate ilegal şi putea fi anulată fără dificultate.

Întotdeauna există un gând de felul acesta care îi reduce la tăcere pe oameni atunci când ar putea să strige adevărul sau să ceară dreptate.

Un prizonier vechi ca el putea să-şi stăpânească mânia.

Fiindcă nu se lovea de nici o rebeliune, Klimentiev adăugă, punctual, imperturbabil:

— În cazul unui sărut, al unei strângeri de mână sau al altei infracţiuni, vizita va fi suspendată pe loc.

— Dar soţia mea nu ştie nimic! O să se arunce de gâtul meu! spuse înflăcărat gravorul.

— Rudele vor fi prevenite şi ele! ripostă Klimentiev.

— Regulamentul acesta nu are nici un precedent.

— Intră în vigoare de azi înainte.

(Imbecilii! Şi indignarea lor imbecilă! Ca şi cum el ar fi avut de-a face cu regulamentul prevăzut de noile instrucţiuni!)

— Durata vizitei?

— Şi dacă vine mama, o s-o refuze?

— Vizita durează treizeci de minute. Nu las să treacă decât persoana menţionată pe convocare.

— Şi fiica mea în vârstă de cinci ani?

— Până la vârsta de şaisprezece ani, copiii trebuie însoţiţi de adulţi.

— Şi la şaisprezece?

— Interzis. Mai sunt întrebări? Ne îmbarcăm. Îndreptaţi-vă spre ieşire.

Surprinzător! Nu îi transportau în coşul de salată, ca în ultimele daţi, ci într-un autobuz mic, albastru.

Vehiculul aştepta la uşa Statului Major. Trei supraveghetori, noi în aparenţă şi travestiţi în civil, cu pălărie moale şi mâinile în buzunarele încărcate cu pistoale, pătrunseră primii în autobuz şi se aşezară în trei colţuri. Doi dintre ei aveau o alură de boxeri în retragere, dacă nu de gangsteri. Aveau nişte paltoane de toată frumuseţea.

Chiciura matinală începea să se topească. Nu îngheţa, nici nu se dezgheţa de-a binelea. Cei şapte deţinuţi urcară în autobuz prin unica uşă deschisă în faţă şi se aşezară.

Convoiul se sfârşea cu patru supraveghetori în uniformă. Şoferul trânti uşa, învârti cheia în contact. Locotenent-colonelul urcă într-un autoturism.

CAPITOLUL XXXVI

Spre amiază, Iakonov nu se mai bucura de tăcerea catifelată, de liniştea lăcuită din cabinetul său. Se afla la Nr. 7 şi se ocupa cu „căsătoria" dintre clipper şi vocoder (ideea de a uni într-un singur dispozitiv aceste două realizări răsărise de dimineaţă în creierul calculator al lui Markuşev şi fusese preluată de mulţi alţii, fiecare având o părere proprie despre proiect; singurii care se opuseră fură Bobînin, Priantcikov şi Reutmann, dar nimeni nu-i ascultă).

În biroul lui Iakonov se aflau Selivanovski, generalul Bulbaniuk, reprezentându-l pe Riumin, un locotenent cu numele Smolosidov, care lucra la Marfino şi, în cele din urmă, deţinutul Rubin.

Locotenentul Smolosidov era un om neplăcut. Chiar şi cei care spun că există ceva bun în fiecare fiinţă însufleţită ar fi avut probleme dacă ar fi încercat să găsească o confirmare a credinţei lor în privirea de plumb care nu râdea niciodată sau în cuta mohorâtă şi dizgraţioasă a buzelor sale groase. Funcţiile pe care le ocupa într-un laborator din Marfino erau dintre cele mai modeste: cu puţin superior unui montator radio, primea solda ultimei fetişcane din personal, cam două mii de ruble pe lună. Este adevărat că făcea rost de încă o mie ciupind de la Institut şi vânzând pe piaţa neagră piese radio care nu se găseau în comerţ, dar nimeni nu credea că situaţia şi resursele sale se limitau la aceste aparenţe.

„Externii" din *şaraşka* se temeau de el şi la fel simţeau şi prietenii care jucau volei cu el. Era atroce faţa aceasta pe care nimic nu putea aprinde un sentiment sincer. Era atroce încrederea specială pe care i-o acorda comandamentul. Unde trăia? Avea o casă? O familie? Nu se invita la colegii săi şi nu împărtăşea nici o plăcere cu ei dincolo de ieşirea Institutului. Nu se ştia nimic despre viaţa lui, în afară de cele trei decoraţii pentru fapte de război agăţate de pieptul lui şi de mărturisirea care îi scăpase într-o zi, din imprudenţă şi lăudăroşenie: înregistrase fiecare cuvânt pronunţat de un

anume mareşal foarte cunoscut. Când fu întrebat cum reuşise, răspunse că fusese ataşat personal la acest mareşal, ca un radio.

Când trebui să numească un „extern” care să supravegheze magnetofonul şi banda lui de foc şi mister, ministerul răspunse printr-un ordin: Smolosidov!

În prezent, Smolosidov dispunea de magnetofonul său, aşezat pe o măsuţă lăcuită, în timp ce generalul Bulbaniuk, al cărui cap părea un cartof monstruos dezvoltat, cu excrescenţele nazale şi auriculare, declara:

— Sunteţi un deţinut, Rubin. Dar aţi fost comunist şi poate o să redeveniţi comunist într-o zi.

„Sunt şi acum!” ar fi vrut să strige Rubin, dar era degradant să-i furnizeze asemenea probe unui Bulbaniuk.

— Aşa că guvernul sovietic şi organele noastre cred că pot avea încredere în dumneavoastră. Magnetofonul acesta vă va îngădui să auziţi un secret de stat de importanţă planetară. Sperăm că ne veţi ajuta să punem mâna pe nemernicul care vrea ca patria lui să tremure în faţa celor care flutură bomba atomică. Nu mai trebuie să menţionăm că, la cea mai neînsemnată tentativă de dezvăluire a acestui secret, o să fiţi suprimat. E clar?

— E clar, spuse sec Rubin, care se temea mai ales să nu-l împiedice să se apropie de această bandă. Fiindcă renunţase de mult timp la orice fericire personală, Rubin trăia viaţa umanităţii de parcă ar fi fost viaţa familiei lui. Banda aceasta pe care n-o ascultase încă îl preocupa ca o problemă personală.

Smolosidov deschise aparatul.

În tăcerea cabinetului se auzi, uşor alterat de paraziţi, dialogul dintre americanul neîndemânatic şi rusul încolţit.

Rubin scrută ţesătura bălţată care acoperea difuzorul, de parcă ar fi vrut să descopere faţa unui duşman. Când avea această privire hotărâtă, faţa i se încorda şi devenea crudă. Nimeni nu s-ar fi gândit să ceară îndurare de la un asemenea om.

După cuvintele:

— Cine sunteţi, prezentaţi-vă...

Rubin, cel care se sprijini de spătarul fotoliului, era cu totul alt om. Uită de prezenţa gradaţilor, uită că stelele de maior nu mai străluceau de mult pe uniforma lui. Îşi aprinse ţigara şi comandă scurt:

— Fie. Luaţi-o de la capăt.

Smolosidov derula banda.

Tăceau cu toţii. Simţeau cum le ieşea foc prin pori.

Rubin fuma, mestecând şi turtind capătul ţigării. Era încă într-o stare de plenitudine şi însufleţire. Degradat, dezonorat, putea totuşi să se facă util. Avea ocazia să muncească cu toate puterile pentru scumpa lui Istorie! O să reintre în rânduri! O să ia din nou armele pentru Revoluţia mondială!

Ca un buldog morocănos, Smolosidov se apleca deasupra magnetofonului. Vanitosul Bulbaniuk, aşezat în faţa biroului uriaş al lui Anton, îşi prinsese în mâini capul de tubercul, iar excedentul fanoanelor îi ieşea printre degete. Când? Cum putuse să prolifereze această rasă de pachiderme satisfăcute? Se născuse oare din buruienile îngâmfării comuniste? Trebuia să-i vezi pe tovarăşii de altădată, cu spirit viu, agil! Cum de căzuse tot aparatul şi rămăsese în mâinile acestor oameni, care nu se iubeau decât pe ei şi îl împingeau spre prăpastie?

Fiinţele acestea îl scârbeau pe Rubin, ar fi vrut să nu le privească şi visa să le arunce în aer, chiar în acest birou, cu o grenadă!

Dar împrejurările voiau ca, obiectiv, la această răscruce a Istoriei, să fie ei fondatorii puterii forţelor istorice pozitive: dictatura proletariatului, patria personificată.

Trebuia să-ţi înăbuşi sentimentele! Şi să-i ajuţi!

Nişte animale asemănătoare, dar aparţinând de direcţia politică a armatei, îl aruncaseră pe Rubin în închisoare, fiindcă nu puteau să se împace cu talentul şi onestitatea lui. Mâncăi la fel de porcini, de la înalta Curte Militară, aruncaseră la gunoi, cu zece ani în urmă, o duzină de cereri în care Rubin îşi demonstra inocenţa.

Trebuia să se ridice deasupra unui destin nefericit! Să salveze idealul. Să salveze drapelul.

Să slujească politica progresului.

Banda ajunse la capăt.

Rubin suci gâtul chiştocului, îl înecă în scrumieră şi, forţându-se să nu se uite decât la Selivanovski, care avea un aer perfect convenabil, spuse:

— E bine. O să încercăm. Dar dacă nu aveţi în vedere nici un suspect, cum o să facem? Nu putem totuşi să înregistrăm toţi moscoviţii. Cu ce să comparăm asta?

Bulbaniuk îl linişti:

— Am prins patru indivizi, aproape de un telefon public. Dar nu cred că sunt ei. În Ministerul Afacerilor Interne, cinci persoane ar putea fi la curent. Îi lăsăm la o parte pe Gromiko, bineînţeles, şi pe încă câţiva. Pe cei cinci i-am notat aici. Fără nici o relaţie, fără grade, fără funcţiile pe care le ocupă, ca să nu ezitaţi să acuzaţi pe unul sau pe altul.

Îi întinse o foaie din carneţelul său. Pe ea figurau:

1. Petrov
2. Siagoviti
3. Volodin
4. Şcevronok
5. Zavarzin.

Rubin citi lista şi vru s-o păstreze.

— Nu, nu, spuse repede Selivanovski. Lista aceasta trebuie să rămână în mâinile lui Smolosidov.

Rubin o înapoie. Precauţia aceasta nu îl umilise, îl amuzase. Ca şi cum cele cinci nume nu ar fi fost deja gravate în memoria lui, cu litere de foc: Petrov! Siagoviti! Volodin! Şcevronok! Zavarzin! Lungul său trecut de lingvist îi era atât de familiar încât descoperise pe loc etimologia acestor nume: astfel, Siagoviti însemna „mergând cu paşi mari” şi Şcevronok era o alteraţie de la „Javoronok”, ciocârlie.

— V-aş ruga, spuse el sec, să mi-i înregistraţi pe toţi cinci vorbind la telefon.

— O să primiţi banda mâine.

— Altceva: spuneţi-mi vârsta fiecăruia şi... — Rubin reflectă -...lista limbilor pe care le cunoaşte.

— De acord, aprobă Selivanovski. Şi eu m-am întrebat de ce nu a folosit o limbă străină. Bizar pentru un diplomat! Dacă e o simulare?

— Ar fi putut să pună un nenorocit să-i facă comisionul acesta, spuse Bulbaniuk lăsând să-i cadă mâna flască.

— Să încredinţeze asta altcuiva?...

— Trebuie să aflăm cât mai repede, explică Bulbaniuk, dacă criminalul face parte din cei cinci. Dacă nu, o să prindem alţi cinci şi apoi alţii!

Rubin îl ascultă şi făcu o mişcare spre magnetofon.

— O să am nevoie constant de această bandă, începând de astăzi.

— O să fie încredinţată locotenentului Smolosidov. O să vi se pregătească un loc special în sectorul ultrasecret.

— Se pregăteşte acum un loc, spuse Smolosidov. Experienţa îl învăţase pe Rubin că, dacă exista un cuvânt care trebuia evitat, acela era redutabilul „când”, care aducea concedierea. Ştia că avea de lucru o săptămână şi chiar două, şi dacă trebuia să ia la rând tot personalul, luni de zile. Dacă i-ar fi întrebat pe şefi: „Pentru când vă trebuie?” ar fi primit răspunsul: „Pentru mâine dimineaţă”. Se informă:

— Cu cine pot să vorbesc despre această misiune? Selivanovski schimbă o privire cu Bulbaniuk şi răspunse:

— Exclusiv cu maiorul Reutmann. Cu Foma Gurianovici. Şi cu ministrul în persoană.

Bulbaniuk îl întrebă:

— Vă amintiţi de avertizarea mea? Trebuie s-o repet? Fără să fie rugat, Rubin se ridică şi, cu ochii aproape închişi, îl privi pe general ca pe un obiect lipsit de importanţă.

— Trebuie să mă gândesc, declară el, ca în culise. Nimeni nu văzu nici un inconvenient.

Cu trăsăturile întunecate, părăsi biroul, trecu prin faţa responsabilului de gardă al Institutului fără să observe vreun suflet viu şi coborî scara cu covor roşu.

Trebuia să-l bage şi pe Gleb în acest grup nou. Cum să lucreze fără sfaturi?... Problema promitea să fie arzătoare. Analiza vocilor nu văzuse încă lumina zilei. La stadiul primei clasări. Încercare de terminologie.

Febra cercetării ştiinţifice se trezea în el.

Era vorba despre crearea unei noi discipline: arta de a descoperi un criminal cu ajutorul unei amprente vocale.

Până atunci se folosiseră amprentele digitale. Se vorbea despre dactiloscopie, altfel spus examinarea degetelor. Ştiinţa aceasta avea nevoie de secole ca să se realizeze.

Ştiinţa nouă se va intitula „vânarea vocilor” în vocabularul lui Sologdin, iar în mod curent, fonoscopie. Şi trebuia să fie pusă pe picioare în câteva zile.

Petrov. Siagoviti. Volodin. Şcevronok. Zavarzin.

CAPITOLUL XXXVII

Nerjin se aşezase pe un scaun capitonat de lângă fereastră şi, cu spatele sprijinit de un spătar confortabil, se abandonă ruliului, atât de plăcut la început. Lângă el, pe o bancă de două locuri, se aşezase Ilarion Pavlovici Gherasimovici, fizician specializat în optică, bărbat de talie modestă şi umeri înguşti, cu aerul acela de intelectual rafinat şi chiar cu faimosul lornion, marca de fabrică a spionilor de pe afişele noastre.

— S-ar putea crede că m-am obişnuit cu orice, îi mărturisi Nerjin în şoaptă. Pot să mă aşez cu fundul gol în zăpadă, fără mare neplăcere, şi cu douăzeci şi cinci de oameni într-un compartiment, şi cu escorta militară care scotoceşte prin valize, în fond, nimic nu mă necăjeşte, nu mă face să-mi ies din pepeni. Singurul fir de viaţă care îmi leagă inima de „afară” şi care nu vrea să moară cu nici un preţ este iubirea soţiei mele. Nu suport să fie atinsă. O jumătate de oră de vizită pe an şi nu trebuie să o sărut? Nemernicii, ce bobârnace ne fac să încasăm pentru a obţine o întâlnire!

Gherasimovici îşi uni sprâncenele fine, care se încruntau dureros chiar şi atunci când se gândea la scheme inocente de fizică.

— Aparent, răspunse el, nu există decât o modalitate de a rămâne invulnerabil, să omori în tine toate legăturile şi să-ţi înăbuşi toate dorinţele.

Acest Gherasimovici sosise de câteva luni la Marfino şi Nerjin nu avusese timp să-l cunoască prea bine. Dar, inexplicabil, omul îi plăcea.

Nu-şi continuară discuţia şi se cufundară în tăcere: drumul care duce spre regăsirile de o clipă este un eveniment prea mare în viaţa unui prizonier. Atunci vine vremea să trezeşti sufletul drag şi uitat, aţipit în mormântul lui. Vremea să scoţi la iveală amintiri care nu au loc în viaţa cotidiană. Aduni sentimente şi gânduri dintr-un an, sau din mai mulţi ani, ca

să le infuzezi în aceste scurte minute de întâlnire cu fiinţa iubită.

Autobuzul se opri în faţa postului de gardă. Sergentul de serviciu se caţără pe scară, se strecură pe portieră şi, de două ori, numără cu privirea prizonierii la ieşire (supraveghetorul-şef notase în prealabil ieşirea celor şapte capete). Apoi se strecură sub vehicul, verifică dacă nu era cineva suspendat de resorturi (unde nici cel mai agil spiriduş nu s-ar fi putut menţine mai mult de un minut) şi se întoarse la post. Numai atunci se deschise prima, apoi a doua uşă. Autobuzul trecu linia magică şi, şuşotind voios cu toate pneurile, se angajă pe pietrişul de pe drumul Monseniorului, îndreptându-se spre Grădina Botanică.

Numai marea taină care înconjura *baza* de la Marfino le aducea *zekilor* asemenea plimbări cu ocazia vizitelor: rudele care veneau în vizită nu trebuiau să ştie unde locuiau morţii lor vii, dacă făcuseră o sută de kilometri sau ieşiseră de pe poarta Sfântului Mântuitor[59], dacă veneau de la aeroport sau dintr-o altă lume. Nu vedeau decât nişte bărbaţi cu mâinile albe, bine hrăniţi, bine îmbrăcaţi, cu un zâmbet trist şi care le spuneau că nu, nu aveau nevoie de nimic.

Aceste întrevederi semănau cu stelele din Antichitatea grecească, pe care figurau defunctul şi cei vii care îi înălţaseră monumentul. Cu toate acestea, pe stelă, o margine îngustă separa lumea aceasta de cea de dincolo. Cei vii îl priveau pe cel mort cu tandreţe, în timp ce el privea spre Hades cu ochi care nu erau nici veseli, nici trişti, ci doar transparenţi, fiindcă văzuseră prea multe.

Nerjin se întoarse ca să vadă de sus, dintr-un unghi din care nu putea privi niciodată, edificiul în care trăiau şi munceau, cărămizile întunecate ale seminarului şi cupola lui ca un balon ruginit, întunecată, suspendată deasupra frumosului lor dormitor în semilună, încununată de tumul acela hexagonal, pe care ruşii de demult îl numeau *cesterik*. De-a lungul faţadei sudice, cea care adăpostea Laboratorul de acustică, şi Nr. 7, şi biroul de studii, şi biroul lui Iakonov,

[59] Intrarea principală a Kremlinului, altădată având pe frontispiciu o icoană.

şiruri egale de ferestre ermetice prezentau privirii o regularitate imperturbabilă, iar mahalagiii sau cei care se plimbau în parcul Ostankino nu-şi puteau imagina câte vieţi şi câte elanuri nimicite, câte pasiuni exuberante şi câte secrete de stat erau adunate, comprimate, înlănţuite şi nimicite în edificiul acesta solitar şi desuet din mahalaua lor. Chiar şi în interior, totul era învăluit în mister şi nici un dormitor nu ştia nimic despre cel de alături. Nici vecinul despre vecinul său. Aşa cum „delegaţii operaţionali” nu ştiau nimic despre aceste femei, despre cele douăzeci şi două de colaboratoare, despre „externe”, femei smintite, fecioare nebune, care intrau pe porţile austere ale clădirii, aşa cum nici ele nu ştiau nimic una despre alta, numai cerul putea să ştie - şi istoria de după el - că aceste douăzeci şi două de femei, în ciuda ameninţării sabiei ascuţite, a instrucţiunilor plictisitoare, îşi găsiseră toate aici o afecţiune secretă, un bărbat pe care îl sărutau, pe care îl iubeau în taină sau de care le era milă şi pe care îl puneau în legătură cu familia lui.

Deschizându-şi portţigaretul purpuriu, Gleb începu să fumeze cu plăcerea aceea pe care ţi-o provoacă ţigările aprinse într-un moment excepţional.

Şi deşi amintirea Nadiei îi pusese stăpânire pe gânduri şi îi devora trupul, surprins cu voluptate de mersul autobuzului, nu cerea decât să meargă aşa la nesfârşit, la nesfârşit... Dacă ar fi putut opri timpul, iar autobuzul să meargă, să meargă, să meargă pe drumul acesta albit, brăzdat de urmele negre ale pneurilor, de-a lungul parcului, printre ramurile cu manşoane de chiciură, printre copii... Nerjin nu mai auzise glasuri de copii de la începutul războiului. Soldaţii şi prizonierii nu au ocazia să audă adesea glasuri de copii.

Nadia şi Gleb nu petrecuseră împreună decât un singur an, unic. Un an cu ghiozdanele în mână. Amândoi studenţi în anul cinci, anul diplomei finale şi al examenelor.

Apoi, dintr-odată, războiul.

Ceilalţi, acum, aveau copii, atât de caraghioşi pe picioruşele lor micuţe. Ei nu...

Un băieţel vru să treacă drumul. Ca să-l evite, şoferul învârti brusc volanul. Micuţul, înspăimântat, se opri şi îşi duse mănuşa albastră la feţişoara împurpurată.

Şi Nerjin, care, în ani de zile, nu se gândise niciodată la asta, înţelese cu claritate că Stalin îi furase copiii pe care i-ar fi putut avea cu Nadia. După ispăşirea pedepsei, chiar dacă ar trăi împreună, soţia lui va avea treizeci şi şase de ani, poate chiar patruzeci. Prea târziu pentru a fi mamă...

Lăsând la stânga palatul Ostankino şi la dreapta eleşteul acoperit de patinatori mici şi coloraţi, autobuzul se înfundă în nişte străduţe înguste şi începu să vibreze în contact cu pavajul.

Când se descriu închisorile, se stăruie mereu asupra întunericului şi ororilor. Nu e mai rău oare atunci când nu sunt orori? Când suferinţa se naşte din cenuşiul metodic al săptămânilor? Şi din faptul că uităm că singura viaţă de care dispunem pe pământ e ruinată? Şi că suntem dispuşi să iertăm sau am iertat deja râturile acestea de porci? Şi că nu avem decât un gând: să ne luăm partea leului din farfuria pe care ne-o întinde închisoarea şi să primim, după baie, nişte schimburi mai puţin stâlcite şi nu prea strâmte.

Trebuie să fi trăit asta. Ca să poţi scrie: „În spatele gratiilor, pe paie umede...” sau „Să-mi deschidă carcera, să-mi dea o fată!”, trebuie să cunoşti închisorile pe deasupra, lucrurile acestea sunt uşor de imaginat. Dar toate acestea sunt elementare. Numai anii neîntrerupţi, interminabili, îţi oferă o privire corectă asupra închisorii.

Nadia îi scrisese: „Când o să te întorci...” Oribil era că nu exista *întoarcere*. Imposibil să *revii*. După paisprezece ani de front şi închisoare, nici o celulă din corp nu rămânea la fel. Poţi să ieşi totuşi, dar ca un intrus. Om nou, necunoscut, purtând totuşi acelaşi nume cu al fostului soţ, şi soţia de altădată o să vadă bine că acest om, primul, unicul, pe care 1-a aşteptat să se întoarcă din detenţia de patruzeci de ani, s-a evaporat, moleculă după moleculă.

Ar fi încă şi mai bine dacă în viaţa aceasta nouă, această altă viaţă, vor reuşi să se iubească.

Dar în caz contrar?

După atâţia ani, voia el într-adevăr să se aventureze în această libertate, în acest vârtej exterior, atât de furios, atât de ostil inimii omului, care duşmănea atât de tare pacea din sufletul lui? În pragul închisorii, prizonierul trebuia să se oprească, cu priviri buimace: trebuia să meargă înainte?

Sub fereastră se întindeau străzile mahalalei. Noaptea, în haloul difuz al cerului, deţinuţilor li se părea că văd o Moscovă strălucitoare, uimitoare. Realitatea era o alternanţă de partere şi case cu un singur etaj, care ar fi trebuit de mult reparate, cu crăpături leproase şi garduri îndoite. Probabil că nu le mai atinseseră după război, se consacraseră altor treburi, ale căror rezultate nu se vedeau încă. Şi între Riazan şi Ruzaievka, locuri în care nu se mai plimbau străinii, puteai să pariezi că acoperişurile de stuf putred se succedau pe sute de kilometri.

Cu capul sprijinit de geamul aburit şi trepidant, în timp ce sunetul motorului îi înăbuşea cuvintele, Gleb şoptea încetişor:

„Rusia mea... oh, viaţa mea... până când acest chin?”

Autobuzul intră în marea piaţă aglomerată din faţa gării Riga. În ziua întunecată de brumă, era acolo o hărmălaie de autobuze, troleibuze, automobile, trecători, în care ţipa o singură culoare: roşul violaceu al tunicilor, necunoscut încă lui Nerjin.

Pierdut în gânduri, Gherasimovici remarcase şi el aceste uniforme de papagal şi, ridicând din sprâncene, strigase în tot autobuzul:

— Priviţi! A înviat jandarmeria călare! Uite agenţii de poliţie ai tătucului!

Deci ei erau!... Gleb îşi aminti că, la începutul anilor treizeci, unul dintre şefii de Komsomol declarase: „Tovarăşi pionieri, nu o să ştiţi niciodată ce înseamnă un agent de poliţie în carne şi oase!”

— E totuşi ceva bun... spuse Gleb cu un zâmbet batjocoritor.

— Cum? Întrebă Gherasimovici, care nu auzise. Nerjin se plecă spre urechea lui:

— Oamenii sunt atât de prostiţi încât, dacă le-ai striga în plină stradă: „Jos tiranul! Trăiască libertatea!”, ar întreba despre ce tiran şi despre ce libertate este vorba.

Gherasimovici îşi plimbă de jos în sus ridurile de pe frunte.

— Dumneavoastră ştiţi unde vă aflaţi?

— Cred că da, spuse Nerjin cu un rictus.

— Nu vă grăbiţi cu afirmaţiile. Genul de libertate de care are nevoie o societate fondată pe raţiune e greu de imaginat.

— Putem să ne imaginăm o societate fondată pe raţiune? E posibil?

— Cred că da.

— Nu mi-aţi putea face o schiţă, chiar aproximativă? Nimeni n-a reuşit încă.

— Va trebui totuşi să ajungem la ea într-o zi, continuă Gherasimov, cu o fermitate modestă.

Se priviră cu coada ochiului.

— Nu cer mai mult decât să vă ascult, părea să spună Nerjin, fără să insiste totuşi.

— Într-o anumită ocazie... lăsă să se audă Gherasimovici, cu o înclinare a capului său mic şi drept.

Se abandonară din nou zdruncinăturilor, devorând strada cu ochii, adânciţi în dezordinea gândurilor.

...Nadia nu putea să-l aştepte atâţia ani. Să meargă prin mulţimea aceasta mişunătoare, chinuită de o căutare necontenită, să simtă privirile bărbaţilor asupra ei, fără nici un fior? Gleb îşi imagina că, dacă s-ar fi întâmplat invers, dacă Nadia ar fi fost închisă şi el liber, n-ar fi rezistat mai mult de un an. Cum să lase să treacă toate femeile acestea, cu indiferenţă? Nu bănuise niciodată că fragila lui pereche ar fi putut avea o asemenea energie, o tărie de granit. În timpul primului an, al celui de-al doilea, apoi al celui de-al treilea, se convinsese că Nadia se va schimba, că va trece marele prag, că se va pierde în mulţime, că îl va părăsi. Acest lucru nu se întâmplase. De atunci, Gleb credea că aşteptarea era unica vocaţie a soţiei sale. Intuia chiar că, pentru ea, aşteptarea aceasta nu era atât de teribilă.

După şase luni de instrucţie, de îndată ce avu dreptul la scrisori, scrisese din închisoarea Krasnaia Presnia, cu un

căpeţel de creion de plumb, pe o bucăţică de hârtie de băcănie, îndoită într-un triunghi, fără timbru:

„Preaiubita mea! M-ai aşteptat patru ani de război, nu mă blestema fiindcă m-ai aşteptat zadarnic: trebuie să mai aştepţi încă zece ani. O să păstrez toată viaţa amintirea scurtei noastre fericiri, ca amintirea unui soare. Începând de astăzi îţi redau libertatea. Nu există nici un motiv pentru care să-ţi sacrifici viaţa astfel. Recăsătoreşte-te”.

Din toate astea, Nadia reţinuse un singur lucru:

„Nu mă mai iubeşti? Cum poţi să mă abandonezi pentru altul?”

În timpul războiului o adusese pe front, la podul de pe Nipru, cu un livret militar fals. Trebuise să suporte controlul „trupelor de baraj”. La podul acesta, cândva mortal, dar transformat într-un câmp liniştit şi adăpostit, smulseseră destinului câteva fărâme, câteva zile, rămăşiţe ale unei fericiri devastate.

Apoi se treziră armatele, reîncepură atacurile şi Nadia trebui să se întoarcă acasă, îmbrăcată cu aceeaşi uniformă scâlciată, înarmată cu acelaşi permis fals. Un camion de o tonă şi jumătate o luase de pe drumul forestier şi, de pe platformă, făcuse mult timp semne cu mâna.

...În staţii se formau şiruri de aşteptare confuze. Când se apropia un troleibuz, unii rămâneau la capătul cozii, alţii începeau să dea din coate. În apropierea bulevardului de centură, seducătorul autobuz albastru fu blocat de un semafor, dispreţuind staţia. Un moscovit debusolat o luă la fugă, sări pe treapta autobuzului şi scutură uşa strigând:

— Cheiul Kotelnitşeski? Kotelnitşeski?

— Interzis! Interzis! arătă supraveghetorul.

— Şi încă cum! Urcă, băiete, o să te „găurească”! striga Ivan suflătorul cu râsul lui zgomotos. Condamnat de drept comun, Ivan avea dreptul la vizite lunare, fără să întâmpine vreo dificultate.

Toţi deţinuţii izbucniră în râs. Moscovitul nu înţelegea ce se întâmpla cu autobuzul acela şi de ce era interzis. Obişnuit însă să i se spună *interzis*, sări de pe scară. Odată cu el dădură înapoi alţi şase călători, apăruţi în timpul acela.

Autobuzul intră pe bulevardul periferic şi o luă spre stânga. Nu se duceau la Butîrki, ca de obicei. Probabil că îi duceau la Taganka.

...În drumul lui spre vest, împreună cu tot frontul, Nerjin adunase din casele ruinate, din biblioteci, din ferme pustii, din pivniţe sau din poduri, cărţile care erau interzise, blestemate şi arse în toată Uniunea. Foile lor îngălbenite trăgeau în auzul cititorului un clopot de alarmă mut, invizibil.

Ca în *Nouăzeci şi trei* de Hugo. Lantenac se aşază pe o dună. Aude mai multe clopote care răsună în acelaşi timp, toate trag un semnal de alarmă, dar un uragan îneacă sunetul şi rămâne în urmă numai tăcerea.

Din cauza unei ciudăţenii de auz, Nerjin asculta din adolescenţă această alarmă mută: dangăte vibrante de clopot, gemete, strigăte, chemări, urlete de moarte, purtate mereu departe de urechile oamenilor de un vânt constant şi încăpăţânat.

Viaţa lui Nerjin s-ar fi scurs fără peripeţii în integralele ecuaţiilor diferenţiate dacă nu ar fi fost în Rusia şi dacă nu ar fi trăit într-o epocă în care era ucis şi aruncat în cosmos un trup foarte mare şi foarte preţios.

Patul în care se odihnise acest trup era călduţ încă. Şi Nerjin, de bunăvoia lui, căuta povara pe care nu i-o încredinţase nimeni: culegea particule de o căldură încă prezentă, ca să învie cadavrul şi să le arate tuturor cum fusese şi să distrugă imaginea falsă.

Gleb crescuse iară să citească vreodată o carte de Mayne Reid, dar, de la vârsta de doisprezece ani, desfăcea enorme *Izvestia*, destul de mari ca să-l acopere din cap până-n picioare, şi citise în detaliu procesul inginerilor sabotori. La început nu putuse să creadă în acest proces. Nu ştia de ce, nu putea înţelege motivele, dar simţea cu claritate că erau numai minciuni, minciuni sfruntate. Cunoştea ingineri, prieteni de familie, şi nu putea să şi-i imagineze pe aceşti oameni sabotând în loc să-şi facă treaba.

La treisprezece ani, la paisprezece, după ce termina temele, Gleb nu fugea să se joace afară, se instala în faţa ziarelor. Cunoştea numele ambasadorilor din toate ţările

străine şi pe cele ale ambasadorilor străini din ţara noastră. Citea toate discursurile din Congres. Este adevărat că la şcoală, începând din clasa a patra, li se predau noţiuni de economie politică, iar după clasa a patra aveau în fiecare zi ştiinţe sociale şi citate din Feuerbach. În cele din urmă venise şi *Istoria Partidului*, care se schimba în fiecare an.

Apărută devreme, această dorinţă nesătulă de a descoperi minciuna Istoriei crescuse în sufletul copilului. Era în clasa a noua când, într-o dimineaţă de decembrie, se strecurase până la vitrina în care erau afişate ziarele zilei şi citise că Kirov fusese ucis. Şi, dintr-odată, în mod ciudat, într-o lumină orbitoare, văzuse că asasinul era Stalin, şi nu altul. Se cutremurase, simţindu-se singur: bărbaţii, adulţii adunaţi în jurul lui nu înţelegeau acest adevăr capital!

Şi bătrânii bolşevici în persoană soseau în faţa barei şi se căiau inexplicabil, şi se acopereau mereu de injurii ordinare, şi recunoşteau că fuseseră în solda tuturor serviciilor străine de spionaj. Îţi ţiuiau urechile de atâta exagerare, grosolănie şi lipsă de măsură!

Dar din înaltul stâlpului, vocea cabotină a crainicului lansa fraze interminabile şi oamenii din oraş se îngrămădeau pe trotuar, creduli ca nişte oi.

Şi scriitorii ruşi, revendicând patronajul unui Puşkin sau pe cel al unui Tolstoi, cântau laude tiranului cu o moliciune dulceagă şi copleşitoare. Şi compozitorii ruşi, trecuţi prin conservatorul de pe strada Hertzen, se înghesuiau la picioarele tronului, ca să-şi depună servil cântecele.

Peste tinereţea lui Gleb sunase tot timpul clopotul de alarmă! Şi în el, inevitabil, se înrădăcinase decizia de a şti şi a înţelege! De a scoate totul la lumină! De a trezi amintirile!

Seara se plimba pe bulevardele oraşului natal şi, în locul suspinelor de dragoste, normale la vârsta lui, visa să pătrundă într-o zi în Marea închisoare şi să regăsească acolo urmele morţilor şi cheia enigmei.

Provincial, nu ştia pe atunci că această închisoare avea un nume şi se chema Marea Lubianka. Şi că dorinţele înalte se împlinesc întotdeauna.

Anii trecură. Totul se întâmplă, se realiză cu adevărat în viaţa lui Nerjin şi nu fu nici uşor, nici plăcut. Fu arestat, condus într-un *loc bun*, întâlni acolo supravieţuitorii care îl interesau, care nu fură surprinşi de ipotezele lui şi mai avură de povestit şi alte lucruri.

Totul se întâmplă, totul se împlini, dar pentru asta Nerjin pierdu ştiinţa care era a lui, timpul, viaţa şi chiar dragostea faţă de soţia sa. I se părea că n-ar fi putut visa la o femeie atât de desăvârşită, acolo jos, şi totuşi nu ştia dacă o iubeşte. O mare pasiune care ne-a cuprins inima alungă cu cruzime orice altceva, în noi nu există loc pentru două pasiuni.

...Autobuzul trepida pe un pod şi se angaja pe nişte străzi sinuoase şi puţin frecventate.

Nerjin îşi veni în fire:

— Altceva, în afară de Taganka? Unde ne duc?!... Nu mai înţelegi nimic.

Gherasimovici, smulgându-se unor gânduri la fel de sumbre, răspunse:

— Ajungem la închisoarea Lefortovo.

Poarta se deschise în faţa autobuzului. Acesta intră într-o curte de serviciu, în faţa unei anexe a acestei închisori cu ziduri foarte înalte. Locotenent-colonelul Klimentiev parcase deja la poartă, cu alura lui tinerească, fără şapcă, fără manta.

De fapt, frigul era insuportabil. Sub un cer acoperit de nori groşi se etala ceaţa uşoară a iernilor fără vânt.

La un semn al locotenent-colonelului, supraveghetorii ieşiră din autobuz şi se aşezară în coloană (doar cei din colţuri rămaseră aşezaţi, cu pistoalele în buzunar), iar prizonierii, fără să aibă timp să se întoarcă spre clădirea centrală a închisorii, urmară paşii locotenent-colonelului şi intrară în anexă.

Acolo dădură peste un hol lung şi îngust, străpuns de şapte uşi larg deschise. Locotenent-colonelul deschidea şirul şi distribuia ordine fără replică, ca nişte lovituri de foc.

— Gherasimovici, pe aici! Lukaşenko, în camera asta! Nerjin, la numărul 3!

Unul după altul, deţinuţii făceau stânga împrejur şi dispăreau.

În acelaşi fel, Klimentiev trimise după ei, unul câte unul, pe cei şapte supraveghetori. Nerjin avu dreptul la un gangster în haine de duminică.

Fără excepţie, toate camerele acestea erau birourile judecătorilor de instrucţie: o fereastră zgârcită cu lumina, zăbrelită pe deasupra; lângă ea, masa şi fotoliul judecătorului; apoi măsuţa şi taburetul inculpatului.

Nerjin transportă fotoliul anchetatorului lângă uşă, pentru soţia lui, şi opri pentru el taburetul mic şi incomod, al cărui lemn crăpat gemea. Petrecuse cândva şase luni pe un asemenea taburet, în faţa unei mese mizerabile, în timpul instrucţiei.

Uşa rămăsese deschisă. Nerjin auzi pe culoar ciocănitul uşor al tocurilor soţiei lui şi sunetul vocii ei iubite:

— Aici?

Şi intră.

CAPITOLUL XXXVIII

Atunci când camionul turtit care o aducea pe Nadia de pe front se cutremura pe rădăcinile dezgolite ale pinilor sau mugea pe pământul nisipos, când drumul se alungea, se întuneca, se îngusta şi absorbea silueta lui Gleb, cine ar fi spuse că despărţirea lor nu avea să se sfârşească odată cu războiul? Că nu făcea decât să înceapă?

Să aştepţi un soţ plecat la război e întotdeauna greu, dar cel mai rău e în ultimele luni, chiar înainte de final: schijele şi gloanţele nu ţin cont de starea serviciului.

Atunci se opriseră scrisorile lui Gleb.

Nadia ieşea ca să pândească factorul. Le scrise soţului ei, prietenilor lui, şefilor. Toţi păstrară tăcerea, de parcă ar fi fost juraţi!

Nu era totuşi dispărut, nici mort pe câmpul de onoare.

În primăvara lui '45 nu exista seară fără detunături în plin cer, nu mai terminau de ocupat oraş după oraş: Konigsberg, Breslau, Frankfurt, Berlin, Praga.

Nici o scrisoare. Lumina scădea. Nadia nu mai avea chef de nimic. Dar nu trebuia să se lase învinsă! Dacă era viu, dacă se întorcea, avea să-i reproşeze timpul pierdut! Îşi petrecea tot timpul redactând „mica ei teză” de asistentă de chimie, învăţând limbi străine, studiind materialismul dialectic şi plângând noaptea.

Regiunea Militară încetă dintr-odată să-i mai trimită Nadiei alocaţia ei de soţie de ofiţer.

Aceasta voia să zică: dispărut.

Atunci se termină războiul acela de patru ani! Oameni nebuni de bucurie alergau smintiţi pe străzi. Se descărcau pistoale în aer. Şi toate difuzoarele Uniunii Sovietice răspândeau marşuri militare triumfale peste o ţară însângerată şi înfometată!

La Regiunea Militară i se spuse că nu era mort, ci dispărut. Gropar întreprinzător, statul nostru era extrem de pudic în cuvinte.

Inima Nadiei, ca orice inimă omenească ce nu vrea să se resemneze, începu să inventeze fabule: Gleb fusese trimis poate în recunoaştere departe, în urma duşmanului? Poate că îl însărcinaseră cu o *misiune specială*! O generaţie crescută în bănuială şi cultul secretului vedea mistere acolo unde nu existau.

Vara aceea era toridă, o vară sudică, dar pentru această văduvă tânără nu mai exista soare pe cer.

Fără să se descurajeze, studia chimia, limbile, materialismul dialectic, în aşteptarea lui, ca să nu-i piardă stima.

Se mai scurseră patru luni după încheierea războiului. Timpul mărturisea că Gleb nu mai era pe lumea aceasta. Atunci îi sosi Nadiei triunghiul zdrenţuit din Krasnaia Presnia: „Unica mea iubire! Mai am încă zece ani!”

Puţini dintre apropiaţi o înţeleseră: aflând că soţul ei era la închisoare, radia de bucurie. Ce fericire că nu era închis pentru douăzeci şi cinci de ani, pentru cincisprezece! Din mormânt nu mai ieşi, dar din temniţă te întorci! Situaţia aceasta nouă aducea un fel de romantism sublim, care înălţa ceea ce fusese o banală căsătorie studenţească.

Cum nu mai era vorba de moarte, nici despre o abominabilă trădare secretă, cum nu mai era cu funia la gât, Nadia se simţi invadată de forţe noi. El era la Moscova, ea trebuia deci să facă totul ca să-l salveze! (Îşi imagina că era de ajuns să-l găsească pentru a reuşi.)

Dar cum să ajungă acolo? Urmaşii noştri nu-şi imaginează ce însemna o călătorie în epoca aceea, mai ales la Moscova. Mai întâi că în anii '30 cetăţenii trebuiau să facă rost de acte prin care să justifice dorinţa de deplasare sau motivele pentru serviciul care îi silea să ocupe cu persoana lor mijloacele noastre de transport. Apoi li se dădea un permis de trecere care le dădea dreptul, timp de o săptămână, să asalteze ghişeele de la gară, să doarmă pe duşumeaua presărată cu scuipături sau se învârtă pe lângă casele de bilete, ca să se tocmească, tremurând, cu casiera.

Nadia inventă o înscriere la inaccesibila universitate din Moscova. După ce plăti de trei ori preţul biletului de avion,

zbură la Moscova, strângând pe genunchi ghiozdanul burduşit de manuale şi cizmele de pâslă, potrivite pentru un soţ care pleca în taiga.

Ajunsese pe o culme morală a existenţei în care toate forţele benefice îţi vin în ajutor, în care totul îţi reuşeşte. Facultatea cea mai inaccesibilă din ţară o acceptă pe această mică provincială necunoscută, fără nume, fără bani, fără relaţii, fără telefoane la cine trebuia...

Fu o minune, dar mai uşor de obţinut decât întrevederea cu Gleb, la Krasnaia Presnia! Nu avea dreptul la vizite. Nu se acordau nimănui: toţi afluenţii Gulagului erau înfundaţi - din Europa venea un torent de prizonieri care întrecea orice imaginaţie.

Aproape de cabina de gardă în care aştepta zadarnic un răspuns la cererile ei, Nadia văzu cu ochii ei cum trecea pe poarta de lemn brut a închisorii o coloană de prizonieri care erau duşi la muncă silnică în portul fluvial din Moscova. Şi formulându-şi singură un pariu secret, iluminat de noroc, îşi jură că Gleb era printre ei.

Escorta cuprindea aproape două sute de oameni. Toţi în starea intermediară în care renunţi la hainele „normale”, ca să te îmbraci cu zdrenţele cenuşii şi negre ale *zekilor*. Fiecare din ei păstra o amintire a trecutului: o caschetă militară cu galoane roşii, dar fără bretea şi fără stele, sau cizme din imitaţie - schimbate în curând pe pâine sau confiscate de băieţi - sau o cămaşă de mătase zdrenţuită pe spate. Toţi aveau capul ras şi se protejau cum puteau de soarele de vară, toţi bărboşi, slabi, slabi de se clătinau uneori.

Nadia nu avu nevoie să se uite la ei - îl simţi dintr-odată, apoi îl văzu mergând, descheiat la gât, cu vestonul de postav pe care se mai vedeau încă fireturile artileriei, cu pieptul marcat de umbra decoraţiilor. Avea mâinile legate la spate, ca toţi ceilalţi. Deşi era într-un capăt, nu privea spre spaţiile vaste şi însorite care trebuie să fi fost atât de scumpe unui prizonier, nici în dreapta, înspre cei care aduceau pachetele. (Nu primea scrisori în această închisoare de tranzit şi nu ştia că Nadia era la Moscova.) Galben şi descărnat ca toţi ceilalţi,

era radios şi asculta cu plăcere, cu încântare chiar, ceea ce îi spunea vecinul lui, un bătrân subţire cu barbă cenuşie.

Nadia alergă în urma coloanei, strigând numele soţului ei, dar el nu auzea nimic, ocupat cu discuţia lui şi asurzit de lătrăturile câinilor poliţişti. Ea alerga, gâfâind, dornică să-şi imprime în minte faţa aceea - ce milă îi era de bărbatul acela, închis atâtea luni în celulele întunecate şi puturoase! Şi ce bucurie să-l vadă acolo, atât de aproape! Şi ce mândră era să vadă că nu se umilise! Şi ce amărăciune simţi când văzu că nu era copleşit, că îşi uitase soţia! Şi dintr-odată îi fu milă de ea însăşi - o lumină scurtă o făcu să vadă că era menită nenorocirii, ea, că victima nu era el, ci *ea*.

Toate acestea într-o strălfulgerare!... Escorta o înjură, câinii teribili, învăţaţi să sfâşie oameni, săreau la capătul leselor, cu gâtul umflat, urlând, cu ochii injectaţi de sânge. Nadia fu îndepărtată. Coloana se puse în mişcare pe un drum înclinat între două taluzuri şi nu avu cum să se strecoare lângă ea. Străjerii din spate, care păzeau spaţiul interzis, se ţineau la distanţă, şi Nadia păşi pe urmele lor, dar degeaba, fiindcă nu mai putu prinde coloana care coborâse panta ca să dispară în spatele unui gard de netrecut.

Seara, noaptea, atunci când dormeau locuitorii din Krasnaia Presnia, cartier vestit cândva fiindcă luptase din răsputeri pentru libertate, convoaie de vagoane pentru animale se prezentau în faţa închisorii de tranzit, nevăzute de nimeni, şi, în lumina lanternelor, se auzeau lătrături de câine, strigăte scurte, înjurături, lovituri, iar echipele de paznici escortau prizonierii, îi urcau în vagoane în grupuri de patruzeci şi îi trimiteau spre Petşora, Inta, Vorkuta, Sovgavan, Norilsk, spre lagărele din Irkuţk, Tşita, Krasnoiarsk, Novosibirsk, Asia Centrală, Karaganda, Djezkazgan, Balhaş, Irtîş, Tobolsk, Ural, Saratov, Viatka, Vologda, Perm, Solvîtşegodsk, Rîbinsk, Potma, Suhobezvodnaia şi multe altele, care nu aveau nume. Ziua, în camioane închise, grupuri de o sută sau două sute de bărbaţi erau expediate spre Serebrianîi Bor, Novîi Ierusalim, Pavşino, Hovrino, Beskudnikovo, Himki, Dmitrov, Solnetşnogorsk, în timp ce alţii erau transportaţi noaptea spre diverse cartiere din

Moscova: închişi după garduri şi sârme ghimpate, construiau o capitală pe măsura invincibilului imperiu.

Destinul îi dărui Nadiei o recompensă imprevizibilă şi meritată: el nu îngădui ca Gleb să fie transportat dincolo de Cercul Polar, ci plimbat prin mijlocul Moscovei, într-un lagăr miniatural însărcinat să construiască o locuinţă rezervată demnitarilor MGB-ului şi MVD-ului, actuala clădire în semilună de la Bariera Kaluga.

Când alergă să-l vadă pentru prima dată, Nadia avu impresia că era pe jumătate eliberat.

Pe strada mare din Kaluga mergeau şi veneau limuzine, uneori rezervate Corpului diplomatic; autobuze şi trolee se opreau la gratiile Grădinii Neskutşnîi; acolo se afla un post de gardă, asemănător unei barăci de pe un şantier oarecare; deasupra pe ziduri se vedeau muncind bărbaţi cu haine murdare şi zdrenţăroase, dar toţi zidarii sunt îmbrăcaţi aşa, astfel că nici un trecător, pe jos sau în maşină, nu îşi dădea seama că era vorba de *zeki*.

Iar cei care bănuiau tăceau.

Era un timp în care nu erau mulţi bani şi pâinea era scumpă. Nadia îşi vindea lucrurile ca să-i poată aduce pachete soţului ei. Pachetele erau întotdeauna acceptate. Dar i se acordau rareori vizite, fiindcă Gleb nu realiza munca cerută de „normă”.

În timpul vizitelor era de nerecunoscut: nefericirea avusese o influenţă benefică asupra lui, ca asupra oricărei firi închipuite. Mai atent, săruta mâinile soţiei lui, pândea scânteile din ochii ei. Nu era închisoare! Viaţa din lagăr, mai feroce decât tot ce se ştie despre obiceiurile şobolanilor sau canibalilor, era gata să-l doboare. Dar, cu o luciditate desăvârşită, trecea dincolo de limita menajărilor şi îi repeta cu încăpăţânare:

— Draga mea! Nu ştii în ce te bagi! O să mă aştepţi poate un an, trei sau chiar cinci, dar cu cât se va apropia sfârşitul, cu atât mai grea va fi aşteptarea. Ultimii ani vor fi cu adevărat insuportabili. Nu avem copii. Nu-ţi irosi tinereţea. Trebuie să mă părăseşti! Recăsătoreşte-te.

Îi propunea acest lucru fără să-l creadă nici el. Şi fără să creadă că va spune nu.

— Cauţi un pretext ca să scapi de mine?

Deţinuţii locuiau într-o aripă a clădirii din şantier. Purtătoarele de pachete care coborau din troleibuze vedeau pe deasupra gardului două sau trei ferestre de dormitor şi bărbaţii înghesuiţi acolo. Uneori, amestecate printre bărbaţi, erau paraşutele. Una dintre ele, prinzându-şi în braţe noul soţ, îi strigase pe fereastră soţiei legitime:

— Te-am văzut destul, putoare! Leapădă-ţi ultimul pachet şi şterge-o! Dacă te mai arăţi o dată la corpul de gardă, îţi dau de nu poţi duce!

Trebuiau să aibă loc primele alegeri pentru Sovietul Suprem de după război. Moscova se pregătea febril, ca şi când un singur alegător ar fi avut libertatea adevărată de a nu vota pentru unicul candidat. Era tentant să-i ţii pe cei cu „articolul 58” în capitală — munceau bine — dar şi jenant, fiindcă prezenţa lor era o scădere a „vigilenţei politice”. Ca să-i intimideze pe unii şi alţii, trebuia să plece un contingent. Prin lagăre circulau zvonuri, alarmante despre o plecare iminentă cu destinaţia nord. Deţinuţii care aveau cartofi îi fierbeau pentru drum.

Când se apropie scrutinul, ca să nu scadă entuziasmul alegătorilor, se interzise orice vizită în lagărele din Moscova. Nadia îi trimise lui Gleb un prosop de toaletă în care cususe acest bilet:

„Iubitul meu! Oricât de mulţi ani ar trece şi oricâte furtuni se vor abate peste capetele noastre (Nadiei îi plăcea stilul nobil), atât cât va trăi, fetiţa ta îţi va fi fidelă. Se spune că victimele articolului 58 vor pleca. Vei fi departe, nu vei avea dreptul la vizite ani la rând, nu o să mai schimbăm nici o privire pe deasupra sârmelor ghimpate. Dacă, în labirintul obscur din viaţa ta, distracţiile vor putea risipi greutatea teribilă din suflet - cu atât mai rău, voi înţelege şi îţi permit, dragul meu, îţi cer chiar să mă înşeli, să trăieşti cu alte femei. Numai să-ţi păstrezi forţa morală! Eu nu mă tem: în orice caz, te vei întoarce la mine, nu-i aşa?”

CAPITOLUL XXXIX

Nadia nu cunoştea încă nici a zecea parte din Moscova, dar ştia pe dinafară amplasarea închisorilor din oraş, geografie lamentabilă a rusoaicelor. Aceste închisori moscovite erau numeroase şi împărţite atât de regulat şi judicios încât în fiecare punct din Moscova aveai la îndemână o închisoare. Pentru trimiterea pachetelor, pentru informaţii sau pentru vizite, Nadia învăţă încetul cu încetul diferenţele dintre închisoarea naţională Marea Lubianka şi închisoarea regională Mica Lubianka, descoperi că în fiecare gară existau închisori pentru inculpaţi, sub sigla KPZ, avu ocazia să meargă la Taganka şi Butîrki şi cunoştea tramvaiele - chiar dacă nu şi itinerarul lor - care te duceau la Lefortovo sau în apropiere de Krasnaia Presnia. Locuia aproape de Matroskaia Tişina, suprimată la Revoluţie, restabilită şi fortificată după aceea.

După ce Gleb fu adus din lagărul lui pierdut la Moscova, într-un stabiliment unic, închisoare specială în care primea hrană bună şi se ocupa de lucrări ştiinţifice, Nadia putu să-l revadă de câteva ori. Dar soţiile nu trebuiau să cunoască locul exact în care erau găzduiţi soţii lor şi rarele lor întrevederi aveau loc în închisorile moscovite.

Vizitele cele mai plăcute erau cele din Taganka. Acolo nu erau deţinuţi politici, ci hoţi, şi disciplina era bună. Vizitele aveau loc în căminul supraveghetorilor; prizonierii soseau cu autobuzul pe strada Zidarilor, soţiile lor îi pândeau de pe trotuar şi, înainte de vizita oficială, fiecare putea să-şi îmbrăţişeze soţul, să stea lângă el, să vorbească despre subiecte interzise de instrucţie şi chiar să primească cadouri din mână în mână. Întrevederea avea ceva bonom, soţii erau unul lângă altul şi exista un singur supraveghetor care asculta discuţiile celor patru cupluri.

Butîrki era, de fapt, o închisoare plăcută şi veselă, dar le îngheţa pe femei. Atunci când deţinuţii treceau de la una din cele două Lubianka la Butîrki, erau încântaţi de slăbirea

generală a disciplinei: dispărea lumina brutală din celule, puteai să mergi pe holuri fără să-ţi încrucişezi mâinile la spate, puteai să vorbeşti cu glas tare în celule, să te uiţi pe sub botniţe, să te întinzi ziua pe pat, să te strecori dedesubt ca să dormi. Altă distracţie de la Butîrki: noaptea puteai să stai cu mâinile sub pătură şi ochelarii nu erau confiscaţi la căderea serii. Chibriturile erau autorizate în interiorul celulelor; ţigările nu erau golite de tutun şi pâinea din pachete, în loc să fie ruptă bucăţele, era tăiată în patru bucăţi după percheziţie.

Soţiile nu cunoşteau aceste favoruri. Vedeau în faţa lor un zid înalt cât omul, care ocupa toată partea din strada Novoslobodskaia. O poartă blindată, între două canaturi de beton, era şi ea o enigmă: prin jocul unui mecanism de încetinire, îşi deschidea şi îşi închidea gura în spatele coşurilor de salată. Atunci când erau conduse lângă soţii lor, femeile trebuiau să treacă printr-un zid de doi metri, apoi, între două ziduri înalte de câţiva metri, înconjurau teribilul turn Pugaciov. Deţinuţii obişnuiţi se întreţineau cu vizitatorii printre gratii şi, pe interval, ca într-o cuşcă, se plimba un gardian. Cât despre *zekii* de rang înalt, pensionari ai *şaraşkăi*, se instalau în faţa musafirilor, iar între ei era o masă mare, aşezată pe o despărţitură verticală care interzicea orice contact între picioare, orice semnale, în timp ce un supraveghetor de lângă ei, statuie a vigilenţei, întindea urechea spre discuţie. Cel mai înspăimântător lucru de la Butîrki era faptul că soţii păreau să iasă din străfundurile închisorii, apărând pentru o jumătate de oră dintre zidurile acelea groase şi asudate, ca să surâdă ca nişte spectre, să afirme că le mergea bine, că nu aveau nevoie de nimic, apoi să dispară din nou între ziduri.

Acum era prima lor întrevedere la Lefortovo.

Gardianul căută pe listă şi îi arătă Nadiei drumul spre anexă, cu degetul.

Câteva femei erau deja acolo, aşteptând într-o cameră mobilată cu două bănci lungi şi o masă. Pe masa aceasta erau aşezate o paporniţă şi saci pentru provizii din muşama care, în ciuda tuturor, păreau burduşiţi de merinde. Desigur,

„întemniţaţii” din *şaraşka* mâncau bine, dar Nadia se simţea umilită şi ruşinată fiindcă nu putea aduce ceva mai bun pentru soţul ei, măcar o dată pe an. Tot ceea ce avea la ea era un săculeţ plin cu ,,minciunele” imponderabile. Trezită de dimineaţă, pe când studenţii dormeau încă, îşi fabricase minciunelele cu ce mai rămăsese din făină şi zahăr, cu uleiul pe care îl avea. Nu mai avusese timp să cumpere bomboane sau dulciuri, de altfel, nici nu prea avea bani, fiind sfârşitul lunii. Aniversarea soţului ei cădea în ziua întâlnirii şi ea nu avea ce să-i ofere! O carte bună? Imposibil, văzuse asta ultima dată: îi adusese un volumaş cu versuri de Esenin, găsit ca prin minune. Ediţia pe care o avusese soţul ei pe front şi pe care i-o confiscaseră la arestare. Făcând aluzie la aceasta, Nadia scrisese pe prima pagină:

„Tot ce ţi-a fost luat îţi va fi dat înapoi”.

Sub ochii ei, colonelul Klimentiev smulsese pagina cu dedicaţia şi i-o înapoiase, spunând că prizonierii nu puteau primi un text fără ca acesta să treacă printr-o cenzură specială. Aflând acest lucru, Gleb strânsese din dinţi şi o rugase să nu-i mai aducă volume.

În jurul mesei erau aşezate patru femei, iar una din ele, tânără, era însoţită de o fetiţă de trei ani. Nadia nu le cunoştea. Salută, femeile răspunseră, apoi îşi reluară discuţia animată.

Lângă peretele din faţă, pe o bancă îngustă, stătea o femeie între treizeci şi cinci şi patruzeci de ani, îmbrăcată cu un palton ponosit şi îmbrobodită cu un şal cenuşiu, din care zburase lâna, lăsând să se vadă ţesătura. Cu picioarele încrucişate şi braţele goale, se uita la duşumeaua de la picioarele ei. Toată atitudinea îi trăda intenţia fermă de a nu fi atinsă sau interpelată. Nici în mână, nici în jurul ei nu se vedea vreun pachet.

Celelalte femei ar fi primit-o cu plăcere pe Nadia, dar ea nu avea chef să li se alăture. Voia să-şi menajeze dispoziţia specială din ziua aceea. Se apropie de femeia singuratică şi, cum banca era prea îngustă ca să se poată aşeza la distanţă, îi spuse:

— Permiteţi?

Femeia ridică privirea. Avea ochi lipsiţi de culoare. Nimic nu arăta că ar fi înţeles întrebarea Nadiei. Ochii aceia o priveau fără s-o vadă.

Nadia se aşează, îşi uni mâinile sub mâneci, plecă fruntea într-o parte, cu obrazul în gulerul fals de astrahan. Se cufundă şi ea în nemişcare.

Ar fi vrut să nu audă nimic, să se gândească numai la Gleb, la discuţia pe care o vor avea şi la perioada aceasta care începuse în ceţurile trecutului şi se pierdea în viitor, în care nu exista el sau ea, ci amândoi împreună, şi care purta numele obişnuit şi des folosit „dragoste”.

Dar nu reuşea să facă abstracţie de discuţia de la masă. Se vorbea despre regimul alimentar al soţilor, despre masa de dimineaţă, masa de seară, frecvenţa spălărilor. Cum de ştiau atât de multe? Puteau să risipească în felul acesta minutele întrevederii, perle rare? Inventariau şi cântăreau în grame şi kilograme proviziile din pachete. Toate acestea arătau prevederea tenace a femeii, care perpetuează familia şi, prin intermediul familiei, întregul neam omenesc. Nadia nu se gândi la asta şi îşi spuse că era umilitor să strici momente atât de sublime cu sărăcia cotidiană. Femeile acestea nu erau deci tentate să pună întrebări mai oportune despre cei care le întemniţaseră bărbaţii? Fiindcă aceşti bărbaţi ar fi putut să nu fie în spatele gratiilor, s-ar fi putut lipsi de mâncarea din închisoare!

Aşteptarea fu îndelungată. Convocarea menţiona ora zece dar, la ora unsprezece, încă nu se arătase nimeni.

Ultima venită sosi cu întârziere, cu faţa împurpurată. Nadia o cunoştea, fiindcă o mai văzuse la o vizită. Era soţia gravorului, a treia şi prima. Ea îşi spunea de bunăvoie povestea: îşi adorase dintotdeauna soţul şi îl considerase mereu un bărbat foarte talentat. Într-o zi, el se declară nemulţumit de o anume tulburare de care fusese afectată şi îi părăsi pe ea şi pe copilul lor ca să se ducă cu alta. O roşcovană, cu care trăise trei ani. Apoi fusese mobilizat. Fusese luat prizonier şi cunoscuse în Germania o captivitate fără constrângeri şi, vai, noi amoruri. Întors din captivitate, îl opriră la graniţă şi îl condamnară la zece ani. Din închisoarea

Butîrki îi transmisese roşcatei că era închis, că ar fi vrut să primească pachete, dar ea declarase: „Aş fi preferat să mă înşeli decât să-ţi trădezi patria! Mi-ar fi fost mai uşor să te iert!” Atunci o rugase pe cealaltă, pe prima lui soţie: ea îi adusese pachete, îi făcuse vizite şi, de atunci, el o implora să-l ierte, jurându-i o iubire veşnică.

Nadia se simţi vizată atunci când, povestindu-şi viaţa, soţia gravorului le sfătuise cu amărăciune pe celelalte femei să dea dovadă de bun-simţ şi să-şi înşele soţii întemniţaţi: aceştia le vor stima mai mult după eliberare. Altfel îşi vor spune că nimeni n-a avut nevoie de o asemenea femeie. Nadia fu atinsă, fiindcă gândea altfel.

Nou-venita schimbă cursul discuţiei din jurul mesei. Ea povesti demersurile pe care le făcuse pe lângă avocaţii care asigurau consultaţiile juridice pe strada Nikolskaia. Aceste consultaţii se desfăşuraseră mult timp după „tipic”. Avocaţii care preluaseră problema puneau mii de ruble în buzunare, cutreierau restaurantele din Moscova şi lăsau la o parte dosarele clienţilor lor. Până la urmă, cineva se sesiză. Toţi fură prinşi, condamnaţi la zece ani, consultaţiile „model” dispărură şi biroul de consultaţii juridice, care tot nu era exemplar, se umplu de avocaţi care începură să bage şi ei în buzunar mii de ruble şi să lase dosarele să doarmă. Între patru ochi, avocaţii îşi justificau onorariile copioase spunându-le clienţilor că trebuiau să împartă, că nu erau singuri şi că dosarele trebuiau să treacă în alte mâini. În faţa zidului de beton al legii, aceste femei erau la fel de descumpănite ca în faţa zidului înalt de la Butîrki. Nu aveau aripi ca să zboare peste obstacol şi trebuiau să se coboare la fiecare uşiţă care se deschidea. În spatele zidului, cursul afacerilor judiciare se asemăna, după părerea lor, cu scârţâitul unei maşinării grandioase de unde, în ciuda vinii evidente şi a conflictului dintre acuzat şi stat, puteau să scape prin minune bilete numeroase de tombolă. Şi dacă ele ungeau laba avocatului, nu era pentru a câştiga biletul, ci pentru a visa la el.

Soţia gravorului avea o încredere neclintită în succesul ei final. Lăsa să se înţeleagă că strânsese patruzeci de mii de

ruble vânzând o cameră şi punând la contribuţie şi rudele, şi că dăduse suma aceasta unor avocaţi; era la al treilea proces, fuseseră formulate trei recursuri, introduse cinci apeluri, urmărise progresul acestor demersuri şi, în mai multe rânduri, i se promisese că totul îi era favorabil. Cunoştea pe nume pe toţi procurorii care lucrau în cele trei procuraturi principale şi se impregnase de duhoarea anticamerelor Curţii Supreme şi ale Sovietului Suprem. După exemplul multor găgăuţe - şi mai ales al multor femei - ea exagera importanţa celei mai neînsemnate remarci încurajatoare, a celei mai fugare priviri lipsite de ostilitate.

— Trebuie să le scrii! Trebuie să scrii la toată lumea! repeta ea cu elan, incitându-le pe celelalte femei să-i calce pe urme. Soţii noştri suferă. Nu vor primi libertatea printr-o intervenţie a Sfântului Duh. Trebuie să le scrii.

Povestea aceasta altera starea de spirit a Nadiei şi îi făcu rău. Femeia aceasta, la care se puteau vedea deja semnele îmbătrânirii, vorbea cu o asemenea însufleţire, încât ai fi zis că le întrecea în rapiditate şi maliţie pe toate femeile celelalte şi avea să-şi scoată soţul din închisoare până la urmă! Simţi atunci o mustrare de conştiinţă: şi eu? De ce nu am făcut şi eu aşa ceva? De ce nu m-am dovedit şi eu o soţie fidelă?

Nadia nu avusese de-a face decât o singură dată cu o consultaţie „model”. Ea nu propusese decât un recurs prin intermediul avocatului şi îi dăduse doar două mii cinci sute de ruble. Prea puţin, evident; omul fusese jignit şi nu mişcase.

— Da, spusese ea încet, ca pentru ea însăşi. Am încercat oare totul? Avem conştiinţa curată?

Vocea ei nu ajunse până la femeile care pălăvrăgeau în jurul mesei. Dar vecina ei întoarse brusc capul, de parcă Nadia o repezise sau o jignise. Articulând cuvintele cu o claritate agresivă, îi spuse:

— Ce putem face? Toate astea sunt prostii! Nu există prescriere pentru articolul 58, dosarele rămân „pentru eternitate”. Condamnatul 58 nu e un criminal, e un duşman. E un om pe care nu-l poţi scoate de acolo nici pentru un milion!

Faţa ei era ridată. Vocea răsuna de o durere decantată, distilată.

Inima Nadiei se deschise în faţa acestei femei mai vârstnice. Replică, cu o intonaţie care părea să ceară iertare pentru cuvintele prea emfatice:

— Voiam să spun că nu ne dăruim cu totul. Soţiile decembriştilor nu s-au dat înapoi de la nimic, nu i-au părăsit, i-au urmat mereu... În lipsa eliberării am putea obţine poate exilul? Aş accepta să-l trimită oriunde în taiga, dincolo de Cercul Polar, şi l-aş urma, aş renunţa la toate...

Sub şalul ei ros, femeia cu faţă severă de călugăriţă îi aruncă Nadiei o privire respectuoasă şi uimită:

— Aveţi încă destulă putere ca să mergeţi în taiga? Aveţi noroc! Eu nu mai am putere pentru nimic. Cred că, dacă aş găsi un bătrânel care să aibă câţiva lei şi să mă vrea de soţie, aş accepta.

— Aţi putea să-l abandonaţi? În spatele gratiilor?...

Femeia o prinse pe Nadia de mânecă.

— Micuţa mea! În secolul al nouăsprezecelea era uşor să iubeşti! Soţiile decembriştilor au făcut oare ceva atât de eroic? Oare serviciul personal le convoca să aducă la zi „chestionarul lor confidenţial”? Trebuiau să-şi ascundă căsătoria ca pe o boală epidemică? Pentru a nu fi alungate de la serviciu? Ca să le lase amărâtele de cinci sute de ruble pe lună? Oare îngheţau de frig în apartamentele „comune”? Ştiau ce înseamnă coada la apă în faţa pompei, în curte, şi şoaptele dispreţuitoare cu care sunt întâmpinate duşmancele poporului? Oare mamele şi surorile lor le invitau să dea dovadă de bun-simţ şi să divorţeze? Oh, din contră! Aveau dreptul la murmurul admirativ al celei mai bune societăţi! Ofereau cu amabilitate poeţilor legenda lor de eroism. Ducându-se în Siberia cu caleştile lor luxoase, nu pierdeau „dreptul de şedere” în Moscova, ultimul colţ, nenorociţii nouă metri pătraţi, nu trebuiau să se frământe pentru măruntele detalii ale viitorului lor imediat: un permis de muncă înnegrit, un colţ de pod, nici o oală, nici o bucăţică de pâine neagră... E frumos să vorbeşti aşa despre taiga! Cred că nu aşteptaţi de mult!

Vocea ei era pe punctul de a se sparge. Ascultând vorbele vehemente ale vecinei sale, Nadia avea ochii plini de lacrimi. Vru să se justifice:

— Se împlinesc cinci ani de când a intrat soţul meu în închisoare - fără să punem la socoteală frontul...

— Asta nu intră la socoteală! replică rapid cealaltă femeie. Frontul e altceva. E uşor să-i aştepţi atunci! Toată lumea este în aceeaşi oală. Atunci poţi să vorbeşti deschis, să citeşti scrisorile! Dar cum e să aştepţi şi să nu laşi nimic să se vadă?

Şi se opri. Văzu că era inutil să o critice pe Nadia în această privinţă.

Era deja unsprezece şi jumătate. Locotenent-colonelul Klimentiev îşi facu în cele din urmă intrarea, urmat de un plutonier gras şi greoi. Acesta din urmă începu să desfacă pachetele, să se uite în pacheţelele de unt ambalate în fabrică, să rupă în două fiecare prăjitură făcută în casă. Făcu fărâme „minciunelele” Nadiei, căutând un bilet ascuns în aluat, sau bani, sau otravă. Klimentiev controla toate convocările, înscrise numele vizitatoarelor într-un registru gros, apoi se îndreptă cu un aer marţial şi declară, despărţind silabele:

— Atenţie! Cunoaşteţi regulamentul? Vizita durează treizeci de minute. Nu daţi nimic deţinuţilor în mână. Este interzis să-i interogaţi pe deţinuţi despre munca lor, despre viaţa lor, despre folosirea timpului. Orice abatere de la această regulă este pedepsită conform Codului Penal. Începând de astăzi sunt interzise strângerile de mână şi îmbrăţişările. În caz de infracţiune, vizita este suspendată imediat.

Femeile erau neliniştite şi îşi ţineau gura închisă.

Klimentiev începu apelul:

— Gherasimovici Natalia Pavlovna!

Vecina Nadiei se ridică şi, păşind hotărâtă cu ghetele de pâslă de dinainte de război, ieşi pe hol.

CAPITOLUL XL

În ciuda a toate, în ciuda lacrimilor pe care le vărsase în sala de aşteptare, Nadia avea inima în sărbătoare în timp ce intra în camera în care avea să-l revadă pe Gleb. Când se arătă pe prag, Gleb se ridică s-o întâmpine, zâmbind. Zâmbetul acesta nu dură decât un pas, dar ea se bucură nespus: Gleb i se părea atât de aproape! Nu îşi schimbase sentimentele faţă de ea!

Gangsterul retras din afaceri, cu costum cenuşiu şi gât de taur, se apropie de măsuţă, tăind camera în două şi interzicându-le să se întâlnească.

— Lăsaţi-mă s-o iau de mână măcar! spuse Nerjin indignat.

— Nu este permis, răspunse gangsterul cu o uşoară mişcare a bărbiei sale puternice.

Nadia zâmbi descumpănită dar îi făcu semn soţului ei să nu comenteze. Se lăsă să cadă pe fotoliul care o aştepta şi prin a cărui tapiserie se vedea pe alocuri căptuşeala. Pe fotoliul acesta se succedaseră mai multe promoţii de magistraţi de instrucţie care conduseseră sute de oameni în mormânt, urmându-i acolo repede.

— Bun, atunci, la mulţi ani! spuse Nadia cu un elan forţat.

— Mulţumesc.

— Ce coincidenţă să cadă astăzi!

— Steaua mea cea bună... Discuţia se împotmolea.

Nadia făcea eforturi să nu vadă privirea supraveghetorului şi să nu se lase zdrobită de prezenţa lui. Gleb încerca să se ţină drept pe scăunel şi să evite scârţâielile.

Măsuţa inculpatului se afla între soţ şi soţie.

— Ca să nu uit: ţi-am adus câte ceva de ronţăit, minciunele, ştii, reţeta mamei. Iartă-mă că nu am putut să fac mai mult.

— Prostuţă mică, nu trebuia să te necăjeşti! Nu ducem lipsă de nimic.

— Dar nu cred că aveţi minciunele. Mi-ai spus: fără cărţi. L-ai citit pe Esenin?

Faţa lui Nerjin se întunecă. Cu o lună în urmă, cineva îl denunţase lui Şikin şi acesta confiscase cartea, spunând că era un poet interzis.

— Da, da.

(Când ai la dispoziţie o jumătate de oră, nu poţi să te pierzi în detalii.)

Chiar dacă nu era prea cald — încăperea nu era încălzită, după cum se părea — Nadia îşi descheie gulerul; voia să-i arate soţului ei paltonul pe care şi-l făcuse în anul acela şi despre care nu spusese nimic, şi cămaşa cea nouă, fiindcă îşi închipuia că portocaliul ar deschide tenul ei pământiu, în lumina mohorâtă din camera aceea.

Gleb îşi învălui soţia într-o privire susţinută şi emoţionantă: faţa, gâtul, haina deschisă pe piept. Nadia fremăta sub privirea aceea — sufletul vizitei — şi i se oferi, plonjând parcă mai departe.

— Ai o cămăşuţă nouă. Ia s-o văd mai bine.

— Şi mantoul? spuse ea cu o mutră îmbufnată.

— Ce-i cu el?

— E nou!

— Ah, da, e adevărat! Înţelesese, în cele din urmă. E adevărat că ai un mantou nou.

Şi parcurse cu privirea cârlionţii negri, fără să ştie că era vorba despre astrahan, şi încă despre astrahan fals, fiindcă era ultimul om care să cunoască diferenţa dintre o haină de cinci sute şi una de cinci mii de ruble.

Ea se dezbrăcă pe jumătate de mantou. Îi văzu gâtul, drept ca al unei fete tinere, umerii înguşti şi slăbuţi, şi, sub pliul cămăşii, pieptul împuţinat după toţi anii aceştia.

Şi reproşul scurt pe care voia să i-l adreseze pentru hainele noi, pentru cunoştinţele noi se risipi la vederea acestui piept căzut, la mila pe care o simţi văzând această altă viaţă ucisă de roţile furgonului celular.

— Eşti slăbuţă, îi spuse el compătimitor. Ar trebui să mănânci mai bine. E greu?

„Sunt urâtă?” întreba privirea Nadiei.

„Eşti întotdeauna minunată”, răspunse privirea lui Gleb. (Cuvinte care nu ar fi fost interzise de locotenent-colonel, dar care nu puteau fi rostite în prezenţa unui al treilea...)

— Mănânc. (Minţea.) Numai că duc o viaţă agitată, sunt întotdeauna nervoasă.

— Ce se întâmplă, spune-mi?

— Nu, tu trebuie să vorbeşti primul.

— Ce pot să spun eu? spuse Gleb zâmbind. Eu fac bine.

— Ei bine, vezi... începu să spună ea cu un aer jenat.

Supraveghetorul stătea la jumătate de metru de masă, buldog masiv, şi îi privea de sus, cu atenţia dispreţuitoare pe care o manifestă leii din cuşcă faţă de trecători.

Trebuiau să găsească tonul just ca să scape de acest om, limbajul avântat al jumătăţilor de cuvinte. Superiori lui prin inteligenţă, şi o ştiau, trebuiau să găsească tonalitatea potrivită.

Trecând de la una la alta, ea întrebă:

— Costumul acesta e al tău?

Nerjin clipi şi scutură capul cu un gest comic.

— Ce crezi! O potemkiniadă[60]. Pentru trei ore. Nu trebuie să te temi de Sfinx...

— Nu pot să uit, spuse ea cu o strâmbătură cochetă şi un ton plângăreţ de copil, convinsă că îi plăcea încă soţului.

— Noi ne-am obişnuit să ne amuzăm de lucrurile acestea. Nadia îşi aminti de conversaţia cu soţia lui Gherasimovici şi suspină:

— Noi nu.

Nerjin făcu o tentativă de a strânge genunchii soţiei între genunchii lui, dar contactul acesta îi fu refuzat: o stinghie neavenită se interpunea, la o înălţime destul de mare ca să-l împiedice pe inculpat să-şi lungească picioarele. Măsuţa se cutremură. Punându-şi coatele pe masă şi aplecându-se şi mai mult spre soţia lui, Gleb îi zise înciudat:

[60] Grigori Alexandrivici Potemkin (1739-1791), om de stat și mareșal rus, favoritul țarinei Ecaterina cea Mare. În 1787, în timpul vizitei acesteia în Crimeea, Potemkin a ridicat de-a lungul malurilor dezolante ale Nipruli fațade de case, închipuind astfel niște sate de decor. Întreaga acțiune a rămas cunoscută în istorie sub numele de „potemkiniadă”.

— Întotdeauna e aşa. Peste tot stinghii. „Eşti a mea? A mea?” întreba privirea lui.

Şi ochii cenuşii ai soţiei sale străluceau: „Sunt cea pe care o iubeai. Nu m-am schimbat în rău, crede-mă”.

— Cum reuşeşti să scapi de stinghii la lucru? Haide, trebuie să-mi spui totul. Nu mai ai statut de „aspirant”?

— Nu.

— Atunci ţi-ai prezentat teza?

— Nu.

— Cum e posibil?

— Ei bine, uite aşa - şi începu să vorbească în grabă, înnebunită deja de faptul că pierduse atâta timp. Nimeni nu mai reuşeşte să-şi susţină teza după trei ani de întârziere. Li se acordă o amânare, un termen suplimentar. De exemplu, cunosc o aspirantă care a lucrat doi ani la o teză despre „Problemele alimentaţiei publice” şi au pus-o să schimbe subiectul...

(De ce să mai vorbeşti? E într-adevăr fără importanţă!...)

-...şi eu mi-am terminat teza, am tipărit-o, dar am întârziat din cauza unor corecturi...

(Din cauza luptei împotriva *admirării prosteşti a tot ce este străin*, dar cum puteai să vorbeşti despre acest subiect într-un asemenea loc?...)

-...fără să mai vorbim despre fotocopii, despre fotografii... Şi despre legare, mă întreb cum să fac. Toate astea îţi aduc multe necazuri...

— Iei bursa lunară?

— Nu.

— Atunci cum trăieşti?

— Am salariul.

— Ai un loc de muncă? Unde?

— La Universitate.

— Cum aşa?

— Un loc în plus, fantomatic, înţelegi ce vreau să spun? În toate lucrurile, de altfel, sunt un spectru... În oraşul universitar am un statut fantomă. Ca să spun totul...

Clipi spre supraveghetor. Era pe punctul de a-i spune că poliţia ar fi trebuit s-o fi scos de mult din oraşul universitar

Stromînka şi numai din greşeală îi prelungiseră permisul cu şase luni. De la o zi la alta puteau să descopere urciorul cu trandafiri! Un motiv în plus ca să nu-i spună nimic ofiţerului de la MGB...

— Şi vizita aceasta de astăzi am obţinut-o aşa... Uite cum s-a întâmplat...

(Să povesteşti asta în jumătate de oră!...)

— Stai, o să-mi spui mai târziu. Voiam să te întreb dacă nu te împiedici de stinghii din cauza mea.

— Cred că da, şi încă serioase, dragul meu... Mi-au propus... ar fi vrut să accept un subiect special... Fac tot ce se poate ca să scap.

— Cum aşa, un subiect special?

Ea suspină şi se uită la supraveghetor. La mai puţin de un metru de ei, ameninţându-i cu masa sa, era faţa acestui om care pândea mereu, gata să latre sau să-i smulgă capul Nadiei.

Avu un gest de descumpănire. Ar fi trebuit să-i explice că la Universitate nu mai existau subiecte care să scape de secretul militar. Ştiinţa devenea confidenţială. Munca într-un domeniu secret cerea o nouă informare, mai detaliată, despre soţ, rudele soţului, rudele părinţilor. Dacă răspundea: „Soţul meu e condamnat în baza articolului 58”, îşi închidea uşile învăţământului superior, i se interzicea chiar să-şi susţină teza. Dacă pretindea că soţul ei „dispăruse”, trebuia totuşi să-i spună numele. Un control, uşor de făcut, la fişierul MVD-ului, şi ajungea în faţa justiţiei pentru declaraţii false. Nadia avea a treia opţiune, dar nu voia să se gândească la ea în timp ce Gleb o privea cu atâta insistenţă şi de aceea începuse să vorbească cu atâta însufleţire.

— Ştii, particip la activităţi artistice. Mă trimit tot timpul să joc la serate. Nu demult am fost la Sala Coloanelor şi era gala lui Iakov Zak[61].

Gleb zâmbi şi clătină din cap, ca şi cum n-ar fi putut să creadă.

-...Bun, era o serată pentru Sindicate, o ocazie neaşteptată, nu spun că... Dar nu poţi să-ţi imaginezi cât am râs... Nu au

[61] Pianist faimos din epoca stalinistă.

vrut să mă lase cu rochia mea cea mai frumoasă, mi-au spus că nu e o ţinută de scenă, au sunat la un teatru şi mi-au adus alta, o splendoare, îmi ajungea până la călcâie.

— Şi după gală ţi-au luat-o înapoi?

— Da, da. Prietenele îmi reproşează pasiunea pentru muzică. Le-am răspuns că e mai bine să ai o pasiune *pentru ceva*, decât *pentru cineva*...

Nu erau vorbe spuse în gol, spusese cuvintele acestea clar, era ultima maximă morală pe care o formula cu bucurie! Ridică fruntea în aşteptarea unui cuvânt de laudă.

Nerjin o privi cu recunoştinţă, cu spaimă, dar nu ştiu să formuleze nici laude, nici încurajări.

— Stai puţin, povestea aceea cu subiectul special... Nadia plecă ochii, plecă fruntea.

— Voiam să-ţi spun... Nu, nu sunt lucruri pe care să le pui la suflet, sunt *nicht war*! Cândva, insistai mult să divorţăm... concluziona ea în şoaptă.

(Era a treia opţiune, era poarta deschisă vieţii!... Nu trebuia să menţionezi în chestionar „divorţată”, fiindcă ar fi cerut numele *fostului* soţ, adresa actuală, numele părinţilor lui şi chiar data lor de naştere, şi profesia, şi adresa, nu, trebuia să spui „necăsătorită”. Şi pentru asta trebuia să divorţezi în taină, în alt oraş.)

Cândva, insistase... Acum, îl străbătu un fior. Şi văzu că verigheta, de care nu se despărţea niciodată, nu mai era pe degetul ei.

— Da, bineînţeles, afirmă el cu un ton categoric.

Şi mâna fără verighetă a Nadiei se sprijini cu toată puterea de masă, de parcă ar fi vrut să apese o bucată de aluat.

— Atunci... nu ai fi împotrivă dacă... s-ar ajunge la aşa ceva? Ridică fruntea. Ochii i se măriră. Curcubeul de irizări cenuşii strălucea, implorând iertare, înţelegere. E un pseudo, adăugă ea cu o voce fără timbru, redusă la o şoaptă, la o suflare.

— Bravo. Asta trebuia să faci demult! aprobă Gleb cu o convingere şi o fermitate pe care nu le simţea, hotărât să se gândească mai târziu, după plecarea ei, la acest eveniment.

— Poate că nu o să fie cazul! spunea ea, rugătoare, adunându-şi mantoul pe umeri, renunţând dintr-odată să-şi mai ascundă sfârşeala şi suferinţa. Am spus asta cu orice risc, pentru ca lucrurile să fie clare între noi. Poate că nu o să fie cazul.

— De ce, nu, ai dreptate, e foarte bine, repeta el ca pe dinafară, dar gândul lui ajungea la punctul capital pe care îl notase la începutul listei, la declaraţia pe care trebuia s-o facă: „Draga mea, nu trebuie să-ţi mai faci iluzii. Nu trebuie să speri prea mult în sfârşitul timpului meu!”

Nerjin era perfect pregătit să primească o nouă condamnare, să se vadă exilat pe viaţă, ca atâţia alţi tovarăşi. Acum trebuia să spună ceea ce era interzis în scrisori.

Totuşi, Nadia fu cuprinsă de spaimă. Dur, rapid, alterând accentuarea cuvintelor ca să nu fie urmărit de supraveghetor, Gleb îi spuse:

— Timpul e o pură convenţie. Se poate repeta sub formă de spirală. Istoria e darnică cu exemplele. Dacă, prin minune, s-ar termina, nu trebuie să-ţi imaginezi că ne-am regăsi oraşul şi viaţa de altădată. Lucrul pe care trebuie să-l înţelegi, să-l vezi, să-l reţii pe dinafară e că nu se vând bilete pentru trecut. Eu regret că nu m-am făcut cizmar. Nimic nu e mai necesar, când ajungi într-un colţ de taiga, lângă Krasnoiarsk sau pe cursul inferior al Angarei! E singura viaţă care ne poate aştepta.

Scopul fusese atins: gangsterul în retragere nu mişcă, de-abia flutură din pleoape la aceste idei atât de rapide.

Dar Gleb uita, sau mai degrabă nu: nu voia să mărturisească (semănând prin aceasta cu toţi tovarăşii lui) faptul că nişte fiinţe obişnuite cu contactul cenuşiu şi cald al pământului nu sunt în măsură să zboare dintr-odată pe deasupra vârfurilor înzăpezite, că nu sunt capabile. Nu voia să înţeleagă că soţia lui număra şi acum zilele şi săptămânile de despărţire cu un rafinament metodic, ca la început. Pentru el, timpul de pedeapsă era un infinit luminos şi rece, în timp ce pentru ea erau două sute şaizeci şi patru de săptămâni, şaizeci şi una de luni, puţin mai mult de cinci ani — mai puţin

decât timpul care se scursese de când plecase în războiul de unde nu se mai întorsese.

În ciuda cuvintelor lui Gleb, faţa Nadiei trecuse de la spaimă la o teroare cenuşie.

— Nu, nu, spuse ea dintr-o suflare. Nu-mi spune asta, dragul meu. (Uitase de supraveghetor şi de orice respect uman.) Nu-mi lua speranţa! Nu vreau să te cred! E pur şi simplu imposibil!... Chiar crezi că o să te abandonez?

Buza superioară îi tremura, faţa i se deforma, ochii exprimară numai devotament, doar devotament, nimic altceva.

— Te cred, te cred, Nadiuşenka! îi spuse Gleb cu o voce schimbată. Aşa mi-am spus şi eu.

Ea tăcu şi respiră după acest exces de tensiune.

În deschizătura uşii, brunet, spilcuit, se arătă locotenent-colonelul, care examina cele trei capete apropiate şi îl chemă pe supraveghetor cu un gest.

Gangsterul cu gât de picador se îndepărtă de masă de parcă ar fi renunţat la o farfurie de frişca şi se îndreptă spre colonel. La patru paşi în spatele Nadiei, nu schimbară decât o frază sau două, dar Gleb, înăbuşindu-şi vocea, reuşi să întrebe:

— O cunoşti pe soţia lui Sologdin?

— Adresa ei?

— Da.

— Nu are dreptul la vizite. El... Gangsterul se întorsese.

-...o iubeşte! O venerează! O adoră! spuse Gleb în faţa bărbatului, cu voce tare şi inteligibilă. Misterios, în prezenţa unui bandit, frazele lui Sologdin nu mai aveau solemnitate.

— O iubeşte, o venerează, o adoră! repetă ea cu un suspin întristat. Şi îşi privi soţul. Bărbatul acesta, pe care îl scrutase odinioară cu toată atenţia de care este capabilă o femeie, tânărul acesta, bărbatul pe care îl crezuse familiar, apărea acum într-o lumină nouă, perfect necunoscut.

— Îţi stă bine.

— Ce îmi stă bine?

— Totul. Aici. Toate astea. Faptul că eşti aici, spuse ea, nuanţându-şi vocea, pentru a-i ascunde paznicului cuvintele care voiau să zică: „închisoarea îi convine acestui om”.

Dar aureola aceasta nu îl apropia de ea, din contră.

Lăsa şi ea pe mai târziu, pe după vizită, gândurile şi amintirile. Nu ştia ce va fi, dar, cu toată solicitudinea din inima ei, ar fi vrut să vadă în el slăbiciune, boală, sfârşeală, un strigăt de ajutor — toate lucrurile pentru care o femeie şi-ar fi dat jumătate din viaţă, pentru care ar mai fi aşteptat încă zece ani, pentru care şi-ar fi urmat soţul în taiga.

El zâmbea! Acelaşi zâmbet vanitos de la Krasnaia Presnia. Întotdeauna triumfător, neavând niciodată nevoie de milă. Micul taburet de lemn părea să-i ofere confort, privea înjur cu un aer mulţumit, găsind fără îndoială indicii care fac deliciul istoricilor. Avea un aer sănătos, ochii sclipeau de un dispreţ ironic faţă de călăi. La ce îi servea abnegaţia unei femei? Nadia nu gândi astfel.

Şi Gleb nu bănuia ideile care treceau prin mintea soţiei lui.

— În curând se termină! declară Klimentiev din prag.

— Deja! se miră Nadia.

Gleb îşi încreţi pielea de pe frunte, de parcă ar fi vrut să-şi amintească mai bine alt punct capital de pe lista cu lucruri de spus pe care o învăţase pe de rost în vederea vizitei.

— Ah, da! nu te mira dacă mă duc în altă parte, departe, şi n-o să-ţi mai scriu.

— Ar fi în stare? Unde să te ducă? strigă Nadia. O asemenea noutate. În ultimul moment!

— Dumnezeu ştie, spuse el cu un aer grav, ridicând din umeri.

— Ai început să crezi în Dumnezeu? (Nu îşi spuseseră chiar nimic!) Gleb zâmbi:

— De ce nu: Pascal, Newton, Einstein...

— V-am spus că nu trebuie să daţi nume! zbieră supraveghetorul. Haideţi, haideţi, s-a terminat!

Soţul şi soţia se ridicară în acelaşi timp şi acum, când nu mai risca să piardă vizita, Gleb se aplecă deasupra mesei, atinse gâtul delicat al Nadiei, îl sărută şi bău cu sete buzele acelea tandre, pe care nu le uitase cu totul. Nu credea că

avea să mai fie în Moscova peste un an, nici că avea să mai găsească buzele acelea. Vocea lui tremură de tandreţe:

— Fă ce e mai bine pentru tine. Cât despre mine... Nu termină.

Se priviră ochi în ochi.

— Dar ce e asta? Anulez vizita! mugea supraveghetorul, trăgându-l pe Nerjin de umăr.

Acesta se eliberă.

— Anuleaz-o, sărmană brută, mormăi el pentru sine. Nadia mergea cu spatele spre uşă şi îi spunea adio soţului ei, agitându-şi mâna fără verighetă. Şi dispăru astfel în spatele tocului.

CAPITOLUL XLI

Gherasimovici şi soţia lui se îmbrăţişară.

Soţul era mărunţel, dar, dacă îl vedeai lângă soţia lui, ţi se părea înalt.

Supraveghetorul lor era un băiat din popor, liniştit. Nu fu şocat de sărutul lor. Era chiar jenat să le deranjeze întâlnirea cu persoana lui. S-ar fi întors de bunăvoie spre perete şi ar fi rămas aşa jumătate de oră, dar cum s-o facă! Locotenent-colonelul Klimentiev ordonase ca uşile celor şapte cabinete de instrucţie să rămână deschise, pentru ca el să poată supraveghea totul, plimbându-se pe hol.

Locotenent-colonelul nu vedea nici el un mare rău în faptul că prizonierii şi soţiile lor se îmbrăţişau şi nu credea că ar fi putut transmite un secret de stat cu ocazia aceasta. Dar îşi lua toate măsurile de siguranţă faţă de supraveghetori şi prizonieri: s-ar fi putut ca unul din ei să lucreze pentru serviciul de informaţii şi să-l vândă superiorilor.

Soţul şi soţia se sărutară.

Dar sărutul acesta nu semăna cu cele care îi făceau să tremure în tinereţe. Furat autorităţilor şi destinului, sărutul acesta era incolor, fără savoare şi parfum, ca acelea ale defuncţilor din visele noastre.

Şi se aşezară, separaţi de masa de instrucţie, umflată, deformată.

Această sărmană măsuţă cu picioarele strâmbe avea o istorie mai zbuciumată decât istoria multor vieţi omeneşti. Ani la rând, bărbaţi şi femei în stare de arest trecuseră prin faţa ei ca să suspine, să leşine de groază, să lupte împotriva unei insomnii chinuitoare, să rostească vorbe mândre sau să semneze denunţuri detaliate referitoare la semenii lor. În mod obişnuit, nu le acordau nici creioane, nici stilouri, în afară de cazul excepţional al depoziţiilor autografe. Dar autorii acestor depoziţii găseau timp să mâzgălească pe suprafaţa umflată a mesei bizare figuri unduitoare sau

ascuţite, pe care le desenezi maşinal şi în care se regăsesc misterios meandrele inimii. Gherasimovici îşi privea soţia.

Primul lui gând fu: cât de neatrăgătoare este acum. Ochi umbriţi de cearcăne vineţii, laba gâştei, riduri la colţurile gurii, o piele flască de care ei nu-i mai păsa. Paltonul era de dinainte de război şi probabil că fusese de mult întors pe dos, blana de la guler era roasă, smotocită, şi şalul, oh, şalul acela! era bătrân ca vremea: probabil că îl cumpăraseră cu un bon la Komsomolsk-pe-Amur şi îl purtase şi în Leningrad, când mergea să caute apă la Mica Neva.

Dar Gherasimovici respinse gândul care îi spunea că soţia lui era urâtă, gândul acesta scăpat din străfundurile fiinţei sale. Avea în faţa lui femeia, unică pe pământ, care era jumătatea lui. Femeia întreţesută în toate amintirile lui. Ce fată tânără, mărunţică, proaspătă, dar cu suflet ciudat, de nepătruns, cu amintiri scurte, cu experienţă de suprafaţă, ar fi putut s-o înlocuiască vreodată pe soţia lui?

Nataşa nu împlinise încă optsprezece ani când se întâlniseră la nişte prieteni, pe strada Sredniaia Podiatşeskaia, aproape de podeţul leilor, ca să petreacă împreună Revelionul din ianuarie 1930. Peste şase zile avea să împlinească douăzeci de ani. Acum, întorcându-se, vedea ce însemnase pentru Rusia anul 1919 sau anul 1930. Dar fiecare an nou apare cu o mască trandafirie, şi nu ne imaginăm ce amintiri se vor lega de cifra aceasta. Şi toată lumea crezuse în anul 1930.

An în care Gherasimovici fusese arestat pentru prima dată. Pentru *nocivitate*.

Ilarion Pavlovici îşi începuse cariera într-o epocă în care cuvântul „inginer” însemna inamic şi în care proletarul îşi făcea o datorie de onoare văzând un sabotor în fiecare tânăr cu o diplomă de Arte şi Meserii. În plus, educaţia primită îl obliga pe tânărul Gherasimovici să salute pe toată lumea cu politeţe egală şi să spună cu voce suavă: „Scuzaţi-mă, vă rog”. În timpul reuniunilor îşi pierdea vocea şi se făcea mic ca un şoricel. Nu-şi dădea seama cât de tare enerva.

Se străduiră să găsească capete de acuzare şi reuşiră să-i dea cinci ani, cu multe eforturi. Când ajunse pe Amur, nu fu

trimis la muncă silnică, ci arestat la domiciliu, aşa că logodnica lui veni după el şi deveni soţia lui.

Puţine au fost nopţile în care bărbatul şi femeia nu visau la Leningrad. Se pregăteau să se întoarcă în '35. Văzură cum veneau în valuri victimele afacerii Kirov[62].

În momentul acela, Natalia Pavlovna îşi scruta şi ea soţul. Odinioară văzuse adesea cum se schimba faţa aceea, cum se aspreau buzele, iar lornionul reflecta strălucirea amorţită sau pe cea furioasă a mâniilor bruşte. Ilarion renunţase la plecăciuni şi la scuzele intempestive. I se imputa mereu trecutul, era concediat, angajat sub nivelul său de pregătire şi trebuiseră să se mute mereu, să facă pe dracu'-n patru, pierdură un fiu, apoi o fiică. În cele din urmă, aşteptându-se la ce-i mai rău, riscară să se întoarcă în Leningrad. Asta se întâmpla în iunie '41...

Instalarea lor fu precară. Soţul era compromis din cauza trecutului. Muncind clandestin într-un laborator, departe de a ceda, căpătă forţe noi pentru viaţa pe care era silit s-o ducă. Rezistă la corvoada tranşeelor din toamnă. Odată cu primele ninsori, deveni gropar.

În oraşul asediat, meseria aceasta sinistră era cea mai căutată şi mai plătită. Ca să aducă ultimele onoruri morţilor lor, supravieţuitorii plăteau cu un dumicat de pâine.

Nu puteai mânca pâinea aceea fără să te cutremuri! Ilarion îşi găsea o justificare: concetăţenii lui nu simţeau milă faţă de el sau de soţia lui, aşa că nici lui nu trebuia să-i fie milă de ei.

Soţii supravieţuiră. Înainte de sfârşitul asediului, Ilarion fu arestat pentru *intenţia* de înaltă trădare. La Leningrad, mulţi fură măturaţi în felul acesta, fiindcă era greu să acuzi de trădare nişte oameni care nu cunoscuseră ocupaţia. Un Gherasimovici, gândiţi-vă! Ocnaş vechi, întors la Leningrad la începutul războiului, cu dorinţa evidentă de a trece de partea germanilor. Ar fi aruncat şi soţia în acelaşi cuptor, dar ea se zbătea atunci între viaţă şi moarte.

Natalia Pavlovna îşi examina acum soţul şi, lucru ciudat, nu vedea nici o urmă a anilor teribili. În spatele lornionului

[62] Serghei M. Kirov (1886-1934), militant comunist, secretar de partid la Leningrad, asasinat la ordinul lui Stalin.

strălucitor, ochii aveau aceeaşi expresie de reţinere şi inteligenţă. Obrajii nu erau scobiţi, nu avea riduri, purta un costum şic, o cravată înnodată cu grijă.

Ai fi crezut că ea stătea în închisoare, nu el.

Primul gând care îi veni, plin de răutate, fu că el trăia ca un rege în închisoarea lui specială, bineînţeles, la adăpost de necazuri, devotat ştiinţei lui, fără nici o grijă pentru suferinţele soţiei.

Dar refuză acest gând răutăcios.

Cu o voce slabă, îl întrebă:

— Deci, cum îţi merge acolo?

Aşa deci, trebuiseră să treacă douăsprezece luni de aşteptare, trei sute şaizeci de nopţi în care să-ţi evoci soţul în aşternuturile reci, ca să poţi întreba acum:

— Deci? Cum îţi merge acolo?

Gherasimovici, al cărui piept slab şi îngust se umfla de o întreagă existenţă mutilată, de un întreg univers cotidian de ocnă, de taiga, de pustiu, de cabinete de instrucţie şi, în cele din urmă, de confort în Institutul secret, răspunse:

— Nu prea rău.

Li se acordase jumătate de oră. Nisipul secundelor, scurgându-se inevitabil, fugea din clepsidra timpului. Zeci de întrebări, de dorinţe, de dureri se îngrămădeau pe buze, dar Natalia reuşi să spună doar atât:

— Când ţi-au spus despre vizită?

— Alaltăieri. Ţie?

— Mie, marţi... Locotenent-colonelul a venit să mă întrebe dacă nu eram sora ta.

— Ah! Pavlovici şi Pavlovna?

— Da.

Atunci când se logodiseră şi în timp ce erau pe malurile Amurului erau consideraţi întotdeauna frate şi soră. Aveau acea fericită asemănare exterioară şi interioară, care face ca un bărbat şi o femeie să fie mai mult decât soţ şi soţie.

Ilarion Pavlovici întrebă:

— Şi munca ta?

— De ce mă întrebi asta? spuse ea tresărind. Eşti la curent?

— Nu, de ce?

Ştia el ceva, dar se întreba dacă şi soţia lui se gândea la acelaşi lucru.

Ştia că „afară” era o regulă ca soţiile deţinuţilor să fie persecutate.

Dar cum ar fi putut să ştie că, miercuri, soţia lui fusese concediată din cauză că era „rudă” cu el? În aceste trei zile, ştiind că va avea dreptul la vizită, nici nu începuse să-şi caute un nou serviciu — aştepta revederea, ca şi cum ar fi fost posibilă o minune, de parcă întâlnirea aceasta ar fi trebuit să-i lumineze viaţa şi să-i arate calea.

Oare cum i-ar fi putut da un sfat bărbatul acesta care petrecuse atâţia ani după gratii şi care nu mai era obişnuit cu modul de a fi al civililor?

Decizia presupunea o renegare.

În cabinetul acesta cenuşiu, neîncălzit, în lumina tulbure a ferestrei zăbrelite, discuţia curgea, speranţa unei minuni se stingea.

Şi Natalia Pavlovna înţelese că în această biată jumătate de oră nu putea să-i transmită soţului ei toată singurătatea şi suferinţa în care se zbătea, că el luneca pe şinele lui, că viaţa lui era pusă la punct, ca un mecanism autonom: nu ar fi înţeles nimic, oricum, aşa că mai bine nu-i strica dispoziţia.

Supraveghetorul se îndepărtă de ei ca să examineze tencuiala peretelui.

— Vorbeşte-mi, spune-mi despre tine, spunea Ilarion Pavlovici, ţinându-şi de mână soţia pe deasupra mesei şi ochii lui străluceau de prietenia sufletească cu care o tratase chiar şi în zilele cele mai feroce ale asediului.

— Larik! Nu o să beneficiezi de o reducere a pedepsei?

Se gândea la cumulul practicat în lagărele de concentrare de pe Amur, în care fiecare zi de muncă intensă valora două, şi astfel se scurta pedeapsa.

Ilarion scutură capul.

— De unde să scot o reducere? Nu s-au practicat niciodată aici, ştii doar. Pentru asta ai nevoie de o intervenţie de sus. Aşa poţi să speri la o eliberare anticipată. Numai că ceea ce au inventat în locul acesta - aruncă o privire spre

supraveghetor, care era aproape întors cu spatele... este de o natură... mai degrabă nedorită...

Nu putea să se exprime mai clar.

Luă mâinile soţiei sale şi le frecă încetişor de obrazul lui.

Într-un Leningrad incrustat în gheaţă, luase fără să se cutremure, pentru o înmormântare, raţia de pâine a unor oameni pentru care avea să fie nevoie de un gropar, a doua zi.

Acum nu mai putea...

— E trist să fii singură? Foarte trist, nu? Întrebă el, frecându-şi încă obrazul de mâna soţiei sale.

Trist?... Se simţea îngheţată văzând cum se scurgea timpul vizitei care se apropia de sfârşit şi ea avea să iasă fără ţintă pe bulevardul Lefortovo, pe străzile lipsite de bucurie. Singură, singură, singură... Inutilitatea obositoare a oricărei acţiuni, a fiecărei zile. Nici blândeţe, nici amărăciune, nici durere, un bumbac cenuşiu.

— Nataloşka, zise mângâindu-i obrazul, dacă unesc amândouă condamnările, nu mai rămâne mare lucru. Numai trei ani. Doar trei...

— Numai trei? Ea îl întrerupse, indignată, şi simţi cum îi tremura vocea, cum îi scăpa de sub control. Numai trei? Pentru tine nu sunt decât trei ani! Şi eliberarea imediată ar fi pentru tine „de nedorit”! Trăieşti cu prietenii tăi! Lucrezi ceva care îţi place! Nu te cheamă în birouri cu uşi negre, capitonate! Pe mine m-au concediat! Nu mai am cu ce trăi! Nu mă vor nicăieri! Nu mai pot! Nu mai am forţă! N-aş mai putea trăi mai mult de o lună! O lună! Mai bine mor! Vecinii îşi bat joc de mine cât vor, mi-au aruncat afară valiza, mi-au smuls etajera de pe perete: ştiu că nu pot sufla o vorbă!... Că au dreptul să mă alunge din Moscova! Nu mă mai duc la sora mea şi la mătuşa Jenia, fiindcă îşi bat joc de mine, îmi spun că nu mai există proaste ca mine. Mă împing să divorţez ca să mă recăsătoresc. Când o să se termine totul? Uite ce-am ajuns! Am treizeci şi şapte de ani! Peste trei ani o să fiu o femeie bătrână! Când mă întorc acasă nu-mi fac de mâncare, nu fac curăţenie, mă arunc pe canapea şi rămân acolo, fără putere. Larik, scumpul meu! Fă tot ce poţi ca să te elibereze

mai repede! Tu ai idei geniale! Inventează-le ceva, ca să te lase în pace! Trebuie să ai ceva în cap, în momentul acesta! Salvează-mă! Ajutor!

N-ar fi vrut să spună aşa ceva, sărman suflet chinuit!...

Scuturată de suspine, sărutând mâna subţire a soţului ei, lăsă să-i cadă capul pe măsuţa îndoită şi aspră care văzuse curgând atâtea lacrimi,

— Calm, micuţa mea doamnă, spuse cu un aer vinovat supraveghetorul, aruncând o privire în direcţia holului.

Faţa lui Gherasimovici se crispa şi lornionul sclipi cu o strălucire neobişnuită.

Suspinele ajunseră până în hol, dispreţuind convenienţele. Locotenent-colonelul plantă redutabila lui siluetă în faţa uşii, aruncă o privire ucigătoare în spatele femeii şi închise uşa.

Lacrimile nu erau oficial interzise, dar erau deplasate, pentru puţinii care ştiau să citească instrucţiunile printre rânduri.

CAPITOLUL XLII

— Oh, nu e vrăjitorie! O soluţie de clorat de var, una sau două mişcări de penel, pif-paf!... Totul e să ştii la câte minute să clăteşti după aceea.

— După aceea?

— Odată uscat, nu mai păstrează nici o urmă, e nou, curat, nu ai decât să mâzgăleşti cu cerneală neagră: Sidorov sau cutare, Petiuşkin, născut, să spunem, la Kriuşî...

— Şi dumneata nu ai pictat niciodată?

— În felul acesta? Clara Petrovna... sau poate... dacă îmi daţi voie...

-?...

— Poate doar Clara, când suntem singuri...

-...Vă rog...

— Ei bine, vedeţi, Clara, prima dată m-au prins fiindcă eram un puştan nevinovat, fără apărare. Dar a doua oară, ho-ho! Aveam în spate Brigada Criminală a Uniunii şi asta în nişte ani fără asemănare: de la sfârşitul lui '45 până la sfârşitul lui '47. Altfel spus, a trebuit să-mi falsific nu doar buletinul, ci şi permisul de şedere, certificatul de lucru, atestatul care îmi permitea să iau cartele pentru alimente, citaţia la cutare magazin! Mai mult, luam cartele de alimente în plus, datorită unor certificate false, şi aşa trăiam.

— Dar asta e ceva... foarte rău!

— Cine pretinde că e bine? M-au silit s-o fac, nu m-am apucat de bunăvoie.

— Aţi fi putut găsi un serviciu adevărat, şi gata.

— Un serviciu „adevărat” nu m-ar fi hrănit. Ştiţi proverbul: „Cel drept moare sărac”. Şi apoi, ce serviciu? Nu m-au lăsat să mă specializez. Nu mă nelinişteam prea mult, dar nu eram ireproşabil, în Crimeea, la serviciul buletine, am cunoscut o fată... să nu credeţi că... doar că mi-a vrut binele şi mi-a spus un secret, mi-a zis că numărul de serie de pe buletinul meu, ştiţi, ZS-urile şi LX-urile astea, indica codat că locuisem într-un teritoriu ocupat.

— Dar nu era adevărat?

— Bineînţeles că nu, dar buletinul nu era al meu! De asta a trebuit să-mi cumpăr altul...

— Unde?

— Clara, aţi locuit la Taşkent, aţi fost la piaţă în Taşkent şi mai întrebaţi aşa ceva! M-am gândit chiar să-mi cumpăr Ordinul Steaua Roşie, dar îmi lipseau două mii de ruble: aveam deja optsprezece mii, dar celălalt n-a vrut să lase din preţ, era douăzeci de mii, fără reduceri.

— Ce aţi fi făcut cu decoraţia?

— Ceilalţi ce fac cu ea? O iei ca să faci pe şmecherul, ce mai! Eram idiot. Dacă aş fi avut mintea atât de limpede ca dumneata...

— De unde aţi scos că eu am mintea limpede?

— Da: limpede, lucidă şi o privire atât de... inteligentă.

— I-auzi!

— E purul adevăr. Am visat întotdeauna o fată cu mintea limpede.

— De ce?

— Fiindcă eu sunt un extravagant şi ea nu m-ar lăsa să fac prostii.

— Continuaţi să-mi povestiţi viaţa dumneavoastră, vă rog.

— Unde ajunsesem?... Ah, da! Când am ieşit din Lubianka, m-a luat cu ameţeală de fericire. Dar, în fundul sufletului meu, era un paznic de ocnaşi în miniatură care mă întreba: de ce un asemenea miracol? Cum se face? Nu eliberează niciodată pe nimeni, mi-au explicat destul asta pe când eram acolo. Vinovat sau nu, stai zece ani închis, cinci la *jumătate de preţ* şi apoi spre lagăr.

— *Jumătate de preţ*! Ce înseamnă asta?

— Asta vrea să zică: cinci ani de botniţă.

— Şi botniţă ce înseamnă?

— Dumnezeule, câtă incultură! Şi sunteţi fată de procuror. Nu ştiţi nimic despre ce face tăticul? Botniţa nu te lasă să muşti. Este vorba de privarea de drepturi cetăţeneşti. Nu ai voie să votezi sau să te prezinţi la alegeri.

— Staţi puţin, se aude cineva.

— Unde? Nu vă temeţi, e Zemelia. Staţi jos, vă rog! Nu vă îndepărtaţi. Deschideţi-vă dosarul. Bravo, controlaţi-l... Am înţeles imediat că mă eliberaseră ca să mă fileze, ca să vadă dacă nu mă întorceam la foştii prieteni, în căsuţa americanilor. Mi-am spus că o să-mi facă o viaţă de câine şi că mă vor prinde până la urmă. Şi i-am tras pe sfoară. I-am spus adio mamei, am părăsit casa noaptea, m-am dus să mă întâlnesc cu un tip. El m-a băgat în toate poveştile astea cu actele false. Timp de doi ani, Rostislav Doronin a avut pe urmele lui Brigada Criminală a URSS-ului. Eu, sub nume false, am ajuns în Asia Centrală, la lacul Isîc-Kul, în Crimeea, în Moldova, în Armenia, în Orientul îndepărtat... Apoi am vrut s-o revăd pe mama. Nu aveam cum să vin acasă! M-am dus la Zagorsk, m-am angajat ca ucenic într-o uzină, intern, mama venea să mă vadă duminica. Am muncit acolo câteva săptămâni şi, într-o bună zi, m-am sculat târziu şi am întârziat la lucru. Tribunalul! Să fie judecat!

— Şi au descoperit totul?!

— Deloc! M-au condamnat la trei luni, sub numele meu fals, am făcut lagăr de corecţie, am reluat totul de la zero şi în timpul acesta, Brigada Criminală pândea peste tot: Rostislav Doronin! Păr şaten des, ochi albaştri, nasul drept, o pată pe umărul stâng. Cred că i-au costat mult căutările astea! M-am dat la fund trei luni, şeful de lagăr mi-a dat înapoi buletinul şi m-am cărat în Caucaz!

— Iar în călătorie?

— Hmm! Mă întreb dacă pot să vă...

— Bineînţeles!

— Câtă siguranţă în cuvintele dumneavoastră... În principiu n-ar trebui. Aparţineţi unei societăţi prea diferite, nu aţi putea înţelege.

— Aici vă înşelaţi! Nu am avut o viaţă uşoară, să nu credeţi!

— Ieri şi astăzi m-aţi privit atât de drăguţ... Sincer, am chef să vă povestesc totul... Ca să zic aşa, m-am gândit la marele zar. Adio şandramalei.

— Ce şandrama?

— Toată porcăria asta, socialismul! Mi-a rămas în gât politica lor, am de ajuns!

— Destul socialism?

— Din moment ce nu există dreptate, ce am de-a face cu faimosul lor socialism?

— Sunteţi un caz izolat, asta e totul, şi e trist. Dar unde v-aţi duce? Acolo sunt reacţiunea, imperialismul, cum aţi putea trăi?

— E adevărat, bineînţeles. Bineînţeles, e adevărat! De fapt, nu gândeam serios. Sunt lucruri cu care nu se glumeşte.

— Atunci, cum aţi reuşit...

— Să cad iar în plasă? Mi-a intrat în cap să fac studii.

— Vedeţi că vă simţiţi atras de o viaţă cinstită! Instrucţia e necesară, e un lucru care contează într-adevăr. Un lucru nobil.

— Mă tem, Clara, că nu e întotdeauna atât de nobil. M-am gândit la asta în închisori, în lagăr. Ce ne-au învăţat profesorii aceştia, agăţaţi de tratamentul lor, pândind întotdeauna ca să vadă ce spune ultimul ziar? La Litere? Nu e învăţătură, e îndobitocire sistematică. Aţi făcut Tehnica, nu?

— Şi Literele...

— Şi aţi lăsat-o baltă? Trebuie să-mi povestiţi. Bun, a trebuit să aştept un moment, să-mi caut atestatul de la finalul studiilor secundare, mi-aş fi putut cumpăra unul, de altfel. Dar uite, conştiinţa ne pierde întotdeauna! Mi-am spus că s-or fi săturat să tot umble după un băieţandru ca mine, că m-or fi uitat de mult. Mi-am luat diploma pe numele meu adevărat, m-am dus la Universitate, la Leningrad, de data asta la Geografie.

— La Moscova eraţi înscris la Istorie?

— Toate vagabondările mele mi-au trezit gustul pentru geografie. Grozav de interesant. Te duci, vezi lucruri... Nu-ţi vine să crezi! După o mică săptămână de cursuri, hop! Din nou la Lubianka! Acum pentru douăzeci şi cinci de ani! Cu tundra, nu ştiu dacă ştiţi, ca activitate practică!

— Şi povestiţi asta râzând?

— La ce bun să plângi? N-ai mai avea lacrimi dacă ai scheuna întruna. Nu sunt singurul. M-au trimis la Vorkuta, ar

fi trebuit să vedeţi cât public era! La cărbune! Toată Vorkuta se bazează pe *zeki*! Şi tot nordul! Şi toată ţara care are nevoie de cărbune. Ştiţi, s-a realizat visul lui Thomas More.

— Visul cui?... Sunt atât de ignorantă, uneori mi-e ruşine.

— Thomas More, omul bun cu *Utopia*. A avut sinceritatea de a recunoaşte că socialismul nu ar face să dispară anumite activităţi umilitoare şi penibile. Pe care nu vrea să le facă nimeni. Cui să le încredinţezi, atunci? S-a gândit şi a găsit: chiar şi în regimul socialist se găsesc oameni care încalcă legea. Şi iată: îi trimiţi pe ei la activităţile respective! Gulagul actual este deci o invenţie a lui Thomas More, o idee foarte veche!...

— Nu-mi revin. Să duci o asemenea viaţă în epoca noastră: să falsifici acte, să umbli dintr-un oraş în altul, să mergi peste tot... Nu am întâlnit niciodată oameni ca dumneavoastră.

— Clara, eu nu sunt făcut pentru asta! împrejurările te pot transforma într-un demon! Ştiţi că existenţa determină conştiinţa! Eram un copil liniştit care îşi asculta mama şi citea din Dobroliubov, „raza de lumină în regatul umbrelor”[63]. Simţeam că leşin când îmi făcea semn un miliţian. Dar cu timpul te obişnuieşti cu multe lucruri. Ce mai puteam face? Să aştept tremurând ca un iepure ca să mă prindă iar în laţ?

— Nu ştiu ce puteaţi face, dar să duceţi o asemenea viaţă?! Îmi imaginez cam cât de penibil era. Să fii mereu la marginea societăţii! Un om inutil şi vânat!

— Da, uneori e penibil. Uneori, dimpotrivă. Aşa cum e în piaţa Tezikov din Taşkent, te plimbi, te uiţi la o grămadă de lucruri... Din moment ce se vând decoraţii noi cu actele în alb, pe care trebuie să le completezi, înseamnă că e cineva responsabil, nu? Cine le vinde? Cărei organizaţii aparţine? Înţelegeţi ce spun? Ca să nu vă ascund nimic, Clara, eu vreau să trăiesc cinstit, cu condiţia ca toţi să trăiască aşa, înţelegeţi? Toată lu-mea, fără excepţii!

— Dar dacă îi aştepţi pe ceilalţi, nu mai ajungi niciodată. Fiecare trebuie...

[63] Titlul unui articol faimos în istoria gândirii revoluționare din Rusia, scris de publicistul și criticul radical N. I. Dobrouliov (1836-1861).

— Fiecare ar trebui, dar nu toţi o fac. Ascultaţi-mă, Clara, o să vă explic mai simplu. Contra cui s-a făcut Revoluţia? Contra privilegiaţilor! Ce îi scârbea pe ruşi? Privilegiile! Aici haine de pânză, dincolo zibelină, unii mergeau desculţi, alţii în trăsură, unii alergau la uzine la primul strigăt al sirenelor, alţii se îndopau în restaurante. E adevărat?

— Bineînţeles.

— Cum spuneţi dumneavoastră. Atunci de ce se aruncă oamenii asupra privilegiilor în loc să fugă de ele? De ce se opresc asupra cazului meu? Eu sunt un puştan! Eu trebuie să dau semnalul? Eu i-am văzut acţionând pe cei mai mari decât mine. I-am văzut, ce mai! Am trăit într-un orăşel din Kazahstan. Ce se petrecea acolo? Aţi văzut soţiile şefilor politici din colţ deranjându-se să-şi facă cumpărăturile? Niciodată în viaţă! Eu, care vă vorbesc, am fost însărcinat să-i duc într-o zi o tavă de pateuri primului secretar din Raikom. O tavă întreagă, cu ambalajul intact. Se poate spune că au mai fost şi alte tăvi, în alte ocazii...

— Da, e îngrozitor! Asta m-a indignat întotdeauna, credeţi-mă!

— Vă cred, la naiba! De ce să nu crezi o fiinţă din carne şi oase? Am mai multă încredere în ea decât într-o carte tipărită într-un milion de exemplare. Privilegiile acestea îi otrăvesc pe oameni ca o epidemie. Primul care poate să-şi facă cumpărăturile într-un magazin diferit nu are remuşcări. Dacă poate să se interneze într-o clinică specială, merge acolo. Dacă poate să pună mâna pe o maşină, nu pierde ocazia. La cea mai mică neghiobie tipărită pe cartoane de invitaţie, oamenii se înghesuie ca să primească una.

— E adevărat. E îngrozitor!

— Şi dacă pot să se baricadeze după un gard, o fac. Totuşi, atunci când erau nişte mucoşi, escaladau porţile negustorilor ca să ciupească mere, şi atunci aveau dreptul! Acum fac garduri înalte de patru metri, fără nici o deschizătură, ca să nu te uiţi în interior, şi să îi deranjezi! În acelaşi timp, în piaţa din Orenburg, mutilaţii de război, care se hrănesc cu resturi, joacă zaruri cu medaliile lor. Le lansează în aer strigând: „Moaca sau Victoria?”

— Adică?

— Pe o parte e cuvântul „victorie”, pe cealaltă se vede Augusta Figură. Uitaţi-vă mai bine la medalia tatălui dumneavoastră.

— Rostislav Vadimîci...

— Vadimîci! Vreţi să râdeţi! Rostislav pur şi simplu. Rusea.

— Mi-e greu să vă spun aşa...

— Bun, în cazul acesta, vă iau dreptul. Sună dejunul. O să fiu Rusea pentru toată lumea, în afară de dumneavoastră... Dacă nu acceptaţi asta, nu merg...

— Bun... Rusea... Nu sunt nici eu complet idioată. M-am gândit mult. Trebuie să luptăm împotriva acestor lucruri! Nu cu armele dumneavoastră, bineînţeles!

— Dar eu încă nu m-am luptat! Raţionamentul meu era foarte simplu: dacă există egalitate, atunci să fie egalitate pentru toţi. Dacă nu, să se ducă la... scuzaţi-mă, vă rog... nu voiam să spun asta. Pe scurt, din copilăria noastră, e întotdeauna la fel: la şcoală ne îndopau cu vorbe sforăitoare şi după aceea nu puteai să faci un pas fără proptele, iată ce ne transformă în descurcăreţi fără scrupule, „şmecherii au de toate”...

— Nu şi nu! Nu aveţi dreptul să spuneţi asta. Există multe lucruri drepte în societatea noastră. Mergeţi prea departe! Nu, aşa nu merge! Aţi văzut multe, fie, aţi suferit mult, dar să spuneţi că „şmecherii au de toate”, nu, asta nu e o filozofie, aşa nu merge!

— Ruska, a sunat dejunul, ai auzit?

— Bine, Zemelia, du-te, vin şi eu... Clara, îmi cântăresc cuvintele, vă declar solemn că aş vrea din toată inima să încep altă viaţă! Dar cu condiţia de a găsi o tovarăşă... care să aibă mintea limpede... o prietenă... ca să putem face totul în doi. Să construim o viaţă demnă de numele acesta. Oh, şi apoi, un fleac, statutul meu de prizonier şi cei douăzeci şi cinci de ani... Eu... Oh, dacă aţi şti pe ce lamă de cuţit stau eu în echilibru!... Un om obişnuit ar fi făcut un stop cardiac... O să mai vorbim... Ţin să vă spun că am rezerve de energie demne de un vulcan! Douăzeci şi cinci de ani, pe naiba, eu mi-aş putea face valiza fără probleme...

— Spuneţi...

— S-o şterg, ce mai. Chiar în dimineaţa asta am studiat un plan prin care să pot scăpa de Marfino. Ar fi de ajuns ca logodnica mea — dacă o să am vreodată una — să-mi spună: „Rusea, salvează-te, te aştept!”, vă jur că nu mi-ar trebui trei luni ca să ies şi mi-aş reface actele şi nu mi-ar mai da de urmă! Şi aş duce-o la Cita, Odesa, Veliki Ustiug! Şi am începe o viaţă nouă, onestă, rezonabilă, liberă!

— Frumoasă existenţă!

— Ştiţi, ca eroii aceia din Cehov, care declară întotdeauna: peste douăzeci de ani! Peste treizeci de ani! Peste două sute de ani! Să munceşti până cazi în bot toată ziua, într-o fabrică oarecare, şi să te întorci acasă rupt! Aşa vise mai zic şi eu! Nu, glumesc! Dar mai înainte am vorbit serios! îmi doresc să mă instruiesc şi să muncesc, cu cea mai mare seriozitate din lume! Dar nu singur. Clara! Uite ce linişte e, au plecat cu toţii. Ce ziceţi de Veliki Ustiug? Monument al unui trecut august! Nu am fost niciodată acolo.

— Ce bărbat surprinzător sunteţi.

— Eu, care căutam Universitatea din Leningrad, fără să ştiu unde s-o găsesc.

— Cum?

— Clarocika! Sunt un aluat din care o femeie ar putea face orice - un mare aventurier, un jucător de geniu sau cel mai mare specialist în ceramică etruscă, dacă nu în raze cosmice. Ce vreţi să fiu?

— Fabricându-vă o diplomă falsă?

— Nu, fără glumă! Voi fi ce-mi spuneţi dumneavoastră. Nu am nevoie decât de dumneavoastră. Am nevoie de capul acesta, de capul care se întoarce spre mine fără nici un cuvânt, cu fiecare ocazie în care intraţi în laborator...

CAPITOLUL XLIII

Generalul de brigada Piotr Afanasievici Makarîghin, „candidat” în ştiinţe juridice, ocupa de mult locul de procuror însărcinat cu *afaceri speciale*, adică afaceri pe care publicul nu trebuia să le cunoască şi a căror desfăşurare trebuia să rămână secretă. (Milioanele de procese politice intrau în această categorie.) Să dirijezi problemele acestea, să veghezi asupra instrucţiei, să pui la punct acuzarea nu erau de competenţa oricărui procuror, aveai nevoie de asentimentul instanţei însărcinate cu anchetele, sub oblăduirea MGB-ului. Makarîghin obţinea întotdeauna acordul necesar: avea prieteni vechi acolo şi cea mai mare îndemânare de a uni inflexibilul său devotament faţă de lege cu metodele de lucru caracteristice *organelor* noastre.

Avea trei fete, toate de la prima soţie, tovarăşa lui din Războiul Civil, moartă la naşterea Clarei. Fetele acestea fuseseră crescute de o mamă vitregă, care ştiuse să se arate o mamă adevărată, cum se spune.

Se numeau Dinera, Dotnara şi Clara. Dinera (DItia Novoi ERi) însemna „Copilul unei ere noi” şi Dotnara (DOTch Tmdovogo NARoda) „Fiica poporului muncitor”.

Între ele erau doi ani diferenţă. Dotnara, cea de-a doua, îşi terminase studiile în 1930 şi, luându-i-o înainte Dinerei, se căsătorise cu o lună înaintea surorii ei. Tatăl fu puţin supărat de această căsătorie precoce, dar trebui să recunoască că avea un ginere minunat, proaspăt absolvent al Şcolii de Diplomaţi, capabil şi protejat, fiul unui tată celebru, mort în timpul Războiului Civil. Şi ginerele acesta se numea Inokenti Volodin.

Dinera, cea mai mare, în timp ce mama ei umbla din şcoală în şcoală ca să modifice notele mediocre pe care le obţinuse fata la matematică, stătea pe o canapea, bălăbănindu-şi picioarele şi devora literatură universală, de la Homer la Claude Farrere. După ce îşi termină studiile secundare, ajutată de mâna paternă, intră la Şcoala de Artă Dramatică a

Institutului Cinematografic, pe care îl părăsi în anul doi, ca să se căsătorească cu un regizor destul de cunoscut şi se duse cu el la Alma Ata, turnară un film în care juca rolul eroinei, apoi divorţă, se căsători cu un general de intendenţă deja căsătorit, cu care se duse pe front sau mai degrabă în „zona a treia”, paradis războinic la adăpost de obuzele inamice şi de privaţiunile din spate. Dinera cunoscu acolo un scriitor, a cărui faimă se anunţa deja, Galahov, pe atunci corespondent de război, şi îl însoţi în turneele sale, în care descria fapte de eroism. Îl înapoie pe general primei sale soţii şi sosi la Moscova cu scriitorul.

Trecuseră deci opt ani de când Clara rămăsese singură acasă, cu părinţii.

În domeniul frumuseţii, cele două fete mai mari luaseră totul şi Clara nu primise la împărţeală nici trăsături drăguţe, nici măcar o expresie agreabilă. Sperase că avea să se remedieze cu timpul. Dar nu. Avea o faţă regulată, dreaptă, prea virilă. În jurul frunţii şi al bărbiei se acumulase un fel de asprime şi Clara nu reuşea s-o risipească, aşa că se resemna cu ea. Gesturile mâinilor ei erau greoaie. Chiar şi râsul îi era rigid. Aşa că nu-i plăcea să râdă. Nici să danseze.

Clara termina clasa a noua, când se abătu asupra tuturor avalanşa de evenimente pe care le cunoaştem: căsătoriile surorilor, începutul războiului, exodul la Taşkent, în compania mamei vitrege (tatăl ei le expedie de pe 25 iunie), plecarea tatălui în armată în calitate de acuzator public de divizie.

Petrecură trei ani la Taşkent, la un vechi prieten al tatălui ei, unul dintre cei mai temuţi substituţi de procuror din oraş. Apartamentul lor liniştit de la etajul întâi, aproape de casa ofiţerilor din regiunea militară, se izola cu storuri ermetice de căldura toridă din sud şi de suferinţele oraşului. Mulţi bărbaţi din Taşkent fuseseră mobilizaţi, dar veniseră de zece ori mai mulţi. Cu siguranţă, fiecare din ei ar fi putut să demonstreze, cu certificate, că locul lui era acolo, şi nu dincolo de front, dar Clara avea impresia că se scaldă într-o cloacă: orice puritate, orice înălţare, orice spiritualitate fugise la cinci mii de verste distanţă. Legea eternă a oricărui război nu se dezminţea: deşi bărbaţii nu ajungeau pe front de bunăvoie, cei mai înflăcăraţi,

cei mai buni găseau întotdeauna mijlocul de a ajunge acolo şi, prin intermediul aceleiaşi selecţii, de a furniza grosul morţilor.

La Taşkent, Clara îşi termină studiile secundare. Se vorbi despre viitorul ei imediat. Nu avea nici o chemare, nici o dorinţă clar definită. Născută într-o familie ca a ei, nu putea să nu facă studii superioare! Dinera hotărî: mai multe scrisori insistente şi un voiaj-fulger la Taşkent, înainte de a se întoarce pe front, o destinară pe Clara Facultăţii de Litere.

Unde se înscrise deci, deşi ştia din şcoală că „literele" în chestiune erau foarte plictisitoare: Gorki gândea foarte bine, dar era mai degrabă rebarbativ, Maiakovski la fel, dar era puţin grosolan; Saltîkov-Şcedrin este prietenul progresului, desigur, dar în ansamblu operele sale te fac să mori de plictiseală; şi apoi Turgheniev, condus de idealurile sale aristocratice; Goncearov, care se leagă de naşterea capitalismului în Rusia; Lev Tolstoi şi luările sale de poziţie în favoarea unei ţărănimi patriarhale (profesorul lor nu le sfătuise să citească romanele lui Tolstoi, care erau lungi şi nu puteau decât să tulbure claritatea criticilor luminoase consacrate lor); apoi era lista generală a celor absolut necunoscuţi, precum Stepniak-Kravtcinski, Dostoievski şi Suhovo-Kobîlin, cărora nici nu trebuia să le reţii titlurile. Din rândul acesta întins de-a lungul anilor, numai Puşkin strălucea ca un soare frumos.

Toată literatura şcolară consta în a studia profund ultimele discuţii, poziţia şi „comanda socială" ale acestor scriitori, apoi ale scriitorilor propriu-zis sovietici, ruşi sau fii ai unor popoare surori. Clara nu pricepuse până la urmă de ce se străduiau aşa oamenii aceia: nu erau cei mai răi (jurnaliştii sau criticii puteau să-i întreacă, iar de responsabilii de partid nici nu mai vorbim), comiţând adesea greşeli grosolane, încurcându-se în contradicţii care ar fi putut să fie rezolvate de un şcolar, lăsându-se purtaţi de influenţe îndoielnice. Despre ei totuşi trebuia să scrii comentarii, tremurând pentru fiecare greşeală de ortografie şi pentru fiecare virgulă prost aşezată. Asemenea vampiri nu puteau trezi decât teamă în inimile tinere.

Dinera avusese mai mult noroc cu literatura, totul i se păruse excitant şi vesel. Şi o asigurase pe Clara că, la Institut, literatura lua acest aspect plăcut. Clara nu găsi Institutul mai atrăgător. La cursuri era vorba despre *Iu* mare şi mic[64], despre cronicile monastice, despre şcoala mitologică, despre şcoala istorică comparatistă, ceea ce însemna să ari marea. Cât despre grupele de lucru, vorbeau despre Louis Aragon, despre Howard Fast şi tot despre Gorki, dar de data aceasta despre influenţa lui în literatura uzbecă. La cursurile acestea, în primele grupe de lucru, Clara făcu o descoperire esenţială, referitoare la existenţă; acolo nu avea cu cine să vorbească despre viaţa ei de dinainte, cea de la Taşkent, de exemplu.

Fratele unei prietene din clasa a zecea fusese tăiat în două de un tramvai, în care sărise din mers ca să fure o ladă de pâine din remorcă... Pe un hol al Universităţii, Clara aruncase un rest de tartină într-o urnă care ţinea loc de coş de gunoi. Un student din anul ei, care aparţinea aceluiaşi grup de studiu despre Aragon, luase imediat bucăţica de pâine din gunoi, ascunzându-se cu stângăcie, şi o pusese în buzunar. Solicitând sfaturile Clarei pentru nişte cumpărături, o studentă o condusese în faimoasa Tezikov, cea mai mare piaţă de ocazie din Asia Centrală, dacă nu chiar din Uniune. Îmbulzeala se întindea pe o distanţă bunişoară, înainte de a ajunge în centrul pieţei, şi trecuseră pe lângă mulţi invalizi din războiul care avea loc atunci, şchiopătând în cârje sau agitându-şi cioturile, ologi aşezaţi pe scânduri, toţi târguind, povestindu-şi aventurile, cerşind, cerând, şi Clara le dăduse de pomană, cu inima sfâşiată. Cel mai înspăimântător dintre aceşti estropiaţi era cel pe care piaţa îl poreclea *Samovarul*: fără mâini şi picioare, cu o femeie beţivă care îl transporta într-un coş în spate, în care oamenii aruncau bănuţi. Când primeau destui, cumpărau votcă, beau şi târau în noroi tot ce era sovietic. Spre centrul pieţei, înghesuiala era şi mai rea, nu aveai cum să treci fără să-i ghionteşti pe aceşti regi şi regine ale pieţei la negru. Nimeni nu se mira, toată lumea

[64] Litere reprezentând sunete nazale, care au fost eliminate din alfabetul slav „civil” de reformă ortografică a ţarului Petru I.

înţelegea, toată lumea accepta preţurile de mii de ruble, care nu aveau nimic de-a face cu salariile. În oraş, magazinele erau goale, dar aici găseai orice, tot ce doreai ca să-ţi acoperi trupul de sus până jos, tot ce putea fi înghiţit, tot ce putea fi inventat, de la guma de mestecat americană la pistoale sau manuale de magie albă sau neagră.

Despre viaţa aceasta nu se vorbea la Facultatea de Litere; păreau să nu ştie nimic. Literatura pe care o studiai acolo te făcea să crezi că totul era posibil, în afară de lucrurile care se întâmplau sub ochii tăi.

Gândindu-se cu amărăciune că peste cinci ani va eşua şi ea într-o şcoală, în care va obliga fetiţele să scrie aceleaşi compuneri oribile, ca să caute în ele aceleaşi greşeli de ortografie şi punctuaţie, se pasiona din ce în ce mai tare de tenis: oraşul avea terenuri bune şi Clara dobândi până la urmă un trup armonios.

Tenisul fu o distracţie fericită: oferea trupului ei bucuria mişcării; siguranţa loviturii de rachetă cuceri până la urmă şi celelalte gesturi ale ei; sportul o scăpă de decepţiile Institutului şi de confuzia de dinainte: un teren are margini nete, după cum şi zborul unui glonţ este net.

Mai mult, tenisul îi oferea bucuria de a merita atenţia şi elogiile unui public, lucru indispensabil unei fete, mai ales dacă este urâtă. Dar ce îndemânatică eşti! Ce reflexe ai! O privire atentă! Ai calităţi, chiar dacă credeai că nu ai nimic. Poţi să sari ore întregi pe un teren, chiar dacă nu sunt decât câţiva spectatori care să urmărească mişcările jucătorilor. Şi costumul alb, şi fustiţa scurtă îi stăteau bine Clarei. Fără nici o îndoială.

Cum să se îmbrace? Acesta era marele ei chin. Se schimba de mai multe ori pe zi şi de fiecare dată era mai greu: cum să-şi acopere picioarele prea groase? Ce pălărie să-şi ia ca să nu fie grotescă? Ce culori îi stăteau bine? Ce fel de imprimeuri? Ce guler putea să flateze bărbia aceea prea voluntară? Clara era lipsită de orice talent în domeniu şi, chiar dacă avea cu ce se îmbrăca, era întotdeauna prost asortată şi îşi dădea seama.

Cum fac celelalte ca să placă? Ce înseamnă să placi? De ce nu placi şi tu? Îţi vine să mori şi nu e nimeni care să te ajute s-o scoţi la capăt. De ce eşti diferită? Ce nu merge la tine? Una, două, trei ocazii nefericite pot fi puse pe seama întâmplării, a coincidenţelor supărătoare, a lipsei de experienţă, dar avea între dinţi tulpina aceea de iarbă amară şi, cu fiecare înghiţitură, îşi spunea: nu eşti atrăgătoare, nu eşti făcută pentru asta... Cum să lupţi împotriva acestei nedreptăţi? Nu e vina ta dacă te-ai născut astfel!

Sătulă de vorbăria literară, abandonă facultatea în anul al doilea, renunţând pur şi simplu să mai meargă la cursuri. În primăvara următoare, frontul ajunse în Bielorusia şi refugiaţii se repatriară. Se întoarseră deci la Moscova.

Acolo, Clara nu ştiu ce fel de studii ar fi vrut. Căută un loc fără vorbărie, în care să se muncească — în tehnică, deci. Fără maşini grele sau murdare. Aşa că intră într-o Şcoală Superioară de Transmisiuni.

Fără să fie forţată de data aceasta, fu încă o greşeală, dar nu mărturisi nimănui, ferm hotărâtă să-şi termine studiile şi să accepte primul loc de muncă propus. Printre tovarăşele ei — erau puţini băieţi — nu era singura rătăcită. Se deschidea o eră de studii superioare, dorite ca pasărea din poveşti: cele care nu voiau la Şcoala de Aviaţie îşi transferau dosarul la Şcoala Veterinară, rebutul Institutului de Tehnologie se dedica paleontologiei.

La sfârşitul războiului, tatăl Clarei avu de lucru în Europa Orientală. Demobilizat în toamna anului 1945, primi imediat un apartament în noua reşedinţă a MVD-ului, la bariera Kaluga. În zilele următoare îşi duse soţia şi fiica în vizită la viitoarea locuinţă.

Maşina depăşi grilajul grădinii Neskutşnîi şi se opri înainte de a trece podul peste calea ferată. Era o dimineaţă călduţă de octombrie, ca un septembrie întârziat. Mama şi fiica purtau paltoane de semi-sezon, tatăl îşi descheiase haina de general pe pieptul încărcat de decoraţii şi medalii.

Edificiul în construcţie îşi rotunjea semiluna spre bariera Kaluga, una din aripi întinzându-se pe strada mare Kaluga, iar cealaltă spre calea ferată de centură. Avea şapte etaje şi

trebuia să fie încununată de un turn de cincisprezece etaje, cu un solar pe terasă şi o colhoznică în picioare, de câteva zeci de metri. Casa era înconjurată de schele, în parte dinspre stradă, zidăria faţadei nu era încă terminată. Cedând totuşi presiunilor nerăbdătoare ale clientului - Securitatea - biroul imobiliar era gata să cedeze, în partea dinspre calea ferată, a doua tranşă de locuinţe terminate, adică o scară şi apartamentele de pe ea.

Ca de obicei pe străzile populate, şantierul era înconjurat de un gard de lemn ermetic; cât despre multiplele rânduri de sârmă ghimpată de deasupra, punctele de pază hidoase care îl încununau ici şi colo, nu puteau fi văzute dintr-o maşină şi oamenii din faţă se obişnuiseră şi nu le mai vedeau, ca să zicem aşa.

Familia procurorului înconjură intrarea. La capăt nu mai avea sârmă ghimpată şi apartamentele disponibile nu erau izolate de restul şantierului decât printr-un gard ermetic. La intra-rea principală îi aştepta un contramaistru amabil; era şi un soldat, dar Clara nu-i dădu nici o atenţie. Totul era terminat: vopseaua de pe scară era uscată, clanţele uşilor lustruite, nu-mele apartamentelor înşurubate, geamurile ferestrelor şterse, o femeie cu haine murdare, cu faţa plecată, invizibilă, spăla treptele. Şeful de echipă o interpelă scurt:

— Ei! Tu de colo!

Şi femeia, lăsând spălatul, se îndepărtă suficient de mult ca să lase să treacă o persoană, păstrându-şi privirea îndreptată în jos, la nivelul găleţii şi al cârpei.

Procurorul trecu. Şeful de echipă trecu.

Trecu soţia procurorului, într-un foşnet de mătăsuri parfumate, care mângâiară aproape faţa spălătoarei.

Aceasta, ameţită poate de atâtea mătăsuri şi parfumuri, rămase profund înclinată, dar ridică fruntea ca să vadă dacă mai era cineva din *aceşti domni* şi *doamne*.

O privire plină de un dispreţ arzător o învălui pe Clara. Stropită de apa murdară, faţa aceasta nu era cea a unei femei de serviciu.

Nu era vorba numai de jena pe care o simte fiecare om trecând prin faţa unei femei care spală pe jos, nu, fusta aceea zdrenţuită, haina cu căptuşeală din molton pe jumătate smuls treziră în sufletul Clarei o ruşine înfricoşată, încă şi mai arzătoare! Interzisă, îşi deschise poşeta, vru să se întoarcă şi să-i dea totul acestei femei, dar nu îndrăzni. Femeia îi spuse ţâfnoasă:

— Haideţi, treceţi!

Clara urcă, ridicându-şi poalele fustei la modă şi mantoul vişiniu.

În apartament nu trebuia spălat pe jos, era parchet.

Locul le plăcu. Mama vitregă a Clarei îi indică şefului de echipă câteva finisaje şi se arătă deosebit de nemulţumită de parchetul dintr-o cameră, care scârţâia. Contramaistrul sări pe două sau trei bucăţi şi se angaja să pună totul la punct.

— Cine face toate astea? Ce zidari? Întrebă Clara, pe un ton tăios.

Contramaistrul zâmbi şi păstră tăcerea. Tatăl mormăi:

— Deţinuţii, bineînţeles.

Când coborâră, femeia nu mai era pe scară. Nici un soldat nu se vedea în faţa porţii. După câteva zile se mutară.

Trecură lunile, anii, dar Clara nu putu uita faţa acelei femei, îşi amintea exact locul, penultima treaptă din scara pe care ar fi recunoscut-o oricând, şi de fiecare dată când nu lua liftul, revedea în locul acela silueta cenuşie plecată, gâtul dezgolit, faţa plină de ură.

Şi, superstiţioasă, se lipea de balustradă ca să nu calce pe spălătoare. Sentiment absurd, de neînvins.

Nu le spuse totuşi niciodată tatălui, nici mamei vitrege, nu le aminti acest incident, n-ar fi avut putere. După război, raporturile cu tatăl ei luaseră o turnură neplăcută, scrâşnită. Se supăra, urla spunându-i că face glume proaste, că nu trebuie să-şi bată capul cu probleme false. Nega orice valoare generală evocărilor din Taşkent şi observaţiilor zilnice din Moscova, le considera nesănătoase politic şi credea că obiceiul acesta de a generaliza cazuri izolate era scandalos.

Cât despre prezenţa constantă a spălătoarei, nu avea cum să-i vorbească despre aşa ceva. Nici mamei ei vitrege. Atunci, cui?

Într-o zi, cu un an înainte, în timp ce cobora scara cu cel mai tânăr dintre cumnaţii ei, Inokenti, nu putu să nu-l tragă de mânecă chiar în locul în care trebuise s-o evite pe femeia invizibilă. Inokenti îi ceru explicaţii. Clara se bâlbâi. S-ar fi putut crede că îşi pierduse minţile. Şi apoi îl vedea rar pe Inokenti, locuia mereu la Paris, se îmbrăca asemenea unui prinţ, o trata mereu ca pe o fetiţă, cu o urmă de ironie condescendentă.

Îşi învinse totuşi scrupulele, se opri, mimă scena de atunci.

Dezbrăcat atunci de toate aerele de dandy, de european prestigios, el rămăsese pe aceeaşi treaptă şi o ascultase, puţin pierdut şi, Dumnezeu ştia de ce, cu pălăria în mână.

Înţelese totul.

De atunci data prietenia lor.

CAPITOLUL XLIV

Până în anul acela, Nara şi Inokenti erau pentru familia Makarîghin nişte rude din America, pură irealitate. O săptămână pe an se arătau la Moscova şi de sărbători trimiteau cadouri. Dacă Clara se adresa celui mai mare dintre cumnaţi, ilustrul Galahov, tutuindu-l şi numindu-l Kolea, se simţea jenată şi descumpănită în prezenţa lui Inokenti.

Dar, în vara aceea, făcuseră un sejur mai îndelungat la Moscova şi Nara venise adesea să-şi vadă familia, plângându-se mamei vitrege că viaţa ei conjugală, atât de fericită până atunci, se degrada lamentabil. Între ea şi generăleasă, Alievtina Nikanorovna, aveau loc discuţii îndelungate. Clara nu era întotdeauna prezentă, dar, dacă se afla în casă, trăgea cu urechea la aceste discuţii, pe faţă sau pe furiş, fiindcă nu se putea stăpâni. Era vorba despre marea problemă: de ce iubim? De ce nu mai iubim?

Sora ei raporta o mulţime de incidente minore, dezacorduri, conflicte sau bănuieli, fără să vorbească de erorile de tactică pur profesională ale lui Inokenti: se schimbase, nu-i mai păsa de părerea anumitor superiori, situaţia lor materială se resimţea şi Nara era acum obligată să se restrângă. Ascultând-o, îi dădea toată dreptatea şi credeai că soţul greşeşte mereu. Clara, în forul ei interior, trase o concluzie opusă: Nara nu ştia să-şi aprecieze fericirea; nu aprecia atât de mult meseria soţului ei, cât consideraţia de care se bucura ea; înainte de opiniile sau deciziile lui Inokenti, fără legătură cu evoluţia lor recentă, punea dominaţia pe care o exercitase asupra lui, în văzul şi cu ştirea întregii lumi. Clara se mira că principalele supărări ale surorii ei nu vizau ipotetice trădări ale soţului, ci faptul că nu arăta în faţa altor doamne importanţa pe care o avea soţia lui pentru el.

Comparând în gând servituţile ei de soră mai mică, încă nemăritată, cu situaţia surorii ei mai mari, Clara îşi dădu seama că nu ar fi acţionat niciodată la fel, cu nici un preţ.

Cum să te mulţumeşti cu o altă fericire, străină de fericirea *lui*... Ca să agraveze şi să răvăşească totul, cuplul nu avea copii.

După descoperirea fericită de pe scară, raporturile lor se aplanară şi ea dorea foarte mult să-l revadă. Ce multe întrebări avea să-i pună, la care nu putea răspunde nimeni altcineva!

Totodată, din motive obscure, prezenţa Narei sau a unui alt membru din familie i-ar fi deranjat.

Atunci când, după câteva zile, Inokenti îi propuse brusc o excursie de o zi, ea acceptă emoţionată, fără să-şi ia timp să reflecteze sau să vadă lucrurile în profunzime.

— Numai că nu am nici un chef de conace, de muzee sau de ruine ilustre, spusese el cu un zâmbet slab.

— Nici mie nu-mi plac, îi răspunse ea clar. Cunoscând necazurile lui Inokenti, i se strânse inima de compasiune la vederea acestui zâmbet chinuit. Ca să se scuze, îi spuse:

— Dacă vezi prea mult Elveţia, te saturi, mi-ar plăcea mai mult să hoinăresc într-o Rusie simplă. O să ştim să găsim ce trebuie, nu?

Nu hotărâseră dacă aveau să facă această ieşire în doi sau în trei.

Inokenti îi propuse o zi din săptămână şi gara din Kiev ca punct de plecare, ca să nu trebuiască s-o sune sau să treacă s-o ia. Trebuia deci să înţeleagă că aveau să fie singuri şi că nu era necesar să informeze familia.

Faţă de sora ei, Clara se simţea îndreptăţită să facă această excursie. Chiar dacă cuplul ar fi cunoscut o înţelegere perfectă, escapada era naturală, legitimă, familială. În situaţia actuală, vina era a Narei.

Poate că avea să fie marea zi a vieţii ei, dar, dintr-odată, trebui să facă faţă unor pregătiri chinuitoare: cum să se îmbrace?! Dacă se lua după prietenele ei, nici o culoare nu o avantaja. Trebuia totuşi să aleagă una! Îşi luă o rochie cafenie, un impermeabil albastru. Problema voaletei îi cauză cele mai mari tulburări: în ajunul marii zile petrecu două ore încercând una, aruncând alta, luând-o iar... Ce noroc pe femeile care ştiu să aleagă din prima! Clara adora voaletele,

mai ales la cinema: acestea confereau mister femeii, scutindo de un examen critic indiscret.

Ea renunţă totuşi: Inokenti era sătul de farafastâcurile astea franţuzeşti, şi apoi era soare. Îşi luă totuşi mănuşi de piele neagră, fiindcă erau ceva foarte drăguţ.

Ajunseră la timp ca să urce în trenul de Malî Iaroslaveţ, omnibuzul marii suburbii, nu puteau nimeri mai bine, şi luară bilete pentru ultima staţie, fără nici un plan, neştiind prin ce gări aveau să treacă.

Aşa că se cutremurară atunci când vecinii numiră gara *Nara*! Dacă ar fi ştiut, Inokenti ar fi ales poate altă linie? Clara uitase cu totul.

Pe drum discutară mult despre oprirea la Nara. Ca o prezenţă lângă ei...

Era o dimineaţă răcoroasă de august. Se treziră veseli, bine dispuşi. Conversaţia începu fără greutate, fără subiect, animată, uneori îşi spuneau „dumneavoastră”, ceea ce îi făcea să râdă şi accentua sentimentul de intimitate.

Inokenti era îmbrăcat din cap până-n picioare în haine occidentale, de croială mai mult sau mai puţin sport, dar părea la fel de obişnuit cu ele ca şi cu un costum cumpărat de la „Resursele muncitorului”.

Aveau toată ziua în faţa lor, dar Clara se grăbi să-l asalteze cu întrebări incoerente, acum despre Europa, acum despre realitatea sovietică! Nu ştia ce voia, dar voia să înţeleagă, trebuia să înţeleagă ceva! Aspira sincer la maturitatea intelectuală! Voia cu orice preţ să ştie ce să facă.

Inokenti clătină din cap râzând.

— Credeţi, crezi că eu ştiu?

— Dar dumneavoastră sunteţi diplomaţi, voi faceţi jocurile pentru noi, cum să cred că nu vedeţi bine?

— Ba nu, toţi colegii mei ştiu, eu sunt pierdut. Şi până anul trecut sau acum doi ani vedeam şi eu limpede.

— Ce s-a întâmplat?

— Încă un lucru pe care nu-l înţeleg, spusese el zâmbind. Şi apoi se întâmplă în aşa fel, Clarocika, încât nu ştiu de unde să încep cea mai neînsemnată explicaţie, ar trebui s-o iau de la potop. Ca şi cum un om al cavernelor ar ieşi de sub

banchetă şi mi-ar cere să-i explic în cinci minute funcţionarea căii ferate cu tracţiune electrică. Ce să fac? Ca să încep, ar trebui să-l învăţ să citească. Apoi aritmetică, algebră, desen, apoi tehnică electrică... şi Dumnezeu ştie mai ce...

— Oh, nu ştiu?... magnetismul...

— Vezi, nu ştii nici tu, care eşti în ultimul an! Ar trebui să-i spun: întoarce-te peste cincisprezece ani şi atunci o să-ţi povestesc totul în cinci minute, de altfel, o să înţelegi totul singur până atunci.

— Fie, sunt dispusă să învăţ, dar cum? De unde să încep?

— În lipsă de ceva mai bun, cu ziarele noastre.

Un om străbătea vagoanele cu o sacoşă de piele şi vindea ziare şi reviste. Inokenti cumpără *Pravda*.

Intrând în vagon, Clara, care prevăzuse că discuţia lor avea să ia o turnură personală, îşi împinsese tovarăşul spre o banchetă incomodă de lângă uşă. Inokenti nu văzuse motivul, dar era singurul loc în care puteau vorbi liber.

— Să învăţăm deci să citim, spusese Inokenti, desfăcând ziarul. Uite, titlul acesta: „Femeile, în entuziasmul lor de a munci, depăşesc normele stabilite”. Gândeşte-te. La ce sunt bune normele? Ca şi cum n-ar avea destule de făcut acasă! E limpede, asta înseamnă că salariul soţului şi cel al soţiei, adăugate, nu ajung pentru o familie. Atunci când ar trebui ca numai salariul soţului să fie de ajuns.

— Acesta e cazul în Franţa?

— E cazul peste tot. Uite, puţin mai încolo. „Toate ţările capitaliste luate împreună au mai puţine grădiniţe decât noi”. Acesta este adevărul? Cu siguranţă. Numai că neglijăm să explicăm un fleac: în ţările capitaliste mamele sunt libere, îşi cresc singure copiii şi nu au deci nevoie de grădiniţe.

Vagonul vibra. Pleca. Se oprea.

Inokenti nu se străduia să găsească pasaje semnificative, i le arăta pur şi simplu cu degetul şi i le comenta la ureche atunci când zgomotul era asurzitor.

— În continuare, nu ai decât să iei remarcile cele mai banale: „Cutare, membru al Parlamentului francez, a declarat...” şi se evocă ura pe care o nutreşte poporul francez faţă de americani. Acestea sunt cuvintele? Sigur că nu, nu

tipărim niciodată adevărul! Numai că neglijăm să spunem cine l-a împuternicit. Dacă ar fi vorba de alt partid, nu de Partidul Comunist, nu s-ar fi ferit s-o spună, asta ar fi adus mai mult prestigiu declaraţiei. Este vorba deci despre un comunist. Dar nu spun nimic! Şi totul merge tot aşa, mica mea Clairette. Se raportează cazuri de înzăpeziri grozave, mii de maşini au fost acoperite de zăpadă, un adevărat dezastru naţional! Punctul delicat e că maşinile sunt atât de numeroase încât nimeni nu se oboseşte să construiască garaje ca să le adăpostească... Asta e libertatea non-informării. Asta se întâmplă chiar şi la sport. „Această întâlnire a ocazionat un succes meritat”, inutil să mergi mai departe, nu poate fi vorba decât despre noi. Dacă spun, juriul, spre marea surprindere a spectatorilor, a acordat victoria” cuiva, e clar că nu este vorba despre o echipă sovietică.

Inokenti căută un loc în care să arunce ziarul. Nu-şi dădea seama că gestul acesta, şi numai el, îl arăta că era străin! Aşa că era privit. Clara îi luă *Pravda* din mâini şi o păstră.

— În mare, sportul e opiul poporului, concluziona Inokenti. Era neaşteptat şi foarte jignitor. Şi puţin convingător în gura unui om atât de delicat. Ea clătină din cap:

— Eu joc mult tenis şi îmi place grozav!

— Dacă joci nu e ceva rău, se corectă el imediat. Cel mai rău e să te îmbulzeşti la spectacole. Spectacolele sportive, fotbalul, hocheiul sunt făcute ca să ne îndobitocească.

Trenul vibra, pleca din nou. Se uitară amândoi pe geam.

— Atunci, acolo e bine? Întrebă Clara. E mai bine?

— E mai bine, încuviinţă el. Dar nu atât de bine. Există o nuanţare.

— Ce le lipseşte?

Inokenti o privi serios. Însufleţirea de la început se risipise, privirea lui era foarte calmă.

— Nu e atât de simplu. Sunt primul care se miră. Le lipseşte ceva. Chiar multe lucruri.

Fără atingeri, fără strângeri de mână, fără să folosească un ton anume - se lipseau de toate astea - Clara simţea în prezenţa lui un sentiment de prietenie şi i-ar fi plăcut să i-o

spună, din recunoştinţă şi ca să înţeleagă mai bine această impresie.

— Vezi tu... ai o meserie atât de interesantă, spusese ea, ca pentru a-l încuraja.

— Eu? spuse Inokenti, şi faţa lui deja trasă, cu obrajii scobiţi, luă o expresie chinuită şi parcă înfometată... Dar dacă eşti diplomat sovietic, Clarocika, ai două compartimente în piept. Două fronturi. Două memorii distincte.

Nu dădu alte precizări. Suspină, privi pe geam.

Soţia lui întrevăzuse aceste lucruri? Ce forţă, ce reconfortare îi aducea?

Clara, care îl observa cu atenţie, descoperi o particularitate la această faţă: partea de sus, izolată, avea ceva dur, iar partea de jos era moale. Plecând de la fruntea înaltă, cu tâmplele dezgolite, şi prin linii fugitive, faţa aceasta se îngusta şi se îndulcea spre o gură mică şi senzuală. Iar în jurul acestei guri se vedeau multă tandreţe şi chiar dezorientare.

Ziua devenea mai caldă, pădurile defilau vesel, tot traseul fiind foarte împădurit.

Trenul înainta şi pasagerii lui deveneau tot mai rustici, aşa că cei doi tineri se deosebeau, îmbrăcaţi ca pentru a urca pe scenă. Clara îşi scoase mănuşile.

Săriră din tren într-o haltă, în plină pădure. Câteva ţărănci, transportând în paporniţe proviziile cumpărate din oraş, coborâră din vagonul vecin; nu mai era nimeni pe tot peronul.

Tinerii ar fi vrut să se plimbe prin pădure. De o parte şi de cealaltă erau mulţi copaci, dar creşteau unul lângă altul, într-un codru întunecat şi lipsit de frumuseţe. După ce dispăru coada trenului, tărăncile înaintară în grup compact, cu paşi hotărâţi, pe un podeţ din scânduri pe deasupra şinelor şi o luară în dreapta pădurii. Clara şi Inokenti le urmară.

După ce părăseai calea ferată, iarba şi florile îţi ajungeau până la umăr. Apoi drumul trecea printre rândurile unei plantaţii de mesteceni aliniaţi. Pe urmă printr-o pajişte cu iarba cosită, cu o cireada mică şi o capră cu figură gânditoare, legată cu o sfoară de un par, păscând fără să atingă iarba, parcă. Pădurea se întindea acum în stânga lor,

dar femeile mergeau cu curaj spre dreapta, drept spre soare şi spre câteva rânduri de tufişuri, în spatele cărora se deschidea un spaţiu nemărginit.

De comun acord hotărâră că aveau tot timpul să intre în pădure, dar că trebuiau să ajungă imediat, cu orice preţ, la spaţiul acela luminos.

O luară deci pe un drum de ţară, acoperit de iarbă deasă. Până la calea ferată se întindea un lan de cereale cu spice grele, aurite, pe paie scurte şi robuste: Inokenti şi Clara nu ştiau dacă era grâu sau altceva, dar asta nu ştirbea nimic din frumuseţea câmpului. De cealaltă parte, cât vedeai cu ochii, pământul era gol, fusese arat apoi udat de ploi şi era încă umed într-un loc, uscat în altul, şi pe tot spaţiul acesta nu creştea nimic...

Gara cea mică era acum ghemuită în colţul ei şi tinerii abordară spaţiul acela atât de vast, încât nu puteai să-l cuprinzi cu privirea fără să întorci puţin capul. Imediat după aceea se vedea calea ferată şi, de partea cealaltă, foarte departe la orizont, se închidea bucla neîntreruptă a pădurii, şi vârfurile ei, la distanţa aceasta, desenau o line aproape imperceptibilă.

Asta doreau, fără să ştie, fără să şi-o fi propus. Mergeau acum încet, împiedicându-se, cu capul îndreptat spre cer. Se opreau, se întorceau. Ascuns de copaci, drumul dispăru la rândul lui. În faţa lor, pe axa vidului în care se scufundau, o bisericuţă din cărămizi întunecate răsărea dintr-o vale. Bisericuţa şi femeile din faţa lor erau singurele suflete vii, în rest, nici o fermă, nici o remorcă, nici o cositoare abandonată, nimic şi nimeni în această carieră încălzită de vânt şi soare, în vidul acesta în care cântau păsările.

— Deci asta e Rusia? Asta e? Întreba el fericit, închizând ochii, contemplând spaţiul şi oprindu-se apoi ca să se uite la Clara. Vezi tu, eu *reprezint* Rusia fără să mi-o re-pre-zint mie. Nu am străbătut-o niciodată aşa, simplu, pe jos: întotdeauna avioane, trenuri, capitale.

Cu braţele întinse, îi luă o mână şi îşi împleti degetele cu degetele ei, cum fac copiii sau amanţii. Îşi urmară drumul

fără să se uite pe unde călcau. Cu mâna liberă el îşi ţinea pălăria, ea, poşeta.

— Nu-i aşa, surioară, că am făcut mai bine venind pe aici, în loc să mergem prin pădure? Asta lipseşte cel mai mult din viaţa mea: o privire fără limite, până la orizont. Să răsuflu în voie.

— Se poate să-ţi fie atât de greu să te regăseşti? Era atât de emoţionată de plângerea lui Inokenti, că era gata să-i ofere ochii ei, dacă asta l-ar fi uşurat.

El clătină din cap:

— Ei da! A existat o vreme în care vedeam clar. Acum, totul e înceţoşat.

Ce se înceţoşase? Dacă ajunsese în punctul acesta, însemna că nu era vorba numai de convingeri, ci şi de sentimente intime. Dacă ar mai fi spus un cuvânt, ea ar fi avut curajul să intervină, i-ar fi spus cât de mult îl aproba, şi că avea dreptate, şi că nu trebuia să dispere!

— E bine să spui din când în când tot ce ai pe suflet. Dar rămăseseră acolo. Acum el tăcea.

Căldura creştea. Se dezbrăcară de impermeabile.

Nimeni nu se arăta între ei şi orizont, nici în faţă, nici în spate. Dincolo de mesteceni, la intervale, defilau trenurile: un zgomot amorţit, un fum care se ridica.

Femeile care se duceau departe părăsiseră de mult drumul, acum erau în inima vidului, de nedistins în lumina soarelui. Inokenti şi Clara ajunseră la aceeaşi răscruce ca şi ele: o cărare bătătorită, mai limpede în soare, se pierdea într-o câmpie lină şi şerpuia depăşind urmele roţilor. De-a curmezişul câmpului ordonat, oamenii mărunţi făcuseră un drum pentru nevoile lor umile.

Cărarea aceasta ajungea în sat, la biserică, dar, la jumătatea drumului, se înălţa un crâng de arbori izolaţi, extraordinar de deşi. Crângul acesta răsărea în plin câmp, la o distanţă apreciabilă de sat şi departe de orice pădure, ciudat şi răcoros, stufos, înalt. Era strâns, dar împodobea tot spaţiul, a cărui inimă era. Ce era oare? De ce aceşti copaci în plin câmp?

O luară şi ei în direcţia aceea.

Mâinile lor nu mai erau unite. Nu mai puteau merge alături pe această cărare. Acum, Inokenti o urma pe Clara.

Te urmează, se uită la spatele tău. Te observă. Cumnatul tău? Fratele tău? Sau poate...

Ca să vorbească, Clara trebuia să se oprească şi să se întoarcă:

— Cum o să-mi spui de acum înainte? Nu-mi place „Clairette”.

— Nu o să-ţi mai spun aşa. Nu te cunoşteam. În Vest, numele se reduc în felul acesta, trei sau patru sunete, nimic mai mult.

— Eu o să-ţi spun Ink, e bine?

— De acord. E perfect.

— Nimeni altcineva nu-ţi spune aşa?

Nu, spaţiul acesta nu era cu adevărat orizontal, se curba uşor spre stânga, pe axa drumului. Terenul cobora puţin, apoi urca spre pâlcul de arbori.

Acum se vedeau mestecenii, bătrâni, înalţi, plantaţi ca o centură rectangulară în jurul altor mesteceni. O pădure minunată, liberă de orice legătură, trăind prin ea însăşi.

— Cum au început toate astea pentru tine? întrebă Clara.

Care *toate astea*? Erau atâtea lucruri amestecate. Răspunse totuşi fără să se încurce:

— Ştii când? Când am făcut ordine în dulapurile mamei. Sau nu, poate înainte, poate cu un an mai devreme, dar mi-am dat seama atunci când am făcut ordine în dulapurile astea.

— După moartea ei?

— Mult după moartea ei, mult. Nu a trecut mult timp de atunci. Treaba e că... Astea sunt lucruri pe care nu le-am spus nimănui, Dotti nu vrea să audă nimic şi nici nu încearcă să înţeleagă...

(Dar eu da!... Mai vorbeşte-mi de Dotti, o să ne spunem totul! Asta o să te uşureze!...)

-... Am fost un fiu foarte rău, Claronka. Nu mi-am iubit niciodată mama cu adevărat, atâta timp cât a trăit. În timpul războiului n-am vrut să mă întorc din Siria ca să asist la înmormântarea ei... Spune-mi, acesta nu e un cimitir?

Se opriră. Şi se înfiorară în ciuda căldurii. Înţeleseră imediat că era un cimitir. Cum de nu-şi dăduseră seama mai devreme?... Ce altceva putea să fie pădurea aceasta sacră, neatinsă, printre ogoare?

Totuşi, nu se vedeau încă nici cruci, nici morminte. Erau în fundul unei văi largi, apoi trebuiră să treacă peste un smârc (Inokenti sări cu mai puţină îndemânare decât Clara, se cufundă cu un pantof în noroi, dar, de frică să nu-l rănească, ea nu-i întinse mâna). Urcară apoi o pantă mai abruptă decât s-ar fi aşteptat.

Nu existau gard, nici poartă, nici şanţ, nici rambleu, cimitirul acesta era înconjurat doar de şirul regulat de mesteceni bătrâni, cu vârfurile unite; pământul de ţară, neted, liber, era acoperit aici de o iarbă deasă, superbă, fără pir, o iarbă scurtă care nu trebuia cosită, nici călcată. Nu-ţi puteai imagina ceva mai bun pentru un cimitir.

Ce umbră aici, câtă pace! Singurul refugiu pur şi viu din tot ţinutul acela planificat!

Unele morminte erau împrejmuite cu garduri joase. Altele erau movile de iarbă, fără nume. Altele erau recente.

— Ce mult loc! spuse Inokenti surprins. Nu sunt mai mult de o sută de morminte şi au loc încă pentru cincizeci. E de ajuns probabil să vii aici şi să-ţi sapi o groapă, fără să ceri voie. Pentru mormântul mamei mele de la Moscova a trebuit să fac demersuri la Sovietul oraşului, să dau bacşiş directorului cimitirului, nu ai unde să calci şi mormintele mai vechi sunt săpate din nou, ca să facă loc celor noi.

Numai mestecenii bătrâni scăpaseră acest spaţiu de tractoare.

Impermeabilele căzură singure, amândoi se aşezară fără să se sfătuiască, cu faţa întoarsă spre Spaţiu. Văzut din umbră, vidul acesta însorit se oferea în întregime privirilor. Pata albă a gării micuţe se pierduse deja în depărtare. Dincolo de şirul de copaci, în lungul căii ferate, şerpuia o dâră de fum.

Priviră, respirară în tăcere. Ce plăcere să stai aşa. Inokenti îşi pusese capul pe genunchii ei. Clara descoperi o ceafa fragilă, de băieţel, dar tunsă de un coafor răbdător şi abil. Se minună:

— Ce curăţenie în cimitirul acesta! Nu sunt vite ca să-l murdărească, nici păcură pe jos.

— Da, spuse Inokenti, cu un suspin de plăcere. Îţi face plăcere să fii îngropat aici! Mai târziu nu o să mai dăm peste o asemenea ocazie, o să fiu îngropat în altă parte. O să-mi pună sicriul plumbuit într-un avion şi apoi o să fie transportat cine ştie unde cu un furgon...

— E puţin cam devreme să te gândeşti la asta, Ink!

— Când eşti înconjurat numai de minciună, vrei să laşi totul, Claronka. Asta vine repede, de două ori mai repede.

Vocea lui, de altfel, era sfârşită şi joasă. Poate din cauza meseriei. Sau a vieţii lui întregi. Poate numai din cauza soţiei. Clara nu putea solicita alte detalii.

— Ce era deci în dulapul acela?

— În dulap?

Inokenti îşi fixă privirea de obicei îngrijorată, lipsită de abandon:

-...În dulap, ei bine, imaginează-ţi... (Imaginându-şi povestea prea lungă, se descurajă.) Nu, ar fi prea lung... Altădată...

Dacă se temea de lungime în momentul acela, când avea să-i vorbească despre aceste lucruri? Sau poate că era astfel făcut, că îi plăcea numai noutatea, să fie cel dintâi?

Trebuia deci să-i smulgă totul din zbor şi cu lăcomie!

— Nu ţi-a mai rămas nimeni pe lume?

— Ba da, imaginează-ţi, un unchi, un frate al mamei! Şi n-am ştiut nimic de el până anul trecut.

— Nu l-ai văzut niciodată?

— Ba da, când eram mic, dar nu-mi mai amintesc nimic.

— Unde locuieşte?

— La Tver.

— Unde e asta?

— Kalinin, dacă vrei. Două ore de mers, dar nu reuşesc niciodată să fac călătoria asta. Când o s-o pot face, dacă nu stau niciodată în Rusia?... I-am scris, bătrânul a fost foarte mulţumit.

— Ascultă, Ink, trebuie să mergi! Dacă nu, o să ai mai multe regrete!

— Am de gând s-o fac, te asigur! Într-o zi o să merg, îţi promit!

La adăpost de soarele nimicitor, Inokenti îşi revenise, arăta mai bine.

Unde să meargă acum? Pădurea închidea orizontul şi nu exista drum: la un capăt al cimitirului era un lan de floarea-soarelui, la celălalt, unul de sfeclă. Unicul drum era cel pe care merseseră femeile şi ducea în sat. Odată ajunşi acolo aveau să găsească un drum prin pădure. Plecară deci în direcţia satului.

Inokenti se dezbrăcă şi de vestă, rămânând în cămaşa albă, fină. Spatele lui, cu omoplaţi ascuţiţi, era osos. Îşi luă înapoi pălăria, ca să se apere de soare.

— Ştii cu cine semeni? Îi spuse Clara râzând. Cu Esenin întorcându-se în satul lui după sejurul în Europa.

Inokenti zâmbi, îşi adună amintirile...

— A, da, în ţinutul meu natal, şi ce să găsesc aici? Străin de toate... Nu mai ştiu să cosesc, nici să ar...

Intrară pe o uliţă pustie. Nu erau mai mult de zece metri între şirurile de case, dar pământul era stricat cu totul, desfundat de şenile şi de roţile căruţelor secole la rând, sfărâmat în bulgări de noroi uscat care îţi ajungeau până la genunchi, scobit de băltoace de plumb lichid, pe care nici o vară nu le putea învinge, aşa că cele două margini ale uliţei erau despărţite de o albie. Singurele cărări practicabile erau cele din faţa caselor şi trebuia să alegi de la început între o margine şi cealaltă.

O fetiţă venea spre ei repede, cu un coşuleţ de papură în mână.

— Fetiţo... începu Inokenti, apoi, dându-şi seama că nu era o fetiţă: Domnişoară! - Dar ea mergea repede şi era o femeie de vreo patruzeci de ani, incredibil de mărunţică, cu ochii acoperiţi de albeaţă. Cuvintele lui Inokenti puteau fi socotite deci o glumă proastă şi nu mai ştiu cum să i se adreseze... — Cum se numeşte satul acesta?

— Rojdestvo, spuse ea, privind în direcţia lor cu ochii ei bolnavi şi urmându-şi drumul cu acelaşi pas.

— Rojdestvo, spuseră surprinşi cei doi tineri. E un nume neobişnuit! Şi strigară în urma ei: în onoarea cui?

— Un nume, aşa cum se dă, eu de unde să ştiu! strigă ea peste umăr.

Şi îşi continuă drumul.

Unde dispăruseră gospodinele acelea aşa de încărcate care coborâseră în aceeaşi gară? Nu era nimeni pe uliţe sau în case. Sărmanele uşi strâmbe, ca uşile unor coteţe, ferestruicile cu geam dublu, fără ochiuri, condamnate să rămână închise iarnă şi vară, nu păreau să ascundă vreo urmă de viaţă omenească. Nu se vedeau şi nu se auzeau porcii clasici, nici cea mai măruntă pasăre. Zdrenţele şi cearşafurile întinse într-o curte mărturiseau că fusese cineva acasă în dimineaţa aceea.

Soarele umplea complet tăcerea.

În fundul unei curţi văzură o mişcare. Târându-şi galoşii de cauciuc pe pământul uscat, trecu o bătrână, care se uita fix în palma ei strânsă.

— Măicuţă!

Ea nu auzi nimic.

— Măicuţă!

Ea ridică fruntea.

— Nu aud bine, îi preveni ea cu o voce plată, uscată. Ochii ei nu păreau surprinşi de înfăţişarea acestor trecători prea bine îmbrăcaţi.

— Nu aveţi lapte de vânzare? întrebă Clara.

Nu aveau ce face cu laptele, dar era o introducere bună şi Clara ştia fiindcă vizitase şi alte colhozuri.

— Nu avem vaci, răspunse cu demnitate bătrâna.

Avea în mână un puişor alb cu galben care nu se zbătea, nu tresărea.

— Măicuţă, cum se numea biserica asta? Întrebă Inokenti.

— Ce înseamnă *se numea*? spuse ea, privindu-i ca printr-un văl. Faţa ei flască reflecta reţinere şi gravitate.

— În fine, fiecare biserică are un nume.

— Da, nu mai mult, răspunse bătrâna. Pe a noastră au închis-o demult, de douăzeci de ani. Trebuie să mergi o oră

cu căruţa ca să ajungi la altă biserică. Mai era una, fără încălzire, dar au dărâmat-o prizonierii.

— Ce prizonieri?

— Germanii.

— Şi de ce?

— Ca să transporte cărămizile la Nara. Acum îmi crapă puii. E al patrulea. Mă întreb şi eu.

Clara şi Inokenti ridicară din umeri cu un gest de înţelegere.

— Dacă îi striveşte cloşca? se întrebă bătrâna şi, târându-şi galoşii, intră pe uşa joasă a izbei.

Până la capătul uliţei nu mai văzură altă urmă de mişcare sau viaţă, nici un câine, nici un lătrat. Două sau trei găini scormoneau pământul fără zgomot. Cu un pas de fiară, o pisică ieşi din scaieţi: nu avea nimic dintr-un animal domestic, nu întoarse capul spre aceşti oameni, mirosi solul în toate direcţiile şi o luă spre drumul mare, la fel de mort ca şi uliţa de pe care ieşea.

Biserica se ridica la răscrucea celor două uliţe. Era o clădire robustă, solidă, iar cărămizile fără crăpături formau desene, cu pietre ieşite în relief sub formă de cruci, şi străjuită de o clopotniţă încununată cu două niveluri dantelate. Era invadată de muşchi şi de iarbă şi o mulţime de rândunele şi păsări mărunte zburau la înălţimea dantelăriilor, într-un vârtej neîntrerupt şi mut, adăpostindu-se sub streaşină, ieşind, ocolind-o. Puţin accesibilă, cupola clopotniţei era intactă, dar cupola bisericii fusese jefuită de acoperământul de zinc şi îşi arăta grinzile acoperişului. Cele două cruci rămăseseră, supravieţuind celor două decenii. Uşa joasă a clopotniţei era larg deschisă şi se vedeau o lampă de petrol care ardea în umbră, bidoane de lapte, dar nici un semn de viaţă. Era deschisă şi poarta care dădea spre subsolul bisericii şi treptele erau pline de saci, dar nici acolo nu era nimeni.

Nu se vedea nimeni nici în curtea bisericii sau în întinderea împrejmuită din jurul bisericii. De o parte şi de cealaltă, între biserică şi clopotniţă, pământul fusese arat de tractoare, de maşini care, tremurând şi înfundându-se, riscaseră o

tentativă furioasă, o ultimă tentativă, încă o dată, ca să scape, să ajungă la depozit, să plece din nou, şi pământul, mutilat, desfigurat, îndurerat, era acoperit de monstruoase cruste cenuşii, lipite, şi de puroi topit livid.

Exista deci o biserică, era acolo, dar tinerii trebuiră să caute mult timp un loc prin care să traverseze uliţa pe uscat. Reuşiră să treacă făcând un ocol, prin manevre false şi sărituri peste obstacole.

În solul uliţei erau incrustate bucăţi mari de piatră acoperite de noroi. Sub zidul bisericii se etalau bucăţi, fragmente de marmură albă, roz şi galbenă.

Deşi încălzit de soare, în loc să se înroşească, Inokenti pălise. Sub pălărie, părul îi era ud.

Se apropiară de biserică. O duhoare copleşitoare plana în aerul nemişcat şi arzător, de apă stătută, sau de hoituri, sau de gunoaie. Amândoi începură să regrete acest ocol şi nu simţiră dorinţa de a vizita această biserică, ce nu oferea nimic demn de văzut, de altfel. Dincolo de ea se vedea o pantă şi la picioarele ei creşteau sălcii enorme în cerc, un întreg regat arborescent, şi nu mai exista altă scăpare decât să alergi acolo jos.

O voce îi interpelă:

— Nu aveţi ceva de fumat, cetăţeni?

Un ţăran scund, cu capul între umeri, de parcă ar fi fost înfrigurat sau speriat, dar cu înfăţişare dezgheţată, ieşise nu se ştie de unde şi se uita la ei.

Inokenti se căută prin buzunare, dezamăgit parcă fiindcă nu găsea nimic.

— Nu fumez, tovarăşe.

— Păcat, spuse omul fără gât care nu se îndepărtă şi se uită la bizarii vizitatori cu ochii lui ageri. Nu vedea maşina care îi adusese aici, dar flerul lui vedea în ei o categorie deosebită din rasa „şefilor”.

— Cum se numea această biserică?

— „Naşterea Domnului”, răspunse el, renunţând la orice respect, verbul folosit la trecut arătându-i parcă cu cine avea de-a face, apoi dispăru în spatele unei case, la fel de rapid cum apăruse.

Pe drumul lor, puţin mai jos, văzură un om cu un singur picior, cu piciorul de lemn dezgolit, în cămaşă albastră de bumbac cârpită cu alb, care se răcorea aşezat pe o piatră, la umbra unui tei.

— De unde e marmura asta? îl întrebă Inokenti.

— Ce? întrebă mujicul cârpit.

— Pietricelele colorate de acolo.

— A-ha-a-a-a!... Din naosul pe care l-au demolat. Se gândi şi apoi adăugă:

— Iconostasul.

— De ce? Se gândi.

— Ca să pietruiască drumul.

— De unde e... mirosul acesta? întrebă Clara.

— Ce miros? întrebă şchiopul surprins. Se gândi.

— A-ha-a-a-a! Cred că vă referiţi la grajdul nostru. Uitaţi, acolo e grajdul.

Întinse mâna, dar ei nu se mai uitau, se grăbeau să scape de acolo ca să ajungă mai repede la sălcii.

— Şi acolo jos?

— Acolo jos? Nu-i nimic. Se gândi un moment.

— A, da! E râul.

O cărare bătătorită cobora spre el. Clara ar fi luat-o la fugă, dar aruncă o privire îngrijorată spre faţa palidă a lui Inokenti şi îşi potrivi pasul după cel al tovarăşului său.

— După un asemenea sat regreţi cimitirul de dimineaţă, spuse ea, clătinând din cap. Ce ai, şchiopătezi?

— Mă roade un pantof.

La umbra primei sălcii, imensă, se opriră şi priviră înjur. Departe de duhoare, în răcoarea aceea umedă şi verde, vedeau biserica pe culme şi nu mai aveau sub ochi mutilarea teribilă a acelui pământ, numai punctele zburătoare ale păsărilor care se lansau sau planau în jurul clopotniţei, şi vederea lor te bucura.

— Eşti foarte obosit! îi spuse Clara cu o voce neliniştită. Trebuie să te odihneşti. Ia să văd ce ai la picior.

El lăsă hainele să cadă şi se aşeză pe pământ, sprijinit de un trunchi înclinat. Închise ochii. Cu capul întors, privi apoi în sus, spre biserică.

— Uite, Clarocika, două Naşteri care nu seamănă deloc...

— De ce două?

— Aici şi în Vest. Ai văzut ce înseamnă asta la noi. În Vest, de Crăciun, cerul se acoperă de reclame luminoase, străzile sunt aglomerate, lumea se calcă pe picioare în magazine, toţi îşi fac cadouri. Uneori, într-o vitrină amărâtă, strânsă între altele două, poţi vedea o iesle cu Iosif şi măgarul lui.

— Iosif şi măgarul?

Atunci, la poalele bisericii, într-o adâncitură, văzură o alee de tei care scăpaseră şi un mormânt pe care nu-l observaseră până atunci, cu un obelisc.

— E păcat că nu l-am văzut.

— O să fac eu o tură! hotărî Clara şi, luând-o peste câmp, cu viteză, plecă. Fuga ei părea veselă, dar Clara nu avea nici o fărâmă de bucurie în inimă.

Se opri un moment ca să citească inscripţia şi coborî la fel de uşor, în timp ce picioarele ei solide se opreau la fiecare şanţ.

— Ce crezi că e?

— Un preot?

— „Glorie eternă războinicilor din Divizia a IV-a a miliţiei populare, care au murit cu vitejie, pentru onoarea şi independenţa... În numele Ministerului de Finanţe.”

— De Finanţe? rosti el surprins mişcându-şi urechile lungi cu pavilionul cărnos şi tivit. Chiar Finanţele! Sărmani birocraţi! Câţi au căzut aici? Cu o puşcă la câţi oameni? Divizia a patra a miliţiei populare?

— Da.

— O divizie de oameni dezarmaţi! Şi erau în a patra... Asta a fost cea mai mare atrocitatea a războiului: miliţia populară...

— Atrocitate? De ce? Întrebă Clara perplexă. Inokenti suspină şi plecă fruntea.

— Te simţi rău?... Ink! Poate ar trebui să ne întoarcem? Nu mergem mai departe?

El suspină din nou.

— Nu, nu-i nimic. Căldura nu-mi face bine. Şi nu m-am încălţat cum trebuia, o lipsă de prevedere.

— Şi eu am greşit, trebuia să-mi iau nişte pantofi purtaţi. Unde te-au ros? Trebuie să punem câteva foi de ziar sub călcâi şi o să te simţi mai bine.

Şi aşa făcură.

Pe cer, ici şi colo, apăruseră nori care se îngrămădeau. Uneori ascundeau soarele şi îi atenuau strălucirea.

— Ce să facem, Ink? Să continuăm drumul? Voiam să mergem în pădure, nu-i aşa? Vrei să mergem pe lângă râu, la umbră?

Se simţea deja mai bine, zâmbea.

— Uite ce becisnic, nu-i aşa? Întotdeauna în maşină... Tu meriţi toate complimentele!! Haidem, să mergem. Pe ce mal o luăm?

Puţin mai la vale de ei, un pod traversa râul. Era legat de sălcii, de o parte şi de cealaltă, cu fire de fier, în caz de inundaţii.

Trebuiau să traverseze? După râu, drumul avea să fie diferit, diferite şi cuvintele lor, şi toată plimbarea. Să traverseze? Să nu traverseze?

Traversară. Pe panta blândă şi liberă care urca de la râu se aliniau culturi regulate. În afară de sălcii, mari iubitoare de apă, care optaseră de bunăvoie pentru malul râului, se mai vedeau şiruri de mesteceni şi brazi şi, mai departe, o mlaştină colmatată, cu broaşte şi frunze moarte, cu o formă atât de regulată, încât se vedea că fusese creată artificial. Ce era oare? Un vechi domeniu abandonat? Pe cine să întrebe?

De acolo, văzută printre mesteceni şi sălcii, biserica părea şi mai frumoasă şi parcă inaccesibilă. Altădată, la sunetul clopotelor venea probabil şi satul vecin, ale cărui ogoare erau aproape.

Dar erau sătui de sate şi urmară firul apei.

Ar fi fost plăcut să se aventureze pe jos în lumea aceasta care avea viaţa ei proprie, viaţă închisă de umbră şi umezeală. În locurile mai puţin adânci se vedea şi se auzea cutremurându-se suprafaţa apei; în alte locuri erau ochiuri de apă aparent nemişcate, ciudate, inexplicabile, şi peste tot umblau păianjenii de apă în regată şi probabil că erau peşti şi

raci. Dar malul le era interzis din cauza unei bariere de netrecut din urzici şi a unui pâlc de arini prea deşi.

O salcie enormă şi diformă pleca de pe malul lor şi îşi întindea trunchiul spre celălalt mal, ca un pod, iar ramurile ei îndoite şi contorsionate erau ca nişte bare de sprijin.

— Un adevărat baobab! strigă Clara bătând din palme. Ce splendoare! Să trecem dincolo! Terenul pare mai accesibil!

Inokenti clătină din cap cu un aer de neîncredere. Dar Clara sărise deja pe trunchiul înclinat şi îi întindea mâna ei puternică.

— Haidem!

I se părea că acest lucru nu ar fi putut avea decât urmări fericite. Pe celălalt mal ar fi găsit sau şi-ar fi spus ceva care ar fi dat sens plimbării lor.

Recalcitrant, Inokenti îi întinse până la urmă mâna lui delicată.

Trunchiul de salcie se întindea fără denivelări, dar destul de sus. Inokenti păşea încet şi cu grijă, fără se uite în jos. În plus, ramura de care se ţineau le închise drumul şi trebuiră să sară pe deasupra. Făcu lucrul acesta într-o tăcere perfectă, iar faţa lui reflecta o concentrare extremă. Săriră fără să se zgârie prea tare. Dar se vedea că Inokenti nu era prea încântat de această trecere.

Celălalt mal nu le aduse nimic. Îşi spuseră lucruri banale. De sus se auzea huruitul înfundat al unui tractor. În curând, drumul se îndepărtă de malul apei. Trebuiră să părăsească umbra, să urce pe singurul drum posibil. Inokenti şchiopăta din ce în ce mai tare.

Ajunseră la curtea unui colhoz deschis, cu o căsuţă şi un capăt de hangar. Căsuţa trebuia să îndeplinească rolul de birou: era încununată de un drapel roz pal, care se mişca puţin. Hangarul era destul de lat ca să cuprindă următoarea lozincă, scrisă pe un singur rând: „Înainte! Comunismul va învinge!” O mulţime de vehicule vechi, cărămizii, de un albastru şters sau de un verde lepros, destinate unor misiuni misterioase, cu trompele lor, cu gurile de tun, cu timonele lor şi, printre ele, o bucătărie mobilă şi remorci cu armăturile căzute sau lăsate în jos se etalau peste tot, abandonate pe o

suprafaţă vastă, la fel de chinuită şi brăzdată ca şi în sat şi aproape impracticabilă. Un bărbat îmbrăcat cu o haină lungă şi jegoasă rătăcea fără scop de la un vehicul la altul, se înclina, se ridica iar, examina nu se ştie ce. Era singur.

Pe deal zumzăia unicul tractor.

Nu era alt drum şi trebuiră să treacă prin curte, aşa cum se putea, pe crestele făgaşelor. Inokenti şchiopăta. Căldura era din nou apăsătoare. Coborâră spre râu.

Curgea sub un pod de beton. Podul acesta banal şi robust unea cele două râuri în ecuaţie, ca două destine. Probabil că fă-cea parte dintr-un drum naţional.

— Dacă am face autostopul? propuse Inokenti. Doar n-o să ne întoarcem pe jos la gară?

Ziua era la mijloc, plimbarea, la sfârşit.

Cine i-a înzestrat pe oameni cu membrana aceea care îţi arată aproape vizibil, aproape audibil, ce trebuie să faci ca să vii în ajutorul altui om?

Dar nu trebuia să se întâmple nimic. Nu putea să se întâmple.

Sub pod descoperiră un izvoraş. Se aşezară, băură, avură chef să se ude pe picioare.

Atunci, deasupra capetelor lor se auzi un huruit puternic. Ieşiră imediat şi priviră în sus, spre şosea.

Pe asfalt defila o coloană de camioane mici şi noi, identice, acoperite cu prelată. Fruntea şi coada coloanei se pierdeau la orizont. Vehicule cu antene, camioane de depanare, camioane-cisternă „Inflamabil”, camioane care remorcau bucătării. Între vehicule, distanţa de douăzeci de metri era neclintită, atât era de riguroasă ordinea în coloana aceasta care huruia pe pod. În fiecare cabină, lângă şofer, se afla un subofiţer sau un ofiţer. Prelatele adăposteau numeroşi soldaţi: deschizăturile rabatabile şi spatele camioanelor lăsau să se vadă feţele lor indiferente faţă de locurile din care plecaseră, faţă de locurile pe care le traversau, faţă de locurile în care aveau să ajungă, feţe de lemn în timpul serviciului.

Între momentul în care Clara şi Inokenti se ridicaseră şi tăcere numărară o sută de vehicule.

Apa începu din nou să clipocească mângâind pilonii ferestruiţi ai vechiului pod din lemn.

Inokenti se lăsă să cadă pe o piatră, aproape de pârâu, şi spuse cu un aer rătăcit:

— O viaţă care se prăbuşeşte.

— De ce? În ce, Ink? întrebă ea cu un accent de disperare. Mi-ai promis că îmi vei explica totul şi nu mi-ai explicat nimic!

Îi aruncă o privire de bolnav. Luă o crenguţă în loc de creion. Desenă un cerc pe pământul umed.

— Vezi cercul acesta? E patria noastră. E primul cerc. Iată-1 pe-al doilea (făcu un cerc mai mare): e omenirea. S-ar putea crede că primul se înscrie în al doilea? Gândeşte-te! Între cele două există bariere de idei preconcepute. Şi chiar sârme ghimpate şi mitraliere. Nici cu trupul, nici cu sufletul nu putem trece de aceste obstacole, în cea mai mare parte a timpului. Aşa că omenirea parcă nici n-ar exista. Ce de patrii, numai patrii, toate diferite, pentru toţi oamenii...

În zilele următoare, Secţia Specială îi propuse Clarei să completeze un chestionar confidenţial. Ea îl completă fără eforturi: o origine socială imaculată, o viaţă în floare, încununată de bunăstare materială, liberă de orice lucru care ar fi compromis un cetăţean.

Notele informative trecură din mână în mână şi, după câteva luni, primiră un aviz favorabil. În timpul acesta, Clara îşi termină studiile superioare şi trecu pragul postului de gardă care păzea misterele din Marfino.

CAPITOLUL XLV

Ca şi celelalte tovarăşe de promoţie din Şcoala de Transmisiuni, Clara ascultase instrucţiunile îngheţate ale lugubrului maior Şikin.

Aflase că avea să muncească printre spioni periculoşi, câini de pază ai imperialismului mondial şi ai Serviciilor Secrete americane, întotdeauna dispuşi să-şi vândă ţara pe nimic.

Fu trimisă la laboratorul de vidare. Aşa era numit atelierul în care se fabricau tuburi electronice, în folosul celorlalte laboratoare. La început erau suflate într-o suflerie alăturată; apoi, în atelierul de vidare propriu-zis, care ocupa o încăpere mare şi întunecată orientată spre nord, tuburile erau vidate de trei pompe huruitoare. Aceste pompe împărţeau camera ca nişte dulapuri. Chiar şi ziua se aprindea lumina. Solul, cu dale, răsuna de ecoul paşilor şi al scaunelor mutate. În faţa fiecărei pompe, aşezat sau în picioare, se agita un „pompist" specializat, recrutat dintre deţinuţi. În două sau trei locuri, alţi prizonieri erau aşezaţi la măsuţe. Ca „externi" nu erau decât tânăra Tamara şi şeful laboratorului, care purta o tunică de căpitan.

Acest superior al Clarei îi fusese prezentat în biroul lui Iakonov; era un evreu bătrâior, rotofei, cam plictisit. Considerând că era inutil s-o sperie şi el, îi făcu semn să-l urmeze şi îi spuse pe scară:

— Bineînţeles, nu ştiţi să faceţi nimic şi nu cunoaşteţi nimic?

Clara răspunse ceva vag. Spre groaza ei, la ruşinea de a fi demascată se adăuga spaima de a etala în plină zi o ignoranţă demnă de râs.

Intră în laboratorul care adăpostea monştrii în combinezoane albastre ca un om care se aventurează într-o cuşcă de fiare sălbatice. Se temea să şi ridice ochii.

De fapt, trei pompişti, ca nişte fiare în cuşcă, se învârteau pe lângă pompele lor. Aveau de îndeplinit o comandă urgentă şi nu dormeau de două nopţi. La pompa din mijloc, totuşi, un

prizonier de patruzeci de ani bătuţi, pleşuv, cu o barbă de şase zile, se opri, zâmbi de la o ureche la cealaltă şi declară:

— Uitaţi-vă, băieţi! Vin întăririle!

Şi toată teama ei se risipi. Erau atâta bunătate şi candoare în această exclamaţie încât Clara trebui să se stăpânească să nu răspundă cu un zâmbet.

Cel mai tânăr dintre tehnicieni, care lucra la pompa cea mai mică, se opri la rândul lui. Era un adolescent cu faţa veselă, de ştrengar, cu ochi nevinovaţi. Privirea pe care i-o aruncă Clarei era privirea unui bărbat lipsit de apărare. Nici un băiat nu o privise astfel pe Clara.

În schimb, cel mai bătrân dintre pompişti, Dvoietiosov, a cărui enormă maşină zumzăia în fundul camerei cu o intensitate deosebită, era un vlăjgan înalt prost construit, osos, dar cu burta flască, şi care, de departe, o privi dispreţuitor, de sus, şi se ascunse în spatele dulapului, de parcă i-ar fi fost groază să privească o asemenea oroare.

După aceea văzuse că acest comportament nu avea nimic jignitor, că acest om se purta la fel cu toţi „externii” şi nu putea să vadă un şef fără să-şi facă pompa să urle, forţându-l astfel pe intrus să ridice vocea. Îşi neglija îmbrăcămintea într-un mod provocator, putea să se prezinte la muncă cu un nasture de la pantaloni suspendat fragil de un fir de aţă sau cu o gaură în fund, cu singura concesie că, în prezenţa fetelor, nu-şi băga mâna sub salopetă ca să se scarpine.

— Până la urmă, sunt în ţara mea! De ce să te ruşinezi când eşti în patria ta adevărată!

Cât despre pompistul din mijloc, deţinuţii, chiar şi cei mai tineri, îl strigau pe numele de familia, Zemelia, şi el nu se formaliza în faţa acestei familiarităţi. Era un om în genul celor numiţi de psihologi „solari” şi evocaţi de limbajul popular sub numele de „Ion care râde cu gura până la urechi”. Observându-l în săptămânile următoare, Clara remarcă faptul că nu regreta nici o pierdere, fie că era vorba de un creion rătăcit sau de viaţa lui mutilată, că nu se supăra pe nimic şi pe nimeni, că nu se temea. Era un inginer strălucitor, specialist în motoare de avion, care eşuase la Marfino din greşeală, dar se obişnuise cu casa şi nu ardea de dorinţa de a

ieşi, considerând pe drept cuvânt că nu ar fi câştigat nimic din acest schimb.

Seara, atunci când pompele se linişteau, lui Zemelia îi plăcea să vorbească în linişte sau să-i asculte pe alţii.

— În vremurile bune era de ajuns să iei cinci ruble şi să-ţi cumperi ce doreai, peste tot erau vânzători care îţi propuneau ceva, spunea el cu un zâmbet larg. Nimeni nu-ţi vindea rahat. Cizmele erau cizme adevărate şi le purtai zece ani fără să le lipeşti şi încă cincisprezece după ce le reparai. Nu tăiau pielea la limită, ca astăzi, nu, îţi înfăşurau piciorul pe deasupra. Şi apoi mai erau, nu-mi aduc aminte acum cum se chemau, cizmele acelea roşii cu motive colorate, cu talpa tăbăcită în alcool, acelea nu erau cizme, erau ca un suflet de schimb. (Zâmbitor, clipea aşa cum se face în faţa soarelui de iarnă.) Uitaţi, în gări, de exemplu... Nu dormea nimeni pe jos, nu petreceai zile întregi şi nu te omorai pentru un bilet. Era de ajuns să ajungi cu un minut înainte, să cumperi locul, să urci, erau întotdeauna vagoane libere. Şi trenurile nu erau cruţate, mergeau repede, trebuia să le vedeţi. Pe scurt, viaţa era *simplă*, fără poveşti...

Cel mai în vârstă dintre tehnicieni, legănându-se cu tot trupul lui masiv, cu pumnii strânşi în buzunare, părăsea colţul întunecos în care era ascunsă cu grijă masa lui de privirile autorităţilor şi venea să asculte şi el. Se oprea în mijlocul camerei, cu ochelarii lunecând de pe nas, cu o privire oblică a ochilor lui ieşiţi din orbite.

— Zemelia! Ai cunoscut deci vremea ţarului. Zemelia se scuza cu un zâmbet: „Ce să faci”.

— Cu atât mai rău pentru tine, replica Dvoietiosov, clătinând din cap. Trebuie să le uiţi. Noi, acum, ne jucăm cu pompa socialistă.

— Dar în fine, spunea timid Zemelia, e mai mult sau mai puţin organizat socialismul.

— Crezi? spunea bărbatul mai vârstnic, rostogolindu-şi ochii.

— Bineînţele-e-e-s. Din 1933, cred.

— Adică de când a fost foamete în Ucraina? Stai, stai, atunci ce se fabrică zi şi noapte la pompele noastre, în momentul acesta?

— În momentul acesta? Comunismul, desigur, răspundea Zemelia radios.

— Ce? Ai tu întotdeauna răspunsul pregătit!... mormăia decanul pompiştilor cu un aer bovin, apoi se întorcea în colţul lui, târându-şi picioarele.

Vorbeau aşa pentru ei sau pentru Clara? Totuşi, ea nu îi denunţase niciodată.

Obligaţiile ei se dovediră a fi modeste: în schimburi cu Tamara, trebuia să se prezinte dimineaţa, o dată la două zile, şi să asigure serviciul până la şase seara; a doua zi începea tura după prânz şi stătea până la unsprezece noaptea. Căpitanul era mereu prezent dimineaţa, fiindcă putea fi convocat de superiori la orice oră din zi, dar seara nu venea niciodată, nefiind obsedat de avansare. Misiunea principală a fetelor era să facă act de prezenţă, adică să-i spioneze pe deţinuţi. De altfel, pentru „formarea” lor, şeful le încredinţa lucrări neînsemnate, care nu erau urgente. Clara nu o vedea pe Tamara decât două ore pe zi. Sus-numita Tamara lucra la baza Marfino de un an şi vorbea normal cu deţinuţii. Clara observă chiar că era în termeni mai mult decât intimi cu unul din ei, că îi aducea cărţi, dar acest schimb nu era văzut niciodată. În plus, fără să trebuiască să iasă din Institut, Tamara frecventa cursurile de engleză puse la dispoziţia „externilor”, ţinute de profesori deţinuţi (aceştia munceau benevol, bineînţeles, şi acesta era un aspect folositor). Tamara risipi curând groaza Clarei, care se temea de atrocităţile pe care le-ar fi putut săvârşi aceşti oameni.

Până la urmă, Clara începu să vorbească cu unul dintre prizonieri. De fapt, nu era un criminal de stat, ci un deţinut de „drept comun”, cum erau puţini la Marfino. Era vorba despre suflătorul Ivan, un meseriaş prea bun, spre ghinionul lui. Bătrâna lui soacră spunea despre el că era regele meseriaşilor şi împăratul beţivanilor. Câştiga mult, bea de stingea şi, atunci când era în viile Domnului, îşi bătea femeia şi îşi teroriza vecinii. Toate acestea erau ceva normal, dar

într-o zi drumul lui Ivan se încrucişă cu drumul MGB-ului. Un „tovarăş” fără galoane sau trese, dar respirând autoritatea, îl convocă şi îi propuse să lucreze cu un salariu de trei mii de ruble. La serviciul lui, Ivan primea mai puţin, dar câştiga până la urmă mai mult, fabricând piese suplimentare. Uitând cu cine avea de-a face, îndrăzni să ceară patru mii de ruble pe lună. Interlocutorul lui prea calificat îi acordă un spor de două sute de ruble. Ivan nu acceptă. Necunoscutul îl concedie. După următorul salariu, cum se îmbătase şi făcea mare zarvă în curte, miliţia, până atunci surdă la toate apelurile, se arătă sub forma unui detaşament complet care îl luă. A doua zi fu judecat, primi un an şi, după verdict, apăru în faţa aceluiaşi Manitu fără insigne, care îi explică faptul că îl aştepta aceeaşi muncă în acelaşi loc, dar fără bani. Dacă era nemulţumit de aceste dispoziţii, putea să plece să scoată cărbune, dincolo de Cercul Polar.

Acum Ivan era acolo, suflându-şi tuburile electronice cu forme ameţitoare şi mereu schimbate. Timpul i se apropia de sfârşit, dar avea cazierul pătat, şi, ca să nu fie expulzat din Moscova, îşi implora şefii să-l păstreze în acelaşi loc în calitate de extern, chiar cu un salariu de o mie cinci sute de ruble.

Nici un om din *şaraşka* nu ar fi fost impresionat de această poveste fără răutate, nici de concluzia ei fericită, fiindcă acolo erau oameni care petrecuseră cincizeci de zile în celula condamnaţilor la moarte şi alţii care îl cunoscuseră personal pe Papa sau pe Albert Einstein. Clara fu totuşi mişcată de această istorie. În definitiv, după vorbele lui Ivan, oamenii aceia „făceau tot ce voiau”.

Speriată de politici, menţinea între ea şi ei distanţa raporturilor oficiale circumspecte. Povestea suflătorului insinua totuşi în mintea ei bănuiala că, printre aceste salopete albastre, puteau să se afle oameni la fel de inocenţi... Dacă era aşa, tatăl ei avusese oare ocazia să condamne unul din ei?

Nu era nimeni pe care să-l poată întreba, nici acasă, şi nici la muncă. Prietenia ei faţă de Inokenti şi plimbarea lor nu

avuseseră nici o urmare, fiindcă plecase din nou în străinătate în tovărăşia Narei.

Totuşi, în anul acela, Clara îşi făcu primul ei prieten adevărat. Pe Ernst Golovanov nu-l cunoscu la muncă. Era un critic literar pe care îl adusese Dinera acasă, într-o bună zi. Nimic din junele prim seducător, de-abia avea înălţimea Clarei - văzut de departe, părea mai scund - iar fruntea şi capul lui pătrat dominau un trunchi la fel de pătrat. Cu puţin mai în vârstă decât Clara, părea deja matur, cu burta lui mare şi alura puţin sportivă. (Dacă trebuie să spunem totul, adevăratul lui nume era Saunkin şi Golovanov era pseudonimul ales de el.) Dar era un băiat cultivat, aşezat, interesant, care se gândea deja să intre în Uniunea Scriitorilor.

Într-o zi îl însoţi la Malîi Teatr. Se juca *Vasa Jeleznovna*. Spectacolul era deplorabil. Sala era pe jumătate goală. Artiştii erau probabil demoralizaţi. Soseau pe scenă plictisiţi, ca nişte angajaţi la birou, şi se întorceau în culise cu bucurie. În faţa acestui gol, jocul lor era aproape umilitor: machiajul şi rolurile evocau o distracţie prea frivolă pentru adulţi. În liniştea auditoriului nu s-ar fi mirat nimeni dacă o voce calmă, vorbind pe un ton intim, i-ar fi sfătuit: „Haideţi, copii! Nu mai faceţi pe bufonii!”, aducând astfel prăbuşirea totală a piesei. Umilirea actorilor contamina sala. Fiecare era dominat de impresia că se vârâse într-o acţiune lipsită de strălucire şi îi era ruşine să-şi privească vecinul. Astfel că antractele se scufundau în aceeaşi tăcere ca şi derularea scenelor. Cuplurile schimbau şoapte muribunde sau umblau prin foaier fără să scoată un sunet.

Pentru Ernst şi Clara, primul antract se desfăşură în felul acesta: Ernst pleda pentru Gorki şi se indigna în numele lui, văzându-l atât de prost interpretat, şi nu-l scutea de critică pe Jarov, artist al poporului, care juca însă cu o inconştienţă neruşinată; cu mai multă asprime încă, critică rutina endemică din Ministerul Culturii, care cuprinsese până la urmă teatrul nostru şi magnifica sa tradiţie realistă, inspirându-le neîncredere spectatorilor. Ernst nu era numai un scriitor capabil să mânuiască penelul cu îndemânare:

vorbea simplu şi elegant, fără să se bâlbâie sau să lase frazele neterminate, când se enerva.

La al doilea antract, Clara îi ceru să rămână cu ea în lojă şi îi spuse:

— Dacă sunt sătulă de Gorki şi Ostrovski e din cauză că m-am săturat să văd cum stigmatizează puterea capitalului, să aud cum denunţă jugul familiei, cu toţi bătrânii aceştia care se căsătoresc cu fete tinere. De cincizeci de ani, de o sută de ani nu se mai întâmplă aşa şi noi ne tot încăpăţânăm să facem zarvă şi să denunţăm realităţi moarte şi îngropate. Realitatea de astăzi nu poate fi văzută pe scenă.

— E puţin adevărat.

Ernst o privi pe Clara cu un zâmbet binevoitor şi curios. Nu se înşelase în privinţa ei. Fata aceasta nu avea un exterior foarte seducător, dar nu te plictiseai în compania ei.

— La ce vă gândiţi concret?

Nu era nimeni în lojile vecine, nici deasupra lor, la orchestră. In şoaptă şi încercând să nu trădeze secrete de stat, nici interesul pe care îl simţea faţă de aceşti oameni, Clara îi povesti lui Ernst că lucra cu nişte prizonieri care îi fuseseră zugrăviţi ca nişte câini de pază ai imperialismului, dar care se dovediseră a fi cu totul altfel şi foarte diferiţi între ei. Se întreba cu durere şi îl întrebă şi pe Ernst dacă nu existau şi nevinovaţi printre ei.

Ernst ascultă cu atenţie tot ce îi spunea şi îi răspunse cu judecata unui om care s-a gândit deja la acest lucru:

— Cu siguranţă. E un lucru inevitabil în orice sistem penitenciar, oricum ar fi.

Clara nu înţelegea despre ce sistem putea fi vorba şi, fără să se gândească la răspunsul ei, simţi nevoia de a împrumuta concluziile de la suflătorul de sticlă:

— Dar, Ernst, asta înseamnă că fac ce vor ei! E îngrozitor!

Pumnul ei puternic se încleştase pe catifeaua roşie a balustradei. Golovanov îşi puse degetele scurte alături, dar nu pe degetele Clarei, fiindcă nu practica genul acesta de intimităţi pe care le aduce întâmplarea.

— Nu, răspunse el cu blândeţe şi fermitate. Nu putem spune că „fac ce vor”. Mai întâi, ce să „facă”? Şi ce să

„voiască”? De fapt, e Istoria. Dumneavoastră şi cu mine considerăm acest lucru oribil, dar spuneţi-vă, Clara, că nu trebuie să ne resemnăm cu legea numelor mari. Cu cât este mai vast câmpul unui eveniment istoric, cu atât se înmulţesc şansele unor anumite erori, judiciare, tactice, ideologice, economice. Noi nu îmbrăţişăm totalitatea procesului decât în liniile sale directoare şi esenţialul este să te convingi că e inevitabil şi necesar. Uneori, cineva este prejudiciat. Cineva care nu merită. Şi morţii din război? Şi victimele, absolut nevinovate, ale cutremurului din Aşhabad? Dacă se intensifică circulaţia automobilelor, va creşte şi numărul accidentelor. Înţelepciunea practică este să accepţi viaţa în desfăşurarea ei totală, cu dobânda ei de victime necesare.

În explicaţia aceasta era mult bun-simţ. Clara se cufundă în gânduri.

Soneria sunase de două ori şi spectatorii se întorceau în sală.

În actul al treilea, Roiek, care o interpreta pe sora mai mică a Vasei, făcu să se audă vocea ei melodioasă şi reuşi să repună spectacolul pe picioare.

Clara nu-şi dădea seama că nu era pasionată de nevinovatul anonim, trimis de lege să putrezească demult dincolo de Cercul Polar, ci de cel mai tânăr dintre pompişti, cu ochii lui albaştri, obrajii acoperiţi de un bronz auriu, aproape un copil în ciuda celor douăzeci şi trei de ani. De la prima întâlnire, ochii băiatului scânteiaseră de o flacără de adoraţie nestinsă şi Clara nu mai avea odihnă. Nu putea să ia în consideraţie, nici să aprecieze la justa lui valoare faptul că Rostislav venea dintr-un lagăr în care, timp de doi ani, nu văzuse o singură femeie. Ea se simţea doar, şi pentru prima dată, obiect de admiraţie.

Admiraţia aceasta, de altfel, nu excludea orice alt sentiment la acest vecin al Clarei. Într-o asemenea recluziune, condamnată practic la lumina electrică, adolescentul părea să-şi trăiască viaţa, foarte plină, efervescentă: acum meşterea câte ceva fără ştirea şefilor; acum învăţa engleză pe ascuns, ore întregi; acum telefona prietenilor, în alte laboratoare, şi se ducea să-i întâlnească pe

hol. Mişcările lui erau întotdeauna agile şi întotdeauna, în orice moment, mai ales în clipa prezentă, părea acaparat fără rezerve de un interes captivant. Şi admiraţia lui faţă de Clara nu era decât una dintre aceste distracţii entuziaste.

Nu neglija, de altfel, să-şi îngrijească exteriorul şi răscroiala salopetei lăsa să se vadă, sub o cravată bălţată, o bucăţică de pânză de o albeaţă impecabilă (dar Clara nu ştia că acela era faimosul „plastron” inventat de Rostislav dintr-un cearşaf de la intendenţă tăiat în şaisprezece).

Tinerii pe care îi întâlnea Clara afară, mai ales Ernst Golovanov, aveau deja succes în carieră, se îmbrăcau, se deplasau, discutau cu intenţia evidentă de a nu-şi pierde o uncie de demnitate. În vecinătatea lui Rostislav, Clara se simţea în largul ei şi avea chef să facă şi ea pozne. Îl observa pe furiş cu o simpatie crescândă. Nu putea să-şi închipuie că un băiat ca el şi un om ca Zemelia ar fi putut fi într-adevăr câinii de pază ai imperialismului, contra cărora o prevenise maiorul Şikin. Ardea de dorinţa de a şti, mai ales în cazul lui Rostislav, crima pe care trebuia s-o ispăşească. Şi dacă mai avea mult. (Nu era căsătorit, în orice caz.) Nu putea să se hotărască să-l întrebe personal, imaginându-şi că un asemenea procedeu ar traumatiza interlocutorul, aducându-i în faţa ochilor un trecut abominabil de care sărmanul băiat voia să se scuture, ca să scape pentru totdeauna.

Trecură două luni. Clara, perfect obişnuită cu toată lumea, auzise o grămadă de poveşti care nu aveau nimic de-a face cu serviciul. Rostislav pândea momentul în care, în timpul gărzii de seară, sau al cinei prizonierilor, Clara rămânea singură în laborator; îşi făcea o datorie din a se întoarce acolo ca să ia cine ştie ce obiect uitat sau ca să lucreze în linişte.

În timpul acestor vizite vesperale, Clara începu să uite admonestările responsabilului operaţional...

Seara se deschideau zăgazurile, normal, şi aveau loc nişte discuţii torenţiale, ale căror ape sălbatice duceau cu ele orice dig, orice prudenţă.

Adolescentul nu voia să scape de un trecut abominabil. Nu erau în el decât o tinereţe distrusă şi o sete nepotolită de a cunoaşte şi a savura tot ce nu putuse încă să guste.

Locuise deci cu mama lui într-un sătuc din Podmoskovie, nu departe de Canal. Îşi terminase studiile secundare şi apoi membrii Ambasadei Statelor Unite închiriaseră o izbă din sat. Ruska şi doi colegi de-ai lui comiseseră imprudenţa (din curiozitate, desigur) de a merge de două ori la pescuit cu aceşti americani. Acest lucru nu păru să aibă consecinţe, Ruska intră la Universitatea din Moscova, dar, în septembrie, când se întoarse în sat, fu arestat discret — atât de discret, că mama lui nu ştiu mult timp ce i se întâmplase. (Se pare că MGB-ul îşi aranja întotdeauna afacerile în aşa fel, încât inculpatul să nu aibă timp să ascundă ceva sau să transmită un semnal ori o vorbă celor apropiaţi.) Îl închiseră în Lubianka (închisoare de care Clara nu auzise niciodată vorbindu-se înainte de Marfino). Se cercetă problema lui. Încercară să scoată de la Rostislav o mărturisire referitoare la misiunea pe care i-o încredinţaseră Serviciile Secrete americane şi adresa apartamentului clandestin în care îşi prezenta rapoartele. Ruska recunoştea că pe atunci era un căţelandru şi nu ştiuse decât să-şi scâncească dezorientarea. Apoi se întâmplase minunea: îl scoseseră pe Ruska din Lubianka aceea de unde nu iese nimeni fără o taxă vamală grea.

Acest lucru se întâmpla în 1945. Şi de atunci stătuse la pândă.

Toată noaptea, Clara fusese foarte excitată de acest preambul. A doua zi, după-amiază, îşi bătu joc de ultimele precepte de vigilenţă, trecu peste ultimele limite ale decenţei, se aşeză fără fasoane lângă Ruska şi, în zumzetul modest al micii pompe, continuară discuţia.

În pauza de la micul dejun, amândoi te făceau să te gândeşti la doi copii care muşcă pe rând din acelaşi măr. Erau surprinşi că lăsaseră să treacă atâta timp şi nu se mărturisiseră unul altuia. De-abia terminau frazele. Întrerupând nerăbdător vorbele Clarei, Rostislav îi lua mâinile şi ea nu vedea nici un rău în asta. După ce plecă toată lumea, atingerile acestea de umeri şi degete căpătară un sens nou. Clara văzu chiar în faţa ei ochii aceia albaştri luminoşi care insinuau în ea tot extazul lor ameţit.

Cu o voce întretăiată, Rostislav îi spunea:

— Clara! Cine ştie când o să mai fim astfel? Pentru mine e un miracol! Sunt la picioarele dumitale! (Îi apăsa deja, îi mângâia mâinile.) Clara! Destinul meu e să agonizez poate o viaţă întreagă în închisoare. Fă din mine un bărbat fericit, ajută-mă ca în cea mai rea dintre celule, în taină, să mă încălzesc cu amintirea acestei clipe! Lasă-mă să te sărut!

Clara se simţea o zeiţă coborâtă să viziteze un prizonier în fundul unei temniţe. Rostislav o atrase spre el şi îi imprimă pe buze un sărut de o energie exterminatoare, sărutul unui prizonier torturat de abstinenţă. Sărut pe care ea i-l întoarse...

În cele din urmă, se smulse de lângă el, se întoarse, tulburată, cuprinsă de ameţeală...

— Plecaţi... Îl imploră ea.

Rostislav se ridică şi rămase aşa, clătinându-se.

— Pentru moment, ieşiţi! îi porunci Clara.

El ezită. Se supuse. Pe prag, demn de milă, rugător, se întoarse spre ea şi dispăru pe culoar ca înghiţit de un val de aer.

În curând, pauza se termină şi se întoarseră cu toţii.

Clara nu îndrăznea să-şi ridice ochii, nici spre Ruska, nici spre altul. Simţea cum se aprinde în ea o flacără care nu era flacăra ruşinii. Bucurie? Poate, dar o bucurie fără linişte.

Auzi apoi anunţându-se că prizonierii aveau dreptul la un brad de Crăciun. Petrecu trei ore în nemişcare, lucrând cu degetele: împletea fire de plastic multicolor pentru a face un coşuleţ cu care să împodobească bradul.

Întors din vizită, suflătorul Ivan modelă doi drăcuşori din sticlă fluturând comic nişte puşti, apoi, cu sticlă topită, fabrică o colivie în care agăţă cu un fir de argint un clopoţel, argintiu şi el, care răsuna melancolic.

CAPITOLUL XLVI

În prima jumătate a zilei, fără să fie ger, un cer jos şi tulbure apăsa peste Moscova. Înainte de prânz, atunci când cei şapte prizonieri săriră din micul autobuz în curtea de promenadă a *şaraşkăi*, primii fulgi, nerăbdători, izolaţi, începură să cadă.

Unul dintre fulgii aceştia, unul dintre aceste desăvârşite hexagoane stelate se aşeză pe mâneca paltonului vechi şi ros pe care îl adusese Nerjin de pe front. Se opri în mijlocul curţii şi aspiră aerul cu toată puterea.

Locotenentul Schusterman era acolo şi îi spuse că trebuia să intre în clădire, fiindcă trecuse ora de plimbare.

Era agasant. Nu avea chef, îi era chiar cu neputinţă să vorbească despre vizită, să-şi comunice impresiile, să caute simpatia celorlalţi. Nu voia să spună nimic. Nu voia să audă nimic. Voia să rămână singur ca să filtreze încet, încet, cu toată fiinţa, toate sentimentele pe care le acumulase, înainte de a deveni amintiri.

Or, dacă există un lucru imposibil în *şaraşka* şi în orice lagăr, acela este singurătatea. Peste tot celule, compartimente de tren speciale, vagoane pentru boi, barăci concentraţionare, săli de spital, şi peste tot bărbaţi, şi iar bărbaţi, străini sau cunoscuţi, delicaţi sau brutali, dar mereu şi mereu bărbaţi.

Pătrunzând în clădire (deţinuţii aveau intrarea lor rezervată: o scară din lemn care dădea într-un hol subteran), Nerjin se opri şi se întrebă unde să meargă.

Găsi.

Pe o scară de serviciu periferică şi aproape scoasă din uz, care trecea pe lângă grămezi de scaune rupte întoarse cu fundul în sus, ajunse la un hol înfundat de la etajul al doilea.

Palierul acesta îi fusese dăruit ca atelier pictorului deţinut Kondraşov-Ivanov. Omul acesta nu avea nimic de-a face cu obiectivul major al *şaraşkăi*, dar era ţinut acolo aşa cum ţineau moşierii de odinioară un pictor ales dintre iobagi:

vestibulurile şi camerele Secţiei de Tehnică Specială erau vaste şi aveau nevoie de ornamente picturale. Mai puţin spaţioase, dar nu mai puţin numeroase erau locuinţele personale ale ministrului-adjunct, ale lui Foma Gurianovici şi ale altor colaboratori apropiaţi, şi acestea trebuiau urgent împodobite cu tablouri mari, frumoase şi gratuite.

Adevărul era că Kondraşov-Ivanov nu prea satisfăcea aceste exigenţe: pânzele lui erau cu siguranţă mari, nu costau nimic, dar nu erau frumoase. Colonei şi generali, atunci când veneau să-i viziteze galeria, încercau zadarnic să-l înveţe cum trebuia să deseneze, cum să-şi aleagă culorile şi trebuiau să se mulţumească suspinând cu ceea ce le oferea. Trebuie spus că operele acestea câştigau în frumuseţe atunci când erau încadrate de o ramă aurită.

În timp ce urca, Nerjin trecu pe lângă o pânză comandată pentru vestibulul Secţiei Tehnice Speciale, „A. S. Popov prezentând primul radio-telegraf amiralului Makarov”, apoi păşi pe ultima treaptă şi, înainte de a-l vedea pe artist, văzu sus, aproape de plafon, pe peretele din capătul palierului, un tablou înalt de doi metri, terminat, pe care nu-l voia nimeni.

Alte pânze erau agăţate de scară, unele fixate pe şevalete. Lumina venea de la două ferestre, din nord şi vest. Pe acelaşi palier dădea, lipsită de lumina Bunului Dumnezeu, lucarna zăbrelită cu perdea roz a Măştii de Fier.

Nu se vedea nimic altceva, nici măcar un scaun. Doi butuci de talie inegală, aşezaţi vertical, ţineau loc de scaune.

Deşi scara nu era încălzită şi aici domnea mereu un frig umed, mantaua căptuşită cu molton a lui Kondraşov-Ivanov zăcea pe pământ şi pictorul, cu braţele şi picioarele ieşindu-i dintr-o salopetă scurtă, stătea acolo, nemişcat, lung, inflexibil, insensibil la frig. Ochelarii groşi care îi acopereau faţa şi îi dădeau o înfăţişare severă erau legaţi de urechi şi rezistau la în-toarcerile bruşte pentru care Kondraşov era vestit. Privirea îi era aţintită asupra unui tablou. Ţinea pensula şi paleta şi braţele îi atârnau cât erau de lungi.

Auzind nişte paşi precauţi, se întoarse.

Cei doi bărbaţi îşi încrucişară privirile, cufundaţi încă în gândurile lor.

Vizita aceasta nu-l bucura pe pictor, care, în momentul acela, ar fi avut nevoie de singurătate şi tăcere.

Plăcerea de a-l revedea pe Nerjin îl învinse totuşi. Fără urmă de ipocrizie, chiar cu entuziasmul lui obişnuit şi întotdeauna disproporţionat, exclamă:

— Gleb Vikentievici? Dar intraţi!

Şi făcu un gest amplu de întâmpinare cu pensula şi paleta.

Pentru un artist, bunătatea este o virtute ambivalenţă: îi hrăneşte imaginaţia, dar îi devastează folosirea timpului.

Nerjin, mişcat, păşi pe ultima treaptă şi spuse încet, de parcă s-ar fi temut să nu trezească pe cineva:

— Nu, nu, Ipolit Mihalîci! Am venit pur şi simplu, dacă îmi permiteţi, să... stau în linişte.

— Da, da, bineînţeles! răspunse pe acelaşi ton, clătinând din cap, pictorul, care citise în privirea lui Nerjin, sau îşi amintise, că prietenul lui îşi întâlnise soţia. Se dădu înapoi, cu o mişcare de adio, şi arătă cu pensula şi paleta spre un butuc.

Ferindu-şi pulpanele paltonului pe care îl cruţase în tot timpul sejurului din lagăre, Nerjin se aşeză pe locul acesta, se sprijini de balustrada scării şi - deşi ardea de dorinţă - nu aprinse nici o ţigară.

Pictorul îşi aţinti privirea asupra aceluiaşi colţ de tablou. Tăcerea începu să curgă.

Nerjin avea pentru soţia lui un sentiment reînnoit, care îl chinuia cu o subtilitate plăcută.

Simţea ca un polen preţios în vârfurile degetelor cu care atinsese mâinile, gâtul, părul soţiei sale în momentul plecării.

Poţi să trăieşti ani întregi fără să ai parte de comuniunea trupească dintre un bărbat şi o femeie.

Îţi rămân: raţiunea (dacă mai vrea să stea în capul tău); convingerile (dacă au maturitatea necesară); şi apoi, până la setea cea mare, grija faţă de binele comun.

Lipseşte miezul.

Şi dragostea aceasta a unei femei, numai a ta, dragostea aceasta care lipseşte contrabalansează restul universului. Şi cuvintele acestea simple:

— Mă iubeşti?

— Da. Şi tu?

care fuseseră exprimate acolo printr-o privire sau printr-o mişcare a buzelor, îţi umplu inima cu răsunetul lor asurzitor.

În momentul acesta, Nerjin nu putea să-şi imagineze, nici să-şi amintească faptul că această femeie avea cel mai mic defect. Era făcută toată din calităţi. Din fidelitate.

Păcat că nu putuse s-o sărute şi la începutul întrevederii. Sărutul acela pierdut era irecuperabil. Buzele soţiei sale aveau inconsistenţa buzelor neglijate. Şi cât era de obosită! Şi ce aer de fiară încolţită avusese când vorbise despre divorţ.

Să divorţeze legal? Gleb ar fi lăsat-o să rupă fără regrete hârtia timbrată. Ce are de-a face statul cu uniunea inimilor? Şi chiar a trupurilor?

Destul de chinuit de viaţă, ştia că lucrurile şi evenimentele urmează o logică inflexibilă. În trecerea fiecărei zile, oamenii nu se gândesc la consecinţele inverse care s-ar putea naşte din acţiunile lor. Acel Popov, care inventase radioul, se gândise că dădea naştere unei plesnitori omniprezente, torturii pe care o exercitau difuzoarele asupra gânditorilor solitari? Sau germanii: îl lăsaseră pe Lenin să treacă pentru a distruge Rusia şi peste treizeci de ani se treziseră în faţa unei Germanii rupte în două. Sau Alaska. Ce greşeală prostească, lichidarea aceasta! Dar iată, tancurile sovietice nu mai puteau să ţintească spre America fără să-şi ude şenilele. Astfel, un fapt neglijabil trasează destinul planetei.

Nadia nu scăpa de regula aceasta. Divorţa ca să evite persecuţia. Odată divorţată, se va recăsători fără să-şi dea măcar seama.

Acest ultim gest al degetului fără verighetă îi strânsese inima în mod ciudat, era un adio pentru totdeauna...

Nerjin rămase tăcut şi preaplinul de bucurie al regăsirii care îi dilata încă toată fiinţa în autobuz se scurse încetul cu încetul, evacuat de consideraţii de o luciditate sumbră. Dintr-o dată, gândurile lui îşi regăsiră echilibrul şi reintră în pielea lui de prizonier.

— Îţi prieşte locul acesta, îi spusese ea.

Închisoarea îi pria.

Nu regreta cei cinci ani din temniţă. Înainte chiar de a fi îndepărtat, Nerjin ştia că erau amestecaţi cu fiinţa lui şi necesari vieţii sale.

Exista un punct de vedere asupra Revoluţiei mai just decât o privire prin gratiile pe care le ridicase chiar ea?

Şi ce alt loc îţi permite să cunoşti mai bine oamenii? Şi pe tine însuţi?

De câte rătăciri tinereşti, de câte elanuri prost îndreptate îl ferise drumul unic şi rigid prevăzut de închisoare!

Cum spunea Spiridon: „Libertatea e o comoară şi diavolii o păzesc”.

Şi visătorul acela, atât de puţin înclinat spre maimuţărelile secolului, ce pierduse în închisoare? Bineînţeles, nu avea voie să umble în împrejurimile Moscovei cu cutia de culori. Şi să aranjeze naturi moarte pe o masă. Expoziţiile? Dar nu ştia să le organizeze: în jumătate de secol nu expusese niciodată într-o sală bună. Banii pentru tablouri? Nu câştiga nici în libertate. Ataşamentul publicului? Aici era mai bine servit. Un atelier? Când era în libertate, nu dispunea nici de un palier neîncălzit ca acesta. Ca locuinţă şi atelier avusese întotdeauna o cameră lungă asemenea unui hol. Ca să poată lucra în largul său, trebuia să strângă scaunele şi să-şi ruleze salteaua, aşa că anumiţi vizitatori îl întrebau dacă era pe punctul de a se muta. Nu avea decât o masă şi atunci când picta o natură moartă, el şi soţia lui mâncau pe scaune.

În timpul războiului, uleiul de in dispăruse — folosea ulei de floarea-soarelui din raţia lui, ca să dizolve culorile. Cum, pentru a obţine cartele de alimente, trebuia să munceşti într-o întreprindere oficială, se alătură unui grup de apărare antichimică pentru a picta portretele laureaţilor militari şi politici în pregătire. I se comandară zece portrete, dar din cele zece candidate nu alese decât una, pe care o epuiza prin şedinţe de pozat interminabile. O reprezentă totuşi într-un mod care nu plăcu comandamentului şi nimeni nu revăzu acest portret numit „Moscova '41”.

Or, anul '41 se vedea limpede pe această pânză. Se vedea pe ea o fată tânără cu o uniformă antigaz. Părul arămiu rebel scăpa în toate părţile de sub mască şi îi înconjura capul cu o

aureolă tulbure. Capul era ridicat, ochii înnebuniţi priveau drept înainte, la ceva atroce, de neiertat. Nu era nici un strop de delicateţe tinerească în silueta acestei fete. Mâinile, gata de luptă, ţineau cureluşa caschetei şi această ţinută antiiperită, de un cenuşiu întunecat, era plină de pliuri drepte şi casante, suprafaţa aceasta spartă care arunca un reflex argintiu era o armură din timpurile cavalerilor. Nobleţea, duritatea şi resentimentele se reuniseră şi erau gravate pe faţa energică a acestei komsomoliste din Kaluga, în care Kondraşov-Ivanov văzuse o altă Ioana d'Arc!

La prima vedere, opera răspundea bine devizei: „Nu vom uita nimic, nu vom ierta nimic!”, dar depăşea orice măsură şi evoca nu ştiu ce forţă de nestăpânit: tabloul înspăimântă, aşa că nu îl expuseră şi rămase ani la rând în poiata pictorului, cu faţa la perete, până în ziua arestării.

Daniel, fiul lui Leonid Andreiev, care scrisese un roman, adună douăzeci de prieteni ca să li-l citească. O miercuri literară, în stilul ultimului secol... Romanul acesta îi aduse fiecărui ascultător douăzeci şi cinci de ani de reeducare prin muncă. Acest roman subversiv fu ascultat de Kondraşov-Ivanov, descendent al decembristului Kondraşov care, fiindcă participase la o insurecţie, fusese condamnat la douăzeci de ani de ocnă şi al cărui destin fusese marcat de o particularitate memorabilă: sosirea unei tinere guvernante franţuzoaice în Siberia şi dragostea care a urmat.

Adevărul este că Kondraşov nu eşuase într-un lagăr: după parafarea verdictului OSO[65] fu condus la Marfino şi condamnat să picteze un tablou pe lună, după dispoziţiile exprese ale lui Foma Gurianovici. În timpul celor douăsprezece luni din anul care trecuse, Kondraşov pictase, printre altele, tablourile agăţate de scară. Cine ar fi spus? El, care trăise cincizeci de ani şi mai avea încă douăzeci şi cinci de trăit, cunoscu, în locul unei existenţe banale, febra unui zbor, fiindcă nu ştia dacă va mai avea vreodată un asemenea an de recluziune senină. Nu era atent la ceea ce mânca sau la hainele cu care se îmbrăca, nici la apelul cotidian care

[65] Osoboe sovești̦eanie (Conferință specială), comisie specială deliberativă pe lângă Direcția Politică de Stat.

trecea iar şi iar pe deasupra capului său, ca pe deasupra atâtor oameni.

Era lipsit de orice relaţie cu alţi pictori. Nu mai vedea alte pânze în afară de pânzele lui. Sau de cele din albumele de reproduceri, care treceau prin vamă cu ţârâita şi care te lăsau să ghiceşti stilurile şi tendinţele picturii din Occident.

Oricare ar fi fost evoluţia acestei picturi, nu putea să influenţeze munca lui Kondraşov-Ivanov, nici să o afecteze, fiindcă toate creaţiile sale, toate descoperirile posibile se înscriau într-o pentagramă magică, iar cele cinci colţuri fuseseră ocupate o dată pentru totdeauna: două cu desenul şi culoarea, aşa cum le vedea numai el, două cu Binele şi Răul universal, ultimul chiar de artist.

Nu putea să se întoarcă spre peisajele de altădată, nici să recompună cu mâinile lui vechile naturi moarte, fiindcă toate lucrurile acestea, şi îndeosebi culoarea, îi apăreau într-o lumină nouă în celulele întunecate de „botniţe”: de atunci încolo, din memorie, picta peisaje şi naturi moarte pe care nu le mai pictase niciodată.

Una din aceste naturi moarte, conformă „careului egiptean” de 4 pe 5 (Kondraşov acorda o importanţă primordială acestui raport), era agăţată aproape de fereastra lui Mamurin. Jumătate din suprafaţa ei era ocupată de perspectiva verticală a unui platou de alamă strălucitoare. Un platou simplu care, totuşi, părea un scut eroic şi strălucitor! Lângă el, un urcior dintr-un metal obscur, cu canelurile smălţuite cu negru, şi care conţinea probabil apă, nu vin. Fondul era drapat cu un brocart galben auriu (în ultimul timp, Kondraşov se îndrăgostise de toate nuanţele de galben) care părea vălul Celui Nevăzut. În acordul acestor trei obiecte era ceva ciudat, care inspira un curaj fără posibilitatea întoarcerii.

(Nici un colonel nu dori această natură moartă, ar fi vrut ca platoul să fie culcat şi împodobit măcar cu un pepene verde tăiat.)

Kondraşov picta mai multe tablouri unul după altul, apoi revenea asupra lor. Nu ajunsese niciodată la punctul acela extrem în care artistul are sentimentul perfecţiunii. Nici nu ştia dacă acest sentiment exista. Îşi lăsa pânzele atunci când

nu mai distingea nimic în ele, când ochiul lui îşi folosea toată acuitatea. Le lăsa atunci când, la fiecare revenire, retuşurile se micşorau, când îşi dădea seama că-şi strica lucrarea în loc s-o îmbunătăţească.

Le lăsa întoarse spre perete, acoperite. Tablourile îl părăseau, se îndepărtau şi, când le revedea cu o privire spălată, înainte de a le livra pe nimic, pentru totdeauna, ca să decoreze un lux umflat, era pătruns de o ultimă încântare. Chiar dacă nu le-ar mai fi văzut nimeni niciodată, el era autorul lor!

...Redevenit atent, Nerjin începu să examineze ultimul tablou al lui Kondraşov.

Un izvor glacial ocupa centrul. N-ai fi putut spune în ce sens curgea: nu curgea, suprafaţa lui era gata să se acopere cu o pojghiţă de gheaţă. In locurile mai puţin adânci se vedeau nuanţa cafenie şi reflexul frunzelor moarte care îi acopereau patul. Prima zăpadă acoperea cele două maluri, gheaţa crăpată lăsa să se vadă iarba galbenă şi pătată, zbârlită. Pe un mal creşteau sălcii tinere; vagi până la impalpabil, udate de zăpada topită care le mai pudra încă. Esenţialul era în fund, la marginea acestei păduri stufoase care alinia brazi de un negru măsliniu în spatele unui mesteacăn luminos, dezarmat. Flacăra blândă, mierie, accentua obscuritatea şi coeziunea acestei cohorte de conifere, cu vârfurile îndreptate spre cer. Cerul era o piatră cioplită şi ruptă, dezolantă, iar soarele înecat, neputincios, se ducea să se culce într-o ceaţă întristătoare. Dar inima tabloului nu era aici: era în apa îngheţată a pârâului nemişcat, în grosimea şi adâncimea ei. Plumburie şi transparentă, foarte rece. Care absorbise şi păstra în ea echilibrul dintre toamnă şi iarnă. Dacă nu exista un alt echilibru, mai tainic.

În momentul acela, artistul îşi privea ţintă tabloul.

Există o regulă nescrisă pe care Kondraşov o ştia bine, ca toţi creatorii, şi de mult timp, şi încerca s-o combată, dar era din nou învins. Regula aceasta vrea ca nimic din ce a făcut autorul înainte să nu aibă greutate, valoare şi merit în ochii lui: numai opera de azi, singură şi unică, concentrează

experienţa întregii vieţi, numai ea desemnează zenitul darurilor şi inteligenţei, numai ea furnizează cea mai bună piatră de încercare a talentului.

Or, lui i se părea că ratase această pânză.

Până atunci, nemulţumirea precedase întotdeauna reuşita, iar disperarea aceasta prealabilă era întotdeauna uitată, pe când acum, opera această unică şi primă, cu care îşi făcuse adevărata ucenicie de pictor, îl dezamăgea: întreaga lui viaţă era deci zadarnică, nu avusese niciodată vreun talent.

Apa aceasta avea densitate, răceală, profunzime, nemişcare, dar nimic nu conta dacă nu traducea sinteza supremă a naturii. Sinteza aceasta - înţelegere, transparenţă şi împăcare universală - nu fusese niciodată descoperită de Kondraşov în el însuşi, dar o recunoştea şi o saluta în natură. Seninătatea aceea supremă era oare în apa aceasta? Era o durere care îl chinuia, care îl dispera, trebuia să ştie cu orice preţ dacă apa aceasta exprima seninătatea.

— Ştiţi, Ipolit Mihalîci, cred că mă alătur părerii dumneavoastră: toate peisajele acestea sunt cu adevărat ruseşti.

— Şi nu caucaziene? Întrebă Kondraşov-Ivanov, întorcându-se brusc. Ca ancoraţi pe nas, ochelarii nici nu se mişcară. Problema aceasta ridicată de Nerjin, deşi secundară, avea importanţa ei. Mulţi părăseau cu perplexitate peisajele lui Kondraşov care, prin nobleţea şi emfaza lor, nu li se păreau ruseşti, ci altfel, nu ştiau cum, poate caucaziene.

— Lucruri de felul acesta pot fi văzute oricând în Rusia, îi spuse Nerjin cu o voce din ce în ce mai sigură, apoi se ridică, făcu un tur, examina „O dimineaţă extraordinară” şi alte peisaje.

— Dar desigur, desigur, continuă pictorul emoţionat, clătinând din cap. Nu numai că e posibil în Rusia, dar chiar se văd. V-aş duce să vedeţi un asemenea peisaj, dacă am putea merge fără escortă! Ne-am obişnuit să considerăm natura din Rusia o sărăntoacă, nu prea favorizată, cu farmece modeste, şi asta din vina lui Levitan şi a urmaşilor lui. Dar dacă nu ar exista nimic altceva în natura noastră, spuneţi-mi, unde ne-

am căuta sinucigaşii prin foc? Şi rebelii *strelţî*. Şi revoluţionarii de la Narodnaia Volia?

Nerjin scoase un mormăit aprobator.

— E adevărat. Cu toate astea, Ipolit Mihalîci, aţi spus foarte bine, eu nu înţeleg de unde vine încăpăţânarea asta pentru expresia forţată. De exemplu, stejarul dumneavoastră „mutilat”? De ce trebuie să fie cocoţat pe o faleză? Sub el, evident, e abisul sau nici atât, fiind vorba de operele dumneavoastră. Cerul dumneavoastră nu e doar scuturat de furtună, e un cer care nu a văzut soarele niciodată, prin definiţie. Toate uraganele care urlă de două secole au trecut pe aici, au răsucit crengile stejarului, s-au străduit cu toate ghearele să-l dezrădăcineze de pe stâncă. Ştiu, sunteţi un shakespearian, aveţi nevoie de atrocităţi nemăsurate. Dar e demodat: în termeni statistici, asemenea situaţii afectează puţină lume. Nu trebuie să pui asemenea majuscule la bine şi la rău.

— Nu pot să vă aud vorbind aşa! strigă pictorul furios, scuturându-şi braţele imense. Ce s-a demodat? Crima s-a demodat? Dar şi-a făcut intrarea în epoca noastră! Pe timpul lui Shakespeare era o simplă distracţie nevinovată! Nu trebuie majuscule pentru Bine şi Rău, ci litere de cincisprezece etaje, care să clipească asemenea unor faruri! Fiindcă ne-am pierdut în prea multe nuanţe! Puţini oameni, statistic? Şi fiecare din noi? Câte milioane suntem?

— Nu e fals, bineînţeles... spuse Nerjin clătinând din cap la rândul său. Atunci când, în lagăr, ţi se propune să-ţi vinzi conştiinţa pe două sute de grame de pâine neagră... Dar toate acestea se fac fără zgomot, fără publicitate...

Kondraşov se îndreptă, desfăşurându-şi înălţimea neobişnuită. Şi privirea i se aţinti în faţă, la înălţime, ca privirea lui Egmont care se îndrepta spre tortură...

— Nici un lagăr, niciodată, nu trebuie să învingă cu forţa un suflet!

Nerjin zâmbi cu o luciditate răutăcioasă:

— Nu ar trebui, bineînţeles, dar în cele din urmă e bine ce se întâmplă! Nu aţi fost încă în lagăr, nu judecaţi bine. Nu ştiţi ce chinuri înduri acolo. Oamenii care ajung acolo sunt

făcuţi aşa sau altfel, dar când ies - dacă ies - sunt de nerecunoscut, nu mai sunt aceiaşi. Se ştie foarte bine, existenţa determină conştiinţa.

— Nu-u-u-u! Kondraşov îşi întinse braţele lungi, gata să cuprindă o lume întreagă. Nu! Nu! Nu! Ar fi prea umilitor! La ce bun să mai trăieşti, atunci? De ce, în cazul acesta, există îndrăgostiţi fideli, în ciuda despărţirii? Fiindcă existenţa le-ar cere să se trădeze! De ce oamenii se comportă diferit în condiţii identice, ca acelea din lagărul de concentrare? Nu se ştie exact cui îi revine iniţiativa: viaţa îl formează pe om sau omul puternic şi generos formează viaţa?

Nerjin era foarte convins de superioritatea experienţei sale practice asupra oricărui concept fantastic al acestui idealist care fugea de orice îmbătrânire. Dar îi era imposibil să nu fie copleşit de obiecţiile sale:

— La naştere, omul este înzestrat cu o anumită Esenţă! Acesta este nucleul omului, eul lui! Nici o condiţie exterioară nu-l poate determina! În afară de asta, fiecare om poartă în el o Imagine a Desăvârşirii, care se eclipsează uneori, dar alteori se arată, şi cu câtă vigoare, ca să-i amintească de obligaţiile lui de cavaler!

— Mai există un punct, spuse Nerjin, scărpinându-şi ceafa şi aşezându-se mai bine pe butuc. De ce toţi cavalerii aceştia, de ce tot echipajul acesta cavaleresc, la dumneavoastră? Mi se pare că depăşiţi măsura, chiar dacă asta îi e pe plac lui Mitia Sologdin. O tânără mobilizată în DCA devine la dumneavoastră un cavaler, un platou de alamă devine sub penelul dumneavoastră un scut de cavaler...

— Cum? spuse Kondraşov stupefiat. Asta nu vă place? Depăşesc măsura? Ha! ha! ha!

Era scuturat cu totul de un hohot de râs grandios, al cărui ecou se rostogoli pe scară, treaptă după treaptă. Şi, ca şi cum ar fi fost călare pe un armăsar şi ar fi ţinut o lance în mână, îşi îndreptă braţul spre Nerjin, cu indexul ascuţit:

— Cine a exilat cavalerii din existenţa noastră? Oamenii îndrăgostiţi de bani şi negustorie! Amatorii de festinuri bahice! Or, ce lipseşte secolului nostru? Oameni înscrişi în

partid? Nu, prea scumpule, ci cavaleri! Timpurile cavalerilor, nu lagăre de concentrare! Nici camere de gazare!

Dintr-odată tăcut, se lăsă să cadă moale de la înălţimea calului la nivelul vizitatorului, ghemuit, strălucind de scânteierea ochelarilor, şi îi spuse:

— Vreţi să vă arăt?

Aşa se terminau toate discuţiile cu artiştii!

— Bineînţeles! Arătaţi-mi!

Fără să se îndrepte de-a binelea, Kondraşov îşi croi un drum până într-un colţ, de unde scoase o pânză mică fixată pe un cadru şi i-o aduse lui Nerjin, arătându-i doar dosul cenuşiu.

— Ştiţi cine e Parsifal? Îl întrebă el cu o voce înceată.

— Ceva legat de Lohengrin.

— E tatăl lui. Paznicul Sfântului Graal. Asta mă preocupă. Fiecare om poate să cunoască un moment în care, pentru prima dată, vede Imaginea Desăvârşirii...

Kondraşov închise ochii, înghiţi în sec şi îşi muşcă buzele. Se pregătea de încercare.

Nerjin se miră de mărimea redusă a tabloului. Artistul deschise din nou ochii.

— Nu e decât o schiţă. Schiţa tabloului vieţii mele. Nu îl voi picta niciodată, sunt sigur. E clipa în care Parsifal, pentru prima dată, vede castelul! Sfântul Graal!

Şi se întoarse aşezând schiţa pe un şevalet, ca s-o vadă Nerjin. Şi nu mai avu ochi decât pentru această schiţă. Îşi duse mâna întinsă la frunte, de parcă ar fi vrut să-şi protejeze ochii de lumina care izvora de acolo. Se retrase, făcu un pas înapoi ca să-şi îmbrăţişeze viziunea, se împiedică de prima treaptă şi puţin lipsi să nu se întindă cât era de lung pe scară.

Tabloul proiectat trebuia să fie de două ori mai mare în înălţime decât în lăţime. Se vedea o creastă ascuţită între doi munţi abrupţi. Pe cei doi versanţi, la dreapta şi la stânga, se vedeau ultimii arbori ai unei păduri dese, vechi de când lumea. Nişte ferigi târâtoare, nişte tufişuri tenace, hidoase, respingătoare, se agăţau de margini şi chiar de peretele vertical al celor doi versanţi. În stânga sus, un cal de un cenuşiu palid ieşea din pădure şi cavalerul de pe el purta un

fel de coif şi o mantie stacojie. Calul nu se temea de abis, ridica încă o copită într-un ultim pas neterminat, gata să urmeze voinţa stăpânului, să dea înapoi sau să treacă dincolo, să-şi ia zborul dacă trebuia.

Cavalerul nu se uita la prăpastia de la picioarele calului. Ameţit, stupefiat, privea departe, în faţă, spre înaltul cerului scăldat într-un fel de slavă portocalie şi aurie, care venea de la soare sau de la o altă sursă mai pură, din spatele castelului. Ţâşnind din pereţii muntelui şi înălţându-şi şi el zidurile şi turnurile, vizibil de la baza faliei, străpungând dinţii stâncilor, ferigile, arborii, înălţându-şi vârful până la zenit, dar lipsit de orice claritate şi făcut parcă din nori, aproape mişcător, şi tulbure, şi totuşi uşor de recunoscut în toate detaliile desăvârşirii sale supranaturale, încununat de un alt soare, invizibil, de un albastru rece, se înălţa castelul Sfântului Graal.

CAPITOLUL XLVII

Soneria care anunţa prânzul se răspândi în toate colţurile seminarului transformat în *şaraşka* şi ajunse şi la acest palier îndepărtat.

Oricât de strâmt ar fi fost spaţiul comun desemnat plimbării, lui Nerjin îi plăcea să-şi croiască un drum al lui, închis altora, şi, ca şi cum ar fi fost într-o celulă, mergea trei paşi într-un sens, trei în altul, singur. Trăgea astfel din plimbare puţinul profit al singurătăţii şi al unei perpetuări a fiinţei sale.

Ascunzându-şi costumul civil sub poalele lungi ale trainicului său palton de artilerist (purtarea acestui costum era considerată o infracţiune în regulamentul interior şi putea să-l coste plimbarea, dar ţinea prea mult la gura aceea de aer proaspăt ca să se mai schimbe), Nerjin tăcu câţiva paşi rapizi şi ajunse la micul lui drum bătut dintre doi tei, la limita zonei autorizate, aproape de gardul care ascundea silueta marină a palatului episcopal.

Ar fi vrut să nu irosească tot ce simţea într-o vorbărie inutilă.

Fulgii se învârteau, întotdeauna împrăştiaţi, imponderabili. Nu erau de ajuns pentru o zăpada adevărată, nici nu se aş-temeau măcar pe pământ.

Nerjin începu să meargă ca un orb, cu capul îndreptat spre cer. Aerul, pe care îl inspira profund, modifica străfundurile fiinţei lui. Sufletul său se amesteca cu pacea cerului, dar era tulburat şi gata să plesnească în zăpadă.

Cineva îl strigă.

— Glebka.

Nerjin se întoarse. Era Rubin. Îmbrăcat şi el cu o manta veche de ofiţer, cu o şapcă de iarnă (anotimpul în care fusese arestat pe front), se ascundea pe jumătate după trunchiul unui tei. În faţa prietenului şi tovarăşului de gamelă se simţea jenat în momentul acesta şi conştient că făcea ceva urât: Nerjin părea să-şi continue întrevederea cu soţia şi Rubin

avea să strice minutul acesta sacru. Aşa că, în jena lui extremă, scoase de după tei numai jumătate din barbă:

— Glebka! Dacă îţi stric cu adevărat plăcerea, spune numai un cuvânt şi o să dispar. Dar trebuie să-ţi vorbesc neapărat.

Nerjin privi ochii blând chemători ai lui Rubin, apoi crengile albite ale teiului, apoi din nou pe Rubin. Chiar dacă ar fi străbătut în continuare cărarea lui singuratică, nu ar mai fi putut scoate mare lucru din sufletul lui, din fericirea asta amară. Fericirea începea să se răcească.

Viaţa îşi relua cursul.

— Haide, spune, Levcik!

Şi Rubin se alătură prietenului său. Faţa aceasta gravă, care nu zâmbea, îl făcu pe Gleb să înţeleagă că se produsese un eveniment important.

Nu puteai să-ţi imaginezi o tentaţie mai crudă pentru Rubin: să îl însărcinezi astfel cu un secret de importanţă planetară şi să-i ceri să nu spună o vorbă nimănui, nici măcar prietenilor! Dacă, în momentul acesta, imperialiştii americani l-ar fi răpit din *şaraşka* pentru a-l tăia în bucăţele, nu le-ar fi dezvăluit misiunea lui excepţională! Dar să fii singurul care cunoştea un secret atât de răsunător, dintre toţi întemniţaţii, şi să nu poţi să i-l dezvălui lui Nerjin era ceva care depăşea puterile omeneşti!

Dacă îi spunea ceva lui Gleb, nu se întâmpla nimic: prietenul lui nu vorbea. De altfel, era natural să-l iei confident, fiindcă era singurul care cunoştea clasificarea vocilor, singurul capabil să înfrunte dificultatea şi interesul misiunii. Mai mult-era urgent să-i vorbească şi să se înţeleagă cu el de pe acum, fiindcă mai aveau puţin timp şi începea marea fierbere: Rubin nu va mai putea lăsa benzile magnetice, treaba va fi din ce în ce mai grea, va avea nevoie de un adjunct...

Aşa că simpla prevedere profesională justifica aparenta violare a secretului de stat.

Două căciuli vechi, două mantale uzate, umăr lângă umăr, doi bărbaţi străbăteau cărarea, înnegrind-o şi lărgind-o.

— Micuţule! E un secret, dar un secret foarte mare, *triplu zero*. Îţi spun atât: în Consiliul de Miniştri, numai două persoane sunt la curent.

— Prin definiţie, sunt un adevărat mormânt. Dar dacă este într-adevăr un secret atât de redutabil, poate că ar fi mai bine să nu spui nimic. Cine ştie mai puţin doarme mai bine.

— Măgarule! M-aş fi abţinut, fiindcă îmi risc capul dacă se află. Dar am nevoie de tine.

— Bun, atunci spune-mi minciunile tale.

Verificând cu coada ochiului să nu fie nimeni înjur, Rubin îl informă cu voce joasă despre discuţia telefonică şi despre misiunea care îi revenea.

Oricât de tocită ar fi fost curiozitatea lui Nerjin după atâţia ani de închisoare, ascultă cu cea mai mare atenţie, întrerupând confidenţele de două ori ca să ceară să i se repete anumite lucruri.

— Înţelegi, micuţule, îi spuse Rubin în loc de concluzie, înţelegi bine că este vorba despre o nouă ştiinţa, fonoscopia, cu metodele şi perspectivele ei. Ar fi frumos să ne înhămăm amândoi la această căruţă! Şi nu e flatant să fii pionierul unei ştiinţe noi?

— Dacă ar fi altceva, n-aş zice nu, mormăi Nerjin, dar să nu aud de ştiinţă! Ştiinţa nu mă interesează!

— E adevărat, Arkesilaos din Antiohia vedea lucrurile cu ochiul cel rău! Dar ia spune-mi ceva: eliberarea anticipată nu te interesează? În caz că avem succes, o eliberare corectă, un cazier judiciar albit... Chiar fără să vorbim de succes, ai putea să-ţi întăreşti poziţia în *şaraşka*, să devii un specialist de neînlocuit! Nici un Anton din lume n-ar îndrăzni să ridice un deget asupra ta!

Unul din teii de pe alee forma o furcă la înălţimea pieptului. De data asta, în loc să facă cale întoarsă, Nerjin se sprijini de copac şi scoase capul printre cele două ramuri. Se uită la Rubin. Şapca coborâtă pe frunte îi dădea un aer vag de ticălos.

Era a doua oară în douăzeci şi patru de ore când i se oferea o salvare. Şi această a doua cale nu-i surâdea mai mult.

— Ascultă-mă, Lev... Toate bombele astea atomice, rachetele V, fonoscopia care se naşte (vorbea distrat, ca un om care nu se gândeşte cu adevărat la răspunsul lui)... sunt o gură de lup. Au trecut secole de când îi întemniţează pe cei care ştiu prea multe. Dacă istoria aceasta cu fonoscopia nu e cunoscută decât de doi membri din Consiliul de Miniştri, şi de asemenea de Stalin şi Beria, şi de încă doi tipi amărâţi ca mine şi ca tine, eliberarea noastră anticipată va fi un glonţ în ceafa. Apropo, de ce obişnuieşte KGB-ul să tragă în ceafa? Mie mi se pare un obicei urât. Mi-ar plăcea mai mult să stau cu ochii deschişi şi să mi se tragă o salvă întreagă în piept! Se tem să-şi privească victimele în faţă, asta e tot! Şi cum au pâinea pe masă, menajează nervii călăilor.

Rubin păstră o tăcere jenată. Nerjin tăcu şi el, sprijinit încă de tei. Ai fi crezut că îşi spuseseră totul şi totuşi ochii lor — albaştri închis şi căprui — se observau încă.

Trebuiau să treacă peste un nou prag?...

Rubin suspină:

— Comunicarea asta telefonică e o verigă a istoriei universale. Nu avem dreptul moral de a ne preface că nu a existat.

Nerjin se învioră:

— Suflecă-ţi mânecile şi pune-te pe treabă! Nu mă mai bate la cap cu poveştile despre noua ştiinţă şi eliberarea anticipată. Ai un ţel, nu-i aşa, să-l prinzi pe trepăduşul acela?

Ochii lui Rubin se închiseră pe jumătate, faţa lui deveni dură.

— Da! E obiectivul meu! Ticălosul acesta de fante moscovit, arivistul acesta, barează drumul socialismului şi trebuie să scăpăm de el!

— Cine ţi-a spus că e un fante şi un arivist?

— Vocea lui, am auzit-o. Se vede că-şi linguşeşte bossul american.

— Şi tu, tu nu îl condamni pe nedrept?

— Nu înţeleg.

— După cum se vede, ocupă deja un post convenabil şi ar fi mai natural să-l linguşească pe Vîşinski. Nu e cam ciudat că

vrea să se pună în valoare transmiţând o informaţie, fără să-şi spună măcar numele?

— Probabil speră să câştige bine în străinătate. Aici, ca să ajungă mai sus, trebuie să lucreze conştiincios, în mediocritate, cu un capăt de medalie după douăzeci de ani sau un epolet în plus pe umăr, ştiu eu. În timp ce, în Occident, urmează imediat un mare scandal şi un milion în buzunar.

— M... da... În fine, totuşi, să judeci motivaţia morală a unui om de treabă după vocea lui înregistrată între 300 şi 2 400 de hertzi... Ce crezi cu adevărat?

— În privinţa magazinului de piese radio?

— Da.

— Mi se pare ceva bun, într-o anume măsură. Nerjin maimuţări vocea lui Rubin.

— La baza acestor lucruri există un germen de raţionalism. O la la! Liovka — Liovka! Iei deci partea hoţilor?

— Nu a hoţilor, a agenţilor secreţi!

— Care-i diferenţa? Tot fanţi şi arivişti, numai că sunt newyorkezi şi fură secretul bombei atomice ca să încaseze în Est trei milioane! Poate că nu le-ai auzit vocea?

— Neghiobule! Te-ai otrăvit pentru totdeauna cu exalaţiile hârdaielor! Închisoarea ţi-a deformat privirea şi a acoperit toate perspectivele universului! Cum poţi să compari oamenii care dăunează socialismului cu cei care lucrează în slujba lui?

Faţa lui Rubin trăda durerea. Nerjin îşi dădu pe spate şapca care îl încălzea prea tare apoi îşi lăsă din nou capul între cele două ramuri.

— Ia spune-mi de cine erau versurile acelea frumoase pe care le-am citit cândva, despre cei doi Alioşa Karamazov...

— Vremurile erau altfel, pe atunci ideile nu erau încă bine diferenţiate, nici idealurile decantate. Pe vremea aceea era încă posibil.

— Şi de atunci s-au decantat. Sub forma Gulagului?

— Nu! Sub forma idealurile morale socialiste! În timp ce capitalismul nu ştie nimic. Nu cunoaşte decât momeala câştigului.

— Spune-mi - Nerjin îşi încordase umerii, pregătindu-se să ţină o lungă diatribă - spune-mi cu ce seamănă idealurile morale ale socialismului! Aici nu se vede nici urmă de ele, dar nu contează! Să spunem că cineva a ratat experienţa, spune-mi unde şi când au fost proclamate şi în ce constau! Ei? Tot socialismul şi orice socialism e un fel de caricaturizare a Evangheliei. Socialismul nu ne promite niciodată altceva în afară de egalitate şi saţietate, şi încă cu forţa.

— Şi e puţin? Ce societate, din toată istoria, a văzut aşa ceva?

— În orice porcărie toţi sunt egali şi mănâncă atât cât pot. Mulţumesc de serviciu. Oameni egali şi hrăniţi! Aţi face mai bine să ne fabricaţi o societate conformă cu morala!

— O s-o facem! Numai să nu ne deranjaţi! Să nu ne puneţi beţe în roate!

— Nici să nu vă împiedicăm să furaţi bombe?

— Ah, creierele acestea dereglate! De ce trebuie ca spiritele deschise şi lucide...

— Cine? Un Iakonov Ivanovici Mamurin? Un Grigori Borisovici Abramson? Întrebă Nerjin râzând.

— Toate spiritele deosebite! Cei mai mari gânditori din Occident! Un Sartre! Toţi pentru socialism! Toţi împotriva capitalismului! A devenit un truism! Tu eşti singurul care nu vede clar, maimuţă verticală!

Aplecat asupra lui Nerjin, Rubin îl ameninţa cu torsul său şi, cu degetele răşchirate, îi dădea bobârnace. Nerjin îl respinse lovindu-l uşor în piept:

— Să zicem că sunt o maimuţă! Dar nu vreau să folosesc terminologia ta, „capitalismul” şi „socialismul” tău! Sunt cuvinte pe care nu le înţeleg şi de care nu mă pot sluji!

— Îţi trebuie Limbajul Clar? Întrebă Rubin cu un hohot de râs şi tensiunea se risipi.

— Da, dacă vrei.

— Ce lucruri îţi stau deci la îndemână?

— Înţeleg că trebuie să ai o familie! Şi individul să fie respectat...

— Libertatea nelimitată?

— Nu, dar limitare consimţită, morală.

— Ah, filozof vegetativ! Crezi că, având concepţiile astea filozofice de amibă, poţi să trăieşti în secolul XX? Toate ideile astea sunt idei de clasă! Ele depind de...

— Depind? Pe naiba! ripostă Nerjin, degajându-se. Justiţia nu depinde de nimic!

— Totul este clasă! Concepte de clasă! declară Rubin, scuturând o labă groasă deasupra capului lui Nerjin.

— Justiţia e piatra unghiulară, e temelia universului! continuă Nerjin, începând şi el să gesticuleze. (De departe, ai fi crezut că erau gata să se bată.) Ne naştem cu justiţia în inimile noastre şi nu vrem, nu putem trăi iară ea! Îţi aminteşti ce spunea Fiodor Ivanovici[66]: nu sunt nici inteligent, nici puternic, nu mi-e greu să mă înşel, dar ştiu să deosebesc *albul* de *negru*! Dă-mi înapoi cheile, Gudunov!

— Nu, fără portiţe de scăpare! îl mustră Rubin, cu un aer ameninţător. Trebuie să-ţi dai seama şi să spui de ce parte a baricadei eşti!

— Murdărie de bordel de fanatici, replică Nerjin, la fel de iritat. Au împărţit tot pământul cu baricadele lor! E atroce! Vrei să fii cetăţean al universului, vrei să pluteşti în văzduh ca un înger, pe naiba! Trebuie să te tragă întotdeauna de picioare: *cine nu e cu noi e împotriva noastră*! Lăsaţi-mă să respir! Aer! - continuă Nerjin, respingându-l pe Rubin.

— Dacă noi te lăsăm destul, alţii, cei din faţă, nu te lasă deloc!

— Aţi fi în stare? Unde ai văzut aşa ceva? Drumul vostru e presărat cu baionete şi tancuri...

— Micuţul meu, spuse Rubin îmblânzit, într-o perspectivă istorică...

— Ştii unde îmi bag eu perspectiva ta? Vreau să trăiesc acum, şi nu într-o perspectivă oarecare. Ştiu ce o să-mi debitezi! Şi deviaţia birocratică, şi perioada provizorie, şi sistemul tranzitoriu... Dar sistemul vostru tranzitoriu mă împiedică să trăiesc, îmi mutilează sufletul sistemul vostru tranzitoriu şi nu o să mă bat pentru el, doar nu sunt nebun!

[66] Tragedie a poetului Alexei K. Tolstoi (1817-1875) inspirată de *Boris Godunov* a lui Puşkin, al cărui erou este fiul abulic al lui Ivan cel Groaznic.

— Greşeala mea e că am venit să te sâcâi după o vizită a soţiei tale, recunoscu Rubin cu o voce total îmblânzită.

— Regăsirile acestea nu au nimic de-a face! spuse Nerjin, a cărui furie nu se potolea. E opinia mea dintotdeauna! Ne batem joc de creştinii, de neghiobii care aşteaptă paradisul şi suferă orice pe pământ, dar noi ce aşteptăm? În numele cui tolerăm orice? În numele posterităţii mitice? Ce diferenţă este între fericirea urmaşilor noştri şi fericirea din lumea de apoi? Şi una, şi cealaltă sunt invizibile pentru noi.

— Nu ai fost niciodată marxist!

— Da, pentru păcatele mele!

-Ah, câine! Ah, nemernicule!... Să mai spui că lucrăm împreună la clasificarea vocilor! Ce mă fac acum? Muncesc singur?

— O să găseşti pe cineva până la urmă.

— Dar pe cine? Întrebă Rubin, ridicând din umeri; o dezamăgire copilărească, surprinzătoare, se citi pe faţa lui bărbătească de pirat.

— Nu, bătrâne, nu o lua aşa rău. Până la urmă, trebuie să mă las mânjit de gunoi şi să le procur bomba atomică? Nu!

— Nu lor, nouă, măgarule!

— Cum nouă? Tu ai nevoie de o bombă atomică? Eu nu. Eu sunt ca Zemelia, nu aspir la dominarea universului.

— Termină cu glumele! spuse Rubin, reculegându-se. Trebuie să-l lăsăm deci pe filfizonul acesta să livreze bomba Vestului.

— Te înşeli, Liovocika, spuse Nerjin, mângâind uşor gulerul mantalei prietenului său. Bomba e deja în Vest, pentru că ei au inventat-o şi voi vreţi să le-o furaţi.

— Tot ei au lansat-o! spuse Rubin cu o strălucire întunecată în ochi. Ai fi gata să faci pace? Să te porţi amabil cu mucosul acesta?

Nerjin răspunse la fel de prevenitor:

— Liovocika! Pentru tine, viaţa şi poezia sunt acelaşi lucru. De ce să te superi pe el? E Alioşa Karamazov al tău, apărând Perekopul. Dacă vrei, porneşte la asaltul aceluiaşi Perekop.

— Tu nu mă urmezi? Întrebă Rubin cu o privire dintr-odată rea. Accepţi ideea Hiroshimei? Pe pământ rusesc?

— Tu ce crezi despre furtul acestei bombe? Bomba trebuie izolată moral, nu furată.

— Cum adică izolată? Adevărat delir de idealist!

— Nimic mai simplu: e destul să crezi în ONU! Vi se propune planul Baruch, nu aveţi decât să-l acceptaţi! Numai că Mac al nostru vrea bomba lui!

Rubin se întoarse cu spatele spre curte şi spre drum, în timp ce Nerjin, care era cu faţa, îl văzu pe Doronin apropiindu-se de ei cu rapiditate.

— Calmează-te, uite-l pe Ruska. Nu te întoarce, îi şopti el lui Rubin ca să-l pună în garda. Cu voce tare, pe un ton egal, continuă: Spune-mi, acolo n-ai dat niciodată peste Regimentul 689 de artilerie?

— Pe cine cunoşteai? Întrebă Rubin destul de ţâfnos, fiindcă nu avusese timp să schimbe lungimea de undă.

— Un anume maior Kandîba. I s-a întâmplat un lucru curios...

— Domnilor! strigă Ruska cu vocea lui sinceră şi jovială. Rubin se întoarse, cu privirea mohorâtă, cu voce răguşită:

— Ce spui, infante?

Rostislav îl contemplă pe Rubin cu atenţie, în timp ce faţa lui era numai puritate.

— Lev Grigorievici! Sunt foarte afectat să-mi văd confidenţii privindu-mă chiorâş în timp ce eu vin la ei cu inima curată. Cum o să fie cu ceilalţi? Domnilor! Vin să vă fac o propunere: ce aţi spune dacă mâine, în pauza de masă, vi i-aş aduce pe toţi cei care joacă rolul lui Iuda în momentul în care pun în buzunar cei treizeci de arginţi?

CAPITOLUL XLVIII

Dacă nu îl puneai la socoteală pe Gustav, grăsuţul cu urechi trandafirii, Doronin era cel mai tânăr *zek* din *şaraşka*. Cucerea orice inimă prin caracterul său deschis, prin temeritatea sa veselă, prin vioiciunea sa. În rarele ocazii în care direcţiunea autoriza o partidă de volei, Rostislav se dăruia fără rezerve jocului; dacă ceilalţi lăsau balonul să treacă, el sărea, zbura ca o rândunică, oprea mingea, cădea, gata să-şi rănească coatele şi genunchii. Le plăcea şi numele acesta, puţin obişnuit, Ruska, ce părea inventat anume pentru el atunci când, după două luni de la sosire, capul lui ras în lagăr se acoperise din nou cu un păr frumos şi castaniu.

Îl mutaseră din penitenciarul Vorkuta fiindcă fişa lui de înmatriculare în Gulag îi atribuia profesia de frezor. Îşi dădură seama de greşeală şi fu înlocuit de un frezor autentic. Fu totuşi scăpat de întoarcerea în lagăr de Dvoietiosov, care îl trimise ca ucenic la a doua pompă. Fiindcă avea o minte ageră, Ruska învăţă repede cum s-o manevreze. Se agăţa de *şaraşka* aşa cum s-ar fi agăţat de un sanatoriu, căci cunoscuse în lagăr încercări dure, pe care le evoca acum cu antren şi bună dispoziţie: viaţa unui *slăbănog* în fundul unei mine umede, apoi decizia de a se preface bolnav urcându-şi zilnic temperatura - frecându-şi subsuorile cu două pietre cu o masă comparabilă, astfel că între cele două termometre, puse ca să-l dea de gol, diferenţa nu fu mai mare de o zecime.

Dar el, care învia râzând un trecut chemat să se reproducă infailibil în cursul celor douăzeci şi cinci de ani de pedeapsă, mărturisise câtorva persoane, în mare taină, calitatea sa esenţială de tânăr derbedeu care păcălise timp de doi Brigada Criminală a MGB-ului. Fin demn al acestei instituţii, nu punea nici un preţ pe gloria deşartă.

În mulţimea pestriţă a pensionarilor din *şaraşka* nu fu descoperit mult timp, dar sosi o zi de septembrie. În ziua

aceea, cu o mutră misterioasă, Ruska vorbise pe rând cu vreo douăzeci de *zeki*, cei mai influenţi din *şaraşka*, cei care constituiau opinia publică, şi le mărturisise în particular fiecăruia că, în dimineaţa acelei zile, maiorul Şikin îi propusese să se angajeze ca spion. El acceptase, dorind să folosească acest post în folosul comunităţii.

Deşi dosarul lui Rostislav Doronin purtase cinci nume false succesive, era plin de cruci, de V-uri, de NB-uri, de semne cifrate care semnalau perversitatea sa, dispoziţia de a evada şi necesitatea de a-i pune cătuşe la mâini în timpul călătoriilor, maiorul Şikin, care dorea să-şi crească numărul informatorilor, considerase că Doronin era doar un adolescent, lipsit deci de fermitate, care ţinea la situaţia lui din *şaraşka* şi care avea să furnizeze un agent credincios responsabilului operaţional.

Convocat discret (fusese sunat de la secretariat şi i se spusese: „Alo, da, uitaţi ce e, duceţi-vă să-l vedeţi pe maiorul Şikin”), Rostislav petrecu trei ore în biroul maiorului. În timpul acesta, ascultând instrucţiunile şi explicaţiile Naşului, Ruska se sluji de ochii lui pătrunzători şi atenţi pentru a studia capul mare al maiorului, albit de perioadele de spionaj şi de chiţibuşărie fiartă la foc mic, faţa lui negricioasă, mâinile minuscule, picioarele încălţate cu şosete de copii, setul de birou din marmură, perdelele de mătase de la ferestre şi, inversând literele în minte, citi titlurile tuturor dosarelor şi hârtiilor strecurate sub sticla biroului, deşi stătea la un metru şi jumătate de el, apoi presupuse ce hârtii dormeau în seiful lui Şikin şi ce hârţoage se aflau în sertare.

Uneori, Doronin îşi pironea candid ochii albaştri în cei ai maiorului şi făcea pe prostul. Această candoare azurie ascundea cele mai îndrăzneţe proiecte, dar „operul”, obişnuit cu cenuşa docilităţii omeneşti, nu mai vedea focul.

Ruska îşi dădu seama că Şikin avea putere să-l trimită efectiv la Vorkuta dacă refuza să devină spion.

Ca toată generaţia lui, Ruska fusese învăţat să considere ,,mila” un sentiment degradant, „bunătatea” ceva ridicol şi „conştiinţa” ceva bun pentru proşti. În schimb, i se inculcase ideea că denunţarea este o datorie cetăţenească,

cea mai bună cale de a-l ajuta pe cel denunţat şi pentru a însănătoşi societatea. Toate aceste lucruri nu se impregnaseră cu adevărat în mintea lui Ruska, dar lăsaseră urme. Pentru moment, cea mai mare problemă nu era să ştie dacă lucrul acesta era rău sau îngăduit, ci profitul pe care îl putea trage. Îmbogăţit de experienţe tumultuoase, ascultător atent al controverselor tăioase dintre prizonieri, băiatul acesta nu neglija posibilitate de a vedea într-o zi arhivele MGB-ului scoase la iveală şi pe toţi „colaboratorii secreţi" supuşi oprobriului public.

Pe termen lung era la fel de periculos să accepţi avansurile Naşului, pe cât era de periculos să-l refuzi imediat.

În afară de aceste consideraţii, Ruska era un virtuoz al aventurii, în timp ce descifra apetisantele hârtii de sub sticla biroului lui Şikin, fremăta presimţind un joc minunat. Confortul călduţ din *şaraşka* pusese la grea încercare setea lui de aventură!

Fiindcă fusese precizat, spre deplina convingere, un salariu mai mare, Ruska acceptă cu căldură.

Când ieşi, Şikin se felicită de calităţile lui psihologice şi se plimbă îndelung prin cabinet, frecându-şi palmele mici: un informator atât de fervent promitea o recoltă bogată de rapoarte. Ruska, la fel de satisfăcut, făcea turul prizonierilor demni de încredere şi le mărturisea că acceptase slujba de spion de amorul artei şi din dorinţa de a învăţa metodele MGB-ului, ca să-i demaşte pe adevăraţii spioni.

Nici un *zek*, nici cei mai bătrâni, nu-şi amintea să fi auzit vreodată o asemenea mărturisire. Neîncrezători, îl întrebară pe Ruska de ce se lăuda aşa, cu riscul de a-şi pierde capul. El le răspunse:

— Când o să mai facă un proces la Nürnberg pentru toată haita, o să fiţi martorii mei.

Fiecare din cei douăzeci de *zeki* iniţiaţi repetă informaţia altor doi sau trei, dar nimeni nu se duse s-o scuipe la Naş! Acest lucru era de ajuns ca să aşeze cincizeci de persoane mai presus de orice bănuială.

Aventura lui Ruska tulbură mult timp *şaraşka*. Aveau încredere în el. Această încredere rămase. Dar, aşa cum

trebuie, evenimentele îşi urmară cursul secret. Şikin cerea informaţii solide. Ruska trebuia deci să aducă ceva. Îşi refăcu turneul, plângându-se interlocutorilor:

— Domnilor! Vă imaginaţi câte spun ceilalţi dacă eu, care nu sunt decât de o lună în serviciu, sunt mereu plictisit de Şikin! Puneţi-vă în locul meu, daţi-mi ceva, chiar nişte fleacuri!

Unii îl trimiteau la păscut, alţii îi dădură câteva informaţii. Se hotărî de comun acord pierderea unei doamne care lucra din lăcomie, pentru a spori miile de ruble aduse de soţ. Ea îi trata pe *zeki* cu dispreţ, nu ascundea faptul că pentru ea erau oameni care trebuiau răpuşi (discuţie ţinută în auzul fetelor „externe”, care ajunsese la urechile celor interesaţi), şi „turnase” deja doi, unul pentru o relaţie, celălalt fiindcă fabricase o valiză cu materiale aparţinând statului. Ruska o acuză fără ruşine, spunând că ducea scrisorile deţinuţilor şi fura condensatori dintr-un dulap. Deşi nu aduse nici o probă, deşi soţul, colonel al MVD-ului, protestă cu multă energie, cum orice denunţ secret exercită o putere irezistibilă, doamna fu concediată în ciuda planşetelor.

Uneori, Ruska turna şi *zeki*, pentru fleacuri şi nu fără a-i avertiza. Apoi nu-i mai avertiză şi tăcu mâlc. De altfel, nimeni nu-i cerea nimic. Toţi înţeleseră din instinct că ajunsese într-un punct în care mărturisirea era imposibilă.

Astfel, Ruska avu soarta fiinţelor dedublate. Jocul lui nu fu denunţat, dar era evitat. Oferea detalii asupra organigramei de sub sticla biroului lui Şikin, care reglementa vizitele „incognito” ale spionilor. Astfel, aceştia puteau fi numiţi, dar era o despăgubire slabă, care nu îl scăpa de apartenenţa la grupul informatorilor.

Nerjin, care îl iubea pe Ruska în ciuda tuturor combinaţiilor, nu se îndoia totuşi că el îl denunţase în privinţa lui Esenin. Pierderea cărţii îi cauzase o suferinţă pe care Ruska nu avea cum s-o prevadă. De cealaltă parte, Ruska considerase că această carte îi aparţinea de drept lui Nerjin, că această apartenenţă era stabilită şi că nimeni nu putea confisca aceste poeme: acestea fiind spuse, îi furniza o distracţie apreciabilă lui Şikin, descoperindu-i că Nerjin ascundea în

valiză o carte care îi fusese transmisă fără îndoială de una din „externe”.

Simţind încă pe buze sărutul Clarei, Ruska ieşi în curte. Albeaţa înzăpezită a teilor era ca o înflorire, aducându-i un aer primăvăratic. În cei doi ani de rătăciri clandestine, visările lui copilăreşti se uzaseră, depistând copoii, şi nu căutase dragostea femeilor. Era virgin atunci când îl întemniţaseră şi gândul acesta îl umplea de o amărăciune de neconsolat.

Ajuns în curte, vederea clădirii joase a Statului Major al închisorii Speciale îi aminti de spectacolul pe care îl pregătea pentru prânzul de a doua zi. Venise ora să publice anunţul - până atunci imposibil, ca să nu strice tot. Încununat de încântarea pe care i-o inspira Clara, se simţea de trei ori mai norocos şi mai inteligent, privi înjur, îi zări pe Nerjin şi Rubin în capătul curţii şi se îndreptă spre ei cu un pas hotărât. Şapca lui era pusă invers, descoperindu-i fruntea şi o buclă de păr în aerul dezgheţat.

Faţa severă a lui Nerjin, care îl văzuse pe Ruska apropiindu-se, şi faţa mohorâtă a lui Rubin trădau o discuţie serioasă. Cei doi bărbaţi îl primiră cu o frază anodină şi clar improvizată.

Cu atât mai rău! îşi înghiţi umilinţa şi le expuse punctul lui de vedere:

— Sper că ştiţi că marele principiu al unei societăţi echitabile este că orice muncă merită un salariu. Sub titlul acesta, mâine, fiecare Iuda îşi va primi argintii pentru al treilea trimestru al anului în curs.

— Ah, calicii! spuse Nerjin indignat. Au făcut deja ultimul trimestru şi li se plăteşte al treilea? De ce o asemenea întârziere?

— Foile de plată trebuie vizate într-o mulţime de locuri, spuse Ruska cu un aer de scuză. Şi eu o să-mi iau banii alături de ei.

— Te plătesc şi pe tine pentru al treilea trimestru? se miră Rubin. Dar nu ai muncit numai jumătate de trimestru?

— Trebuie să spun că am dat dovadă de zel! declară Ruska privindu-i cu zâmbetul lui franc, irezistibil.

— Plata cu bani peşin?

— Doamne fereşte! Este vorba despre un mandat poştal fictiv, vărsat în contul nostru personal. M-au întrebat dacă accept să fiu creditat de Ivan Ivanovici Ivanov. Le-am spus că e prea clasic şi le-am sugerat Klava Kudriavţeva. E plăcut totuşi să-ţi spui că o femeie se gândeşte la tine.

— Cât e pe trimestru?

— Asta e o chestiune delicată! După state, un informator ia cinci sute de ruble pe trimestru. Din motive de decenţă, suma trebuie expediată prin poştă şi aceasta, inflexibilă, ia trei ruble pentru serviciu. Toţi „naşii” noştri sunt atât de zgârciţi încât refuză să pună din buzunarul lor şi atât de leneşi că nu se gândesc să propună o mărire de trei ruble în cazul informatorilor secreţi. Aşa că toate mandatele noastre sunt de o sută patruzeci şi şapte de ruble. Cum nici un cetăţean normal la cap nu trimite un mandat cu o asemenea sumă, aceşti treizeci de arginţi sunt semnul lui Iuda. Mâine, la ora prânzului, trebuie să vă grupaţi la poarta Statului Major şi să vă uitaţi la mandatele celor care ies de la „oper”. Ţara trebuie să-şi cunoască spionii, nu-i aşa, domnilor?

CAPITOLUL XLIX

Primii fulgi rari se despărţeau de cer pentru a cădea pe pavajul întunecat al străzii Matroskaia Tişina, iar cauciucurile reuşiseră să ia toată zăpada din zilele precedente. În oraşul universitar Stromînka, studentele din camera 318 trăiau viaţa unei după-amiezi de duminică.

Situată la etajul doi, această cameră avea o fereastră mare care privea spre Matroskaia Tişina. De la fereastră la uşă, în lungime, lângă fiecare perete, se înşirau trei paturi de fier etajate care străjuiau schelele şubrede ale etajerelor de nuiele. În mijlocul camerei, lăsând un culoar îngust, se aflau două mese; aproape de fereastră era „masa tezelor", pe care erau clădite teancuri enorme de cărţi, de desene, de texte dactilografiate; apoi, masa cu de toate: în momentul acesta, Olenka călca, în timp ce Muza scria o scrisoare, iar Liuda îşi desfăcea bigudiurile în faţa unei oglinzi portative. Aproape de uşă găsiseră destul loc ca să instaleze o chiuvetă, ascunsă de o perdea (toaleta se afla la capătul holului, într-o cameră care li se părea fetelor prea rece, prea îndepărtată şi prea incomodă).

Întinsă pe pat, Erika, unguroaica, citea. Era îmbrăcată cu un capot pe care celelalte îl botezaseră „drapelul brazilian". Avea şi alte capoate, al căror rafinament le uluia pe tovarăşele ei, dar când ieşea se îmbrăca cu cea mai mare modestie, dorind parcă să treacă neobservată. Obicei pe care militanta comunistă îl dobândise în anii îndelungaţi de clandestinitate din ţara ei.

Patul următor, al Liudei, era întors pe dos (Liuda tocmai se sculase), cuvertura şi cearşaful atingeau pământul, dar o mână grijulie pusese pe pernă şi pe căpătâi o pereche de sandale şi o rochie de seară albastră călcată. Un covor de rugăciune persan era agăţat pe perete în dreptul patului. Aşezată în faţa mesei, Liuda citea cu voce tare avansurile pe care i le făcuse un poet spaniol evacuat din ţara lui în URSS atunci când nu era decât un copil. Evoca adesea atmosfera

restaurantului, calitatea orchestrei, felurile de mâncare, băuturile.

Fierul de călcat al Olenkăi era pus într-o dulie improvizată şi firul atârna deasupra mesei. (La Stromînka, din motive de economie, era riguros interzisă folosirea fiarelor de călcat şi a reşourilor electrice, nici o priză nu fusese amenajată de „Comandatură” şi duliile improvizate erau urmărite mereu.) Olenka o asculta pe Liuda, râdea uneori, dar nu-şi lua ochii de la lucrurile călcate. Jacheta şi fusta asortată erau totul pentru ea. Ar fi preferat să se ardă pe ea decât să-şi strice hainele. Nu trăia decât din bursa ei de „aspirantă”, se hrănea cu cartofi şi ciorbe, economisea douăzeci de copeici de la autobuz oricând putea, avea deasupra patului o hartă geografică, dar dispunea de o costumaţie frumoasă, perfectă, care o avantaja.

Puţin cam voinică, cu trăsături mai degrabă grosolane, Muza avea ochelari care o făceau să pară mai bătrână de treizeci de ani. Se forţa să scrie o scrisoare pe masa aceea scuturată de mişcările fierului, în zgomotul unei povestiri care o enerva, o umilea. I se părea nedelicat să le ceară să tacă. Dacă îi cereai Liudei să tacă, riscai să o enervezi şi să auzi un răspuns insolent. Liuda era nouă, nu făcea o teză. Licenţiată a unei şcoli de finanţe, se înscrisese la economie politică mai ales ca să se distreze. Tatăl ei, general în retragere, îi trimitea mulţi bani de la Voronej.

Liuda profesa convingerea sumară potrivit căreia „întâlnirile” şi, într-un mod mai general, relaţiile cu bărbaţii formau tot sensul vieţii unei femei. În povestirea de acum, totuşi, punea în valoare o trăsătură deosebit de picantă. Măritată la Voronej timp de trei luni, apoi legată de diverşi bărbaţi, regreta acum o virginitate pierdută. La primele cuvinte schimbate cu poetul spaniol se jucase de-a nevinovata, tremurând, speriată la cea mai mică atingere pe umăr sau pe mână, iar atunci când poetul, tremurând, tulburat, obţinuse să-i ofere primul sărut din viaţa ei, tremurase şi trecuse de la extaz la disperare, ceea ce îi inspirase admiratorului un poem de douăzeci şi patru de versuri, în spaniolă, din nefericire.

Muza le scria părinţilor ei vârstnici dintr-un orăşel de provincie. Tatăl şi mama ei încă se iubeau ca nişte proaspăt căsătoriţi şi în fiecare dimineaţă, atunci când pleca la muncă, tatăl ei se întorcea la colţ şi îi făcea semne mamei, care îi răspundea de la fereastră. Fata îi iubea cu o dragoste asemănătoare şi avea obiceiul să le scrie des, descriindu-le cele mai neînsemnate impresii.

Astăzi se simţea rău în pielea ei. Cu două zile înainte, vineri seara, avusese o aventură care luase locul lucrării despre Turgheniev, lucrare care ţinea loc de viaţă, de orice viaţă posibilă. Rămăsese cu o impresie dezgustătoare, mânjită parcă de noroi, de o ruşine imposibil de spălat, imposibil de ascuns, imposibil de arătat şi care totuşi nu o lăsa să trăiască.

În vinerea aceea deci, întorcându-se de la bibliotecă, în timp ce mergea să se culce, fusese convocată la Municipalitate şi i se spusese: „Pe uşa aceasta, da, sigur, vă rugăm”. Intrând, văzuse doi bărbaţi în haine civile care se prezentară sub numele de Nikolai Ivanovici şi Serghei Ivanovici şi se arătară la început foarte politicoşi. Fără să le pese de ora deja târzie, o reţinură. O oră, apoi două, apoi trei. Începură cu întrebări asupra colegelor de cameră şi de şcoală (despre care ştiau la fel de multe ca şi ea). Fără nici o grabă, îi vorbiră despre patrie, îi amintiră că datoria civică nu îl lasă pe intelectual să rămână închis în specialitatea lui şi îl îndeamnă să-şi slujească poporul prin toate mijloacele care sunt în puterea lui. Nimic mai adevărat şi Muza nu ştiu ce să răspundă. Apoi, fraţii Ivanovici îi propuseră să-i *ajute*, adică să vină să se întâlnească cu ei la anumite ore în acest birou, sau la clubul politic, sau la cămin şi uneori chiar la Universitate, ca să răspundă la anumite întrebări sau să aştearnă unele observaţii în scris.

Atunci începuse chinul, îndelungat, atroce! Se arătară din ce în ce mai grosolani şi ajunseră să ridice vocea, s-o tutuiască. „De ce se încăpăţâna?” Nu cumva îi făcuse avansuri spionajul străin? „N-o să iasă în pierdere spionajul străin cu o tipă ca tine!” Apoi declaraseră net că nu o vor lăsa să susţină teza (care era aproape gata, mai rămâneau câteva

luni), că îi vor strica tot viitorul la Universitate, fiindcă Patria nu avea ce face cu intelectuali ramoliţi. Ei i se făcu frică: oamenii aceştia puteau s-o facă să-şi piardă bursa de aspirantă, cu un singur telefon. În timpul acesta, scoaseră un pistol şi şi-l trecură din mână în mână, ţintind spre Muza ca din neatenţie. Pistolul acesta nu făcu decât să risipească teroarea Muzei. Fiindcă, în cele din urmă, cel mai rău era să ducă toată viaţa după ea o „notă confidenţială" proastă. La ora unu dimineaţa, cei doi Ivanovici o lăsară să plece, invitând-o să „se gândească" până marţea următoare, 27 decembrie, apoi o făcură să semneze un angajament în care spunea că nu va divulga nimic.

O asigurară că ştiau totul şi că, dacă va vorbi despre discuţia lor, semnătura aceasta le permitea s-o aresteze şi s-o condamne.

Ce soartă nefastă făcuse ca alegerea lor să cadă tocmai asupra ei?... Aştepta marţea aceea ca o condamnată, nu avea putere să lucreze şi se gândea mereu la trecutul recent în care nu se gândea decât la Turgheniev, în care nu cunoştea neliniştea şi în care, sărmana proastă, nu ştia cât era de fericită.

Olenka îşi asculta, zâmbind, colega, şi izbucni într-un râs atât de violent, încât fu cât pe ce să se înece cu apa din gură. Războiul întârziase fericirea Olenkăi, dar, la douăzeci şi opt de ani, se simţea totuşi fericită, fericită, fericită şi ierta totul tuturor, fiecare avea dreptul să alerge după fericire cum voia. Avea un pretendent, student în acelaşi an, care venea în seara aceea s-o caute şi s-o ia cu el.

— I-am spus: „Voi spaniolii aveţi o noţiune atât de înaltă despre onoare şi trebuie să vă spun că, sărutându-mă pe gură, m-aţi dezonorat!"

Şi faţa seducătoare, puţin crudă, a blondei Liuda trăda disperarea unei domnişoare care şi-a pierdut onoarea.

În timpul acesta, mereu întinsă, mărunţica Erika îşi continua lectura din Galahov. Cartea desfăşura în faţa ei un întreg univers de caractere înalte şi luminoase, de o coeziune intimă care o minuna. Eroii lui Galahov nu erau niciodată chinuiţi de îndoială, nu şovăiau niciodată să-şi slujească

patria sau să se sacrifice. Puţin familiarizată cu limba şi obiceiurile ţării, Erika nu întâlnise niciodată asemenea indivizi, aşa că întâlnirea lor într-o carte i se părea cu atât mai preţioasă.

Lăsă totuşi cartea să cadă, se întoarse pe o parte şi începu şi ea s-o asculte pe Liuda. Chiar aici, în camera 318, auzise multe lucruri contradictorii sau surprinzătoare: acum era un inginer care refuza să se ducă pe un atrăgător şantier siberian, ca să rămână la Moscova şi să vândă bere; acum era un student care-şi susţinuse teza şi nu găsea de lucru („Deci există şomeri în Uniunea Sovietică?"); pentru a obţine permisul de şedere la Moscova trebuia să laşi un plic gros la Miliţie, se spunea. Şi Erika întreba: „Dar e un fenomen *instantaneu*?" (Prin asta înţelegea: provizoriu.)

Liuda îşi continuă povestea: dacă se căsătorea cu poetul, nu mai putea s-o facă pe nevinovata. Acum cerea sfaturi despre cel mai bun mod de a expedia acest simulacru dincolo de noaptea nunţii.

Muza îşi încreţi fruntea dureros. I se părea nepoliticos să-şi înfunde urechile în mod vizibil. Găsi un pretext ca să se întoarcă spre pat.

Olenka exclamă vesel:

— Eroinele din literatura universală greşesc când îşi mărturisesc greşelile logodnicului şi se omoară!

— Bineînţeles, doar sunt nişte gâsculiţe, spuse Liuda râzând. E totuşi destul de simplu!

În fond, Liuda se întreba dacă trebuia să se căsătorească cu poetul ei:

— Nu face parte din Uniunea Scriitorilor Sovietici, scrie numai în spaniolă şi nu se ştie ce drepturi de autor poate primi. Cred că nu foarte substanţiale!

Erika fu atât de mirată, că puse picioarele pe pământ şi se aşeză pe pat.

— Cum? Întrebă ea. Aici, în Uniunea Sovietică, vă căsătoriţi *din interes*?

— O să te obişnuieşti şi o să culegi şi tu, îi răspunse Liuda scuturând din cap în faţa oglinzii. După ce-şi scosese toate bigudiurile, o ploaie de bucle blonde fremătară pe capul ei.

Cea mai mică din aceste bucle ar fi fost de ajuns ca să înlănţuie un poet încă adolescent.

— Eu, fetelor, trag următoarea concluzie... Începu Erika, dar, remarcând privirea ciudată a Muzei, care urmărea ceva pe duşumea, ţipă şi îşi ridică picioarele pe pat.

— Ce? Încă un „alergător”? strigă ea, cu faţa descompusă. Fetele izbucniră în râs. Nu, nu era nici un alergător.

În plină zi uneori, dar mai ales noaptea, camera 318 era terenul de curse al acestor îngrozitori şoareci ruseşti, care păşeau mărunţel pe sol şi scoteau ţipete ascuţite. Din anii de luptă clandestină împotriva lui Horthy, Erika nu tremurase niciodată aşa cum tremura acum când se gândea că un asemenea şoarece ar fi putut să sară pe pat şi să galopeze pe ea. În plină zi, râsetele colegelor împrăştiau groaza, dar noaptea se învelea cu cuvertura din cap până-n picioare şi se jura să părăsească Stromînka a doua zi, dacă scăpa. Nadia, care era chimistă, omorâse mulţi şoareci prin colţuri, mizerabilele de animale se calmaseră puţin, apoi atacaseră din nou. Cu două săptămâni înainte, Erika hotărâse să nu mai tergiverseze: ea fusese cea care, luând apă din găleată cu cana, avusese privilegiul să scoată cadavrul unui şoarece mort. Tremurând de dezgust, evocând mereu botişorul grav resemnat, Erika se dusese în aceeaşi zi la Ambasada Ungariei şi ceruse să fie cazată într-un apartament. Ambasada se adresase Ministerului de Afaceri Externe, acesta din urmă Ministerului Educaţiei Naţionale, acesta rectorului Universităţii, care implicase în afacere departamentul administrativ şi economic, care spusese că nu era nici un apartament liber pentru moment şi că era pentru prima dată când se plângea cineva că erau şoareci la Stromînka. Corespondenţa făcu cale întoarsă, apoi plecă în sens invers. Ambasada îi spuse totuşi Erikăi că putea spera să fie cazată într-un apartament particular.

Cu braţele în jurul genunchilor aduşi la piept, drapată în drapelul brazilian, era ca o pasăre de la tropice pe stinghia ei.

— Ah, dragele mele, spunea ea cu voce cântătoare şi plângătoare. Vă iubesc atât de mult! Nu v-aş putea părăsi niciodată, dacă n-ar fi şoarecii.

Acest lucru era adevărat şi fals. Fetele acestea îi plăceau, dar nu era nici una căreia să-i poată încredinţa marile ei nelinişti legate de destinul Ungariei ei, unic în Europa. Nu se ştia ce se petrecea acolo, după procesul lui Laszlo Rajk. Auzise despre arestări, ale căror victime puteau fi comunişti pe care îi cunos-cuse în clandestinitate. Nepotul lui Rajk, înscris şi el la Universitatea din Moscova, şi alţi studenţi ungari, fuseseră rechemaţi în ţara lor şi nu mai dăduseră nici un semn de viaţă.

Cineva bătu în uşă cu semnalul convenit („Prieteni! Nu are rost să ascundeţi fierul!”), Muza se ridică şi, şchiopătând (un reumatism precoce îi dădea chinuitoare dureri de genunchi), se duse să tragă zăvorul. Daşa intră cu un pas rapid. Era o fată înaltă, hotărâtă, cu o gură mare şi ciudată. Râdea în hohote, dar nu uită să închidă zăvorul.

— Ah, fetelor! Am avut toată bătaia de cap din lume să scap de pretendentul meu! Vă dau o mie de ruble dacă ghiciţi cine e!

— Deci ai atât de mulţi? spuse Liuda cu un aer surprins, scotocind în valiză.

De fapt, Universitatea ieşea din război ca dintr-o sincopă. Erau puţini băieţi printre „aspiranţi” şi nu erau bărbaţi adevăraţi.

— Aşteptaţi! Olenka ridică o mână şi o fixă pe Daşa cu o privire de somnambulă. Nu o fi Prognati?

Era vorba despre un student care căzuse de trei ori la examenul de materialism dialectic şi istoric şi fusese exmatriculat pentru cretinism irecuperabil.

— Nu, e ospătarul meu! exclamă Daşa, scoţându-şi căciula cu urechi şi arătându-şi părul împletit strâns, apoi o agăţă într-un cuier rudimentar. Nu îşi dădu jos şi mantoul amărât din *mouton doré*, obţinut în urmă cu trei ani de la magazinul Universităţii, contra unui bon, şi rămase aşezată aşa în faţa uşii.

— Ah, acela, aha!

— Eram în tramvai, povesti Daşa râzând. L-am recunoscut imediat. „La ce staţie coborâţi?”, m-a întrebat el. Ce să fac? Am coborât împreună. „Cum de nu mai lucraţi la baia

publică? Am mers de atâtea ori, dar nu v-am revăzut niciodată...”

— Ar fi trebuit să-i spui... Dar râsul Daşei o molipsi şi pe Olenka şi puse stăpânire pe ea ca o flacără. Ar fi trebuit să-i spui... ar fi trebuit să-i spui... Nu-şi mai putu termina fraza şi, cuprinsă de un râs nebun, se lăsă să cadă pe pat, fără să şifoneze totuşi rochia care era acolo.

— Ce ospătar? Ce baie publică? Întreba Erika.

— Ar fi trebuit să-i spui... se îneca Olenka, apoi era cuprinsă din nou de râsul ei nebunesc. Întinse mâinile şi încercă să traducă cu o mişcare a degetelor ceea ce nu putea spune.

Liuda izbucni şi ea, apoi Erika, care nu înţelegea nimic, iar faţa întunecată şi ingrată a Muzei se întinse într-un fel de zâmbet. Îşi scoase ochelarii şi începu să-i şteargă.

— „Unde mergeţi?” m-a întrebat el. „Cunoaşteţi pe cineva în oraşul acesta universitar?” continuă Daşa, înecându-se de râs. Eu i-am răspuns: „Da, am o prietenă care e portăreasă aici... şi tricotează... mănuşi...”

— Mănuşi?

-...da, cu andrelele!

— Dar vreau să ştiu şi eu! Cine e ospătarul acesta? implora Erika.

O bătură pe spate pe Olenka. Râsul nebunesc se linişti. Daşa îşi dădu jos paltonul. Cu puloverul mulat, cu fusta strâmtă prinsă cu o curea subţire, o ghiceai suplă, bine făcută, în stare să stea îndoită o zi întreagă, orice ar fi făcut. Ridicând cu grijă cuvertura înflorată, se aşează atentă pe marginea patului pe care îl îngrijea nespus — perne şi pături moi, cearşafuri dantelate, şerveţele brodate pe perete -, apoi îi povesti Erikăi următoarele:

— Toamna trecută, înainte de primele geruri, tu nu erai încă aici... De unde să scoţi un soţ? Cum să faci cunoştinţă? Liuda m-a sfătuit să mă plimb în parcul Sokolniki, dar singură! Greşeala fetelor e că se plimbă întotdeauna câte două.

— Axiomă mereu verificată! comentă Liuda, care se străduia din toate puterile să şteargă o pată de pe vârful unui pantof.

— M-am dus deci, continuă Daşa, cu o voce care nu mai era la fel de veselă. Am mers puţin, m-am aşezat ca să admir copacii. De fapt, nu peste mult timp am văzut că aveam un vecin, destul de bine ca bărbat. Am aflat că lucra ca ospătar la o braserie din parc. Şi eu?... Eram atât de jenată, nu-i puteam spune că pregăteam o teză. Trebuie se recunoşti că bărbaţii fug de cumetrele învăţate...

— Ei, nu trebuie să spui aşa ceva! o întrerupse Olenka, pe un ton supărat. Asta poate ajunge departe!

În lumea aceasta rarefiată care părăsea masa de oţel a războiului, în lumea aceasta în care găuri negre şi căscate înlocuiau zâmbetul şi gesturile băieţilor de vârsta lor sau chiar ale celor mai mari cu cinci, zece, cincisprezece ani, expresia aceasta anonimă, grosolană, absurdă de „cumetre instruite” nu trebuia să murdărească domeniul luminos, strălucitor, prestigios al Ştiinţei, unica despăgubire pentru atâtea eşecuri personale, unica forţă a acestor femei sacrificate.

-...şi i-am spus că lucram în calitate de casieră la baia publică. L-am agăţat. Unde? Şi la ce oră? De-abia am putut scăpa...

Toată însufleţirea o părăsise pe Daşa şi ochii ei întunecaţi aveau o privire descumpănită.

Petrecuse ziua lucrând la Biblioteca Lenin, mâncase puţin şi prost la cantină, apoi se întorsese, copleşită de perspectiva unei seri de duminică goale, fără nici o promisiune.

Odinioară, atunci când mergea la o şcoală din buşteni, în sat, fusese încântată fiindcă era cea mai bună elevă. Apoi se bucurase, fiindcă înscrierea la o şcoală superioară o scăpa de jugul colhozului şi o autoriza să locuiască în oraş. Acum nu mai era foarte tânără, învăţase optsprezece ani întruna, era sfârşită, i se părea că îi amorţeşte creierul. Pentru ce făcuse toate aceste lucruri? Nimeni nu îi dăduse bucuria elementară a unei femei: un copil, şi ea nu dăduse nimic nimănui.

Legănându-se visătoare, în camera cufundată acum în tăcere, Daşa pronunţă sentinţa ei preferată:

— Aşa e, fetelor, viaţa nu e un roman...

În parcul de tractoare al colhozului se afla un brigadier agricol, îi scria Daşei, se arăta insistent. Dar ea era pe punctul de a-şi susţine teza şi satul nu ar fi răbdat să nu zică: „La ce bun să te omori atâta cu şcoala dacă te măriţi cu un brigadier agricol? E bun pentru o fată care e şefa de echipă...” Pe de altă parte, Daşa ştia că nu va ajunge niciodată un cercetător de rangul întâi, că va fi împiedicată, înlănţuită, că munca ei în învăţământul superior o apăsa ca o unealtă magică, dar prea grea pentru ea. Chiar şi după ce şi-ar fi susţinut teza de candidată, nu ar fi îndrăznit, nu ar fi putut să se aventureze în sferele mai înalte ale Ştiinţei.

Femeile acestea care optau pentru studii erau lăudate, pomenite, acoperite de promisiuni - dar şocul peretelui de care se loveau nu era mai puţin dur.

Daşa, care îşi spionase cu gelozie vecina, norocoasa şi dezinvolta Liuda, îi spuse:

— Ascultă-mi sfatul, Liudka, şi spală-te pe picioare.

Liudka se întoarse:

— Crezi?

Nehotărâtă, scoase totuşi din ascunzătoare un reşou electric pe care îl puse în dulia improvizată, în locul fierului.

Daşa, fire activă, căuta ceva de făcut ca să scape de proasta ei dispoziţie. Îşi aminti de nişte lenjerie cumpărată recent. Nimic nu era pe măsura ei, dar trebuia totuşi să cumperi ceea ce-ţi aruncau magazinele. Începu deci să le ajusteze.

Toată camera tăcea şi Muza ar fi putut să-şi continue corespondenţa, dar nu, nu mai putea! Reciti ultimele fraze, înlocui un cuvânt, reveni asupra câtorva litere prost scrise... Nu, scrisoarea nu mergea! Minţea, iar tata şi mama aveau să-şi dea seama. Vor înţelege că fiica lor intrase într-o încurcătură, că i se întâmplase ceva urât. De ce să nu le spună totul? De ce să mintă pentru prima dată?

Dacă ar fi fost singură în cameră, Muza ar fi gemut. Sau ar fi urlat, şi asta ar fi uşurat-o, poate. Se mulţumi să pună stiloul alături şi să-şi cuprindă faţa în palme. Uite cum se întâmplă lucrurile astea! O alegere care priveşte toată viaţa şi nimeni care să te sfătuiască! Nimeni care să te ajute! Şi

promisiunea scrisă de a nu divulga nimic şi marţi trebuia să-i vadă din nou pe bărbaţii aceia atât de siguri pe ei, care vorbeau cu atâta tărie şi atacau cu atâta dezinvoltură. Ce bine trăise alaltăieri! Acum totul e pierdut. Fiindcă ei nu vor ceda. Nici tu. Cum să continui să disertezi despre Hamlet şi Don Quijote, care dorm în fiecare om, dacă îţi aminteşti mereu că eşti o turnătoare, că numele tău de război e Margareta sau Comoara, că trebuie să înnegreşti un dosar despre fetele de aici, despre profesori?

Cu cea mai mare discreţie, Muza îşi şterse lacrimile de pe pleoapele crispate. Daşa le întrebă pe celelalte:

— Şi Nadiuşka, unde e?

Nimeni nu-i răspunse, nimeni nu ştia nimic. Daşa, cufundată în cusătura ei, ardea de dorinţa de a spune ceva despre Nadia:

— Ce spuneţi, fetelor, nu e cam prea trasă de păr povestea asta? A dispărut, bine. În fine, au trecut mai mult de patru ani, şi războiul s-a terminat. Ar putea să nu se mai chinuiască, nu?

— Ce spui tu acolo! Dar ce spui? exclamă Muza, cu o voce îndurerată, ridicându-şi mâinile deasupra capului. Mânecile largi ale rochiei cu carouri cenuşii lunecară până la coate, descoperind nişte braţe albe şi adipoase. E o iubire adevărată! Iubirea adevărată trece dincolo de piatra mormântului!

Buzele groase, puţin proeminente ale Olenkăi se întinseră într-o grimasă oblică:

— Piatra mormântului? Asta mi se pare cam transcendental. Reminiscenţele, amintirile tandre, nu zic nu, dar iubirea?

— Chiar aşa, fiinţa iubită nu mai există, cum s-o mai iubeşti? continuă Daşa, revenind la oile ei.

— Dacă aş avea posibilitatea, pe cuvântul meu că i-aş trimite un certificat de deces care să ateste că e mort, foarte mort şi îngropat! declară Olenka cu furie. Război blestemat, care ne mai afectează şi azi, după cinci ani!

— În timpul războiului, interveni Erika, mulţi s-au refugiat foarte departe, dincolo de Ocean. Poate că mai trăieşte.

— E posibil, încuviinţă Olenka. E o speranţă. Dar lucrul cel mai penibil la Nadia e că se bucură de nefericirea ei. Şi numai de nefericirea ei. Fără asta, i-ar lipsi ceva.

Daşa aşteptă să vorbească fiecare, strivind încet un tiv cu acul, de parcă ar fi vrut să-l ascută. Ştia bine că avea să le surprindă nespus conducând conversaţia pe drumul acesta.

— Fetelor, ascultaţi-mă, le spuse ea pe un ton măsurat. Toate astea sunt nişte păcăleli şi Nadia ne duce cu zăhărelul: ea nu crede că soţul ei e mort, ea nu se aşteaptă să se întoarcă. Ştie pur şi simplu că e în viaţă. Şi ştie şi unde e.

Se stârni o mare zarvă.

— De unde ai pescuit asta?

Daşa le privi triumfătoare. Spiritul ei de observaţie excepţional îi adusese, acasă, porecla „detectivul”.

— Trebuie să ştiţi să ascultaţi, căpriţelor! A vorbit vreodată despre el ca despre un mort? Nuu.... Evită chiar să vorbească despre trecut, vorbeşte într-un mod nehotărât, nici la prezent, nici la trecut. Dacă ar fi dispărut, ar fi normal să-l trateze din când în când ca pe un mort!

— Ce i s-ar fi putut întâmpla, deci?

— Nu vă sare în ochi? exclamă Daşa, îndepărtându-şi cusătura cu un gest hotărât.

— E viu, dar a părăsit-o! Şi îi e ruşine să mărturisească! Şi a inventat o „dispariţie”!

— Cred că da! Sigur e aşa! aprobă Liudka, care se bălăcea după perdea.

— Deci se sacrifică pentru fericirea soţului ei! strigă Muza. Deci are un motiv întemeiat pentru care să păstreze tăcerea şi să nu se recăsătorească.

— Ce câştigă aşteptând? se întrebă Olenka.

— Totul se leagă de minune, bravo, Daşka! strigă Liudka ieşind de după perdea, fără capot, numai în cămaşă, cu picioarele goale, mai înaltă şi mai zveltă. Şi ea crapă de ciudă, de asta şi-a fabricat rolul de Sfânta Nituşa, fidelă dispărutului. Nu există nici un sacrificiu, ar vrea grozav de tare să fie consolată, numai că nu o vrea nimeni! Sunt fete pe stradă după care se întorc toţi bărbaţii, dar ea! Chiar dacă ar face primul pas, nu agaţă nimic!

Şi se întoarse în spatele perdelei.

— Există Şceagov, care vine s-o vadă, spuse Erika, care pronunţa cu greu acest Şce...

— Vine, desigur, dar asta nu dovedeşte nimic, replică ferm invizibila Liudka. Trebuie să-şi mai ascută cârligul.

— Cum adică „cârligul”? Întrebă Erika, perplexă. Urmă un singur hohot de râs. Daşa persevera:

— Nu, voiam să spun că speră încă să-şi ia soţul de la *cealaltă*. Se auziră aceleaşi bătăi rapide în uşă. „Prieteni! Nu are rost să ascundeţi fierul!”

Tăcură toate. Daşa trase zăvorul.

Nadia intră cu paşi obosiţi, cu faţa trasă şi îmbătrânită, de parcă ar fi vrut să confirme cu toată înfăţişarea cele mai rele zeflemele ale Liudei. Lucru curios, nu adresă asistenţei nici o formulă de salut, de politeţe, nu spuse nici măcar „M-am întors!” sau „Ce mai e nou, fetelor?” îşi agăţă paltonul în cuier şi se aşeză pe pat fără să scoată o vorbă.

Erika îşi continuă lectura. Muza îşi cufundă faţa în palme. Olenka îşi cosea nasturii roz de la cămaşa crem.

Nimeni nu ştia ce să zică. Ca să remedieze jena creată de tăcerea aceasta, Daşa concluziona cu o voce tărăgănată:

— Aşa, fetelor, viaţa nu e un roman...

CAPITOLUL L

După vizită, Nadia ar fi vrut să vadă numai femei cu destinul mutilat şi să vorbească doar despre cei care rămăseseră în spatele gratiilor. Plecând de la Lefortovo, traversă toată Moscova şi ajunse la Krasnaia Presnia, ca să-i transmită soţiei lui Sologdin cele trei vorbe sacramentale ale soţului ei.

Nu o găsi acasă (nu era nimic surprinzător, fiindcă femeia aceasta nu avea decât duminica pentru a-şi rezolva treburile personale şi să se ocupe de fiul ei.) Nu putea lăsa un bilet vecinilor. Nadia ştia de la soţia lui Sologdin - şi putea să-şi imagineze şi singură - cât de răi şi indiscreţi erau aceşti oameni.

Dacă, urcând pe scara îngustă, întunecată chiar şi la amiază, Nadia avea aripi gândindu-se că va vorbi cu o femeie încântătoare, chinuită de aceeaşi durere tainică, atunci când coborî se simţi dezamăgită şi distrusă.

Aşa cum, datorită unei substanţe revelatoare incolore şi aparent banale, hârtia dezvăluie inevitabil un portret - portretul ei - până atunci invizibil, după vizita aceasta la soţia lui Sologdin, Nadia simţi cum o cuprindeau gânduri sumbre, presentimente murdare care germinaseră în timpul întâlnirii şi nu se manifestaseră încă.

El spusese: „Nu te mira dacă o să mă ducă în altă parte şi n-o să mai putem coresponda”. Se putea să plece din nou?... Să se termine cu vizitele anuale! Ce va face atunci?...

Ah! Şi apoi cursul superior al Angarei.

Şi altceva! Devenise creştin?... Pronunţase o frază care o lăsase să înţeleagă că... Închisoarea îi mutilase spiritul, îl dusese la misticism, îl învăţase resemnarea. Caracterul său se schimba, va fi un alt om la întoarcere, un om schimbat cu totul...

Cea mai rea era ameninţarea aceasta: „Nu-ţi fă iluzii referitoare la sfârşitul pedepsei mele. E un mod de a vorbi!” Ea strigase atunci: nu vreau să cred! E imposibil! Dar orele

treceau. Traversă din nou Moscova, de la Krasnaia Presnia la Sokolniki, cufundată în nişte gânduri care o chinuiau, o torturau, şi nu se mai gândea la nici un gest de paradă.

Dacă pedeapsa lui Gleb nu se va termina niciodată, de ce să-l mai aştepte? De ce să-şi reducă existenţa şi să nu fie decât un apendice al vieţii lui? Să sacrifice toată viaţa în aşteptarea vidului?

Încă era bine că *acolo* nu existau femei! În întâlnirea din ziua aceea era ceva nenumit, neînţeles, ireparabil...

Ajunse prea târziu la restaurantul Universităţii. Ghinionul acesta neînsemnat fu de ajuns ca să o ducă pe culmile disperării! Îşi aminti pe loc de amenda de zece ruble pe care o primise cu două zile în urmă deoarece coborâse din autobuz pe platforma din spate. Zece ruble erau o sumă mare: o sută de ruble înainte de reforma monetară.

În faţa Stromînkăi, sub primii fulgi delicioşi, un băieţel cu o caschetă prea mare, înfundată până pe urechi, vindea la vrac ţigări Kaubek. Nadia se apropie ca să cumpere două.

— Unde să găsesc chibrituri? se întrebă ea cu voce tare.

— Uite, scapără, tanti! îi propuse puştiul, cu bunăvoinţă, întinzându-i o cutie. Focul nu se plăteşte!

În plină stradă, fără să se gândească la ceea ce ar fi putut gândi alţii, Nadia aprinse un chibrit, apoi altul, dădu foc ţigării, înapoie cutia şi, în loc să intre în bloc, se plimbă. Tutunul nu era încă un viciu pentru ea, dar nu era la prima ţigară. Fumul acru îi producea suferinţă şi dezgust, dar, în acelaşi timp, împrăştia puţin neliniştea care o apăsa.

Când ajunse la jumătatea ţigării, Nadia o aruncă şi urcă la 318.

Se uită cu greaţă la patul desfăcut al Liudei şi se lăsă să cadă pe al ei, dornică să scape de întrebări, înainte de toate.

Când se aşeză, ochii ei ajunseră la nivelul celor patru teancuri de hârtie de pe masă: cele patru exemplare dactilografiate ale tezei ei. Şi nu putu să nu se gândească la necazurile interminabile prin care trecuse această lucrare, trebuise să se zbată să fotocopieze schemele, apoi să ia totul de la capăt o dată, şi încă o dată, iar acum îi înapoiaseră lucrarea pentru a treia oară.

Batjocorind orice dreptate, îi nimiciseră orice speranţă de a-şi susţine teza la termenul prevăzut: începu să se gândească din nou la „proiectul special”, singura metodă de a ajunge la linişte şi la un salariu. Or, drumul îi era barat de teribila informaţie: opt pagini pe care trebuia să le ducă marţi la serviciul personalului.

Adevărul, negru pe alb, era că avea să fie izgonită din Universitate, din Oraş, din Moscova, la sfârşitul săptămânii... Dacă nu divorţa imediat... Aşa cum se hotărâse.

Dar era o cruce adevărată şi procedura avea să fie lungă şi complicată.

Erika îşi făcu patul cum putu (mai avea încă necazuri cu spălatul şi călcatul, lucruri pe care învăţase să le facă la Stromînka, fiindcă până atunci le făcea o servitoare în locul ei), îşi farda obrajii în faţa oglinzii, fără să se dea cu ruj, şi se duse să lucreze la Biblioteca Lenin.

Muza încerca să citească, dar nu avea chef. Remarcă prostraţia Nadiei şi îi aruncă o privire neliniştită, fără să îndrăznească totuşi s-o întrebe ceva.

— A, da! îşi aminti dintr-odată Daşa. Am auzit astăzi că ne vor dubla alocaţia pentru cumpărarea cărţilor.

Olenka ridică din umeri: „Vrei să râzi?”

— Decanul le-a spus fetelor.

— Ia stai, cât o să ne dea? Faţa Oliei se însufleţi de flacăra pe care o aprind banii în ochii celor care nu sunt obişnuiţi cu ei şi nu îi iubesc cu pasiune. Trei sute şi cu trei sute: şase sute. Şaptezeci plus şaptezeci: o sută patruzeci; cinci plus cinci... O la la! strigă ea bătând din palme. Asta face şapte sute cincizeci! E ceva!

Începu să cânte. Avea o voce frumoasă.

— Poţi să-ţi cumperi un Soloviov[67] complet!

— Glumeşti! spuse ea pufnind. Cu banii aceştia poţi să-ţi faci o rochie din crep grena, îţi dai seama? Şi arătă cu degetele poalele rochiei. Cu volănaşe duble!

Olenkăi îi mai lipseau multe lucruri. Nu trecuse decât un an de când se interesa din nou de viaţă. Mama ei, mult timp

[67] Serghei M. Soloviov (1820-1879), istoric rus, autor al unei monumentale istorii a Rusiei, în douăzeci și nouă de volume.

bolnavă, murise cu doi ani în urmă. De atunci, Olenka era singură pe lume. Moartea tatălui şi cea a fratelui ei le fuseseră anunţate oficial celor două femei în aceeaşi săptămână a anului 1942. Mama se îmbolnăvise grav, Olenka trebuise să părăsească Universitatea în primul an, să piardă tot anul, să lucreze ca salariată, să-şi continue studiile prin corespondenţă.

Nu mai rămăsese nici o urmă din toate acestea pe faţa drăguţă şi puţin bucălată a acestei fete de douăzeci şi opt de ani. Nadia era aşezată pe pat, cu faţa la ea, şi ea fu lovită de expresia aceasta de durere înţepenită, care îngreuna aerul din cameră. O întrebă pe Nadia ce avea:

— Hei, Nadiuşa? Când ai plecat dimineaţă erai veselă. Cuvinte compătimitoare, izvorâte din agasare. Nu poţi să-ţi dai seama că tonul vocii îţi trădează sentimentele.

Nadia nu simţise numai iritarea din vocea vecinei ei. O văzuse pe Olenka îmbrăcându-se în faţa ei fără cea mai mică jenă, punându-şi o floricică dintr-un rubin la reverul jachetei, parfumându-se.

Şi parfumul acesta, care o învăluia pe Olia cu o aură invizibilă de fericire, ajunse la nările Nadiei ca o imponderabilă frustrare.

Fără să-şi destindă faţa, articulând cuvintele cu preţul unui efort imens, răspunse:

— Te deranjez? Îţi stric plăcerea?

Privirile lor se încrucişară pe deasupra teancurilor de hârtie de pe masă. Olenka se îndreptă, bărbia ei rotundă se înăspri. Îi spuse despărţind cuvintele:

— Vezi tu, Nadia, nu voiam să te supăr. Dar, cum a declarat prietenul nostru comun Aristotel, omul este un animal social. Putem să răspândim bucurie în jurul nostru, dar nu întuneric, nu avem dreptul.

Nadia stătea pe pat, cu umerii gârboviţi, şi înfăţişarea ei nu avea nimic tineresc. Spuse cu o voce platâ şi chinuită:

— Nu-ţi dai seama până unde poate ajunge suferinţa morală?

— Chiar aşa! Îmi dau seama perfect. Tu suferi, e sigur, dar nu e îngăduit să iubeşti cum iubeşti tu! Nu este îngăduit să-ţi

găureşti craniul doar pentru a demonstra că eşti singurul om de pe pământ care suferă. Sunt şi alţii, care au îndurat lucruri mai rele. Uite ce voiam să-ţi spun.

Nu-şi duse gândurile până la capăt, dar sincer, de ce ar fi trebuit ca un soţ dispărut, pe care îl poţi înlocui oricând, să fie o pierdere mai grea decât cea a unui tată şi a unui frate ucişi, a unei mame moarte, trei fiinţe pe care nu ţi le poate înapoia nimeni?

După ce puse întrebarea, Olia rămase un moment dreaptă, privind-o pe Nadia cu severitate.

Nadia înţelese bine că Olia voia să vorbească despre dispariţia familiei ei, dar, în sinea ei, nu capitulă. Asupra acestui punct, ea avea alte idei: orice moarte este ireparabilă, dar nu se produce decât o dată. Apoi, prin alunecări subtile, prin lovituri insensibile, se îndreaptă spre trecut. Şi reuşeşti să scapi de suferinţă, încetul cu încetul. Îţi pui o broşa cu rubine la rever, te parfumezi, te duci la o întâlnire.

Durerea Nadiei nu era o durere de care să scapi: o strângea întotdeauna, o ţinea pe loc, trecută, prezentă, viitoare. Nadia putea să se zbată, să se agate de orice, nu reuşea să scape de ghearele acelea.

Ca să răspundă cum se cuvenea, ar fi trebuit să dezvăluie totul. Dar secretul era prea periculos.

Aşa că cedă, capitulă, minţi, arătându-şi teza cu capul:

— Scuzaţi-mă, fetelor, sunt la capătul puterilor. Nu mai am forţă s-o iau de la capăt. Există limite!

Când se văzu că Nadia nu îşi aşeza marea ei suferinţă deasupra altora, Olia trecu dintr-odată de la o tensiune bănuitoare la un spirit conciliant:

— Ah! Marea vidanjare! Nu eşti singura, nu ar trebui să te descurajezi.

(*Marea vidanjare* însemna eliminarea tuturor numelor străine din orice text: „Laue[68] a stabilit” devenea astfel „Savanţii au stabilit” şi „demonstraţia convingătoare a lui

[68] Max von Laue (1879-1960), fizician german laureat al Premiului Nobel pentru Fizică în 1914.

Langmuir[69]“ devenea „S-a demonstrat”. Fără să mai vorbeşti de ruşi, dacă un german sau un danez se distingea în slujba Rusiei, trebuia să-i dai numele complet şi patronimicul, să sublimezi patriotismul lui neclintit şi meritele ştiinţifice nepieritoare.)

— Nu este vorba despre străini, am făcut de mult vidanjarea. Acum trebuie să-l elimin pe Balandin, academicianul.

— Cel sovietic?

-...cu toate teoriile lui. Or, eu construisem totul pe teoriile lui. Şi uite că l-au... că a fost...

Academicianul Balandin fusese aruncat în abisul subteran, în care îşi târa ghiuleaua şi soţul Nadiei. Olenka continuă:

— Nu trebuie să pui la inimă lucrurile astea!

Ar fi putut să-i răspundă: „Şi eu, cu Azerbaidjanul meu?”

Nimic nu o predispunea pe această fată din Rusia Centrală la studii iraniene. Nu avea nici cea mai mică idee când se înscrisese la Facultatea de Istorie. Or, directorul ei de studii era un tânăr — de altfel, căsătorit — care îi făcuse o curte asiduă, orientându-i studiile asupra Rusiei kievene. Insistase mult să scrie prima teză asupra acestui subiect. Înspăimântată, Olenka se aruncă spre Quattrocento, dar la Quattrocento era tot un bărbat tânăr, care se comporta exact ca acela din Renaştere. Disperată, Olenka îşi transferă dosarul şi se alătură caravanei unui iranian decrepit, sub oblăduirea căruia îşi redacta teza, pe care ar fi susţinut-o dacă ziarele nu ar fi început să vorbească despre Azerbaidjanul iranian. Olenka nu ştia că Azerbaidjanul sovietic exercitase o atracţie secretă, dar tenace, asupra acestei regiuni străine din Iran: îi înapoiară teza ca s-o corecteze.

— E bine că te-au prevenit la timp că trebuie să refaci totul. Se poate şi mai rău. Uite, Muza ne-a spus că...

Muza nu mai auzea nimic. Din fericire, se cufundase în lectură şi totul dispăruse: camera, tot ce era înjur.

[69] Irving Langmuir (1881-1957), fizician și chimist american, laureat al premiului Nobel pentru Chimie în 1932.

-...o fată, de la Litere, care şi-a susţinut teza acum patru ani, despre Zweig, şi care e asistentă de ceva timp. Dintr-odată, au găsit în lucrarea ei trei pasaje în care susţine că Zweig e cosmopolit, dar în sensul favorabil al cuvântului. A fost convocată la VAK[70], i s-a retras titlul de doctor. Îngrozitor!

— E un lux să-ţi faci griji când eşti la Chimie! spuse la rândul ei Daşa. Ce trebuia să spun despre Eco Po? Doar să mă arunc pe fereastră. Ei bine, am trăit aşa. Din fericire, îl am pe Stujailo-Oliabîşkin ca să mă împingă!

Toată lumea ştia că Daşa era la al treilea subiect de teză. Primul se intitula: „Alimentaţia comuniştilor în regimul socialist". Subiect limpede cu douăzeci de ani în urmă, când fiecare pionier, inclusiv Daşa, ştia că bucătăriile familiale trebuiau să dispară, că sobele din case se vor stinge şi că femeile, scăpate de cazna lor, vor mânca la bucătăriile uzinelor. Timpul trecu şi problema aceasta, învăluită în ceţuri, deveni scabroasă. Era totuşi evident că, pentru a te hrăni într-o cantină, aşa cum făcea şi Daşa, trebuia să fii împins de o nevoie fatală. Alimentaţia publică nu oferea decât două sectoare înfloritoare: marile restaurante, unde nu se vedeau afirmându-se principiile socialismului, şi debitele mai mici, unde nu puteai cumpăra nimic în afară de votcă. Teoria, totuşi, rămăsese încă la bucătăriile uzinelor, fiindcă în timpul acestor douăzeci de ani Ghidul Muncitorilor nu avusese chef să se pronunţe asupra problemelor alimentare. Aşa că era riscant să avansezi o ipoteză personală. Daşa se chinui cât putu, apoi directorul o puse să schimbe subiectul, dar şi acolo, din lipsă de judecată, miză pe culoarea greşită. „Comerţul produselor de consum curent în regimul socialist!" Slab subiect. Orice discurs, orice directivă afirma că se putea şi trebuiau să se fabrice şi să se pună în vânzare produse de consum curente, dar, în practică, dacă confruntai această producţie cu cea a oţelului laminat sau a industriei petroliere, însemna că formulai un reproş. Industria de consum era chemată să înflorească sau să piară? Consiliul ştiinţific nu ştia nimic şi refuză oportun subiectul.

[70] Vîșaia Atestationaia Komisia, comisia însărcinată cu conferirea sau retragerea titlurilor ți gradelor universitare.

Se găsiră totuşi nişte filantropi care să-i şoptească Daşei un subiect cu forţă: „Un economist politic rus din secolul XIX, Stujailo-Oliabîşkin”.

— Ai reuşit măcar să pui mâna pe un portret al binefăcătorului tău? o întrebă râzând Olenka.

— Nici gând!

— Ce nerecunoştinţa neagră din partea ta!

Olenka încerca s-o însufleţească şi pe Nadia, dar nu reuşi să-i transmită excitarea care o cuprinsese la gândul întâlnirii.

— În locul tău, aş găsi unul şi l-aş pune la căpătâi. Îmi imaginez unul: un moşier bătrân, cu faţa nobilă, cu nelinişti spirituale. După un mic dejun copios se instalează la fereastră, să ne imaginăm o gaură din provincie, cum e casa Larin din *Evgheni Oneghin*, la adăpost de furtunile Istoriei. Şi privind o fată de la fermă care hrăneşte purceii, raţionează fără grabă:

„Despre averea Statelor
Şi despre veniturile lor...”[71]

Guiţ! Guiţ! Guiţ!...! Şi seara joacă cărţi...

Olenka izbucni în râs. Stacojie. Plină de fericire.

Liuda se strecurase în rochia azurie, scăpând aşternutul de evantaiul care îl acoperise (şi Nadia o privea întruna, legată parcă de ea printr-un tic dureros). În faţa oglinzii îşi farda sprâncenele, pleoapele, apoi desenă cu mare grijă o inimă roşie urmărind conturul net al buzelor ei.

— Aţi remarcat, fetelor, spuse dintr-odată Muza cu cea mai mare naturaleţe, de parcă toate i-ar fi aşteptat remarca, ce deosebeşte un erou din literatura rusă de semenii lui din Occident? Eroii favoriţi ai scriitorului occidental sunt mereu în căutarea gloriei, a banilor, a reuşitei. Rusul se lipseşte de băutură şi mâncare, caută numai dreptatea şi binele. Nu e adevărat?

Apoi se cufundă din nou în lectură.

— Bun, ai putea măcar să ceri să aprindem lumina, îi spuse Daşa, compătimitoare. Şi aprinse lumina.

[71] *Evgheni Oneghin* de Puşkin.

Liuda îşi luase cizmele şi apoi întinse braţele spre mantoul de blană. Nadia, cu o mişcare bruscă a capului, arătă spre pat şi spuse îngreţoşată:

— Ne laşi tot pe noi să facem mizeria asta?

— Nu fă nimic, te rog! ripostă Liuda repede, cu un fulger în ochii ei expresivi. Şi fereşte-te să-l atingi pe viitor! Vocea ei se înălţă, deveni un strigăt: Şi fără morală!

— Ar trebui totuşi să înţelegi! spuse Nadia, ieşindu-şi din fire, dezvăluind tot ce avea în inimă. E o lipsă de bun-simţ! Nu avem dreptul să ne gândim şi la altceva, în afară de distracţiile tale nocturne!

— Eşti geloasă? Nu se înghesuie băieţii la uşa ta?

Cele două feţe, deformate, împrumutară expresia atât de urâtă a femeilor înfuriate.

Olenka fu cât pe ce s-o atace pe Liuda, dar simţi un reproş la adresa ei în „distracţiile nocturne” şi se abţinu.

— Nu e locul aici! strigă Nadia cu o voce spartă, asurzitoare.

— Dacă tu ţi-ai greşit vocaţia şi crezi că Universitatea e o mănăstire, ţipă Liuda cu o voce din ce în ce mai vibrantă, presimţind o victorie iminentă, ei bine, stai în colţul tău şi nu strica distracţia altora. Ne-am săturat! Fată bătrână!

— Liudka! Taci din gură! strigă Daşa.

— Ce-şi bagă nasul în... Fată bătrână! Fată bătrână! Coajă bătrână!

Muza ieşi din visul ei, aruncă un volum în direcţia Liudei şi strigă:

— Ah, meschinăria asta burgheză! Întotdeauna vioaie! Şi triumfătoare! Şi prosperă!

Toate cinci începură să ţipe, fără să le asculte pe celelalte şi fără să ţină cont de ceva.

Congestionată, orbită, ruşinată de ieşirea şi de suspinele ei, Nadia, tot cu mantoul - marea ei podoabă, îmbrăcată cu ocazia vizitei, se aruncă pe burtă pe pat şi îşi acoperi capul cu perna.

Liuda se pudră din nou, îşi aranja buclele blonde deasupra gulerului de veveriţă, îşi trase voaleta până deasupra ochilor,

nu atinse patul, făcându-le totuşi concesia de a arunca neglijent cuvertura pe deasupra, şi ieşi.

O strigară pe Nadia, dar ea nu se mişcă. Daşa îi scoase ciorapii şi îi acoperi picioarele.

Apoi se auziră bătăi în uşă şi Olenka ieşi pe hol. Se întoarse repede ca vântul, îşi strecură buclele sub pălăriuţă, se aruncă într-un mantou îmblănit cu guler galben şi sări spre uşă cu un mers de nerecunoscut (toată înfăţişarea îi trăda bucuria, dar şi iminenţa unei lupte).

În felul acesta, nr. 318 trimise afară două dintre ocupantele ei, fiinţe ale ispitei, amândouă încântătoare, frumos îmbrăcate.

Cu ele fugiră veselia şi râsul şi camera se cufundă în cenuşiu. Moscova era un oraş enorm şi fetele acestea nu ştiau unde să meargă...

Muza abandonă din nou cartea, îşi dădu jos ochelarii şi îşi ascunse faţa în palmele mari. Daşa opină:

— Proasta de Olga! O să se distreze puţin cu ea şi o să-i dea papucii. Mi s-a spus că mai are una. Totul e să nu ai copii.

Muza ridică ochii pe deasupra mâinilor.

— Olia nu e logodită. Dacă e într-adevăr un tip de felul acesta, să-l trimită la plimbare.

— Cum adică, nu e logodită? spuse Daşa cu un zâmbet oblic. Ce-ţi mai trebuie, doar...

— Tu eşti întotdeauna la curent cu toate! De unde ştii lucrurile astea? Întrebă Muza, indignată.

— Nu trebuie să te străduieşti prea tare, din moment ce îşi petrece noaptea la ei...

— Oh, dar asta nu dovedeşte nimic! Chiar nimic! ripostă Muza.

— În zilele noastre, e singura modalitatea. Fără asta nu poţi să-i ţii.

Fetele rămaseră tăcute un moment, fiecare pe poziţie.

Pe fereastră cădea zăpada, mai abundentă. Începea să se întunece pe stradă. Apa murmura încetişor în caloriferul de sub geam.

Ideea de a agoniza toată seara de duminică în fundul acestei cuşti era insuportabilă.

Daşa se gândi iar la ospătarul pe care-l trimisese la plimbare, un bărbat sănătos, viguros. De ce trebuise să-l respingă? Ar fi dus-o prin întuneric spre unul din căminele de tineri de la periferie, unde nu merg niciodată cei de la Universitate. Şi ar fi pipăit-o, afară, într-un colţ.

— Muza! Să mergem la cinema! imploră Daşa.

— Ce rulează?

— *Mormântul indian*.

— O porcărie! Genul comercial!

— Dar e aproape! în blocul nostru! Muza nu era încântată.

— Ce plictiseală! Haide, vino!

Dintr-odată avură o pană de curent — un filament de un roşu pământiu rămas aprins în bec.

— Asta mai lipsea!... gemu Daşa. Încă un generator stricat! Muza rămase aşezată, nemişcată ca o statuie. Pe patul ei, Nadia nu făcea nici un gest.

— Muza, hai la cinema! Cineva bătu la uşă.

Daşa aruncă o privire pe hol şi se întoarse:

— Nadiuşa! E Şceagov. Te scoli?

CUPRINS

VOLUMUL I

1. Torpila 6
2. Ratat!..... 12
3. Şaraga 16
4. Crăciunul protestant 21
5. *Boogie-woogie* 27
6. Moravuri liniştite..... 33
7. O inimă de femeie 39
8. Clipă, opreşte-te! 45
9. Un atelaj de cinci ani 51
10. Rozacrucienii 59
11. Castelul fermecat 67
12. Nr. 7 75
13. Trebuia deci să mintă? 84
14. Lumină albastră 89
15. O fată! O fată! 95
16. Un trio de trişori 102
17. În care este vorba despre apa fierbinte 113
18. Calul magic 118
19. Fericitul septuagenar 123
20. Schiţa unei vieţi ilustre 133
21. Redaţi-ne pedeapsa cu moartea! 160
22. Împăratul pământului 177
23. Limba e un instrument de producţie..... 184
24. Chemarea adâncurilor 191

25. Biserica Sfântul Nichita Mucenicul 198
26. Tăierea lemnelor 208
27. Un dram de meteorologie 219
28. Muncă de locolonel 226
29. Muncă de locotenent-colonel 235
30. Robotul perplex 244
31. Despre arta de a-ţi cârpi ciorapii 251
32. Căutarea milionului 263
33. Bastonaşele disciplinare 272
34. Fonograme 282
35. Interzis să te săruţi 290
36. Despre Fonoscopie 295
37. Clopotul mut 301
38. Înşală-mă! 312
39. Taigaua? Cam repede spus! 318
40. Vizita 326
41. Încă un cuvînt 336
42. Şi tinerii 343
43. O femeie spăla scara 351
44. Aer curat 360
45. Câinii imperialismului 381
46. Castelul Sfântului Graal 392
47. Discuţie ultrasecretă 405
48. Janus bifrons 414
49. Viaţa nu e un roman 420
50. Fata bătrână 433